

OCKSAY LÁSZLÓ

II. RÁKÓCZI FERENCZ FEJEDELEM BRIGADÉROSA

ÉS

A FELSŐ-MAGYARORSZÁGI HADJÁRATOK

1703–1710.

TÖRTÉNETI TANULMÁNY

EREDETI LEVELEZÉSEK S MÁS EGYKORÚ KÜTFŐK NYOMÁN

IRTA

THALY KÁLMÁN.

MÁSODIK, BŐVÍTETT ÉS ILLUSTRÁLT KIADÁS

ELSŐ KÖTET

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR ÍRÓD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1905.

Antonio Ferenczy
F

ELŐSZÓ

A MÁSODIK KIADÁSHOZ.

A Rákóczi-kor egyik, a maga korában európai hírű vitézi alakjáról, az ő változatos szerepköréről s a felső-, leginkább nyugat-magyarországi, 1703—1710-iki kurucz-labancz hadjáratokról Írott, eredeti, levéltárakbeli forrásokból merített jelen történelmi monographiát első ízben a magy. tudom. Akadémia adta ki 1880-ban, igen terjedelmes, sűrűen nyomott, 828 lapnyi kötetben. E nagy terjedelem s az ehhez viszonyított magas bolti ár daczára, és daczára amaz eléggé ismert körülménynek, hogv a m. t. akadémiai kiadványok terjesztése érdekében úgyszólván semmisen történik s alig lehet hozzájuk jutni: mégis a magyar olvasóközönségnek a Rákóczi-kor iránti meleg érdeklődése következtében e munkával és kiadvánnyal megesett az a csuda, hogy már évekkel ezelőtt az utolsó példányig elfogyott. Leghírnevesebb belletristáink történelmi regényt és színművet írtak belőle, (JÓKAI MÓR: «Szeretve mind a vérpadig»; HERCZEG FERENCZ: «Ocskay brigadéros»), mások népies kiadásokban kivonatolták, stb. s az érdeklődés iránta mégsem (vagy talán: *annálinkább* nem) szűnt meg, úgy, hogy az ódonászat terén itt-ott néha fölmerülő példányokat kétszeres áron kapkodják el; engem pedig, mint szerzőt, most, csaknem negyedszázad múltán is, egyre sűrűbben ösztökélnek, biztatnak új, második kiadás nyomtatására. Ezen, tudományos irodalmunkban ritka Örvendetes jelenség hatása alatt tehát végre ráhatároztam erre magamat, és a mű megírása óta a levéltárak zugaiból előkerült s általam szeretettel gyűjtött új és legújabb adatok beilleszté-

sével megbővítve, íme sajtó alá rendeztem az annyi felől kívánt, sürgetett *második kiadást*.

E most említett új adatokra nézve csak annyit jegyzek meg, hogy művem hősének jelleméről 25 év előtt alkotott és megrajzolt felfogásomat azok egytől-egyig mind megerősítik, úgy, hogy ebben egy betűváltoztatást sem kell vala tennem, történetírói lelkiismeretem nem csekély megnyugtatósára, a mi, azt hiszem, hasonló helyzetben levő minden szerzőnek jól esik. Egyáltalában a munkában, — az érintett, eddig nem ismert új adatok betoldásán kívül — nincsen változtatás.

Budapesten, 1904 május elején.

Dr. THALY KÁLMÁN.

BEVEZETÉS.

Hazánk történetén a Bocskay-, sőt még előbb: a Szapolyay-kortól kezdve a szathmári békéig végigtekintvén, a nemzeti lét és alkotmányos szabadságért vívott háborúknak egész sorozatát látjuk; melyeknek céljuk bár azonos: de általános jellemök egymástól nagyon eltérő. Még leginkább hasonlítanak egymáshoz Bethlen Gábor és I. Rákóczi György támadásai; mindkettő egy-egy uralkodó fejedelem által kezdve, nemcsak azonos célok felé: de azonos úton is haladtak, és egyszersmind kiválóan vallási jelleggel bírtanak. Thököly Imre fölkelésének viszont legbélyegzőbb vonása: a törökkel való szoros szövetség. Eltérő alakulású ettől, s legönállóbb, legnemzetiebb jellegű a II. Rákóczi Ferencz fejedelem és gr. Bercsényi Miklós által indított támadás, mely egyszersmind a szabadságháborúknak zárköve. Ezt tulajdonkép maga az elnyomott, vérig kínzott *nép* kezdé, fölkeresvén ama két bújdosó honfiúban vezéreit. Ezen háborúban lobogtak föl a nemzet haza- és szabadságszeretetének lángjai a legtisztábban és legmagasabban; ez volt a legtartósabb szabadságküzdelem s megszervezettebb, bámulatos erő kifejtése a nemzeti ellenhatásnak.

Sok tekintetben egyik legérdekesebb — részleteiben még mindig nem eléggé ismert — korszaka ez a magyar történelemnek. És ha szereplő egyéniségeinek *jellemét* tekintjük, szemlét tartván a fölmerülő alakok felett: a legkülönneműbb egyéniségeken akad meg szemünk; úgy, hogy történelmünk némely korszakaiban évtizedek hosszú során, sőt olykor tán egy pár századon át is alig tűnik fel

annyi változatos, egymástól teljesen elütő jellem, mint ezen eseménydús nyolcz év alatt. A magasztos, szent czélokért lelkesülő ideális-táktól, a középkor mesés lovagjaira emlékeztető, egész a regényességig nemes jellemektől, a végletekig áldozatkész és önfeláldozó, a vaskövetkezetességű és megingathatlanul hű pártfelektől kezdve, — a legszemtelenebb csábítókig, a leggazabb árulókig és elvetemedett, pártváltoztató hitszegőkig; a bámulatosan vakmerő vitézektől, regebeli hősoktól — kiket a néphit még életökben varázserővel vett körűi, — a magyar név harcziás hírére szégyent hozó gyávákig, minden árnyalatát feltaláljuk itt a jellemekek, a kisebb-nagyobb szereplők között. Minél fogva nemcsak a történetíró: de a lélekbúvár is bő tanulságot meríthet e kornak és szereplőinek beható tanulmányozásából.

A sok közűi, íme, csak néhány főbb alakra akarunk példaként rámutatni, állításunk bebizonyításául. Ott van maga a vezérlő-fejedelem, RÁKÓCZI, kinek rajongó honszerelme s magasztos idealizmusa, önkénytelenül is, anyai nagybátyjára: a hős és költő Zrínyi Miklósról emlékeztet; a dús, a büszke Rákóczi, az uralkodók ivadéka, egy XIV. Lajos és Nagy-Péter czár szövetségese, kinek fejét — ha komolyan akarja — akár a lengyel, akár a magyar korona ékesítheti vala: de a ki a trón bíbora helyett, kész volt az eltiprott magyarság szabadság-harczosaként «szegénylegény módjára» sárgunyhókban táborozni s magát «nem egyszer, de ha kell, százszor is megalázni *édes nemzetéért.*» Valóban, fölládozóbb, nemesebb, lovagiasabb jellemet nem mutathat fel a magyar történelem. Ő hitt a végzetszerűségben; szegény fejedelem, beteljesült rajtad hited: *egész pályád oly végzetszerű volt!* És ott a második nagyszabású alak: Rákóczinak a síriglan elválhatatlan társa, egyetlen benső barátja, hív tanácsadója: gr. BERCSÉNYI MIKLÓS. Kitűnő szervező talentom; bő tanácsú, szikrázó elme, felvillámló kedély; ékesnyelvű, tűzlelkű szónok; nem egyhamar csüggedő, s még csüggedve is örökké tevékeny; vasakarát, vasjellemet, fényes ész. De büszke, másokat lenéző s maró gúnyjával vérig ostorozó; jó szerencsében elbízott, balban pedig a

bajok kútfejét másokban kereső. Szilaj szenvedély, erős gyűlölet, mindenkin egyaránt keresztüljáró harag, — de rajongásig szeretett szerencsétlen magyar nemzetéért élő-haló, s fejedelme iránt, kihez lelke mélyéből ragaszkodott, oly szelíd s engedékeny, mint akár egy gyermek. Csodálatos vegyülete erényeknek s hibáknak; a tanulmányozásra véghetetlenül érdemes jellem.

Ott a költői humorú, csapongó szellemű gr. FORGÁCH SIMON; nagy aristocrata; kemény katona, a maga módja szerint; hű is, miután a hűségre tért, de még hívségében is különöz. A bécsi udvart, melynek körében, s a németeket, kik közt nevelkedett, — szívéből megútalta, gyűlölte, élesen gúnyolja; de azért a hadakozásban nem tud a magyar módhoz szokni, olyan rendszeres és pedáns, mint császári tábormok korában; s még ha megverik is, azzal vigasztalja magát: «hogy ez legalább *rendes bataglia* volt!» A «respublicát» gyűlölte, a jó bort szerette. Szelleme hol geniális, hol hóbortos, mindenesetre *eredeti*.

Ott a tábormokok között legnépszerűbb öreg BOTTYÁN JÁNOS, e nagy vitéz, és szókimondó, katonás, nyers ember; e rege-környezte hős alak, «kinek testét a golyó nem járta,» kinek híres ezüstbaltájától épen úgy félt az ellenség, — kivált a ráczok — mint rettegének a «magahitt brigadérosok, ezeres-kapitányok»; kinek csak neve hírére egybeözönlött a vitézlő rend, táborok gyűltek össze, s bálványozott személye láttára, biztató szavaira, egész kerületek ragadának fegyvert; a védett nép «*öreg János*»-nak, «*jóltévő János-nak*. hittá s a legvégsőbb áldozatokra kész volt érte, fáradhatatlan oltalmazójáért; ki a mások által elvesztett ütközeteket szokta helyreütni, s a csüggedt lakosságot felvillanyozni. És míg mellvasáról ártalmatlanul patogtak le a kartácsdarabok: öldöklő rohamokkal erősségeket vett be, renitens városokat tétetett hamuvá, tartományokat hódított meg. Nem egyszer megfuttatta Bécs alatt József császárt. Homlokát régi és új harci babérok környezék. Rákóczit és hazáját szíve legmélyéből szerette; de Eszterházyval s a többi mágnás-tábormokokkal gyakorta keményen kikötött; mert szeretett a maga lábán járni, úgy,

hogy nem egyszer még a fővezér Bercsényi rendeleteit is félretette, s intézkedett saját feje szerint. Ki merete volna érte bántani? El kellett az öregnek nézni! «Csak *ez* (mondja *róla* gyásznapokban Bercsényi) és Eszterházy Antal maradjanak meg, — mind *semmi* a többi!» Mikor őt Ocskay a trencsényi harc utáni időkben gonoszúl átpártolással gyanúsítá, sírva esküdött hűséget: «*olajba főzzenek*,— úgymond — *nem elég az Isten úgy segélyen!*» S átkozódva kért bosszút a hit-szegők ellen, felvillanyozá az elcsüggedetteket és bámulatos tevékenységgel küzdött, híven, egész utolsó lehelletéig.

Ott a két ESZTERHÁZY, ANTAL és DÁNIEL. Mindakettő derék, becsületes, jóakarató, hazafias gondolkozású főúr, és Antal daliás, vitéz is, (Dániel csonka, beteges «*várőrző szent*»), — de mindakettő önállótlan, ingadozó, mások tanácsán járó, csekély szellemi tehetségű ember. Így a gr. CsÁKY-ak is, — kivált a Bercsényi által módfelett pártfogolt MIHÁLY, — a ki tehetségtelen, lágy, túlóvatos, mondhatnók: félénk volta mellett is altábornagysáig vivé, (köszönet érte nagyhatalmú sógorának!) de a kinek szelíd lelke hűségét, Eszterházy

^f Antallal együtt, rodostói halálával pecsételé meg. Ő volt *utolsó tábornoka* Rákóczi Ferencznek, — urát legtovább élte túl.

Az ily másodrendű alakok közé sorolhatjuk még Thököly unokatestvérét s régi tábornokát, br. PETRÖCZY ISTVÁN-t, a ki majdnem egész életét bujdosásban tölté; a korából kivénhedett öreg gr. BAR-KÓCZY-t; a tapintatos és mérsékelt br. SENNYEY ISTVÁN-í; az eszemiszom br. ANDRÁSSY PÁL-t és GYÖRGY-Öí; a zegernyés, mérgelődő OROSZ PÁL-t; a becsületes, jámbor BUDAY ISTVÁN-í; a sokféle tevékenységű BERTHÓTY FERENCZ-et; a reguláris BAGOSSY PÁL-í, stb. mind külön-külön egyéni vonásokkal.

Sokkal jelentősebb s kiválóbb tehetségek ezeknél a bár katonailag kisebbrangú BÉRI BALOGH ÁDÁM, e rendkívül ügyes csapatvezér, e rettenthetlen hős és törhetlen elszántságú vértanú; EBECZKY ISTVÁN, az elejétől végig serény, derék, jeles vitéz; br. PALOCSAY GYÖRGY, e költői kedélyű, szerelmi és merész kalandokban gyönyörködő lovag; de a ki lángoló szerelmét és Károlyival közel

rokoni vérségét is sokáig alá tudá rendelni politikai hitvallásának; a hú CZELDER ORBÁN, kit midőn főnöke árulása meglepett, — inkább választá a súlyos tömlöczöt, mint hogy hitét szegje, s törhetetlen hűsége őt elvégre is kínzópadra s bárd alá juttatá; a beteg testben erőselkű BERTHÓTY ISTVÁN érsek-újvári parancsnok, ki a szigeti Zrínyit választá mintaképéül; FODOR LÁSZLÓ, a ki oly büszkén és bátran halt meg, miként ezen Zrínyi; BOLFORTH (Wohlfart) ÁDÁM, kit hon-szerelme szintén vérapadra vitt; az ősz RADICS ENDRE, egykor Munkács, most Kassa hív és hős megvédője; de la RIVIÉRE, e kitűnő franczia főtszt, a ki testestől-lelkestől magyarrá tudott lenni s annyi jeles szolgálatot tőn, ügyes ROTTENSTEIN-jával együtt, — második hazájának, — szelid jelleméért közszeretettű ember, a társaséletben bárány, a csatákban oroszán; a hú ECKSTEIN JÁNOS és RITTER ERAZMUS, kik német szökevényekből ugyancsak szilaj kuruczokká lőnek s hősileg tudták életüket fölszentelni a felkarolt ügyért; az állhatatos HELLEPRONT, a szenvedélyes CSAJÁGHY, a népszerű BONÉ ANDRÁS és ESZE TAMÁS; br. PERÉNYI MIKLÓS egri várparancsnok; a dévai — nyers, de hív és igen vitéz — CSÁKY ANDRÁS; a gör-gényi nagylelkű parancsnok, a hős RÁTHONYI JÁNOS, stb. stb.

Ezek a katonai rendből; míg a polgári osztályból különösen kiválnak jellemszilárdságuk által a közmondásos hívségű nyakas kálvinista «kurucz» VAY ÁDÁM; a pessimista GYÜRKY PÁL, ki bár a fölvelt ügy szerencsés kimenetelében nem bízott, — törhetetlenül küzd vala érette, egész haláláig, pusztá következetességből. Ők ket-ten katonai szerepkörrel is bírtak, főszereplésük azonban mégis inkább a belkormányzat terén nyílt. Tisztán polgári téren jeleskedtek: az ékestollú RÁDAY PÁL cancellár, a ki tiszteletreméltó hűséggel szolgálá a diplomacia és közigazgatás terén fejedelmi urát, s midőn ennek engedélyével hazatért is bujdosásából: nem tagadta meg elveit, mert mindvégig a protestáns ellenzék vezére maradt a pozsonyi országgyűléseken; a becsületes öreg GERHÁRD GYÖRGY és GALAMBOS FERENCZ udv. tanácsosok; a török ügyek vezetői: PÁPAY JÁNOS, GÁSPÁR és LÁDONYI HORVÁTH FERENCZ, régi bujdosó; a fényes

tehetségű, de gyászos végű tudós szepesi prépost BRENNER DOMOKOS ANTAL, Rákóczi ügyvivője Rómában, Versaillesban; a leleményes eszű pénzügyi tehetség, br. HELLENBACH JÁNOS GODOFRÉD bányagróf; br. KLOBUSICZKY FERENCZ, a közjöveldmi tanács elnöke; IVAJALI PÁL, JÁNOKY ZSIGMOND, SRÉTER JÁNOS, KRAY JAKAB, NEDECZKY SÁNDOR, KECZER SÁNDOR, RADVÁNSZKY JÁNOS, LÓNYAY FERENCZ, KÁLMÁNCSAY ISTVÁN, OKOLICSÁNYI MIHÁLY, DARVAS FERENCZ, LÁNYI PÁL és annyi mások, saját nemében s szerepében mind jelentékeny ember; a kikhez még szívesen soroznók a sok ügyességű OTTLYK GYÖRGY udvarmestert is, ha egész bujdosásáig megőrzött — bár magáról is meg nem feledkező — hűségét, Lengyelországból való álnok hazaszökésével be nem mocskolja; s a szegény, szerencsétlen ifjú CLEMENT-et, e geniális diplomatát, ha őt utóbb a nyomor és az áruló VETÉSSY csábításai oly gonosz utakra nem terelik, melyek elvégre is irtóztató halálra juttatták Berlinben.

Az erdélyiek közötti aránylag igen kevesen emelkedének ki a Rákóczi-korban. Legelső e kevesek között gr. PEKRY LŐRINCZ tábornok, kit Bercsényi, közeli vérrokonságáért s régi barátságáért, kiválóan emelt. Vitéz férfiú, egy ideig igen szerencsés hadvezér, de pártfogóját kivéve, senkivel meg nem féro, alattomos, fondorkodó jellemű, s az eszközökben nem nagyon válogató. Különbén fejedelméhez holtig hív s megérdemlett mellőztetését erőlelkű lemondással tűrő. Jónak, rossznak conglomeratuma. Utána gr. MIKES MIHÁLY és ifj. gr. TELEKI MIHÁLY válnak ki; nem annyira tehetséges: mint lelkes, kitartó, következetes, példás hűségű emberek. Mindakettő derék, igaz, egyeneslelkű hazafi, amaz kivált a Székelységen, emez a vármegyei urak közt irányadó. Szeretett fejedelmüktől érzékeny búcsút véve, fogadták el utólag a szathmári békét, s küzdöttek később annak fentartásáért a bécsi reactio ellen. Ép ily egyenes, igaz hazafiak valának az eleinte hadvezérül is működött THOROCZKAY ISTVÁN s a két öreg BARCSAY: MIHÁLY és ÁBRAHÁM; derék, hű, régi szabású emberek, Apaffy korszakának élő reliquiái. Végül még a korán elhunyt, tiszta hazafiságú br. ORLAY MIKLÓS-Í s a te-

hetséges, de haszonleső és cselszövő br. SZÁVA MIHÁLY-T említhetjük, ki eleinte hatékony működését, undok elpártolással homályosítja el. A többiek (Rákóczi híveit értjük) mint br. KEMÉNY SIMON, gr. CSÁKY LÁSZLÓ, JÓSIKA DÁNIEL, br. BÁNFFY LÁSZLÓ, gr. PETKY DÁVID, LÁZÁR FERENCZ stb. kisebb szerepkörűek, vagy egyéni kidomboruló jellemvonással nem bírók.

Az erdélyiek közül egy *árulót* említünk. Magyarországon is jó számmal voltak ilyenek. Főntebb készakarva mellőztük őket, — most kezdjük a nagyján: KÁROLYI SÁNDOR-on. Mi ugyan őt inkább csak a *kétes jelleműek* közé sorolnák, s árulónak csak félig, nevezetesen csak fejedelemárulónak, s nem hazaárulónak tartjuk. Ugyanis ő jó urát, fejedelmét rút háladatlanul, s Lengyelországban csak alig pár héttel előbb ismételt hűségesküje megszegésével elárulá: azonban a *hazát* — legalább hite szerint — megmentette a szathmári békekötéssel. De e békekötésért pogányul megfizetteté magát a császáriakkal, s alkudott a bérre, mint akármely kufár. Károlynak, a kétségkívül igen tehetséges, s ha akarta, tevékeny Károlynak működését általában elejétől fogva piszkos önzés és telhetetlen, csúf haszonlesés bélyegzi. Rákóczi táborába is nem meggyőződése, nem az ügy iránti lelkesedés vezéreié őt: hanem egyéni önző indokok, a bécsi udvar által megsértett hiúsága, a tapasztalt kicsinyeltetésért éreztetni kívánt bosszúállás, és az akkor már a kuruczoktól előzőnlött alföldön fekvő jószágainak megmentési vágya. Ezen okok miatt Ion kuruczczá. Mint Rákóczi tábornoka pedig, személyét a csaták veszélyének alig, vagy épen sohasem tette ki, s nagyon óvatos volt; a tiszántúli hadtestet a jövőre tartogatta, hogy általa, mint övéi által, a hatalmat majdan kezébe keríthesse, s urává lehessen a helyzetnek. A legkisebb mellőztetésért makacsul sértve érzé magát, s mindjárt kész volt a magánéletbe vonúlással fenyegetődni; pedig, — *dehogyan tette volna meg!* Hiszen a háború kitűnő eszköz vala számára mérhetetlen kincseket gyűjteni és családját emelni. Fegyelmeden katonáinak szembehúnyva engedett zsarolni, pusztítani széjjel az országban, — csakhogy ő is gyűjthessen, halmozhasson aranyat aranyra, jószágot

jószágra. De, ha a viszonyok kényszere az ő anyagi érdekeit csak kissé érinté is: tüstént rendkívül érzékeny és ingerült lett. Mily óriási ellentéte e tekintetben is az önzetlen Rákóczinak, Bercsényinek, Bottyánnak, Eszterházy Antalnak! . . . Dicséretére szolgál azonban, hogy a szathmári béke további megtartásáért, — III. Károly minisztereivel s a volt labancz főurakkal szemben, — gr. Pálffy Jánossal együtt mindent elkövetett, s ezáltal legalább az alkotmányügy körüli érdemeket szerzett. Igaz ugyan, hogy e békekötés az ő *miivé* vala!

Kétes jellemekül mondhatók még SZLUHA FERENCZ, Rákóczinak érsek-újvári biztosa, ez igen eszes, politicus fő, jeles latin szónok és stylist, s kitűnő jogász; a ki amaz elsőrangú erősség capitulatiojáig híven és hasznosan szolgálá a magyar Confoederatiót: azonban Pálifytól megnyeretvén, e capitulatio létrehozatalában gyanús szerepet játszott; utóbb pedig folytonosan emeltetve a bécsi udvartól, egyik főszközévé Ion a pragmatica sanctio létrejövételének. Tehát az egykor oly véresszájú kurucz Szluha, — végűi ugyancsak híres tányérnyaló aulicussá lón. Néhai és utóbb vallott elvei között mindenestre nagyon szembetűnő a különbség. Ilyen továbbá SZENT-IVÁNYI JÁNOS is, egykor Rákóczinak benső híve, palotás-ezredese, tanúit — bár nem vitéz — katona: de a ki Munkács feladásakor rögtön megfordúl. Pálffy kegyeltjévé, kir. tanácsossá, főispánná lesz, s úgy, mint Szluha, ítélmesterré és báróvá.

A határozott, menthetetlen árulók, jellemtelen hitszegők közé kell sorolnunk br. ANDRÁSSY ISTVÁN tábornokot, a ki a hűségére bízott Lőcse városát, egy rossz nő által elcsábítatva, gyalázatos módon juttatá német kézre, és maga is dühös labanczczá lón. Az árulásban őt és mindeneket messze fölülmulá még OCSKAY LÁSZLÓ dandárnok, ki az általa többször próbált hitszegéseket egész a köz-erkölcsiség elleni orczátlan lázadásig, a jellemtelenség netovábbjáig vitte, s számos más gonosztettel: gyilkossággal, erőszakkal, rablással, hamis esküvel, rágalmazásokkal, mások becsületében gázolással, zsarolásokkal, stb. tetéze. De e kiváló híres kalandorról alább igen

bőven lészen szó. Mellé sorolhatjuk az ő 1708-iki végzetes árulásának előkészítőjét: PYBER LÁSZLÓ nyitrai püspököt. A nagyhírű személyes vitéz és oly szerencsés ifjú hadvezér: BEZERÉDY IMRE is hit-szegéssel szennyezé be ragyogó hírnevét; de az ő bukásának tragicumája van; ő, bár nagyot vétett, jóval magasabban áll a történelem ítélőszéke előtt az Ocskayaknál. — Sokkal közönségesebb árulók valának önála a jellemtelenségben megrögzött vén cselszövő és konkolyhintő OKOLICSÁNYI PÁL és gr. SZENT-IVÁNYI LÁSZLÓ, hajdan Caraffa vértörvényszékének tagja, aztán szájas kurucz, míg Radvánszky a szemei közzé nem vágta martyr atyjának ártatlan véré; — a Rákóczi és XIV. Lajos által fölemelt Kökényesdi br. VETÉSSY LÁSZLÓ, ki ügyes diplomatai működését hamisításokkal s árulással végzé be; a szájas, de gyáva ügyvéd: PLATTHY SÁNDOR; a különcz és hóbor-tos minorita-barát: br. ANDRÁSSY MIKLÓS csapatvezér, azután szökevény; a régi hitszegő br. PONGRÁCZ GÁSPÁR ezredes, kinek sem itt, sem ott nem volt becsülete; SCHARUDY (vagy Sarodi) JÁNOS, ki miatt a nagy-szombati ütközet, GRAINER ANTAL, ki miatt Sümegvár, TURCSÁNYI JÁNOS, ki miatt Bottyán-vára elveszett, s THURÓCZY GÁSPÁR ezredes és br. RÉVAY MIHÁLY alezredes, a kiket Ocskay, s NEUMANN ezredes, a kit Andrassy példája szédített vala el; BRÉMER ANTAL ezredes, ki a titkos levelezésen rajtakapattván, a szécsényi táboron föbelövetett; SZABÓ MÁTYÁS alezredes, ki a gyöngye br. Révay Gáspár ellen lázadást forralván, Nyitra várát, SZABÓ MÁTÉ, a ki Hatvant, és ifj. gr. BARKÓCZY FERENCZ, a ki Csicsvát árulóul császári kézre juttatá, s azonfölül még ártalmas tudósításokkal szolgált; egyik gr. CSÁKY ISTVÁN, a ki Hadaddal magát is eladá; BOTTKA ÁDÁM, SZEGEDY IGNÁCZ és BEZERÉDY többi bűntársai; EBECZKY ÁDÁM, ki derék vitéz bátyja Istvánnak ezredét vezette álnokul a németek közé; ifj. gr. ZICHY PÁL, ki az emigratio körében 1711-ben az osztrákoknak kémszolgálatot tón; végre a gaz HÁRTL JÁNOS ERAZMUS, egykor császári őrnagy, később kurucz hadiszemle-biztos, a ki Lengyelországban 2000 osztrák aranyért Bercsényi gróf meggyilkolására vállalkozott.

Íme, minő lajstroma a bűnösöknek, kiknek azonban csaknem mindegyikét csodálatos módon utolérte a nemezis bosszúló keze.

Megjegyezzük, hogy azokat, kik — habár némi hithagyással is — pártot változtatván, *azután nyugalomra tértek*, épen nem soroltuk ide; ezeket nem tartjuk árulóknak: hiszen a legtöbbet a kényszerűség s a felkarolt ügy jövőjében való reményvesztés vezette oda. Mert *pauci habent donnm martyrii!*»

És nem szólunk az elejétől fogva császárpárti főurakról: egy hg. ESZTERHÁZY PÁL-ról, gr. PÁLFFY MIKLÓS-ról, gr. ILLYÉSHÁZY MIKLÓS-ról, gr. ERDÖDY GYÖRGY-ről stb. stb. sem. Ok következetességből — s rang- és vagyonkórságból! — tették, a mit tettek; lehet, hogy meggyőződésük szerint is. Azonban szólnunk kell azon magyarokról, kik ámbár kezdettől óta császáriak: de a német és rác z hadseregek élén önnön hazájok, nemzetök ellen harcolának mindvégig. Ők az uralkodó iránti hűséget a haza iránti hűségnek, katonai kötelességöket hazafiúi kötelességöknek eleibe tévők; sok kiontott magyar vér nyomja lelkiismeretöket, számtalan kirablott, fölégetett város és község pusztulása jelzé honduló kezeik nyomát, — számoljanak érette a történelem ítélőszéke előtt! De azért ők, már csak jellemkövetkezetességöknél fogva is, följobb állanak az Ocskayaknál.

Ilyenek: gr. PÁLFFY JÁNOS bán, kinek kezén bár a nemzetközi jog és cartelle ellenére kivégeztetett hős Balogh Ádám, Tarics és más kurucz tiszteknek méltatlanul kiontatott vére piroslík, s lelkét a martalócz horvát-rác hadakkal kivált Dunántúl elkövetett istentelen kegyetlenségeken, pusztításokon, Ocskay s mások elcsábításán kívül sok ámitó hazugság, néhány hamis eskü és orvgyilkosokkal való czimborálás terheli, — mindazáltal azt is el kell ismernünk, hogy az alkotmánynak a szathmári béke által lett megmentésében s a katonai és udvari reactionárius párt törekvései akadályozásában elévülhetlen honfiúi érdemei vannak. Ezen érdemekből nem csekély rész illeti meg Pálffy jó szellemét: br. EBERGÉNYI LÁSZLÓ CS. tábornokot, ki a heves természetű és a békealkudozásokat több ízben már-már türelmetlenül félbeszakítani akaró bánt mérsékelni, vissza-

tartani tudta, s e nemes tettei által enyhíté haza elleni hangolásának bűnét. Nem tanúskodik ily enyhítő körülmény az 1671-ben lefejezett országbíró fia: ifj. gr. NÁDASDY FERENCZ, szintén császári tábornok mellett, a ki rebellis eredetét megtagadó vakbuzgalommal ontotta a magyar vért, gyötrötte honfitársait, sőt szolgáltságában még anyanyelvét is németre változtatja vala. Jobb magyar volt nálánál a «semper fidelis» vén gr. KOHÁRY ISTVÁN, a ki múltjához híven szolgálá császári urait, s br. GOMBOS IMRE tábornokkal együtt néhány hadjáratban is részt von a német vezérek oldala mellett, — azonban, midőn látná, hogy ezek közt, Pálffy, Ebergényit, Nádasdyt kivéve, a többi magyarnak, bármily hűséges is, nem sok becsülete van: ott hagyá a táborokat, s félrevonúlt Budára, majd Fraknóra, Lékára. A két gr. DRASSKOVICH, — János és Ádám — úgy a három gr. ESZTERHÁZY — József, Gáspár és Ferencz — szerepe a fentebbieknél jelentéktelenebb, ámbár ők is küzdönek hazájok ellen, és hozzá még az utolsó, becsületszavának magyar mágnáshoz legkevésbbé illő megszegésével szökött meg a kuruczok fogságából.

*

Mi, ennyi sokféle jellem, ennyi szereplő közül ezúttal *hármat* választunk ki: OCSKAY LÁSZLÓ-Í, BEZERÉDY IMRÉ-Í S BÉRI BALOGH ÁDÁM-ot, a kiknek bár jellemük egymástól nagyon különböző, — mindazáltal igen sok rokon vonás van életök pályáján. Mind a három a középnemesi osztályból származott; mind a három a hadi pályán, Önerejéből emelkedett föl és kapott nagy hírre, bámúlatos vitézi tettek által; mind a három ugyanazon katonai rendfokozatot: a dandárvezérséget érte el; s mind a három ugyanazon végzetes módon fej ezé be harczias életét, — *hóhérpaltos alatt*. Csakhogy, míg a sokszorosan áruló Ocskayt s a szerencsétlen, megtántorodott ifjú Bezerédyt, a saját nemzetük kívánta megtorlásban érte utól a bosszúló igazság keze: addig a hős Balogh Ádám, rendíthetlen állhatatosságának, hűségének, honszerelmének lőn áldozatává, s egyúttal a haza és szabadság martyrjává — a németek vérpadán.

Tetteiknek számos, emlékezetre méltó részlete, s különösen bukásuknak története még mind máig homályba van burkolva. Sok évi bűvárlat és gyűjtés után mi abban a helyzetben vagyunk, hogy tömérdek eredeti új adattal rendelkezvén életpályájukról s tragicus végükről: az eddig ismertnél — úgy hisszük — teljesebb és élénkebb képet festhetünk róluk, s egyszersmind a fölöttük borongó homályt eloszlathatjuk. Mennyire sikerülend a valóságban e célunk? és mennyire sikerűit a jelen munkában Ocskayról? — a t. olvasó kegyes ítélete alá bocsátjuk-

ELSŐ FEJEZET.

Ocskay László általános jellemzése. — Családi származása, neveltetése; ifjúkora 1700-ig. — At>szökik a francziákhoz, meg vissza a császáriakhoz, majd Rákóczihoz, (1703.) — A tiszai átkelést kierőszakolja; *ezredessé lesz.* — Meghódítja Lévát, Korponát, Bozókot, Selmeczet, s Nyitráig hatol. — Ocskay házassága s tétlen heverése Léván. — A cs. kir. hadsereg Lévát visszafoglalja; Ocskay Zólyom alatt párbajt vív Bottyánnal; zólyomi döntő diadal. — Előnyomulás a Morváig Ocskay első betörése Ausztriába, s a határszéli beütések hadászati jelentősége.

Kemény vitéz, gyors és ügyes csapatvezér, — jellemtelen kalandor. Semmi más. Magyarországon hamar idő alatt nagy hírnevet kapott sőt Európát is bejárta neve. Sűrűn fordul az elő (gyakran mint «*Generál Oczkay*», ámbar csak dandárnok volt) a német- és lengyelországi egykorú hírlapokban, francia, belga s német évkönyvekben, röpiratokban, angol és hollandi követjelentésekben; sőt még az olasz és spanyol «gacetak»-ban is föllelhetjük az Oczkay, Ochkay nevet. Bécs és Brünn környéke egyaránt jól ismeri s rettegi vala őt; Ausztria s Morva határszéli lakói pedig — kiknek több éven át rettentő ostoruk volt — páni félelmökben úgy hitták, hogy «*a tűz fejedelme*», «*Rákóczi villama*». Valójában, a lovas vezér Ocskay oly sebes, tüzes, rémítő és romboló vala, mint az isten-nyila; olyan gyorsan, olyan pusztítva járt. A hová ő bevágott, — ott égett, omlott minden. Az örökös-tartományok történetkönyveibe vérrel és lánggal írta bé nevét; hazájába dicsőséggel és — gyalázzal. Hős volt, tagadhatatlanul; de jellemtelen ember és a legocsányabb, többszörös áruló. Vitézi kardját nem egyszer gyilkosmódra kiontott vérrel mocskolá be; jellemszilárdságról, erkölcsről, becsületről fogalma sem vala. —

* *Kolinovics Gábor* Commentárjai, vagyis: *História motuum Rakocianorum*. Kézirat a Nemzeti Múzeumban, lat. folio 389. és 391. Olykor változó czímek alatt is. A szerző által s. k. írott és 1728-ban sajtó alá teljesen elkészített eredeti példány — néhai Gyurikovich György gyűjteményéből — jelenleg birtokomban. Ennek czíme: «*Gabr. Kolinovics Senquiciensis Historiarum de rebus novissimse Confederationis Ungaricse . . . Libri XII.*» 1149.1. Vannak benne a fentebbi művektől némi — javított — eltérések is.

Nagy szószátyár, híres dicsekedő, hamisan esküvő, hitszegő, mások felett mód nélkül hatalmaskodó; megrögzött iszákos, korhely, parázna és garázda, szegényembereket nyomorító. Az egész kuruczvilág szerepvivői közt nem találunk önála elvetemültebb, elfajzottabb embert, — s épen azért választottuk őt jelen tanulmányunk tárgyául: hadd legyen föltüntetve alakja kétségtelen hitelű egykorú tudósítások nyomán a maga eredeti valóságában, s szolgáljon prototypjeül az azon korban élt gonoszoknak. Mert egyike vala ő a szabadságért nemesen küzdő bajnokok soraiba sűrűn tolakodni szokott ama jellemtelen kalandoroknak, kiknek a közmorált kihívó gatzettei, a fényes képnek rút árnyait képezik, dicső összhangját elhomályosítják, sőt annak kitörülhetlen foltjai. *De élénk tanulság az ily, minden nemzet történetében előforduló egyének élete arra is, hogy a kérlelhetlen végzet előbb-utóbb utoléri a hitszegőket, pártváltoztatókat;* továbbá arra, hogy a legfényesebb egyéni vitézség s vezéri ügyesség, ha *erkölcsi alappal, jellemmel* nincsen párosúlva, — semmit sem ér, sőt a történelem ítélőszéke előtt az ily ember alakja — még sötétebben áll.

*

Ocskay László Nyitra vármegyének egyik legrégebb adományos s előkelő birtokos nemes családjából, — mely nevét és előnevét ősi fészketől: a napjainkig általa bírt Ocskó helységtől vette, — származott. Nagyatyja Zsigmond, az ősrégi Elefánthy-család egyik tagját, Máriát bírja vala nőül, kitől gyermekei: Mária, gr. Eszterházy Jánosné, és János. E Jánosnak nejétől, Petróczi Szent-Mihályi Évától született fiai valának: *László* és *Sándor*,* amaz dandárnok, emez ezredes Rákóczi alatt.

Az előkelő nemzetségű s jómódú szülők, természetszerűen, rangjukhoz illő, gondos nevelést igyekeztek adni fiaiknak. Korán kifejlett, erős, izmos termetű, de egyszersmind heves és féktelen véralkatú elsőszülettüket a nevelés és oktatás terén akkor oly hírneves jezsuita-

* *Nagy Iván*: Magyarország családai, VIII. köt. 198., 200. és 326. lap. Azonban nem oly sorrendben, mint Ő állítja: *Sándor* és *László*, mert az egykorú levelezésekben mindenütt Sándor mondatik a László *öcscsének*; aminthogy kétségtelenül László vala az öregebb.

rendnek nagy-szombati, Szent-Adalbertról címzett gymnáziumába adák, a világi alumnusok közé.¹ Főbirtokaikhoz: Ocskó- és Borihoz Nagy-Szombat közel fekszik, s így módjukban áll vala fiók előmenetelének személyesen is gyakrabban utánanézni. Az 1680. táján született fiú² 1695—96-ban a harmadik latin grammatista osztályt végzvé; azonban daczára a jezsuiták ösztönzése s szüléi felügyeletének, — a tudományok terén épen nem tön előhaladást,³ sem kedvet nem érzett. Ellenben testileg már erős, nyalka ifjává fejlődött, midőn 16-ik évébe fordúla. S az iskolai élet fegyelmét túrni nem akaró vére, más, korlátlanabb, regényesebb élet után vágyódván: minthogy a ma 9-ik sz. a. ismert gr. Nádasdy-féle, akkor gr. Pálffy János huszárezrede⁴ számára, a közeli Sasváron és Holicson a toborzás épen javában foly vala: a fiatal Ocskay László kiszökött Nagy-Szombatból, s katonának állott. Tehát már 15 éves kora után Mars fiai között foglala helyet.⁵

Az ezred az Alsó-Duna mellé, a török végekre indítatván: Ocskay, vitéz és hadvezérnek született főparancsnoka Pálffy János gróf vezénylete alatt részt vön Savoyai Eugen diadalmas hadjárataiban; melyekben is a huszárság leginkább előőrsi, kémszemlézési, takarmányozási (fouragieren), üldözési és zsákmányolási szolgálatokra használtatván, — ily alkalmakkor tömérdek kaland kínálkozott a merész hadfiaknak, kik közül a fiatal Ocskay valószínűen nem maradt az utolsó. Azonban ő már ekkor, — oly igen korán! — megkezdé a *bűnös* kalandokat is. Első gonosztette már ezen időre esik. Mi volt légyen ez? nem tudhatni; csak annyit mondanak, hogy büntetésül *hóhér vágta le érette az egyik fülét!*⁶

1 Kolinovics idézett műve, 798. 1.

2 Ha — Kolinovics tanúsága szerint — Ocskay L. 15-ik éve befejeztével állott be a Pálffy-ezredbe s ott a spanyol örökösödési háború kitöréséig öt évet szolgált: akkor szükségkép 1680—81-ben kelle születnie, s 1695—96-ban lennie huszárrá.

3 Latinál csak igen keveset tudott, sőt az írásban is oly gyöngé és gyakorlatlan vala még ezredes és dandárnok korában is, hogy leveleit majd sohasem írta sajátkezűleg, és neve aláírásán is meglátszik, hogy a betűket csak egyenként, nagy-lassan pingálá.

4 Ezen legrégebb magyar reguláris huszárezredet 1688-ban állitá gróf Csöbör Adám, s egy év múlva átadá vejének, gróf Pálffy fános-nak, kitől viszont 1700-ban báró Ebergényi László-rz ment át. (K. k. Militár-Schematismus. — Kolinovics, id. m.)

3 Kolinovics, 799. 1.

6 Archívum Rákócsiannm, I. oszt. VI. köt. 75. 1.

Az ekképen megcsúfított ifjú pedig még azért nem jámborodott meg, sőt újabb gonosztettel tetőzé előbbeni vétkét. Mert nem soká reá, — miért? miért nem? — haragra gerjedve, (hihetően, részegségében) egy *Tisza* nevű fiatal katona-társára, megölte őt; s azzal, mint gyilkos, halálos büntetéstől félvén, elszökött ezredétől, beosont az ellenséges Temesvárra, és ott, — hogy ki ne adják — törökké Ion, környüi is metéltette magát.* E dolgait azonban később annyira el tudá titkolni, hogy azok, félfüle daczára, csak 1708-ban nyilatkoznak ki.

Tehát már mint 17—18 éves gyermek-ifjú, *hóhér által* gyalázatosan bűnhődött, *gyilkossá, katonaszökevénynyé és pribékké* lön. Egyedüli mentségéül az szolgálhat, hogy e tények kétségtelen bizonyossága — az egy levágott fülön kívül, a mi különben csatában is megeshetett rajta — még mind máig kiderítve nincs, és csakis 1708-iki nagy árulása után kezdett azoknak híre szállingózni; más részről azonban az is tény, hogy Ocskayt kortársai kivétel nélkül bélyegzett előéletű embernek tartották. Lassú előmenetele a Pálffy-ezredben is erre mutat, holott különben tagadhatlan személyes vitézsége s katonai képessége mellett, mint előkelő családbelinek, Pálffy részéről bizonyára nagy kedvezése lesz vala.

Viszont csakis ezen családi tekintetnek s Pálffy pártfogásának tulajdonítható, hogy midőn a karlóczyi békekötés (1699.) után ^a kalandor Ocskay, a törökösködést megúnja vala, főbenjáró büntetés nélkül visszatérhetett ezredéhez. Különben jól tudjuk, hogy azon korban — sőt még a múlt század elején is, kivált harcziás időkben — a kemény katonakül ígérkező vérengzők és gonosztevők megbüntetésének egyik legszokottabb módja, épen a szerezdekbe való besoroztatás volt.

Az 1700-ik évben gr. Pálffy János egy vasas-német ezred tulajdonosává neveztetvén ki, huszárezredét átadá báró Ebergényi László-

* *Bercsényi* írja az imént idézett helyen, 1708. szeptember 14-ikéről Rákóczinak: «Már az félelem boszúra kezdett fordúlni; szidják Ocskayt, s ott (Trencsénben) hírlelik, az kit soha felőle nem hallottam, hogy már az hóhér metszette vala el egyik fülét — s igaz is, hogy fületlen, — és hogy feleségének testvéröcscsét megölvén (egykor), Tömösvárott törökké lett vala, környüimetéltetett, — nem csuda hát, ha hitiszegett!» E vád úgy értendő, hogy Ocskay, a meggyilkolt ifjúnak nővérét *később* (17^o3*) vévé nőül, mert 1697—98-ban még nőtelen vala.

nak. Ez, mivel a spanyol örökösödési háború az 1701-ik év elején kiütött, ezredével a Rajna mellé, Bádeni Lajos táborába rendeltetik. Itt, a Philipsburg alatt vívott csatában, mely 2000 francziának került életébe, az ezred és Ocskay László személy szerint is igen kitünteté magát.¹ De azért, — hihetően, bélyegzett múltja, részegeskedése és garázda fegyelmetlensége miatt — magasabb rangra nem emelkedhetett a — *tizedességnélr* Pedig már öt évet szolgált az ezredben. A nagyra-vágyó ifjút, — a ki vitézségének és katonai tehetségének tudatátán kellett túl is érnie — bántá ez a mellőzés; nyugtalan vére is újabb kalandra ösztönözte őt. Es mivel tudomásának kellett lennie, hogy mióta a Lengyelországba menekült ifjú Rákóczi herceget és gr. Bercsényi Miklóst XIV. Lajos király pártfogásába vévé, az elégedetlen Magyarországból saját akaratuk ellenére a rajnai és olaszországi harczterekre hurczolt huszárezredekéből némely kalandosabb természetű magyar vitézek már is kezdték magokat elfogatni, vagy épen átszökdöstek a francziákhoz, kiknél szíves fogadtatásra találtak: ő is tehát ezek példáját követte, és így már másodízben lön hadszökevénynyé; vagy elfogatta magát, s szolgálatot vállalt.³

A jó könnyű-lovasságban hiányt szenvedő francia hadsereg örömmel látta soraiban a kitűnő magyar huszárokat, kikből később egész ezredek (Ráttky György, báró Vetéssy László, gróf Bercsényi László, gróf Eszterházy Bálint, Pollereczky Mátyás stb. ezredek) alakítottak, ekkor azonban még csak egy külön huszár-osztály létezett, a kir. testőrség idegen csapatai között. Ocskay hűséget esküvék a francia királynak, és ennek magyar testőr csapatában *hadnagyul* alkalmaztatott.⁴

¹ Kolinovics, id. m. 799. 1.

² U. o. V. ö. Kovács János levelét Csábrág várából 1703. szeptember 15-éről gróf Koháry Istvánhoz: «Korponát nem Géczy Zsigmond vette meg, hanem valami Ocskay ezeres-kapitány, a ki ezelőtt — a mint Rétey (Ferencz) uram beszéli — *Imperiumhan káprály volt*» Továbbá ugyancsak Kovács J. írja Csábrágból két nap múlva: «... Ocskay László, a ki Ehergényi regimentiben káprály volt nem régen, előljárojok.» (Herczeg Koháry-levéltár, Szent-Antalon.)

³ Kolinovics az i. h. ugyan *elfogatását* említi: de 1708—1710-iki levelek szerint úgy *szökött* volt által, a mi egyébiránt majdnem egyre megy, minthogy francia szolgálatot vállalt; s ez a lényeges, mert ez által töré meg katonai esküjét.

⁴ Kolinovics.

De, ezen előléptetés s a kínálkozó szép jövő daczára, itt sem tudott állandó lenni. Vagy a francia hadseregben az osztráknál még szigorúbb fegyelmet nem tűrheti vala féktelen, szilaj természete, avagy az idegen nemzet szokásaival megbarátkozni egyáltalában nem tudott, — elég az hozzá, hogy volt ezredénél életének titokban kegyelmet szerezvén, csakhamar megszégé XIV. Lajosnak letett hitét is, és a francziáktól visszaszökött az osztrákokhoz.¹ Itt ugyan, előkelő családja tekintetért, ismét elengedték büntetését, legalább a halálos büntetést, (mert, hogy hadi fogságban nem ült-e? azt adatok hiányában nem tudjuk), azonban francia hadnagyi rangját csakugyan el nem fogadhatták, — tehát megint csak tizedessé tevék/² Ezen lefokozás az ambitiosus embert elkedvetleníté; valószínűleg már is megbánta visszaszökését: de immár a francziák közé többé nem mehetve, hazájába vágyott. Reá is beszélé még hét társát, s álnok módon útlevelet kerítvén, nekivágott velök nagy Németországnak. A hosszú út közben mindúntalan hasonló igyekezetű szökevényekkel találkozá: ezeket is maga mellé szedte, úgy, hogy mintegy hetven elszánt vitéz legényre szaporodott csapattal³ éré el Magyarország határát a Morva vizénél.

Történt ez az 1703-ik év június havának elején, mikoron Rákóczi párthívei Bereg, Szathmár, Ugocsa vidéki támadásának híre már a nyugati határokra is elhatott vala. Ocskay csapata, mint afféle martalócz had, Pozsony s Nyitra vármegyékbe érkezávén, szétoszlott a falukon, s több olyas kóborlókkal zabolátlanul dorbézoltak, ittakettek, erőszakoskodának a községekben, nemesek házáin, urasági majorokban. A nép még rejtegette őket, s ha a vármegyék katonái által üldöztettek: az erdőkön, berkeken lappangának.⁴ Vezérok azon-

¹ *Kolinovics.*

Z U. o., 799. 1.

³ U. o.

⁴ *Mátyásosvzky László* nyitrai püspök és főkorlátnok írja Bécsből 1703. június 24-éről Skarbala András kir. tanácsos és Nyitra-megyei alispánnak Galgóczra: «Mocsónoki gondviselőm azt írja, hogy a minemő *Imperiumból leszökött katonák* Negyed és Farkasd táján lézengettek volna, vévén parancsolatomat, azonnal megindult persecutiójokra; de idő előtt, — hihető, megtudván valakitűi ellenek való rendeléseket — elébbállottak.» Még kettő, hallom, ott lappang Negyeden: azokat fogassa el Kegyelmed és küldje Lipótvárba, «hasonlót elkövetvén több afféle szökevény katonákkal, melyeket

ban oly vakmerő volt, hogy tanulóköri lakó-városába Nagy-Szombatba is bémerészkedett. Itt, a rokon Semseyék házánál múlatoz vala: midőn tulajdon ezredének alezredese báró Pongrácz Gáspár, a ki ugyancsak Nagy-Szombatban újonczozott, híret veszi Ocskay ottlétének; reáldild, elfogatja mint szökött katonát, és keményen vasra veretve, tömlőczre vetteti.¹

Ekként komoly kelepczébe keveredett, — de neki állandó szerencséje vala. Ugyanis rokonai mindent elkövettek, hogy véröket megmentsék a — sokszorosan megérdemlett — bitóhaláltól vagy főbelövéstől; s Pongrácz Gáspár sem volt (mint később ki fog tűnni) catói jellem: kérésekkel, ajándékokkal reá engedte magát bírni Ocskay kibocsátására, oly föltét alatt mégis, hogy ez kötelezi magát a német birodalomból általa lehozott katonákat összeszedni, és velők az ezredhez visszatérni.- Minthogy pedig ezek szanaszéjjel, már a harmadik-negyedik vármegyében is bujdosnak: az alezredes még hadgyűjtő pátenst is szerzett Leopold császártól Ocskay számára, kergetésök, összeszedésök végett.³ S Ocskay megindult az erdőknek, berkeknek, majoroknak, falvaknak, megyéről-megyére. Már Zólyomban járt, elzüllött kóborlóit összegyűjtván, midőn Breznóbányán Rákóczinak személyesen az országba érkezéséről hírt vesz, s egyszermind felszólítást: csatlakozzék a hazai ügyször! És Ocskayt ez egyszer magával ragadá a lelkesedés, — vagy talán a préda és szereplés utáni kívánság, a zabolátlan élet szeretete, újabb kalandvággy. Egyet gondolt, s ott hagyá zászlaját immár *ötödször*, és mindenre elszánt martalócz-lovasai élén nekiváltott a polonkai szorosnak, s Gömörön át Putnoknak, Tokajnak. Itt, a révészek Rákóczi jobbágyai lévén, örömet átbocsáták az urok segélyére sietőket,⁴ kikkel útj okban még a hasonló régi mindenütt persequálni köÜ; rövidnap más rendbéli Ő Felsege parancsolatja is fog menni az iránt Nemes Vármegyékre.» (*Eredeti levél, Nyitra-megye levéltárában.*)

¹ *Kolinovics*, az i. h.

² U. o. Ezúttal Ocskaynak — közsokás szerint — bizonyára reversálist is kelle adnia magáról, s övéinek érette néhány ezer forint erejéig jóálló kezeslevelet. Máskülönben kibocsátatása el nem képzelhető.

³ *Kolinovics*, az i. h.

⁴ Szintén *Kolinovics*-nál. A *Kaprinay-gyűjtemény* XLII-ik kötetében foglalt egykorú jezsuita-naplóban pedig Ocskaynak Rákóczihoz állása úgy beszélgetik el, hogy Ocskay a *Tiszdnál* hadat gyűjtván a francziák ellen: mikor már vagy kétszázat össze-

katonákkal Debreczen, a derecskei puszták és Szolnok felől érkező Thököly-féle volt főhadi-tiszt Borbély Balázs is egyesült.¹

Az ekként megszorodott harc- és kalandvágytól égő csapat olyannyira nekibátorodék, hogy noha időközben, június 28-án, Rákóczi elveszté a munkácsi harcot és ismét a hegyekbe vonult, — Ocskay és Borbély fényes nappal, katonai rendben, a győzelmes Montecuccoli-ezred szemeláttára nyomult el a munkácsi vár ágyúi alatt, mégpedig a tiszántúli nemességtől harácsoltszákmánnyal meg-
rakodva, a Beszkidek felé. Rákóczit Zavadkánál találták/² és hűséget esküdvén neki, ők képezték első rendes lovas csapatát. Különben Rákóczi összes lovassága ekkor még csak 400 emberre ment, mígnem Bercsényi gróf is kiérkezék a Lengyelországban fogadott két század dragonyossal, két század Wisnioweczky herczeg-féle lengyel lovassal, s 200 oláh gyaloggal. A magyar gyalogság is mindegyre szaporodván: elhatározák a síkságra leereszkedni.

Az ezután történetek, a háború villámgyors terjedését és első nagymérvű hódításait, részletesen elbeszéli a fejedelem Emlékiratai, úgy egyéb történeti művek;³ melyeket mi ezúttal tárgyunkhoz képest mellőzvé, csupán az Ocskay szereplését közelebről érintő mozzanatokról szólandunk. Ilyen mindenekelőtt a *tiszai átkelés kiero-
szakolása*, a mi Rákóczira nézve főfontosságú volt, t. i. hogy a Boné András és Szöcs János alatt fegyvert fogott 7—8000 főnyi tiszántúli fölkelőkkel, kik föltételül tűzték a Tiszán átkelést, egyesülhesen. Ezen átkelés Tisza-Becsnél történt, hol a gróf Löwenburg szathmári cs. tábornok és gróf Csáky István főispán vezénylete alatt álló német-magyar hadak a Tiszának egy kanyarulatában magokat elsánczolván, mindkét parton őrizék a révet. A fejedelem július 14-én reggel kiindult Beregszászból, s Tisza-Becsnél termett. Itt, a Zavadkánál csatlakozott bátor lovas csapat rohamoszlopba sorakozván, a gyalogság érkezését be sem várva, megkezdé a támadást;

toborzott volna, ezek Rákóczi beütésének híret meghallják, feléje in dúlnak s Ocskayt is magokkal menni kényszerítik. (Magy. kir. egyetemi könyvtár, Budapest.) De az Ocskayval egy vidékbeli *Kolinovics* előadása valamint részletesebb, úgy *hitelesebb* is.

1 *Rákóczi Emlékiratai*, ötödik kiadás 56. l.

2 U. o. 37. l.

3 Ezek között legtúzetesebben *«Bercsényi»*-m II. és III. kötete.

s ámbár a védők igen előnyös állásukból, földve és mindkét partról lőhetik vala őket, úgy, hogy Rákóczi, legjobbjainak elesését féltvén, már megszüntetni rendelé a rohamot: midőn Ocskay és Borbély föl-tarthatatlanul, kitűnő bravourral bevették a sánczokat és kanyarulatot, s a németeket és labanczokat a Tiszába szoríták. Maga Kende Mihály, a Deák Pál huszárezredének alezredese is a Tiszába veszett, számtalan katonáival; a többi megfutamodék s nagyobb részt az üldözésben levágotott.

A tiszai átkelés ezzel ki volt víva, az Alföld a fölkelésnek megnyitva. A bátor lovasok, kik a forradalomnak ezen első nagyobb katonai előnyét kivívták, s «kiknek vitézsége a németek által is bámúztatott, későbben kivetkőzvéen vadságukból s rabló szokásaikból, nagyobb részben tisztí rangot érdemiének vala ki magoknak».¹ Vezé-reik pedig, *Ocskay László* és *Borbély Balázs*, — kik elszánt vitéz-ségük és ennek meglepő sikerével Tisza-Becsnél a hazai ügynek csak-ugyan fényes szolgálatot tőnek, — *ezredesi pátenst* nyertek jutalmúl a fejedelemtől; s hősie viséletükért elhíresedvén: sűrűen tódul vala az országszerte fegyvert ragadott nép és régi végbeli katonaság, győ-zelmes zászlaik alá. Mindenikőknek csakhamar 1000—1200 huszárból álló ezrede Ion.

Míg Borbély Balázs a vén Deák Ferenczczel Szolnok várát rohammal megvevé, Kyba, híres rácz ezredest megverte, megölte, s le az alsó Tisza felé nyomúlt: addig az Ebergényianus-káplárból, francia hadnagyból s kóborlók kapitányából most már kurucz ezre-dessé emelkedett Ocskay, nyugat felé tartott, és saját ösztönét kö-vetve,^a egész szülőföldéig, a távoli Nyitra vármegyéig lobogtatta Rákóczi zászlait, garázdálkodva, de hódítva mindenütt útáiban. Leg-először is Gömörnek s Nógrádnak fordulván, már szept. első napjai-ban Fülek, Losonc stb. az övék volt, s a hozzájuk messze földrúl siető hírneves régi magyar hadi tiszték és katonák, de főként a lel-kesedve fegyvert ragadó nép ezreivel gyorsan szaporodva: csakha-

¹ *Rákóczi Emlékiratai*, 37., 39. és 56.1. L. továbbá a tiszabecsi átkelés és álta-lában az akkori eseményekre nézve, a gróf Csákyak kassai levéltárából a *Századok* 1873. évi folyamában közölt regestáimat és a *a Bercsényii*- m most idézett kötetiben foglalt új adatokat.

² *Rákóczi Emlékiratai*, 56. 1.

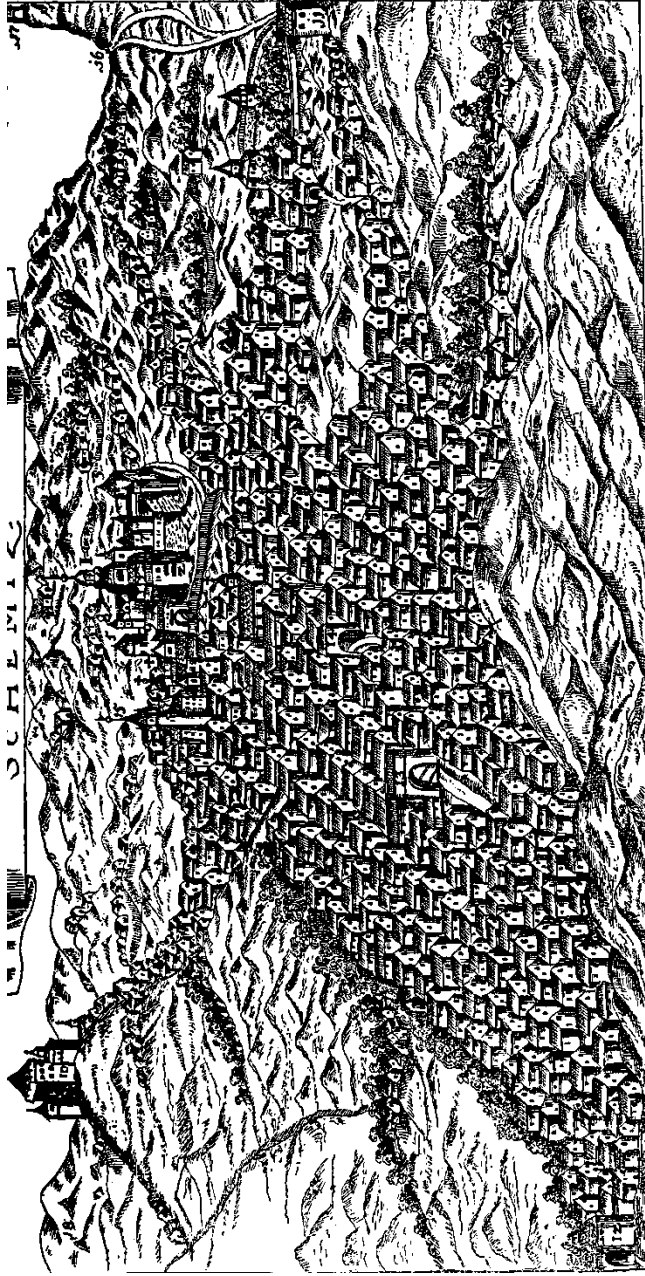
mar Hont és Bars vármegyét is előzönlék. Ocskay László ezredével szeptember közepén ez utóbbi megyékben személyesen megjelenván, 14-kén Korponát, 15-kén Bozók várát megveszi, s a fenyegetett Selmeecz-, Béla- és Hodrus-Bányát Rákóczi hűségére esketi. Azután a bozóki ágyúkat és Selmeeczről, — a hová különben maga be sem ment, csak 2200 frt. hadisarczot vont rajtok, — löport vitetvén a fontos fekvésű Léva alá, az Ebergényi-ezrednek itt lepett pótcsapatát magához hajlítja, sőt magát a várát is szept. 17-kén csellel hatalmába ejti, s Szent-Benedeket, Csábrágot, Kékköt stb. keményen szorongatja.¹

Alezredesévé az egykor Bottyán ezredében századosként szolgált rettenthetlen bátor, de Ocskayhoz hasonló iszákos és garázda füleki Berthóty Zsigmond Ion. S míg maga Ocskay Léván üté fel tanyáját s ott éjjel-nappal dorbézolt: addig ezredét Berthótyval Nyitra felé küldé előre, Ebeczky Ádámot pedig nyolcz zászlóval Esztergom elé, Párkány fölverésére.²Más csapatok Zólyomba, Turóczba törtekbe; ismét mások a Szepességről Liptón át Árva és Trencsény vármegyékbe hatoltak, — lángba borúit a felső-ország, egész a Vág vizéig s a sziléziai és morva határokig.

Ocskaynak gyors megjelenése Nógrád, Hont, Bars megyékben, s legkivált Léva vára megvétele és a nemes érczkészletekben gazdag bányavárosok meglépése, behódítása, nagyjelentőségű vívmány volt Rákóczi részére; és pedig az utóbbi főként pénzügyi, az előbbieket haderő-gyűjtési s hatalmi és erkölcsi szempontból. Ugyanis a Lipót császár parancsára gr. Koháry István, gr. Forgách Simon és Bottyán János ezredes által foganatosított ellen-fölkelés szervezése, hadfogadás, fölszerelés, épen ez idő tájban kezdetett vala meg azon vidékeken: s a gyűjtött had most legnagyobb részt — köztük számos harczedzett tisztt — a kuruczokhoz állá, úgy, hogy ezzel a védelmi

1 Szalay, Magyarország Tört. VI. 104. 1. — Kolinovics, 91—92. 1. — A herczeg Koháry-levéltárban ez időből nagy számban levő eredeti levelek.

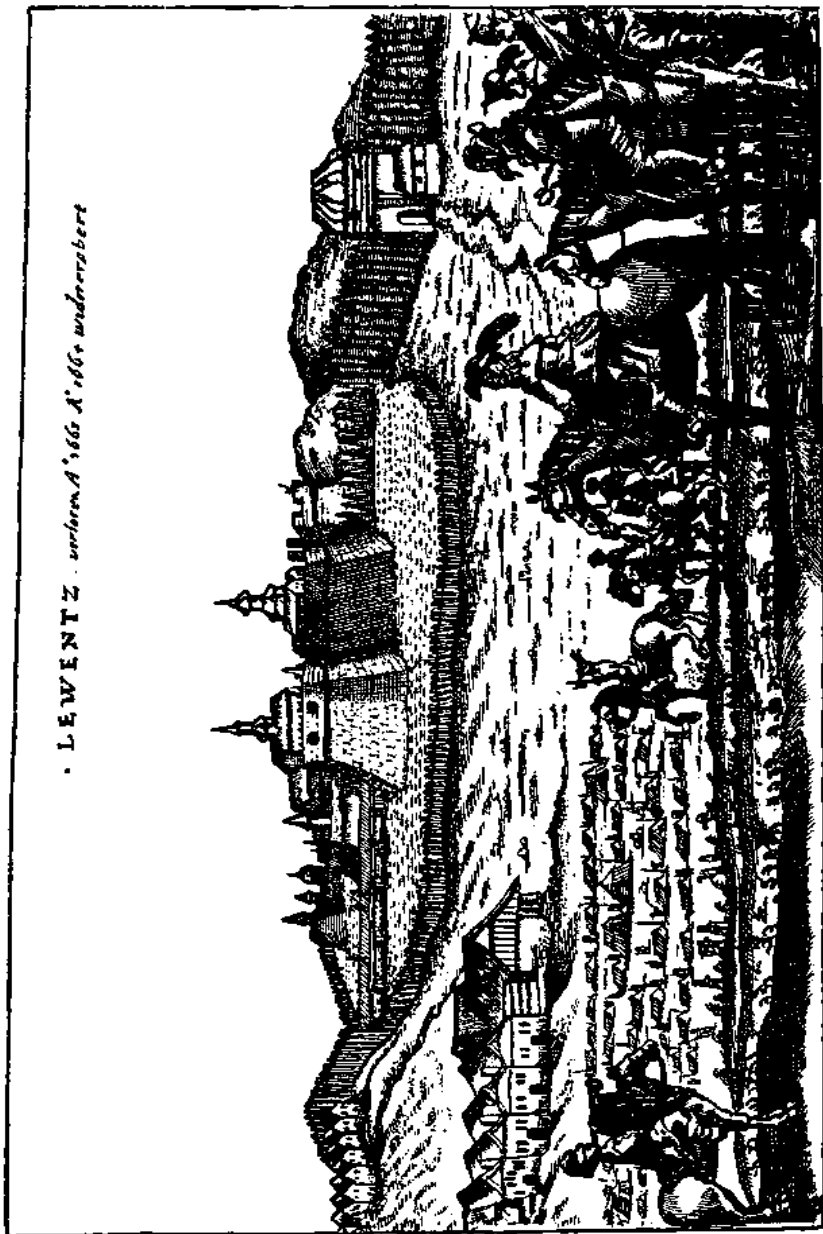
2 Kovács János írja Csábrágból 1703. szeptember 28. gróf Koháry Istvánnak: «Végles és Lipese vára is kuruczok kezébe esett. Ocskay ezeréből (a ki most Lévánál hever, odavitetvén Bozókból ágyúkat is) ez elmúlt napokban Ebeczky Ádám 8 zászlóval Párkány felverésére, s füleki Berthóty pedig Nyitra felé volt Ocskaytól commenedórozva.»

1. Il Castello 2. Vn bastione con 3 pezzi di cannoni. 3. Vn rondella con un pezzo di cannoni. 4. Il campanile. 5. La torre della polverre
 sono la quale sta l'Arseuale 6. Porta del Castello. 7. Quartiere del Comandante. 8. Quattro Rondele piccole cantonate. 9. Due ramoni. 10. Il castelletto nuovo.
 11. Porta de' Greci. 12. Torre di Norpton. 13. Fossato appresso al Cortile della Camera. 14. Porta per entrar nella Città. 15. Casa del Publico. 16. Strada nuova
 Hillen. 17. Casuarina per la guardia. 18. Le miniere d'argento.

SELMECZBRÁNYA.

• LEWENTZ . verhem A. 166 A. 166, undersbert

LÉVA VÁRA, 1704.

(26. lap.)

intézkedéseknek egyedül Pozsony és részben Nyitra vármegyére kelle szorítkozniok, — de Léva, Selmecz, stb. megvételének híre azokat is igen lehangold.¹

Ha Ocskay az ekkor beállott páni rettegést fölhasználja s előnyomulását folytatja: akadály nélkül tolhatja előre táborát akár a bécsi hidakig, Pozsony, Nyitra mind hozzá csatlakoznak a többiek módjára, és Schlick tábornok hada tán soha nem jöhet vala Pozsony - nál lejjebb. Azonban az előnyomulás helyett Ocskay, dobzódó természetéhez híven, ki nem mozdult Lévából, ott mulat, dorbézol vala *inásfél hónapon át!* A zabolátlan katonaság követte vezére példáját: apróbb csapatokra oszolva, fölveré a házakat, pinczéket és garázdálkodott, evett-ivott éjjelnappal, rendetlenül, vígyázatlanul, úgy, hogy 5—600 jól fegyelmezett rendes katona, ezreket tehetett volna közülök semmivé.² De, szerencséjükre, német hadak ekkor még nem valának kéznél, magyarban pedig Bécsben ekkor már nem bíztak.

Ocskay lévai hosszas mulatozásának magyarázata főként abban rejlik, hogy a diadalittas kurucz csapatvezér, ekkor ülő lakodalmát s mézes-heteit. Nejevé az egykor általa Temesvár körül megölt ifjú

1 Gróf Széchenyi György írja Szépiákról (Soprony m.) 1703. október 4-éró'1 vejenek báró Ebergényi Lászlónak: «Ocskay-1 az Kglmed szökött-katonáját, hogy prseficiálták 800 ember eleiben az kuruczok: az nyargalódzik Érsek-Újvár s Nyitra táján, és hódít mindenütt. Léva, Korpona, Buják, Szolnok mind oda van, Szent-Benedek és a bányavárosok mind kezeknél vannak. Az vizeknek rettenetes apályja mindenütt átaljühet az Vágón, — félő, Pozsonyig is ne jüjön még az idén.» (Eredeti levél, a gróf Csákyak szepes-mindszenti levéltárában.)

2 Bulyovszky Dániel írja 1703. szeptember 18-án gróf Koháry Istvánnak: «Loston czr a 12. prsentis 8 zászlóval valami Ecskei (Ocskay) kapitány bement, elég istentelenséget követett el, 200-ig való lovat kiváltképpen a nemességtüi elvitt; s oly disciplinát tart: valamit akar az alattavalója, azt cselekeszi. Az öcsémet is Istvánt rútol elverték, satisfactiója olyan volt: nem tehetni róla! Csak lenne valamely ezer lovas németünk: ezen gyülevézt könnyen elszéljeszthetnénk, mert még fegyveretlen, s éppen semmi rendi, — de naponként szaporodik.» — Kovács János pedig szeptember 17-én Csábrágból szintén Kohárynak így ír: «Ez (a had) ki sánta, ki vak kanczán vagyon, fakengyellel; tíz zászlóalja volna ugyan a ki Korponát meghódította s Léva felé ment: de 400 vagy 500 fegyveres ember halomba rakhatná őket. *Eszik, iszik, s aluszik viradtig. Ocskay László, a ki Ebergényi regimentiben káprály volt nem régen, előljáró ok s ezeres-kapitányjok, Nyitra vármegyei fi, a ki Nyirben házasodott meg. Vicéje pedig Bertóthy. — Ha 2000 ember kimutatná magát Esztergamtúl: Tiszán túl szaladna cz.» (Eredeti levelek, a szent-antali herczeg Koháry-archivumban.)*

hadfi nővére: *Tisza Ilona* néhai Kovách István Verebély-széki alispánnak fiatal özvegye lőn,¹ kivel egy egykorú tudósítás szerint ekkor és itt Léván/’ egy más ugyanekkori levél szerint pedig még

1 *Kolinovics* (Hist. motuum Rákócz. Nemz. Muz. 391.) e nőt orosz származásúnak s Pócsrúl (Mária-Pócs, Szabolcsban) valónak mondja; s valóban a Tisza-család ott ma is birtokos, de talán csak oroszhitű magyar, s nem orosz. *Nagy Ivánnál* (VIII. k. 198., 200. és 326. l.) hibásan mondatik Tisza helyett Tiszaynak, és nem *O. László*, hanem *Sá?idor* nevének; igaz ugyan, hogy ez utóbbi is őt, mint *bátyja özvegyét*, vette el későbbben. — Egy, a gróf Eszterházyak zólyomi ágának levéltárában lévő, Pozsonyban 1709. május 12-én kelt és Ocskay Lászlótól is aláírt eredeti zálog-szerződésben Ocskay László házastársa «*Nemzetes Tisza Ilonáv-nik*» neveztetik, összhangzik ez Kolinovics adataival, mert a mária-pócsi Tiszák *nemesek*.

2 *Pakay István* tudósítja Pozsonyból 1703. október 18-áról gróf Erdődy Györgyöt: «*Ocskay* most házasodik, *Kovách István Verebély-székbeli vice-ispánnak özvegyét vette el Lévánk* (Eredeti levél a gróf Erdődy-család galgóczi levéltárában.) — Verebély-szék a Nyitra, Bars és Nagy-Hont vármegyei egyházi (primatialis) nemesek közönségének széke vala s külön alispánnal birt. *Dicske*, a Zsitva vize meUett, e nemes községek egyike; itt lakott az 1698—1701. évekbeli alispán, *Kovách István*, Ocskavnénak első férje, a ki, hogy a mondott esztendőben mint verebélyszéki vice-ispán hivataloskodott, a következő okiratok bizonyítják: Baráthi és Berneckze Hont-megyei faluk is Verebély-székhez tartozának s mint prsedialis nemesi birtokok, inscribáltattak a XVII-ik század végén Kolonics Lipót bibornok mint esztergomi érsek által a *i/z/s-s-V*-családnak, bizonyos szolgálmányok fejében, előbb csak nemzedékről-nemzedékre, de utóbb a család örökjogot váltott magának az inscribált jószágrészekre és élön evét is innen írja. E Baráthi Huszár-család leányági ivadéka, az Okolicsányiak baráthii levelesládájában Dicskei Kovách István verebélyszéki alispántól több sajátkezűig aláírt vagy előttemezett («*Coram me Stephano Kovác de Diczke*, vice-comite sedis archiepiscopalis de Verebely, m. p.) P. H.) eredeti irat találatik. Úgymint rendeleteket ad ki, vagy egyezségleveleket előttemez a baráthii és berneckzei prsedialis nemesek ügyeiben. Egyik épen fönmaradt pecsétje czímerpajzsában, valamint a sisakon is, kalpagos magyar vitéz alakja áU, jobbában zászlót tartva. Ez volt tehát családi czímere. E rendeletek és levelek keltei: «Actum in possessione Baráthi, die 25. Junii, Ao. 1698.» (Eredeti.) «Actum Schemnitzii, die 29. Junii, Ao. 1698.» (Eredeti.) «Dátum Levse, die 14. Julii, Anno 1698.» (Eredeti.) Azonban, hogy Kovács István még az 1700-ik év tavaszán is élt és Verebély-szék vice-ispánja volt: bizonyítja a garam-szentbenedeki conventnek 1714. «*feria tertia proxima post festum Circumcisionis Domini*» kelt és több rendbeli korábbi okirat transsumptumát magában foglaló hiteles kiadványa, s illetőleg a bentfoglalt transsumptomok egyike, úgymint Kolonics cardinális és esztergomi érseknek Pozsonyban, 1700. április 9-én kelt, s a baráthii prsedialis nemesi curiát érdeklő levele, a melynek záradékában a hites tanuk sorában első helyen neveztetik: *Egregius Stephanus Kovách de Dicske* etc. (Eredeti) Miután tehát Tisza Ilonának első férje az 1700-ik évben még életben vala s a primatialis nemesi szék ügyeiben hivatalosan működött: a halál alkalmasint csak a következő 1701—1702.

MULATÓ KURUCZOK.

(28. lap.)

a Garam tájaira fölérkezése előtt, a szabolcsi Nyírségen kelt össze.¹ A két adat tán akként egyeztethető össze, hogy az *eljegyzés* történhetett a Nyíren, a menyasszony szülői házánál, a *lakodalom* pedig rá pár hó múlva Léván. Annyi bizonyos, hogy a hevesvérű Ocskayt az ifjú menyasszonya karjai között mohón élvezett gyönyörök tartóztatták oly sokáig Léván, — a nemzeti ügy nem kis kárára. Hiába érkezének hozzá a fejedelem sürgető rendeletei, ő csak nem mozdult lévai fészkeből, míg Schlick tbk. ki nem ugratta.

Ugyanis, miután Ocskaynak lévai hosszas heverése következtében a még királpárti Pozsony és Nyitra, továbbá a dunántúli megyékben katonaság toborzására és az ellenfölkelés szervezésére, az ezzel Lipót császártól megbízott gr. Forgách Simon, gr. Koháry István, Bottyán János és gr. Eszterházy Antal tábornokoknak és ezredeseknek elégséges idejük maradt: ezek az összeszedett fegyvereseket a Vág mellé gyűjték táborba, s a Bécsből két vasas-ezreddel és némi sorgyalogsággal alájövő gr. Schlick tábornok nagy fővezérrel október 27-kén Szerednél egyesültek. Innét előnyomulván, a Nyitra, Bars és Esztergom megyékben rendetlenül kóborló, lézengő kurucz csapatok mindenütt a Garam mögé takarodtak előlők. A királyi hadak okt. 30-kán Garam-Szent-Benedeknél, 31-kén Új-Barsnál táboroznak vala; s még ezen napon Léva alá csapván, a vigyázatlanul dőzsölő Ocskayt meglepik, néhány száz emberét levágva megverik és elűzik, — mire a évek valamelyikében szólítá ki őt az élők sorából, — és így az 1703. év folyamában

már Ocskaynévá lett szép fiatal nő özvegysege csak rövid időre terjedt. — Ennyit ezen, a családi viszonyokat megvilágító úgról.

¹ Kovács János föntebbidézett levele Kohárvhoz.

Ő Körülbelül ez időből éneкли a népies kurucz dal, hogy Rákóczi

«Ocskay Lászlót küldé Léva felé,
Hogy vigyázna Újvár és Nyitra felé, —
Léva várát hirtelenül megvevé.

Forgács Simon értvén ez meglőtt dolgot:
Szede hamar lovas, gyalog parasztot,
Kiknél visszaszegzett kasza láttatott.

Nyitra, Pozsony vármegye özszvegyüle,
Nemes, paraszt, Nyitra felé felméne, —
Ocskayt várja csak az ütközésre.»

(Thaly: Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez, II. köt. 9. 1.)

nagy zavarodásban megrettent lévai őrség, a könnyűszerrel elfoglalt várat ép oly könnyűszerrel földadja.¹

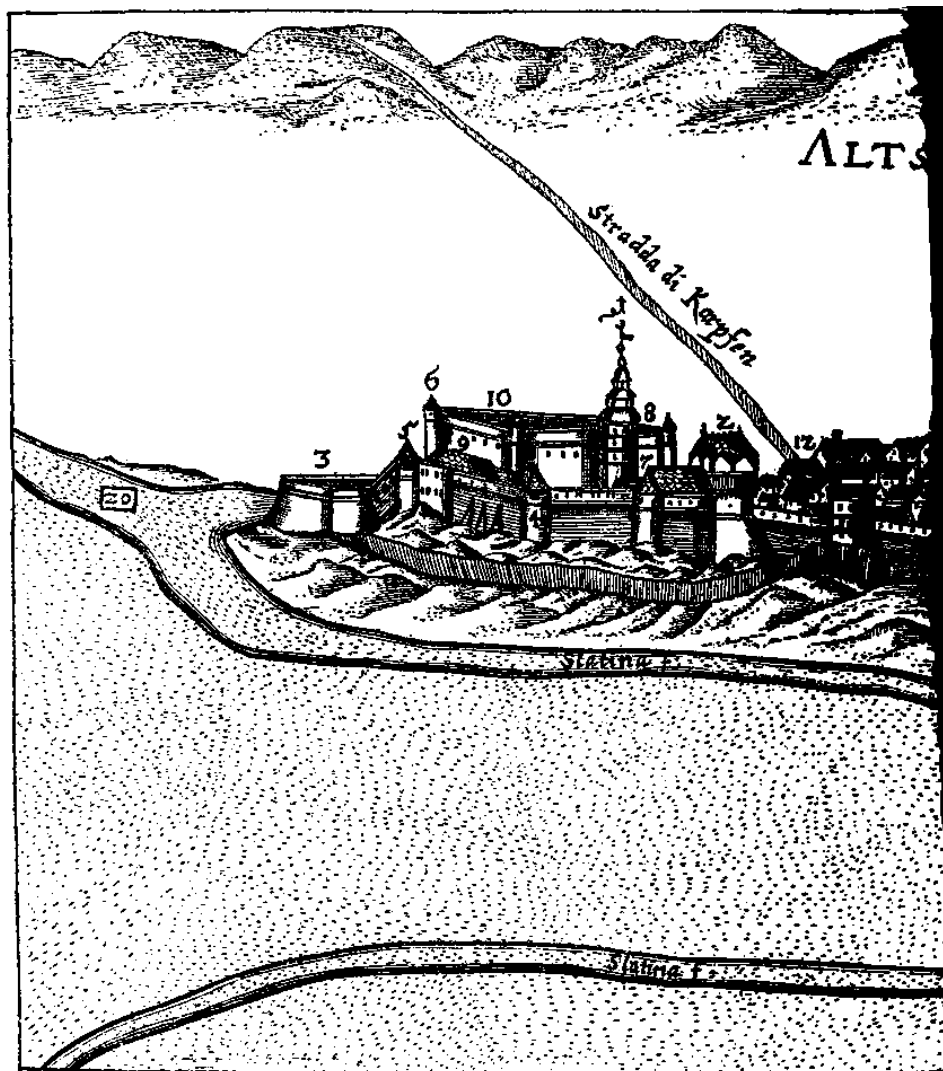
Rákóczi már ekkor — úgy látszik — jól ismeri vala Ocskaynak mértéktelen dözsölési hajlamait; mert Schlick aláj övét eléről emlékezőn, így ír: «Megtudtam, hogy az ellenség e mozdulatokor, *Ocskay Léván tivornyáz, szokása szerint*; tőle tehát sem azt nem remélhetém, hogy szétozszott s a falukon ide-oda kóborló katonaságát összegyűjtve, helyreállítsa a rendet, sem, hogy a vármegyék nemességével hódolati esküt tétessen. Ez okért Bercsényi grófot válogatott hadtesttel Eger alá küldém, hogy e város népét hűségemre eskesse, — s házaikból kiköltöztetvén, a várat kemény ostromzár alá vegye. Alig hajtá végre e parancsokat a gróf: midőn Ocskay futárral jelenté, hogy az ő hadait Schlick és Forgách szétverték, és visszafoglalván Lévát, a bányavárosok felé nyomulnak, azokat aranybányáikkal megújra hatalmok alá vetendők. Ezen hirre Bercsényi összerendelé mindenfelől a hadakat, s Károlynak is parancsot küldé, hogy csatlakozzék hozzá.»*

A császáriak csakugyan a bányavárosokra indulának; nov. 6-án Báthnál, u-kén Zólyomnál táboroztak. Ocskay pedig hadainak maradványaival, továbbá Ebeczky Imre volt lévai és Réthey Ferenci volt szécsényi kapitány csapataival Nógrádba vonúlt vissza Bercsényihez, kivel Károlyi Sándor tábornok is november 12-kén egyesült a tiszántúli hadosztállyal, Losoneznál. Innét Bercsényi gyorsan előretört, a már előbb meghódított Gács, Divény és Végles várak oltaalma alatt nyitva tartott fűrészli szoroson át Zólyom vármegyébe; s míg Schlick a németek legnagyobb részével nov. 15-kén Besztercebányán ünnepelné Leopold napját: a serény kuruczság egyszerre csak ott termett Zólyom vára előtt; úgy, hogy *Forgách, Bottyán* és *Eszterházy* alig letek időt hadaikat a város kapui előtt csatarendbe állítani. Az ütközet d. u. 2 és 3 óra között kezdődött.³ A császáriakat a most nevezett három vezér, — kevésse utóbb

1 *Egykorú levelek s jelentések a herczeg Koháry-levéltárban.* — *Thaly*: Bottyán tábornok élete, 34. 1. — *Kolinovics*, 107. 1. — *Szalay*, VI. köt. 107. 1.

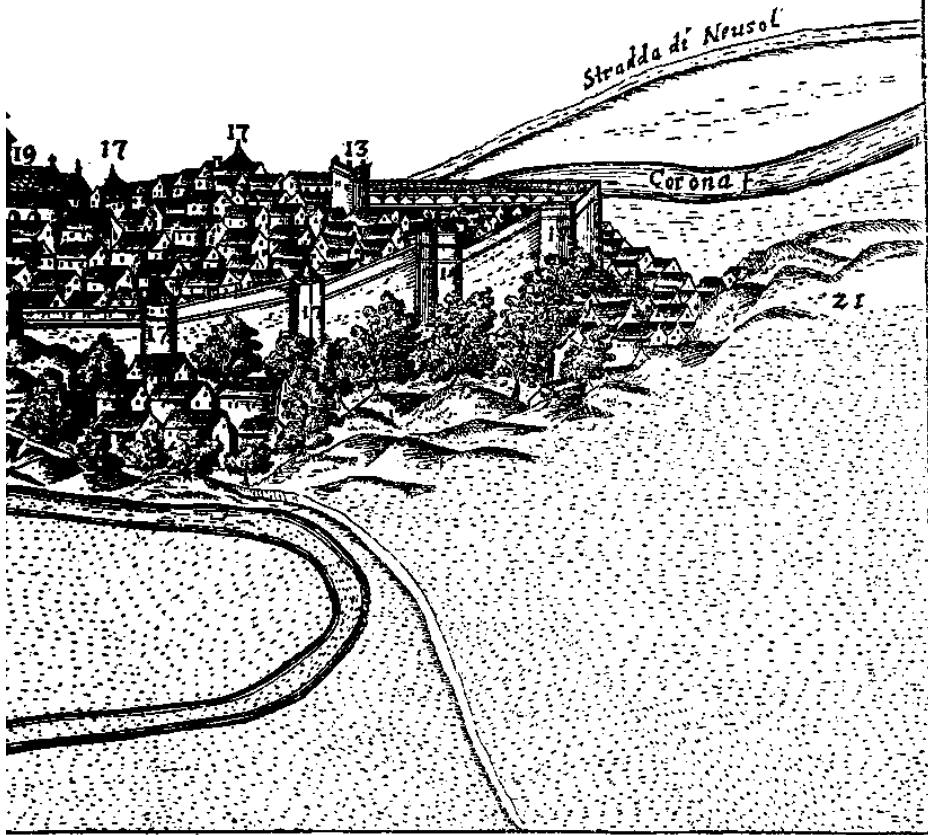
2 *Rákóczi Emlékiratai*, V-ik kiad. 57. 1.

3 *Palugyay Gábor* levele Pozsonyból 1703. november 18-áról a kőszegi tanácshoz. (*Eredetije a Kőszeg városi levéltárban.*)

1. La Torre grande del castello con un pezzo di cannone, 2. Vn bastion
 3. Vn'altra Rondella, 6. Vn'altra Rondella, 7. L'Arsenale, 8. Due cannoni
 9. Vn'altra Rondella, 10. Vn'altra Rondella, 11. Porta del Castello, 12. Porta di Kerpsen, 13. Porta di Neusol, 14. Porta
 15. Porta uechia, 16. Porta uechia, 17. Chiesa di S. Elisabeth, 18. Porta uechia, 19. Chiesa di S. Elisabeth; 20. Congiunzione delli 2 fiumi

WOLENA,

cannoni, 3. Vn' altro bastione, 4. Vna Rondella con un picciolo cannone-
 ta, 9. Moschettoni, e piccioli cannoni, 30. Torre uechia del Castello,
 . 15. Vn' altro bastione, 16. Porta picciola, 17. quattro Rondelle attorno la Città,
 ognuna doue si caua oro puro,

N O

...ceci, antiqui. Et m
...a, p...
...atum Coelatum C
...um. Lucia. C

S L E

D E I
R O M

Semper **M** **u** **g** **i**

servitæ Gallie, Lodov
ac superioris & inferioris
supra Ananum, Burquie, &
Quod NOS Cum ad nomen

BOTTIAN que ipse
posteriorum quoque Parisiensis
tutis Coloniæ, & hinc inde
dem itaque **IOANNE**

memori Regni nostri Hungar
amatoris & dilectissimi

ari memorati Regni nostri Hungar
indique sexus uniuscuiusque ualuerit, nec
fundum illius uicini latere patenti Campore
D

mind a hárman Rákóczi tábornokai, — a kuruczokat pedig maga a főttábornagy Bercsényi vezénylél, alatta Károlyival és Ocskayval.

«Emlékezetessé teszi ezen ütközetet — írja Kolinovics — a két *föllumúlhatatlan hősnék*: Bottyánnak és Ocskaynak párviadala».¹ A török elleni harcokból nagyhírű, borostyánkoszorúzta ezredes, a „vak” Bottyán ugyanis, övéibe saját példájával bátorságot öntendő, 60 éve daczára előugrat a csatasorból, s az ellenség legbátrabb vitézét párbajra szólítja. Ocskay László lévai kudarczát szégyenlven, azt helyre ütni, s a híres hőssel való mérkőzés által dicsőségre szert tenni akarván, szintén előugrat, s elfogadja a párbajt. Három lövést vállottak. Ocskaynak egyik golyója Bottyánnak, — a mint lovát serényen forgatná, — derekát érinté s gerincz-csontjában állt meg; Bottyán biztos keze azonban Ocskayt *mellbe lőtte*. Ocskay a lövés után lova nyakára borúit le, ájúltan, — orrán-száján omlott a vér. Jó pánczélinge miatt ugyan a golyó mellébe nem hatolhatott: de a tompa ütéstől három napig hányja vala vérét.² Mind a két hőst úgy kellett leemelni a lóról. Azután megkezdődött a seregeknek harcza. Bercsényi győzött, a királyiakat megverte, sőt a kőfallal kerített várost is rohammal bevévé, az ellenséget a várba szorítván.

Schlick, a zólyomi vesztett harcz hírére rendeletet küldött Forgáchnak: meneküljön, ahogy tud; maga pedig Beszterczéről Körmőcznek és Bajmőcznek tartva, a Sziléziából segélyére jövő Ritschan tábornokkal egyesülten, kitakarodott az országból. Forgách a sebe-sült Bottyánnal egy csapatot Zólyom várában hagyott; többi hadai-

1 «Memorablem fecit hanc pugnam certamen singulare (monomachia) incomparabilium heroum: e regiis Botthyanus, e Rakoczianis Ocskayus.» (Kolinovics: «Épitome Hist. Belli Rakocziani.»)

2 «... ubi (Veteri-Zolio) Botthyanus cocles e Csesareo-Regiis, et Ladislaus Ocskayus e Rakoczianis . . . monomachia concurrunt, ita, ut hic, excepto pectore globo, licet in corpus non penetraverit, triduo sanguinem spueret, Botthyanus veró, dum equum usitato more circumagit, globo pariter in spina dorsi tactus . . . duabus tribusque septimanis equitare nequiret.» (Kolinovics: Hist. Libri XII. 109. 1.) Ugyanerről írja *Hunyady László* kir. udv. cancelláriai tanácsos, Bécsből 1703. november 24-éről gróf Csáky Zsigmond tárnoknak: «Zólyomnál . . . Óberster Vak-Bottyán három glóbissal megsebesítettet; ellenben pedig . . . ugyan említett Bottyán uram Ocskay Lászlót hasba lőtte volna, hogy mindjárt lovára borúit.» (Eredeti levél, a gróf Csáky-család szépes-mindszenti levéltárában.)

val a vett renDELETEhez képest egy éjjel kitört, s a kurucz hajdúságtól lődöztetve, keresztülvágta magát Szent-Kereszt felé, és Privigyénél egyesüle Schlickkel. De hadai nagyban megziláltattak, eloszlotak s a győzelmes kuruczokhoz állának. Ekkor lón kuruczczá a bar-siakkal s esztergomiakkal Bottyán vitéz alezredese, a később oly méltó hírre vergődött Ebeczky István is, kit csakhamar a Nyitra és Pozsony vármegyei vitézlő rendek követtek, Galánthai Balogh Istvánal, Somogyi Ferenczcel, stb.

Valamint Bottyán az Ocskaytól kapott sebet két-három heti fekvés után kiheveré Zólyom várában: úgy Ocskaynak erős természete is csakhamar legyőzé Bottyán golyójának következményeit; — a tény azonban, hogy a nagyhírű hőssel meg mert mérkőzni és oly vitézül állá meg a párviadalt: nem csak a hadak közt, de országszerte nevet szerze néki.

A zólyomi ütközet döntő hatású volt Rákóczi ügye előnyére. A bányavárosok megszabadulának, s a szaladó Schlick és Ritschan nyomán az egész észak-nyugati országrész behódolt és fegyvert fogott, az ott annyira népszerű Bercsényi buzdításaira. S míg e fővezér Zólyom alatt alkudozik vala Bottyánnal a vár feladása iránt, és hogy fogadna el tábornokságot Rákóczi hűségében: addig Ocskay báró Andrássy Miklóssal Léva vára visszavételére indítá, kik e feladatot november 27-én végre is hajtották.¹ Mire Bercsényi november 29-én megindult Károlyival előre, a Vág felé. Bajmóczot, Nyitrát, Ersek-Ujvárt szoros zárlat alá vette folyton szaporodó hadaival, s maga Sempte körül, vagy a Vág-jobbparti Szered várában akarván «fészket verni»: Ocskayt oda küldé előcsapatúl.² A szeredi híd, Galgócfz vára, a kuruczok hatalmába került, kik csakhamar nagy tömegekben általkelvén, Modor, Bazín, Szent-Györgyig száguldoztak. Nagy-Szombat városa kaput tárt; példáját követték Szomolyán, Berencs, Sasvár, Éleskő, Jókő, Korlátkő, Detrekő fehérhegyi várak, sőt a morva határszéli végpont Szakolcza is. Másfelől a Csallóközt özönlötték el hadaik.

¹ *Szalay*, VI. k. 110. 1.

² *Bercsényi levele* 1703. december 6-áról Pusztá-Kürtről Károlyihoz: «Ocskay Senténél van már Andrási urammal.» *Thaly*: «Rákóczi-Tár», II. köt. 30. 1.

SENTE

SEMPTE VÁRA.

TIRNA

NAGY-SZOMBAT, 1704.

A császárpártiak közt nagy volt a rémület. A labancz hadak töredékei s a német lovasság Szeredtől Szencz felé, majd Pozsony ágyúi alá menekültek gróf Schlikkel. Ezt, a zavarban megriadt bécsi udvar leteszi a fővezérségről, s helyére egyenest a diadalmas Savoyai Eugen herceget küldi. Azonban a rendelkezésére álló erőkkel még e páratlan hadvezér sem tudott Pozsonyból kiljebb nyomulni, az általános fejvesztettség, bomlás közepette. Panaszkodék, hogy még kémet sem kaphat a kuruczok ellen, annyira behatolt a nép szívébe a nemzeti fölkelés iránt táplált rokonszenv.

Ocskayról Semptéről december io-kén Károlyihoz írott levelében emlékezik Bercsényi, hogy őt «már régen Födemesre küldte,» majd ismét «Diószeg felé, vigyázó hadakkal;» december n-kén utasítja Károlyit, hogy Ocskayt magához vonhatja; december 12-iki leveléből megtudjuk, hogy ekkor már báró Pongrácz Gáspár, Ocskaynak Ebergényi-féle volt alezredese is a kuruczok közt szolgált,¹ mint ezredes, de «rettenetes baj van véle!» A december 13-iki levél pedig Ocskaynak valami — alkalmasint Pozsony alatt történt — szerencsés próbájáról emlékezik: «Közhíre foly: Ocskay negyven német rabot hoz; hol vette? ő tudja; standár (zászló) semmi.»²

Károlyi ekkor már Bazinban és Szent-Györgyön fogott állást, előhadai Récsén, Pozsonytól egy kis órányira; december 22-kén pedig, Bercsényivel tartott hadi tanács után, hármezer válogatott lovassal, Ocskayt, mint ezen vidékeket jól ismerőt, kalauzúl maga mellé vevén, általmene a Fehérhegyeken, hogy az Ausztria védelmére a Morva túlszéljén hányt erődívenyeket lerontássá. Éjjel-nappal haladva, 23-kán késő este Stomfára érkezének, s 24-kén reggel gázlóban átkelven a Morván Dévény-Új falunál, a Dévény várától Schlosshofon át Marcheggig húzó sánczokat megvívták, leronták. Gróf Oppersdorf³ hofi parancsnok ötvened magával fogságba került, Schlosshof és a körülfekvő helyek földültek és égettettek; s míg

¹ Száz huszárt vezetett volt Nyitráról a kuruczok közé. (*Rákóczi Tár*, II. 51.)

² *Rákóczi Tár*, II. köt. 36., 38., 40., 43. és 48. l.

³ Mert ez volt — saját leveleiből olvasom — igazi neve, nem Happersdorff, mint *Szalay*-nál (VI. 112. l.) olvassuk.

a futó német katonaságot a diadalittas kuruczok «a bécsi hidak felé majd három mértföldig vágták»: a bevett négy redoute-ban elfogott fegyveres fölkelt népnek kegyelmet adának, s lefegyverezve, hazabocsáták őket. A birodalmi székváros közelében történt ezen események híre rémületet gerjesztett Bécsben; a kuruczok pedig a Fehérhegyek és Morva vize közötti erődített pontokon őrséget hagytanak, és zsákmánynyal terhelten, egész zászlóalj rabbal tértek vissza Récsére s a szenci táborba, december 25-kén.*

És ez vala az *első betörés* az örökös-tartományokba; melyet aztán egész 1710. derekáig — tehát majdnem hét hosszú éven át — megszámlálhatatlan sok, kisebb-nagyobb mérvű, de egyaránt pusztító beütés követett, Morva, Ausztria és Styria tartományaiba, különösen Bécs környékére, innen s túl a Dunán, úgy, hogy többször majd magát a császárt is elfogták. A lakosság örökös rettegésben élt, fölfegyverkezve, várakba, templomkerítésekbe vonúlt; s miután Károlyi 1704. elején be egész a «*Favoritáig*» — a mostani Therezianum épülete — hatola: ekkor és ezután, a kuruczok ellen építettek a bécsi külvárosok védelmére, lázas sietséggel az ú. n. «*lineák*,» továbbá számos egyéb erősség, sánczolat a Morvánál, Lajtánál, Petronella és a Fertő, úgy Soprony és Fraknóvára között. Mindezek azonban a lovassági támadásokban bámulatos tűzű s gyorsaságú kuruczokat föl nem tartóztathatták.

És e nemcsak pusztító s rémítő: hanem gyakran nevezetes *hadászati súlylyal* is bíró, mert *jelentékeny diversiók* gyanánt szolgált beütések főmesterévé a Duna-balparti Ausztriában s Morvában — *Ocskay László* Ion. Ugyanis már az 1704-ik évben — noha még csak ezredes vala — a Vág és Morva vizek közötti dandárnokság állandóan övé volt, a hol gyakran 5—6000 ember is állt parancsai alatt, kikkelt aztán Morvába s osztrák földre számtalanszor tört be, várakat és városokat ostromlott meg, százakat és ezreket vágott halomba, több száz helységet raboltatott s égettetett föl, — visszatörésül Heister és a rácok magyarországi dúlásaiért. Es nem egyszer kelle a császári főhadsergeknek az ország belsejében elkezdett hadműveleteit: várak megszállását, hadtestek szorongatását stb. abban-

* *Gróf Károlyi Sándor* Önéletírása, 68.1. *Szalay*, VI. in—112. *Kolinovics*, stb.

hagyni, s a tűzzel-vassal pusztított örökös-tartományok védelmére visszafordulni, Ocskay és társainak ilyszerű beütései miatt, — a mi az egész hadjárat menetére nagy befolyással lőn.

E körülményekben rejlik Ocskay László katonai működésének fősúlya, s e betörések tevék nevét a maga idejében európai hírűvé, de egyszersmind — kegyetlen pusztításaiért — átkos emlékezetűvé is Morva és Ausztria évlapjaiban.

MÁSODIK FEJEZET.

Ocskaynak dunántúli hadműködése; Sopronyt eljátsza, (1704.) — Ocskay a Csallóközben s Fehérhegyekben; a szomolyáni diadal. — Beütések Morvába és Ausztriába. — A nagy-szombati ütközet. — Ocskay ismét betör Ausztriába, (1705.) — Működése a Fehérhegyekben és Pozsony vidékén; Modor, Bazin, Szent-György megostromlása.

Dunántúl már régen óhajtva várta a megyei nemesség, a végekbeli volt katona-rend és a sokat gyötrött, elégedetlen nép Rákóczi hadait. S midőn 1704. január 3-ikán Bercsényi és Károlyi Somorján várnák a zajló Duna befagyását: az ezen nap hajnalán még csak alig megállóit jégen által vergődött Sándor László pápai várkapitány, Bezeredy János alispánnal s vagy hatvan végbeli lovasból álló kísérettel; letevék a hűségesküt Bercsényi kezébe, s a túl a dunai vitézljő rend, vármegyék s nép nevében meghívták földjükre a kuruczokat.

Bercsényi parancsot ada Károlynak az általköltözésre, s előhadúl azonnal egy felföldi s egy tiszántúli ezredet: *Ocskay László*d és Gencsy Zsigmondot, indíta által. Ezeket a magyar-óvári őrség ugyan először visszanyomta, de azután átkelt az egész tiszai hadosztály, s Károlyi már január 12-én a Sándor László által feladásra bírt Pápán üte fel főhadiszállását. Hadai beszángulák az egész tartományt; megvették Tatát, Kanizsát, Lendvát, Csáktornyát, Körmenet, Szombathelyt, Sárvárt, Kapuvárt, Kőszeget, Rusztot, Kismartont. Sándor László pedig a fegyvert ragadott dunántúliakkal Veszprémet, Fehérvárt, Simontornyát, Siklóst és Pécsét hódítá meg — ez utóbbit véres rohammal — s bebarangolt Szlavóniába. Károly Pápán fogadá a főurak és vármegyék behódolását. Nehány nagyobb erősségű hely (Győr, Óvár, Soprony, Esztergom, Szigetvár) s egypár nyugati apró határ-váracs kivételével az egész kerület Rákóczihoz hajlott.

Sopronyban nem volt császári helyőrség, de német polgársága titkon Bécshez szított. Károlyi e város meghódítására Ocskayt kül-

7-
lap.)

TÁNCZOLÓ KURUCZ,

dötte, ki is január 17-én a szomszéd Kopházára szállván 500 lovasal: pápai Tallián Sándort küldé be néhány nemessel, hódolásra szólítani a tanácsot. A kapukon és városházán a polgárőrség tisztelgett az uraknak, s a körültekintő tanács küldöttségileg ment ki ajándékokkal kedveskedni Ocskay táborába, meghívón az ezeres-főkapitányurat: alázza meg magát személyesen városuk látogatására. Ocskay 18-án be is ment, de csak a külvárosi korcsmákban részegeskedék, s beüzent a tanácsnak: Hódolnak-é? mondjanak *igen*-l vagy *nem*-et; *őneki ugyan mindegy, (!!) nem sokat törődik velők!*¹ Azonban zsarolni és sarczolni — azt akart. A tanácsurak hamar kiismerék az embert, s időt kívántak nyerni; titokban Bécsbe küldtek, rendíthetetlen hűségükről való biztosítással, császári helyőrségért, Ocskaytól pedig malmaikra, külső-jóságaikra ótalomleveleket váltogattak, darabját 4 írtjával; katonái számára néhány vég posztót, száz pár csizmát ajándékoznak, s valószínűleg neki magának és tiszteinek is kellően osztogatva, kieszközlék tőle, hogy két követet küldhessenek alá Libény-Szent-Miklóstra Károlyihoz, vele személyesen végezendők a hódolási föltételek iránt. Ocskay azután éjjelre bement a belvárosba is, s ott, ifjú nejeről megfélemedkezve, a nyilvános mulatóházba, hol ugyancsak serényen tánczolt és dorbézolt,^a szokása szerint. Másnap fenyegetődzék, hogy jó, hát hiszen ő ad időt, ám küldjenek Károlyihoz: de ha őneki e halogatásért valami baja történnék, kő kövön nem marad, megboszúlja magát rajtok! Azzal csak muzsikáltatta magát s czifra, csörgős szánon körülszánkázá a várost, a polgárság bámulatára. Megnézte a fegyvertárt, s a kapuőröknek, hogy szabadon ki- és bebocsáták, gavalléros borraivalókat osztogatott.³ Január 21-én útnak indult a városi követség Károlyihoz, kitől ötöd napra érkezett vissza, biztató válaszszak Ocskay ezalatt rég ott hagyá a várost és Kőszeg felé kalandozott. A bécsi küldött azonban, Dobner Ferdinánd, még

1 «Ocskay liess den Rath andeuten: Sie sollen nun *ja*, oder *nein* sagen wegen dér Huldigung, es war ihm alles eins, und sey ihme nicht vili daran gelegen!» (Tschányi János egykorú német krónikája. Történelmi Tár., V. köt. 177. 1.)

2 «Allwo er wacker danzete», etc. *Tschányi-néX*, 178. 1.

3 *Tschányi János és Ritter György* krónikái. (Ez utóbbi, *Thaly*: Történelmi Naplók, 1663—1719. A M. Tud. Akad. Monumenták XXVII. kötete, 448—449. 1.) *Szalay*, Magyar Tört. VI. köt. 126—127. 1. *Károlyi* Önéletírása.

előbb visszatért, reményt hozva a német katonaság rögtöni küldetéséről, s hogy Leopold császár igen kegyelmesen fogadja őt, megdicsérő a város hűségét, újabb, bővebb kiváltságok adományozását ígéré, csak híven ótalmazkodjanak! Es csakugyan, már január 26-án, tehát a Károlyinál járt követséggel egy napon, megérkezett a brucki cs. táborból 400 lovas fedezete alatt a német helyőrség, 400 gyalog, báró Blumberg parancsnoksága alatt, s Török István kuruczai szemeláttára vonult be a kapuit örömmel kitaró városba.¹

Hiába jelent meg azután február 2- és 18-án Károlyi maga is Soprony előtt, — minden későn volt. Ocskay menthetetlen viselete elrontotta a dolgot. Nem is bírták a kuruczok aztán többé soha, sem rohammal, sem bombázással, sem hosszas szorongatásokkal elfoglalni a mindinkább megerősített, fontos fekvésű várost, noha százak és százak vérzetek el alatta. Mindezen áldozatok vére Ocskay lelkére nehezül, a ki kötelességének teljesítése s férfias föllépés helyett, korhely mulatozásra fecsérte el s önhaszonlesésre fordítá a vér nélküli meghódításra alkalmas időt. Ezzel magának gyalázatot, a nemzeti ügynek pedig helyrepótolhatlan kárt okozott, még nagyobb kárt, mint lévai heverésével. Szerepe Dunántúl tehát dicstelen vala; meg is bélyegző őt mindjárt maga parancsnoka Károlyi, így írván:

«Soprony városára Ocskay Lászlót expediáltam, Török István urammal . . . Ocskay hadaival Sopronyhoz eljutván, maga bébocsátatott; *holott nem az ország hasznos dolgait forgatván, hanem az pohárt és éjjeli-nappali tánczot: or dere ellen sok rendbéli praetensiókat és exactiókat kívánt az városon; melylyel megidegenedvén a város: hadát bé nem bocsátá, hanem menekülést keresvén,* maga embereit hozzám delegálta és Ocskay Lászlót várakozásra disponálta; másfelől Baumgartner nevű commissariust (és Dobner tanácsost) udvarhoz küldött Bécsben, hogy segítséget küldjön nekik. *Ocskay László azonközben vígan követvén napjait, kiment orderem ellen, hírem nélkül Soprony búi Kőszegre.*

Ugyanazon alkalmatossággal Soprony városának követjei (hozám) érkeztek, kiket a midőn Méltóságos Generális Bercsenyi Miklós

¹ Az imént idézett kútfők, és Tasner György százados jelentése Török István ezredeshez 1704. január 26. Balfról. (*Archív. Rákócz.* I. köt. 94. lap.)

uram egyetértésével visszabocsátottam volna jó válaszszal, az midőn már közelgettenek volna az városhoz: akkor ment Blumbergh nevű commendáns Ausztria felől négyszáz némettel bé praesidiumúl. Ez szerint Soprony városának álnok practicája, *Ocskay Lászlónak maga haszna keresése és sok táncza, elejté Soprony város ál kezünk alól.*“

Ocskayra, sopronyi alávaló viselete miatt, a fővezér gróf Bercsényi is keményen megneheztelt. Kitűnik ez a grófnak 1704. január 30-án Somorjából Károlyihoz Írott leveléből: «Branik uram meghozá az soproni követeket, melyekkel beszéltem, meg is arestáltam, mivel csak elhiszem: ide is, oda is (t. i. Bécsbe) küldték embe-reiket. *Emiek Ocskay az oka;* mert, ha ő nem kalandozott volna hátra, Kőszeg felé, hanem igyenesen inkább Ausztria felé portyázott volna: *az város is bátrabban megmaradt volna resolútiójában.*»*

Ocskay ezután, az új cs. főparancsnok gróf Heister Siegbertnek Bruck táján gyülekező tábora szemmeltartása végett Kis-Marton környékére küldetett Károlyi által, Ráttky György ezredes társával. Ez utóbbi magában a nádor várkastélyában, Ocskay Ruszt felé, Szent-Margiton feküdt. Ide tudósítja őt február 7-én Ráttky, hogy éjjel után induljon meg, egyesüljenek, s 8-ára virradó hajnalban üssék meg együtt Heisternek Nagy-Hé Hányig, Száraz vámig hatolt előha-

1 *Károlyi Sándor* Önéletírása, 73—76. I. S a mint viselé magát Ocskay: ép úgy ivott, garázdálkodott mindenféle rakoncátlan ezrede is. Pl. Hevenessy János vasi alispán jelenti Szécsényből 1704. február 6-áról Károlynak: «Ezen órában hozták sárváriak Ocskay László ezeres-kapitány strázsamesterét, ki passus nélkül 3—4 napig vagdalkozott, részegeskedett, némelyeket meg is sértett. Szombathelyre vitték fogságba, másod magával.» (*Archív. Rákócz.* I. 101.)

2 *Rákóczi Tár*, II. köt. 78. I. — Megjegyzendő ugyan, hogy Bercsényi később, midőn a dunántúli eseményekről magok az ottaniak által tüzetesebben értesült vala, Sopronyt illető nézetét változtatta, és pedig Ocskaynak némi előnyére; 1704. ápril 18-áról így ír e tárgyban Rákóczinak: «Pekri bátyám ugyancsak emberül viseli magát, mert szegény még; *Károli* is jó volt, míg nem prédáit, — az hajam szála áll fel: miket hallok most ellene! *Sopronyon kért 50,000 frt. sarcot* és minden fegyver és munitiójokat, — *az tette őket labanczczá.* Kőszegen 8000 frtot vont, s más istentelen húzásnak nem volt száma; az asszony, gyermek s minden átkozza *Kár-tévő Sándor-t* Dunántúl, az mely katonák gyűnek: ölni, nyúzni készülnek ellene.» (*Archív. Rákócz.* IV. k. 8. 1.) Mindenestre sújtó vádak Károlyi ellen, a kinek kincsszomja ismeretes: de a ki viszont Ocskayt vádolja önhaszon-keresséssel. Nem lehetetlen, hogy a sopronyi sarcból titokban részt ígért neki, ha behajtja rajtok, s aztán, hogy ez nem sikerült: a felelősséget magánál nem jobb eszközére tolja.

dait.¹ Mi lett e tervezett támadás eredménye? nem tudni; de harmadnapon, február 9-én ezt írja Ocskay Szent-Margitról Károlyinak: «A német mind truppokban vagyon, Kis-Marton felé nyomul; mitévő legyek? nem tudom. Nem kellene késnünk! A portásim most is oda vannak. Tirpacs ha megérkezett, tessék utánam küldeni, vagy maga is jöjjön el Nagyságod több hadakkal, essünk által rajta, mivel már alkalmasint kiéltük ezeket az helységeket.»² A csakugyan segélyére indított Tirpacsot Ocskay később, zsákmánynyal hazaszéledt katonái összegyűjtésére Somorjánál átküldé a Dunán.⁵ Károlyi azonban Sopronvnval semmire sem mehetvén, Ocskay hírére maga is Kis-Martonba szállá,⁴ hol hosszasan időzött, gyakran portyáztatva Ausztriába. Petronellát, Fischamentet fölverte, egy ízben pedig maga is egész Schwechatig nyomult, hadai Bécs külvárosaiiba hatoltak, s a környék falvait zsákmányolták, ^égették.⁵ E nagy rémületet s boszankodást gerjesztett pusztító beütésekben az ilyenekre fölöttébb alkalmas *Ocskayii* bizonyára oroszánrésze volt, mert ez időben folyvást Károlyi mellett vala.⁶ Károlyinak Heister által lett lejobb nyomatásakor azonban ő Réthey János huszáraiból 400 embert Kis-Martonban hagyván,⁷ idejében átugrott ezredével a somorjai hídon; de Bercsényi április 14-én megint általküldé őt és Bécs környékét újólág fellármáztatta, raboltatta vele.⁸ Azután a Csallóközben, Komárom ellen volt alkalmazva, gróf Pekry Lőrincz tábornok alatt.⁹

1 *Archív. Rákócz.* I. köt. 103. 1.

2 U. o.

3 *Bercsényi* írja Szemptérről 1704. márczius 7-én Károlyihoz intézett levelében «Ocskay uram is Samarjában kergette Tirpacsot, s innen katonája kergetőben keredzik tölem.» (*Rákóczi Tá.* II. 56.)

4 Február 21-éről már innét írt herczeg Eszterházy Pálnak. (*Archív. Rákócz.* I. 339.)

5 *Károlyi Önéletírása*, 88—89. 1.

6 *Br. Perényi Farkas* írja Nezsiderből 1704. márczius 8-án Károlyinak Kis-Martonba: «Ocskay uram katonái most odamentek Kglmedhez ezerőkbe.» (*Archív. Rákócz.* I- 313-)

7 Réthey János egyik főhadnagyának *Komjáthy Adám-nak*. kérvénye Rákóczihoz. (*Eredetiye gyűjteményben.*)

5 «Ocskay ma megyen által a Dunán Bécs felé.» S az utóiratban: «Ocskay ma ment által ismét.» írja *Bercsényi*, Nagy-Szombatból 1704. április 14-éről Rákóczinak. (*Archív. Rákócz.* IV. 4. és 6. 1.)

9 *Archív. Rákócz.* IV. 10. és 18. 1.

absicht Vermende
hott Vor Vier
als ein Cartus
in der Lieber von
gen in seiner e
nis mit der
den Schatten
mit Me
nur sein v
mit nicht mich
h vater ich an
a den sein

das ich an
ernehmen
mit Amuren Loh
Hertzen Meinen
mit meinen Schop
Zur Stehen
an vor mir den Loh
Brüti wird ge
und nicht lang
mit Hard mach
mein Sabel dan
auch nicht Lutz

Das ist ein
Vom
Namen
Doch die

Wurden Jahr
in die gefahr
im Jahr
er/gerade

Április 28-án Nyárasdnál megtámadt őket a német; Ocskay jól viselé magát: a megüzött előcsapatot megfordítá s rajta vitte a császáriakon. Több sortüzet kiállá, de a had hátulja megrémült s megfordult, a hősként küzdő Pekryt pedig lövés érte. Mire négy mértföldet kelle vágatniok a nagy-magyarai révig, rácztól, labancztól üldöztetve.¹

Azonban báró Ritschan cs. tábornoknak a nem rég Ordódy és Winklerék Morvába többszörösen tett betörései visszatorlásául a vidrai szoroson május 3-án Trencsény megyébe 4000-ed magával történt becsapása, s más részről PálíFynak Pozsonyhoz szállása miatt, a Fehérhegyek felé kelle indítani a hadakat, hogy a Trencsény várát az ostrom alól fölmentett és Vág-Újhelyt vagy húsz helységgel föl-rablott és fölégetett Ritschan Pálffyval ne egyesülhessen. És most elközelgett az alkalom Ocskaynak, hogy a Sopronynál maga rossz viselésével ejtett csorbát vitézségével kiköszörülhesse.

Ritschan egy darabig Trencsényben feküdt; majd a Vágnak alább szélessé táguló völgyén át a kurucz lovasság miatt nem mervén Pozsony felé aláereszkedni: elébb Hrozinkónak visszatért Morvába. Itt prédáját lerakva, Szakolcza felé indult; de Bercsényi már ekkorra általküldé a Fehérhegyeken eléje, Sasvár és Holics tájára Ocskay Lászlót, Bokros Pált és más kapitányokat, tekintélyes erővel. Az óvatos Pálffy János ezt megtudván, figyelmeztető Ritschant: őrizkedjék a Morva mentén Szent-János, Lévárd felé jóni, a merre készen várják, hanem csapjon által a hegyeknek Jabloncza és Nádas felé; egyszersmind kijelölő a helyet, a hol egyesülhetnek. Ritschan követte az utasítást; azonban «út és hely tudomására jöttek Bercsényinek», ki rögtön utasítá Ocskayt: támadja hátba a jablonczai szorosban Ritschant, kinek elejébe a szoros nyílásánál Szomolyánhoz Károlyit indítá lovasságával, s a gyalogsággal maga is sietve indult meg május 27-én reggel Ersek-Ujvártól. Ritschan 26-án este már Nádasnál táborozik vala. Ocskay nyomában volt, a felköltött pórság a hegyeket köröskörűi elállá, Károlyi előtte, lesben. A megállapított terv szerint 28-án hajnalban *Ocskay* — ki ezen csatában már egész dandárt vezényel vala — hátulról támadott és a pórság is elkezdett puskázni. Erre Károlyi kiindult leséből, s arczul fogd

¹ *Archív. Rdkócz.* 37—39. 1.

Ritschant. Ez a szorosbul örömet kibontakozott volna, de nem lehetett; mindazáltal feles tüzéség s a morvái fölkelőkön kívül válogatott had: a Deutschmeister és mecklenburgi ezred s Malzahn dán dragonyosai lévén vele, sokáig keményen ótalmazá magát a szoros völgyben. Végre Bercsényi gróf megérkezése a gyalogsággal eldönté az ütközetet, melynek halottait egykorúak 4000-re teszik a császáriak részéről. Maga Ritschan is sebekbe esve, tiszteivel s vagy 400 emberrel Jabloncza várkastélyba menekült; de Bercsényi ott teremvén gyalogjaival, ostromkészületeket tétetett. Mire a sebesült tábornok a vele lévőkkel kegyelemre megadá magát. Seregéből csupán Malzahn és Wachtendonk alezredes szaladhattak el a balszárnyról némi töredékekkel Mayersdorfra Ausztriába, s az utóhadból Giordano kapitány 110 lovassal Szokolczára. Ezek valahogy keresztülvergődtek Ocskay dandárán, mely különben a többinek lehetlenné tévé a menekvést. Ekként Ocskaynak a szomolyáni diadal — mert e néven ismeretes e harc — fényes sikerében tetemes része van.¹

Ritschan egész hadteste semmivé tétetett: 4000 elhulla, 900-nál több foglyúl esék, ágyúí, lőszerkészlete, zászlói, lovai, podgyászvonnata — tömérdek málhával — hadi pénztára, tábori sátrai, összes fegyverei, minden a kuruczok kezeire jutott; kik közül, előnyös helyzetüknél fogva, alig veszett el száz ember. Szóval Bercsényi méltán tartathatott ünnepélyes « *Téged Isten dicsérünk!* . . . »-öt, «az egész hadaknak háromszoros salvé-lövése alatt» május 30-án a majtényi táborban, s június 2-án Nagy-Szombatban, a jezsuitáknál.²

Ocskayt ezután egy negyedéven át (1704 június, július és augusztus hónapokban) folyvást a Fehérhegyek környékén leljük, Trencsény és Pozsony közt, hol innen, hol túl a hegylánczon, Ausztriába s Morvába gyakorta beütéseket tévé. Mert a császáriak a hofi sán-

1 Rákóczi is elismeri ezt, így nyilatkozván Emlékirataiban: «Mire Károlyi a hegyszoroshoz ért: Ocskay ezredes a Fehérhegyek igen fürge és bátor lakóival a németek utóhadára rohant, úgy, hogy ezek Károlyi megérkeztekor két tűz közé szorítottak a szűk hegyszorosokban, s zavarba jövének» stb. (Y. kiad. 93. 1.)

2 A szomolyáni győzelemről lásd Bercsényinek május 26., 28-án és június i-én Rákóczihoz írott leveleit. (*Archív. Rákócz.* IV. 40—46. lap.) *Thaly:* Adal. a Thököly-és Rákóczi-kor Irodalomtörténetéhez, II. köt. 39—45. 1., hol egyúttal a szomolyáni diadal emlékére írt egykorú dicsének is olvasható. — Ottlyk György naplója. (*Történelmi Naplók.* Akad. Monum. XXVII. 89—92. 1.) *Szalay L.* VI. k. 173. 1.

LOVAS CSATA KURUCZOK ÉS LAB

szótt. — (Rugendas képe.)

czokat megújítatván, azokba 2500 gyalogost, 800 lovast, a zongori hídhöz gróf Königsseggel 400-at s fölkelte népet, Szokolczához 1200-at, Brod és Brunow közé 1000 embert helyeztek, kikhez még Montecuccolinak a capitulált Kassáról, Eperjesről, Szilázia felé kibocsátott hada vala járulandó.¹ A pórság is sok helyütt fegyvert fogott mindkét tartományban. Volt tehát ki ellen harcolni a határokon!

Bercsényi már június 13-án említi Bécs felé portyáztatását,² 20-án pedig, hogy a Zongornál állott németeket a Stomfától induló Winkler kurucz kapitány fölverte, levágta.³ Ez azonban csak előcsatározás vala; mert Ocskay június 29-én az immár megvett zongori hídon egész dandárával átkelven a Morva vizén, s az ellentálló határőrséget szétűzven, levágván, Ausztriát és Morvát föl egész Nikolsburgig dúlatta, raboltatta. Tömérdeket zsákmánylott, csak szarvasmarhát 6000 darabot.⁴ Hasonlag sok zsákmánnyal téré meg a július első napjaiban 3000 emberrel Morvába tört Ottlyk, Stráznicza alól.³

Július végén Bercsényi Nyitrát s Trencsényt bombáztatja vala; mely utóbbinak megsegítése végett augusztus elején gróf Breuner tábornokkal a morvai helyőrségekből összegyűlt 3000 gyalog, kilencz század lovas és ezerig való fölkelte nép kiútván a drietomai szoroson: Bercsényi elejökbe veté a hadakat — Ocskay is bizonyára köztök volt — s szerencsésen visszanyomta őket; Kraiszky, hradistyai főispán ott veszett.⁶ Minthogy pedig Breuner visszatért népének egy részével s egyéb hadakkal, legalább 4000 emberrel, gróf Königsseg Land-Marschall a Morva vizénél Marchegg, majd Dürrenkrut mellett erős állást foglalt: Ocskay, Bercsényi parancsára, mindent elkövetett vala, hogy a várágújuk lőtávolából kicsalhassa őket s rajtok ront-

1 *Bercsényi* tudósítása Károlyihoz. (*Rákóczi Tár*, II. 87.)

2 *Archiv. Rákócz.* IV. 55.

3 U. o. 64. 1.

4 *Kolinovics*: Hist. Libr. XII. 147. Ugyané próbájáról Ocskaynak emlékezik *Bercsényi* július 8-iki levelében, (*Archiv. Rákócz.* IV. 73.) s július 14-én is ú. l. erre, de mindenesetre Ocskay harczeit vonatkozólag válaszolja Károlyinak: «Hogy innen (a Dunán) is vesztek németek: úgy higgye Kglmed, az mint írtam, de halomba nem rakattam; bizony, nem oly devotus sem zelozus *Ocskay*, sem más, hogy még azon üdőt töltösn!» (*Rákóczi Tár*, II. 85—86.)

5 *Archiv. Rákócz.* IV. 75. 1.

6 *Rákóczi Tár*, II. 92. 1.

hasson; de hiába, a németek megtámadhatlan hadállásaikból ki nem mozdulának.¹ Ocskayt tehát most 3000 emberrel Bazínhoz rendelé Bercsényi, hogy Bécs alá tétessen vele diversiót; Ottlykkal és Winklerrel pedig másfelől Brunow városát rohantatta meg és vette be Morvában.¹ Augusztus 28-áról arról értesíti a fejedelmet a Nyitra-várát épen kézhez vett fővezér, hogy Ocskay már általment Bazíntól a Fehérhegyen Königsseg ellen, kinek kiostromlására ágyúkat és bombákat is vala küldendő.³

Ezalatt közbejőve a fegyverszünet; melyet azonban, minthogy Heister Dunántúl megszegett: Bercsényi szeptember 8-án ismét rajta küldé Ocskayt, most már 5000-ed magával, lovassal, gyaloggal, Königsseggen.⁴ A mint Ocskay szeptember 10-én hajnalban átgázola a Morva vizén: a németek sánczaikat elhagyva, «az táborjok szélén kiállottak egészen, harcznak. Ocskay is kirendelvén az hadakat: midőn rajta akart volna menni, a német beszéladt az városra, (Dürrenkrutra.) A miéink azonnal rajta, s hirtelen azon közben a nyakokba gyújtották a várost; oly hirtelenséggel égett az hátán, hogy alig tudták a várban vonni magokat.» Ocskay a fölgyújtott várost kirabolatja, s miután annak bevétele közben 300 sorhadbeli németet és még több fegyveres fölkelőt levágott s a néphadat szétszórá, d. u. 2 óráig hallgatva a füstölgő városban a vár ágyúlövéseit, prédájával hazatakarodott.³

Mind e határszéli beütések diversiók gyanánt valának intézve, oly hadászati célból, hogy a Dunántúl Károlyit szorongató Heister visszafordulásra, vagy legalább ereje megosztására bírják.⁵ A minthogy, midőn Heister szeptember 13—14-én Komáromig fölérkezett: Bercsényi mindjárt visszarendelé a Morva mellől Ocskayt,

1 *Archív. Rákóczi-cinim*, IV. 86. 1.

2 U. o. 87—88. 1.

3 U. o. 93. és 101. 1.

4 U. o. 113., 115., 120. és 121. 1.

5 *Bercsényi levele* Rákóczihoz, 1704. szeptember 12-én Vág-Szerdahelyről. (U. o. 133-134-1* V. ö. *Kolinovics*-ot, *Hist. Libri* XII. 153, a ki épen 8000 emberre teszi Ocskay erejét, a melylyel Dürrenkrut városát megvevé; Bercsényi adata azonban kétségtelenül hitelesebb.)

6 L. Bercsényinek augusztus és szeptember havi leveleit Rákóczihoz és Károlyihoz. (*Thaly*: *Archív. Rákócz. IV. és Rákóczi Tár II.*)

HARCZOLÓ KURUCZOK.

(Rugendas képe.)

(44. lap.)

s 2000 lovassal a Csallóközbe, Komárom elé indítá, «vigyázásnak okáért.»¹ Ocskay még szeptember végén is Komárom körül álla: de e hó 28-án, a fegyvernyugvás újabb felbomlása hírére, már arról gondolkozott Bercsényi, hogy őt ismét a Morva mellé, Stomfa tájára küldi, «honnét a krutai német hátrább mászott két mértföldnyire, utat s passust hagyott, kit nem oltalmazhatott.»² És úgy látszik, Ocskay október elején már csakugyan Pozsony vagy Stomfa körüi álla: mert Bécsbe járata kémeket és Bécsből szökött német katonákat küldte Bercsényihez.³ Rákóczi pedig, vitéz főtisztjének hasznos fáradozásait anyagilag is jutalmazandó: a fegyverszünet alatt, 1704. október 23-án, a vichnyei fürdőben kelt donationális erejével, az ország további rendelkezéséig, Ocskay Lászlónak adományozá a Gömör-vármegyei Verkenye és Sajó-Püspöki helységekbeli kincstári jószágokat.⁴

November i-jén a selmeczi békeértekezlet eredmény nélkül oszlott ugyan szét, de e hónap különös szerencsét hozott Rákóczinak, — ki a nagy erősségű Érsek-Újvár várát könnyűszerrel hatalmába keríté. Ocskay ez időtájban a Fehérhegyeken túl, a határoknál foglalt állást saját ezredével, Bokros Pál gyalogjaival, s még egyéb hadak közt a török-tatár légióval. O maga Stomfán, vagy még többet Malaczkán, olykor Sasvárrott állomásozik vala, sűrűn portyáztatván be Ausztriába. Hajdúi Gajáron és Stomfán feküdtek. November 25-ike táján a tatárokat bocsátá égetni az ellenséges földre, a Marchfelden hadait gyűjtögetve heverő Heister bosszantására. És czélját el is éré: mert Heister bőszerűen ugrott ki zongori, kruttai sánczai mögül, 27-ikén Stomfára küldte hadakat, másnap pedig maga is átköltözött a Morva vizén Gajárra, honnét mindeneket fegyverletételre szólító, s az engedetleneket tűzzel-vassal fenyegető dölyfös proclamatiót bocsátá ki. De általjött hirtelen Bercsényi is a Fehérhegyeken (november 27. Szandorfnál, 28. Jablonczánál, 30. Jaszliská-

1 Bercsényi, Vág-Szerdahelyről, 1704. szeptember 14. (Archív. Rákócz. IV. 142.)

2 U. o. 155. l.

3 U. o. 164. és 168. l.

4 *Utasítás* Szathmáry Király János kincstári jószágkormányzóhoz: adja ezen birtokokat Ocskay kezére. (*Rákóczi* udv. cancelláriájának kiadványi jegyzőkönyve, a Nemzeti Múzeum kéziratrárában.)

nál, december i-jén Kápolnánál, 2-dikán Dojcson, 3-kán Sasvárnál találjuk!, kinek hadai elül aztán Heister jónak látta csakhamar megint visszahúzódni a Morván Ausztriába, további erősítéseket várandó. Bercsényi, legkivált Ebeczkyvel, Ocskayval, Bokrossal portyáztatva, egész december 21-kéig táborozott túl a Fehérhegyeken: a mikor Heister gróf Herberstein hadosztályát s Pozsonynál is némi csapatokat magához vonván, Récsétől megindult egész táborával, a Rákóczi által hetek óta keményen bombáztatott Lipótvár felszabadítására, Nagy-Szombat felé.*

Ekként fejlett ki a *nagy-szombati ütközet*, a magyarok részéről a fejedelem személyes vezérlete alatt. A mint Heister december 25-én Modor városából kiindult: Bercsényi, az ellenség szemmeltartására a legjobb csapatok közötti való két lovasezredet, jobbról *Ocskay Lászlót*, balról pedig Ebeczky Istvánét oly utasítással hagyá mellette, hogy a németeket nyomulásukban szüntelenül háborgassák; s azzal maga a többi hadakkal elvonult Nagy-Szombat felé, a fejedelemhez csatlakozandó. Heister ez nap csak a Ronyva-patak partján fekvő Rozsindol faluig haladt. Másnap (december 26.) reggel előőrsei egy azelőtt a császáriaknál szolgált szökevény kurucz-német tisztet vezetnek hozzája. Ez az áruló Scharudynak küldötte vala, ki a cs. tábornagynak a magyar sereg létszámáról s állásáról tüzetes értesítéseket hozott. Ezeket Heister meghallgatván, dobot veret, megindul, és a fehér-egyházi erdőben csatarendbe — zárt oszlopvonalakba — állítja hadait. Rákóczi már készen várta őt. Ebeczky, Heister hadvonalainak bal, Ocskay pedig jobb oldalán húzódott, vele párhuzamosan, őt folyvást oldalazva, de zárkózott hadrendje miatt vonulását nem háborgathatva. Midőn pedig a két ezredes a magyarok hadfelállítását elérte: haladási irányukhoz képest *Ocskay* Rákóczi csatarendjének *bal*, Ebeczky pedig jobb szárnya széléhez csatlakozék. Ekkép, e két ezred állása a hadrendben nevezetes vala, a szárnyak legszélsőbb végeit ők képezték; nevezetes kivált Ebeczkyé, mivel ennek jutott a feladat, a kurucz jobbszárny megkerülésével csata nélkül tovavonulni akaró Heister

* L. a Fehérhegyeken túl és azok közötti csatározásokra nézve Bercsényinek 1704. november 26-ától december 24-éig Rákóczihoz írott leveleit (*Archiv. Rákóczi. IV.*), továbbá *Thaly*: «A Nagy-Szombati Harc». Pest, 1869. Lauífer Vilmosnál.

A NAGY-SZOMBATI CSATA HADFELÁLLÍTÁSA, 1704. DECZEMBKR 20.

Eredeti rajza a gróf Forgách-levéltárban. A magyarázó szöveg egy része báró Károlyi Sándor kézírása)

oszlopvonalának eléje vágni, s őt heves oldaltámadással ütköztetve kényszeríteni. Azonban Ocskay is nem kevésbé vitézül viselé magát. Ugyanis az övé egyike volt amaz öt lovas-ezrednek, melyek a balszárnyon oly rettentő tüzzel vágtak be Heister soraiba, hogy ezek ellent nem állhatva, megbomlottak; egész zászlóaljok vagdaltattak itt össze, úgy, hogy a holtak garmadáiban hevernek vala, s ágyúk és társzekerek foglaltattak el. Rákóczi Emlékirataiban épen e szárnyról említi, hogy az «*csodákat mivele!*» egy egykorú krónikás pedig szó szerint ezt írja: «*Ocskay László a (német) tábornak balszárnyát csaknem egészen lekonzolja.*» Úgy, hogy Heister már az általános visszavonulásról gondolkozik:² midőn a zászlóaljával csataközben a németekhez átpártolt Scharudy árulása és a magyarok jobbszárnyán Ilosvay s társainak *idő előtti* előny omulása folytán keletkezett hézag beékelése, a császáriak helyzetét véletlenül előnyösebbre fordítja vala.³

Mikor erre Rákóczi, a hadrend megzavarodása miatt megfuvatta a visszavonulót: Ocskay és a balszárny más négy lovas-ezrede már az ellenség első vonalait rég megdöntötték volt, s a tábor közepén az elvett ágyúkkal és a társzekerek zsákmánylásával bajoskodtak. Ezeket a mocsáros Parna patakán által nem vihetvén, ott hagyták és e csermelyen s az ellenség hadvonalain túl, nagyot kelle délkeletnek kanyarodniok, hogy saját feleikhez visszajuthassanak. Ocskay ekkor megegyeszer meg akará őket fordítani s újból az ellenségre vinni: de a rohanók majdnem elgázolták őt, s a zavarban tőlük elszakadván, az ellenség tartalékhadát képező magyar-labancz századok közé keveredők, a kiket huszár-ruháikról messziről kuruczoknak nézett. E labanczokon a vitéz ezredes karddal kezében vágta által magát. Epén jókor érkezők közelébe régi ismerőse, báró Pongrácz Gáspár, kivel vagy kétszáz lovast csoportra gyűjtve, az ellenség háta megett fölkerültek vala

1 *Spangár András* krónikája. (Kassa, 1738-iki kiad. 75. l.)

2 U. o., továbbá *Kolinovics*-nál, *Bél-nél*, sőt még a cs. udv. historiograph *Wagner-nél* is, egyezőleg.

3 Lásd mindezeket bővebben, valamint az egész ütköztetnek s a közvetlenül előtte és utána történeteknek tüzetes leírását ily czímu munkámban: «*A Nagy-Szombati Harcz.* Hadtörténeti epizód a kuruczvilágból.» Pest, 1869. Lauffer Vilmosnál. 8-adr. 135. L. Könyomatú csatatérképpel.

Kosztolány és a Vág felé, mely folyamon valahol Drahóc vagy Póstyén táján kelének át; s mivelhogy a többi kurucz hadak gyülekező helyétől Sempte-Szeredtől távol estek: Radosnyára szállának. Ez utóbbi helyről tudósítja Ocskay 1704. december 30-káról a fejedelmet, hogy miután a Fehérhegyekben Szomolyánnál 5—6000-nyi fölkelt nép gyűlt egybe s várja csatlakozásra a katonaságot: tehát «ha Fejedelemséged énreám, a maga régi hív szolgájára és mellettem lévő Pongrácz Gáspár uram ő Ngára méltóztatnék bízni ezen dolgot, *nem tudván senki azinak a földnek jobban csínyját s járását, még Morvának is, mint mi kelten,*» — híven és hasznosan eljárnánk mindenben, hogy «vissza ne mehessen az hegyeken a német; bizony confusióba hoznánk az átkozottat!»¹

A fejedelem mindazáltal nem Ocskayra, hanem mivel nagyobb hadosztályt vala átküldendő a Vágón Heister háta mögé, — tehát nagyobb szabású hadvezérre: Bottyán János tábornokra bízta a szomolyáni expedíciót. Ki is 24 század lovassal s néhány ezer népfölkelővei 1705. január 1-én átkelte a Vágón, átosona Heister hadvonalain, mögéjük kerüle Szomolyán várához, s az odagyűlt népet maga mellé vévén, a Fehérhegyeken által — Ocskay kalaúzkodása mellett — a morva szélelig nyomóit.*

Heister, a fürge kurucz lovasság örökös portyázásaitól — a legfáradhatlanabb portyázók Ebeczky és Ocskay valának — a Nagy-Szombat környéki falvakban meg nem maradhatva: már január 16-án hátrált, s falak közé: Modor, Bazin és Szent-György hegyaljai városokba szállá; minek következtében azután Lipótvár és Trencsény csakhamar ismét ostromzár alá kerül ének, s az imént még győztes cs. tábornagy naponként sürgeti vala a segítséget Bécsben.⁵

1 Eredeti levél, gyűjteményemben. (L. «*A Nagy-Szombati Harcz*» 55. és 91. l.) Jellemző, a mit Bercsényi e napokban Ocskayról ír, Rákóczinak: «Ocskay ezerét meghadtam, menjen Póstyénnél által az Vágón, Szomolán felé, mivel Ocskaynak is oda parancsoltam menni, ka casu quo Bottyán oda nem menne; *merő idegen istene Ocskay annak az tótnak*; ha Bottyán odamegyen is, *jobb lesz ezzel.*» (Archív. Rákócz. IV. 267. l.)

2 «*A Nagy-Szombati Harcz*», 92. l. Ocskay előbb, 1704. december 31-én, a Lipótvártól vissza, Nagy-Szombatba húzódó Heister utóhadait sarkalá, s túl a Vágón, másnap csatlakozók Bottyánhoz. (*Arch. Rákócz. IV. 263., 276. és 281. l.*)

3 U. o. 95. l. és *Histoire du Prince Ragotzi*, 1707-iki kiad. 157—158. l. V. ö. Bercsényi 1705. január 12-iki levelét: «Ocskaynak megírtam, — ha csak ezer lóval is,

Ocskay ezalatt a maga, ekkor 800 főnyi ezredével, úgy Réthey János 600 huszárával január 23-án megindult Verbótól be Malaczká felé, hogy Heister háta mögött Ausztriában riadást okozzon; aminthogy a Heister segélyére Dévény felé küldött 800 némettel nem gondolva, be is ütött e tartományba, (január 27—28.) égetett, és szarvasmarhákban s Lichtenstein herczeg néhány ezer juhának elhajtásából tetemes zsákmányt nyert. Aztán a reáleső császáriakat kikerülve, február 1—2-án prédájával szerencsésen visszaérkezett Verbóra.¹ Néhány nap múlva új lovas és gyalog haddal szaporodván, a Fehérhegyekben, február 5-én Jablonczánál s 7-én Szénásfalunál (Szenicze) fogott állást; és mivel Morvában népfölkelés híre hallatott: Bercsényi rendeletére, egyetértve a trencsényi ostromzárlat parancsnokával, báró Petrőczy tábornokkal, február 12-én a welkai s illetőleg hrozinkói szoroson át nagy erővel betörték Morvába, hol egyesülvén, a báró Krumpach tábornok alatt szervezkedett népfölkelést elszélesztették, s egyebek közt Hradistya (Ungarisch-Hradisch) kerített várost meghódoltatták.-

Petrőczy a zsákmánnyal visszatért Trencsény további szorongatására, Ocskay pedig ismét Ausztria fenyegetésére, egyenest le a Morvavölgyén Sasvárhoz indula. Ott is tanyázott, az ellenség háta megett, túl a Fehérhegyeken, egész február végéig; míg elvégre Heister a két oldalról is veszélyt hozható ellenség visszaszorítására február 27-én általindítá lovasságát, mely elül azonban Ocskay idején kisiklott, s előbb Verbóhoz, majd a Vág mellé, Morvánkára szállá.³ Itt egyesült Ebeczky dandarával, mikoron is most már 5000 lovassal megint a nyakába fordula a két híres ezredes Heisternek Csejte és Verbó felé, Beczkónál pedig Petrőczy várta őt a gyalogsággal. (Márczius 3.) Heister lovasságának mégis sikerült e gyalogosokat megoszlatni, és Trencsény várát némi élelemmel megsegíteni;

csapjon Szombat alá, forduljon Verbónak, csavarogjon, bíztassa az tót országot.»

(Archív. Rákóczi. IV. 291.) Ocskay ekkor már Morvába készült betörni. (U. o. 297.)

¹ L. *Bercsényiink* 1705. január 25-étől február 3-áig írott leveleit. (Archív. Rákóczi. IV. 304—305. 1.)

² U. o., továbbá *Histoire du Prince Ragotzi*, 165. 1. V. ö. Petrőczy levelét, («A Nagy-Szombati Harcz», 104. 1.) és *Rákóczi Tár*, II. 97. és 103. 1.

³ Archív. Rákóczi. IV. 365., 383—385. 1.

Thaly K.: Ocskay László. I.

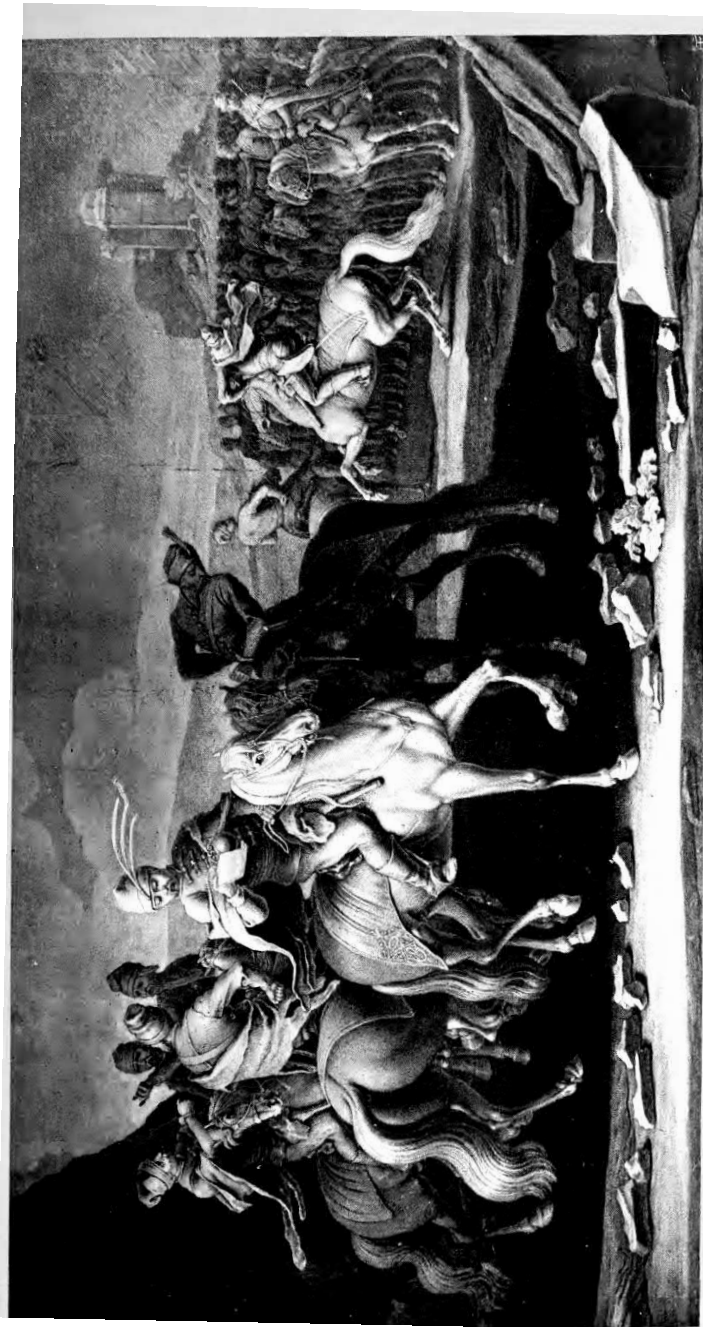
azután visszaügetett Pozsony felé, Ocskayék által csípedztetve. Erre Ebeczky Semptéhez sietett Bercsényi elé, Ocskay pedig a jablonczai szoros nyílásához, Szomolyán vára alá telepedék. (Márczius 15.) Innét Bercsényi parancsai szerint Bazín felé kell vala mennie, holott is Heistert, az utóhadát képező 2000 lovassal, még bentszoríthatták volna; azonban Ocskay — nem vette-e a fővezér parancsát? vagy tán zsákmánylási vágyától hajtva? — csak általmene Jablonczának az osztrák határokra. Márczius 16-án Sasvárnál állott.¹

Heister Récsétől a Csallóközbe és onnét összes lovasságával a Dunántúlra költözött, hogy a Lajta és Bécs között Ausztriát dúló Károlyinak hátába eshessék. Gyalogságát ezalatt a három, Fehérhegyaljai erődített városban hagyá. Bercsényi erre addig is, míg ezen városok ostromára felkészülhetne, Petrőczyt ismét Morvába rendeli vala, Ocskayval pedig némi bosszankodással tudatá, hogy ha már általment a Fehérhegyeken: igyekezzék elfogni Dévénynél a dunai közlekedést Bécs és Pozsony között; talán hajót is nyerhet ott, s úgy a megáradt Morva vizén hada egy részét Ausztria felriasztására átköltöztetheti.*³

Ocskay azonban, Bercsényi nehezteléséről értesülve, a vele lévő gyalogsággal még e rendelet vétele előtt Bazínhoz szállá, s utóbb lovas-ezredét is magához vonva, megkezdé a városok körülzárását, a hozzá csatlakozott Balogh Istvánnal és báró Perényi Miklóssal. Bercsényi ezen közben gróf Eszterházy Dániel tábornokkal még több hadat, s Újvár- és Nyitrából ágyúkat, bombákat küld vala. És míg Heister Dunántúl Károlyival Kis-Martontól a Balatonig s Duna-Földvárig kergetődzenék: Bercsényi Karvánál lovasságot vet által, oldalába, a Csallóközt visszafoglalja és a mi legfőbb: a megbombázott, felgyújtott Modort (márczius 30.), Bazínt (márczius 31.), s Szent-Györgyöt (április 1.) egymásután capitulatióra kényszeríti. A három városban harmadfélezer legjava német gyalog rakta le a fegyvert, s bocsáttatott át egy-egy pálczával kezeikben Morva felé a Fehérhegyeken. De ezek szorosaiban az Ocskay által felbízott tótság már készen várja vala őket: fejszékkel, kövekkel, és agyon-

1 Bercsényi levelei Rákóczihoz. (Archív. Rákócz. IV. 386. stb.)

2 U. o. 405. 1. stb.

KURUC EZREDES HADIPARANCSOT KAP EZREDÉVEL CSATÁRA INDULNI. — (Rugendas oscuro-képe.)

verék. «Abban egy sem ment el böcsülettel, — mind oda van,» írja Bercsényi.¹ A városokban mintegy 3000 lőfegyver mellett 21 zászlót és 40 rézdobot adtak át a capitulálók a győzelmes kuruczok kezéhez.

Most Bercsényi már Pozsony bombáztatásához készül vala, — midőn Heister Komáromból egymásután vévén a vész híreket: hogy Bercsényi Karvánál költözik, a Csallóközt elfoglalta s a Fehérhegyaljai városokat erősen löveti, — eszeveszetten nyargal föl, a Bakonyon, Vértesen keresztül, s április 2-án Szőnyhöz érkezik, hol még azon éjjel reágyújták a tábornok elfáradt lovasaira. Érkezése későn volt: az utolsó város: Szent-György, április i-én tárt kaput.

Ekként az imént még oly dölyfös cs. tábornagy gyalogságának java e városokkal elveszvé, lovasságát pedig túl a Dunán erőszakolt föl- és lefutkározásokban tönkre tévén, «a császáriak nem lettek volna képesek a háborút tovább folytatni, a dán segédhadak érkezése nélkül,» — jegyzi meg, igen helyesen Rákóczi, Emlékirataiban.

Csakhogy gróf Heister Siegbert a dánokat már nem vezényelheté: mert Bécsbe idéztetvén, «s az elveszett armádáért számadásra vonatván,» — a főparancsnokságból letették.²

Mindezen fényes sikerű hadi tényéért a dicsőség, természetesen legfőképp azok tervezőjét: Bercsényi fő tábornagyot illeti meg; azonban a végrehajtás ügyessége s gyorsaságáért a három város megvétele körüli, Eszterházy Dániel és az alatta vezényelt Ebeczky és Ocskay is nem kis dicsőreget érdemlenek. S ezért nem mellőzhettük a kuruczvilág ezen egyik legügyesebb hadjáratának legalább némi rövid ismertetését Ocskay életrajzában.

¹ Nyitráról 1705. ápril 8-án, Károlyi Sándorhoz. (*Rákóczi Tár*, II. 103. s köv. 1.)

² Lásd ezen eseményekre nézve *Bercsényi gróf* leveleit Rákóczihoz és Károlyihoz 1705. márczius és április havából. (*Archív. Rákóczi*. IV. és *Rákóczi Tár* II.), «*A Nagy-Szombati Harcz*»-ot, *Kolinovics*-ot, *Spa?igár*-1, az 1705-iki *Theatrum Europaeumot*, a «*Mercurius*» ez. első hazai hírlapot, stb.

HARMADIK FEJEZET.

Ocskay Dévénynél örködik, majd Morvába csap; Csejte táján s ismét túl a Fehérhegyeken csatároz. — Résztvétele a vöröskői harcban. — Tömeges betörések Morvába és Ausztriába Bercsényi vezérlete alatt; Ocskay, ki dandárnokká lesz, Hodolínnál megsebesül. — Ocskay Dévény és Stomfa tájairól Bécs környékét és Pozsonyt háborgatja s a dunai közlekedést elfogja. — A Csallóközbe, majd Dunántúlra küldetik. — Óvár és Bruck szorongatása, Soprony ostroma, (1706.) — Ocskayt visszaszólítják a Morva vize mellé. — Rákóczi fiainak elragadását célzó kísérletek. — Fegyverszünet; Rákóczinét Pozsony alatt Ocskay fogadja, s ő vezeti a díszkíséretet.

A városok megvétele után Bercsényi mindjárt újra átküldé a Fehérhegyeken Ocskay t, Morva és Ausztria fenyegetése végett; ugyanis már április 8-kán írja Nyitráról Károlynak: «Én ismét Morvának bocsátám Ocskayt, lovassal, gyaloggal.»¹ Pár nap múlva elő is sorolja: melyek voltak ezen csapatok? T. i. 2000 lovas (Ocskay és Ilosvay Bálint ezredei) s Bokros Pál 300 hajdúja.*³ Mivel pedig a Morva vizének folyton tartó árja az átkelést Ausztriába lehetlenné tette: ³ Bercsényi most a dunai közlekedésnek Dévénynél és azon alól leendő megakadályozását tüzé főfeladatúl Ocskay elé, mely célból utóbb ágyúkat is küldött neki, s Ilosvay ezredét Sréter János lovas- és gyalogezerével, Bokros hajdúit pedig Farkas Sándornak szintén 300 hajdújával cseréié föl; sőt még báró Haller Sámuel gyalog-ezredét is odaindítá, úgy, hogy Ocskay hadereje ezekkel 3—4000 emberre rúgott, melyekkel a Duna s Morva mellett kell vala fűvellő tábort ütnie, és szorgalmas vígyázással Dévény s Pozsony felé szüntelen portyáztatnia ⁴

Bercsényi elismeré, hogy az akkori katonai helyzethez képest a Fehérhegyek és a Morva közé Ocskay eme dandárénál erősebb hadosztály volt volna szükséges; de jól tudván, hogy Ocskay *csak ki-*

1 *Rákóczi Tár*, II. 106. 1.

2 L. *Bercsényi* ápril 11-iki levelének mellékletét. (*Archív. Rákóczi*. IV. 456. .)

3 *Bercsényi* ápril 9-iki levele. (U. o. 451. 1.)

4 *Bercsényi* ápril 22-iki levele. (U. o. 476. 1.)

sebb — 3000, legföljebb 4000 emberre menő — csapattest önálló vezényletére bír kellő képességgel, a többi kéznél levő dandárnokok pedig még kevésbé megbízhatók: kénytelen vala ennyiben maradni.¹ S Bercsényinek ezen ítéletét Ocskayról Rákóczi Emlékiratai, de magok az események is eléggé igazolják, — mint majd nem sokkal alább, a vöröskői harcz fölemlítésénél, sőt még előbb is, mindjárt látandjuk.

Ocskay május i-én értesült báró Petróczytól, hogy Morvában, a szorongatott Trencsény már lóhús-evésre szőrűit helyőrségének élelemmel megsegítése végett valami készül, úgymint a Salm-ezred mellé 8 század dragonyos érkezett, és népfölkelést rendeznek; jó volna őket megelőzni! Ocskay tehát fölkészüle Petróczyvel, kinek erősítésére Bercsényi azonnal elküldé Trencsényhez báró Perényi Miklóst 4 század gyaloggal s két tábori ágyúval/² De a morvák betörésének hírei mindenfelől változón szárnyalván, Petróczyt és Ocskayt megzavarák; kik magokat semmi bizonyosra elhatározni nem tudván, csak följobb-alább kavarnak vala hadaikkal. Bercsényi gyorsan átlátta zavarukat, s már május 5-kén megindult Radosnyáról közéljük. Átvéve a vezényletet, — azonnal beugratá Ocskayt Morvába, mindenekelőtt «oda, a hol gyülekezetit hirtelték» a császáriaknak. De ott a kuruczok semmi tábort vagy népet nem lelven, Barad (Brod) és Hradistya alá csaptak, hol is lovas-németekkel volt nyargalódzásuk. Hihetően, e városok falai közé vonúlának előlök a jövevények felől tán értesült németek vissza; legalább Bercsényi ezt gondolá, s mint a következmény mutatta, helyesen. Tehát a szorosokon jó vigyázó rendelkezéseket téven, a hadakat Ocskayval Jablonczánál oly módon hagyá, hogy Petróczy segélyére mindenkép jókor érkezhessenek, — s azzal maga visszament Nyitrára, hol őt május 9-kén találjuk.³

1 «Ocskay túl (a Fehérhegyeken) lebeg, vagy háromezer emberrel; kellene ugyan, ha volna kire bíznya az commandót, túl az hegyen erősebb corpus, és az Duna mellékit Dévénél infestálni: *de bizony több hadat nehéz biz?iya Ocskayra három, — négyezernél ad summum*, — más pedig csak olyan sincs.» (Bercsényi levele Nyitráról 1705. ápril 27-éről, Rákóczihoz. *Archív. Rákóczi. IV. 483. 1.*)

2 U. o. 487. 1.

3 *Archív. Rákóczi. IV. 489. és 495. 1.*

Bercsényi elővigyázata nem volt fölösleges. Ugyanis már május 16-kán tudósítást von Ocskaytól, hogy 14-kén Hradistyáról megindula Barad — és így a magyar határ — felé a Trencsénybe szánt élelmiszer-vonattal a morvái német; mely híre ő, Ocskay, is rögtön fölkerekedett Jablonczáról egész hadával, elébe vágandó.¹ Petróczy beteg volt. Május 17-kén új levél érkezik Ocskaytól, segílyt kérő, minthogy ő mindössze sincs 4000-ed magával: a némethez pedig, ki felesen gyúlt Baradhoz, Pozsonytól is segítség indúlt. Bercsényi e híre lóhalálában megindítá Ocskayhoz Semptéről Réthey, Ilosvay s többek ezereit, Szalay Pált pedig Pozsony alá. Május 16-kán Ocskay Beczkó várával átellenben, a sztrányai szoros belső nyílásánál levő bohuszlaviczzi mezőn táborozott, honnét tudatá, hogy a pozsonyi német Stomfától visszafordula, (e hírt megerősíté Szalay jelentése is); tehát, — írja — csak a kért lovas hadak érkezzenek: ennek a sziléziai s morvái németnek «ha szintén kicsap is, — *megütjük az orrát!**² Az pedig bizony kicsapott: de nem a hol Ocskay várta, a *sztrányai*’, hanem főlebb, a *drietomai* szoroson, mindjárt másnap, május 17-én; s Ocskay és tisztei csak úgy vigyáznak vala, hogy az ellenség betörését csak a felgyújtott falvak füstjéről vették észre. A hadak szerteszték feküdtek, maga Ocskay ezere két helyen: Melcsiczen s Kohanóczon; mindazonáltal ő lóra kapott, s az előőrsöket Melcsiczig kergető németet megfordítván, táboráig üzé. Azonban a hajdúság ezalatt — legalább Ocskay így tudta — csak szétoszlott a hegyekben, Bezegh Imre katonái pedig külön, Liborczán, Sréterei Szalkánál rekedtek. Most Ocskay, hiányos hadászati intézkedése-ért személyes bravourral igyekezék kárpótlást szerezni: nekivágott a chocholnai hidaknak, elveré róluk az ellenséget, s csak két lovas-századdal Drietománál lévő táboráig hajtotta. Hasztalan, — a Trencsénybe szánt élelmi szállítmány már ekkor bent volt a városban, s a hidakat csak a visszatérendő kíséret számára őrizék. A mint azonban a drietomai hegyről a német meglátta, hogy a hídőrzőket csak két esquadron üldözi: ezer emberből álló sorkatonát csatarendbe állított ellenök a drietomai templomnál; mire Ocskay, «sok rendbéli

1 *Archív. Rákóczi.* 513—514. 1.

2 U. o. 521. és 524. 1.

PORTYÁZÁS KÖZBEN

OSZTOZKODÁS A TÁBORI KÓTYAVETYE UTÁN. — (Rugendas képe.)

nyargalódzás után, mindenfelől istrázsákat elrendelvén, csötörtöki rétekre szállott» ezerével. A Trencsénybe ment szállítmány-födözettel ugyan késő éjjelig puskáztak a kuruczok a hegyekből, — ám behatolását meg nem gátolhatták. Még szerencse, hogy legalább az ostromzárlat ágyúit báró Révay Imre gondosságból egy nappal előbb elvitette a vár alól Turnára.¹

Ímé, ezen trencsényi esemény is mutatja, hogy Ocskay nagyobb hadosztály vezérletére elégtelen vala: mert kombináltabb működéshez s többoldalú jó vigyázat-tartáshoz nem értett.^a

Ocskay május 18., miután a morvái német Révaytól derekasan megpuskáztatva, e napon délben Drietomának visszatért, a zárlatot Trencsénynél helyben hagyván, saját és Réthey ezereivel Csejtére mene, s onnét Verbénák megint által a Fehérhegyen, mivel hírt von: Viard császári tábornokkal vagy 1000 válogatott lovas csapott Pozsonytól Stomfának, Malaczkának, Ausztria felé, hogy a Bajorországból jövő, állítólag hat új császári ezrednek, kalaúzúl eléje siessen. Bercsényi Récse felől Ebeczkyt és Szalayt indítá Viard után, s remélé, hogy ezt Ocskay — ha jókor érendi — hátban támadhatja. Azonban, mivelhogy Viard föl a hegyek között Szobotistya mellé szállá: Ocskay csak meglípett előtte Brezova körül.³ Ezután Viard Szakolczánál általmene a Morván, Ocskay pedig leereszkedett Sasvár, Malaczka, Stomfa tájaira; holott is a császáriak zongori hídjaira s Dévényre vigyázva, ott állá folyvást, Pozsony és Verekye körül

1 L. Ocskaynak május 17-én éjjeli 11 órakor Vág-Újhelyről Bercsényihez írott levelét. (*Archív. Rdkócz.* IV. 524—526. 1.)

2 Ki is fakad ellene Bercsényi, május 19-iki levelében, Rákóczihoz: «ímé, Kegyelmes Uram, *most is mint járt Ocskay az commandójával!* Szalay, Balogh István csak isznak. Ha most Ebeczky szerencsére ide nem akadt volna, — kit küldtem volna? Isten úgy segítjen, ha két-három embert kiveszek, csak mind olyan lesz ez, mint Forgáchnak az székely: csak annyi, hogy mégis megnézi, merre megy az német? Ha nem *csípheti*, — nem *marja*.» (U. o. 529.) — S május 23-án — midőn már az egész tényállást ismeré, — még élesebben ír: «Kegyelmes Uram, nem lehet nem panasylanom Ngodnak: *micsoda fogyatkozásokat tett most Ocskay Trencsénynél;* i-mo, az hadat *orderem ellen* corpusban nem tartotta; 2-do, minek ment ő Újhely felé? Estig tót állott fölötté az németnek, este elment, *az gyalognak semmi kiri nem tett....* Hiába, Kegyelmes Uram, büntetnem is, mert non ex malitia peccant.» (U. o. 539. 1.)

3 *Archív. Rákócz.* I. 528., 531., 535. 1.

fekvő főszeregek és az osztrák határok között, egész július végéig.¹ Miatta Marchegg táján nagyobb erőt valának kénytelenek a császáriak tartani, annál inkább, minthogy Bercsényi Ocskay erejét június 22-én Szeredtől küldött ezer gyaloggal és négy ágyúval szaporítja vala.~ Július 12-ike körüi pedig Eszterházy Antal maga is általmene 7000 emberrel Szomolyántól, nagyobb diversiót tervezvén Holics és Ausztria felé, a mint is Holics várát bevette. De az új császári főparancsnok, Herbeville, ez alatt más irányt adott a hadműveleteknek: mert összes erejét a Csallóközben voná egybe, a már végső szorongattatásra jutott Lipótvárát fölmentendő a zárlat alól. Mely czélzat meggátolására Rákóczi is lehetőleg egybegyűjté hadait Galántha és Szered körül, s ez okból július végén Eszterházy is Ocskayval a Fehérhegyeken vissza, a Közép-Vág jobbpartjára rendeltetett.³

Rákóczi bőszégesen elbeszéli Emlékirataiban, mint sikerűit Herbeville-t a Vág és Dudvág közötti rejtett hadállásaiba becsalni és úgy körülvétni, hogy a császári hadsereg — mint Pálffy tábornagy később maga bevallá — már fogolynak véle magát, s Buday tábornok ezredének megjelenésekor már csak a fegyverletételi fölszólítást várta; midőn egyszerre Eszterházy Antal túlóvatosságból s értetlenségből eredt menthetetlen hibája reménytelenül utat nyitott neki a menekülésre. Herbeville ekkor Nagy-Szombatnak fordult, s mivel az őt üldöző Rákóczi által Csallóközben levő podgyászáztól elvágatott: a csatát

1 L. *Bercsényi* május, június és július havi leveleit, u. o. és *Rákóczi Tár* II.

2 *Archív. Rákóczi*. IV. 590.

3 U. o., a július hóban és augusztus elején költ levelek. *Ocskay*, mielőtt általjött volna, tüzetes jelentést tón ausztriai és morvái sikereiről Rákóczinak, kinek egyszerűsmind néhány, Morvában, Dietrichstein herceg ménéséből elnyert, kiválasztott jeles fajú tenyészlő felajánlásával ígyekezék, hadaival együtt, kedveskedni. De a fejedelem nem fogadá el csak úgy az ajándékot: hanem az azon ménest elnyert katonáknak a lovak árát bőkezűen kifizetett. «27. *Julij 1J05*. Ex castris ad Mocsonok positis. *Ladislao Ocskay*. Morvában való operatióit értettük, s az lovakkal való kedveskedéseket az hadaknak kedvesen vettük; melyet ingyen nem kívánván, küldöttük Nemzetes Vitézlő Csery Imreh hívünket, Méltóságos Generális Gróff Bercsényi Miklós úr adjutantát, hogy azon hadakat ily kedveskedésekről contentálja. Maga pedig Kglmed tovább is azon legyen, hogy in particulari is eddigvaló jó magaviselését és hazafűségát contestálhassa.» (*Rákóczinak* még kiadatlan *levelezési könyve* a Nemzeti Múzeum kéziratrárában.)

a síkon minden áron kerülni akarva, azok igyekezék, hogy a nagyobb részt lovasságból álló kurucz haderőt a hegyek közé csalhassa, és ezért Vöröskő felé tart vala. A fejedelem jól tudá, hogy a Fehér-hegvek lakói nem fognak a németnek élelmet szolgáltatni, s így Herbeville néhány nap múlva kénytelen leend a síkságra ismét le szállani, — tehát Cziifernél megállapodott. Azonban serege égett a harcvágytól, és különösen a magát immár nagy hadvezérnek képzelő *Ocskay* elérkezettnek hívé az alkalmat, hogy eddigi működéseire a koronát egy nagyszerű döntő ütközet megnyerésével föltegye. Bízván tehát magában, hogy a vidéket jól ismeri, és a hadak közt — személyes bravourjaiért — nagy hitele van, Ebeczkyvel s más főtisztekkel fölkereső a gyöngye Eszterházy Antalt, a balszárny parancsnokát, s rábeszélő: menjenek tömegesen Bercsényi főtábornokhoz, őt arra kérendők, hogy a fejedelemnek az ellenség tovább üldözésére a hegyek felé teendő mozdulatot ajánljon. Megnyerék véleményüknek Ottlyk György főudvarmestert is, ki Thököly idejében híres katona volt, — s így mindnyájan a fejedelemhez menőnek. Bercsényi előadta, bár nem pártolá nézeteiket. Rákóczi, noha még akkor ifjú, s kevés hadi tapasztalattal bír vala: válaszüi a számos nehézségekre figyelmeztető őket. Elmentek, de ismét visszajövének, hogy a katona zúgolódik s harcolni kíván, — ne szalaszszuk el a jó alkalmat az ellenség megverésére, holmi francia szabályok miatt! A fejedelem, ámbár bosszankodva s meggyőződése ellen, elvégre engedett nekik, és kiadá a parancsot a további előnyomulásra; minek következtében aztán kifejlett a vöröskői, másnéven pudmericzi harc, 1705. augusztus 11-én. S itt épen ama balszárny híres lovassága vala az, melynek soraiban az alkalmatlan, erdős, hegyes, szakadékos térszínen, az ellenség legelső ágyúzása zavart támasztott. Egy más osztály a lejtőn igen gyorsan rohanván alá, lenn a völgyben hirtelenül megállani nem tudott, s rendetlen tömeggé bonyolúlt. Mind e mozdulatok nagy porfelleget támasztának, melyet az erős szél a hegytetőn hátúi álló lovassági jobbszárny felé ragadván: ez a porfelhőt a közelgő ellenség oldaltámadásából eredetinek vélé, — ingadozni kezdett, — megszaladt. Ebből általános visszavonulás Ion; igaz ugyan, hogy a magyarok vesztesége rendkívül csekély volt, s az örvendatosan meglepett németek azt sem tudták: miképen győztek? De — győztek;

s a hadakat elremítő porfelhőben Ocskay diadalmámora is odaveszett. A császáriak ugyan, e nem remélt győzelmüknek egyéb hasznát nem vehették, mint hogy ismét visszahúzódhatnak vala podgyászukhoz a Csallóközbe.

Rákóczi pedig meg akará mutatni a bécsi udvarnak, hogy ha serege Vöröskónél visszavonult is: azért még koránt sincs szétszórva; egy oly nagyszerű betörésre indítá tehát tekintélyes erővel magát Bercsényit Morva és Ausztriába, a milyen eddig még nem történt. A fővezér, az épen e napokban (augusztus 15-én) valóságos *decretális dandárnokká* (Brigadier) kinevezett Ocskayt* és gróf Csáky

* A dandárnokság, mely az ezredes és tábornok közötti rendfokozatot képezi, mint önálló, külön katonai rangis meretlen az *osztrák* hadseregben, a hol csak dandár parancsnokul alkalmazott tábornokok vagy ezredesek vannak; a *francia* hadseregben azonban már régóta létezett a «brigadier»-i, rendszeresített főtisztí rangfokozat, honnét azt Rákóczi a magyar hadak közé is átalülteté. Emlékirataiban, az 1704-ik évnél, az ország katonai elemeit ismertetvén, így szól: «Mint hogy ama (kezdetben a néphadtól választott) paraszt-ezredeseket egyszerre átalakítani vagy megváltoztatni nem bírtam: e második hadjárat kezdetekor dandárnokokat kezdék kinevezni, hogy így a nemeseknek saját jobbágyaik és alattvalóik fölött magasabb rangot adhassak.» E szerint a dandárnoki intézmény 1704-ből való, mikor Le Maire francia hadmérnök-dandámok már itt működött. Mindazáltal Rákóczi 1704-ben és 1705. elején a bennszülöttek között még csak a *mágnást rendből származott ezredeseket* díszíté föl a «brigadéros» czímmel, pl. báró Andrassy Istvánt (a ki aztán 1706. márczius 13-án léptettetett elő vezér-örnaggyá) és Györgyöt, báró Perényi Miklóst, báró Palocsay Györgyöt, gróf Csáky Mihályt. Ugyanis 1704. december 31-én Léváról Perényinek, 1705. február 26-áról Kis-Tapolcsányról Palocsaynak Rákóczi, s 1705. május 23-án Csákynek Bercsényi által már mint «brigadéros»-oknak adatik ki rendelet; — míg a *nemesi rend* közötti tudunk szerint legelőször a dunántúli öreg Domokos Ferencz dandárnoksága resolváltatott, ú. m. 1705. június i-én Egerben, decretuma azonban csak 1705. augusztus 5-én kelt a Vág-patai táboron. Utána csakhamar következtek: és pedig még ez utóbbi kelet alatt, Kisfaludy György; 9—10 nap múlva Ocskay és Ebeczky («Die 15. Augusti, Vág-Vecsénél. Nemzetes Vitézljő Ocskay László hívünk brigadérossága resolváltatik.» «Die 14. Augusti, ugyan Vecsénél. Nemzetes Vitézljő Ebeczky István hívünk brigadérossnak resolváltatik.» Tehát egy nappal előbb Ocskaynál: de viszont a hivatalos prothocollum sorrendjében emennél utóbb áll, — j innét ered a közöttük hosszasan tartott rangvita!) Szeptember n-én a szécsényi táboron a francia Chassant gyalog-ezredes emeltetik brigadérosságra, de augusztus 9-étől számítandó ranggal. 1706. január 21-én Szemere László, márczius 11-én Vass Sándor egri várparancsnok, s ez év közepén Bezerédy Imre lesz dandárnokká. Bercsényi 1706. december 31-iki levelében (*Archiv. Rákóczi. V. 338.*) Ebeczky-1, Ocskay-1, Berthóty-1 (István) említi dandárnokokat, kikhez még Radics András kassai parancsnokot, az erdélyi Nagyszeghy Gábort, Le Maire és Sréter János tüzér-dandárnokokat, Ordódy György s Szent-Iványi János udv. kara-

Mihályt előreküldve az előhaddal Szokolca felé, augusztus 16-án maga is kiindult Nagy-Szombatból, által Jablonczának, ágyúkkal s tetemes gyalogsággal. Vele valának az azon tájakat szintén jól ismerő Bokros Pál és Thúróczy; továbbá Sréter, Színay, Winkler, báró Révay Imre, s a tiszaiakból Móricz István gyalog-ezerei; a lovas-ezredek közül: Csáky, Ocskay, Bezegh Imre, báró Perényi Farkas, Szalay Pál, Somogyi Ferencz, s a tiszántúli jó lovú, véresszájú, de fegyelmeden katonaságból Boné András, Gencsy Zsigmond, Majos János és Kaszás Pál ezredei, nemkülönbén báró Andrassy Miklós minorita-barát vezénylete alatt a tüzes nyilakkal városokat gyújtani jól értő török-tatár légió, végre Bossányi János őrnagya Blaskovich 300 huszárral, és holmi fölkelt puskás tótok. A morvái hír 18 ezred helyett, nagyítva 18,000 emberre tévé Bercsényi betörő hadainak számát. Ellenökben 4000 ember örködött gróf Montecuccoli alatt Morvában, Strázsnicza, Wessely és Osztró váraiban, úgy Hodolín (Góding) várát és a közel rohatinczi (Rohatetz) rév sánczait báró Krumpach parancsai alatt némi sorhad és a fölkelt nép őrizé.

A Morvába és Ausztriába ezúttal tett betörések *két hétig* tartottak: aug. 16-tól 30-ig, s roppant arányokra terjedőnek ki. Mivel pedig Ocskay értesülései szerint a morvái nép a nagy adók miatt már annyira elégedetlen volt, hogy Nikolsburg táján zendülés ütött ki: Bercsényi czélul tűzé ki a tartományt, ha lehet, a császár ellen föllázítani, és azért szigorúan tiltja vala hadai közt a dülást és égetést oly helységeken, melyek meghódolnak; s egyszersmind Morvába fölkelesre biztató és hódolásra, barátságos csatlakozásra intő pátenseket küld vala bé előre. Ezekről ugyan komoly eredményt nem várt maga sem, — de hát megpróbálta.

Augusztus 16-án Szilincznél, 17- és 18-án Jablonczánál, ugyan 18-án Dojcson és Haszprunkán, 19- és 20-án már bent Morvában a

bélyos és palotás-ezredeknek kell csatolnunk. Esze Tamás, Balogh István és Ádám, Babócsay, Csajághy, Kisfaludy László, Fodor, Szent-Pétery, Szalay, Czelder, Nyáray, Réthey György stb., ezeknél jóval később, a mágnások között azonban gróf Teleki Mihály, gróf Csáky László, báró Sennyey Ferencz, Jósika Dániel, Vay László és ifj. gróf Barkóczy Ferencz az utóbb nevezetteknek hamarabb érték el a dandárnoki rendfokozatot, jobbjára csak fényes születésökért. (L. az idézett dandárnoki kinevezésekre nézve Rákóczi udv. cancelláriájának még kiadatlan leveleskönyvét a *Nemzeti Múzeum* kézirat-tárában.)

rohatinczi rév mellett, 21- és 22-én Szokolczánál, s 23-án ismét Rohatinczon találjuk a kurucz fővezért tábora zömével, míg a katonaság kisebb-nagyobb csapatokra oszolva, messze vidékekre, Olmücz és Brünn környékéig barangolt. Az első hadi tanácsot augusztus 17-én Jablonczánál tartá a főtisztekkel, midőn a jelentések Szokolcza és Hodolín mellől az előhadtól s úgy az Ausztriába s Morvába már is beküldött portyázó-csapatoktól megérkeztek. — Eleinte Znaym felé akarának indulni az egész hadtesttel, de mivel a mocsáros és tavas folyású Thaya vize miatt, visszajövőben, az ágyúkkal s gyaloggal — a kalaúzok szerint — majdnem egész Olmüczig föl kell vala kerülniök: Bercsényi inkább két részre osztá seregét. Ugyanis az egyiket, 4000 embert, gr. Csáky Mihálylyal, Boné Andrással és Gencsyvel még az nap beindítá Ausztriába, jó kalaúzokkal s oly utasítással, hogy ne égessenek, és majd bent a tartományokban egyesüljenek a főosztálylyal, melyet maga Bercsényi és alatta Ocskay vezényelt, s melynél az összes gyalogság vala. Aug. 18-án Bercsényi a megérkezett ágyúkkal Dojcshez, Haszprunkához menvén előre, miután tanácsosnak látszott, hogy a betörés Morvába a Montecuccoli által megszállott Strassnitz, Wessely és Osztrów várakon *alól* történjék, — nehogy ezek Bercsényi és az Ausztriába küldött Csákyék *közé* essenek, — tehát azt határozá, hogy a Szokolcza és Hodolín közötti rohatinczi rév sánczait fogja kierőszakolni, ott magának alkalmas átkelő pontot biztosítandó.

Ezalatt híre érkezék, hogy a csallóközi német táborból 3000 lovas indítottat volna Pozsonynak, Ausztria segélyére; de Bercsényi kelőleg vigyáztat vala Stomfa felé, s elkezdett munkáját eme hírrel megzavartatni nem engedé. Hanem augusztus 18-án a Morva vizéig nyomulván előre, minthogy Rohatincznál gázlót találtak: estve Szalay, Kaszás ezereit és a hajdúság egy részét általküldé Hodolín alá, Krumpach lovas-századait a vártól elszorítani, — a mi azonban nem sikerüit. 19-én megjött Ausztriából Csáky jelentése, hogy ők nem égetnek, kárt sem tesznek, sőt hízelkednek a lakosságnak: de az osztrák nép még sem mutat hajlamot a behódolásra. Ily hajlam Morva felől is gyöngén mutatkozá. Augusztus 20-án, tehát Szent-István király ünnepén, az egy kis sáncztól vékonyan őrzött rohatinczi gázlón Bercsényi összes gyalogságát s Ocskayval 4000 lovast

átköltöztetett, hogy az ottani révet védő nagyobb sánczolatokat lődözzék s megrohanják. Azonban a kuruczok átkelését észrevett Montecuccoli mindjárt mutatkozni kezdett hátukban Szokolcza mögött, más oldalról pedig Krumpach kiküldé ellenök lovasságát Hodolín várából.

Ez utóbbiakkal hosszasan csatázván, este felé maga Bercsényi is általjött, beüzeté a németet a vár alá, és a várost nyakokba gyújtatá. E csatában Ocskayt azon szerencsétlenség éré, hogy a czombját puskából átlövék, de a golyó csontot nem ért, csupán a húson ment keresztül.¹ Bercsényi ott üt vala éjjelre tábort Morvában, Rohatincz előtt, egy oldalról Hodolín, más oldalról Strázsnicza közt, mindeniktől csak egy ágyúlövésnyire. Másnap, augusztus 21-éré virradóra pedig általános rohamot fuvatott a rohatinczi rév- és hídfősánczok ellen, melyekben 200-ig való német lévén, «egy darabig való puskázás és ostromlás után kitették a fehér zászlót, gratiát kértek, rabságra adták fel magokat tisztetül». Bercsényi kétszáz hajdú földözete alatt azonnal megindítá őket Jabloncza felé, Sempte várába.

A mint a sánczok és velök az átjárás, kurucz kézbe jutottak: a katonaság csak neki vágott Morvaországnak, s Bercsényi erős tilalma ellenére elkezdett féktelenül égetni, zsákmányolni. «Míg azokkal (a hadi foglyok elküldésével) bajoskodtam: rettenetes erős tilmam ellen, katona, paraszt, tatár, mint az hangya, szétment az országban, — egy-két mértföldnyire csak a sok tűz látszik. Valakinek lova bírta, mind elment; (alig maradt a fővezér mellett a rohatinczi táborban 2—3000 ember). Olyan átkozott kutyák: az nagy gazdag helyeket csak felégették, nem is prédálták».- Messze túljártak és égették Wesselyn, Osztrón, Montecuccoli háta mögött, e tájakon 40—50, beljebb a Thaya vize mellett pedig 20—25 községet elhamvasztván. Az ausztriai és morvái nép nagy rémületében mindenfelé szaladni kezd vala előlök. «Én, hitemre, nem hiszem, Bécsig ember legyen falun; Prága tartotta (tartóztatta) meg némelyiket», — írja augusztus 22-én Bercsényi,³ kihez zsákmánnyal rakottan s fog-

1 Bercsényi augusztus 20-iki levele Rákóczihoz. (Archív. Rákóczi. IV. 684.)

2 Bercsényi augusztus 21-iki levele Szokolczáról. (Archív. Rákóczi. IV. 686.)

3 Ugyanannak augusztus 22-iki levele Rohatinczről. (U. o. 688.)

lyokkal: de «rettenetes hajtottan s bágyadt lóval» tért vissza a sok portyázó katona, ez nap s 23-án Rohatinczhoz. A zsákmányból ő néhány szekér lőfegyvert, 500 szarvasmarhát, 1000 juhot indított útnak Szered felé, Rákóczi tábora számára.

Ocskay sebét Bercsényi augusztus 20-án csak semminek vévé: de már másnap általvitette a sebesültet Szakolczára,¹ 22-én pedig aggódva írja róla: «*Ocskay rosszál van, kiszakadt egy darab hú-socska az czombjából, elmérgesedett az lába;*» s gyanakvólag teszi még hozzá: *italára csinált, mérges golyóbis volt, mert nem fogja ötét máskint*»* Ocskayról ugyanis, épenúgy mint Bottyánról, az a babonás néphit vala elterjedve, hogy testét a golyó nem járja, a mint ezt Kolinovics is említi, Zólyom előtt vívott párbaja alkalmából.⁵

Bercsényi augusztus 24-én leindult egész táborával a Morva mentén Gajár felé, és beütött Ausztriába, mely tartományt több napon át egész a bécsi hidakig rablották egymást érő csapatai» A Herbeville túlzott győzelmi hírein merengő császári udvar a vészjelekre, az országos futásra, a tüzek és zsákmányoló kuruczok látára, csalódásából csakhamar kijózanodék, s lóhalálában küldött parancsaira Herbeville augusztus 29-én a Pozsonynál vert hídon sietett 4000 lovasat átköltöztetni Bercsényi ellen, ki azonban erről, a Pozsony alatt vigyázó Szalaytól s Jeszenszky tői Malaczkánál még az nap hírt kapott.⁴ Egyik portyázója, Borbély Fridrik, ugyanez nap égeté föl Orthot Ausztriában, hová még augusztus 30-án is újabb száguldókat bocsáta a kurucz fővezér, és csak 31-én indul vala Malaczkáról vissza Jabloncza, Szomolyán felé, tömérdek nyereséggel s mintegy 500 hadi-fogolylyal.⁵

Bercsényi ezután, Forgách, Károlyi, Eszterházy, Barkóczy, Sennyey, Csákv, Andrássy tábornokokkal stb., a fejedelem után, a

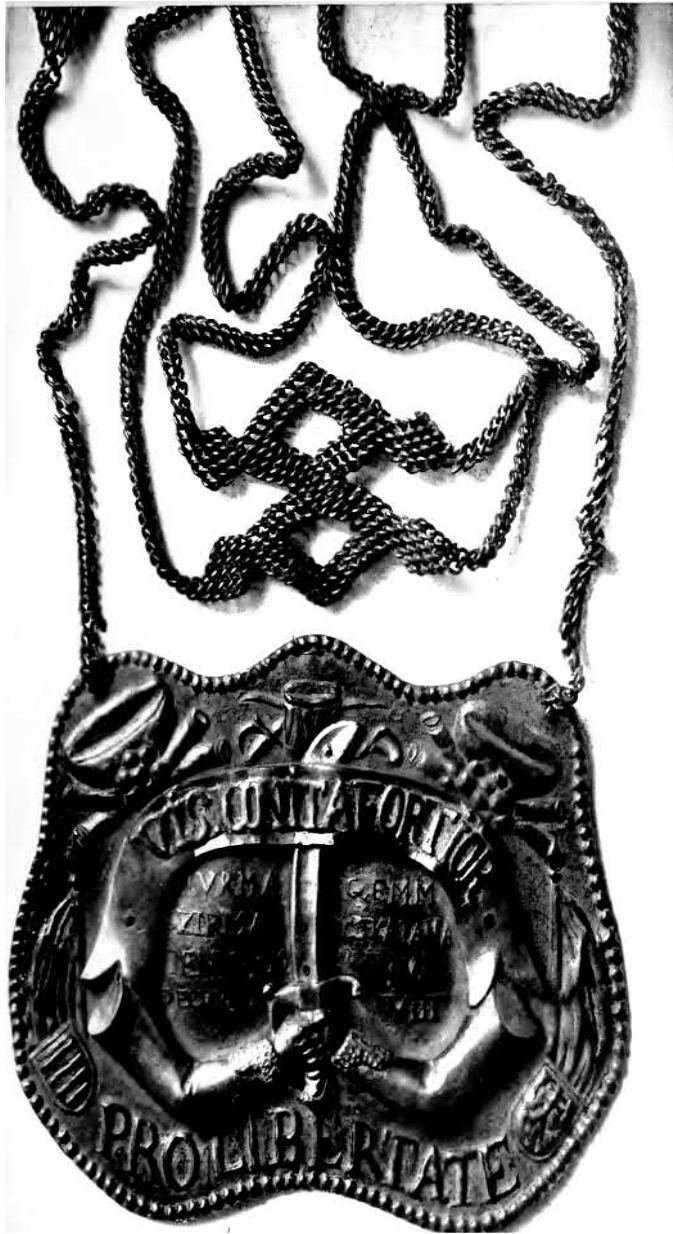
1 «Már Ocskay sebben hever itten» —jelenti Szakolczáról 1705. augusztus 21-éről Bercsényi Rákóczinak. (*Archív. Rákóczi*. IV. 687. 1.)

2 u. o. 689.1.

3 «Bottyánius . . . et Ocskayus, globis cseteroquin, *úti audiebat, impenetrabiles monomachia concurrunt*», etc. (*Kolinovics*, Hist. Libri XII. 109.)

4 *Archív Rákóczi*. IV. 692.

5 *Rákóczi Emlékiratai*, V. kiad. 146. 1. és Bercsényi levelei augusztus végnapjairól, az idézett helyen.

Szécsény városához egybehívott országgyűlésre indula. A császáriak főereje (Herbeville tábornagy) előtt, Komárom vidékén, a kurucz hadak élén *Bottyán* tábornok maradt; *Ocskay* pedig, — ki Rohatincznál kapott lösebéből csakhamar felgyógyult annyira, hogy csészán ülve vezényelhetett, — fájdalomdíjúi a Morva mentén hagyott mellék-hadosztály parancsnokságát kapta. Áll vala pedig ezen osztály a saját, 1000 emberre, Szalay és Bezegeh 800—800 főre menő lovaszrezdéből s Blasskovich három századából; továbbá gyalogság: Móricz István hajdúí, — kik Dévénytől Stomfáig voltak felállítva, — 500, Bokros Pálé 400, Színayé 350, Sréteré 650, báró Révay Imrée («igen gaz, tót hajdú») 600, s Pozsony és Túrócz vármegyei gyalog szintén 600. Tehát 3000 gyalog, és majdnem ugyanannyi lovas.¹ Ocskaynak utasítása vala Bercsényitől, Ausztria háborgatásán s Pozsony szemmel-tartásán kívül, «hogy Dévényt megszállja és a Dunát elvegye, — azért is az gyalogságot ott hagyom az ágyúkkal».²

Ocskaynak e szerint a szécsényi országos gyűlés ideje alatt ismét önálló vezénylet, s az egy dandárnokot megilletőnél kétszeresen nagyobb haderő jut vala osztályrészlül. És ezúttal derekasan megfelelt a benne helyezett bizalomnak. Ugyanis míg Dévényvárát szoroson ostromzároltatván, s ágyúival a dunai közlekedést Bécs és Pozsony között elfogván, Pozsony alá is sűrűen csapdoztat vala: addig lovasságát szeptember 5-én a Morva vizén által egész a bécsi hidakig száguldoztatá. A székvárost s környékét a kuruczok ezen újabb beütése annyival inkább felriasztá és elrémíté: mert az említett hídfők sáncaiból gróf Engelfort cs. alezredest két lovas-századdal, a fürge magyar huszárok ügyesen kicsalván, lesben álló társaikkal meg-rohanák, és magát a grófot s úgy századait halomba vágják, részint elfogták. Azután néhány, Béccsel szomszédos helységet fölzsákmányolának, melyekből 60 szekér becsebb ingósággal, 3000 szarvas-marhával, 1000 lóval tértek meg szeptember 6-án reggel, vezérüknek Malaczkán levő táborába.³

¹ *Archív. Rákócz. IV. 695.*

² U. o. 694.

³ *Kolinovics, 201. 1.* — Ocskay ekkor még valószínűen nem lovagolhatott sebe miatt, különben bizonyára személyesen vezényelte volna ama Bécs környékét feldúló csapatot.

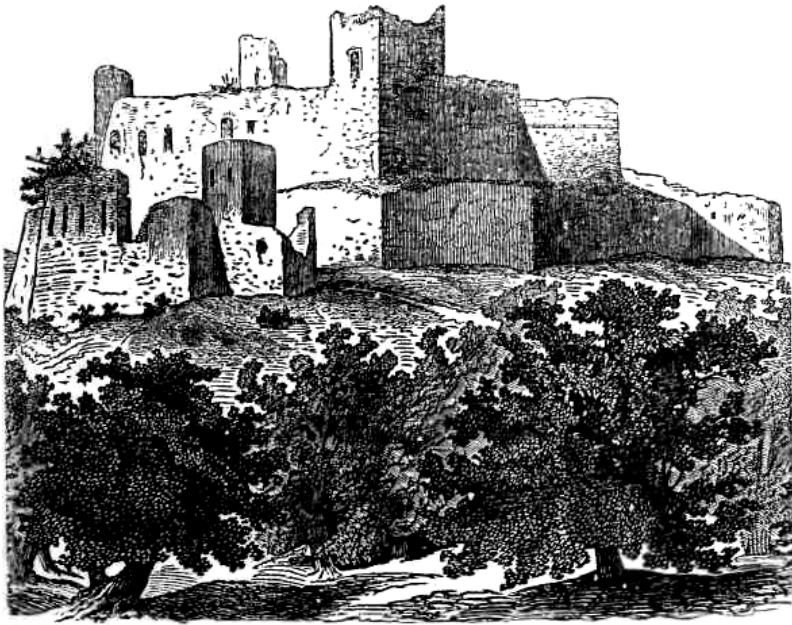
Maga *Ocskay* így ír ezen szerencséjéről Pozsony városához: «Esett értésemre, midőn minap bizonyos portát (portyázó csapatot) küldöttem vala arra Kglmetek felé, az mely muskatéros és grana-téros németek jöttek vala ki az mieink ellen: azok között Kglmetek között is voltak városi lakosok. Mivel azért mi eddig az Nemes Városnak nem igyekeztünk kárára, sőt Hazánk és szabadságunk mellett kötvén fegyvert, egymásnak kárt tennünk nem is lehet, — arra nézve kívántam az aránt Kglmeteket levelemmel megtalálnom: mind az minapi vétkét üsse helyre jó móddal Kglmetek, mind pedig az ilyen ellenségeskedéstűi ójja meg magát; különben tűzzel-vassal rajta leszek Kglmeteken, s ha mi kár éri Kglmeteket, magoknak s hazafiúságtalanságoknak tulajdonítsa.

Ezen órában érkezett portám, *ki az ausztriai hidaknál az egész Becs eleit megjárta*, — szerencsésen és sok nyereséggel tért meg; az magahitt lovas-németség mondhat hírt: *mit térszen az tnagyar fegyver!* Mert azt takarékosan eltörlötték, elhozták. Igazán, tarthat most Kglmetek Te Deum Laudamust; — úgy szokta az Isten az magahitteket megszégyeníteni! ... In Castris ad Malaczka positus, 6. Septembris 1705.»¹

Ocskay ezalatt tetemes gyalogságával nemcsak Dévényt: hanem a fehérhegyekben, még Heister múlt téli hadjárata óta császári kézen lévő Detrekő és Eleskö sziklavárákat is szorosán körülzároltatta s lövette, annyira, hogy szeptember hó vége felé mindkét erőd (Eleskö 26-án) megadá magát.² Innét, a fejedelem utasításának vétele után,

¹ *Egykorú?násolat*, gyűjteményemben.

² *Szalay L.* VI. 307. A kamarai levéltárban fennmaradt Ocskaynak egy dátumtalan levele e napokból, Rákóczihoz, Szécsénybe intézve: «Nem kétlem — írja ebben, — Méltóságos Fő-Generális Uram ő Nga communicálta Fejedelemséggel levelemet, és Ausztriában vagy Morvában történt dolgokat voltaképen repraesentálta. Minthogy lova-mon (rohatinczi sebe miatt) nem is járhattam: sézában múlatoztam az ellenséggel. *Tegnap Isten Detrekő várát kezünkben adta*; reméllem, nemsokára Éleskö vára is kezünkben akad. Hallom, pozsoniak is nem kis félelemben vannak, olyan hireik lévén ottan: feles haddal meg akarjuk szállani és bombáztatni. Montecuculi hada Morvában Brezlova táján volt, városok felé ment. Szongornál vagy 700 gyalog és 400 lovas Morva mellett lévő berkeket mind vágattatják és az passusokat erősítik. — Ezek után Yöröskő iránt mit parancsol Fejedelemséged, ahhoz alkalmaztatnom magamot el nem múlatom.» (*Eredeti*, csak az aláírás sajátkezű.) Ugyancsak maga *Ocskay*, «Dátum Éleskö várában, dje 27. Sept. 1705.» kelettel, a várak megvételéről stb. ekképen tudósítja Rá-

DETREKO VARA

(64 lap.)

Teb occurrenialaknak hogy ha juttatnivalak, a Royal Sta-
geant a lelatosson informaciam elson mutatson, de
religios Stage² Daktajaban recommendaban ma-
ghamot, ki vande Hfen is hant Feltighe tavisa
ij ilosse fig jo egytighben solangh korenellen
borsagant jaban. L. ha bnaa minyagant ovi
mire Stage ant.

Stage² minyagant fiant vando

Fad Elskio Varibar
Ej-27 7bit 1705

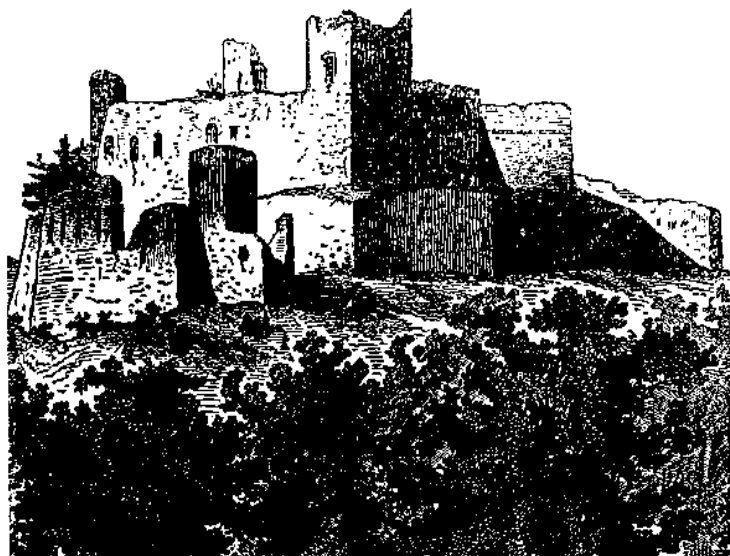
Alabard² felfhian
Ocskaj, Laxlo ~~1705~~

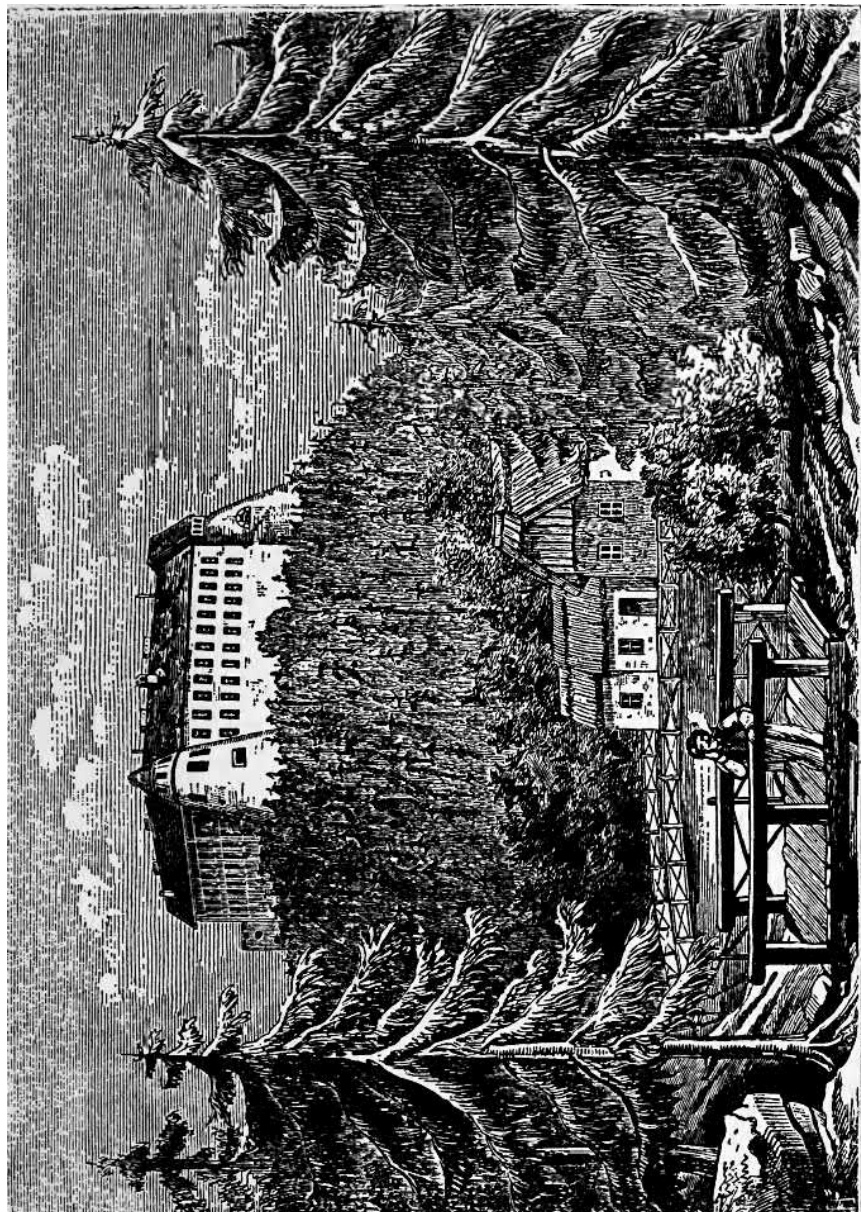
L. I. Mich. Dalgodl Varibar
int. la Stage² Uri revoluciojat hogy kapom hoz
mitigatide befatam, tuis egy kornajig lette
m- engedtem, hogy dolghaimot diffonlatnam
Feltigheant L. Promotivimuk kelen karese,
ahol egytighben letchamuk, Liff pinzen hit
elogy, valamit korech reagiol hit kutenem.
Aromantat intabamant by higt ~~1705~~

ÉLESKŐ

ÉLESKŐ VÁRA.

VÖRÖSKŐ VÁRA ÉSZAKI RÉSZÉ.

október elején a Pálffy grófok törzsvára, a jól fölszerelt Vöröskő alá szállá, s azt Thuróczy Gáspár és Szálé András hajdúival, úgy Rottenstein tüzérparancsnokkal rendes ostrom, bombázás alá veteté. A vivóárkokat mind közelebb vivék, s a lövetés október 5-étől keményen és a várbeliek nem csekély kárával foly vala, egész október 20-áig, mely napon a fejedelemtől az ostrom abbahagyását rendelő parancs érkezék. E parancsot, gróf Pálffy Miklós és János fölkérésére, az ismét megújult békealkudozások egyik császári biztosa gróf Wratislaw cseh kancellár eszközlé ki Rákóczitól, a ki a Pálffyak iránti kíméletből, s mivel a félreeső hegyi vár különben sem bír vala hadászati jelentőséggel, szívesen engedett a gróf kérésének.¹ Az ostromlók nyilván ki is kiálták, hogy a vívást a fejedelem parancsolatából — s nem más okért — hagyják abba, s ugyanannak kegyelmes rendeletéből nem égetik föl a Pálffy grófok egyéb épületeit is a vár körüi.²

Ocskay maga, az ostrom ideje alatt a közeli Bazinban lakott, azonban Malaczka táján hagyott hadai közül október 13—14-én, újabb diversióképen a saját, Szalay és Bossányi lovas, továbbá Móricz

kóczit Szécsénybe: «Tegnap, Istennek légyen hála, Éleskő vára is kezünkbe jutott; nem lévén egyéb benne a szép ágyúknál, minden bentlévő munitiónak specificatióját, — mellyet mellettem lévő ingenír connotált, — inclusive megküldöttem Ngodnak. (*A jegyzék ma már hiányzik.*) Mínt hogy peniglen ez ilyen nyomorult pusza várban az olyan szép ágyúknak kár volna heverni: szándékom, hogy mennélhamarabb Újvárban elküldhessem. — Morva vize már lassan kezd áradni. Vöröskő vára felől előbbi levelemben is írtam Ngodnak: mihez kellessék alkalmaztatnom magamot? Ideit látván, ahhoz is hozzá látok. Pálffy Jánosnak itten sok a híre; bizonyos, hogy Pozsonban volt, de kevesed magával, valami népe (*Magyar-*) Óvár táján; ki azt mondja, hogy pozsoni akasztófánál akar tábort verni, ki pedig azt, hogy morvái némettel akarja conjungálni magát; azt is hozták híri, hogy Bécsben pro custodia corporis hivattatik. Pozson városában rettenetes nagy istrázsa tartatik, úgyannyira, hogy senkit se ki, se be nem bocsátanak.» Végüi családi és gazdasági ügyei rendezésére legalább egy havi szabadságot kér, s megjegyzi: «Feleségemnek s gyermekimnek helyek nincsen, a hol csendességben lakhatnék; készpénzen kell élnie, — valamit keresek, reájok kell költenem.» Ez elég világosan van írva, hogy valami adományt kaphasson a fejedelemtől. (*Eredeti, s. k. aláírott levél, gyűjteményben, szép metszetű, teljesen ép, czímerea gyűrűpecsétével.*)

1 *Kolinovics*: kinél az ostrom (259—264. l.) tüzetesen leiratik. L. továbbá, tán még bővebben, *Bercsényi*-m ül. köt. 436—440. l.)

2 *Bercsényi levele. (Archív. Rákócz. IV. 708.)*

és Színay gyalog-ezereit ismét beküldé Ausztriába; melyek ottan «három várost s egynehány falut pörzsöltek föl».¹ A szécsényi gyűlésről a Vághoz október közepén fölrkező Bercsényi meghagyá, hogy e hadak azonnal a Csallóköz szélére Jókához gyűljenek többekkel, gróf Csáky táborába. Ocskayt október 17-én magához hivatá Gálánthára, s miután újabb feladatához kedvet beszélt belé, — hazabocsátá egy kissé Ocskóra.

Ezen újabb feladat pedig az volt, hogy mivel gróf Pálffy János, a bán, 6—7000 némettel, horvátal Mosonyban táboroz vala, s másrészről Vasvármegyében az ifjabb Heister állomásozik: tehát míg ezekkel szemben Bottyán tábornok, — ki mindenekelőtt a Károlyi tavaszi megűzetésekor német kézre került Duna-Földvárt, Simontornyát, Tatát, Pápát igyekezett visszavívni, — a Rábához fölrkezhették: addig Ocskay és Ebeczky, gróf Csáky Mihály egyéb ezredeivel szálljanak előbb a Csallóközbe, s onnét alkalmas pillanatban a seprősi hídon általkelvén, fenyegezzék Pálffyt oldalban; a továbbiakra nézve függjenek Bottyán rendelkezésétől. Október 24-én maga Bercsényi megszeglélő az 5—6000 főnyi jókai tábornok, hol már Ocskay is jelen volt. De az Oreg-Dunán a hidat, — melynek készületét Bercsényi Nagy-Szombatból október 28-án újra sürgeti vala — olyan gyorsan át nem köthetők. Ocskayt 2000 lovassal a fővezér ekkor már a Duna mellé Somorjához küldé előre: siessen által, a Bottyán előhadát képező Bezerédy Imre erősítésére; s november i-én másik kedves dandárnokát: Ebeczkyt is utána indítá. Azonban két nap múlva már panaszosan írja Ocskayról: «Pálffy (Magyar-Óvártól) általment az Rábán, Bezerédyék után; *Ocskaynak nincs kedve* — látom — *utánamenni*. . .» S mindjárt lejjebb, óvatosságból ugyan csak a fejedelemtől ismert titkos-jegyű írással (*már ekkor!!*) utána veti:

« *Ocskayról*, Kegyelmes Uram, *rossz szél fűj*, de nem hiszem; igaz ugyan: *elkényesedett igen!*»- Bercsényi e sorai, —noha a benők kifejezett gyanú, tán a viszonyok hatalma, ú. m. Bottyánnak dunán túli döntő győzelmei következtében ténynyé nem érlelődhetett, — szerfölött nevezetesek: mert illusztrálják egy részről *Ocskay jellemét*,

¹ *Bercsényi levele*, október 19. Szeredről. (*Archív. Rákócz. IV. 705.*)

², *Bercsényi*, 1705. november 3-áról Nagy-Szombatból Rákóczihoz. (U. o. 726. I.)

s másrésről a közvéleményt, mely íme, az annyiszor zászlót cserélt vitéz állhatatosságában még a hadi szerencse napjaiban sem bízott vala t

Bercsényi Réthey János ezredest november első napjaiban át bírát juttatni a Dunán: mert e hó 7-én már azt is tudta róla Nagy-Szombatban, hogy Réthey a szorongatott Bezerédyvel egyesült, s vele először Heister ellen Szombathelyhez, majd Ausztriának fordulván, most (november 7-én) «Fischament körüi járnak».¹ A dunai átkelés tehát úgy a somorjai réven, mint lejjebb, Seprősnél, immár lehető volt, — és *Ocskay még folyvást ott hevert a Csallóközben*. Midőn már Csáky, Ebeczky, a négy gyalog-ezred, szóval majd az összes odaszánt segítség rég általköltözött: Ocskay még ekkor is, egész november haván át, sőt december közepéig Somorjánál veszteglett, — tán a dolgok kimenetelét várva. Es csak midőn Bottyán már nemcsak Földvárt, Simontornyát, Tatát: hanem Győr-Szent-Mártont, Pápát, Szombathelyt, Kőszeget, Kapuvárt megvívá, Heistert Styriába, Pálffy Óvár ágyú alá szorítja vala, s az egész dunántúli országrész újból fegyvert ragadott Rákóczi mellett, — *Ocskay csak ekkor költözék át*, december 15-én, a saját, Somogyi Ferencz és Köröskényi László lovas-ezredeivel.~

Nem lehetetlen, hogy Bercsényi, ama már érintett gyanús hír után, maga sem sürgette Ocskay átkelését, (legalább november 9-étől december 16-áig a fejedelemhez Írott leveleiben mélyen hallgat róla), hogy őt azalatt tanúimányózhassa; s csak midőn már a győzelem kockája Dunántúl el volt vetve, s az általános föllekesülés közepette tántorodástól többé őt sem félthette, — bocsátotta át. Közeli a föltevés, hogy Ocskayt egykori ezredese, a ravasz Pálffy már ekkor kezdette kísértetni.

Az Ocskay dunántúli működésére vonatkozó rendelet, melyet Bercsényi 1705. december 11 és 17-ike között (valószínűleg 14—15-én) adott ki számára,⁵ s melynek következtében azután a dandárnok által

1 *Archív. Rákócz. IV. 730.*

2 *Thaly:* Bottyán tábormok élete, 90.1. Továbbá *Archív. Rákócz. IV. 745.1.*, ahol Bercsényi december 16-áról írja Nagy-Szombatból: «Ocskayt túl szállítottam (a Dunán) az lovas haddal Rajkára.»

3 Az ordernek czíme: «Brigadíros Ocskay Uramnak kiadott dispositióm;» fogal-

is költözött, — odautasítja Ocskayt, hogy «mindenekelőtt járasson végire Bottyán János Generális és Csáky Mihály uraimék holléti- nek, — s azalatt Somogyi uramnak, úgy másoknak minden hadait contrahálja. Hahogy Bottyán uram az hadakkal Óvárnak gyönne vagy gyött, — azért megyen íme az francia ingenír-brigadir (Le Maire) Somorjába: recognoscálja azonnal Óvárt, és annak alkalmazhatóbb rendi szerint hogy megszállhassa Bottyán uram s víhassa, — a Somorjában levő gyalogság is menjen által.¹ Ocskay uram pedig az lovas haddal, az ki mellette van, s azzal is, az ki Bottyán uram- nál van, Pálffyra vigyázhat, s próbálhat is, ha lehet, úgy, hogy unitis viribus Bottyán urammal, — addig, míg Csáky uram Ebeczky, Be- zerédy uraimékkal talán másfelé jár — Óvárt és PálíFyt megelőzhessék.

Holott pedig Bottyán uram Pápa vagy Soprony felé járna, és kitanúlhatják, hogy Soprony felől kerül Pálífynek az mi hadunk: úgy is, — kiváltképen ha ingenier uraimék is elégségesnek ítélnék az hadat általköltözni Óvárnak, — s a végre parancsoltam Újvárbúí mozsarakat, ágyút eleget hozni, kivel még hajdúság is gyön, és így is elég erei lesz Brigadíros Uramnak Óvárnak megvételire, habár Bottyán uram reá nem érkezik is. Sőt meg is köll írnia Bottyán- nak: ha Soprony körüi van, inkább ott el ne hagyja ezért az opera- tiót, — mert ez meglesz Isten által a nélkül is.²

mázat, Bercsényinek az 1705-iki dunántúli katonai intézkedései minutáit tartalmazó táborikönyv-töredékében. (Nemz. Múzeum, kézirattár, in föl. 192.) *Datuma hiányzik*, hanem a megelőző *expeditio deczember 11-én*, a közvetlenül rákövetkező' pedig *deczember 17-én* kelt.

1 Le Maire Magyar-Ó várt, úgy látszik, azonnal meg is szemléié, de egyelőre kedvezőtlen eredményt jelentve, tért vissza. Ugyanis *Bercsényi* ugyanazon deczember 16-iki levelében, melylyel Ocskaynak a lovashaddal elvégre általköltözését tudatá a fejedelemmel, újságolja e tárgyról: «Úgy hallom, Bottyán Pápában akadt meg, kit híreinek, hogy vérrel vett volna meg; Csáky- és Ebeczkyrül semmit sem tudok, éé& így Óvárhoz sem kezdek, *kit recognoscált Le Meher*, úgy mondja: most az vizek és sárok miatt hozzáférhetetlen; s reá is kell vární Bottyánt, mert hajdúm kevés van hozzá.» (*Archiv. Rákócz. IV. 745.*)

2 E pont azonban, a Le Maire-féle kémszemlézés eredményének Bercsényi által lett megtudása után annyiban változott, hogy a fővezér — mint imént idézett leveléből látjuk — mégsem ítéle elégségesnek a kéznél levő gyalogságot az előre elvéltnél erősebbnek bizonyúlt Óvár megvételére; melyre tehát deczember 16-án már «reá akará vární Bottyánt.» Ezért kelle az ordemek *i&tka előtt*, valószínűleg 14—15-én kelnie.

Holott Bottyán Prucknak menne, s be találná (oda) szorítani az németet: úgy igenis concurrálni kell mindenfelől. Azalatt menjen által Somogyi melléje Kereskényinek,¹ legyenek szorgalmatos vigyázással, míg a többi költözik.

Illyen securitást csinálván az túlsó földeken Óvárrúl, ott fog maradni Somogyi uram lovas-ezere bizonyos gyalogsággal prsesidiumnak, — és Brigadéros Ocskay Uram *az morvái operatióra*, az akkor kiadandó mód szerint fordúl.»

A legutolsó pontban kilátásba helyezett «morvái operatiók» — a szabad zsákmányolásnak ezen Eldorádói — képezték tehát a mézes-madzagot, melylyel Bercsényi, a dunántúli küldetésre csak vonakodva menő Ocskaynak kedvet akart nyújtani.

Midőn Ocskay általköltözők s Rajkánál foglalt állást: Pálffy akkorra már Ausztriába, lajtai Bruck falai közé menekült; és míg Bottyánék őt ott szorongatnák: Ocskay Ovárt vévé ostromzár alá, s lovasságát Köpcsénytől Győrig száguldoztatá.[^]

Bercsényi december 21-én megindúlt Nagy-Szombatból Somorjára, s ott által a Dunán Rusztra, hol a Soprony ostromához készülő Bottyánnal hadi tanácsot tart vala. Itt elvégezzék, hogy míg Bottyán Soprony városát — melyet december 24-én szállott körüi — vivandja, addig a gyalogság némi része Ovárt erőltesse ágyúkkal, Ocskay pedig lovas ezredével egy felől, és Csáky Mihály, Andrassy és Ebeczky lovassal-gyaloggal más felől (t. i. Feketevároson át) nyomúljanak gyorsan Bruckhoz, Pálffyt bentszorítandók. Midőn aztán Bottyán Sopronynyal végzendett: az összes erővel mindnyájan rajta Bruckon! Ha pedig Pálffy ott szorítása nem sikerül: Sopronyt, Ovárt s Bécs-Uj helyt igyekezzenek ostrommal, bombázással megvenni, Ausztriát gázolják föl, Ocskayt pedig Bercsényi egy most csoportoztatott hadosztállal Morvába küldendi.⁵

De míg Bottyán a jól megerősített s magát makacsúl védő Sopronyt keményen bombázná: azalatt a békealkudozások színhelyére

1 Köröskényi tehát ú. 1. egy pár nappal előbb költözők által, s a rév túlsó, rajkai oldalát tartá megszállva az előcsapatokkal.

2 *Bercsényi levelei*. — Bottyán élete. — Wagner, Hist. Josephi I.

3 *Bercsényi-nek* 1705. december 20. és 29-én írott levelei, Rákóczihoz. (*Archív. Rákócz. IV.*) — Bottyán élete.

Nagy-Szombatba visszatért Bercsényi december 29-én estve boszszankodva értesült Csákynek Parndorfról írott leveléből, hogy hiába mentek Ocskayval Bruck alá: mert PálíFy, kinek ráczaiból ugyan csapdoztak le és nyertek is tőle, — elszaladt előlük Ebenfurt várába, be nem keríthették. E hírre Bercsényi elhatározá, hogy az új év első napjaiban ismét személyesen ránduland át hozzájuk, újabb rendelkezések tételére.¹

December 28-án Bottyán az összebombázott Sopronynak gondolkodási időt engedve, szoros zárlatban hagyja, s maga is megindul Bruck felé, honnét Balogh Ádám és Szekeres István ezredesektől a megelőző napon azon hírt vevé, hogy PálíFyt, — feles horvátjának künnrekesztése és levágása után — sikerült a városba beszorítaniok.[^] Most a tábornok tehát mindenekelőtt ezt a várost akará, hogy a bánt elfoghassa, megostromlani, — s azért összes erejével s tüzéségével odasietett. Az imént említett két vitéz kapitány azonban csak előhadát képezé Csákynek; s a mit a serény előhad december 27-én oly szerencsésen kezdeményezett: azt Csáky és a más oldalról érkező Ocskay nem bírták a derékhaddal sikerrel befejezni. Miként intézték a bekerítést? miként nem? . . . Elég az, hogy december 29-ére virradó éjjelen PálíFyt valamiképen kiosonni engedik vala — mint már említők, — el Ebenfurt várába, tehát a Lajta mentén. Képzeltető a derék Bottyán méltó bosszankodása, midőn a gyalogsággal s ágyúkkal a bán kiostromlására teljes reménnyel menvén, Ruszton december 29-én összeakadt a Bruck alól visszatérő Csákyékkal, s megérté tőlök, hogy a már bezárt madár ismét kiröpült. Mít tehetett mást? Csákyt Andrássyval s Ebeczkyvel PálíFy további szemmel-tartása végett Ebenfurt és Bécs-Ujhely elé küldé, Ocskayt pedig a gyalogsággal, tüzéséggel Sopronyhoz.³ December 31-én maga is megvisszaszálla ide, s bombavető mozsár- és ágyútelepeit újra fölállíttatá a később épen ő róla «Kruzenberg»-nek (Kurucz-hegy) elnevezett Lénárt-halmon. A lövetést 1706. január 2-án újrakezdeté, s néhány napon át nagy hévvel folytatá. A város iszonyú pusztulást szenvedett,

1 *Archív. Rdkócz.* IV. 753. és 759. 1. — Bottyán élete, 100. 1.

2 *Bottyán élete*, 101. 1.

3 *Archívum Rákóczianum*, V. köt. 5. 1.

nagyobb részben leégett, s a templomok, házak boltozatait a sűrűen hulló bombák beszakgatták és a bútorzatot tönkre tették. Báró Weisersheim parancsnok az éjjeli-nappali fáradtságtól, küzdelem és hidegtől elsanyart cs. helyőrséggel már capitulálni akara, kiállott a Potschkykapu elé, s kezdé levonatni az ágyúkat; azonban a Dobner Ferdinánd polgármestertől fanatizált s a császári Ígéret szerint új kiváltságokkal biztatott német polgárság által további maradásra biratott. Ekként végső ellentállásra készülnek vala; volt is vagy 5000 fegyverviselő ember Sopronyban, a ki századokba osztva s kijelölt helyeik ótalmára a falakra rendelve, mind részt von a város védelmében.*

Már fogytán vala Bottyán löszere; s Le Maire, Riviére és a többi francia tüzér- s hadmérnök-tisztek, — faltörő öregágyúik nem lévén, a bombák hatásához pedig többé nem sokat bízhatván, — létrákon intézendő rohamot ajánlának a tábornoknak. Ez kímélni akará a magyar vért: de a katonaság és hajdúság égett a harcvágytól, s azzal fenyegetődzék, hogy a tábornok akarata ellen is neki indul a falaknak.³ Hihetően Ocskay is buzdítá őket, egy részt, hogy 1704-iki sopronyi szégyenvallását megboszúlhassa a városiakon, s másrészt a nyereendő gazdag zsákmány vágyától vezetettve.

Bottyán tehát azon volt, hogy az általánosan javallott és sürgett roham, — ha már meg kell lennie, — lehető legczélszerűbben hajtassák végre. Ezért százig való ostromlétrát szerevén, kiosztatá a legénység között. Azután január 5-én este megtön minden rendelkezést, és 6000 gyalogot s 2000 gyalog szállott lovast (kik az egyes ezredekben önként ajánlkoznak vala) a városnak három, az ostromra legalkalmasabbnak látszó pontja közelében, árkokba, mélyedésekbe akként helyezett el, hogy az ellenség az egész készülődésből semmit sem von észre. Az egyik roham a sikátorkapu (Schlipper-Thor) közelében, a Balogh-kerti sáncznál; a másik az ú. n. Scharfen-Ecken, a Fodor-háznál; s a harmadik a bécsi kapu melletti szöglet-körönd ellen vala intézendő. Az elsőt maga a tábornok vezénylé, a másodiknak vezetését Bezerédy Imrére, a harmadikét pedig *Ocskay*

1 *Ritter János György* sopronyi polgár krónikája. (*Thaly*: «Történelmi Naplók-/513. 1.) — *Theatrum Europaeum*. — Bottyán élete. — Kolinovics.

2 *Archív. Rákóczi*, V. 7. (Bercsényi 1706. január 8-iki levele.) — Ritter-krónika.

5 *Archív. Rákóczi*, V. 5.

Lászlóra bízta, a kinek ekképen módot nyújtott, hogy a két év előtt részegeskedésével s kincsszomjával eljátszott várost most karddal vehesse meg, és így a rossz erkölcsiért vallott kudarczot, vitézségével hozza helyre. Egyébiránt a magyar vért kímélő Bottyán az előnyös felállítás mellett még arról is gondoskodik, hogy mindenütt lehetőleg a Pápa és Kapuvár elfoglalásakor kezeibe esett s kuruczczá lett *német gyalogok* jussanak a rohamoszlopok élére, — a minthogy leginkább ezekből vesztenek.

Azzal, január 6-án, még virradat előtt, 5 óra tájban, a jelűi hagyott hármastrombitafúvásra s három bombának a városba dördítésére, — *egyszerre mind a három oldalon* odahagyják a kuruczok éjjeli rejtekhelyeiket, s iszonyú *«Rajta! Rajta!»* riadással oly gyorsan a falak alá rohantak, hogy az ágyúkat rájuk ki sem süthették; sőt némely helyütt már létraikon is fönn valának és (mivel ezek itt-ott rövideknek bizonyultak) a löréseken belövöldöztek, — mire a meglepett védők a mellvédekhez futhattak. Az ostromlók tömérdek készen tartott kézi-gránátot hajigálnak vala közéjük; és ámbár a védelem szerfölött makacs volt: a roham oly hévvel és erővel intéztetett, hogy a falakat már több helyütt meghágták, sőt a Scharfen-Ecken, Bezerédynek egy bátor századosa, Horváth Mihály, már feltűzé Rákóczi zászlaját. De a hős a következő pillanatban halálra találva bukott alá a sánczba, s elestét látván katonái, zavarba jöttek; mely zavarban sikerült őket a védőknek a bástyáról ismét leszorítani, — azonban csak miután az ott álló és már elnyert ágyútelep lövegeit beszögezték.

A roham félóráig tartott, mely után Bottyán — látván, hogy a sűrű lövöldözés által álmaiból felriasztott polgárország elősietése következtében a falakon a védők mindinkább szaporodnak, — a további vérontást kerülendő, visszavon ulót fuvatott. Mire mind a három rohamoszlop ismét egyszerre és lehető rendben, sebesültjeiket, sőt még a létrákat s halottakat is 5—6 kivételével magokkal víve, — előbbi földött helyeire visszatakarodott, nem sokat törődvén a védőknek utánok bocsátott lövéseivel.*

* *Ritter-kronika.* — *Theatrum Europaeum.* — *Bottyán élete,* hol az ostrom tüzetesen leiratik. *Koli?iovis* császári forrásból azt állítja, hogy a magyarok e roham-

SOPRONY VÁRA S VÁROSA. (72. lap.)

Ocskay egyéni viseletéről a rohamban nincs tudósításunk; de kétségbevonhatatlan személyes bátorságát ismerve, s tekintve, hogy a szemtanú és ellenséges Ritter is általában önkéntelen elismeréssel szól a kuruczok tüzes és hatalmas rohamáról, («mit solchem Gewalt und Eifer»), — bátran föltehető, mikép Ocskay ezen alkalommal, a nagyhírű Bottyán szemeláltára s a ritka vitéz Bezerédyvel versenyezve, egész személyi bravourját kimutatja vala. Ám, mindezen erőfeszítés hiába történt s hiába omlott ki a vér; azon várost, melyben Ocskay 1704-ben olyan vígan tánczolt, ivott, szánkázott: most már sem ragyogó vitézségével, sem százaknak vérehullásával el nem foglalhatta!

A roham után Bottyán ismét fölkereté a várost, mely két-három napi meggondolást kért. Január 7-én folyt az alkudozás, azonban 8-án a polgárság — melynek vagyona a bombázástól tönkre menvén, veszteni valója immár úgy sem igen volt — Dobner által ösztönöztetve, a további védelem mellett nyilatkozott, főként mivel szökevény németektől a kuruczok löszereinek fogytán léteieről s faltörő-ágyúiknak még sem érkezteről értesüle, és viszont Bécsből folyvást biztatták a tanácsot a küldendő segélylyel.

A kuruczok tehát január 8-án délben újra megkezdők az ellenségeskedést. Bevetőnek nehány bombát, másnap pedig cselhez nyúltnak. Ugyanis Bottyán a sikátor-kapun kívül álló malmot felgyújtatván, a rohamoszlopokba rendelt gyalogságot kimutatá, mintha újabb ostromnak akarna menni; közben lovasságot küldött a bástyák alá, s belövetett velők a védőkre. — Mind hasztalan; a fehér zászlót nem tűzték ki.

Január 10-én tehát, miután a megelőző napon hadi tanács tartott Ruszton Bercsényivel, a magyarok elhatározák az ostromot

bán 760 embert veszettek volna, mire már *Szalay* megjegyzi, hogy «kétségkívül nagyított szám.» Egy 1706. január 8-iki levél 300-ra teszi a holtak számát (1. *Bottyán élete*, 505. 1.) *Bercsényi* pedig ugyan e napon Rusztról így ír Rákóczihoz: «Bottyán uram — Sopront tágítani nem akarván . . . tegnapelőtt ostromot tett maga is; feles jó embert elvesztett, *sebessel* több száz kárt vallottunk, kivált az katonaságban, mert az jobban ment ostromnak az hajdúnál.» (*Archív. Rákócz. V. 7.*) Ezzel egyezőleg írja a *Theatmm Europaeum* tudósítója is: «Nachdeme derselben in solchem Sturm *etliche* 100 getödtet und verwundet worden.» (Frankfurt, 1718.)

szoros zárlattá változtatni, s a makacs várost éhséggel törni meg. Ekkor Bercsényi, ki január 13-án ismét általment Somorjára, Ocskayt 2000 lovassal s ugyanannyi gyaloggal, a dunai átkelés állandó biztositására elfoglalni kívánt Magyar-Ovár vívására rendelé. Azután Morvába szándékozik vala őt ugratni.¹

Ocskayra Dunántúl nem mosolygott szerencsecsillag; nem boldogulhatott Ovárral sem, (melyet pedig gróf Forgách tbk. nemsokára oly könnyűszerrel el tudott foglalni;) Bercsényi tehát csakugyan ismét régi állomásaira: az ausztriai és morva szélekre rendelé őt. Február elején már Stomfa táján leljük, honnét egyfelől Montecuccolinak Morvaországából, s más felől egyéb friss hadi népnek Bécsből a Morva vize mellé érkezéséről tudósítja főtábornokát. A Minthogy pedig Csákyknak Kőszeg tájáról 1706. február 17-én költ leveléből megtudá Bercsényi, hogy az íjú Heister Styriából Szombat helynek, s a Montecuccoli németjeit is maga mellé vont Pálffy Ausztriából Sopronynak indula; február 20-án parancsot küldött az ekkor Sasvárot állomásozó Ocskaynak: vegye maga mellé Detrekőből Berthótyt s törjenek be Ausztriába, kövessenek el Bécs környékén minden ellenségeskedést, düljanak, égessenek, hogy Pálffy erejét — legalább részben — visszakényszerítsék Bécs fődözésére.³

Ocskay február 21-én ütött be és rablotta, égette, pusztította Ausztriát, honnét foglyokkal s prédával megrakodva tért meg, néhány nap múlva (február 25-én) Morvában ismétlendő a betörést.⁴ Alig érkezék tehát vissza Dunántúlról az örökös-tartományok ostora, a

1 «Ocskayt kétezer lovassal és kétezer gyaloggal idehoztam Óvárt megpróbálni per omnia fortia. Ha ezen általesnék, vagy volna ezt kire bíznom: Morvára kellene Ocskaynak menni: mert csak kényére csapdoz ki ott az német; már ugyan Trencséntül kétszer elcsapták: de féltem harmadszor. Luzsinszky jól viseli magát, mert ha harmadszor is visszaveri az élést, — miénk Trencsén!» (Bercsényi, Somorjából 1706. január 13. Rákóczinak. *Archív. Rákócz.* V. 9.)

2 Bercsényi 1706. február 10-iki levele Rákóczizhoz. (*Archív. Rákócz.* V. 14.)

3 «Ocskay s Berthóty csak rezgelődtek, s egyik Sasinban, s másik Detrekőben telepedett; főlriasztám Ocskayt s ma tüzel Ausztriában. Már azzal nem revocál-é valamit Pálffytúl? nem tudom.» (Bercsényi, február 21-én Rákóczinak. U. o. 17. 1.)

4 Bercsényi február 25-éről Rákóczinak: «Morvából ugyan csak elment az lovas had Pálffy mellé. Ocskay bécsapatott: mint jártak? íme, maga levelébül megérteni méltóztassék Ngod. *Ismét ma kellett másszor hémenniek,* hogy lármáskodva próbáljam Pálffy conceptusát.» (U. o. 20. 1.)

PORTYÁZÓ KURUCZOK FOGOLY LABANCZOKAT HAJTVA MAGOK ELŐTT. — (Rugendas képe.)

«tűz fejedelme», «Rákóczi villáma», — s már is égő helységek füst-oszlopai hirdették járásának vésteljes nyomait.

Mivel pedig Dunántúlról Pálffy csak nem akar vala visszavonúlni: Bercsényi, ki Nagy-Szombathból márczius 13-án ismét Somorjára ment, onnét (a mozgolódó ráczok ellen Eszék vidékére távozott Bottyán helyett) a dunántúli vezénylet átvételére Forgách tábornokot Kapuvárra, s Berthóty Istvánt Bruck felől Ausztriába, Petronell és Fischament vidékének dülésára küldé; más részről pedig megparancsolá Ocskaynak: hogy ugyanazon napon, úgymint márczius 16-án, a melyen Berthóty a Lajtán át Ausztriába tör, üssön be ő is Dévénynél a Morván keresztül, nyomúljon a bécsi hidakig, és így egyszerre a Duna mindkét mellékén égessék az osztrák községeket s lármázzák föl a székváros környékét. Bercsényi ugyanis, Forgách átmenetele mellett e kettős diversiótól reméli vala a császári hadsereg visszafordítását.*

Ocskayval, Ausztriából való megtérése után, megint Morvába akart újabb beütést tétetni, Barad vidékére; mivel híre járt, hogy a már ismét véginségre jutott, kenyerét só helyett salétrommal sütő lipótvári őrség megsegítésére ott élelmi szállítmányt készítettek s csapatokat vontak össze annak bekísérésére. Ezt kell vala tehát Ocskaynak megakadályoznia. Azonban a császáriak a már régóta folyó fegyverszüneti alkudozások mihamarabbi sikere reményében, Trencsény s Lipótvár megélelmezését jónak látták a fegyvernyugvás idejére halasztani, — a mi úgy is lőn. Bercsényi ezalatt Ocskaynak 3—4000 emberből álló osztályát készen tartá Dévénynél, és más felől túl a Dunán Ebeczky dandárát, újabb ausztriai betörésre, melynek célja azonban ezúttal nem pusztítás, — egészen más volt. A fejedelemnek a két kis herczegfiúval Bécsben letartóztatott neje ugyanis, a békealkudozások egyik királyi biztosának (különben Rákóczi

* «Tudom, Berthóty uram tegnap s ma nem múlatta el Bécs felé, a7 mennyire mehetett, operatióit. Ocskay is ugyan tegnap ment által Dévénynél az bécsi hidak felé. Megvállik, ezen két diversió ad-é okot (Pálffynak) revocatiójára? . . . Ocskayt pedig, ha megtér, ismét Baradnak küldöm, turbálni a leopoldi igyekezetét.» írja Bercsényi, 1706. márczius 17-éről Rákóczinak. (*Archív. Rkócz.* V. 54. V. ö. Lipótvárra nézve ugyanott 39. I. és Rákóczi Tár, II. 127. I.: «. . . akkor költöztetem az hadat in succursum, s bocsátám Berthótyt Bécsnek tüzelni, s Ocskayt az hidaknak.»)

egykori fogoly társának s most is titkos jóakarójának) báró Szirmay Istvánnak közvetítésével módot talált ez időtájban Bercsényi grófhoz kiüzenni, hogy terve van a hercegfiaknak titokban atyjokhoz kiszöktetésére. A terv ebből állott: Mivel a fejedelemné észrevévé, hogy a bécsi udvar — tekintettel a küszöbön álló békealkudozásokra férjével, — irányában egy idő óta sokkal előzékenyebb, szelidebb bánásmódot követ s több szabadságot ad: ő tehát a hercegfiak számára orvosi tanácsból, légváltoztatás kedvéért, ki fogja kérni az udvartól, hogy Bécsből bizonyos időre Badenbe mehessenek. Bercsényi pedig csapasson be Ausztriába, s fogassa el őket. De az volt a baj, hogy sem a kijövetel bizonyos napja és órája, sem a hely, a hol a kuruczok megjelenjenek, tudtál nem volt adva. Bizonytalanra leskelődni pedig a csapatoknak hosszabb ideig Bécs és Baden között nem lehetett. Azonkívül mind a Morva, mind a Lajta és Fischa vizek igen meg valának áradva, nem volt rajtok gázló, és így az átkelés igen sok bajjal járt, a visszajövetel pedig üldöztetés esetében épen veszélylyel, a fejedelemlere nézve is. Es így Bercsényi márczius 24-iki, titkos jegyekkel írott levelében azt ajánlja Rákóczinak: jobb lenne az úrfiakat hajón alászöktetni a Dunán Petronelláig, vagy akárhol Fischamenten alól, s ott várják őket a csapatok. Avagy a Morva felé, hová is ő, Bercsényi, előre csónakokat vitetne szekereken Dévényhez, s azokba ültetett hajdúsággal elfogatná a hajót. Így lehetne, másként alig; mert Badenbe akkor, ha a mi hadaink följárhatnak, ki nem bocsátandják az úrfiakat; ha mikor kibocsátják: akkor a Lajta és Fischa vize bizonynyal nem lesz gázló; s különben is, észrevétlenül — az osztrák várakból esendő lármalövések nélkül — hadunk Badenig nem hatolhat. «En ugyan Ocskay corpussát (az ki mind is nincs négyezer közel is) itt tartom már készen s nyugtatom, hogy erre is, arra is ráérjen», — veti után terveinek, illetőleg észrevételeinek a gróf,* a ki egyszersmind Szirmay titkárját visszaküldé Bécsbe, üzenettel a fejedelemlere. E titkár — Hubertnek hitták — április 6-án érkezett újra le Nagy-Szombatba Charlotte-Amelietől, hogy az úrfiak már április 9-én ki fognak jöni Bécsből, vagy Baden felé, vagy Morvának, a bécsi hidakon át: tehát a gróf mindkét felé

* *Archivum Rdkóczianum*, V. köt. 62 — 63. 1.

küldjön elégséges csapatokat. Bercsényi nem is mulasztó el amoda Ebeczkyt s emide Ocskayt a beütésre a határokon készen tartani, annyi lovas haddal, hogy az úrfiaknak a császári fedezettől való elragadása, «ha erővel kellene is meglenni», meglehessen; de igen bánta őt, hogy kitűzött hely még mindig nem volt: mert így, «hogy kijön, s kapják el, — nem lehet órára s momentumra szabni.» Még egyszer visszaküldi vala tehát Hubertet újabb üzenettel, megint csak a hajón való leszöktetést ajánlván; szárazon hadakkal áthatolni bajos, lévén «most az Morva oly nagy: az hidakon is följül jár, úgy az Lajta is; másik az: mindenütt vigyázok (örök) vannak, s lehetetlenség sem éjjel, sem nappal lárma nélkül Ausztriába bémenni, mert minden faluban ágyúcska, szakállos vagyon, egyet löve — százat lönek, s mind csak szalad az nép mindjárt, s hát már olyankor micsoda rettenetes bizonytalanság a tempót observálni, — lehetetlen, hogy épen odaérjen azon pillanatban, az hol casualiter (a kíséret) talál lenni!»¹ Ha pedig a fejedelemasszony a vizen való szöktetést épen nem akarná: jó, tehát meglehet a szárazon is, csakhogy legalább Fischamentig jöjjenek alá, — ott leend Ebeczky!*

Ezen titkos tárgyalások közben — melyekről sem Ebeczky, sem Ocskay nem tudtak semmit, mert csak a végrehajtás pillanatában fognak vala értesítettni, — az április 9-iki határidő kiljebbre halada; azonban aláíratott a fegyverszünet, mely már április 15-én kezdődött s tartott folytonos békealkudozásokkal július 20-áig. És ámbár a fejedelemfiak leszöktetéséből ehhez képest nem lehetett semmi: mindazáltal a fegyverszünet alatt Ocskaynak más fényes kitüntetés juta osztályrészü, Bercsényi bizalmának kétségtelen jeléül. József császár, hogy Rákóczi szívét békeföltételei elfogadására annál inkább megnyerhesse s meglágyíthassa: április végnapjaiban, gróf Wratislaw cseh cancellár stb. kíséretében alá küldé Pozsonyba Charlotte fejedelemasszonyt, oly rég látott férjének látogatása végett. A fejedelmi hölgy a császáriak részéről is a legtiszteletteljesebb bánásmódban

¹ Bercsényi április 7-iki levele a fejedelemhez. (Archív. Rákócz. V. 85. 1.)

² Az előbbi és az április 10-iki levél. (U. o. 87. 1.) Hogy Bercsényi lelkében az 1705. november havában Ocskay iránt táplált gyanúnak immár árnyéka is végkép elmosódott vala: legjobban bizonyítja azon körülmény, miszerint a főntebbi bizalmas feladat teljesítésére, méltó kedvence Ebeczky mellett, épen őt választá.

részesült: annál inkább igyekeztek tehát a kuruczok mindent elkövetni úrnőjüknek minél ünnepélyesebb fogadására. Maga Rákóczi a nyitrai várban várta őt gyöngéd meglepetésekkel, Bercsényi néhány ezer válogatott katonasággal a Vágnak szeredi hídjánál, Forgách Bazínig ment eléje, — Pozsonynál pedig őt fogadni s a fényes hintók körüli díszkíséretet képezendő három lovas-ezredet vezérelni egész Sempte váráig, *Ocskay László* dandárnok bíztatik vala meg. Oly kitüntetés, melyet *Ocskay* számára csakis vitézségének ama kápráztató fénye szerzett, mely tündöklő ragyogvány — mintegy varázslat — besugározta jellemének sötét foltjait. Nevének, katonai hírének fényétől elvakult a világ, s elfeledő: mi volt ez az ember azelőtt? mert nem tudhatta: *mivé fog süllyedni!* . . .

A fejedelemnő Pozsonyban a gr. Erdődyek palotájában volt szállva. *Ocskay László*, a fogadásra kitűzött napon május i-én reggel érkezett a város alá, a kíséretül kiszemelt három, új egyenruházatú lovas-ezreddel: úgymint a saját, Galánthai Balogh István és Szalay Páléval, melyeket a vereckyei-út felé, az úgynevezett «hóhér rétyén» állítá föl. Azután beküldé a városba a Főnséges Asszony üdvözlésére Szalay Pál ezredet, Szőgyéni Ferencz szárnysegédet, Orbán Pál titkárt, s két századost vagy 50 válogatott vitézzel. Kik is a magyar-utcza végén levő úgynevezett récsei kapuhoz érkezvén, ott hintókkal vártak rájuk; maga a vár és város parancsnoka, gróf Sinzendorff Ferdinánd is ott vala, s hintájában Szalayt maga mellé jobbfelől ülteté. Így vonultak át az utczákon a fejedelemnő szállásáig, hol az üdvözlő szónoklatok tartattak. Ezután nagy ebéd következék, mely igen sokáig húzódott. Midőn pedig d. u. 5 óra tájban a magasrangú hölgy útra készen vala: hatlovas, aranyozott hintáiába ülven udvarhölgyeivel, a császáriak részéről gróf Wratislaw kancellár, gróf Starhemberg Guidó, gróf Pálffy János, gróf Koháry István, báró Ebergényi László stb. tábornokok, gróf Sinzendorff várparancsnok és több más főuraktól, — a szövetkezett magyarok részéről pedig a már érintettektől kísértetve, nagy ünnepélyességgel haladt az utczákon a díszmenet, melynek élén Orbán Pál lóhátról ezüstpénzt szórt a bámuló nép közé. A városon kívül a tisztelgő *Ocskay* három ezredével, díszlövésekkel, zászlók meghajtásával, trombiták harsogásával, rézdobok zengésével, kardok fölemelésével üdvözlő úrnőjét.

SAROLTA AMALIA HESSENI HERCZEGNŐ, II. RÁKÓCZI FERENCZ NEJE.

A kassai Rákóczi ereklye-kiállításból.

(78. lap.)

Az éljenriadások még akkor sem szűntek, midőn a kibontott lobogók alatt részint a hintók elé, részint utánok sorakozott díszszázadok folytonos hadi zene zengése mellett megindultak vala. Szent-György és Bazin városok polgársága ünnepi öltözeteiben, lobogó zászlók alá a kapukhoz gyűlve, örömujjongással fogadá Rákóczinét, kit itt a fejedelem egyik legelőkelőbb tábornagya: gróf Forgách Simon üdvözölt s vezeté fölékesített szállására. Charlotte-Amelie Bazinban töltötte az éjét, bizonyára a várban; honnét másnap megindulván, a vedrédi kastélyban gróf Bercsényiné — szül. gróf Csáky Krisztina — várja vala őt fényes ebéddel, estére kelve pedig a Vág hidjánál maga a főtábornagy, gróf Bercsényi Miklós tisztelgett előtte és fogadá a semptei várban.* Eddig tartott Ocskay szerepe; a szeredi hídon túl a fejedelemnőt új kíséret vévé át.

* L. e fogadtatás részleteire nézve Bercsényinek 1706. április 29., május 1. és 2-án Rákóczihoz írott leveleit (*Archív. Rákócz. V. m—115. l.*), továbbá *Kolinovics: Hist. Libri XII. 198—199. l.*, kinél az esemény hibásan az 1705-ik évre, különben helyesen május 1. és 2-ára tétetik. Legújabbban fölfedezett levéltári adatok alapján «*Bercsényi*»-m III-ik kötetében Írtam meg, igen bőven ez eseményt.

NEGYEDIK FEJEZET.

A fegyverszünet felbomlik. Ocskay megint beüt Morvába, — A schlosshoffi győzelem; Ocskay Malaczka és Szokolca táján; Montecuccolit visszanyomja. — Általános áttekintése a harcztérnek. — Újabb portyázások Morvába és Ausztriába; dümkruti csata. — Ocskay Pozsony alatt fog állást. — Forgách kalandozásai, beütése Ocskayval Morvába; Zisserdorf városát rohammal megveszik s a Bayreuth-ezredet tönkre verik; nagy öldöklés, égetés, pusztítás mindenfelé. — A dúlások igazolattnak; Ocskay «a tűz fejedelméi s *«Rákóczi villáma»*. — Starhemberg Lipótvárát fölmenti; Forgách és Ocskay általjönnek a Fehérhegyeken. — Ocskayék Starhemberget Pozsonyig csípdezik. — A hadak téli elhelyezése; Forgách helyett Eszterházy Antal lesz vezénylő-tábornok. Ocskay Szomolyán körüi; ezredének reductiója.

A forma szerinti fegyverszünet július 20-án jár vala le; s miután a békealkudozások sikerre nem vezettek: az ellenségeskedések még a hó lefolyta előtt újra megkezdődtek. Ezekhez a bevezetést *«Rákóczi villáma»* adta meg, a ki is Trencsény tájékáról egy lovas és gyalogdandárral már július 26-ára virradó éjjelen beütött Morvába, a Trencsényvára számára gyűjtött élelmi szállítmányt szétbolygatni. Mert Bercsényi július 21-én bizonyos hírt von, hogv Morvában hadakat vonnak össze s szekereket hajtanak Baradhoz élés alá, melyet még a hó vége előtt be akarnak juttatni Trencsénybe; rendeletet küldte tehát Ocskayra: vegye maga mellé a saját és Réthey János lovas-ezereit, Winkler hajdúit s a fölkelte tótságot, két ágyúval, és akadályozza meg az élés bevitelét, avagy előzze meg gyors beütéssel.¹ A fejedelem helyben hagyá fővezérének ezen intézkedését. «Igen jól fog történni, ha Ocskay Morvát meg fogja próbálni az Kegyelmed ordere szerint,» válaszolja Ersek-Ujvárból 1706. július 24-éről Bercsényinek,^a a ki viszont július 26-án már a végbement tényt újságolja Károlyi Sándornak: «Ocskay most ment bé ez elmúlt éjjel Morvára, maga s Réthey János lovas és Winkler- s pór-gyaloggal, Barad

1 L. Bercsényinek 1706. július 21., 23. és 24-kén Morvánkéről Rákóczihoz írott leveleit. (Archív. Rákócz. V. 171., 173. és 176. 1.)

2 Archív. Rákócz. I. 570. 1.

A FEGYVERSZÜNET ALATT EGYÜTT MULATÓ KURUCZOK ÉS LABANCZOK, 1706.
(Eredeti, egykorú olajfestmény Soprony vidékéről, Thaly Kálmán tulajdonában) (80. lap.)

A FEGYVERSZÜNET ALATT EGYÜTT MULATÓ KURUCZOK ÉS LABANCZOK, 1706.
(Eredeti, egykorú olajfestmény Soprony vidékéről, Thaly Kálmán tulajdonában.)

körül készített élést bolygatni. Morvában semmi had sincs egyéb az szokottnál.»¹

Mivel pedig a morvák között Csehországban támadt pórzendülésnek vala közhíre, sőt a morvai pórság is nem szaladt el úgy — mint máskor — Ocskayék elül, hanem bevárta és könyörgött: «*Ne bántsatok uraim, mert látjuk, nekünk is csak fegyvert kell már a német ellen fogiii!*» Erre nézve semmi kárt sem engedett tenni Ocskay, csak egy marhát sem hajtatott el, hadd édesedjenek! «Ezt, azt tartja Ocskay — jegyzi meg Bercsényi, Brunóczról július 28-án Rákóczinak jelentést tevő levelében, — hogy ő jól cselekedett, hitelt adván a híreknek, kiknek én *nehezen hihetek*, mert két hetinek mondták a csehek támadását; ha igaz volna: nem halasztották volna (Bécsben) az armistitiumot!»* A fővezér e levelét a már visszaérkezett s személyes jelentéstétel végett hozzá, brunóczi kastélyába jött Ocskay jelenlétében írta; és szintén ugyanezen levélben említi, hogy a dandárnokot még másfélezerrel szaporítván, azonnal elküldé Szakolcza vidékére: «Holnap már Jabloniczánál kell lennie hadastúl, mivel (a német) ott Szakolczán belől gyül.»

Augusztus 4-én Bercsényi már minden órán várta a jelentést Ocskaytól újabb, Ausztria és Morva határainál, nevezetesen Monté cuccoli és a hofi német tábor ellen tett próbájáról.³ E jelentést másnap vévé Semptén: «Ocskay levelét utamban vettem. írja, megkémleltette mind Ausztriában s mind Morvában a táborkákat; s mivel Montecuculi Hradiscsánál szállott táborkában innen az Morván és odagyűjteni kezdte az föld népit: hozzáférhetését gondolván könnyebbnak, tegnap megindult, úgy, hogy ma reggel megüthesse; már Isten mit adott neki? — holnap megtudom.»⁴ Csak 7-én este tudta meg. «Ocskay — jelenti Bercsényi Semptéről 1706. augusztus 8-án a fejedelemnek — tegnap későn megérkezett; de haszontalan

¹ *Rákóczi Tár*, II. 135. 1.

² *Archív. Rákócz.* V. köt. 191—192.

³ U. o. 195—196. 1. Július 28-iki levelében Bercsényihez, Rákóczi is ajánlja a Morvába való portyáztatást. (U. o. I. köt. 573. 1.)

⁴ *Archív. Rákócz.* V. 197. (Semptéről augusztus 5. éjfélkor, Rákóczihoz. V. ó. Károlyihoz Újvárból augusztus 3. írt levelét: «Hofnál is kis táborka van: azon Ocskay bocsátáro). *Rákóczi Tár*, II. 138.)

volt járása: mert Montecuculi hírt kapott, Koriczára (Koritzan) négy mértföldnyire, túl, belől a Morván vonta vissza magát, és egy valami Huk nevű kastélyos városkában szőrűit vagy kétszázig való had: azokat ostromoltatta (Ocskay) az kapun; a várost egészen elégették, de az kastélybú ki nem vehették. Három hajdú esett el, hanem míg a mezőn szorították volt, vesztettek el huszonötöt bennök. Morvában semmi gyülekezetnek híre nincs.»¹

A fővezér, miután elébb pár napra magával a Csallóközre vitte, meg hamar visszaindítá Ocskayt, Réthey huszáraival által a Fehér-hegyeken, hol is Bokros Pálnak állott tíz század hajdúja az Ausztriába csapdozásra, lovas pedig csak Ocskay ezere s Balogh Istvánéből négy század.-

Augusztus io*iki levelében a magyarri révből ismételve tudósítja a fejedelmet Bercsényi: «Ocskay uram relatiója nem több, hanem hogy Montecuculi (az ő visszafordulásával) ismét visszatért státióban: Strázsniczára, Osztróra hova, az határokra. Ha észreveszi onnan eljöttét az hadnak³: nem mondom, ki ne csapjon. Ausztriába inkább Darmstadtból (a darmstadti ezred) ment négy compánia, nemhogy StareMBERGHEZ gyitt volna több.»⁴ És Montecuccolinak e fenyegető mozdulatai s az osztrák határőrző németiség szaporodásának hírére kelle Ocskaynak oly rögtön visszafordulnia, s annyival sietőbben, mivel augusztus 12-én a seprősi révnél újabb hírt von Bercsényi, hogy a német Morvából bizonyosan ki akar csapni, s erősbitésül a Darmstadt-ezrednek nem négy: hanem nyolcz századát és az egész Parti-ezredet kapta.⁵

Mialatt azonban Ocskay Bercsényivel a Csallóközön járt: addig derék főtisztei, ú. m. saját alezredese Gellért Imre és Balogh István, őrnagya Andreánszky Zsigmond, Ausztriába törvén, kinnszorítának a hofi kastélyból 400 németet; vitézül rajtok mentek, s vagy 40-et kivéve, a kik Rákóczi hívségére állának, a többit levágták. A dürn-

1 *Archív. Rákócz.* V. 200—201. Hüek városa Ostrow és Brod között fekszik.

2 U. o. s 204. és 214. 1.

5 Az Ocskay által visszakozott Bezech s Réthey lovas és Sennyey, Thúröczy gyalog-ezereket érti.

4 *Archív. Rdkócz.* V. 206.

5 U. o. 207. és 209. 1.

kruti német csatarendbe állva csak nézte, de nem merte hofi társait megsegíteni.¹ A vész hírére 800 lovast, 400 gyalogot küldének Bécsből segélyül Dürnkruthoz, a mi csak sietteté Ocskay visszamenetelét Malaczka tájára.

Megérkezésére csakugyan szükség volt. Mert míg Pálffy a ráczság egy részével augusztus 15-én Pozsonyhoz szállá: addig a bécsi segélylyel erősbűit Montecuccoli tábornok, a hofi németek kudarczát megboszulandó, Hodolínhoz (Göding) jövé, nagy lármával beütött Szakolcza tájára. Miről az ezenközben Libény-Szent-Miklósról s a Csallóközből Szeredhez visszaérkezett Bercsényi augusztus 16-ára virradó éjjel hírt vevén: tüstént, ezen nap hajnalán sietve indítá Ocskay segélyére Bezegh Imre lovas- és báró Sennyey Pongrácz gyalog-ezerét, s Pozsony alá Réthey Jánost.² Ekként Ocskaynak a Fehérhegyek és Morva vize között álló dandára ismét reászaporodék jó 4000 emberre. Ennyi erővel azután nemcsak hogy visszanyomhatta Montecuccolit, de alkalmilag ismét támadóan léphet vala föl.

A harcztéren és hadvezényletben ezalatt nevezetes változások történtek. Maga a fejedelem, mellette Gyürky Pál tábornokkal és a franczia főtisztekkel, mindjárt augusztus elején Esztergomot vévé ostrom alá; Bercsényi augusztus 17—18-án odahagyá a Vágvonalt,³ hogy az Erdélyből kitört Rabutin császári tábornagy ellen Szolnoknál Károlyival egyesülvén, Eger, Miskolcz, Kassa, Tokaj tájaira

1 Bercsényi írja Seprőstől, 1706. augusztus 13. Rákóczinak: «Morváról hogy bővebben informálhassam Ngodat: íme, Andreánszky levelét accludálom alázatosan, kit Ocskay vicéje Gellérd hozott, oly reportummal, hogy azon hoffi kastélyból 400 német — tiszteik lovon s az többi kocsikon — mentek volt ki, azokat mind levágták. Krutánál (Düm-Krut) az német táboroka kiállott: de nem mert segítségekre menni. Negyvenig való állott az Ngod hívségére, csak salvét löttek: « *Vivat Princeps Rákóczius* Már most nyolcz compánia lovas gyűtt Krutához, és gyalog is ismét 400, — kire nézve Ocskayt vissza kellett küldenem, Réthey Jánosnak is az paripássát. Bár csak 600 reguláris had menne Ocskay mellé: mind ideszöktetné amazt, s jobb is volna ott ezernél másnál, az passusokra nézve.» (Archív. Rákócz. V. 211.) Az utolsó pontra már augusztus 15-én válaszolja a fejedelem: «Ocskayhoz, igenis, nem csak egy reguláris regimentet, de többet is köldhetek.» (U. o., I. köt. 589. 1.)

2 Bercsényi levele 1706. augusztus 17. Szeredről Rákóczizhoz. (Archív. Rákócz. V. 214.)

3 Augusztus 17-én még Szereden, (Archív. Rákócz. V. 314.) 18-án már Esztergomnál, (Rákóczi Tár, II. 139.) 26-án Romhánynál találjuk.

távozzék; Bottyán János és Eszterházy Antal tábornokok, miután a császáriak által a fegyverszünet alatt a Fertőtől Sopronyig és Fraknóig nagy erőfeszítéssel épített s gróf Starhemberg Miksa altábornagy seregétől védett sáncokat augusztus 18-án hősiessé rohammal bevették, lerombolták, Starhemberget megverték, s portyázóikkal Bécs környékét háborgatják vala: a fejedelemtől rendeletet vőnek, hogy az esztergomi ostrom fedezésére jöjjenek alá Tata s Komárom vidékére; mert a császári fővezér gróf Starhemberg Guidó tábornagy ez utóbbi vár mellett foglalt állást. Bottyán tehát és Eszterházy szeptember elejétől kezdve részint Komárom előtt őrködtek Starhembergre, részint Rákóczi oldala mellett Esztergomnál segíték őt az ostromban, majd pedig e bevett vár s a nyerges-újfalusi sáncok fölszerelésében működének közre. A Vág-vidéki vezényletet a fejedelem mindjárt Bercsényi távozta után gróf Forgách Simon tábornokra bízta, kinek a reguláris-ezredek egy részét s Ocskayt is parancsai alá rendelé, valamint megfelelő tüzérseget bocsáta rendelkezése alá, oly meghagyással: hogy Starhemberg figyelmének Esztergomtól másfelé vonása czéljából teljes erővel üssön be Morvába vagy Ausztriába, a holott is valami sáncot vagy várost vegyen ostrom alá. Rákóczi e parancsot Párkánynál, augusztus 25-én adá ki Forgáchnak.¹

E tábornagy átvevén a vezényletet, mielőtt az Érsek-Újvárból kiviendő ágyúkkal s gyalogsággal a Fehérhegyeken általköltözhetnék, utasítá Ocskay Lászlót: igyekezzék odaérkeztéig is a Morva- és Ausztriában fekvő németek haderejét s állásait gyakori beszáguldo csapatokkal kikémlelteim. Ocskaynak egy ily betörő erősebb csapata, augusztus 29—30-án Szokolczán belől összeakadván Montecuccolival, csatározás fejlett ki, mi közben a magyarok, több tisztek közt Ritschan császári tábornok fiát foglyul ejték.^a Szeptember első napjaiban

1 Rákóczi írja Párkánytól 1706. augusztus 25-éről Eszterháznak: «Ma Forgách Simon urat bizonyosszámú gyalog- és lovas-ezerekkel és munitióval igyenesen Morvának küldvén, — mivel rövidnap alatt Ocskayval fogja magát conjungálni, — oly munitióval ment, hogy mindenütt offensive lehessen; melyhez képest nincsen kétségem, hogy az ellenség ennyi distractiók között meg ne változtassa szándékát.» (*Archív. Rákócz. I. 596.*)

2 Párkányról 1706. szeptember i-jéről újságolja a fejedelem Bercsényinek: «Ocskay portája Szokolcza táján Montecuculira akadván, az ellenkezésben az ifjú Ri-

már maga Forgách is túl volt a Fehérhegyeken,¹ és Ocskay dandárát is magához vonva, nagy hírrel beütött Morvába. Közelebbi részletekről szóló tudósításunk ezen morváai expeditióról nincsen; csak annyit tudunk, miszerint az olyan riadásra adott alkalmat a császári hadak közt, hogy Starhemberg szükségesnek találá PálíFyt Mosonybúl nyakrafőre a Csallóközbe s onnan Pozsonyhoz küldeni, Forgách hátába. Tehát az óhajtott czél a diversió által eléretett. Azt is tudjuk továbbá Rákóczinak Bercsényi és Eszterházy tábornokhoz szeptember 11-én intézett leveleiből, hogy Forgách, morváai betörése után, Ausztriát is meglátogató; nevezetesen Gajárhoz szállá és a dürn-kruti lovas-németet épen a Morva vize gázlóján, átköltözésen kapá. Azonnal rajta rontott, s egy őrnagyot, egy századost és vagy nyolczvan közlegényt levágtván, visszaszalasztotta, úgy, hogy azon német «akarattján kívül is szaporábban mérte visszafelé az útát,» s a fallal kerített «vadkertbe» menekült az üldöző magyarok elül. Forgách erre megszállá s bombáztatni kezdé a krutai sánczokat; azonban értesülvén, hogy Pálffy tábora a háta mögé Pozsonyhoz került: abbanhagyá a lövetést, a gyalogsággal s ágyúkkal visszaszállott a Fehérhegyekbe,³ ú. m. Detrekő tájára, majd Elesköhez, hol őt szeptember 11-én találjuk. És miután folytonos portyázóinak jelentései-

csánt elfogták. Már Forgách úr is naponként arra közelgetvén, reméllem, rövidnap több híreket írhatok Kglmednek.» (U. o., 601. I.)

1 Rákóczi Bercsényihez szeptember 5-én Párkánytól írott levelében Forgáchnak már a Fehérhegyeken túl létét említi. (*Archív. Rákócz. I.* 608.)

2 «Pálffy két regiment némettel csakhamar megnyargalván Csallóköz, az magyarai hidat megégette, és Pozsonyhoz tért, a hol eddig is fekszik az német tábor; nem is conjiciálhatok egyebet: hanem *csak egyedül Forgách táborának nagy híre hozta által az ellenséget*, az ki is valóban rendetlenül és sietve takarodott által az Dunán. Az midőn Pálffy János Csallóközben volt: akkor Forgách is meglátogatta vala az gruttai (*krutai*) németet, melynek egy része az Morva gázlójáig jüvén és ottan megszalasztatván, akarattján kívül is szaporábban mérte visszafelé az útát, közülök egy főstrázmester, egy kapitány és nyolczvan lovas-német elesvén; így retirálván magát az vadkertben, az bombardérozáshoz is hozzákezdett vala: de háta megett lévén Pozsonnál az ellenség tábora, nem continuálhatta operációját, s visszatért.» (Rákóczi levele Párkányról 1706. szeptember 11. Bercsényihez. (U. o. 614. I.)

3 L. a fejedelelnnek Bercsényihez szóló, imént idézett levelét, a melylyel egyezik ugyané napról Eszterháznak írott levele is: «Nem kételkedem, (értette Kglmed) az ellenség szándékának megváltozását, Forgách úr Morvába való irruptiójának és hadai nagy hírének tulajdonítván oly hirtelen való általjövetelit az Dunán,» stb. (U. o. 612. I.)

ből meggyőződött, hogy a Morva felől semmi veszélytől nem tarthatni, az általa Pozsony vigvázására Szent-Györgyhöz, Récséhez küldött Ocskay pedig arról tudósítá őt, miszerint Pálffy Pozsonytúl a Csallóköznek fordult, tehát okvetlenül Starhemberg erősítésére Komáromhoz siet: e hírre azért Forgách is a fejedelemhez csatlakozni igyekezék, s ennek intenióihoz képest szeptember 14-én a szomolyáni szoroson át a szeredi hídhoz érkezett. Ocskayt mindazáltal egy dandárral tovább is Pozsony előtt hagyá, hogy a hírek szerint Lipótvárába szánt élelmi szállítmány bevitelét akadályozza.¹

Azonban a végvonaglásban lévő Esztergom vára — miután a Komáromból az összes császári lovassággal kitört Pálffy Jánost a Radványtól 5000 huszárral eleibe menő Bottyán szeptember 15-én visszaűzte vala, — másnap, szeptember 16-án Rákóczinak megadá magát; a ki is e napon Forgáchot is két lovas-ezreddel maga mellé hivatván, a vár fölszerelése iránt rendelkezett, szeptember 19-én hála istenitiszteletet tartatott Szent-István kápolnájában a vár megvételeért, és még az nap megindula udvari hadaival Kassa felé, hogy e Rabutin által keményen ostromolt várost fölszabadítsa. A fejedelem az Esztergom táján maradott hadsereg fővezényletét Forgáchra bízá;^a később azonban oly intézkedést tón, hogy, ha Starhemberg e várat és a nyerges-újfalusi sánczokat netalán megtámadná: tehát Esztergom és Komárom környékén Bottyán s Eszterházy maradjanak, Forgách pedig gyaloggal, tüzéséggel szálljon Pozsony alá, De Riviére hadmérnök titkos terve szerint foglalja el e várat s várost, vagy legalább bombázza össze és a császáriaknak az ottani külvárosokban lévő élelmi raktárait gyújtássá fel. Starhemberg serege ugyanis ezekből élelmeztetett, melyek elhamvasztása esetén, kénytelen lesz vala Esztergom ostromát élelemhiány miatt (a környéket Bottyán és Eszterházy lovassága uralá) félbenhagyni.³

Rákóczi jól látott előre, s intézkedései a leghelyesebbek voltak. Távozása után Starhemberg csakugyan megindult Komáromból Nesz-

¹ L. Rákóczinak Esztergom alól szeptember 6., 7., 11., 12., 13. és 15-én Bercsényi, Forgách és Bottyán tábornokokhoz s 9-én Ocskay dandárnokhoz intézett rendeletét. (*Archív. Rákócz.* I. 667—678. 1.)

² *Archív. Rákócz.* I. 622. 1.

³ *Rákóczi Emlékiratai.* — Szalay László, VI. köt.

mély felé, s szeptember 27-én este, egy szökevény-németekből alakított kurucz zászlóalj árulásának segélyével, hatalmába keríté a nyerges-újfalusi sánczokat és másnap már állást foglalt Esztergom alatt. Forgách erre a Pozsony ostromához szükséges ágyúk, bombák kihozatása végett Érsek-Újvárra fordult, honnét október 2-án nagy bizakodással írja Károlynak: «Az mi németünk megvévén csalárdsággal az (újfalusi) sánczot, azt tudja: Esztergom is úgy lesz övé; nem adja azt az Isten! Én megyek Pozsonynak, Ausztriának, etc., úgy hiszem, visszajtin német uram az lármára! Ez sokra nem megyen: hatezer német s négyezer ráczbúl áll ezen Starenberg armádiája. 9-na hujus, ha Isten éltet, bombadírozni fogom Pozsonyt; talám nem engedik magokat megégetni az városiak, hanem hódolnak.»¹

Forgách október 4-én Sempte váránál, a Vágnak szeredi hídjánál volt, s 6-ára rendeli vala oda össze a hadakat, Ocskayt is. A pozsonyi ostrom mellett még azon kalandos tervvel is foglalkozék ekkor, hogy mivel a Duna vize igen sekély vala: tehát Ocskayékkal azt Ausztriában, Orth és Fischament között, hol a sok széles ágra oszló vizet legsekélyebbnek mondák, átgázoltatja, s úgy vereti majd föl egész váratlanul a bécsi külvárosokat.²

Azonban a tábornoknak nagy garral hirdetett készülődéseit a körültekintő pozsonyi polgárság megtudván: midőn Forgách hadival Bazínhoz érkezék, Pozsonybúl küldöttség jött eléje, kiknek szép kéréseire azután, ötödfélezer forint lefizetéséért megengedte, hogy bántatlanul leszüretellessék szöleikét.³ Sőt Forgách szíve — a szép esedezésektől? vagy a kézhez vett váltságdíjtól? — annyira ellágyúlt, hogy fejedelmétől írásban kiadott ordre-ének első részét, Pozsony bombáztatását *egészen mellőzván*, elégségesnek látta azt mindjárt

1 *Eredeti levél*, a gróf Károlyiak levéltárában Budapesten.

2 «Az hadakat pro 6. hujus idevárom; ha lehetne, repülnék; mert most kicsiny lévén az Duna, biztatnak, hogy Fissemennél könnyen általcsaphatnánk az Dunán, — bezzeg tenne az diversiót! Csak addig esők ne jűjenek, hogy az vizek ne áradnának.» (Forgách, Semptéről 1706. október 4-éről Rákóczinak. *Eredeti levél*, a gróf Erdődy-Aspremont-Rákóczi-levéltárban, Vörösvárt.)

3 «Méltó vala boszankodó háborodásom, — írja Rákóczi 1706. október 19-én Bercesényinek, — mivel most is újonnan értem: előre Pozsony bombardérozásának az híre elterjedvén, — úgy kezdének az alkuhoz, és ötödfélezer forinton az szüretjeket és károkat megvevék.» (Archív. Rákócz. I. 640.) V. ö. Szalay L. Magyarorsz. Tört. VI. 369.

csak második részénél: a morváai betörésnél kezdeni.¹ Ugyanis Bazín-tól a Pozsony lövésére szánt ágyúkkal átkelt a Fehérhegyeken és Ocskay kalauzkodása mellett beütött Morvába. Itt, a Rabutin által Miskolcz táján s a Pálflv féktelen ráczaitól Dunántúl elkövetett égetések- s kegyetlenségekért iszonyú bosszút áll vala. O maga a gyalogsággal megszállá s io ágyúból és két bombavető mozsárból keménven törété a Bayreuth dragonyos-ezredtől s fegyvert fogott polgárságtól védett Zissersdorf városát. Az oltalom oly nyakas volt, hogy rohammal kelle bevenni a helyet; a roham sikerűit, s a védelem makacssága miatt bosszúra gerjedett kuruczok katonát, polgárt egyaránt összevágta, sőt első dühökben állítólag még a nők-, gyermekeknek, aggoknak sem irgalmazának. Azután kirabolván, többől kiégették a várost/*

Ugyanez a sors éré még az ott körüi fekvő mezővárosokat és tizenöt falut is, melyeket — míg Forgách Zissersdorfot víta — Ocskay lovassága beszáguldozott, fölrabolt és porrá égetett, az ellenszegülőket lekaszabolván.⁵

Tagadhatatlan, hogy Forgách Zissersdorf bevételénél a Bayreuth-ezredet tönkre tette, elnyert zászlóit diadaljelekül küldé a fejedelemehez,⁴ fegyvereit, hadiszereit elszedte, számos foglyot ejtett, s hadaival tömérdek és gazdag zsákmánnyal megrakodva tért vissza a Morván Sasvárba; tagadhatatlan az is, hogy pusztító beütésének és Zissersdorf veszedelmének híre nagy rémüléssel tölté el Morvát, Ausztriát s bosszankodással a bécsi udvart; de más részről az is bizonyos,

1 Érdekes Rákóczi Forgách számára kiadott utasításának ezen pontja: «A mi Kglmed operatióit illeti: már arra a gyalogság ki lévén rendelve, az artilleriának dispositióját Kiviére uramra bízta, kinek elegendő instruetiókat adván, parancsolatom szerint Kglmeddel közleni fogja, úgy az operatióinak modalitásárú is, — a mint maga recognoscálta — bőséges informatiót fog adni. A bombardérozás sokáig nem tarthatván a munitióknak és bombáknak fogyatkozása miatt, Kglmed azt elvégezvén, Morvának fordúlhat.» (Archív. Rdkócz. I. 628. Különben maga a formaszerfi *ordre*, a fejedelem által 1706. szeptember 30-án a párkányi táborról keltezve, teljes szövege szerint Rákóczinak egyik mindeddig kiadatlan leveles-könyvében (báró *Jeszenák-gyűjtemény*, Nemz. Múzeum.) olvasható.

2 Kolinovics: Hist. Libri XII. 364—365. Wagner: Hist. Josephi I. Csesaris 145. Rákóczi Emlékiratai, 5-ik kiad. 197. — Szalay, VI. 369.

3 Kolinovics, az i. h.

4 Rákóczi Emlékiratai, 5-ik kiad. 197. 1.

hogy *Esztergom ezalatt — elveszett.* Mert Starhemberg Morva pusztulásával nem sokat törődvén, e miatt félbe nem szakasztá a fontos hely ostromát: holott a még fontosabb — legalább a császáriakra nézve még fontosabb — fekvésű Pozsonyért bizonyára abban hagyta volna, kivált ha a terv szerint élelmi raktárait is fölégetik.

A Morvában elkövetett iszonyú pusztításokért a bécsi udvar Széchényi Pál kalocsai érsek s volt békebiztos útján tudatá nehez-
telését Forgách gróffal, a ki egykor József császárnak oly nagy kegyeiben áll vala. A főpap levele a tábornokot még Sasvárbán éré, honnét október 23-án Forgách élesen, odavágólag felel az érseknek:

«Csudálja a Felséges Udvar, hogy ez az elkeseredett magyar nemzet, midőn ostrommal vitézül egy helyt megvesz (melyet először felkér), akkor személyválogatás nélkül, — megvakúlván olyankor akármely ostromló nemzet is, — senkit sem kímél; s nem veszi szívéhez (az Udvar) az ilyen tyrannismusokat, melyeket elkövetett az ő Felsége armádája a magyar és a karvai sánczban, holott parolával, szegény, tudatlan nemzetünket hitegetvén, — azután parasztját, asszonyát, gyermekét mind kardra vetették. Miskolcz, Szikszó etc. égetéseket elhallgatván, — a holott még a szegény koldúsokat is kardra hányták, s nemkülönbén a szegény egyháziakat és koldulóbarátokat, — micsoda égetéseket tett Staremberg armádája: megmutatják a faluk, a merre járt! Csak ebben (ebből) is kilátszik, hogy *fáj az Udvarnak, ha Ausztriát vagy Morvát bántjuk: de nem érzi szegény országunk pusztulását s romlását.* Nem szükséges, hogy avval fáraszsza magát, hogy megparancsolja armádájának: senkit se kíméljenek, — úgy is, valami kegyetlenség lehet a világon, elkövetik.

Ngod fáradozik az tractának (békealku) folyamatában? De édes Nagyságos Uram, tracta, tracta, — jam scimus facta! Adta volna az Isten, azelőtt is hadtunk volna annak békét! Megadtuk mi a sinceritásnak árát. *Szent-Tamás már a mi patronusunk* /... Nem vagyunk mi semminek okai; de azok az alchymisták, statisták anynyit tanácsolnak a jó császárnak de vana glória, de subjugatione Hungarorum, hogy ő Felsége tartományi elpusztúlnak, s utoljára is — *justa causa triumphabit.* — Ngod ne sirjon, *Szent-Péter sírása sem látványtá meg a bécsi ministerium szívét a magyarok ellen!*

Ha a szép épületekben szorult németiség énellenem opponálja magát, és én azért azokat összerontom;¹ ha pór uram fegyvert fog ellenem a falukban: maga házanépin mi történik? én oka ne legyen; mert akár falu, akár város, akár vár ellenem fegyvert fog s nem hódol, s vérrel kell megvennem: est jus gentium, hogy senkinek se légyen ott irtalom!... Én hivatalomban eljárók,» stb.~

Szükségesnek tartottuk néhány pontját ideiktatni ez annyira jellemző levélnek, melynek írására főként épen azon ember pusztításai szolgáltattak okot, a kinek életrajzát vázoljuk; mert hiszen Ocskay a morvái és ausztriai beütéseknél Forgáchnak úgy, mint Bercsényinek és a többi tábornokoknak jobb keze vala. O volt mindnyájok közt a fő romboló, égető; ő volt a visszatorlás művének borzadalmas végrehajtója úgy Zissersdorfnál, mint másutt, — ő volt <uz tűz fejedelme,» a «Rákóczi villáma.» És szükségesnek tartottuk a közlést, a kölcsönösen elkeseredett hangulat, a háború pusztító jellege, s a magyarok részéről elkövetett dúlások indokolása szempontjából is; mert mind az, a mit Forgách a császári hadvezérek és hadseregek eljárásáról ír, — szomorú *valóság*. Pedig Starhemberg Guido még a többi közt angyal volt; a két Heister, Rabutin Pálfiy, Starhemberg Miksa, Kriechbaum és a gaz rác-bandák főnökei — százszorta irtalmatlanabbak valának önála, a ki legalább személyére nézve talpig lovag volt.

Forgách e válaszában írása után nem sokáig pihenhetett Sasvárott. Starhemberg ugyanis Esztergom visszavétele után, ott báró Bruckenthal ezredessel 6 zászlóalj őrséget hagyva, visszament Komáromba, és a Csallóközön át Pozsonyhoz. Innét fölkerelkedvén, — az ott másfél ezreddel vigyázó Balogh István és Somogyi Ferencz útját állni gyöngék valának, — október 26-án Diószegig nyomult, másnap némi csatározás után Bucsányig, s 28-án Lipótvárig³ Ezen kiéhezett erősséget fölmenté az ostromzár alól, s borral, búzával, mindenféle ételmi szerrel, — épen Forgáchnak szomszéd galgóczi uradal-

¹ Ékes kastélyaik fölégéte fájt tehát az osztrák főuraknak!

² Egykorú másolata gyűjteményemben. — Megvan a Széchényi-Epistolariumban is, Miller-nél 270. 1.

³ *Illyés István* püspök naplója. (Kézirat a Nemzeti Múzeumban.; *Sznlay L.* VT. köt. 361. *Arneth*: Starhemberg Guido élete, 420. 1.)

mából és a pogányái megsarczolt Nagy-Szombatból s környékéről — bőven, öt-hat hónapra megraká.

Forgách, (kinek ez időtájról több levele maradt reánk), Balogh Istvánéktól jelentést kapva az ellenség mozdulatairól: azonnal összedoboltatá hadait, s a Fehérhegyeken túl a révek és szorosok oltalmára csak Thúróczy hajdúit s portyázásokra Ocskay és Balogh eze-réből 1000 lovast hagyván hátra, — Ocskayval és összes seregeivel együtt csakhamar átkelt a szomolyáni szoroson, s Korompa és Jasz-lócz tájára szállá. Előreküldé könnyű-lovasságát, melytől megtudta, hogy Starhemberg már bent van Lipótvárban, s tábora megtámad-hatatlan szoros helyekre telepedett túl a Vágón, Galgócz felé. És Forgách bosszankodva volt kénytelen három napon át (október 29., 30., 31.) nézni: mint pusztítja jószágát, mint hajtja marháit, mint hordja szekereken épen leszüretelt borait, vermes életét a német be Leopoldvárába. Száguldozói majd egészen a bástyák alá bejártak ugyan: de a vár és a Vág, s a Vág és a hegy között mit sem tehettek Starhembergnek.*

Forgách bosszankodása annál keserűbb lehetett, mivel tetemes és jó hadak állának rendelkezése alatt; október 31-iki leveléhez csatolja ezek tényleges létszámának jegyzékét, melyből látjuk, hogy a Fehérhegyeken túlmарadottokon kívül tízezer embere vala és pedig abból több mint 5000 reguláris had, ú. m. 3050 dragonyos és 2350

* 1706. *október 31-éről* jelenti Forgách a fejedelemnek: «A német általjövén a Dunán, Leopoldot megsegítette, s harmadnapról fogyást számtalan sok élést takarít hé Galgóczról az várban; jóllehet mi eleget rajta vagyunk, hogy valamimódon megcsaphatnánk: de minthogy az egész cavalleriájával jár által az Vágón, úgy hordja bé az élést, szoros helyen lévén, jól hozzá nem férhetünk.» Ismét *november 2-án, Bőrvéitől*: «Az német megprófontozván Leopoldot, sok bort is bévitt; legalább is az kit bévitt és elrontott, 2000 akóig való, azt pedig mind az enyimbül, — én valóban ismét legalább tízezer frtig vallottam kárt. Míg ottan volt, kömyülvettük, úgyannyira, hogy az leopoldi kapu előtt vagdaltak portásink tiszteteket, és egy lajdinandot el is hoztak; de Galgócz eleibe szállott fortélyos helyekre, — hozzá nem juthattunk derekas csapással. Tegnap regvei megindult és szállott Nagy-Szombaton túl. Az könnyű-hadak: *Ocskay*, *Palocsay*, *Balogh Istvánnal* utána vannak, úgy szándékoznak, hogy valaholott megcsapják. — Eddig bizony nem volt mód benne, hogy megcsaphattuk volna, mivel Galgócznak mindenkor szorosokon tartott, Bucsán is szoros helyen volt, azonban ha csak múltal innen az Dunán három-négy nap — megcsapatom.» (*Eredeti levelek Vörösvárt, a Rákóczi-levéltárban.*)

sorgyalog; továbbá 3050 huszár és mintegy másfélezer hajdú.¹ A könnyű hadat — a 3000 huszárt — Ocskay vezénylél, s ezek csapkodtak leginkább az ellenség körül.

Starhemberg, miután Lipótvárát éléssel három napon át jól megrakta volna, és benne 600 gyalogból s 150 lovasból álló friss őrséget hagyott: november i-jén reggel megindula vissza Pozsony felé, és Forgáchék táborát kikerülve, Nagy-Szombaton túl, Geren-csér és Czifter között telepedék meg. Forgách, — kinek hadai a három napi várakozás alatt szokás szerint elkezdtek faluzni, — tábora derekával a hegyek felől párhuzamosan kíséré az ellenséget, s Borovához szállá.² Ocskayt azonban másfélezer huszárral Starhemberg táborának csapkodására küldi vala; Baloghot, Somogyit pedig a másik másfélezerrel eléje Pozsony felé, oly utasítással, hogy míg Ocskay a németet oldalazva s üldözve folyvást csipkedni fogja: ők ketten mindenmódon tartóztassák menetét, mígnem ő, Forgách, a dragonyosokkal és gyalogsággal utolérheti; mert üttetlenül nem akará elbocsátani.³ Megjegyzendő azonban, hogy alig távozék a cs. tábornagy Lipótvártól: Forgách ezen erősséget azonnal újabb zárlat alá veteté, alája kiildvén Chassant francia dandárnok dragonyos-ezredéből 450-et, a szintén francia Bonefous gyalogjaiból 400-at, (tehát a reguláris hadból majdnem ezer embert), továbbá Szálé Andrásnak már azelőtt is ott feküdt 300 hajdúját.⁴

Starhemberg Guido igen siet vala Pozsonyhoz, hová már november 3-án estére megérkezék, s maga 5-én Bécsben volt. Nem adott tehát időt Forgáchnak, hogy hadaival reágyülekezhessék. Ocskay ék ugyan oldalazták őt és csipkedték utócsapatát: de zárt sorokban nyomuló előhadát Balogh és Somogyi könnyű lovassága föltartóztatni nem bírá. Forgách ezért november 6-iki levelében e két főtisztet élesen kárhoztatja:⁵ pedig ha meggondoljuk, hogy Starhemberg-

1 Eredeti, mellékelt jegyzék Vörösvártt.

2 Innét keltezi november g-iki levelét.

3 L. Forgáchnak főntebb idézett, november 2-iki levelét.

4 «Leopoldban 600 mtiskatírost, 150 lovast hagyott, kire nézve Sassan regi mentit tettem alája, és Bonefous regimentit és az szokott Szálé hajdúit. Bonefits és Szálé lesznek hétszázan, Sassané pedig négyszázötven, — úgy hiszem, resistálhatnak az leopoldiaknak.» *Forgách* november 2-iki levele.)

5 «Az ellenség Pozsonyhoz szállott; mivel minden ordereim haszontalan voltak

gél néhány ezred jól iskolázott nehéz lovasság is volt: legkevésbé sem csodálkozhatunk, ha másfélezer könnyű huszár — hátulról vagy oldalról jövő egyidejű komoly támadás nélkül — nem tudá őt Pozsonytól elvágni. A hiba — a reguláris hadakkal és gyalogsággal intézendett erős oldaltámadás elmulasztásáért — talán inkább Forgáchot illeti, a ki azonban szerteszét faluzó hadainak megoszlásával és szófogatatlanságával menti magát.¹

E tábornagy már november 6-án tudta, hogy Starhemberg téli szállásokra osztja hadait, és hogy Pozsonytól, Szent-György városát felrabolva, a Fehérhegyen Montecuccolival bizonyos német csapatokat — állítólag 3 ezredet — s rácz könnyű-lovas esquadronokat küldött az osztrák határokon vont sánczok őrségének erősítésére; hogy azért ő ehhez képest mind a Csallóköz, mind pedig a Morva folyam felé egyaránt reáérkezessék: elhatározá a szomolyáni szoroshoz szállani.² Hadait tehát itt, a Fehérhegyek átjárataánál fekvő falukon, egymáshoz lehetőleg közel szállásolá el. November u-én maga is e tájon, Lieszkón vala, s innét tudósítja Rákóczit, hogy Starhemberg parancsára Pozsonytól Steinville tábornok hat század Montecuccoli-vasassal, 600 gyaloggal és 450 ójonzcczal ment által a Morva vizén Ausztria és Morvaország hatáira, a hol tehát immár az egész Montecuccoli-ezred, egyéb ezredekől kivezényelt kilencz század lovas és másfélezer gyalog őrködik, — a többi a Csallóközben, Somorjánál, Seprősnél fogott állást.³

A Pozsony-Szent-Györgytől Ausztriának csapott német dandár Thórczy hajduinak egy részét meglepte és fölveré, de a Fehérhegye-

annál az semmirevaló Balogh Istvánnál és Somodynál: nem lehetett megcsapnunk az ellenséget.» (*Forgách*, 1706. november 6-án Nagy-Szombatból a fejedelemhez írott levelében. *Eredeti*, Vörösvártt.)

1 «Az mezei had, cselédjei takarni, mind eloszlott vala,» — írja *Forgách* november 2-iki levelében, s a november 6-ikiban újra kifakad: «Mégemben csaknem megfakadok, — soha sincs annyi emberségem, hogy az átkozott, szófogatatlan hadat összeszedhessem.»

2 Forgách november 6-iki levele.

3 Forgách, 1706. november n-én Lieszkórúl írott levelében. — «Én itten e táján — írja ugyané levelben — dislocáltam olyformán az hadat, hogy négy óra alatt mind csoportosan lehetnének; az bagázsias had pedig és az gyalogság egy óra alatt együtt lehet, az könnyű-hadat elünkben postírozván.» (*Eredeti levél*, Vörösvártt.)

ken át Jabloncza felé utána iramodott Ocskay elül — ki november 9-én Konyha nevű faluban állomásozék — átköltözött a Morván.¹

Forgách azonban e határszéli németeknek túlsó szállásaikon sem akarván nyugodt letelepedést engedni: azonnal beindítá reájok Ausztriába erős lovas-csapattal Ocskayt, ki is mint jár? tudósítandja róla a fejedelmet.*

De nem tudósíthatta már; mert csakhamar rendeletet von Rákóczi-tól: adja át a Vág-melléki parancsnokságot Eszterházy Antalnak, és ő maga jöjjön az udvarhoz. Ideérkezve, a fejedelem udvari-maréchalja által elvetette Forgáchtól a kardot, és a Pozsony bombázta-tását parancsoló utasítás megszegéséért számadásra vonván a tábor-nagyot, ennek következménye az lőn, hogy Forgách Krasznahorka, Szepesvár, majd Munkács kövérében négy esztendeig raboskodék.³

Forgách, egyéni hajlamaira nézve, nagyon Ocskayhoz illő tábor-nok volt; mert ő is módnélkül szeret vala részegeskedni, dorbézolni, városokat, községeket sarczolni. Képzeltető tehát: hogyan ittak, múlattak együtt! S a katonaság a vezérek példáját követve, székére garázdálkodott a falukon s nyomorítá a népet, elannyira, hogy a Fehérhegyeknek különben oly lelkes magyar érzelmű lakói már majd-nem fölzendülének ellenök. Bercsényi szigorú vizsgálatot rendelt e

1 Ocskay László jelenti Konyháról 1706. november 9-éről a fejedelemnek: «Az ellenség Leopold profuntírozására nyomakodván, nemcsak hallhatatlan irgalmatlan-ságot, de iszonyú pogányságot és kegyetlenséget mind nagy-szombatiakon, úgy más helységbelieken mutatott. Csak nagy-szombatiakon többet hostili executione mediante 40,000 frtoknál vont, mind az armádája intertentióját, mind pediglen az praestált sum-mát (sarczot) és Leopoldban bévitt portiókat impultálván, annyira, hogy a templom-béli eszközöket zálogban kellett vetniek. Magunk pediglen vastag ereinek (le gros) nem resistálhattunk, jóllehet alkalmas népének veszteségével vitte bé az élést, szün-telen az ezereim csipdezvén az hadait, vágván és hozván közülök naponként. Leopold-túl visszajövéen, Pozsony elein szállott, Szent-György városát felrabolta hegyeken által Stomfa felé való portázásának alkalmosságával, az mint is nemes Pozsony vármegye portális hajdúiból álló Thúrúczy ezerebéli hajdúit Stomfán felverte, vigyázatlanások miatt . . . Montecuculli Austriának és Morvának oltalmára 3 regementtel ment el tüle austriai és morváii passusokra; azokat — tudom — persequálni fogjuk hadainkkal, immár is az ausztriai passusokra szállván.» (Eredeti az Országos Levéltárban.)

2 Forgáchnak Lieszkőről november 11-én írott levele.

5 Rákóczi Emlékiratai, az Í. h. — Szalay, VI. 370. — Bercsényi november 22-én vette Szécsényben a fejedelem levelét, melyből Forgáchnak vád alá helyezését s le-tartóztatását megtudá. (Archív. Rákócz. V. 314.)

hadak kihágásai megtorlására,¹ december 1-én pedig Bajmóczt várából szörnyűködve írja Károlyinak:

«Már szemem, fülem teli az községnek, katonának s minden rendnek panasztul; hitemre, nem hiszem: két hét alatt ne revoltáltak volna a szegény tótok az hegyen túl s Csejte táján! Gondolja Kglmed: Károlyi katonája részegen sem oly rász, mint ez józanon; az szegény csak iszik s tékozol, ha van mit, ha nincs mit: nyögdögél, s helyt áll, — de ez ex professo pusztít s kedvtelenít mindent, mintha Regulamentuma tartaná. Én, hitemre, nem tudom, mit gondol az öcsém (Forgách); — valóban, sok opiniót okozott magának!

Eszterházy Antal, miután november végnapjaiban a hadak derekát, Bercsényi parancsai szerint, a sztrányai szoros közelségére nézve inkább Csejte táján helyezé téli szállásokra, — december i-én elindul vala Bercsényi látogatására Bajmóczt,³ s onnét tábornoksága székhelyére Érsek-Újvárra. Ocskayt azonban saját ezerével és 800 válogatott dragonyossal tovább is a nádasi szoros bejáratánál, Szomorlyán vára alatt hagyá, oly utasítással, «hogy egyik szeme az Morvára, másik Somorjára s Pozsonyra légyen,» egyetértve amott Thúróczyval s a többi túl levőkkel, émitt pedig a vereckyei Dunaág mentén vigyázó Balogh Istvánnal és Somogyival.⁴

E hadállásban érte őt a tél.

Megjegyzendő még az 1706-ik évről, hogy az ezredek ú. n. reductiója, vagyis a nagyobb ezereknek 12, sőt több századból 10-re leszállítása, viszont az aprós, csonka ezereknek egymásba olvasztása, továbbá valamennyiben a legénységnek lehetőleg egy-egy vidékből

¹ *Archív. Rákócz. V. 326.*

² *Rákóczi Tár, II. 197.* A fejedelem pedig az iszonyatos kihágásokért egyenesen Ocskay-t teszi felelőssé, lőrinczii táborából november 18-án jellemzőleg azt válaszolván e dandámoknak konyhai, november 9-iki levelére, hogy épen mivel az ellenség oly irtogatlanul kiélte Nagy-Szombat vidékét: kímélniök kellene azt a mi hadainknak; telvük pedig ezek képtelen kihágásai ellen keserű panaszokkal Pozsony vármegye és Nagy-Szombat sz. kir. város fölterjesztései. Utasítja tehát Ocskayt, hogy az ellenség pusztításait Ausztriának, Morvának rója vissza, ellenben idehaza a hadat szoros zabolában tartsa, s a szegénységet kímélje. (*Eredeti fogalmazat a fönthebbi levél hátán.*)

³ *Archív. Rákócz. V. 326. és 330.*

⁴ U. o., 330.

való összeállítása, illetőleg kicserélése, — ezen év közepén, végén és 1707. elején ment végbe. Ocskay ezrede mindjárt az elsők közt, még a nyári szünet tartama alatt reducáltatott, és pedig 12 századból 10-re, melynek hetét Nyitra-, hármát Barsmegyének Oszlány vidéke állította ki, olyképen, hogy minden század 100 főből és így az ezred kerekszámmal 1000 emberből, — tehát a mai lovas-ezredek állományánál erősebb harczászati egységből — álljon.¹ A mint is már a Forgách-féle, 1706. október 31-iki hadi létszám-kimutatásban Ocskay ezredének teljes állománya 1000 főre tétetik.»²

1 U. o., az 1706. június 29-iki és július 4-iki levél, 134. és 145. l.

2 Eredetije a vörösvári *Rákóczi-levéltárban*.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Ocskay a Fehérhegyekből Trencsény és Morva felé vigyáz, (1707.) s Morvába betör. — Meggyűjtja az ausztriai és dévényi malmokat s a pozsonyi hídra ereszti alá. Starhemberg megsegíti Lipótvárt; Ocskay Szokolczától újra beüt Morvába, Bokros Ausztriába; adót vetnek ki, hódoltnak. — A császáriak hadi tervei; Starhembergnek ismét sikerű Lipótvárt őrséggel, éléssel fölfrissíteni; erődít vényeket emel a Vágvonalon. — Ocskay a cs. kegyelmet visszautasítja, s Morva felé csapdoz; Ebeczky Nagy-Magyaránál megveri a Hannover-czredet. — Ocskay fölkelte a Fehérhegyek lakóit; Starhemberg nem bírja őt meglepni, de Sasvárba, Szokolczára őrséget vet, Detreköt, Élesköt, Szomolyánt stb. megveszi. — Ezalatt Ocskay mögéje kerül, és Sasvárnál tönkre veri a híres Steinville-czredet nagy győzelemmel; Starhemberg boszújában a Fehérhegyek falvait s Ocskay kastélyát égeti, dúlatja. Ocskay a sztrópkói uradalmat kapja jutalmúl Rákóczitól.

Ocskaynak az 1707-ik év elején hat heti pihenés (farsangolás!) engedtetett, Trencsény táján való téli szállásán. Ugyanis ekkori tábornoka, gróf Eszterházy Antal tábori könyvében, január 4. és 5-ike alatt rendeleteket olvasunk a trencsényi zárlat parancsnokához, Luzsinszky Sándor ezredeshez, hogy négy erős századdal menjen által a Fehérhegyeken, Ocskay felváltására, hat heti élelemmel; és viszont Ocskayhoz, hogy hagyja túl a hegyen alezredesét négy századdal, s Bezegh Imre ezeréből három, Bokroséból is három századot, a kik Luzsinszkyval Morva felé örködjenek, — a többivel maga a dandárnok szálljon kirendelt kvártélyába.* De már január 7-én újabb utasítás megy Ocskaynak, hogy habár általjön is a hegyen s a Vágón szállásaira: azért a Fehérhegyen túli részek vezénylete ezentúl is őt illetendi; vagyis Luzsinszky az ő dandárnoksága alá adatott. Január 8-án pedig meghagyás: legyen gondja a lipótvári zárlatra is, melyet a saját vagy Bezegh ezeréből két századdal erősítsen meg. A Lieszkón hagyott fegyvereket küldje Érsek-Újvárbá. Január 11-én figyelmeztetés: úgy a hegyen túl, mint a vereknyei Duna mentén és Lipótvár alatt örködő hadakra szorgalmas vigyázással legyen, s az utóbbi ostromzárlatban fekvő három századát

* Gróf Eszterházy Antal tábori könyve. (A Nemzeti Múzeum kézirattárában. Legújabbán kiadtam.)

Bezeghnek, saját ezredbeli, kvártélyban pihenő századokkal váltassa fel. Másnap meghagyás, hogy br. Majthévi úrfit fogassa el, s küldje Érsek-Új várba. Január 14-én és 17-én megint lelkére köttetik «az Morva, Pozsony és Leopoldvár eleire való vigyázás,» és a hadaknak téli szállásolásokra osztása.

Ekkor a zord évszakbeli nyugalmat a császáriak Morvában észre vett készülődéseinek híre kissé megzavará. Január 18-án rendelet megy Ocskayra, «hogy hadával — régi helyére — Szenicze és Szomolyán tájékára szálljon, az hová is gyülekezni fognak Luzsinszky, Bezegh Imre, és ha szükséges, Balogh István uram is a maga hadával.» Ugyan Balognak is utasítás: Ha Ocskay úgy kívánandja, siesen segélyére Galánthától a Fehérhegyekbe. Másnap Ocskaynak meghagyás: Báró Révay Gáspár hajdúságát Thuróczy ezerével váltassa fel Lipótvár alatt; s január 21-én egy csomó ordre az Ocskay alá rendelt ezredesekre, hogy a dandárnokot fejőknek ismerjék s parancsainak mindenben engedelmeskedjenek. Január 27-én figyelemzetés megy Ocskay és Balogh István dandárnokokra: éber figyelemmel legyenek Pozsony felé, mert Pálffy, a bán, onnan kiütni készül, meg ne lepje őket. A jó vigyázás, folytonos portyázás meg is volt mind Pozsony, mind Morva felé; és mivel a háború súlypontja ekkor túl a Dunára nehezült, — hol Starhemberg és Rabutin ellen az öreg Bottyán vezényel vala, — a Vág és Fehérhegyek tájain zavartalaní élvezhették a téli nyugalmat a kurucz hadak. Valami mozgalomnak még csak híre sem volt, egész február 21-éig.

E napon az Eszterházy Antal alatti alvezérletre odaérkezett Buday István tábornokot értesíti főnöke, hogy miután a Szeniczen állomásozó Ocskaytól oly tudósítás érkezett, hogy Morvában Lipótvár számára élelmi szállítmányt készítenek: tehát a vezénylete alatt álló dandárt, midőn az iránt Ocskaytól megkerestetnék, ez utóbbinak segélyére küldje által Póstyénnél a Vágón.* Morvába akar vala-e Ocskay kettős dandárral betörni a gyülekező hadinép szétosztása végett? vagy a szorosokon [ellentállni az élelmi vonatot kísérő császári seregek? — Nincs adatunk reá. A hír azonban tartotta magát, csakhogy a morvaiak célpontjául hol Trencsényt, hol Lipótvárt

* *Eszterházy* tábori könyve.

emlegették. Mely szándéklatnak hogy itt is, ott is gátat lehessen vetni: Eszterházy márczius 4-én a Buday alatt állott három huszár-ezredet, Géczy Gábor, Szalay Pál és Réthey Györgyét csakugyan Ocskayhoz rendelé; míg Lipótvár környékén, a zárlaton kívül, Babócsay Ferencz reguláris lovasságból álló dandárát tartja vala készen.¹ Ugyané napon Ocskaynak midőn tudtára adja, hogy az említett huszár-ezredekkel, teendő hadműködéseire nézve, rendelkezhetik: egyszersmind nemcsak a morvái ellenségre, hanem a Trencsényre való vigyázást is kötelességévé teszi Eszterházy.-

Márczius 9-én újabb rendelet Budayra, hogy mihelyt Ocskay kérni fogja: ne csak dandárát küldje, hanem maga is menjen «oda, az hová a szükség kívánja.» Néhány nap múlva azután elhatározzák, hogy ők lépjenek föl támadólag; nevezetesen, nem várandó be a morvái németnek becsapása: hanem Ocskay László üssön be Morvába, és pedig, ha elégségesnek ítéli, csak a saját dandárával, ha ellenben nem, — tehát egyesülten a Budayéval. Eszterházynek e rendelete márczius 13-án kelt; Buday meg is indítá ezredeit Ocskay felé: de márczius 18-án újabb utasítást vesz tábornagyától, hogy t. i. Ocskay — időközben érkezett jelentése szerint — csak maga fogja megkísérlem a morvái próbát, tehát Szalay Pál ezrede útjából is visszatérítendő; azonban mind a három ezredet együtt, csoportban készen tartsa a tábornok, hogy ha kelleni találna, azonnal segélyt nyújthasson Ocskaynak. Ezen intézkedés másnap márczius 19-én ismételtetvén, egyúttal Ocskaynak is tudtára adatik, s a Stomfa és Dévény táján őrt álló Bokros Pál gyalogezeredesre szintén parancs megy: hogy míg Ocskay Morvába, — azalatt ő Ausztriába csapjon, tegyen ott riadást, s az ellenségnek szolgáló dévényi malmokat ron-tássá el és hajóikat bocsáttassa le a Dunán.

Bokros azonban, e vállalatra úgy látszik, némi segítséget kért: mert márczius 22-én meghagyatik Budaynak, «hogy Bokros Pál mellé három (lovas) sereget (századot) brigádája alúl, egy morvái vagy ausztriai excursióra rendeljen, és Balogh Istvánnal Pozsony alá portyáztasson.»[^]

¹ *Gróf Eszterházy Antal-nák* Nyitra-Emökéről 1707. márczius 4-én gróf Bercsényi Miklóshoz írott jelentése. (Eredetije gyűjteményemben.)

² *Eszterházy* tábori könyve.

⁵ Tábori könyv.

Ocskay márczius közepén elkezdé hadait téli szállásaikból Szakolczához összevonni, a beütés végett. Azonban, mint ő a morvaiak készülődését idejekorán észrevette volt: úgy azok előtt sem maradt ismeretlen az ő rezgelődése. A labancz báró Berényi Ferencz már márczius 17-én ezt jegyzé naplójába: «Az kuruczokat Szakolczához parancsolták, hogy gyűljenek, és nagy rablást tegyenek Morvában.»¹ Ocskay betörése márczius 18—19-én ment végbe, még pedig — noha az ellenség előre tudta volt szándékát — *szerencsésen*. Megtámadta a brodszki sánczot; az ezt védő 200 német-gyalog vitézül ellenállt, s a rohamban Ocskaynak egy kedves tisztje is sebet kapott. E fölött Ocskay felbőszülve, leugrik lováról és személyesen vezeti újabb rohamra a kuruczokat, kik is most a sánczot bévé vén, a németeket egy lábíg felkoncolják. Azzal Nikolsburg felé száguldanak; 200 lovas és 60 gyalog-németből álló csapat akad össze velők, melyből csak 30 lovas szaladhatott el, a többit levágták. Ezután hús helységet földúltak, s a fegyvereseket mindenütt leölték. Gazdag zsákmánnyal tértek vissza.² Ezalatt maga Eszterházy tetemes erővel Pozsony alá csapott, nem kis lármát okozván ott az ellenségnek.³

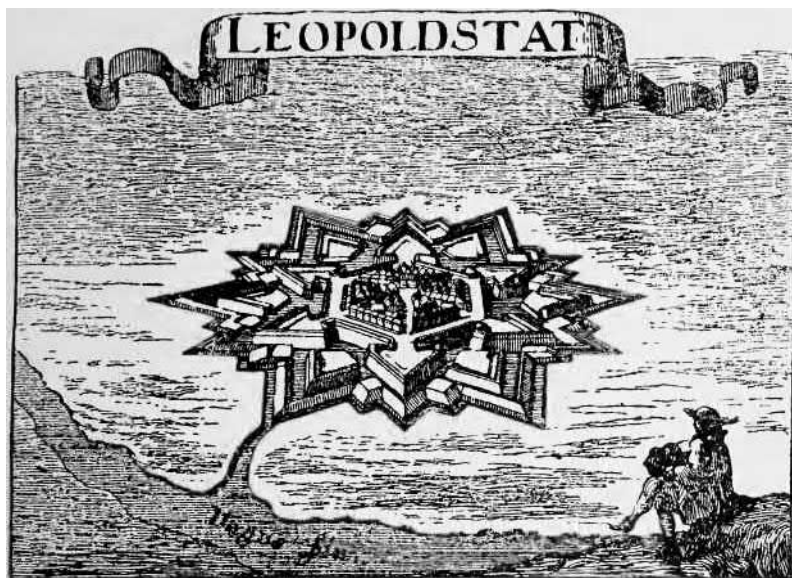
Bottyán tábornok túl a Dunán, Kapuvár és a Répcze táján ejtett német foglyok vallomásaiból már márczius 8-án megtudá, hogy gróf Starhemberg Guidónak szándékában van, mihelyt a Rabutin-féle fáradt és megfogyott hadtestet a stájer határok mentén némi biztonságba helyezheti, lovasságának javával a már ismét nagy szorultságba jutott Lipótvárat megsegíteni; — még azon napon írt levelével figyelmezteté tehát Eszterházyt: jól vigyáztasson a cs. tábornagy e czélzatára, különösen átkelésére a Dunán Pozsony körüi!⁴ Eszter-

1 *Báró Berényi F.* naplója. (Kézirat a Nemzeti Múzeumban. Hung/quart. 64.)

2 Az 1706—1707-iki *nagy-szombati jezsuita-napló* 1707. június 20-iki följegyzése, Ocskay előreküldött hadsegédének elbeszélése után. — Eszterházy A. is írja 1707. márczius 23-án Szered várából Bercsényinek: «Brigadéros Ocskay László uramnak adtam vala intimatiómat, hogyha míg magam Pozsony alatt lármáskodom: addig ő Kglme is Morvában valamely próbát tegyen. *Istennek hála, Ő Kglme szerencsésen járt*, mit vitt végben? levelébül kitétszik.» (*Eredeti levél* gyűjteményemben; Ocskay érintett tudósítása azonban ma már nincs hozzá mellékelve.)

3 Eszterházynek ugyané márczius 23-iki levele, s az idézett napló.

4 L. *Thaly*: «Dunántúli Hadjárat 1707-ben» 76—80. 1.

LI POT VAR, 1704,

(101. lap.)

házy azonnal fel is véré hadait téli szállásaikból, s túl a Vágón, Szencz tájára helyezé vonalakba, honnét Buday és Balogh Istvánékkal sűrűn portyáztatott Pozsony alá. Lefolyt vagy tíz nap; Antal úr megúná a várakozást, és azért ment azután személyesen Pozsony alá, hogy maga győződhessék meg: történik-e ott valami, Lipótvár megsegítése céljából? Mivel azonban semmi gyanúsat észre nem vehetett: visszavezeté a hadakat, melyek a Vágón túli kiélt helységeken hosszasan nem tanyázhatnak vala, és a Vág mentén, — nagyobb részt a balparton — szállásolá el őket.¹ Egyébiránt Szeredről márczius 23-án meghagyá a lipótvári zárlat parancsnokának, Thúróczy ezredesnek, hogy mivel «az karkóczi (Dudvág) hidaknak elhárnyása, ha az német Leopoldban akarna menni, annak nagy akadályára lenne»: tehát e hidakat hányassa el.²

Márczius 24-én és 25-én viszont Ocskaynak ad válaszrendeletet, melyekben a dandárnoknak minden intézkedését, — nevezetesen a pozsonyi hid elrontására irányzott szándokát is — helyben hagyja, s utasítja őt, hogy csak maradjon csapataival tovább is túl a Fehérhegyeken.³

Miután pedig a már végínségre jutott Lipótvár megsegítését József császár minden áron óhajtá: Starhemberg, ki e nehéznek látszó feladatra vállalkozók, addig míg Pozsonynál az élelmi készletet összegyűjtenék, a kuruczok figyelmét másfelé vonandó: a Dunán Hainburgnál, Dévényen fölül, hidat veretett. E csselfogással sikerűit is a jó Eszterházy Antalt félrevezetnie, ki márczius 26-án Ocskaynak már ezt írja: «Az ellenség Vágón innénd lévő hadaink lineáira s felszedésére nézve *eltért*, — *nem meri megpróbálni Leopoldnak segítségét*. Prucknál hidat csinált Dévén felé, *onnét Morvának, és talám úgy igyekezik irru mpálni*.» Vigyázzon tehát Ocskay serényen, innét segítettetni fog, — Thúróczy Gáspár ezredét küldi melléje. Azonban a dévényi és pozsonyi malmokat csak rontássá el s hajóikat

1 «Mivel pedig még ekkoráig sem nyilatkozott ki az ellenség Leopold segítségére induló intentuma, — az hadak, elpusztúlt állapotához képest a Vágón innénd levő helységeken nem subsistálhatván, a Vág mentében, túl dislocáltattanak általam.» (Eszterházy 1707. márczius 23-iki levele Szeredről, Bercsényihez.)

2 Eszterházy tábori könyve.

3 U. o.

bocsáttassa alá, hogy «hídjoknak árthasson velők.»¹ Ocskay ez utóbbi feladatot, t. i. az ausztriai és dévényi malmoknak meggyújtva alábocsátását a pozsonyi hídra, tán már ugyan, e levél kelte napján, vagy másnap márczius 27-én végrehajtá: mert márczius 28-án már megköszöni neki e jó szolgálatot Eszterházy, és a Buday István küldötte segítségnek, «az ausztriai malmok végbement lebocsátatása után», meg visszaküldését ajánlja.^a

Míg ezen intézkedéseinek sikerén Eszterházy Sempte várában nyugodtan ^pihenne s Lipótvár megsegítésétől immár alig tartana valamit: egyszerre, márczius 31-én reggel nem várt hírt vesz vala a Pozsony felé vigyázó Balogh István és Somogyiéktól, mire nagyhamar kapkod kétfelé, s küld sürgető parancsokat Ebeczkynek, Thúróczynak. Az elsőnek: «Sietve jöjjön regimentjével, mivel a német Leopold segítségére jön, — el is haladta Szenczet.» S a másodiknak: «Thúróczy Gáspár colonellus uramnak orderiben adott értésére, hogy az leopoldi bloquádából kijöven, siessen semptei hídhöz, az taraczkokat és lovas seregeket is elhozván magával.»⁵ Parancsot küldte továbbá ugyanekkor Norvald ezredesre is, hogy a mellette levő — reguláris dragonyos — ezredekkel «mentül hamarabb, csak könnyebbszerrel» induljon Szenczhez.⁴ Ez utóbbi intézkedés már nyilván azon czélra történt, hogy Starhembergnek visszatérésében útját állhassák.

Ugyanis Guidó gróf márczius 29-én Bécsből Pozsonyba lemenvén, Köpésénytől éjjel átköltöztette három, legpihentebb lovú s legteljesebb számú dragonyos és vasas-ezredét. Másnap ezek rakodtak: minden ló hátára egy-egy zsák lisztet s némi sót, — vágó-marhákat útközben a falvakból valának hajtandók. És noha Starhemberg a sikerről Bécsben épen nem kezeskedett, tudván Eszterházy erejének

¹ *Tábori könyv.*

² *a Die 2 8. Martij. Brigaderius Ocskay uramnak* megköszöntetett a dévényi malmok lebocsátása pozsonyi hídnak; és a kívánt próbának succursusára híd (a Morvára?) készen tartatik. Előbb tudósításátul vár (Antal úr): mi módon aggrediálni akarja?

A mellett Buday István generális uramhoz küldendő succursusnak, post peractam actionem molarum Austriacarum visszaküldése recommendáltatik.» (*Tábori könyv.*)

⁵ *Tábori könyv*; 1707. márczius 31-éről Sempte várából kiadott orderék.

⁴ U. o.

aránylag nagy számát: mindazáltal márczius 31. hajnalban, a császár iránti «vak-engedelmességből» csak kiindul Pozsonyból elszántan, harmadfélezer jól megrakott lovasával s vagy ezer ráczzal és labanczzal Lipótvár felé.¹ Tudjuk, hogy Antal úr csak akkor von hírt váratlan jöveteléről, midőn már Senczet, tehát majdnem a feleútat meghaladá. Ekkor már késő volt kapkodni, mert Guido még az nap estére beért Leopoldvárho. Thúróczy ugyan még szerencsésen elvihetné az ágyúkat és ostromzáró csapatokat előle Semptéhez: azonban míg Ebeczky, Norvald és a többiek fölverhették szállásaikból a hadakat, s különösen a gyalogságot a Vágón átszállíthatták, — ahhoz idő kellett. Ekként csakis a visszamehetés akadályozásáról és Starhembergnek a visszatérő út közben leendő megcsapásáról lehetett immár szó, a mi egyébiránt, ha őt annyian minden oldalról körüivel: étik, nagy sikerrel biztató feladatnak látszék.

Jól tudá ezt Guidó gróf is, — és azért nem tartá tanácsosnak bevárni, hogy a kuruczok mindenfelől a nyakára gyülekezessenek. Hanem, a mint a 6—8 hétre való éleést Lipótvárról lerakatta, a lovaknak csak egy jó abrakot, a katonáknak csak néhány órai pihenést engedett, s még ugyanazon márczius 31-én éjjélkor megindula az éji sötétség leple alatt vissza.² Hogy a kurucz gyalogság ily gyorsan reá nem érkezhett, igen valószínű; azonban az meg bizonyos, hogy reáérkezék a könnyű-lovassal a derék Ebeczky, a ki ugyancsak a sarkukban járt a császáriaknak s jól csípdezé őket. Sőt maga Antal úr is a nehéz-lovassággal egész Cseklészig kíséri vala Starhemberget április i-én, s «nem kevés kárt» tön benne, a nélkül mindazáltal, hogy elhatározó támadást mérhetett volna reá, vagy őt Pozsonytúl elvághatta volna.³

1 *Arnth*: Starhemberg Guido élete, 426. 1., «körülbelül 2000 lovast» mond, míg Eszterházy Antal április 3-án azt írja Bottyánnak: «mely ellenségnek száma három regimenthül állott, igen complete penig*» (Tábori könyv.) Tehát mintegy 2500 német ovas lehetett. Hogy pedig még rác és labancz könnyű-lovasság is volt vele elő- és utóhadul: világosan kitűnik a nagy-szombati *jezsuita-naplóból*; ez Guido erejét legalább 3500 főre teszi.

2 *Arnth*: Starhemberg élete, 437. 1.

3 *Eszterházy Antal* tábori könyvében: «3. Április. Generális Bottyán János uramnak levelére válasz adatik, hogy t. i. már az ellenség Leopoldban bévitte az élet alattomban, hogy senkinek nem lehetett tudtára bizonyos készületi; mindazonáltal

Starhemberg ügyességének tehát a vakmerő vállalat sikerült. E játékból Ocskay szerencsésen kimaradt, mivel folyvást Szakolcza tájékán vala. Azonban neki is teendője akadt ismét. Tudomására jutott ugyanis, hogy Montecuccoli és Krumpach Morvában, Starhemberg lipótvári sikerétől csábítatva, szintén rezgelődni kezdenek, s a helyőrségekbeli hadakat csoportra gyűjtik, ők viszont Trencsény várába viendők be élelmet. E hírt Ocskay április 5—6-án oly kérés mellett tudatá Eszterházyval: engedje meg neki a tábornok a saját dandarához csatolni a trencsényi zárlat gyalogságát, s akkor ő ellentálland. Mire április 7-én a következő válaszok mentek Ocskayhoz: A hajdúságbúí bizonyos okokra nézve csak a Szádeczkyéit veheti magához, hanem a könnyű-lovasságból Bezegh és Luzsinszky ezerei melléje adatnak, kikhez s a maga ezredéhez még fölszedvén a föld népét is, — meggátolhatja az ellenség szándékát.¹

De még ugyané napról más, határozott támadást rendelő parancs küldetik:

«Item, Ocskay uramnak missiliter parancsoltatik, hogy Generális Buday István urammal conjungálván magát, *avval az könnyű-haddal*, — bár jöjjön Trencsénnek segítségére az morváí ellenség, bár nem, — *menjen hé Morvába, és valami hostilitást elkövethet, kövesse el.*»*

visszatértében egy kevés diversiót tévén, *az ellenségnek nem kevés kárt tettek a mi hadaink.*» V. ö. a tábori könyv többi bejegyzéseit, úgy *Thaly*: «Dunántúli Hadjárat 1707-ben», s *Szalay*: Magyarország Tört. VI. 398. Igen érdekes továbbá, — ha igaz, — a mit ez eseményre nézve Berényi Ferencz jegyzett naplójába: «Trencsénybül azt írja az (jezsuita) rector, hogy min ekelőtte megindult volna az prófonttal Starhemberg minap Leopold felé, az leopoldi commendantnak azt írta, hogy Pozsontól nem mér Leopoldnak menni: hanem legyen patientiával, Komáromnál köttet hidat az Dunán, és onnand megyen bé; az mely levelet elfogván az kuruczok, nagyobb részét az hadnak arra vitték, — *talám szántsándékkal küldönék úgy az levelet, hogy elfogják*, — azonban egy éjjel csak bécsúsza; azután, hogy visszament, Cseklyészig kísérgette Antal úr; talám Pozsonbül 3 irtot kongóul küldött pro fatigio Antalnak Guido, hogy convoirozta.»

¹ *Tábori könyv.*

² U. o. V. ö. az április 9-én Buday Istvánnak szóló ezen rendelettel: «Item, Generális Buday uramnak dicsértetett sörénysége marsírozásának, és hacsak nem attentálnak az morvaiak eruptiót: ő Kglme, Ocskay László brigádájabeliekkal becsapjanak.» Továbbá Bercsényinek Tepliczéről 1707. április 7-éről Rákóczihoz írott levele pontjával: «Ocskay azt írja: fut Morva az svécustúl; most akar in forma irrum-

A serény, vitéz, és kalandra, pusztításra mindig kész Ocskaynak ennél szebb bíztatás nem kellett. Azért is, míg maga indulhatna Morvába: addig is már április 8-án beugratá a Bokros mellett lévő lovasságot Ausztriába «tüzelni», kik ott egynéhány helységet földúltak s égetének.¹ Morvái újabb beütésének híre is néhány nap múlva már Bécsset járta: «Van híre Bécsben — írja báró Berényi Ferencz április 13-áról naplójában, — strázsára későn este vittek hírt, hogy vígyázással legyenek: mert bé akarnak az magyarok csapni Morvába». És valóban, a kuruczok ekkor már széliére adóztatták az osztrák és morva községeket, — s a melyik az adót vagy tűzváltást megtagadá, földúlták és elhamvasztották. Ekként a háború pénzforszáit részben az idegen föld vala kénytelen szolgáltatni a magyar fegyvereknek.²

Április vége felé Eszterházy formaszerű hódoltató pátenseket bocsáta Morvára és Ausztriára; mely tartományoknak hogy határszéli helységeit összeírassa és reájok ne csak pénzbeli adót vessen: hanem kenyeret, gabonát, vágó-marhát, abrakot és szénát is a hadak számára, s karhatalommal szedesse is be, — megparancsolja Ocskaynak. E mellett, hogy Montecuccolira vígyázzon, az Ausztriába csapdozó Bokrost segítse, és az ott beszállásolt bányadt (Bottyán által Dunántúl tönkre nyomorított) németiséget vagdaltassa le.⁵ Ugyanezen idő

pálni (Ocskay), ágyút, mozsárt kér. Kitanulom, s elrendelem az mint] lehet.® } (Archív. Rakócz. V. 388.)

1 «9. Április. Valami hradistyai ember gyűtt Bécsből, azt mondja, hogy tegnap, jövet három tüzet látott Ausztriában, hogy szerencse, ha kuruczok nem füstöltek megint.» (Berényi F. naplója.)

2 *Eszterházy tábort könyvében* olvassuk: «Die 13. Április. Bokros Pál uramnak, hogy Ausztriában tegyen repartitiót, az helységek seriessét küldje meg.» — «Item. Blaskovich István (Ocskay hadbiztosa) uramnak, hogy Morvára tégyen repartitiót, a helységek seriessét küldje meg.»

3 *Eszterházy tábort könyvében* 1707. április 22.: «Brigadéros Ocskay László uramnak missiliter értésére adatik, hogy ő Kglme in elusionem hostis, Montecuculi motusira vígyázzván, Ausztriában és Morvában az helységeket conscribálja, kenyér, vágó, gabona, széna, abrak és pénzbeli impositiókat repartíaltassa és exigáltassa is, melynek szaporább voltáért pátenseimet be fogom bocsátanom. A mellett, a minémű maródi németiség inquarterizáltatott Morvában és Ausztriában: maga brigádájából Bokros Pál uramat secundálván, attaquéroztassa hamarsággal őket.» És április 28-áról ugyanott: «Ausztriába és Morvába bizonyos német és tót pátensek expediálttának, a melyekben bizonyos impositák húsbúí, lisztbúí, pénzúí és abrakúí reájok vettetnek.»

tájban Lichtenstein herceg embereit Érsek-Újvárig küldözte vala le, az Ocskayék által Morvából elhajtott drága, fajbéli ménességének visszaváltása végett.¹ Volt tehát elég nyereségük a kuruczoknak, s főleg a beütések főmesterének: Ocskay Lászlónak.

Április 27. és 28-án Ocskay dandára egy gyalog-ezreddel — Thúróczyéval — és a Balogh István őrnagyával Andreánszky Zsigmonddal kivezényelt két lovas-századdal erősbíttetik, hogy a beütések annál gyakrabban és tetemesebb erővel történhessenek, s a kivetett adók fegyverrel is behajtassanak. Nevezetesen Thúróczy közvetlenül Ocskay mellé, — tehát Morva felé, — Andreánszky pedig Bokros mellé, tehát Ausztria határaitra rendeltetett.²

Ocskaynak ekkori serény magaviseletével még a különben nagyon szigorú Ítéletekhez szokott Bercsényi is annyira meg volt elégedve, hogy azt ajánlja Rákóczinak: Antal úr bátran eljöhét az ónodi gyűlésre, hiszen lehet addig helyében Csáky Mihály vagy bármely más gyöngye tábornok is: «mert túl a Vágón *Ocskay*, innen Babócsay s Ebeczky jó oszlopi lennének, lesznek is akármelyiknek».³

Ezen közben Starhemberg május 10-én a köpcsényi mezőn gyűjté össze hadi szemle alá csapatait, onnan azon híreket bocsátván, hogy Nyitrát vagy Érsek-Újvárt (ehhez azonban elégséges ereje nem vala) fogja megszállani. Mely hírekre a kuruczok is mindjárt újabb diverziókkal lőnek készen. Ezek egyike az volt, hogy Ocskayék Morvába háromfelől, továbbá Ausztriába is megint nagyobb erővel beüssenek, a folyton beportyázó adószedő kisebb csapatokon kívül.⁴

1 A *tábori könyv* szerint április 14-én adatik útlevél Lichtenstein herceg emberei számára.

2 U. o. *április 27-én*: «Andreánszky uramnak, hogy inspectiója alatt lévő két sereggel siessen Ocskay uram mellé, s tegyen kemény excursiókat Bokros Pál urammal Ausztriában és Morvában. — *Eadem*, Bokros Pál uramnak, hogy tett projectuma szerint azon morvái és ausztriai operatióknak véghezvitelítül el ne álljon, hanem eljárjon a dologban; in absentia Montecuculiana jó csapást tehet. — *Die 28. Aprilis*. Thúróczy Gáspár uramnak, hogy menjen ezerestül Ocskay uram mellé Jablonczához, Fehérhegyen túl.»

3 *Bercsényi* 1707. április 27-én Beszterczéről. (*Archiv. Rákócz.* V. 407. I.)

4 *Berényi F. naplója* 1707. május 9-éről: «10. May lesz Köpcsennél az mustra azután Nyitra alá mennek. Az kuruczok olyan szándékkal vannak, hogy Morvát három felől üssék meg és Ausztriát látogassák meg.»

A tavasz e szerint a kuruczokra nézve előnyös állapotok között telt el; azonban a nyár folyamában épen az Eszterházy vezénylete alatti tábornokság területe várta magára a vésznek súlyát. Ugyanis míg május folytán a császáriak a köpcsényi mezőn egyre mustrálták s készítették elő hadaikat a nyári táborozásra: Antal úr május 24-én azon «csaknem bizonyos» tudósítást veszi, hogy Starhemberg már június 5-én (a napját is tudta!) meg fogja szállani Érsek-Újvárt.¹ Tehát e főerősségbe gyűjté össze legjobb gyalogságát, s tömérdek élelmszert hordatott oda.

A dolog azonban nem egészen úgy állt. Mert a május 6-án Bécsben tartott hadi-tanács abban állapodott vala meg, hogy miután a Rabutin és Starhemberg Miksa által túl a Dunán Bottyán ellen intézett téli hadjárat rosszul ütött ki: Rabutin és Pálffy még egy csapást kíséreljenek meg egyesülten, 14—15,000 emberrel az öreg kurucz tábornokra mérni, azután Rabutin válogatott 7000-rel igyekezze Erdély felé, s Dunántúl maradjon a bán, Ebergényivel, Nádasdyval. Ellenben, hogy a Morvát és Ausztriát folyton dúló s adóztató Ocskay a határoktól elvégre lejobb szoríttassék: a főerővel, 12,000 emberrel, Starhemberg Guido keljen át a Dunán, s mindenekelőtt a csak május végéig ellátott Lipótvárat segítse meg; azután útját a Fehérhegyeknek vévén, kerítse hatalmába s rakja meg császári őrségekkel az azok között fekvő apró sziklaváratokat, a kuruczok eme sásfészkeit, melyeknek meghódításával féken lehet majd tartani úgy azon tájaknak harczias és a magyar ügghöz nagyon szító lakóit is, mind pedig az örökös-tartományokat a folytonos pusztító betörések elül fedezni. Hogy *mindezek szerencsés véghezvitele után Érsek-Újvár vétessék-e ostrom alá? vagy a bányavárosok és ezeknek kulcsai: Nyitra s Léva vára foglaltassanak el?* — a tábor-nagy bölcs belátására bízzatik.²

Magyar részről Bercsényit e nyár folyamában az ónodi gyűlés, majd a Nagy-Péter czárnál Varsóba való követjárás tartották a harcz-

1 *Gróf Eszterházy Antal* 1707. május 24-én írja Nyitra-Emökéről Bercsényinek: «Az német már alkalmasint gyülekezik Köpcsénhez, *pro* 5. *futuri mensis Junij szándékozik Újvár alá, mely csaknem bizonyosa* (Eredeti levél, gyűjteményemben.)

2 Cs. és kir. *hadi levéltár* Bécsben. — *Arneth*: Starhemberg élete, 428—429. 1. *Szalay*, VI. 459—460. 1.

tértől távol; a Vág-melléki hadak élén tehát továbbra is gróf Eszterházy Antal maradt, a ki alatt a szintén Ónodhoz hívott Buday István tábornokot az íjű és puha gróf Csáky Mihály s a kényelemszerető báró Andrássy Pál váltották föl. Bercsényi azonban nem is ezen alvezérekben, sőt nem is a bár elszánt, buzgó, jóakarátú, de önállótlan és tanácstalan Eszterházyban bizott, hanem az alatta vezénylő három derék dandárparancsnok: Ebeczky, Ocskay és Babócsay vitézsége- és ügyességében. Meg is hagyta a jó Antal úrnak, hogy inkább védőleg tartsa magát, s személye szerint át ne keljen a Vágón, — elvégezendi ott a dolgot Ocskay!»

Ez utóbbi május végnapjaiban még mindig a morva széleken állomásozók, s hadai más részével Trencsényt szorongatta. Az ostromzárlat ekkori parancsnoka: Szádeczky Gáspár hajdú-ezredes, 1707. május 29-én Szoblahón kelt hosszabb levélben értesíti Jablonczára a dandárnokot, hogy ő gyalogságával s a Piacsek századabeli némi lovassal tegnapelőtt és tegnap lesbe állott a külvárosoknál, s a vár alatt egy völgyecskén át «megloptuk a németeket, egynihányat lesóztunk benne, sebekben ejtettünk felesset, — utoljára az ágyúk alúl el köllött távoznunk, de nem esett közüliünk egyike is sebben. Óránként folytatjuk azon leseket». Újságolja továbbá, hogy «elmúlt hétben Luzsinszky uram katonái quártélybúl az ő kegyelme híre nélkül Morvába mentek 52-en, — akadtak két zászló morvái katonaságra, egy zászló németsegre s 300 morvái gyalogságra: 13 katona ottan maradt; az kik eljűttenek vissza, referálták, hogy Szvetlóhoz (Svietlo) 400 szekerek érkeztek volna, mire nézve? nem tudják. Luzsinszky uram meghagyta, hogy Pothurnay uram küldjön be Morvába portát és végére menjenek azon szekereknek». Panaszkodik, hogy nincs ón a zárló táborban, — kavicscsal lődöznek a hajdúk. — Szádeczky e levelét az Ivanócson állomásozó Vajda András ezredes fölszakasztván, még a következő hírekkel, illetőleg utóíráttal toldá meg Ocskay számára: Morvába «Baradon túl, Napajlad (Napagedl) nevű faluban érkezett 13 compánia lovas-német. Hradistya táján lévő népségnek meg van parancsolva, hogy tegnaphoz egy hétre főrül főre gyüle-

* *Bercsényi* levelezése Rákóczival. (Archív. *Rdkócz.* II. és V. köt.) *Eszterházy* tábori könyve, és levelei a vörösvári Rákóczi-levéltárban.

kezzenek Baradhoz. Én már — folytatja Vajda — csak negyvened magammal sem vagyok; az dobokat, zászlókat azoktól el fogom küldenem, magam pedig gróf Eszterházy Antal uram ő Nagysága udvarlására menek».¹

A gyülekező morvái hadak híre egyfelől, Vajda ezerének teljes hazaoszlása más felől, arra indíták Ocskayt, hogy mind ezekről, mind az egész hadi állapotokról rögtön tudósítsa Eszterházy Antalt, és tőle — saját dandárát gyöngélvén, — némi segítséget kérjen. Mire a tábornagy a Luzsinszky-ezredet rendeli melléje június i-én, sőt esetleg még egy karabélyos-ezerrel biztatja.²

Azon a napon, melyen Eszterházy e választ írá, egyet fordult a koczka. Starhemberg Guido Köpcsenytől, Oroszvártól 12,000 emberrel általjött a Dunán Pozsonyhoz, Somorjához³ Balogh István azonnal tudatá Antal úrral ezen eseményt, nemcsak, hanem az ellenség szándokát is: mihamarabb Leopoldvárat megsegíteni. Eszterházy, semptei táborából június 2-án már újságolja ezt Bercsényinek, s egyszerűs mindennemű óvintézkedéseket tesz: Berthóty István újvári parancsnokot utasítja, hogy a fegyverforgatásra alkalmatlan, kenyérpusztító asszonynepet, gyermekeket, cselédeket költöztesse ki az erősből, és mindenre tartsa magát készen; Nyitra várába az erélyes és kitartó Czelder Orbánt helyezi be parancsnokid és ezredét helyőrség gyanánt; Babócsaynak rendeletet ad: siessen Pöstyéből Galgócshoz, vegye kezére a lipótvári zárlat vezényletét, s a Vág kelőin vettessen sánczokat; Balogh Istvánnak: a maga és Somogyi ezredével éjjel-nappal siessen a semptei táborra, hová a Starhemberg ellen működendő csapatok egy része összevonatott, s vegye át ott három lovas és egy gyalogezred fölött a vezényletet, Ebeczkyt, midőn kívánatik, segítve; Ebeczky Istvánnak, ki a Guidó tábornagyot útjában

1 *Eredeti levél* Ocskayhoz, — ez által Eszterházyinak, kitől viszont Bercsényinek beküldve — az Orsz. Levéltárban.

2 *Eszterházy* válasza Ocskayhoz, június i-éről. (Tábori könyv.)

3 *Báró Berényi Ferencz* naplója, június 4-ike alatt: «György (Berényi) 1. præsens írja, Guido általjött 12,000-rel az Dunán.» — *Thaly*: «Dunántúli Hadjárat 1707-ben», 100. I. és *Szalay*, az i. h. — *Ebeczky István* levele 1707. június 2-án este a boldogfáji rétekről Eszterházy Antalhoz. E szerint Starhemberg Cseklészhez a Duna malmái mellé szállott táborba, s ereje 6 gyalog- és ugyanannyi lovas-ezredből áll, az utóbbiak egyike rácz és labancz. (*Eredeti*, az Orsz. Levéltárban.)

háborgatni hivatott egyik dandár parancsnokául vala kiszemelve: «hogya maga és Szalay Pál regimentjével együtt az ellenséget, valameddig be nem mégyen Leopoldba, inalja meg és keményen csapkodja; a hidakat mindenütt hányassa el előtte. De ha netalán meg találná nyomni az ellenség ő kegyelmét: a szeredi hídhhoz vonja magát, a hajdúság háta megé». *Ocskay Lászlónak*: Jöjjön által azonnal Jablonczától a Fehérhegyeken, és «Ebeczky István urammal egyetértvén, az ellenséget unitis viribus minden úttal-móddal infestálják és egész Leopoldig üldözzék;» Riviére tüzér-ezredesnek: Nyitra várát jól ellássa lőszeres dolgából, *amivel az ellenség azt akarja, megszállni/»* Grájner Antal tábori főőrmesternek: sűrűn járasson a Csallóközbe kémeket, és a tábornokot (Eszterházyt) az ott fekvő ellenség minden mozdulatáról értesítse. Végre kemény parancsolat a Kis-Duna melléki falukra, hogy a lakosok mindjárt ide a Vágón általköltözzenek az ellenség elül, cselédestül, marhástül, minden portékástül». ¹

Ezen és még számos rendelete a tábori könyvnek ² tanúsítja, hogy Eszterházy ébren örködik vala és gondjai mindenre kiterjedtek; de, hogy a Lipótvárába igyekvő Starhembergnek minden erejével ellene szándékozott volna állani: arra az Ebeczkynek és Ocskaynak kiadott rendeletek (melyek inkább csak hátúti és oldalt teendő csapdozásokról szólnak) nem mutatnak. Június 5-én meghagyja ugyan a zárlatot vezénylő Babócsaynak, hogy Galgóczról szorgalmasan vigyázzon az ellenség jövetelére, mely is «ha a nagyszombati úton mégyen Leopoldba: akkor oldalt esvén ő Kegyelme, infestálja, s a Vág vizén való kelőket jól megvizsgáltassa és sánczol-tassa el,» mindazáltal ez sem jelent formaszzerű szembeszállást, csak erélyes akadályozást.

1 *Tábori könyv*, június 2. és 3-áról. V. ö. *Ebeczky-nék* június 2-iki, imént idézett levelét, melyben arról is emlékezik, hogy mindezekről tudósító *Ocskay-1* is, felhíván őt Starhemberg hadainak együttes megtámadására, kivált a rácz-labancznak a némettől elszorítása- és fölkonczolására.

2 Ilyen egyebek közt a június 4-iki ezen rendelet is: «Brigadéros Ocskay László uramnak a szorgalmas vigyázás és portáztatás, az szüntelen való communicatio folytatásával együtt recommendáltatik.» Hasonló utasítás megy ugyané napról Balogh Istvánra.

Ezalatt Starhembergnek a vereckyei Dunán Nagy-Magyaránál vetett hídja elkészülvén, kiindult a Lipótvárba szánt szállítmánynyal és összes táborával a Csallóközből Födemes felé, tehát a Dudvágnak. Antal úr már ezt az nap (június 5-én) tudta, mert erősen meghagyja Ebeczkynek, hogy a «Födemes és Nagy-Magyar közt levő országúira» sűrűen portyáztasson, «a Vágón túl levő ellenséget környékezze» és azt kitelhetőleg üsse meg. Starhemberg zárt oszlopokban haladt, a körülrajongó kurucz lovasság háborgatásai, az elrontott hidak akadályai és a nagy szállítmány hosszú szekérvonata miatt csak lassan nyomulhatva elő. Június 7-én a Dudvág melletti dombokon, Keresztúr és Zavar között, Nagy-Szombattól nem messze, szállá táborba. Antal úrnak csak ekkor jutott eszébe a komoly támadás. Nyakra-főre parancsolja most Ebeczkynek és Ocskaynak, ez utóbbinak egy-azon napról kelt két rendelettel is, hogy egyesülvén, «étszakának idején üssék meg az ellenséget; küldetett por, golyóbis.» Még 1000 ember is küldetik segélyül Ocskaynak, csak tudassa bizonyosan hollétét, s hová induljon e segéd-had? Ne álljanak el az ellenség nyakáról, szüntelenül környékezzék, s egész Lipótvárig kísérgetvén, «estül üssék meg a táborának hátulját. Mindüntalan tudósítsanak; ha segítség kell, azonnal küldetik, sőt ha láttatik mód (általános csatára), magam is megyek.»* Egyszersmind Andrássy Pál tábornokot a maga, Antal úr karabélvos-ezredével, a már mondott két ezred dragonyossal, 200 huszárral és a zárlatbeli gyalogsággal a Galgócznál álló Babócsay erősítésére indítja. Babócsayhoz küldi Semptérről Színay és Lóczy hajdúságával, Nyáraynak három századával és három taraczkkal Rottenstein hadmérnök-kapitányt is, a Vág elsáncolt révei és gázlóit ótalmára, s meghagyja, hogy, ha az ellen-

* *Eszterházy* 1707. június 7-én kiadott ordereinek kivonatai a tábori könyvben. Ezek közül az Ocskayra szólók így hangzanak:

«*Die 7-ma Junij.* Ocskay uramnak committáltatott, hogy Ebeczky urammal egyetértvén, az ellenséget üssék meg, az ország dolgainak jobb rendben való folyására nézve.»

«*Item.* Brigadéros Ocskay László uramnak adatott értésére, hogy elsöben bizonyos hollétéről informáljon, az küldendő 1000 emberbűi álló succursust oda dirigálhassam. Elérkezvén pedig Ebeczky István brigadéros uram, megegyezvén, üssék meg étszakának idein az ellenséget. Küldetett por, glóbis. Recommendáltatik addigis környékezése, lehetséges attentálandó hostilitása az ellenségnek.»

ség Zavartól a Dudvág és Vág közé, a két Súr felé fordulna: a Vágón által a taraczkokkal s a gyalogság puskatüzével lövöldöztesse. Balogh Istvánnak pedig megparancsolja, — hogy Ebeczky és Ocskayék esetleges erősítésére inkább kéznél legyen — jöjjön a saját lovas és Thúróczy Gáspár gyalog-ezerével s a többi még a semptei táboron lévő gyalogsággal által a hídon Szeredvárába, honnét szorgalmasan vigyázzon az ellenség mozdulataira. Még június 8-án is rendeletek mennek Andrássyra és Rottensteinra: védjék meg a galgóczi gázlókat; ha ellenben az ellenség túlereje miatt tovább ellent nem állhatnának: Babócsayval együtt az udvarnoki rétekre szadjának Galgócztól.¹

Midőn e legutóbbi parancsok kiadattak: Starhemberg akkor már, vagy legalább azon a napon, szerencsésen fölmenté az ostromzárlat alól Leopoldvárat, s bevívén az élelmet, parancsnokot, őrséget újakkal cserélt föl.² Mint történhetett ez meg, Antal úrnak annyi kiadott parancsa, oly sokféle óvóintézkedése, s Ebeczkynek, Ocskaynak, Babócsaynak, e serény és bátor portyázóknak elismert vitézsége mellett is *nagyobb küzdelem nélkül?* Csak két körülmény fejtheti meg. Az egyik Starhembergnek kitűnő vezéri ügyessége, melylyel a lovastámadásra alkalmas tereket — lehetőleg szoros útkon és szekérvonatai által fedezett oszlopokban nyomulván — mindenütt ki tudá kerülni; másik a kurucz csapatok szétszórt helyzete, a dandárnokoknak egymással versengése, egyet nem értése, szóval az egységes vezérlés hiánya.

Elég az, hogy a hiba megtörtént, s utána — mivel egyik hibát rendszerint a másik követi — egész sora következett a káros eseményeknek, nem akarjuk mondani: botlásoknak, melyek után az ezen vidékekbeli nép és katonaság mindinkább kezdé veszíteni bizalmát vezéreiben; holott a jelesebbek, névszerint Ocskay és Ebeczky, nemsokára — mint látni fogjuk — ismét külön-külön derekas győzelemmel és ügyes hadmozdulatokkal tüntették vala ki magokat, Babócsay pedig Starhemberg bemenetele után is Lipótvárba: rendítthe-

¹ U. o.

² *Ameth*: Starhemberg élete, 430. l. — *Szalay*, az i. h. — *Illyés István* naplója. — Az 1706.—1707-iki nagy-szombati jezsuita-napló június 8-iki bejegyzése.

tétlenül megállít az átellenes Galgócson, sőt egyelőre a zelei Vág-sánczát is megtartá 400 hajdúval.¹

Starhemberg elérkezettnek hívé az időt, tervének: a Vágvonalon állandó birtokba vételének megvalósításához az első lépéseket megtenni. E célból mindenekelőtt a kuruczoktól üresen hagyott Nagy-Szombatba vetett 400 főnyi őrséget, aztán Majtényhoz szállván, a Mocsonokhoz vonult Eszterházy által szintén kiürített (!) Sempte és Szered Vág-parti várakat foglalá el, s jól megerősítette a szeredi hídfő sánczait.* Eszterházy, hogy őt háborgassa, miután az már Lipótvárból Nagy-Szombat s Majtény felé megindult volna június 10-én: parancsot ad Ocskayra — kinek dandárát Réthey János és Szalay Pál ezredével e célra megerősíti vala — «üsse meg egy éjjel az ellenség táborát.»³ Ugyané parancs megy másnap Ebeczkyre és Balogh Istvánra is, nemkülönbén Andrássyra, hogy Ebeczkynek az ellenség e megrohanására segítséget adjon. Azonban úgy látszik, hogy a «megütésre» megint hiányzott a tér és alkalom, vagy a jó együttműködés: mert Starhembergnek csupán Ebeczky maradt körülötte, Balogh István Sellyéhez, Tornóczhoz húzódott előtte, Ocskay pedig a június 11-iki sikertelen támadási kísérlet után ismét kedves hegyeinek: a szomolyáni szoros felé tartott. Bizonyára itt kelle már állania június 12-én, midőn Eszterházy újabb rendeletet küld neki, hogy «mind innen s mind túl a F éir hegyen, Morva elein szorgalmatosan vigyázzván, tegyen excursiókat az ellenség ellen.»⁴

A június 16-iki parancsból pedig kitűnik, hogy Ocskay ekkor már valahol Nádason túl állomásozék: mivel az ellenségre a *hegyen innen* való portyáztatás már elő sem hozatik, csakis «a Morva eleire való szorgalmatos vigyázás» ajánlva. Egyszersmind tudomására adja Antal úr, hogy az általa Starhemberg elleni diversióképen Morvába

1 *Tábori könyv.*

2 *Arneth* és *Szalay* az i. h. A *tábori könyv*; s a *nagy-szombati jezsuita-napló*.: «10. Juny. Hódie venit cesareus miles ex castris Majtény Tyrnaviam, circa 9. matuti nam pro pane, circa vesperum evexerunt panes 60,000 portionum, relictis 400 pedibus in civitate. Kuruczii milites venerunt prope civitatem circa meridiem, et cum Rascianis habebunt velitationem.»

3 *Tábori könyv*. V. ö. a *jezsuita-napló* június 12-iki bejegyzését.

4 U. o.

szándékolt berontásra a kívánt segítség el fog küldetni. Állott pedig ezen segély két lovas- és egy gyalog-ezredből, ú. m. Szalay Pál és Berthótv Zsigmond huszár- és Thuróczynek épen azon hegyekbeli hajdú-ezeréből, mint ez Ocskaynak két nap múlva — június 18-án — részletesen tudtára adatik, értesítettvén egyúttal arról is, hogy Ebeczky viszont Nagy-Szombat és Szered közé küldetett négy ezreddel, ott háborgatni a németet. Kövessen el tehát más oldalról ő is mindent, s szedje föl maga mellé a Fehérhegyek harczias lakosait.¹ Ekkor történt, hogy Starhemberg a nagy-szombati ferenczes zárdafőnököt küldé ki Ocskay elcsábítására, császári kegyelemlevéllel számára; de Ocskay ekkor még ellent állott a kísértésnek, s a kegylevelet visszaút ásít á.²

Míg Starhemberg a szeredi hídfőt és Semptét, Sellyét erősítetvé, Ocskay pedig Thúróczyval a fehérhegyi tótság fölkelését szervezi vala s Morvába készül: azalatt Ebeczky István a Vágón túl portyáztván, szemmel volt a nagy-magyarai hidat őrző németekre is; június 20-ika táján az onnan Starhemberg táborára liszt-szállítmányt kísérő fedezetet meglepé és a sánczokon kívül szorítá. Megrohanta őket és a Hannover-vasasezredből harmadfél százat halomba vágatván, háromszázig való paripát s fegyvert elnyert tőlök, magának alig néhány embere kárával, minthogy a megrohanás váratlanul történt.³

1 U. o. Thuróczynek egyúttal e külön ordre adatott ugyanekkor: *altem.* Thúróczy Gáspár uram ordereztetett: regimentjebeli gyalogsággal és requisitumokkal Bánkánál (a Vágón) általköltözvén, sine tumultu éjjel-nappal a Feirhegyekhez siessen brigadéros Ocskay uram mellé, s immediate dependéaljon Ocskay uramtúl mindenkiben. Elszéljedett hajdúságát igyekezze összecsoportoztatni, és az Feirhegyen túl lévő populéből is álló corpussal unitis viribus attackérozák az (morváí) ellenséget.»

2 «79. *Junij.* Missus est P. Quardianus Franciscanorum ad Dnum Ocskay a Csesareis cum grationalibus, — séd nihil effecit.» (*Nagy-szombati jezsuita-napló.*)

5 *Eszterházy* írja Újvárból 1707. június 25-éről Bercsényinek: «Az ellenség most is túl a Vágón, Majténál fekszik. Ebeczky uram maga portásival e napokban szerencsésen jára, reáütvén Nagy-Magyartúl a táborra lisztet kéréső németekre, kik közül is harmadfél százig valót lecsapdoztak, s háromszázig való lovakat nyertének, bizonyítván ezt mind a testeket temető egy parasztember, mind pedig Hannover regimentjebeli, azúlta vált egy desertőr is, ki is mondja, hogy compániájokbúi azon actuson harmadmagával maradt.» (*Eredeti levél,* gyűjteményemben.) A *jezsuita-napló* is említi e nagy-magyarai csatát, 340-re tévén a levágott németek számát, és hogy a kuruczok sok lovat, fegyvert stb. nyertek. (*Június 23-iki bejegyzés.*) Nem tudni, ezen, vagy más' újabb csatára vonatkozik-e *Berényi Ferenc* naplójának július 5-iki, következő jegy-

E derekas nyereség után harmad-negyed napra hírt küldött Ebeczky Eszterháznak a nagy-kéri táborra, hogy Szeredről és Starhemberg majtényi táborából szökött s fogott németek vallomása szerint, a maréchal Érsek-Új vár megszállására készül. Mely hírer

Eszterházy a gyalogsággal június 25-én Újvár alá telepedett, a lovaságot pedig Csákyval Nyitra alá indítá. E tábornoknak egyszersmind másnap oly utasítást ada, hogy az ellenség körüli száguldozásokban immár kifáradt Ebeczky felváltására Babócsayt küldje három friss lovas-ezreddel a Vágón túlra; minthogy pedig Ocskaynak a morvái várak bombázására még bizonyos lőszeres és mozsarak kellene: indítson tehát Csáky Nyitráról 30 lovas fődözete alatt két bombavető mozsarat és a mellékelt lajstrom szerinti lőszereseket azonnal a Vág bánkai hídjához. «Vagyon Ocskay uramnak parancsolatja, hogy a túlsó parton fogja várni jó készülettel.»¹

Ocskay e tervezett morvái diversiójának most, Starhemberg Újvár alá készülésekor — mert a tábornagy, a cs. kir. főhadi tanács unszolásainak engedve, csakugyan oda készült — különösen nagy jelentősége vala, t. i. Starhemberget szándéka megváltoztatására birni; és ezért óhajtotta Antal úr, hogy a morvái berontás mennél nagyobb erővel és zajjal menjen végbe.

Eszterházy azonban Érsek-Újvárt jó rendben hagyván, július 4-én Nyitra-Emőkéhez, Starhemberg pedig ugyanaznap Máj ténnytől Lipótvárához szállott.² Mi célja volt e mozdulattal? Talán ezen erősséget akará még egyszer, hosszabb időre élelemmel megrakni, mielőtt Újvárnak előreláthatólag sokáig tartandó ostromához fogna. Antal úr meg akará őt Leopoldvár alatt ütni: de számát soknak találván, e szándék csak abban maradt.³ zete: «Az magyari sánczhoz csak közel az napokban egynéhány németet fogtak, és ötvenig valót lenyakaztak; az kuruczok közül valami Pongrácz Kristóf esett el azon harczon. Az kuruczok egy hauptmannt is fogtak el.»

¹ *Tábori könyv.*

² Eszterházy utasítja július 5-éről Babócsay Ferenczet: «Minthogy az ellenség táborostúl Leopoldhoz szállott: távol esnék ő Kegeylme Szomolyánnál, — szálljon Korompához.» (*Tábori könyv.*)

³ Ugyan Eszterházy írja július 11-én Balogh Istvánnak: «Tornócznál és azon Vág-mellékén nemcsak jó vígyázással legyen, hanem a szeredi ellenséget étszaka vak lármákkal is nyugtalanítsa. E mellett adatott értésére, hogy az étszakai nagy esőre

Míg ezek történtek: Ocskay Thuróczyval felkölté, bármily rozsdás puskákkal, visszaszegzett kaszákkal, fejszékkel is, a Fehérhegyek harcias tótságát, a morváai pusztító beütésre; kikkel együtt állítólag tízezer emberre szaporítá jablonczai táborát. Minek Starhemberg Lipótvár alatt a híret meghallva: nehogy e harczszomjas és préda-vágyó néptömeg az örökös-tartományokra rohanjon, hirtelenül megváltoztatá szándékát és Érsek-Ujvár ostromának tervét föladván, miután szeredi elsánczolt táborában Tollet tábornokot hagyá, maga, válogatott 4000 emberrel¹ s tüzérséggel — Arneth adatai szerint 2000 lovassal és 1500 gyaloggal — gyorsan megindúla a Fehérhegyeknek, Ocskavt váratlan megjelenésével meglepni, s ha lehet, meg is verni² Egyik szándéka sem sikerült; mert bármilyen gyorsan járt is: Ocskay — ki ezúttal a veszedelmet Érsek-Újvártól csakugyan el- s magára fordítá — még gyorsabb volt nála, s előrevígyázó. Ugyanis a maréchal siető jöveteléről eleve értesülvén, s gyülevész csapatait Starhemberg túlnyomó tüzérsége és jól iskolázott tetemes gyalogsága sortüzeinek rendes ütközetben kitenni nem akarván, idejében «gondot viselt magára.» — azaz Jablonczától beljebbvonúlt Brezova és Miava felé, a csak általa s a hegylakóktól ismert szoros zugolyokba.³ Starhemberg Ocskaynak jablonczai üres táborában csupán négy roncsolt taraczkot talált, melyeket aztán Vöröskő várába vitete; a hegyzugokba üldözni a kuruczokat kedve nem vala.⁴

nézve, s azon okból is, hogy az ellenség nem juxta relationem 3—400, hanem 4000 is Leopold alatt az bagáziával, comperialtott: rajtaütésre szándékunk felbomlott.»
(*Tábori könyv.*)

1 *Szalay*, VI. k. 460. 1.

2 «Der Feldmarschall (Starhemberg) dachte sich, wie der kais. Hofkriegsrath wünschte, nach Neuhausel zu wenden, um diese Festung zu belagern. Da ging ihm die Nachricht zu: der Insurgenten führer Ocskay stehe mit wenigstens zehntausend (!!)

Mann in der Gegend der Weizenberge, und drohe über die March zu gehen und einen Raubzug nach Österreich und Mähren zu unternehmen. Starhemberg hoffte durch seine Schnelligkeit den Feind überraschen, und trotz dessen Ueberzahl vielleicht besiegen zu können. Mit 2000 Reutern und 1500 Fuszgägem zog er gegen Ocskay.» (*Arneth*, 430. 1.)

3 A jezsuita-napló június 27-iki bejegyzése szerint azonban Ocskay e visszahúzódása előtt már Morvában s Ausztriában járt, ott nagyban pusztított Malaczká és környékének a császáriak által lett feldúlásáért, s 2000-nél több marhát hajtatt el Ausztriából.

4 *Wagner*: Hist. Josephi, 201. 1. *Arneth*, 431. 1. - *Szalay*, 461. 1.

Ellenben Ocskaynak visszahúzódásában is kitűnő szerencséje akadt. Mert gróf Montecucoli Hercules tábornok Hradistyánál összevont morvái hadával Welka felé Starhemberggel egyesülni akarván, a szorosokban épen szembebukkan Ocskayval, a ki őt megtámadja, s háromszázig való németjét levágván és ágyúit elnyervén, visszakergeti.¹

A császári tábornagy most, minthogy már kezei közül Ocskay kisíklék, a Fehérhegyek közötti várak meghódítására s a nyakas hegylakók megtörésére gondolt. Azért, az üresen talált Sasvárba és Szokolczára július 10-én őrseget vete,² s miután az utóbbi helyről Súghó György salvagvardát, Bokros Pálnét, Pauer Ferencznét és Blasskovichnét mindenükből kifosztva, fogva küldötte Hodolinba, továbbá az Ocskayval elhúzódot hegylakókat fenyegető kiáltványokkal felszólítá a hazatérésre: ezek után, Morvából magához vont csapatokkal is gyarapodván,³ a kis Eleskő sziklafészket megvevé és az erősebb Detreköt fogta megszállás, majd formyszerű ostrom, lövetés alá.

Eszterházy meg akará e várat menteni, azért már július 12-én meghagyá Szinay Mihálynak: «menjen a legelső étszakán által a Vagon, hogy hajnalig a hegyekben lehessen; igyenesen Detreköt várához irányozza útját, ottan találja Thuróczy Gáspár uramot hajdúsággal, annak dispositióihoz alkalmaztassa magát.»⁴ Július 15-én pedig «Gundelfinger János uram ordereztetett ezerestül (lovasság) a Vágón

1 «Ex parte Moravise egressus Germanicus Colonellus Hercules Comes de Montecuculi, cum aliquot millibus Germanorum conjungere se cum Storembergio volens, ab Hungaris, duce Ladislao Ocskay, est male acceptatus: plus-minus enim 300 ex ejus exercitu sunt desiderati.» (Ifj. Tsétsi János krónikája 1707. július haváról. Thaly: «Történelmi Naplók» 319. I.) Ugyanezt a jezsuita-napló is megerősíti, a mely szerint Ocskay nemcsak visszaveré Montecucolit, de ágyúkat is foglalt el tőle.

2 Guidobaldt Starhemberg m. p. «Veldtlager bei Skalitz, 12. Julij 1707.» ke et alatt tudósítja gróf Koháry István cs. k. altábornagyot, «dass (ich) vor zwey Tagén allhier glücklich angelangt, und en passant den Ozkay verjaget habé.» (Eredeti levél a herczeg Koháry Itárban.)

3 Eszterházy Antal levele a szalakúzi táborbóli 1707. július 13. Bercsényihez, Ocskay, Thuróczy, és 3 szökevény német jelentései nyomán írva. A Guidóval Szokolczánál egyesült morvái hadat e szökevények (kétséggkívül túlozva) négy ezrednek mondák. (Orsz. Levéltár.)

4 Tábort könyv.

által, Fehérhegyek közé.» Sőt két nap múlva, július 17-én, midőn Ocskay jelentése érkezett, hogy Starhemberg a haza nem tért hegylakók faluit raboltatja, égetteti, a még lábán álló gabonákat is felgyújtatja, kegyetlenkedik, asszonyokat rabúl visz, Detrekőt pedig immár ostromolja: e hírre Antal úr azonnal sürgős parancsot ad egyszerre három dandárnoknak, Babócsay Ferencznek, hogy a vele levő két dragonyos-ezreddel, br. Perényi Miklós és Bagossy Pálnak, hogy kiki a maga gyalog-ezredével induljanak a Fehérhegyen által Ocskay hadosztályához és a német ellen mindent elkövetvén, ez utóbbi dandárnok rendeleteihez alkalmazkodjanak.¹ Ocskay pedig — ki e szerint ekkor három egyenrangú tisztársa fölé rendeltetett — a segítség küldésének tudtuladása mellett azon utasítást vévő, hogy «értvén ő Kegyelme leveléből Detrekő várának megszállását,» tegyen ott minden lehető jó rendelkezést, s ha még lehet, Thuróczy ezredet küldje bé parancsnokul. A mellett maga, az érkezendő három dandárnokkal, egyesült erővel igyekezzék az ellenségén minél érzékenyebb csapásokat ejteni; a mely is ha meghátrálna, avagy pedig a várat megvévén, visszaindulna Szomolyán felé: tehát a gyalogsággal a szoros völgyeken «szüntelenül mellékeztesse, attackéoztassa,» a lovassal viszont, kivált Babócsayéval, egész Leopoldvárig kísértesse, csapdoztassa. Azután Bagossy és Perényi hajdúsága Malackának, Stomfának kerülvén, Pozsony felé Récsének térjen vissza; maga pedig Ocskay, a saját dandárával és a fölkelt néppel, forduljon a Fehérhegyek mentén, föl, Morvának, üssön be és tegyen ott a Starhembergéhez «hasonló égetést, rablást, még a csöcsömösöket is kardra hányassa.»-

Július 18-án ismételtetika rendelet Bagossynak: «Siessen ezerestűi által az Vágón brigadéros Ocskay László uram mellé, oly dispositióval, hogy több lovas és gyalog hadakkal megegyezvén, *ostromlott Detrekő zárának succurráljanak*, megütvén az ellenséget, akár obsidiálásban találattik, akár pedig általesett volna immár azon várnak dolgán.»

Július 19-én Eszterházy reáir Starhemberggre, kemény tiltakozással: miért sértette meg a nemzetközi jogot s a külföldi hatalmak-

¹ *Tábori könyv.*

² *Eszterházy rendelete* 1707. július 17. Ocskayhoz, a *tábori könyvben.*

tói biztosított cartellát, a kurucz tisztek nejeinek és a salvagvardiának Szakolczáról rabságra vitetésével, a faluknak, sőt aratatlan vetéseknek is fölégetésével? Ha azért ama nőket azonnal el nem bocsáttatja: alabancz tisztek nejei mindenütt az országban tömlőczre fognak vettetni; az égetésekért pedig Ausztria, Morva hasonlót várhat.¹

Másnap (július 20-án) újabb parancsolat Ocskayra: ha látja, hogy az ellenséggel meg nem víhatna, a segítségül küldött gyalogságot ott tarthatja ugyan a hegyek közt maga mellett, de a lovasságot (Babócsay ezredeit és Gundelfingert) küldje vissza Szomolyán felé, mert ő, Antal úr, mialatt Starhemberg odajár, meg akarja szorítani táborának Lipótvár alatt hagyott részét.^a

Míg ezen intézkedések történtek: azalatt Starhemberg szorosán körül táborlá Detrekő várát. Ott Stupavszky András és Verbay Ferencz parancsnokoltak⁵ vagy 200 hajdú fölött.⁴ A Színay-féle gyalogságnak, valamint Thúróczynak bejuttatása már nem sikerült. S a sziklavár, hét napi megszállás, három napi kemény bombázás és egy vitézül visszavert roham után, július 21-én⁵ megadá magát. Verbay és az őrség a capitulatio ellenére hadi fogolylyá Ion, s Hodolínba kísértetett,⁶ Stupavszky pedig labanczczá (bár csak otthon ülő s nem fegyverviselővé) lett, a miért később a kuruczok hurczolták börtönbe.

1 Szintén a *tábori könyvben*.

2 *Ugyanott*.

3 *Szluha Ferencz* levele 1707. augusztus 29-éről Bercsényihez. (Orsz. Ltár.) — *Kolinovics: Hist. Libri XII. 594. 1. Jezsuita-napló, július 17—21.*

4 *Thúróczynak, 1707. június 7-én a mocsonoki táborról Bercsényihez intézett kimutatása szerint Detrekő, Éleskő, Sasvár és Jókó várakban mindössze is 189 hajdúja fekdűt volt helyőrségben. Azonkívül még csak 431 közembert számlált ezere, a stomfai vereség után. (Eredeti, Orsz. Ltár.)*

ő *Kolinovics: Hist. Libri XII. 594. s a jezsuita-napló, július 21-ike alatt. És nem július 30-án, mint Ameth (Starhemberg élete 431. l.) s utána Szalay (VI. k. 461. l.) hibásan említik. Hogy itt Arneth ellenében határozottan Kolinovicsnak s a jezsuita-naplónak van igazok: abból is világos, miszerint Eszterházy Antal már július 23-án értesíti Berthóty István érsek-újvári parancsnokot Detrekő vára feladásáról. (Tábori könyv.)*

6 *Abban is Kolinovicsnak s a nagy-szombati jezsuita-naplónak van igaza, hogy nem Thúróczynak vala a fogolylyá lett várparancsnok. Ugyanis Thúróczyt tovább is Ocskay oldalánál leljük ezredével; sőt Eszterházy július 26-án épen tőle kíván részletes fölvilágosítást Detrekő feladásának mikéntje iránt. (Tábori könyv. «Die 26. July Thúróczynak Gáspár uramnak missiliter committáltatik: informatóját küldje, mi módon esett Detrekő várának feladása? Feleségének kiváltására (Starhemberg Detrekőn fogatta*

Detrekő föladását július 23-án tudta meg Eszterházy; és másnap örömmel hagyá helyben a Galgócznál álló Csáky Mihály azon intézkedését, hogy ez, Ocskaynak megszorításától tartván, még több katonaságot indított segélyére a Fehérhegyekbe. Azonban ezen elővigyázat fölösleges vala: mert Ocskay biztos rejtekhelyekre bírta ott vonnia magát Miava, Ó-Tura bérezés, erdős tájain, a hová nem találá tanácsosnak őt követni Starhemberg. A ki e helyett tehát, erős őrséget vetve Detrekőbe, azonnal fölkerekedett, és Brezova s Csejte felé oly gyors menetekben indúla Trencsényhez, hogy július 24-én már e vár alatt álla,¹ szétrebbenté az oztromzárlatot, s a felraboltatott Vág-Újhely környékéről élelmet hordata be. Onnan megindúlván, július 28-án Jókő hegyi vár alá szállott s e sziklafélszket löveti vala.⁰ Ennek megvétele után gyalogságát s tüzérségét Szomolyán alá küldé, a nádasi szoros bejáratát uraló ezen várat is kiostromlandó; maga pedig Guido gróf a lovassággal a szeredi erődítések megtekintésére Vág-Szerdahelyhez vonula, útközben Bercsényi brunóczi kastélyába őrséget vetve s Ocskaynak ocskói kastélyát földúlatva.³

meg Thúróczynét) valamely labannznét a megarestáltattak közül kíván, megadatik ő Kglmének.) Ime ebből is látható, hogy mind *Ameth*, mind utána *Szalay* tévednek, midőn Stupavszkv százados helyett Thúróczy ezredest állítják elfogatottnak. *Szluha Ferencz-nek* Érsek-Újvárt augusztus 1., 8. és 29-én kelt levelei szerint Detrekőn a capitulatio — s illetőleg a cartella ellen — elfogattak: Stupavszky a parancsnok, Szálé András, Molnár János fő-, Tatay Ferencz és Kovács Dávid alhadnagyok s 80 közember (a többi labanczczá lett) Thúróczy ezeréből; továbbá Thúróczy Gáspár ezredes neje két leányával, Buzinkay Gáspár Ocskayféle főhadnagy és Buzinkay István Ocskayféle szállásmester neje; Krop Luzsinszkyféle főhadnagy neje, s Pexa István Thúróczyféle hadnagy és Kalusny Ferencz ugyan afféle zászlótartó felesége. Ezekért és a Szokolczáról rabságba vitt salvagvardiáért és kurucz asszonyokért augusztus i-én már Újvárbán ültek fogva báró Salzer cs. ezredes főhadi bíró, gróf Eszterházy Gáspár és Lehoczky Márton cs. ezredesek, valamint Dávid György és más labanczok feleségei. Mely főntebbi tiszték (Stupavszkyt kivéve) és a 80 közember — augusztus 29-én cseréltettek ki Salzer és Szluha által, — úgy később Súghó és a rabasszonyok is. (*Eredeti levél az Orsz. ltárban.*)

1 *Eszterházy* július 24-én tudatja Csákyval «az ellenségnek Trencsénhez érkezését.» (*Tábori könyv.*)

2 *Eszterházy Antal* a szalakúzi táborból július 29-én tudatja Ebeczkyvel és Bokrossal Jókő ostromoltatását, utasítván az említetteket, hogy tegyenek a várbeliek segélyére egy jó csapást a vívó ellenségen. (*Tábori könyv.*)

3 *Ocskay-nak* július 30-án Ocskóról Bercsényihez, és Eszterháznak augusztus

Eszterházy már július 22-én — midőn Starhemberg Detrekő alól Trencsény felé megindult — megbizta a Vág mellett álló Csáky tábornokot: «vegye opinióját *Ocskay László*, Blaskovics János és Bokros Pál uraiméknak, nem lehetne-e azalatt Morvába valamely regimentekkel csapást tenni?»¹ S addig is, míg a császáriak részéről a Fehérhegyek lakóin elkövetett kegyetlen öldöklések, égetés, pusztítás hasonlóval viszonzathatnék Morvában: július 26-án szigorúan meghagyja Balogh Istvánnak, hogy a Dunántúl színt azon módon égető gróf Pálffy János császári tábornoknak Pudmericz és Királyfalva tulajdon faluit kastélyostól tétesse hamuvá.²

Ocskayt, ki ekkor Starhemberg után általjöve a Fehérhegyen Verbó, Póstyén tájára, július 28-án magához rendeli Antal úr Szalákúzhoz tanácskozáásra, a Morvában teendő hadműveletek iránt.⁵ E tanácskozás ú. 1. július 29-én mene végbe, mert a következő napon már «generális Csáky Mihály uram általordereztetett a Vágön öt regimentekkel, oly instructióval, hogy szüntelenül az ellenséget attackéozza s nyomában járjon, *Ocskay* urammal correspondentéer lévén; ha az ellenség által a Fehérhegyen szándékozik: ő Kglmével (*Ocskay*val) egyezték meg s unitis viribus tehetnek nevezetes kárt az ellenségben.»⁴

Másnap, július 31-én pedig, ezzel összhangzólag «*Ocskay* uram ordereztetett által a Fehérhegyen Morvába, az ellenség tett kegyetlenségének revancsolására; holott néhutt az csöcsömösökét is kardra hányassa, jovaikat tűzzel, magokat vassal emészsze, rabolja; az hajdú-

8-án Újvárból Rákóczihoz írott levele. (*Eredeti*, Orsz. Levéltár.) S a *jezsuita-napló*: «28. Julij. Ante triduum combusserunt Csesarei castellum Ocskó.»

1 *Tábori könyv*.

2 U. o. «Die 26. Julij, Balogh István uramnak. Minthogy Pálffy Dunántúl sok falut megégettetett: Pudmericz faluját és Királyfalvát kastélyostúl égettesse föl, solemnissime committáltatott.» Hogy pedig e parancs, bár valamivel később, csakugyan végrehajtatott, bizonyítja báró *Berényi Ferencz* ím e naplófölj egy zése, 1707. szeptember 3-iki kelet alatt: «Az királyfalvai kastélyt Szent-István király napján (augusztus 20-án) főlégették az kuruczok.»

5 «Die 28. Julij. Brigadéros *Ocskay László* Uramnak. Hogy Morvában instituálendő operatiók iránt consultálódhassanak, citáltatik.» (*Tábori könyv*.)

4 U. o. *Ocskay* július 30-án Ocskórúl tudósítja *Bercsényit* Starhemberg sikereiről; nevezetesen *Detrekőnek* «harmad nap alatt szüntelen lövései után» következett megvételéről. (*Eredeti levél* az Orsz. Levéltárban.)

ságot a bemenő passuson hagyván, hogy vigyázzon, hogy, ha az ellenség általmenne, conjungálja magát Csáky urammal s hasznos operatiókat unitis viribus tehetnek, szüntelen correspondentiát megtartván. *Item*, tót pátensek expediáltattak a Fehérhegyen túli járásokba, cum declaratione: az Néro crudelitási, — azért méltó önékik is azt követni. *Item*. Balogh Istvánnak missiliter parancsoltatt az Pálffy jószági fölégetése. — *Eadem*. Ocskay uramnak adatott értésére Jókóhoz való ellenség bizonyos corpussának menetele, s actualis ostroma; a kire (nézve) sürgettetett ő Kegyelmének oda (a Fehérhegyekbe) való menetele: netalántán magához hódítsa az ellenség azon földet.»*

Látható e július 31-iki rendeletből, hogy Ocskaynak a Fehérhegyeken újból átmenetele s lehetőleg Morvába rontása határozottan eldöntött dolog volt, és Jókó ostroma által még siettetett. Mivel pedig ekkor már Szomolyán is körüi vala véve, s különben is a dandárnok csapatai a bánkai hídnál állomásozának: ő tehát ezúttal nem Nádas, hanem Verbó s úgy Brezova, Szenicze felé kelt át a hegyeken, s ekkép Starhembergnek hátába került. Igaz ugyan, hogy ekkor — augusztus elején — a föld népe az aratással lévén elfoglalva, nem igen gyülekezhetett melléje, akadtak azonban közülök, a kik hűségöknek más, még hasznosabb eredményű bizonyosságát adák. Tudósíták ugyanis a Szeniczéhez érkezett Ocskayt, hogy a Steinville vasas-ezred Hodolínnál épen általjött a Morván s élelmi szállítmányt és némi gyalogot kísér Sasvárba. Ocskay e hír hallatára ezer főre menő java lovasságának készülőt fuvat és szeniczei táborából Morva helyett neki vág Sasvárnak, augusztus 2-án éjjel.

Steinville tábornok ezrede régi híres reguláris-ezred volt, pompás fölszereléssel, drága lóanyaggal. Augusztus 2-ka estéjén Sasvárhoz immár közel érvén, az Áldó-lyuk nevű barlangos hegy alatt az élésszállítmány vonó-marháit kifogják, a paripákat is fűvelni, a legénységet kény erezni s aludni bocsátják, már mintegy teljes biztosságban. Augusztus 3-ára virradó «sötétes hajnalkor» azonban egyszerre csak ott terem és kibukkan az erdőkből — *Ocskay*. A heverésző vasasokat meglepi, s oly gyorsan és oly tűzzel rohan a zavarba jöttékre,

* *Eszterházy Antal* tábori könyvéből.

Éltasságtos Rehts Poff
Bárcsényi Mihály Károly
Országos Fő Iskolai
Levelezőosztályának
egyik úr. Fő Iskolai
Faházánál Károly.

Ab. 9. b. j.

OCSKAY JELENTÉSE 1 707 AUGUSZTUS 4. SASVÁRI GYZŐELMÉRŐL BERCSÉNYIHEZ.

(Eredetije Thaly Kálmán gyűjteményében.) (123. lap.)

hogyan sorakozásról, rendszeres védelemről részükről szó sem lehetett. Ki gyalog, ki lóra ugorva oltalmazkodott, ahogy tudta; de rövid idő alatt az egész ezred meg volt semmisítve. Négyszáz embert lekonzultak, vagy a megáradt Miava vízébe szorították; a többit — köztük a parancsnokot és számos főtisztet — rabul ejték, csak igen kevés, vasv 60 ember menekülhetett sebes futással Sasvárra, részint vissza Morvába.* Az ezrednek majdnem valamennyi zászlója, rézdobjai, több

* *Ocskay László*, «Ex castris ad Szenicze positis 4. Augusti 1707.» jelenti Rákóczinak, egy expressus hadnagyától küldött levelével: Egyebekben hadnagyára utal, ő maga «csupán csak Stajnvill regimentjének, az ki Sassin várának prsesidiálására nézve jött vala, veszedelmével» kíván levele által udvarolni. «A mint is tegnapelőtt, ú. m. 2. Augusti, féljúlnevezett Stajnvill lovas-regimentje, némely gyalogsággal, melylyel is sassini prsesidiariusokat augeálta, ugyan Sassinhoz érkezvén, az Áldó-lyuk alá recipiálta magát; kinek is odaérkezése, noha későcskén, értésemre esvén, mindazáltal azonnal bizonyosszámú meUém rendelt hadakkal feléje sietvén, sötétes hajnalban (augusztus 3.) szerencsésen meg is ütöttem, úgy, hogy a regimentnek commandóját más egyéb tisztekkel elfogván, a többit pedig kardra hányván, kevesen salválhatták magokat az várban. Mely nyert standárokkal és dobokkal merészlettem Fölségednek kedveskednem.» Minthogy pedig ocskói lakóhelyét a német földülatta[^] kéri a fejedelem kegyelmességét, «mint az ki hazánk hűvsége s szolgálatba mellett megromlottam», neje s gyermekei számára valami lakóhely és jószág kegyes adományozására. — *Berthóty István* 1707. augusztus 6-án Érsek-Újvárról, Bercsényihez: «Az mely hadak Ocskay urammal Morvába indultak volt, a midőn már marsban lettek volna, meghozván az németnek hírit, hogy Sassinyhoz szállott volna, kire nézve Ocskay uram maga corpussával nyomakodván Sassin felé, — éppen az sassinyi réteken tapasztalván Stainvill regimentjét, azt úgy megverte, hogy hatvannál több közzülök el nem ment; zászlóit, dobjait, valami volt, az micink elnyerték.» — *Gróf Eszterházy Antal* Érsek-Újvárról 1707. augusztus 8-áról szintén értesíti a sasvári győzelemről Rákóczit: Az ellenségnek Yágontúl tett zabolátlan kegyetlenségét megtorolni s egy-szersmind a Fehérhegység csüggedezo lakóit újból föllekesíteni törekedvén, «küldöttem mindezeknek végbenvitelére Ocskay László uramot hét regimenttel által a Feir-hegyen s onnan Morva felé. Ki is útjában Stajnvill regimentjére ráakadván, azt oly szerencsésen fölverte, hogy az egész regiment közüi épen csak igen kevés a ki salválhatta magát a fenyvesekben, vagyis által a Mijava vízen, mely is szintén akkor árijában lévén, feles az ellenség közüi abban is veszett, aminthogy szemekkel látták Ocskay uramék, midőn standárj okkal is vesztenek azon vízben; mindazáltal egynéhány standárját és a rézdobjait szerencsésen elhozták hozzám.» Ezeket bemutatja jelen levelet is vivő Pestvármegyei József, Ocskay főtisztje, a harcról is bővebb jelen-téssel szolgálván. Mivel pedig Ocskay László uramnak «ocskói házat, mobiliáinak nagy részével együtt Gvido Starumbergh a Fehérhegyen túl minapi megfordulásakor sem-mivé tette: «0 Kglme alázatosan folyamodik általam Fölséged kegyelmességéhez, feleségének s gyermekeinek valamely residentia és subsistentia iránt; kire én is 0

500 szerszámos paripánál, tömérdek szép fegyver és szerelvény, s az egész élelmi szállítmány, fogataival, szóval minden a diadalmas kuruczok kezeibe került, kik nem sokkal ezután tábori kótyavetyét (árverést) tartottak a gazdag zsákmányból. Az elnyert zászlók között a négy legdíszesebbet és egy-pár «nagy öreg rézdobot», mint diadaljeleket külön futár gyanánt vivé el s mutatta be augusztus 15-én a homonnai várkastélyban ünnepélyesen Rákóczinak Pestvármegye József, Ocskay egyik századparancsnoka.¹ Eszterházy pedig, — kit és a vezénylete alatti hadakat e szerencsés, alig egynéhány kurucz vitéz veszedelmével kivívott győzelem egészen felvillanyozott, — augusztus 10-én tót-keszii táborából örvendezve értesíté Pozsony vármegye rendéit a területükön történt diadalról, hogy t. i. «Isten negyedötöd nappal ezelőtt Vágontúl levő portásinkat (Ocskayt) oly szerencsésekké tette, hogy Steinvillenek ama régi híres-nevezetes regimentje általok tönkre tétetett; szép rézdobjai, zászlai, feleszámú tiszts és köz-rabokkal, az harczon elesetteken kívül, három ember kárával nyerettenek. Mely regimentet, csak elhittem magammal, az ellenség is három vagy négy Detrekő váránál főlebb kívánt tartani.»^a

KgImét alázatosan recommendálom.» (Mind három levél eredetije az Országos Levéltárban.)

1 «75. *Angnsti*. Regvei mindjárt Tekénfcetes Ordódy György brigadéros és Nemes Pestvármegye József, Méltóságos Marsaik Gróf Eszterházy Antal úrtúl postán jövé Homonnára ő Fölségéhez: négy német kék standárt és egy pár nagy öreg rézdobot prasantáltak, az kiket Tekéntetes Ocskay László brigadéros és colonellus, Fehérhegyen túl, Sassin vára mellett, Stainwill-regimentnek szerencsés felverése alkalmosságával elnyerte.» (*Beniczky Gáspár* naplója, 1. *Thaly*: Rákóczi Tár I. köt. 36. 1.)

2 *Tábori könyv*. L. Szalaynál is, VI. köt. 461. 1. *Kolinovics* pedig ekként ír a sasvári győzelemről: «. . . Séd, cum deinde sub 2 *legionum* prsesidio annonam arci Sassinise immittere vellet (Starliemberg), milesqtie dimissis in pascua jumentis, jam arci proximus, quietem captaret: ab Ocskayo, vindictse similis agitato, talionem recipit, qui mille non amplius viris cinctus, atque pariter ex improviso, noctis beneficio irruens, *omnia pene vexilla et equos legionis cumprimis Steinvillianae adimit, nonnullaque duci submittit*». (Hist. Libri XII. 594—595-) Megjegyzésre méltó, hogy a száUitmány fedezetül Kolinovics két cs. ezredet említ, melyek közötti tehát az egyik, nyilván még a meglépés előtt visszafordulhatott Morvába, és így megmenekült. — *Ameth*, mint Starhemberg életírója, a sassi ni vereségről, könnyen érthetőleg, csak igen röviden emlékezik: «Ocskay, dér sich aus seinen Bergen hervorgewagt, und vierhundert (? Reiter vom Regimente Steinville überfallen und auseinander gesprengt hatte», — stb.

Starhemberg, — kinek hadai ezalatt Jóköt és Szomolyánt meg-
 vevék,¹ — a Steinville-ezred ezen nem várt veszedelme hírére seb-
 zett vadként ugrott ki a mind jobban megerősített Szered melletti
 vág-szerdahelyi táborából, s málháját Nagy-Szombat ágyúinak védelme
 alatt hagyván a gyalogsággal és hat század lovassal, — többi, mint-
 egy 4000 főnyi lovasságával sietett át a nádas szoroson, hogy a vitéz
 Ocskay bosszút álljon, vagy legalább Morváról, Ausztriáról elfor-
 dítsa a fenyegető veszélyt. Ocskay azonban újból megmutatta, hogy
 nemcsak bátor és vakmerő, de, ha kell, vigyázó és óvatos is tud lenni.
 Nem engedé magát meglepetni; hanem a szoros túlsó nyílásánál
 Jablonczánál éber őrköt tartva: midőn ezek híradásából a maré-
 chal jöveteléről értesült, jó idején «gondot viselt magára», nyert
 prédáját és rabjait előreküldé a hegyekbe Brezova felé, — azután maga
 is, őrnagyát Blasskovichot utócsapattal hátrahagyván, szépen utánok köl-
 tözött hadaival, s általvonúlt ismét Verbónak, Csejtének, Trencsénv alá.²

(433-1*) A jezsuita *Spangár András* közelkorú krónikája (nyom. 1738.) pedig ekként
 említi Ocskay győzelmét: «Portiuncula napja táján Sassinnál Generál Steinville regi-
 mentjéből háromszázat megölnek Ocskay László katonái, és sokakat a plebánussal
 együtt megfognak.» (82. 1.)

1 *Kolinovics*: «Szomolanium hódie Cassari restituitur.» (Az id. li.)

2 *Ocskay* «ex castris ad Trencsén positis, 11. Aug. 1707.» tudósítja Eszterházyt
 Tornóczra: «Megértvén Guido Staremberg minapi, Stainvillianusok ellen szerencsés
 akciót, azt akarván revancsolni, — úgy referálja ezen órában hozzám érkezett kor-
 látkői tisztartó, az ki is per módum fidelitatis táborán factiose benn volt, — 4000-ből
 állván corpora, oly szándékban volt: Stainville veszedelmét visszamérhesse; kibem is
 az Úr-Isten megszegyenítette Trincsinhez való szállással, obsidióképpen lármás-
 kodván ittvaló prsesidium alatt magam hadával.» Ocskay egyúttal mellékeli főstrázsa-
 mesterének: *Blasskovich István-nék* a «Szandorf fölött lévő dombon, öt óraker reggel
 die 11. Aug. 1707.» Starhemberg legutóbbi mozdulatai felől írott jelentését: «Tegnap
 napon a német Fejérhegyen általgývén, Szandorfhoz szállott; senkinek sem hittem,
 hanem elhagyván az hadakat prtersdi réteken, magam mentem recognoscálni mintegy
 25 lovassal. Tábora fölett dombon az égisz étszakán állottam, viradtára fölszedte vala
 magát, Sassin vára felé ment, onnan hová léssen indulása? el nem múlatom Kglmedet
 tudósítani. Quido Storumbergh maga jelen vagyom. A német lovas és gyalog, többnek
 nem mondhatom 4000-nél, de csak könnyű-szerrel. — Harmadnap előtt bocsatottam
 volt portát Morvába, a ki egy étszakán benn is hált. Vészeián, Osztrón, Strazniczán
 semmi nép nem volt, hanem csak valami rász ennehány pajtár, kik közüi egyet meg
 is öltek; hanem most összecsoportozott Hochfeld regimentje Hodolinnál és álfialgyútt
 rohaczevei (rohatinzi) passuson, szállott Vészeiére, onnan hová léssen indulása?

Starhemberg ekkor, dühében, hogy rajta boszút nem állhatott, a lakóiktól pusztán hagyott Szenicze, Szobotistya, Miava, Brezova mezővárosokat s nagy népes tót helységeket porrá égettette, a gróf Nvályak tulajdonát képezett üres Berencs várát¹ lerontatta, — s azzal meg visszaszálla augusztus 16-án reggel Lipótvárhoz.²

Ocskay pedig általmenvén a Vágón, — miután Pöstyénnél a hídra gróf Csákv Mihály s Réthey György, Galgócznál Babócsay örködtek, — felvonóit Beczkónak, s előbb (augusztus n.) Trencsény alá, majd, hogy a sassíni nyereség árverezését nyugodtan tarthassa meg és a begyülemző pénzt vitéz katonái közt kiosztthassa: túl a hegyen Bán mellé szállá, hol augusztus 15-én történt a pénzkiosztás,³

megtudván, el nem múlatom Kglmedet tudósitanom.» (*Eredeti levél*, az Országos Levéltárban.)

1 Ezt, és nem mint *Arneith* — s utána Szalay — hibásan említi: «*Branycskát*», mely utóbbi vár Erdélyben, a Maros mellett fekszik. Arneith továbbá abban is hibáz, hogy a Starhemberg *kétszeri* átjövetele alkalmával történeteket összevegyíti: a miért is könyvének 430—433 lapjai oly zavarosak, hogy alig lehet a tönkhelegből kiigazodni. Ez áll Szalayról is, 460—462. Holott az általunk eddig csaknem napról-napra idézetekből, úgy Eszterháznak közvetlenül alább idézendő leveléből világos, hogy Starhemberg kétszer járt túl a Fehérhegyeken, s *Detrekő* elfoglalása az *első*, *Berencs* fel-dúlása és *Szenicze* stb. fölégetése a *második* átkelés idejére esik.

2 «Starhemberg *újjobban*, bagáziáját a nagy-szombati álgyük alatt hagyván az gyalogsággal és hat esquadron lovassal, — az többi lovassal pedig egyenesen *újjobban az Fehérhegyen általment* Ocskay uram persecutiójára; de minthogy idein tudtára volt említett Ocskay uramnak az ellenség szándéka: gondot viselvén magára, feltett czélját Staremberg uram nem assequálhatta; fúriájában azért Berencsvárát elhányatván, Jókút megvévén (ez előbb, vagy legalább más csapatai által történt), és Szeniczt, Miavát, Brezovát többi elégetvén, visszatért a hegyekből és szállott Leopold alá.» (*Gróf Eszterházy Antal* sajátkezű levele, a tót-keszű táborról 1707. augusztus 19-éről, gróf Bercsényi Miklóshoz. Eredetije gyűjteményemben.) V. ö. Rákóczi Bercsényihez szóló, augusztus 26-iki levelének e passusát: «Jól observálta Kegyelmed az Károlyi postscriptájából, hogy hadakkal ment által Staremberg az Fejérhegyen; mert ugyanis Vág-Szerdahelytől Nagy-Szombathoz szállott volt táborostul, és ugyanonnan, — az város tüze alatt hagyván bagáziáját 2000 ember oltalma alatt, — úgy mene az többivel Ocskay ellen, ki is idején retirálván magát, re infecta . . . gyűtt vissza Leopoldhoz.» (*Archívum Rákóczianum*, II. 88. 1.) L. továbbá *gróf Csáky Mihály-nak* a morvánkai táborból 1707. augusztus 14-éről, s *Babócsay Ferencz-nek* a tornóczyi táborból augusztus 16-áról gróf Eszterházy Antalhoz, és *Kende György-nék* Sárfáról augusztus 17-én Ocskay Lászlóhoz írott leveleit az Orsz. Ltárban.

3 *Gróf Csáky Mihály* tábornok írja Bánkáról, 1707. augusztus 16-áról Eszterháznak Érsek-Ujvárbá: «Az ellenség előbbeni helyére, Leopold alá szállott; kire

BERENCZI

BERENC'S VÁRA.

(126. lap.)

tehát esetleg épen azon napon, a melyen Pestvármegye a nyert diadaljeleket Homonnán Rákóczinak lábaihoz raká, s egyszersmind dandárnokának Észterházy által ajánlt, föntemplített, anyagi javadal-mazásért esdő kérvényét benyújtotta. A nagylelkű fejedelem pedig, az ezúttal ép oly vitézséggel győzni, mint azután a nagyobb erővel reátörő Starhemberg elül ügyesen kitérni tudott brigadérost szép dia-daláért valóban bőkezű jutalomban részesíté: fölégetett ocskói kas-télykája helyett családjának lakóhelyüi a sztropkói büszke várat és ehhez a labanczczá lett Gersei gróf Petheő Mihály hűtlensége miatt az ország kincstárára szállott roppant kiterjedésű *sztropkói uradalom* felét adományozván Ocskaynak.*

nézve én a morvánkai rétekrül, — mivel Ocskay uram még tegnap maga corpu-szá-val a kótyavetye-pénznek elosztása kedvéért Bánnál subsistált, — a Yágon általjötem, oly véggel, hogy itt Bánkánál hagyom Réthey György uram ezerét, a ki is fog vigyázni a póstyényi passusra» stb. (*Eredeti levél*, gyűjteményemben.)

* *Tábori könyv*. — A fejedelem adományjegyzékei, Vörösvárott. — Bercsényi levelezései, stb. Anno 1707 Die 75. Augusti, Homonnae, Ocskay László úrnak. Mind Generális Eszterházy Antal úr s mind Kglmed leveléből értjük, az ellenségen lőtt vitézi győzedelmét Kglmednek. Értvén azonban sok kárvallásit: sztropkói rész-jóságát gróf Pethő Mihálynak és hejczei (*héczelij* szoléit Kglmed számára parancsol-tuk assignáltatni, Kglmednek conferált Püspöki falut penig, (1. 45. 1.) Ns. Pestvár-megyei József hadnagy hívünknek, azon jussal, a mellyel Kglmednek conferáltuk, cedálja Kglmed, és maga cselédit (*családját*) szállította le Sztropkóra.» (A fejedelem udv. cancelláriája 1706—1709-iki kiadványi jegyzőkönyvében. *Nemzeti Múzeum*, báró J eszenák-gyűjtemény.)

HATODIK FEJEZET.

A katonaság hazaszéledése. Eszterházy Hatvan tájára menvén Rabutin elé, a fővezényletet a Vág mellékén Starhemberg ellen Ocskayra bizza; Ocskay hét lovas ezred és egy gyalog-dandár fölött parancsnokol. — Starhemberg a Vág-vonal erősítését folytatja, majd Nyitra vivásához kezd: de Bottyánnak Sopronytúl Bécs tájára való betörése következtében visszavonulni kénytelen. — Ocskay Starhemberget Szeredig üldözi, majd beüt Morvába; Eszterházy visszaérkezik. — A magyarok Szeredvárat lövetik, Csáky Nagy-Szombatot szorongatja, s Ocskay megint Morvában jár; Starhemberg a Dunántúlról kénytelen visszatérni Szeredhez. — Ocskay öt lovas-ezreddel Vág-Ujhely-nél foglal állást. Starhemberg Guido hármás védvonala. Viard tábornok Ocskayt Vág-Új helytől hátrább tolja, Bánhoz; de ez Beczkó városát megveszi, azután szabadságot nyer és Sztropkóra utazik, s a fejedelemtől udvarol Sáros-Patakon. — Rákóczi dícsérete Ocskayról. Bercsényi kárhoztatja Eszterházy hadviselését és személyesen megy a Vág felé, új rendbe hozza a dolgokat; Bottyánt tervezi vezérlő-tábornokul Eszterházy helyett; a visszatérő Ocskayt utasítja. — A hadak téli elhelyezése a Vág-vonalon; az Ocskay-, Perényi-, Ebeczky- és Balogh-dandárok; Bottyán megérkeztéig Andrassy Pál és István vezényelnek; császári részről is parancsnokváltozás. — Starhemberg Miksa Szeredtől átsap Tapolcsányig, de visszaüzik és jól megsabdallják. Ocskay Beczkó városát másodszor is rohammal megveszi, (1708.); a németek hátrább húzódnak. — Ocskay a téli szállásokon; zsarolásai.

Eszterházy Antal ez idő tájban írt leveleiben sűrűn panaszodik a katonaság hazaoszlásáról, a mi egyébiránt a kurucz mezei-hadoknak régi, kiírthatlan hibája vala: hogy — bennszülött katonák lévén — övéiknek segítségére a nyári sürgős mezei munka, aratás, takarodás idején csoportosan hazaszéledének a táborokból, azután öszre kelve, önként visszatérendők zászlaik alá. Az ellenség tehát idegen hadai-val, épen e nyári időszakot használható s használá is föl legsikere-sebben, az ekkor igen csekély tényleges létszámú kurucz táborok ellen. Mert a megszokott hazaoszlás orvoslására kérés, fenyegetés, üldözés, sőt gyakran elfogatások és halálbüntetések sem sokat használtak. Az egyszer már faluikból fölszedettek s visszahajtottak a legelső alkalommal ismét hazaoszlának.

Így vala ez az 1707-ik év augusztus havában is a Vág s Nyitra környékén; úgy, hogy Eszterházy méltán és keserűen fakad ki augusztus 19-iki, Bercsényihez írott levelében: «Én mindeneket elkövetnék Exciádtúl adott orderem szerint, — bárcsak az édes

nemzetem ne gátolná sokszor a jó szándékot, ki miatt sokszor ember-séges embernek gyalázatot kell vallani vagy csak azon okbúi is, hogy a midőn legjobban kellenék operálnunk: akkor széljed és éjjel-nappal szökik, ki aratását s ki takarását emlegeti. Annyira vagyok mostan, hogy Gundelfinder ezere nem áll másfélszázbul, az egész zászlóit társzekérben kéntelenítettett rakni; Ebeczky, Géczy Gábor uraiméké hasonlóképen. Eleget emészttem magamat, keménységemet is sokan tapasztalják, — de csak azt kiáltja szája tátva: készebb székiben magát akasztatni, mintsem cselédit (családját) éhelhalóvá hagyni!»¹ Másnap, augusztus 20-án hasonlókép panaszkodik Rákóczi-nak: «Keseredett szívvel kénytelenítetttem Fölségednek megjelente-nem, hogy az hadak székében oszlása miatt igen csekély erővel vagyok. »Kegyelmes Uram, hat regimentbül kétezzer embert sem tudok állítanom; eleget keménykedem: akasztatom, lődöztetem, vár-megyékben fogattatom őket, — de nincs haszna.

Majd, e hazaszéledésen kívül is, néhány nap múlva nagyon meg-fogyott a kurucz haderő a Vág környékén. Ugyanis Rabutin a Dunán Budánál átkelvén: Eszterházy — Bercsényi parancsához képest — a legjobb ezredekkel, 5000 főnyi válogatott haddal, eleibe, Hatvan környékére sietett, hogy ott Károlyival egyesülten megcsap-hassák. Antal úr augusztus 24-én indult meg tót-keszii táborából! magával vivé Csáky Mihályt is, Andrássy Pál pedig ekkor súlyos betegen fekvén: Eszterházy tehát ismét *Ocskay Lászlóra*, mint a had-testében lévő egyik legidősb rangú dandárnokra, *bízva a Vág-mel-léki összes hadak kormányzatát*, s közvetlenül indulása előtt követ-kező utasítással — melyet fontosságánál fogva egész terjedelmében közleni szükségesnek vélünk — látta el:

«Tót-Kesziné, 24. Augusi. Tekéntetes Nemzetes Vitézlő *Ocskay László* Brigadéros Uram ordereztetik az Starhemberg ellen-ség ellen minden hasznos teendő operatiók véghezvitelére; s egy-szersmind declarálván Méltóságos Magyarországi Fő-Generális (Ber-csényi) Uram ő Excja kemény parancsolatját, melyben Rabutin ellen siető útam sürgettetett bizonyos haddal, — azért ő *Kegyelme (Ocskay)*

¹ *Eredeti levél*, gyűjteményemben.

² *Eredeti levél*, ugyanott.

azon Vág-melléki föld commendójának statuáltatott visszajövetelémig, ez alább következő punctumok szerint:

Ugyan megírt Vág-melléki földnek teljes tehetsége szerint való conservatiójára hagyattanak Balogh István Brigadéros, Somogyi Ferencz, Géczy Gábor, Deák Ferencz, Réthey János és Szalay Pál Uraimék ezerei, úgy maga regimentje, kikkel tetszés szerint hasznos operatiók tételében szorgalmatoskodjék.

Ha netalántán az ellenség Érsek-Újvárt megszállani próbálná: ő Kglme maga hadaival Emőke nevű helységhez (Nyitra mellett) szállván, onnand szorgalmatosan portáztasson és nyugtalanítsa az ellenséget, hozzá közel lévő helységeknek hírt adván, hogy annyival is az katonaságnak nyeresége is könnyebben lehessen, valamint magokkal elvihetnek, bátorságosabb helyre költözködjének; annakutánaszénájokat, szalmájokat gyűjtogattassa meg, úgy mindazáltal, hogy szánt-szándékkal a házokat meg ne égessék, ha történetből meg nem gyulladnak.

Holott pedig Nyitrát próbálná meg az ellenség ostromolni: szálljon ő Kglme Taszár nevű helységhez (a Zsitva mellett) az hegyek közé, s onnand lavíroztasson az ellenség körüi, hasonló modalitást követvén az futrások (fourage) fogyasztásában, (fogyasztásában, megsemmisítésében), mint Újvár körüi.

A midőn pedig ezen két várszálló szándékát félretenné, és a bányavárosok felé szándékoznék: akkoron ő Kglme is motusihoz képest magát dirigálja, Bagossy Pál Brigadéros Uram mezei gyalogsággal Ipoly-Ságnál maradván, a hegyek közé fordítsa, kihozatván az újvári gyalogoknak is egy részét, hogy annyival is jobban ellentállhasson Kglmed. Olyformán vigyen pedig Kglmed Érsek-Újvárbúi a gyalogságnak némely részét, hogy ha már két-három státiót tett volna az ellenség, és semmi más szándéka várszálláshoz, hanem egyenesen bányavárosokra hallatnék; mely iránt order adatott Brigadéros s érsek-újvári Commendáns Berthóty István Uramnak. — Az jelek ő Kglmének (Ocskaynak) íme, egyszersmind megküldetnek, várívás alkalmatosságával, jobb operatiók tételéért, megtudván azok által benn lévő commendánsnak szándékát.

Parancsoitattott: némely currenseket ottan-ottan bocsásson ő Kglme, melyekben az én távollétemet titkolván a mennyire lehet

hadakkal együtt, küldvén hol egy, hol más helyről datált parancsolatimat, úgy, hogy még ha magunk fele is, harmadnapig ne tudja távollétemet, hogy annyival is nagyobb vakmerőséget az ellenség ne vegyen magának.

Hogy pedig az ő Kglme hadainak élés dolgából fogyatkozása ne legyen: írtam Generális-Commissárius Csáky István Uramnak; a mellett ő Kglme is sürgesse, a mint is ő Kglme hadai mellé rendeltettek Ocsovay Pál és Szilágyi János Commissárius Uraimék.

Azonban, most Méltóságos Generális Andrassy Pál Uram súlyos betegsége miatt itt marad; azért, az Isten meggyógyítván ő Kglmét: ezen orderem assignáltatik ő Kglmének, és úgy együtt, szép harmóniával folytassa és kormányozza Kglmetek az dolgokat.

Hogyha az ellenség az újvári várívást csakugyan megpróbálni kívánná: ő Kglme, Géczy Gábor ezerekes-kapitány uram ezeréből az ott (Újvárit) való katonákat (= lovasokat) háromszázra töltsé; ha kívántatnék, magát Géczy Gábor uramot egész ezerestől oda deputálja Kglmed az elmaradott corpushoz. Az elcommandírozott corpusomhoz tartozandó portásokat, passust adván reá, marsom nyomán utánam küldje ő Kglme. — Egyebekben mindenek az ő Kglme hazafiúságára bizattatnak.»

E rendelethez még másnap a Hont-megyei kis-gyarmati táborból a következő pótintézkedések járulának:

«In castris ad Kis-Gyarmath positis, die 25. Augusti. Ocskay László Brigadéros Uramnak, missiliter. Hogy mivel az dolgok kormányozása ő Kglmére bízattatott: Mlgs Fő-Generális Uram ő Excja (Bercsényi), velem eljött regimentek, úgy az magam bagázsijára (társzekér-vonat) reflexiója legyen: az ellenség motusihoz képest bátor-ságos helyre nyomakodhassanak, hírt adván Bezegeh Imre, Fő-Generális Uram udvari-kapitányának; megírtam ő Kglmének: dispositiójától várván, ő Kglmével correspondeáljon.»

«Eadem. Bagossy Pál Brigadéros Uramnak, hogy Ocskay Uram dispositióihoz magát alkalmaztassa.»*

Eszterházy augusztus 27-én petényi táborából tudatta Bercsényivel ezen intézkedéseit, különösen, hogy a Vág-melléki vezénylet

* *Eszterházy A.* tábori könyvében.

távolléte idejére Ocskayra bízta.¹ E vezénylet, mint a föntebbi utasításokból láttuk, tisztán védelmi természetű vala. Mert, bár Ocskaynak hét lovas-ezred és egy gyalog-dandár helyeztetett parancsai alá: azonban mindez, az ezredek akkori megoszlott állapota szerint, összesen hét, legfőlebb nyolczezernyi tényleges létszámot tehetett, a mely erő nem volt elégséges Starhemberggel szemben támadólag lépni föl. Sőt, a támadó föllépést a császári maréchal kezdte meg, és pedig előbb mint hitték volna, — azonnal Antal úr megindulásakor.

Starhemberg ugyanis, a mint a Fehérhegyekből augusztus 15-én Verbóhoz s 16-án Lipótvárhoz visszaérkezék, 17-én Pöstyénhez, 19-én Brunóczhoz szállá,² az üresen talált Beczkó, Csejte és Temetvény hegyi várakba s Vág-Ujhely városába, — a Vágvonalt biztosítása végett — őrségeket helyezte, s Újhely környékét hadmérnökeivel fölméretvén, e város körüli hatalmas sánczolat építéséhez kezdett. Azzal, miután Viard tábornokot lovassága némi részével e tájakon hagyá Ocskayra és a galgóczi kurucz őrségre ügyelni: maga ismét lesietett Szeredre, honnét a gyalogsággal, nehéz ágyúkkal és néhány dragonyos-ezreddel átnyomúlt a Vág hídján, s augusztus 24-én, tehát épen azon napon, midőn Antal úr a parancsnokságot Ocskayra ruházva Hatvan felé megindult, — Nyitra alatt termett, e vár vívásához kezdendő.³ Itt ekkor a saját, Szepes és Liptó-megyei fiákból álló ezrede fölött a parancsnok, mint tudjuk, egy elszánt, bátor férfi volt: Czelder Orbán ezredes, a ki egykönnyen még Starhemberg Guidótól sem retten vala meg. Kemény és jól irányzott ágyúlövésekkel köszönté az érkező császáriakat.

Az ostrom, az ágyútelepek sánczainak építésével megkezdődött, és folyt néhány napig. Mily intézkedéseket tőn ezalatt s hol táborozott Ocskay? nem tudjuk; de bizonyos, hogy mindent megtett Starhemberg akadályozására s a védők érdekében: mert Eszterházy már augusztus 29-én indítatva érezé magát fölterjesztést intézni Rákóczihoz, melyben «Ocskay László Brigadéros Uram *szép activi-*

¹ Eszterházy A. tábori könyvében.

² Kende György levele Sárfáról augusztus 17. Ocskayhoz (Országos Levéltár) és Eszterházy augusztus 20-iki levele Rákóczihoz. (Gyűjteményben.) V. ö. Archiv. Rákó ez. II. 88. 1.

³ Szalay, VI. köt. 462.

tásá»-t dicséri.¹ A fejedelem pedig, meghallván Starhemberg előnyomulását és Nyitra vívását, s más részről, hogy Rabutin lefelé szándékozik Szegednek fordulni: ugyanezen napon (augusztus 29-én) rendeletet küld Terebesről Eszterháznak, hogy, ha Rabutin csakugyan Szegednek forduland, tehát Antal úr őt továbbat Károlyira bízva, saját lehozott hadaival térjen vissza Starhemberg ellen.²

A segély azonban már ekkorra megjött s egészen más oldalról, a honnét nem is várták: *a Dunántúlról*. Ugyanis az ottani vezénylőtábornok, az öreg Bottyán János, — ki a Rabutin s Pálffy egyesült túlnyomó ereje elleni súlyos küzdelmeket vitézül kiállta, — ép ez idő tájban, Rabutinnak Buda felé távozásával föllélekzett, és nyíltan, pátensekben rettentő bosszút esküszik vala Ausztria, Styria ellen, a Rábaköznek, Pápának s vidékének a bán által lett kegyetlen fölégetéseért. Hadaít összeszedvén, Bezerédyt Styriába küldi, ő maga pedig Nyitra megszállásának hírére, augusztus 26-án Bécs környékére csap és irtóztatóan éget, pusztít. A két tartományban 60—70 helységet hamvasztatott el ekkor. Majd a saját 7000 emberéhez Bezerédy 3000-nyi dandárát összevárván: Kis-Marton tájáról 10,000 emberrel teendő új, óriási berontással fenyegeti vala Ausztriát. Pálffy vészhiernököt küldte az udvarhoz, kijelentvén, hogy ő egymagára Bottyánnak ellentállani képtelen, a ki is ha Bezerédyvel egyesül, — csakis Bécs külvárosaiban fog megállapodni. E hírekre az udvarnál roppant zavar támadt, s a császár személyes elnöklete alatt tartott haditanácsból gyorsfutárral parancs küldetett Starhemberghez: *hagyja félbe Nyitra vívását rögtön*, és siessen összes lovasságával, Pozsonynál, Petronellnál átkelve, a fenyegetett székváros oltalmára.³

A maréchal, e parancsot véve, tüstént fölszedeté tábort Nyitra alól, — melynek parancsnoka búcsúzásul még úgy belélövetett Starhemberg törzskarába, hogy egy ágyúgolyó közvetlenül a tábornagy oldala mellől sodrá el szárnysegédét. Azzal meg visszadobola Szeredre, hol gyalogságát a sánczok között hagyván, lovas-ezredéivel tovább siet

1 *Tábori könyv*.

2 *Archív. Rákócz. n. 90. 1.j*

3 *Thaly: «Dunántúli hadjárat 1707-ben.» — Szalay, az id. h. — Medows bécsi angol követ tudósítása augusztus 30-áról Harley külügyminiszterhez Londonba. (Archív. Rákócz. II. oszt. 3-ik köt. 338. 1.)*

vala föl Pozsony felé, a Dunán által Bottyán ellen, a szorongatott Pálffy s osztrák határok segélyére. Ekként Bottyán tábornok ausztriai betörésével fölszabadítá az ostrom alól Nyitra várát s megmenté a bányavárosokat.

Ocskay pedig alig üldözé a császáriakat Szeredig: maga is általkelt a Vágón, s már augusztus 30-án tudta Eszterházy Pest vármegyében, és tudták a bécsi udvarnál, hogy «Rákóczi villáma» ismét Morva határainál czikázik, e megrémült tartományba beütendő; aminthogy be is ütött,¹ de gyorsan visszatére, mert ugyan augusztus 30-án őt (legalább személyére nézve) már Bánban találjuk.[^]

Eszterházy Ocskayval szeptember 1-én Pest vármegyei túrái táborából tudatja, hogy Rabutín Pest ágyúi alól le Péter-Váradnak fordult, tehát ő vissza a Vág felé fog mielőbb indulni; minthogy azonban a közvetlen veszély Bottyán diversiója következtében a Vág és Nyitra vidékein elmúlt: azért ő sem igen sietett, hanem bevárta Rabutínnak jól alá menetelét. Szeptember 2-án és 3-án még Túránál leljük, 6-án Balassa-Gyarmatnál, 11-én Ipoly-Ságnál, hol Bagossyt is magához vonva, úgy ment 13-án 7000 emberrel Lévához, s 14-én Érsek-Ujvárra. Innét nagyobb ágyúkat, bombahányó mozsarakat s gyalogságot vitt ki magával, és szeptember 16-án Hosszúfaluhoz, majd Sopornyihoz, Szerednek tövébe nyomult.³ Célja pedig ezzel az vala, hogy Starhemberget, — ki Soprony, Kószeg, Szombathely, Sárvár, Kapuvár tájain csatázott, Pálffy val, Nádasdyval egyesülten Vak-Bottyán és Bezerédy ellen, — a dunántúliak nyakáról elvonja,⁴ úgy, mint elébb azok elvonták volt őt Nyitrától, Antal úrnak a java hadakkal távollétében.

¹ Eszterházy, augusztus 30-áról Bottyánnak: «Ocskay uram Morvába való bemenetele értésére adatik.» És augusztus 31-éről Bagossynak: «Ocskay uram Morvában menetele adatik értésére.» (*Tábori könyv.*) Medows angol követ Harley ministemek, Bécs, augusztus 30.: «The Malcontents threaten at the some time to make an invasion into Moravia.» (Az i. h.)

² Innét keltezi ugyanis 1707. augusztus 30-án ajánló-levelét Ocskay, Paur Ferencz Luzsinszky-féle vitéz alezredes részére, kit is mint «derék csatákon sokszori győzedelmeket nyert» jeles vitézt ajánl Rákóczinak megjutalmazásra, miután az ellenség Szokolczán mindenét fölprédálta. (*Eredeti levél az Orsz. Levéltárban.*)

³ *Tábori könyv.*

⁴ Eszterházy levelei Rákóczizhoz, Bercsényihez, Bottyánhoz, Bezerédyhez. (Vörösvárt és kivonatosa a tábori könyvben.)

Eszterházy, e célja elérésére hármassal módhoz nyúla. Először is a Vág hidját uraló s ezért a császáriak által annyira féltett Szered várát forma szerint megszállani, lövetni és ostromoltatni Bagossy gyalog-dandárnok osztályával. Másodszer Csáky Mihály tábornokot, — ki vele ismét feljött — a lovassággal a Vágón által, az elsánczolt tábor háta mögé, Szered és Nagy-Szombat közé küldeni, hogy a szeredi helyőrség összeköttetését Starhembergnek Nagy-Szombatonnál hagyott 3000 gyalog s 1000 lovasból álló tartalékától s tábori málhájától elvágja. Idejárt még Balogh István feladata: Szeredet Pozsonytól is elmetezni, Diószeg tájára telepedésével. Harmadszor, a Morvából csak az imént zsákmánnyal terhelt hazatért Ocskayt a saját, Nikházy György és Orosz Pál ezereivel, tehát három ezred huszárral ismét beugratni Morvába, hogy «ott tüzzel-vassal rajtok lévén, mentői hasznosabb operatiókat tegyen, egyébaránt is most lévén ennek ideje, mivel Guidó Starebergh felfogott leveléből nyilvánossággal kitetszik, hogy ő is hasonló égetéseket kíván elkövetni a dunántúli földön».¹

Midőn Antal úr szeptember 16-án az idevonatkozó rendeleteket Sopornyinál kiadá: akkorra már, e napnak hajnalán, Bagossy hajdúi a szeredi hidat a balpart felől fedező két védművet véres rohammal megvevék, s az őrséget halomba vágják. A német pedig, hogy a hidat mégis megtarthassa: annak közepén egymásba rótt gerendákból, boronafákból, bástyaféle emelvényt épített, s onnan lövöldözött a merész támadókra. Azért Antal úr szeptember 17-én rendeletet küld Bagossyra, «hogy az ellenségnek a szeredi híd közepén erigált bástyája ellenében, miáltalunk megvett sánczon két taraczk alá való bástyát hanyasson, a honnét szüntelenül lövesse azon boronafából csinált sánczot (bástyát); az hajdúságot gyakran változtassa, residuitását a sentei völgyekbe helyeztesse, fasinákat mentői többet lehet, szorgalmasan csináltasson».-

E fasinák — rőzsekötegek — a vár ellen megkísérlendő rohamhoz kellett, a várakok betöltésére. Szeptember 17-én folyt a lövetés. Azalatt Eszterházy hírt vevén Csákytól, hogy a Nagy-Szombat alatt

¹ *Tábori könyv.*

² *Eszterházy* jelentése szeptember 21-éről Rákóczihoz, a tábori könyvben. U. o. egyéb idevágó tudósítások is.

tanyázó ellenséget szerencsésen bekerítette, — maga is hirtelenül föl-kerekedik és a gyalogság s nehéz lövegek egy részével megindul Nagy-Szombat ostromlására. De oly kegyetlen hideg eső s szélvész éré útjában, hogy az elázott, elbágyadt haddal rohamhoz nem bírhatván, kénytelen volt félútból megfordulni és Sopornyihoz visszazállani. Azonban Bagossy ezalatt a hídon emelt fabástyát folygújtatta, a hidat megvette, s ugyancsak szeptember 17-én éjféli tájban ostromnak indítá gyalogságát a rőzsekötegekkel s létrákkal maga a vár ellen. A roham visszaveretett. De Szered lövetése, szorongatása azért tovább folyt.¹

E közben szeptember 21-én Eszterházy, hosszúfalusi táborában hírt vesz Balogh Istvántól, hogy Starhemberg Pozsony felől sietve jön, s már Majtényhoz szállá. A maréchal ugyanis a mint Szered erős ostromáról, Nagy-Szombat szorongattatásáról és Ocskaynak Morvába csapásáról híreket von: a Vágvonat megvédését mintegy becsületbeli kötelességének tartván, rögtön megindult Kapuvártól, és lovai bágyadásával is sebes menetekben sietett által a Dunán, Szerednek, Szombatnak segélyt vinni. A «*revocation* tehát ezúttal ismét sikerült; a dunántúliak megint Sopronyig, Német-Újhelyig nyomúlhattak elő, s szabad útvonal nyílt Styriába. Rákóczi meg is vala elégedve Eszterháznak ezen intézkedéseivel.^a

Starhemberg azonban Majténytől még ugyan 21-én bevonult Szered várába, s a Bagossyék által megszállva tartott híd és sánczok visszafoglalására mindjárt azon estve csapatokat küldött. Ezekkel a kurucz hajdúság «keményen megpuskázván, a hidat szerencsésen megtartotta», miután a sűrű taraczk- és puskalövések az ellenségből 50—60-at leterítének. Mindazáltal a hídnak állandó bírhatását a vár közelsége miatt nem remélhetvén, Eszterházy azután leégettette azt, s az

¹ U. o.

² «Hogyha az ellenségnek az Dunán általmenetelit tudtam volna — válaszolja Rákóczi szeptember 27-én Sáros-Patakról, Antal úrnak szeptember 21-iki jelentésére, — magam is különb ordereket Kglmednek nem adtam volna azoknál, az melyeket Kglmed az alatta való tiszteinek adott és executióban vett; mert ugyan, ámbár ha az sebessek és az két ostromon (a sánczok és a vár ellen) holtaknak listáját az ellenség közzül elesettekkel számba vetjük, kevés nyereségét látnánk is operatióknak: *felettebb is sokat nyertünk, az szegény Dnnántúl-valókról revocálván erejét.*» (Archív. Rákócz. II. 106.)

elnyert mindkét parti sánczokat Starhembergnek szeme láttára levonatta. Ezzel az ostromlővegeket másnap visszaindította Érsek-Új várba, s Hosszúfalútól beljebb szállítá hadait, ú. m. a gyalogságot Kérhez, s a lovasságot Nagy-Megyerhez, maga pedig Kisfaludnál lévő podgyászvonatához ment.¹

A császári tábornagy, miután szeredi vára ugyan megmaradt, de hídja és ennek sánczai lerontattak, Ocskaynak Morvából a sztrányai szoroson Vág-Újhely tájára lett visszatérésével, további hódítási terveiről lemondva, hozzá látott, hogy a már meghódítottat, t. i. a Fehérhegyek vidékét és a Vágvonaiat megtarthassa. Ezért, Szered és Vág-Újhely erődítéseit mind jobban helyreállította, illetőleg fölépítteté, azonkívül Sellyét, Diószeget s a galánthai kastélyt is erődíttetni kezdte. Eszterházy pedig október 2-án Érsek-Újvárból akként intézkedék, hogy egy lovas és egy gyalog-ezredet Dunántúlra, egy hajdúezret a karvai (Duna-melléki) sánczba küldött, Csáky Mihályt nyolcz lovas-ezreddel Nagy-Megyernél, s Ocskayt öttel Trencsény és Vág-Újhely közt táboroztatá, az utóbbit a végett, hogy Vág-Újhely, Beczkó és Csejte várak alá portyáztasson, a trencsényi ostromzárlatot fedezze, és Morvát a sztrányai s drietomai völgyeken át folyvást fenyegetse. Végre Nikházy Györgyöt a maga ezerével a bánkai hídhöz szállítá, s Szereddal szemben Színay Mihályt hajdúival és 200 lovasal. Tartalékul Privigyéhez egy gyalog-zászlóaljat küldet

Starhemberg e közben Trencsényből az illavai zárdába is őrséget vettetett, s elkezdé az erős fekvésű kolostort körülsánczoltatni. E legfelsőbb fekvésű ponttól kezdve így osztá föl csapatait a Vág-vonal védelmére s másod-sorban a Fehérhegyekbe, részint várakba, részint földerődítésekbe: ú. m. Illává, Trencsény, Beczkó, Vág-Újhely, Csejte, Brunócz, Temetvény, Pöstyén, Lipótvár, Nagy-Szombat, Szered, Galántha, Diószeg, Sellye, Gúta, Komárom, — úgy, hogy a hadállomások az egész Vág mentén úgy szólván egymást érik vala. A Fehérhegyek vidékein pedig Szent-György, Bazin, Modor városok, Vöröskő, Szomolyán, Jókó, Jabloncza, Korlátkő, Detrekő,

¹ Eszterházy tudósítása Berthóty István újvári parancsnokhoz 1707. szeptember 21-éről. (*Tábori könyv.*) És Eszterházynek Érsek-Újvárról október 26. Beresényihez intézett emlékirata, 13-ik pont. (*Eredetije Vörösvártl.*)

² Október 2-iki expedíciók kivonatai a *tábori könyvben.*

Éleskő várak, — s túl, a Morva völgyén: Dévény, Hof, Marchegg, Dürn-Krut, Stomfa, Sasvár, Holics, Hodolin, Szakolcza, s úgy beljebb a morvaországi várak és kerített városok valának fegyveres őrségekkel megrakva. Tehát a Vág, a hegyláncz és a Morva vize által fedett *hármás védvonal*, melynek egyik pontja a másikkal szerves összeköttetésben áll vala. Célja volt ezzel a kuruczokat lejjebb szorítani s az örökös-tartományok határaitól távol tartani.

Ocskay azonban, mint tudjuk, még mindig túl a Vágón álla öt ezreddel, sőt Illavát is körülzárolá.¹ Starhembergnek tehát minden áron hátrább kelle őt tolnia. E célból parancsot adott a Beczkótól Szeredig Steinville alatt vezénylő Viard tábornoknak, (Szeredtől Gútaig öcscse, gróf Starhemberg Miksa altábornagy parancsnokolt): vonj a össze lovasságát, és Temetvény várán alól, Lehotáknál csapjon át a hegyen, Bajnának, Nagy-Tapolcsány vidékére, hogy így Ocskaynak a hátába kerüljön. Viard e parancsot október 7-én hajta végre;⁰ mire Ocskay, nehogy elrekesztessék, Túrna felé, Bán tájékára vetette magát. Erre aztán Viard is visszatért. Ocskay pedig a Vágnak most immár balpartján, Bántól Beczkóig helyezé el hadait (saját, Réthey János, Orosz Pál, Szalay Pál és Luzsinszky Sándor lovas-ezredei s Trencsény alatt Szádeczky hajdúi) félkör alakú védvonalban; és odairányult minden törekvése, hogy új uradalmának Sztropkónak régóta tervezett meg-

1 «Ocskay uramnak: Ilava körüi tett dispositiói approbáltanak.» (Október 10-iki bejegyzés a *tábori könyvben*.)

2 *Eszterházy* így ír Érsek-Újvárból 1707. október 8-án Rákóczihoz: «A német Sellyéhez szállott, föllállítani kezdett postírungjainak im mindjárt végét is éri, nem lévén egyéb bátra a sellyeinél és gutáinál, a többit pedig szép lineában felicissime elvégezte, csaknem egymást érő szomszédsággal, oly formában, hogy postírungeknek Beczkó, Újhely, Csejthe, Pöstyén, Nagy-Szombat, Szered, Galántha, Sellye és Gúta vannak deputálva s már ez két utolsón kívül föl is állítva. Prseseidált erősségei pedig nekik: Vöröskő, Detrekő, Stomfa, Szomolyán, Berencs, (?) Sassin, Jókó, Temetvény, Leopold, mely megnevezett helyekre úgy fölosztotta gyalogságát, hogy pro hic et nunc az egész táborán két battaliónnál több nincsen; sőt némely postírungekben és erősségekben lovas hadakat is helyeztetett, kik portázó kicsapásokat tegyenek a Vágón innen való földre; mely is hogy annyival jobban succedáljon nekik: mindezen helyeket két commandóra osztotta, lévén Beczkótól fogva Szeredig Viard, Szeredtől fogva pedig Gútaig Maximilian Starnberg helyeztetve. Viard már is szerencsét próbált: tegnapi napon általsapván, csaknem Nagy-Tapolcsán vidékére penetrált,» stb. (*Eredeti levél*, gyűjteményemben.)

látogatására való elutazása előtt, a németre még egy jelentősebb csapást mérhessen. E célra a császáriaknak beczkói hadállomását szemelie ki, mint legalkalmasabbat.

Mielőtt azonban e próbájához hozzá készülne: kötelességének tartá óvatos hadvezérként az ellenség csapatosztályai fekvését s netalán! mozdulatait folytonos újabb és újabb apró portákkal szemmel tartani. Így már október 7-én este érkezik hozzá Bánba, Beczkó alúl visszatérő egyik portás hadnagya, ki «jó formában megvizsgálván ott lévő ellenségnek dolgát», mint bizonyost jelenté dandárnokának, hogy «mintegy 3000-ig való német Vág-Ujhelyben, Csejtén, Szerdahelyit (szeredi sáncz) és Beczkóban postírunghban maradt». Melyről midőn Ocskay Eszterházyt értesítené, egyszersmind tudatja, hogy ő is ehhez képest miként rendezé el a hadakat? «Én — úgymond — hasonlóképen az ő hollétéhez képest úgy rendeltem az ezereket, hogy mindenfelől szüntelen tudomásunk lehessen iránta; úgymint Szalay és Orosz Pál uramiékat Bánka felé, magamét pedig és Réthey Jánosét Beczkó felé, Trencsín táján maradván Luzsinszky uram maga ezerével. Azon ellenség pedig nemcsak gyalogbú álló, hanem lovas is »

Két nap múlva, október 9-én, Tepláról írt újabb tudósítása Ocskaynak megerősíti az ellenfélre vonatkozó föntebbi híreket, a mennyiben — írja, — «Vág-Ujhely tájára bocsátott portám trencsenyi commendánsnak szóló, General Stainville Újhelybül datált leveleit fogta föl», mely levelekből, nemkülönben azon portám által fogott újhelyi emberek vallomásaiból igenis «verificáltatik azon németnek 3000-ig való tábora; s azon corpussában nevezetes tiszték declaráltatnak: maga említett Stainville commandó, Viard és gróf Königszegh, s más derék tiszték. Micsoda szándékkal azonban legyen (Steinville) leendő inquantirizatiója végett? Vág-melléki tartománynak, inclusive Trencsenig nevezvén commendánsának magát, — abbul azon földnek veszedelme nyilván kitetszik». «A mi azonban — teszi hozzá mintegy vígasztalásul — mai levelemben említett, indítandó beczkói próbámat illeti: minden igyekezettel és dispositiókkal elmé-

* Ocskay László Bánból 1707. október 7-én gróf Eszterházy Antalhoz. (Eredeti levél az Orsz. Ltárban, Budán.)

met fárasztom, hogy mentül gyümölcsesebben hazámnak igaz szeretetemet az által is kimutatván, megbizonyíthassam». ¹

Beczközi próbáját, a bástyákkal körbezárt s a bolondóczi sziklavár ágyúai alatt fekvő városka megrohanását és bevételét Ocskay László csakhamar és szerencsésen véghez is vitte. Ugyanis Eszterházy Antal a bezckői próbát Steinville figyelmének másfelé vonásával elősegítendő: a dandárnok testvéröccsét, Ocskay Sándort, a Géczy Gábor-féle Bercsényi-huszárok vitéz őrnagyát, pár nappal előbb 400 lovasal átindítá a Vágón Nagy-Szombat felé; ki is onnét észrevétlenül felcsapott Vág-Újhelyhez, s ott kinszorítván valamely németet, harmincat levágott, tizenkettőt pedig elfogott, és szerencsésen bevívé Érsek-Újvárra. Ezalatt az idősebb testvér, László, október 12-én estére csoportra vonta báró Perényi Miklós és Szádeczky hajdúit és vagy háromezer lovas, s éjjel Beczkó alá nyomóivá, azt ezer lovasal körülfogatá, s Kálmán napjára (október 13.) virradó hajnal előtt, hajdúságával létrákon megrohantatta Beczkó városát. Nehogy pedig a vág-új helyi, csejtei és verbai német a szorongatott Beczkónak segélyére jöhessen: kétezer válogatott lovas a Vág vizének gázlójához küldött.

A meglépés és roham fényesen sikerült; a vitéz hajdúk megmászák a bástyákat és az ostrommal megvivott városból a németeket, közülök jól levágva, felszoríták a várba, s «egész virradtig lármáskodtak rajtuk». Ocskaynak ágyúai, bombái nem lévén, a várat természetesen meg nem veheti vala; megelégedék tehát a hajdúknak szép nyereségével — a császári parancsnok lovait és málháját is elnyerték — s a németek közt okozott zavarral, félelemmel, kik is nyakra-főre siettek Verbórol, Csejtéről stb. összecsoportozni Újhelybe. ²

¹ *Ocskay László Tepláról október 9-éről gr. Eszterházy Antalnak Érsek-Újvárra. (Eredeti levél, ugyanott.)*

² *Gróf Eszterházy Antal Érsek-Újvárról 1707. október 18. írja Bercsényinek: Újabb eseményeink között «legnevezetesebb Ocskay Sándor uramnak Vág-Újhelynél és Ocskay László brigadéros uramnak bezckői ellenségnek fölverésével lőtt actiójok; mindaketten és hamar egymásután két helyen valóban csak szép dicséretes actust vittek végben.» (Eredeti levél az Országos Levéltárban.) Továbbá ugyancsak Eszterházy említi október 26-iki emlékiratában: «Az ellenség Vág-Újhelynél is infestáltatottfc hadaink által, még ottlétében Starembergnek, eltávozásával peniglen azonnal bezckői postéringjának fölverésével brigadéros Ocskay László urammal operáltattam; a mint-hogy nemcsak szerencsésen végben is vitte operatióját; de még Csejtéről, Verbórol*

Ocskay ezzel — dolgát Beczkónál jól végezvén, — sietett onnan Trencsény és Illává felé, hogy a hadállomásokat mindenütt elhelyezze, nevezetesen saját ezerét túl a Vágón Puchó tájára, Réthey Jánosét Illává környékére, Luzsinszkyét és Szádeczky Gáspár hajdúit vissza Trencsény alá, Orosz Pál és Szalay huszárságát Beczkótól Bánig, végre báró Perényi gyalog-zászlóalját Bajmócra. Ezután dandára ideiglenes vezényletét Réthey Jánosra bízva, Eszterházytól október 11-én engedélyezett sztropkói útjára¹ és Sáros-Patakra a fejedelemhez, a nagyszerű adományozásért háláját kifejezni, vala indulandó.⁰

Ezen útja sok időt von igénybe, mert egy részről a Zemplén vármegye éjszakai részeiben fekvő Sztropkó Trencsénytől messzeföld

postúrúgait az bennlevő militiának Újhelybe való contrahálásával is solválta; azonkívül Ocskay Sándor főstrázsameter uramat is expediálván 400 lóval Újhely felé portával, harminczig való németeknek levágatásával és tizenkettőnek rabságba hozásával szerencsésen járt, magunk részéről egy szegénylegénynek veszedelmével.» (17-ik pont. *Eredetije Vörösvárt.)*

1 *Eszterházy A.* tábori könyvében olvassuk: «*Dte // Octobris.* Brigadéros Ocskay László uram Felséges Fejedelem Kegyelmes urunkhoz s onnéd maga jószági megtekintésére passíroltatott.»

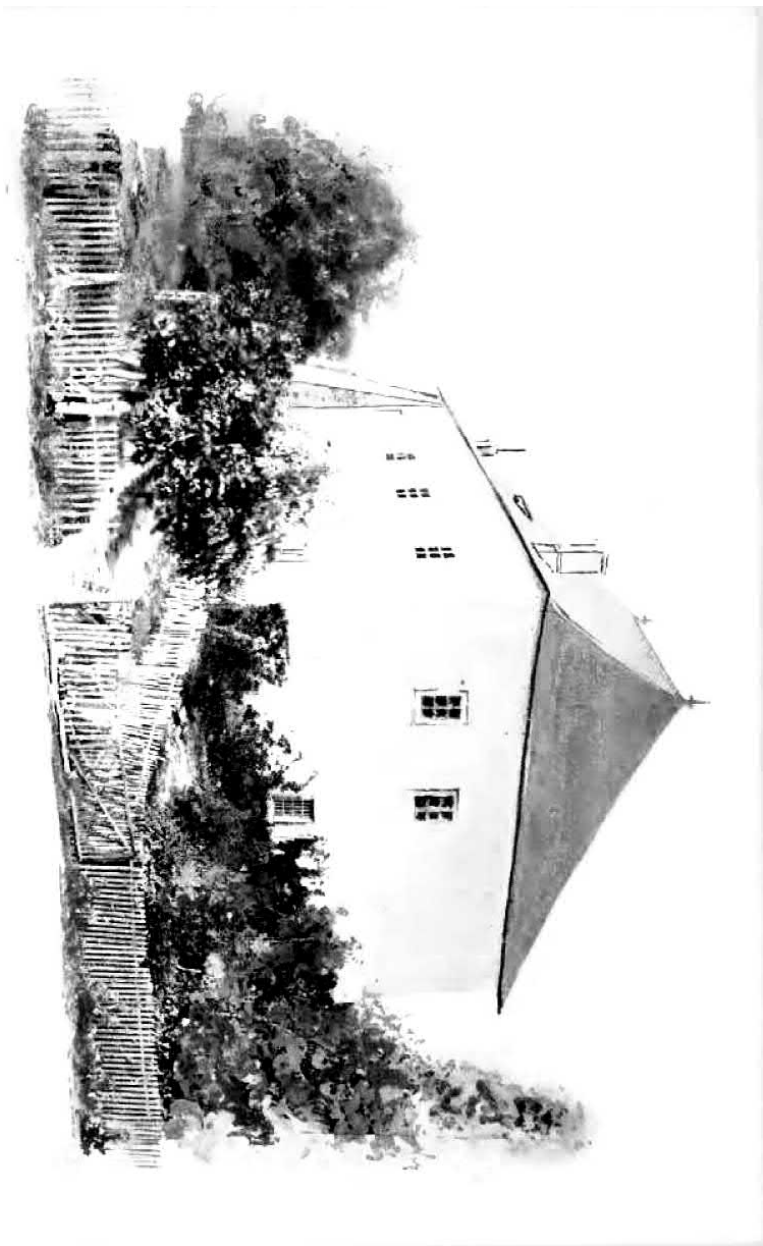
2 *Ocskay László* Beczkótól Illává felé való útja közben 1707. október 13-án Rozvadz nevű faluból ekként tesz jelentést Eszterházy Antalnak az e napon történtekről: «Két rendbeli leveleimben deciaráit beczkói ellenségnek próbáját véghezvittem, ma szintén hajnal előtt, noha kevészámú hajdúsággal, de mégis szerencsésen reá-ütvén, az városát ostrommal megvévén, az ellenséget várban szorítottam, egész vi-radtáig lármáskodván rajta; onnand való kiverésében is könnyen bízhattam volna: bár csak^ egy-két mozsárom valamely pummával lehetett volna. Azon actiómnak alkalmazosságával, gondolván: az vág-újhelyi lovas ellenség segítségére fog sietni: válogatott kétezer lovas Vágnak az járójához lesképpen rendeltem volt, — de ugyan-csak bé nem várhattam. Az kevés gyalogomnak túrhető nyeresége vagyon: az ottvaló commendáns lovait és más egyéb partékáját elnyervén, más aprólékos állapotokon kívül; ellenségben is egynehányat az vártól elszorítván lecsaptak, egyet pediglen elevenen kihoztak. — Kívánván azonban Ngod parancsolatjához magamat alkalmaztatnom az prsesidiumok erectiójában: ezentúl indulok Illává felé és onnand följebb is, azoknak revisiójára és helybenhozására, mely alkalmazossággal kezemhez küldött Ngod postérúgos tabellája szerént az ezeremet Vágón túl Puchó tájára, Réthey János uramét Illává tájára, és Luzsinszky Sándor úgy Szádeczky Gáspár uraimék ezereit Trencsén eleire elrendelem és distocálom. Ezeket pedig mindenestül véghezvivén és jó dispositiókban hozván, engedelmé szerént Ngodnak az sztropkói útamot elővennem szándékozom. Azonban Brigadiros Perényi Miklós uramat Ngod parancsolatjához ké-pest Bajmócra postírozom.» (*Eredeti levél az Orsz. Ltárban.*)

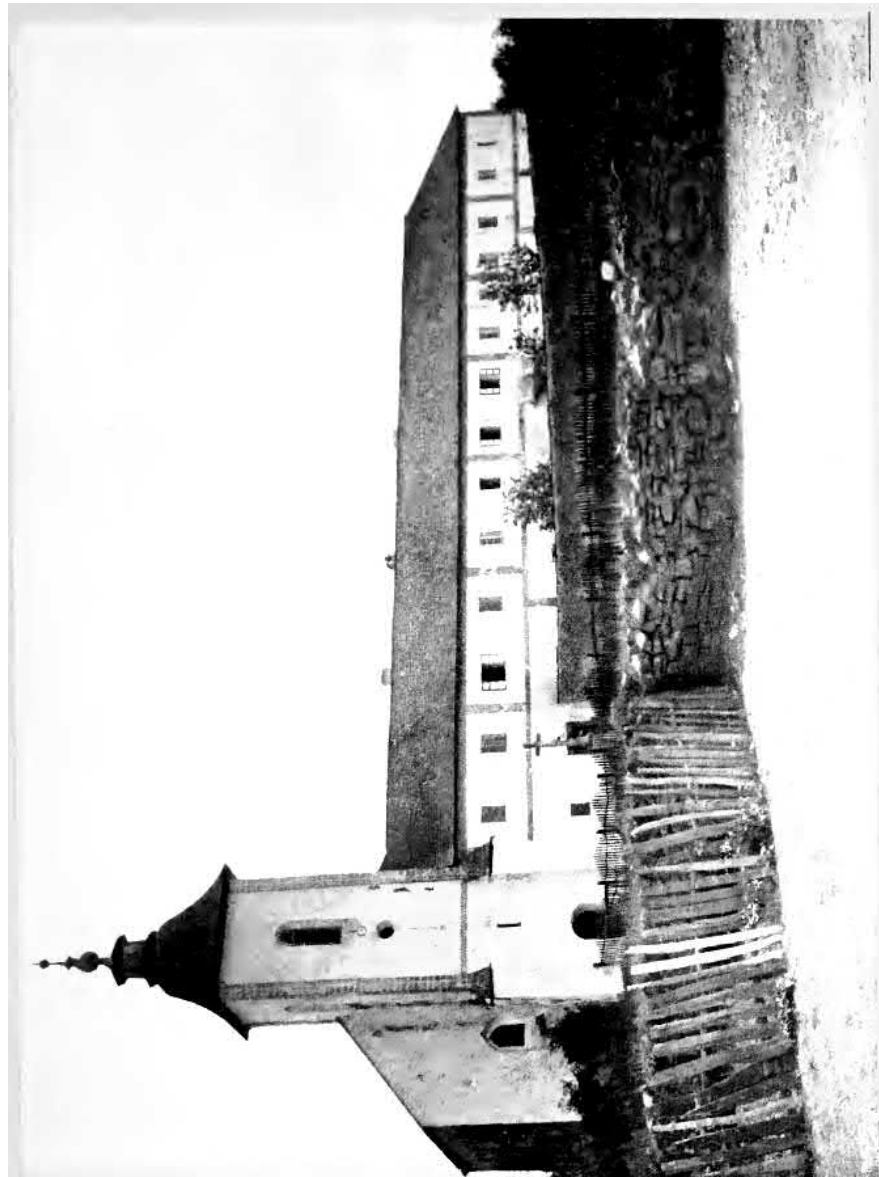
is, más részről Ocskay — ki élelmességét a sasvári győzelmét rögtön követett jószágkéréssel eléggé kimutatta — sokkal szemesebb gazda volt, hogysen az újon adományba kapott terjedelmes jószágot faluról-falura és határról-határra tüstént be ne járta volna személyesen.¹ Élelmességét különben jellemzi az a tény is, hogy pl. az 1706. év őszétől 1707. őszére forduló gazdasági évben két nagy uradalmat haszonbérelt és saját gazdatisztoi által kezeltetett az országos kincstártól, ú. m. Csejtét 9228, és Jókót 10,245 f^r s 83 V₂ dénárért.⁰ Tehát a harcok folytonos zaja közepette még ily anyagi üzletekre is reáérkezett.

Ocskay legutóbb idézett levelében többi közt arról emlékezik, hogy útja közben utána fog nézni a helyőrségek rendbehozatalának («prsesidiumok erectiójának») is. Itt nyilván a Trencsény vármegyei apróbb hegyi-várakba: Lednicze, Kaszavár, Oroszlánkő, Vág-Besztercze, Bicse, Budatín, Ovár és Lietavába helyezendő kisebb-nagyobb őrségeket érti. Ezen váracsok ugyanis, Luzsinszky és a Pongráczok lakóhelyét, Ovárt kivéve, igen elhanyagolt állapotban, sőt nagyrészt majd épen üresen lévén: Eszterházy Antal október elején, — a császáriak előnyomulásától s Csejte, Bolondócz, Temetvény, Illává stb. példájától tartva, — egyik legügyesebb gyalog-ezredesét, Winkler Vilmost kiindítá 300 hajdúval és 8 taraczkkal Érsek-Újvárból, eme várak helyőrséggel megrakására s általában rendbevitelére; Sréter János tüzérségi inspectortól pedig a bányavárosokból lőport, golyót s egyéb löszereket rendelt ezen erődökbe küldetni. Érdekesek Winklernek október 20. és 27-én Lietaváról s 31-én Bicséről e tárgyban Bercsényihez intézett jelentései. A várakat nagyon rendetlenül s készületlenül találá. Ledniczén még ágyútömő rúd sem volt; Besztercze vízben szűkölködék: Winkler bányászokat kért az ó kutat ki váj atni. Lietaván hasonlólag száraz volt a kút, s midőn annak fenekestül kitisztogatására a derék ezredes munkásokat eresztetett le az üregbe:

1 Gazdasági intézkedései között a mezei gazdaság története szempontjából érdekes, hogy Ocskay Sztropkón *svájci tehenészetet* létesített, alkalmasint a Morvában herczeg Lichtenstein vagy Dietrichstein majorságaiból beütései alkalmával elhajatott tenyészmárhákból. Szintén Sztropkón szép ménest is tart vala Ocskay.

2 Az orsz. közjövdelmi tanácsnak 1707. november 28-áról Besztercebányáról a fejedelemhez fölterjesztett számadásai. (*Orsz. Ltár.*)

A SZTRÓPKÓI ZÁRDA.

ezek a sötét kút mélységében «12 német rabot találtak, a kik két esztendeig majd, ott raboskodtak.» Felhúzatá az elfeledett s a vár-cselédség lehajigált irgalmi falatjaiból táplálkozó nyomorúakat, és rögtön írt ügyökben a rabváltó biztosnak Szluhának. «Lednicze várában — folytatja Winkler — Sztraka névű tiszta, eleven kő, bástya formájára vagyon, kire fölső-várbú kőből kivágott grádicson följárnak;¹ az kire is egy kis taraczkot felhúztam; baleszátokkal (pallisade) attúl fogva egész várat megkerítettem, alsó-várban hiába-való faépületet elhányatván, a mint is onnét ellenségnek megfelelőhetnek.» Az erődöket kellő őrséggel, élelemmel két hóra, beszózt és felfüstölt hússal, lőszerekkel stb. ellátta,- — szóval, igyekezett mindent jó rendbe hozni Ocskaynak revisiója nélkül is, a kinél ő, Winkler, hasonlíthatlanúl többet ért vala a várszolgálathoz.

*

Eszterházy Ocskaynak távoztától fogva csak apróbb lovascsapatokat küldözgetett a Vágón túl portyázni, s a katonák elégedetlensége és engedetlensége fölül tele volt panaszszal. Rákóczi és Bercsényi viszont Antal úrral valának elégedetlenek, hogy Starhemberg-'nek átgondolt és messzevágó intézkedéseit idején általlátni s meg-hiúsítani sehohsem bírá. Nem is titkolá el keserűségét a fejedelem tábornoka előtt, midőn október 14-én Patakról ekként válaszol Eszterházynek, október 8-iki panaszteli tudósítására:

«Hogy a német maga postírungit oly csendesen, sétálgatva véghezvitt e: bizonyára nem tudom minek tulajdonítsam, hanem csak az Kglmed egészségtelenségének és az *diribrül-darabra oszlott corpusnak* (hadtest) hasonló fel s alá sétáltatásának. Mert noha írta Kglmed, hogy erővel gátolja meg Kglmed Starhemberg intentióit: de bizonyára, talán már maga is általláta Kglmed, hogy az szeredi operatió kívül, még nem is tartóztatta. — Az midőn Kglmed az contra-postírungról gondolkodott: úgy vélem, elfeledkezett akkor minden leveleiben gyakorlott panaszirul, az hadaknak zúgolódó rongyosságáru, fizetetlen morgásáru és fázékony dudogásáru, úgy illetlen hazaoszlásáru, — holott még ezeknél sok egyéb nehézség is

¹ E lépcső s sziklabástya ma is megvan!

² L. Winklernek idézett három eredeti levelét *az Orsz. Itárban*.

járulna ezen postírungek fölállításával . . . Bár eddig is *corpus* lett volna: ne *corpusocskák*; *porták* mentek volna: ne *portácskák*, s egy szóval: *kaptak volna a németben*, ne csak nézték volna. Mert az *egy Ocskayn kivül*, — az ki, úgy látom, hogy *csak maga nyerte az többi tisztek között ezen campániának becsületük* — a többi csak átázásokban töltötték idejüket, az melyért nincs okuk, hogy zúgolódjanak fizetésükért: mert némelyek szolgálatának még a rész-pénz is érdemök felett való jutalom. írja Kglmed, hogy nincs őket mivel biztatni, s bánom, hogy Kglmed tőlem kér hírecskéket, az ki eleitűi fogvást az isteni kegyelemben való biztokkal s szabadságunk édességével, — nem pletykákkal gerjesztetem hazánk szívét.»¹ Stb. Tudatja egyébiránt, hogy legközelebb föl fog menni Érsek-Újvár felé Bercsényi, és mindenekről intézkedendik.

Élénken látható e keserű, sőt itt-ott éles és gúnyoros levélből a fejedelem méltó neheztelese Eszterházyra és főtiszteire, — s ellenben pedig a kiemelő, meleg elismerés az egyetlen *Ocskay* iránt.²

Hasonló keserűséggel nyilatkozik *Bercsényi* is a Vágvidéki állapotokról, Károlyihoz 1707. október 9-én és 18-án írott leveleiben: «Megyek már én is az felső hadakhoz, az hol — látom — Starnberg ott jár, az hol akarja, avagy nem akarja, hogy mi járjunk. Most Újhelynél hagyta bagázsiját, maga (Viard) általgütt a Vágón, Lehotáknak, Temetvény és Tapolcsán várai között. Nem tudom, mit akar? Vakmerő stratagemmáját nem hihetem; inkább hiszem: *Ocskay szerencsés actusának* (sasvári diadal) *bosszúját keresi.*» S tovább: «Azt írja Antal úr solemmissime: Már az ellenség Tót-Újhelytül s

1 *Archiv. Rákócz.* II. 111—112. 1. Eszterházy a fejedelem e szemrehányó levele folytán szerkeszté aztán Újvárit október 26-án kelt terjedelmes emlék-, illetőleg védőiratát.

2 Képzeltető, hogy a fejedelem, ekként vélekedvén *Ocskay*ról, a tisztelgőt kegyesen is fogadta. A dandárok előbb Sztropkón járván, csak november 10-én érkezett az udvarhoz. *Beniczky Gáspár* fejedelmi titkár írja ezen napról diariumában: «Az nap T. N. *Ocskay László* brigadéros az udvarhoz jött.» S *november 11-éről*, mely napon a fogadtatás volt: «0 Felsőge felkelvén, magánosán való írásokban foglalatoskodott, s Brigadiéros *Ocskay László* úrnak s más főrendeknek s némely nemes vármegyék követjeinek is audientiát adván, fejedelmi asztalához leült.» *November 12.*: «A franciaia ingenírral ő Felsőge sokáig discourálván, azalatt Brigadéros *Ocskay László* úr is ő Felsőgeitűi elbúcsúzott.» (*Thaly: Rákóczi Tár*, I. 61. 1.)

Beczától fogva az Vág melletti lineáit felicissime elvégezte cum omni fortificatione sui, s már innen jártatja currensét s Tapolcsánig csapdoz. Ellenkező postírunng nem lehet, mert meg nem élhet; hanem az hadak igen elégedetlenek, quártély kell nekik, az tiszték hazakéredzenek már az téli havakban, pörlni, az katona is már egymást fosztja, parancsolni sem mernek nekik. A föld népe engedelmet kér az hódolásra, — ha meg nem engedi: nem oltalmazhatja, éhen hal; ha elhajtja: az Ipolyig semmi sincs, azon innen kell hozni az hadat. Hát nem igaz Apocalypsisom?! . . . Mit szomorkodol írásomon? bosszankodjál Te is, mondj ellene mind az ördögnek s mind az Istennek, mert majd — hitemre! — az jövődő rosszabb lesz az elmúltnál. Mi, Maros s az Vág, — mind csak egy ág; ott az oláh, itt a tót puskáz már. Ez a bökkenője, hogy a nép szeretete irántunk veszendőbe megy!»¹

Bercsényi október 26-án ért Szécsénybe, 28-án Lévára, s a mit a hadakról az eleibe jött Eszterházy- és Babócsaytól, úgy másoktól hallott, csak szomorúsággal és bosszankodással töltötték el. Csupa mende-monda hírek, a hány, — annyiféle, hogy közöttük el nem igazodhatott. Starhemberg a jelentések szerint: «imitt is volt, amott is volt, itt is van, ott is van! Némelyek mondják: eloszlott a tábora, mások pedig, hogy Vágától Szombathoz szállott, Gálánthán, Nebojszán, Semptén, Sellyén, hol két-hármezerenként mondják postírunngját; némelyek pedig, hogy 2000 lovassal Starnberg bagázsiája fölment Pozsony felé, s az hada Csallóközbe. Egyszóval, — tiszta mondta-mondta!»² Oka pedig ennek az, hogy két-három portyázó csapatunk mostanában, tulajdon rendtelenségök miatt, szerencsétlenül járván a Vágontúl: «már csak által sem mernek kapdozni a Vágón, hanem az ellenség patallíroz innen», a mint is október 30-án 4—500 német 300 ráczzal Sopornyinál általcsapott, kárt tón a galgóczi szüretben, s Lipótvárnak ment vissza; «és tegnap (október 31.) hozták hírit: ismét 500 lovas gyütt által Semptére. — Szádeczky hajdúit is Szoblahón (Trencsénynél) fölverték. 40 veszett, s két zászló.»³

1 *Thaly*: Rákóczi Tár, II. 215—218. 1.

2 Bercsényi levele Rákóczihoz Léváról november i-jéről. (*Archív. Rdkócz.* V. 460.)

3 *Winkler Vilmos* ezredes jelenti erre nézve Bicséről 1707. október 31-éről Bercsényinek: «26. preentis, in absentia officialium és vigyázatlanág miatt, trencsényi Thaly K.: Ocskay László. I.

Ott Ocskay corpskája volna, az ki maga, Réthey János és Luzsinszky ezereiből állana: de Kaszáiul s Illavátul fogva éppen talám letelepedtek az Vág mentében, magokat is féltik, nemhogy ellentállanának azon 3000 híri ellenségnek (Steinville és Viard) Ujhely felől. Orosz Pál kapitányjának (vezénylő-ezredese Nikházy?) az dereka kettétört, az hazament s hada annálinkább, és az fölföldi eloszlott.» Ezután Bercsényi, Ocskay, vagy legalább a trencsényi tájakat szintén ismerő Ottlyk után sóhajt: «Ottlik uramnak hírit nem hallom, noha bárcsak most venné kevésbé kezére a dolgot, míg *Ocskay* uram visszaérkezik, *ki is csak fölment igyenesen Sztrókóra*; bár oda ne késnék: mert rendelék oda (Trencsénv felé) több hadat, ha volna ki kezére. Réthey János nem elég arra; írtam ugyan Ottlik uramnak.»*

Szóval, Bercsényi mindenütt csak rendetlenséget talált s fegyelmetlenül garázdálkodó hadakat, a falukon szétszórva; melyeket aztán Nyitrához rendelt összegyűlni, hogy velők személyesen tehessen még némi hadműveleteket. Mivel pedig úgy Rákóczi, mint Bercsényi állították, hogy a Starhemberg által elfoglalt hadállások miatt a katonai helyzet a Vág-vidéken annyira megnehezült, hogy oda a gyöngye tehetségű, önállótan s erélytelen Eszterházy Antal, kit ezen fölül a hadak is nagyon meguntak már, elégtelenné vált: elhatározták, hogy a Dunántúlról fölmentését sürgető *Bottyán* tábornokot fogják a Vág-melléki vezénnyel megbízni, Eszterházyt pedig átküldik a Dunán, helyette. De addig is, míg *Bottyán* általérkezhetik: Bercsényi személyesen akará a dolgokat jobb rendbe hozni. El is követett min-

bloquadt Szobiakon fölverte az újhelyi német porta.» (*Eredeti levél*, az Országos Ltárban.) — *Ottlyk György* is írja Illaváról 1707. október 28-án Rákóczinak: «Ma ide Illavára érkeztem, az hol tanáltam postírungra szállított hadakat, ú. m. Ocskay, Réthey János és Luzsinszky lovas-regimentit, igen rendkívül való helyeken: mert gyalogság nem lévén, ezeken a helyeken nem subsistálhatnak békivel, kiváltképen Árkok körü semmi hadunk nem lévén. Tegnap azért Szoblahón Szádeczky hajdúit, 3 zászlóval levőket, nagy vigyázatlanság miatt fölverte újhelyi német, — több veszett benne száznál. Nagy rémülésben tanáltam ezt az földet, biztató szavaimat nem kíméltem sőt az árvaiknak intimáltam, hogy készen legyen vagy 2000 gyalogság. Kisuczákra is írtam Vinklernek: valaki fegyverfogható, készen legyen.» (*Eredeti levél* u. o.) Szádeczkyt e vereségért Bercsényi, vigyázatlanságának büntetésül, Bajmócz várába zárátá.

* Bercsényi november i-jei levele. (Az i. h.)

dent, mint november 1, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 18, 21 és 30-án Rákóczihoz intézett nagyérdékű levelei¹ mutatják. Fölnyomult a hadakkal személyesen Trencsénybe, s az Új helyből, Morva és Sziléziából kihozott helyőrségi hadakból 2000 válogatott német lovassal, 4 század rác- és 2 század labanczczal Zsolna felé igyekvő Steinville tábornokot meglepte és Puchóra szorítá, e várost a nyakába gyújtatta, hogy alig menekülhetett; mely ellenség előbb, a most Réthey János vezényelte Ocskay-dandárt Illavától hátrábnymotta volt. Azonban a Steinville segélyére Puchóhoz igyekezett morvái fölkelt néphadat magok a Luzsinszky és Winkler által felbízott trencsényi tótok széjjelverték. Erre Bercsényi Ocskay ezerét egy zászlóalj gyaloggal Bánba helyezé, az Árkoknak, át, Beczkó és Trencsény felé portyázni; egy csapatával azonban Blasskovichot, Ocskay alezredesét a Fehérhegyen általküldvén, ez épen a szobotistyai kastélyban vert föl 300 vasast, csak 105 huszárral.** Hogy a német Beczkónál följebb — mint akará, Puchótól Zsolnáig — terjeszkedhessék: Bercsényi ezt is szerencsésen megghiúsította. De nem igen volt azon a tájon kire bízni tovább a dolgokat; a lágy Andrassy Pálban, kit egyelőre Rajeczen hagyott, sehogysen bízők, — azért Ocskaynak hosszas távolléte miatt bosszankodva kiált fel, Tót-Prónáról november 13-án írott levelében:

«Bárcsak Ocskay volna itten, — egyébre nem is vágnék már. Azt csak ide kellene üzni, hadd gyünne Losoncznak, Bozóknak, Selmecczre, Körmöczre, Bajmóczra, — mert arra megyek én, — hogy beszélhessek véle: mégis, jobb rendben hagyhatnám őket! »³

November 18. és 21-iki leveleiben ismét emlegeti Ocskayt, hogy nehezen várja már; de a dandárnok sokáig késett új uradalmában, honnét az ismételt sürgetésekre elvégre 20—25-ike táján megindulván, épen csak e hó utolsó napjára érkezett Bánba, még pedig úgy, hogy Bercsényinél útközben nem tisztelkedhetett, valahol megmellőzte őt; Bajmóczba viszont — úgy írja — «a nagy árvizek miatt»

1 *Archívum Rákócziánium*, V. köt. 460—503. 1.

2 Bercsényinek november 30-iki levele. U. o., 501. 1.

3 U. o., 490. 1.

nem mehet vala. Levelet küldött tehát a fővezér után, melyet ez Losonczon deczember 2-án kapott,¹ és melyben Ocskay mindenekre nézve kikéri Bercsényi utasításait, egyszersmind pedig «nyavalyás Szádeczky Gáspár colonellus uram mások vádlásából lett szerencsétlenségét, ú. m. Bajmócz várában raboskodását értvén, s vévén teljes informatióját másoknak, ártatlanságánál» — buzgón kéri Bercsényit: Szádeczkynek «előttem tudva levő sok rendbéli hívséges, hasznos és dicséretes magaviseletét tekintvén,» bocsáttassa őt ki fogságából. «Assecurálom Exciádat — veti utána nyomatékosan — az hamis vádlójánál hasznosabb és dicséretesebb magaviselését fogja tapasztalni Exciád.²

*

Ekként folyt le 1707-ben a Vág-vidéki hadjárat, melyben «a becsületet a többi tiszték között csak az egy Ocskay nyerte el.* Legalább Rákóczi így ítélte; és hogy a fejedelem ezen kitüntető ítélete, valamint a dandárnok iránt jutalmul tanúsított bőkezűsége nemkevessé fokozá a különben is elbizottságra hajló embernek önbecsérzetét és a többi, hasonló rangú főtisztek — még egy Ebeczky és Babócsay fölött is — negélyezett pseptentiáját, az lélektanilag nagyon érthető.

Eszterházy pedig, ámbár más vezényltre küldeték, azért kegyvesztetté épen nem lon: minthogy véghetetlen ügybuzgalmát és serény jóakarátát sem a fejedelem, sem Bercsényi, sem senki a világon, kétségbe nem voná. Mert e talpig derék, tiszteletreméltó jellemű és lángoló hazafiságú, vitéz főúrban nem a buzgalom, hanem a magasabb vezéri képesség hiányzott, a miről, szegény! nem tehet vala.

Bercsényi, kinek a Kassára deczember 5-ére hirdetett kormánytanács-gyűlésre kelle sietnie, miután Trencsényből visszaérkezett s ott a hadak vezényletét, mint mondók, ideiglen báró Andrássy Pálra bízta, — Bajmócz várában készíté el s november 22-én kelt rendeletekben adta ki a hadak téli elhelyezésére és vigyázására nézve tett igen czélszerű intézkedéseit. Ezek közül az Andrássy Pál tábor-

¹ u. o., 503. 1.

² Ocskay-nak Bánból 1707. november 30-án Bercsényihez írott levele. (Eredeti az Orsz. Levéltárban.)

nők, illetőleg báró Perényi Miklós gyalog-dandárnoknak, továbbá Ocskay László, Ebeczky István és Balogh István lovas-dandárnokoknak kiadott, egymással teljesen összhangzó orderek feküsznek előttünk.

E rendeletek szerint Luzsinszky Sándornak lovas, Winkler Vilmosnak és báró Révay Imrének gyalog-ezredei, -- melyek különben szintén Ocskay parancsai alá helyezettek — hadállomásaiknál fogva némileg különálló vezénylettel és földadattal bírtanak. E három ezred ugyanis Trencsény vármegye északi részeiben: Zsolnán, Puchón, Belluson, Pruszkán s Illává, Dubnicza körüi, a Vág két partján állomásozék, a jablunkai, lisszai, vlárai szorosokra vigyázva, Illavát körüi - zárolva, s Trencsény vára alá is úntalanul portyázva.¹ Vele Trencsény-Hévíz felé a machnácsi hegyszoroson át érintkezett a Perényi-dandár, mely P.-Lehota, Motesicz, Babóth, Dezsericz stb. falukon tanyázott, Bán mögött, be Zay-Ugrórczig. Ezzel néhol elegyesen vagy párhuzamosan, máshol ellenben nyúgnak és délnek ágazva feküdt az Ocskay-dandár; úgymint Korostól és a Nyitra-Zsámbokrét melletti Chinorántól Ribényen át Bánig, Bántól pedig Ozornak, Hornyánnak, Jasztrabnak, Barát-Lehotának nyúlva. Két lovas-ezred belőle állandóan Bánban tanyázik vala, oly feladattal, hogy a machnácsi és barát-lehotai szorosokon át Trencsény és a Vág s illetőleg Beczkó felé, nemkülönb az ú. n. «*Árkok*» felé — Trencsénynek, Ó- és Új-Lehotának — folytonosan vigyázzanak, portyázzanak.²

¹ E dandárnak támogatásul szolgált a Bercsényi parancsára összeírt s Winkler által hadnagyságokra osztott Zsolna és Kisucza-vidéki népfölkelés is. Az 1707. december 2-án kelt lajstrom szerint Trencsény vármegyében összesen 7070 fegyverfogható tót íratott össze (Zsolnáról 404), de löfegyvere csak 978-nak (Zsolnáról 237-nek volt. *Eredeti lajstrom*, az Orsz. Ltárban.)

² Ennek megfelelően jelenti a hadelhelyezéssel megbízott *Ebeczky István* dandárnok Bánból 1707. november 20-án Bercsényinek: «Ngod parancsolatja szerint Trencsén táját és Vág mellékit megjárván és az ott lévő constitutiókat recognoscálván, Teplára hogy strázsa légyen, mind alkalmatlannak s mind haszontalannak ítélem; hanem, ha Ngod tetszése hozzájárul, *Ocskay László* uram ezerét *Hornyánra*, *Desericzre* és *Babótra* kiszállítom, innend mind az Árkokra, s mind az makhanaczi (*machnácsi*) passusokra alkalmatosan vigyázhat. Réthey János és magam ezerét Ngod dispositiója szerint szállítom; magam Bánban, vagy Tapolcsánt legyek? Ngod parancsoljon.» (*Eredeti levél*, u. o.) Látszik, hogy Bercsényi ezen információt a két nappal később kiadott rendeletéknél tekintetbe vette.

Ocskay dandárával Nagy-Tapolcsánynál érintkezett az Ebeczky-brigáda, a mely ez utóbbi mezővárostól Nyitraig vala elhelyezve. E dandárból Bajnán, Radosnyán, s úgyv a Vág melletti Bánkán is állomásozott egy-egy, időnként felváltandó erős őrcsapat, a Vág-Újhely, Temetvény, Póstyén és Lipótvár felé való vigyázásra. Végre a negyedik dandár, a Balogh Istváné, a Nyitra körüi délnyugatnak elterülő falvakon feküdt, éber figyelemmel és sűrű portyázással Semptére és Galgócra, ú. m. Szered és Leopoldvár alá, úgy Mocsonoktól, Czabajtól Sélvéhez, vagy, ha a Vág vize engedi, e folyón túlra is, Pozsony és Nagy-Szombat felé.

Ekként, ez a négy dandár egymással szakadatlan lánczolatot képezve, félhold alakban nyúlt el Mocsonok, Nyitra, Nagy-Tapolcsány, Bán és Dubnicza, Pruszká között.* És meg vala mindegyik dandárnoknak hagyva, hogy a mint Balogh István őrcsapatái a németnek netalán Szerednél vagy Galgócznál általcsapását jelzik: tehát Ebeczky is, Ocskay is, Perényi is egyaránt összegyűljenek, s egymást segítve, egy értelemmel igyekezzenek az ellenség visszanyomására. Hasonló történjék, ha a betörés a jobbszárny (Ocskay) avagy a közép (Ebeczky) felől jőne, noha ettől, az ottani szoros utak miatt nem igen lehetett tartani, inkább csak a balszárny (Balogh) és balközép felől, ú. m. Szered és Galgócz tájairól. Úgy szintén, ha valamelyik dandárnok jó alkalmat látna átcsapni az ellenség hadvonalai közé s ott valamit próbálni: egymást akkor is kölcsönösen segítsék.

Az Ocskay- és Perényi-dandároknak és parancsnokaiknak is főhadiszállásul Bán mezővárosa, Ebeczkynek Nagy-Tapolcsány, Baloghnak Nyitra volt rendelve. Azonkívül mindnyáj ok feletti vezénylőtábornokul, Nyitra vagy Érsek-Újvár kerületi székhelylyel, *Bottyán János* tábornok jelöltetett ki; addig azonban, míg ő Keszthely és Pápa vidékéről, — a hol szállásolt és a dunántúli főparancsnokságot Eszterházy Antalnak általadandó volt, — megérkezhetnek: Bercsényi a legidősb Andrassy-testvért, István bárót és tábornokot helyezé be Nvitrára pünkösdi királyul, hogy legyen mégis valaki, a ki az egy-

* Bercsényi írja november 30-iki levelében Rákóczinak: «Megindulván Bajnócz-ról utolsó írásom szerint, az hadak között dispositiót tettem: *Nyitrától Bánig in semilunam vétvén az líniát.* (Archív. Rákócz. V. 499.)

mással gyakran versengő dandárnokok között igazságot tegyen. ¹ Ám Andrásy erre, — mint látni fogjuk — gyöngge legény vala, még oly rövid időre is.

A fentemlített Bercsényi-féle rendeletek között az Ocskaynak és Ebeczkynek szólókban még különös utasítás adatik azon esetre, hogyha a Lipótvár, Verbó, Vág-Ujhely s Becskó táján állomásozó német vagyis Steinville és Viard császári tábornokok hadosztályai — netalán összecsoportozva, s esetleg Morvából is szaporodva, Trencsényben föl Puchó és Zsolna felé nyomúlna, oly számmal, hogy ellentállani Luzsinszky, Winkler és Révay ereje elégtelen lenne: tehát Ocskay ezen esetben szedje föl a maga s Perényi dandárét, sőt értesítse Ebeczkyt is, és így egyesült erővel törjenek ki háta mögé a Vág völgyébe, s csapják meg. Ha pedig «az ellenség egész erővel Senténél vagy Galgócznál a Vágón átköltözvén, progrediálni kívánna: per mutuum communicationem egyetértvén Brigadéros Uraimék (mind a négyen), a gyalogság az erdők s hegyek felé megelőzhetvén az ellenséget, sűrű csapdozással előmenetelét megakadályozzák.» Sürgős esetekben nem szükség a Nyitrán székelő tábornokokhoz utasításért küldeni, hanem mindenik dandárnok a saját szakáira is cselekedhetik, mindazáltal a szomszéd brigadérossal a közlekedést föntartván.*

1 Bercsényi, 1707. november 30-iki levelében Rákóczihoz: «Antal úr . . . most maga szállítja Nyitra környékire Andrásy Istvánt, kit Bottyán fog felváltani, ő pedig (t. i. Antal úr) mégyen Bottyánt felváltani.» *(.Archív. Rákócz. V. 502.)*

2 Ezen orderek egykorú másolatai gyűjteményemben. Az Országos Levéltárban létezik még Bercsényinek egy, újaközben Búcsón, 1707. november 28-án *Ocskay László*, Balogh István, Somody Ferencz és Géczy Gábor számára kiadott pótrendeletének minutája, melyben így vannak föltéve a «most ad interim való statiók»: Nagy-Tapolcsány, Hrabor, Ludány, Farkas-Dvorány, Vámos-Újfalu, Kálmánfalva, Belicz, Pearszlény, — Egerszegig. «Ha pedig a német is postírungra telepedik:

Az egyik brigádu.

Tapolcsán	Egy regiment.	} Ezen tapolcsányi brigádának köllének li- neát vetni Aponyától kezdve Bođokra, Nagy- Tapolcsány vára felé, hogy az ott leendő hajdúval elégséges communicatiója lehessen.
Bossán	} Egy regiment.	
Krencs		
Bacskafalva	} Egy regiment.	
Szolcsán 6 compánia		
Szerdahely 4 comp.	} Egy regiment.	
Kovarcz 7 comp.		
Apony 3 comp.		

Andrássy Pál gyalogsági tábornok, ámbár Bercsényitől távozási engedélye vala, mihelyt Ocskay a csapatokhoz visszaérkezik: mindazáltal még deczember 12-éig Bánban tartózkodék, «gondolván azt, hogy az ellenség valamely felé tézzen operatiókat.» «Kegyelmes Uram, — írja Andrássy Bánból 1707. deczember 9-éről a fővezérnek, — itt most is abban a dispositiókban vagyunk, a melyekben Ngod hagyott és parancsolt; a lineák (hadvonalak) is a szerint vannak. Istennek hála, semmi ártalmas híreink nincsenek, — hanem most két-három naptól folyvást közhírül hírlelik, hogy az ellenség erre Bán felé akarna kicsapni; nem hiszem ugyan, hogy valami teljék belőle, mindazonáltal készen talál bennünket, ha elgvün. — Sziléziából sincs egyéb hír, hanem, hogy a passusokon négy-ötszázig való német vagyon; de a mi passusink is Ngod dispositiói szerint jó készüllettel vannak.» Az ellenségnek pedig Újhelyi Bán felé hírlet kiíratási szándékát megelőzendő, Pál ór «tiszt uraimék közakarattokból és végezésekül» elrendeli vala, hogy mivel közelebről Beczkó városába «kétszázig való lovas labancz» (rácz) érkezett, s viszont a Vág vize állítólag annyira megáradt, hogy gázló nem lévén, Újhelyből a német «azon labanczoknak segítségére nem fog jöhetni»: tehát ők, e ráczok fölverésére Bánból jó készüllettel, — lovassal, gyaloggal, még az nap, (9-én) kiindóljanak. Azon ráczok, jegyzi meg Pál ór, «Beczkóban szaporán szedik a vermeket, feles életet is gyűjtöttek már együvé; hihető, vagy Új helybe, vagy Leopoldba akarják vitetni. Hiszem Istent: kezünkbe adja mind magokat, mind felszedett gabonájokat!»*

A másik brigáda.

Bán . . .	Egy regiment.	} Ezen báni brigáda éppen csak az Árkokon vígyáz és communicatiót tart az Zay-Ugrócz vára alatt leendő gyaloggal.	
Chinorán	} Egy regiment.		
Zsámbokrét			...
Belicze			...
Brogyán	...		
Kraszna . . .	Egy regiment.		
Nádanócz	...		
Kolozsokon	Egy regiment.		

A gyalog-brigáda. Zay-Ugrócz vára alatt.

Item, egy regiment gyalog Tapolcsán váránál.»

* Báró A ndrássy Pálnak Bánról 1707. deczember 9-én Bercsényihez írott levele.

(Eredetije gyűjteményemben.)

Így bízta magát Andrásy; de mint három nap múlva szintén Bercsényihez intézett jelentéséből kiviláglik, — a dolog ezúttal nem sikerült. Miután ezen eseményre egyéb forrásunk úgy sincs, hagyjuk őt beszélni. «A mint előbbeni levelemben megírtam vala, hogy Beczkóban lévő rácok felverésökre indulunk: ugyanazon órában indítottam vala meg Ocskay uram ezerét, Berthótyét és Réthey Jánosét, oly instructióval, hogy Beczkóhoz érkezvén, vegyék körüi, én is a gyalogsággal utánok indulván, hajnalban megüthessük. A minthogy el is mentek vala Beczkóig, ki is csalták a rácokat: de azonnal behajtván őket, többször ki nem vehették; engem meg sem vártak a gyalogsággal, hanem re infecta csak visszagyüttek, állítván azt, hogy a Vág (hirtelen áradó s apadó hegyi folyam) annyira megapadott, hogy Újhelyből gyühetett volna gázlóban segítség, a melytől tartottak. Máskint is, igen hideg volt, — nem subsistálhattak. Ez volt a mentségek, a mely miatt azon rácok ellen való igyekezetem abban múlt. Lovas német Új helyben kevés vagyon, mivel bizonyos reportumunk érkezett, a ki referálja, hogy mind falukra s városkákra dislocáltattanak, és semmi igyekezetek, hogy mostanában ellenünk valamit próbáljanak; melyre való nézve, Ngod kegyes engedelmébül, Felséges Urunk udvarlására magam is megindultam. Perényi uram és Ocskay uram mindketten Bánban vannak, szépen egyeznek, a hadak pedig mind azon lineában csupor-tosan, a mint Ngod parancsolatja tartotta.»¹

Andrásy Pál ezzel, a gyalog-dandár vezényletét Perényire hagyván, eltávozott Kassára és Krasznahorkára. A hadak is békén pihentek szállásaikon, majdnem egész december folytán.² Semmi nevezetes nem történt. Császári részről Starhemberg Guido, új vezényletre készülvén, Bécsben időzik vala; hadait Morvában gróf Löwen-

1 Andrásy Pálnak 1707. december 12-én Bánból Bercsényihez írott sajátkezű levele. (*Gyűjteményemben.*)

2 *Ocskay-nak.* december 6., 16. és 21-én mind Bánból írott levelei maradtak fönn ezen időből Rákóczihoz s Bercsényihez. A két első nem mond semmi figyelemre-méltót. Az utolsóban azon vidéknek a hadak miatt már is kiélttségéről és arról panaszkodik, hogy Bercsényinek e tájakról távozta, tehát november vége óta «szüntelen lágy, essős, havas idők járván, annyira megbomlottak az utak s a vizek megáradtak, hogy alig a faluból is kimehet az ember, nemhogy a hadakat valamely offensiva operatióra vihethé.» (*Eredeti levelek, az Orsz. Levéltárban.*)

bürg, Szokolczán és a Fehérhegyeken túl Steinville, Beczkótól Szeredig Viard, és Szeredtől, Nagy-Szombattól, Galánthától a Csallóközön át le Komáromig, öcscse gróf Starhemberg Miksa és Hartleben tábornokok vezénylők. Ok is békén feküdtek mindenütt; de mivel a Nagy-Szombat körüli kiélt helységekben hadaiknak már is jóformán koplalniok kellett: e bajon enyhítendő, Miksa gróf nagy adót vetett ki élelmiszerekben a Vág és Nyitra közötti, kurucz kézben levő helységekre, fenyegető körözvénynyel követelvén annak azonnali összeszedését. Minthogy pedig a nyakas falusiak a kívánt adót által nem hozák: Starhemberg maga akart érette átmenni. Azért deczember 22-én Nagy-Szombatból, Diószegről, Galántháról hirtelen összevonván Szeredhez 3000 lovas németet és ráczot, s némi gyalogot és egy üteg tábori-ágyút is vivén magával, még az nap általkele a szeredi új hídon A

Bercsényinek téli hadfelállítására most igen jónak bizonyult, úgy, hogy Starhembergnek mindenképen csalódnia kelle. Ugyanis, a mint a balszárnyat képezett Balogh-dandárnak Szered felé vigyázó legszélső őrcsapata a németek általjövételéről neszt kapott: azonnal hírt tön Nyitrára és odább; az egymással szakadatlan vonalban fekvő Balogh és Ebeczky-brigáda, a Vágtól egész Tapolcsányig csakhamar talpon volt, sőt a Perényi- és Ocskay-dandárokat is értesíté: legyenek készen csatlakozni! A faluk lakóit pedig a Vág mellől Starhemberg fenyegető currensére már előbb beljebb költöztették marháikkal, élelmiszereikkel, úgy, hogy a német szertejárá portái csupa üres helysége-

* *Báró Andrássy István* tábornok jelenti deczember 23-án Nyitráról Bercsényi- nek: «írhatom kötelességgel Ngodnak, hogy tegnap tíz óra tájban az szeredi hidak felé való porta megüzente, hogy a német egész erejével általjött. Melyre nézve azonnal mind ágyúlövésekkel, úgy order által is kívántam hírt tennem az Nagy-Tapolcsán táján lévő hadaknak, — de mindaddig is semmi híreket nem hallhatom. Az mely seregek pedig e táján voltak Balogh István uram brigádájából, *azok által folytatjuk az portázásokat.* Tegnap estve az tábora Elecskéhez, valamely erős (fortélyos) helyhez szállott, ma peniglen Lakácsi felé fogott. A lovassá háromfelé mondatik, ráczával, labanczával; az gyalogját mondják Köpözd, Pata tájékán, valamely taraczkokkal. Ha a több hadak is érkezzenek, alkalmas próbát tehetnénk. Tovább mit igyekezik véghez vinni? Isten tudja. Némely tiszt uraimék oly vélekedéssel vannak, hogy az faluk hatáiról marhákat hajtván, vissza fog nyomulni. — Úgy értem, hogy se Ocskay László, se Ebeczky István uram most statiojokban nem volnának, *(még ezt sem tudta?!)* noha, — ha úgy van is, *(nem volt úgy!)* hírem nélkül van.» *(Eredeti levél az Orsz. Ltárban.)*

geket találtak;¹ és így Starhemberg kénvtelenített első táborhelyétől Elecskétől beljebb hatolni (december 24.), hogy valamit mégis kaphasson. Ebeczkyék azután, hogy annál nehezebb legyen visszatérnie, egész Radosnyáig, Tapolcsányig, bocsáták. Itt azonban az egyesült Ebeczky- és Balogh-dandárok egyszer csak a nyakára fordultak, Ocskay lovasságától is támogattatva, oly fenyegetően, hogy a német és rácز had tanácsosabbnak tartá sebesen hátat fordítani, (december 28.) Üldözés közben az összegyűjtött prédán kívül ágyúit, 2 rézdobját, maga Starhemberg hintáját pénzével stb. elnyerék, s megremültén futó hadaiból 300-ig valót elejtven, «Helbénytől a Vág vizéig (Galgóczig) vágják.» Es ha az úzésre a gyalogság is reáérkezhetik, — nem sok német menekülhetett volna meg. Másfelől Balogh István portyázói a védtelenül kapott sempete-szeredi hidat is elhányták, fölégették Starhemberg előtt, de ez, szerencséjére, a rövidebb úton, Galgócz felé ment vissza²

Báró Andrassy István gyorsfutárral tudatta a szerencsésen visszavert támadás híret Kassára a fejedelemmel és Bercsényivel; azonban ez utóbbinál egyúttal vádat emelt az Ebeczkyvel folyvást versengő Ocskay ellen, hogy ő a maga dandárával Ebeczkyt nem

1 *Báró Berényi Ferencz* naplója, 1708. január 13-án: «Starhemberg Maximilián Nagy-Tapolcsány táján volt minap, de prsevic nagy taxát vetvén az fálukra, otthonn nem érte ökö, és aligha annyi ökröt hajtott az nyereségbűi, az mennyi németet s ráczot hagyott ott. Egynihány éléses szekerét is nyerték el, az egyikken 1200 forintocskát is találtak.»

2 Starhemberg átcsapásáról gazdag részleteket tartalmaz az ezen vidékbeli birtokos, bár labancz párti, *báró Berényi Ferencz* naplója, a melyben olvassuk: <. <ijo8-január 3. Ferenczffy írja (Pöstyénről), hogy az németek Szombatbűi és Galánihárúl Senténél általgývén az Vágón, egész Tapolcsányig penetráltak. De hamarjában öszveverekedvén az kuruczok, rajtok mentek, *elnyervén minden impedimentumit, hat ágyú-jókat.* Hornyák azt mondja, hogy Radosnya táján verekedtek, és annyira, *hogy igen sok kár esett az németekben,* és ha az talpasság érkezhett volna egyútt az lovassal, hogy számos (megszámlálható, = kevés) ment volna el az németekben. Egész Récsényig úzték őket.» *Január 9.* «Max Stomberg általcsapván az Vágón és kevés ép helyt kapván, alkalmas ráczoknak elveszésével visszatért.» *Január 11.* «Az Vágón túl való portát fölverték, elhányván az sentei hidat elöttök; *valamit nyertek volt az németek, mind visszanyerték tőlck.* Hihető, hogy olyan is esett, az kit meg nem írnak.» *Január 17.* «Pál írja de 9., hogy az minapi portát *Kis-Helbhitúl az Vág vizéig vágják;* ki száznak, ki kevesebbnck s többnck is, vagyon olyant, az ki háromszáznak is mondja, hogy veszett el az németekben.»

támogatá, holott ez esetben Starhemberg veresége még teljesebb lehetett volna.¹ Ezzel ugyan Andrásy *magára* mondott vádat: mert hiszen azért ült ő ott Nyitrán vezénylő-tábornoki hatalommal, hogy parancsoljon a brigadérosoknak, s holmi rangviták miatt a közügyet csorbulni ne engedje. Bercsényi jól áttallatta ezt; azonban azért neheztelését feddő levélben érezte *Ocskayval* is, — a ki 1708. január 11-én Bánban kelt válaszában igen alázatosan felel, «*hamis vádlóiról,*» s «a tapolcsányi actiónak *balmagyarázataról*» beszél, és ígéri, hogy legközelebb Beczkó ellen tervezett újabb próbájával mindent jóvá teend.»-

*

1 *Báró Klobusiczky Ferencz* írja 1708. január 8-án Eperjesről valamelyik közjövdelmi tanácsosnak: «Ha Kglmed Andrásy István uram szerencsés diadalmárul aprticulariter méltóztatik tudósítani, ott (Beszterczén) hamarabb végire járhatván, gratiájul venném. Kassára hozta az stafféta,, hogy 300-ig való németet vágatott 4000-búl Nagy-Tapolcsányi táján, y ha *Ocskay uram non competendo megsegítette volna:* nem sok ment volna el az 4000-búl.» (*Eredeti levél, gyűjteményemben.*)

2 *Eredeti levél* az Országos Levéltárban. Ugyanitt léteznek *Andrásy Istvá?i*-nak december 25-én Bercsényihez és 29-én Nyitráról Rákóczihoz írott levelei. Amabban tudatja, hogy 22-én «az szeredi hídon általjött körülbelül 3000-ig való német, szállott Elecskére, pénteken (december 23.) is ott hált; tegnap, mint szombaton, onnét megindulván, Nagy-Tapolcsánra ment. Én ugyan mind levelem, úgy három ízben három-három ágyúlövetéssel kívántam hírt sietséggel tétetni, hogy az Ngod múlt dispositiója szerint liniában levő hadak összegyűlhessenek.» — de késtek, a miután Ebeczky uram independentiájától ered, a ki 5—6 levelemre sem tesz választ, s az excessusok végett kiküldött embereimre «az falusiakat reátámasztotta.» Brigádáját is ő Kglme Réthey György uramra hagyta; «így azért elébb nem lett semmi haddal meg egyezésem, hanem midőn Brigadíros Balogh István urammal az ő Kglme alatt lévő 3 ezerbéli seregekkel Elefánt tájára szállottunk volna: késű estve (december 25.) Réthey uram is Elefántra szállott.» — A *második*, úgymint december 29-én Rákóczihoz írt levelében pedig így vázolja a bekövetkezett eseményeket, az övéinek parancsolni nem tudó gyámoltalan tábornok: «Mihelt Maximilián Stornberg 22. hujus az szeredi hídon mintegy harmadfélezered magával általjött és Tapolcsányig penetrált, — azonnal hírt tettem. Isten ott megrémitvén tegnapelőtt, tegnap mint folyt vélek való vesződésünk az gyalogság el nem érkezhetségével, — Felségedet azzal terhelni nem mertem, hanem valamint ezeket, úgy több folyását is (a dolgoknak), Méltóságos Fő-Generális Locumtenens Urunknak egész declaratióval feltettem. (*Ez a levél nem maradt fenn.*) Mind magam s úgy más becsületes, velem egyetértő tisztek, ha investigáltatni fog, úgy recognoscálhatják, hogy Isten azon ellenséget kezünkben adta volt: mivel hajnaltól fogvást (december 28.) majd délig előljáróink puskázván vélek, az Generális kocsiját, húzott-vont pénzével, asztali készületivel, egypár rézdobjával, más 8 szekérrel szerencsésen elnyerték, az köznémetje is abrakját, egyéb eleségre valóját

Starhemberg Miksa, Andrásy gyöngye kormányozása daczára is általláthatta a tapolcsányi kudarcból, hogy élelmet a Vágón túlról erővel nem hozhat; *szépen megkérte* tehát átiratával Nyitra vármegye rendéit: szállíttatnának eleséget ökö! De biz azok Bercsényihez küldötték a császári tábornok levelét, a kitől, képzelhető, hogy jól kiadatott neki a válasz.¹

Ocskay pedig — ki 1708. január 9-én különféle hírek mellett, ellenségtől nyert rézdobokat küld Bercsényinek ~ — helyre akarván ütni a tapolcsányi harc alkalmával felpanaszolt versengő mozdulatlanságát: kicsapott az ellenség földére. A beczkói ráczok foly-

száltében hánta; melylyel az mi hadunk nagyobb szívet vett, nem tágitott rajta. *Egy szóval, az, mint az megveretett ellenség szokott szaladni, úgy szaladt, és a mint mehetett, ment.* Brigadiros Ocskay László uram és Ebeczky István uram az magok seregeivel secundálására rendeltettek az elől puskázóknak, maga Ocskay uram kívánsága szerint; még ő Kglmek előtt Diák Ferencz uram ezere is ott volt. *Mi oktúl viseltetvén?* — az includált recognitió is *(ma már nincs meg)* hozhat valami circumstaniát, — hírem s akaratom nélkül, midőn más reménségben voltam, magam Brigadiros Balogh István urammal, brigádájával utánnok tartván, — minden ok nélkül az elfáradt, szaladó ellenség továbbvaló persecutiójátúl *az előttünk való dombon sokáig megállották,* — arra nézve *magam is.* (!!) Egyszer magoktúl csak visszafordultak nevezett Brigadiros Uraimék, ily szóval: hogy már attúl nem kell félni, hogy visszatérjenek, már messze is haladtak, — noha még azután félmélyföldre is úzték az portázók. *Én csak egy szót is nem hidék felelni,* (!!) minthogy feltettem vala, hogy sötét estig el nem állok rclok: mert még 2 vagy 3 mélyföldet kellett néki a szeredi hídig menni, *(nem is arra ment!)* oly elfáradt, megrémült hadnak. Az ellenségnek pedig az volt nagy remülésére, hogy megtudta mindenütt utánnunk lenni Prinyi Miklós és Csajághy uraimékat ezerestől, kik is szívesen jöttek, mivel azelőtt való estve az egész seregeket eljártam, adhortáltam és szabad nyereséget ígírtam, — azt a gyalog is megtudta.» «P. S. Az mint velem lévő tiszt uraimékkal ítelhetjük, nem kedvezvén magunknak, által]övetelitül fogvást *Stornberg veszthetett sebesekkel együtt 300-ig,* mink 15—16-ig circiter; mivel Szent-István napján (deczember 26.) *Ocskay Sándor* uramat portára küldvén nagy-bossányi hídon által: két compánia németet annyira dissipált, hogy magok az tapolcsányiak referálták: azok közüi 14-nél épen több bé nem ment Nagy-Tapolcsányra.» — *E különben érdekes jelentés eléggé mutatja Andrásynak összhangtalan, gyarló vezérségét, valamint Ocskay-Ebeczky ék nyakaskodó versengéseit.*

1 «Könyörög az német levél által Nyitra vármegyének: küldjenek innen is Max uramnak provisict az Vágón; azt írja: úgy szokás francziánál is, egymásnak hódolnak. *Nem szokás nálunk;* mért nem engedték Morvának, Austriának! . . . Semmi sem lesz belöle.» (Bercsényi, 1708. január 23-iki levelében, Rákóczihoz. *Archív. Rákócz. V. 521.*)

2 L. Ocskaynak Bánban 1708. január 9-én kelt levelét az *Orsz. Levéltárban.*

vast fúrták az ő fejét, leszámolni óhajtott velök, s azután, egy ki zsákmányra is megújra vágyott már. Kémeitől értesülvén 1708. január 12-ke táján, hogy a nemcsak a bolondóczy magas sziklavár ágyúitól védett, de magában is falakkal és sánczokkal erősített Beczkó városában ez idő szerint csupán másfélszáz gyalog német és ugyanannyi lovas rácz maradt helyőrségül: elérkezettnek ítélé az alkalmat, ezeken és a városon rajta rontani. Hírt adott Ebeczkynek, a ki nem késett dandárát — személyesen is megjelenvén — Ocskayéval és Percnyiével egyesíteni. Ekként, január 15-én három dandárral, két tábori ágyúval és két kisebb bombahányó mozsárral kiindulának Bánból; s azért ennyi haddal, hogy, ha Vág-Ujhelyből Viard tábornok Beczkó segélyére át találna jőni, vele megütközzenek.* Erre azonban szükség nem vala, mert a segély elkésett.

Kuruczaink január 16-án reggel már Beczkó alatt voltak, s Ocskay az ostromról rövideden így ír: «Az beczkói ellenség másfélszáz lovas ráczból és annyi muskatérosból állván, elsőben is az fortificált belső várossát keményen oltalmazta; de Isten kegyelméből, nappali szives (bátorszívú) ostromlásával hajdúságnak, minden tartózkodás nélkül kapujának rohanván, szerencsésen, vérrel (rohammal) vettem meg, ostromló hadak közül négynek csak halálozatjával — de számosaknak sebten esésével — képtelen és sűrű lövések alatt. Azontúl pedig, városban megújult harcrolás után (az ellenség) vár kapujáig sebes lövésekkel be is szalasztatott.» A mint az ostromló hajdúság, Csajághy János ezredestől vezéreltetve, a kaput vitézül elnyeré, s azután mind a külső, mind a belső várost kemény harczzal elfoglalá: a ráczokat majdnem mind és a németeknek is nagyobb részét leöldözék, úgy, hogy az Ocskay szerint 300, Csajághy szerint 500 főnyi helyőrségből a parancsnok csak vagy 50 emberrel menekülhetett föl Bolondóczy várába. Ott azután az ágyúkat a városra forgattatván, elkezdők ezt lövetni.

* «Ma harmadnapja — kémjeim relatiójából — Brigadiros Ebeczky István uram brigádájával s magával is ő Kglmével conjungálván magamat beczkói ellenségnek megpróbálásáért, egész hadakkal városát várostól megszállottam volt, kívánván az vág-újhelyi ellenségnek rajtam obsidióval következhető erejének kinyilatkoztatásával mezőben meg is harcolnom.» (Ocskay, Bánból 1708. január 18. Bercsényinek. *Eredeti levél, gyűjteményemben.*)

BECZKÓ VÁRA.

(158. lap.)

Akurucz hajdúk e közben a házakban zsákmányolásnak estek, s a sok bortúl megrészegedvén, rút dolgokat művelnek vala: le akarák a polgárokat is kaszabolni, de ebben tisztelik mégis meggátolták; hanem mindenükből kifosztották őket, s még a nőket is — köztük Szunyogh-Eszterházy Júlia grófnét — meztelenre vetköztetve, így kergeték ki a városból. Kirabolták a kolostort s egyházát is, az oltárok szent-képeit sem kímélvén; a földre dobott szentséget lábbal tapodták.¹ A város pedig — a várból szórt bombáktól, vagy az ittas hajdúk üszkeitől — több helyütt kigyúlván, egészen leégett. Ekkor a részeg hajdúk egy csoportja vakmerőül a meredek vár hegyének is nekirohant ádáz ostrommal; de Ocskay az ily nyaktörő vállalat lehetetlenségét belátván, lehozatá őket a várkapu elül, vagy húsz apró bombát bevettetett a várba, s miután az hódolni nem akart, ő pedig kis lövegeivel sok kárt nem tehetett: a várost, s nehány a várnak élelmet szolgáltatható közeli helységet tőből kiégettetvén, ott hagyá Bolondócz várát, s a tömérdek zsákmánnyal szekereket, lovakat megrakva, sietett vissza Bánba.-

1 Az ekkor Hradistván levő báró Herényi F. ezeket jegyzé naplójába a beczkói eseményekről: *Január 17.* «Olyan bír van, hogy Beczkónak mind belső s mind külső városát fölégették a kuruczok, és azonkívül hogy egynéhány falut is fölégették, hogy az németeknek annál kevesebb provisiójok lehessen.» *Január 18.* «Kapitány Ritt mondotta, hogy az újhelyi lovas-németek az trencsényi hidakra kerülvén, Beczkó segítségére mentek. Az várbú gyújtották meg az Beczkó várost az németek.» *Január 19.* «Beczkó felől olyan hír van, hogy elszállottak alóla.» *Január 22.* «Az ma visszagyütt németek úgy mondják, hogy az obsidió alkalmatosságával harmindeháromezret embert vettek el Beczkó alatt.» *Január 25.* «Feienczfý levelét 111a vettem; azt írja (Póstyénból), hogy nagy istentelenséget követtek el a kuruczok Beczkóban: az oltárokat minden ruhából megfosztották, az kelyheket, monstrantiát elszedték, az ciboriumbúl földre vágták az Úr testét és lábaikkal taposták, casulákat és minden papi öltözeteket elvittek, az ki az földben volt is ásva, abban is földalálták; és hogy el volt végezve, hogy kivágják az lakosokat is: de parancsolatjok ment, hogy ne öljék meg az embereket, csak prédálják. *Szúnnyogháló asszonyt* (szül. *Eszterházy* grófnó) kivitték az városbú és anyaszült meztelen hadták, s úgy üzték meztelenen vissza az városba. Egy asszonyt gyermekével együtt a tűzbe vetettek. Az kalastromot két tiszt oltalmazta volna: azokat az talpasok megölték. Az várbú lehányván a pumákat, az kalastrom mégis meg nem gyúlladott.»

2 «Egész bizodalmám volt — írja Ocskay — a várba futamodott németekről ott is földadásában, hogyha várak bevésére szükséges munitióm adattatott volna, nem lévén két mezei sűgár-taracznál és valamely 15 fontos, semmire operáló pumnánál több requisitumom. Kire nézve is haszontalannak ítélvén alatta való mulatásomat, postí-

Viard tábornok pedig, ki Beczkó veszedelmét a túlsó partról bosszankodva nézvé, a megáradt Vagon át nem kelhetvén: lovasságával föl a trencsényi hidra volt kénytelen kerülni, s e miatt úgy elkésett, hogy Ocskayék még Bánba is zavartalanul elérhettek.¹

A beczkói ostromon igen kitünteté magát Csajághy János gyalogezredes; a ki is nagy granatéros-süveget nyomván a fejébe, úgy rohant hajdúi élén a sűrű lövések közt a kapunak, s odaérvén, maga is fejszét ragadott kezébe, úgy vágták ki a kaput. Csajághynak ruháit nyolcz golyó érte: de testébe — szerencséjére — egy sem hatolt mélyen; a miért aztán a néphit őreá is rá kezdé fogni, a mit Bottyánról országszerte szentül hittek, s Ocskayról és Bezerédyről is nem ritkán rebesgetnek vala, *hogy a golyó nem járja a testét*

rungba visszaszállottam, vág-újbeli ellenségnek Vág partján keserves tekintésével, nem állván többül Viardnak az hada 400-ig való lovassánál és 1000-ig gyalogjánál. — P. S. Vitézljő rend közötti számosán sebbe estek; szokások szerént bornak esvén, vakmerő-módon vár kapujának is nékimentek lejtősén; arra való nézve is, tartván nagyobb veszedelemtűi, kihoztattam őket.» (Ocskaynak Bánból 1708. január 18-án Bercsényihez írott levele. *Eredetije gyűjteményemben.*) V. ö. *Kolinovics-ot:* «Ocskayus Beczkóviar oppidum in ripa Vagi armata manu expugnat, psecfectum loci cum suis in arcem profugum, 20 pyrobolis ejectis incassum premit, séd rebus infectis, suos retrahit.» Id. m. 655. 1. Lásd továbbá *Ocskay* levelét Bánról 1708. január 18-áról a fejedelemez: «... Most is beczkói ellenséget fortificált várossábül ostrommal várban kiszorévtván, kivehettem volna csak egy nap alatt is, hogyha szükséges bombardírozásra szert tehettem volna.» (*Eredeti, az Országos Levéltárban.*)

¹ *Berényi-napló*, 1708. január 18-áról.

² «Csajági most jól viseli magát, nagy híre kapott az minapi beczkói ostromon; cum admiratione ment az granadíros-süvegben előre, — talám három lövést hozott el; semmi sem árt neki, mint Bottyánnak, az ágyútúl sem fél.» (*BercsŐ7iyi*, február 27-iki levelében. *Archív. Rákócz. V. 552.*) — A gróf Károlyi levéltárban van *Csajághy*-nak egy, Károlyi Sándorhoz szóló érdekes levele, de a melynek közepe hosszában úgy szétmállott, hogy csak egyes töredékek vehetők ki belőle, úgymint a beczkói ostromról a következők: «. . . reámenvén, meg akartuk . . . mint felbízott volt Ebecz . . . bardírozó szerszámot oda . . . lenség az külső várossát. . . erőssen defendálván, mind . . . városbúi, mellyet alkalmasint . . . taraczkunk s egy kis mozsár . . . tettem vala az várost . . . tüzes golyóbist lőttem bé. . . ben valami szénát s házakat ... az házak teteit leverni . . . kapujával, árkával recog . . . granatírost .s négy fejszést választ. . . kikkel directe az kapunak . . . árokban circiter másfélszáz hajdú . . . secundírozni az Révay Imre . . . hogy arra kevesebb kár és he . . . nagy hirtelen bévágattam . . . miátt az el-lenség, mely ötszázig .. szerencsésen irrupáltam, az irruption két . . . hajdúm halván meg, magam, rajtam levő nyolcz derekas sebekkel. . . estem volt az árokban . . . mégis benn az város . . . hajdúim granatérosokkal. . . szór Leitnantom, kit. .. estenek s meg-

A mi Ocskaynak Beczkónál tanúsított viseletét illeti: a vállalatnak oly gyorsan, jó sikerrel és kevés vérontással való végrehajtása ügyes vezényletről tanúskodik. Sőt fegyelmet is tudott tartani: mert a részeg hajdúkat a várkapu elül lehozatá és a polgárokon elkövetni akart öldökléstől is visszatartóztatta. Hogy a megengedett prédálás közben az ittas hajdúság egyéb kihágásokat is elkövetett: azt, rohammal bevett városban s oly szilaj és garázda nép között senki sem gátolhatta volna meg.

A beczkói ostrom megfélemlítő hatást gyakorolt a németekre: «Félnek igen az kuruczoktól, hogy nagy erővel kétfelől akarják a Vagon innend lévő földet megtámadni.» (Berényi-napló, 1708. január 17.) Azonban ettől őket egyelőre a Vág vizének nagy árja megoltalmazá, valamint azon körülmény is, hogy kivált az Ocskay-dandár területén a széna, szalma igen megszűkülván, a lovas-katonaság szél-

holtak . . . esett; ráczot és németet míg az szoroson mag . . . dobokat s zászlókat. . . Újhelynél parats . . . túl csak táví nézte . . . bizonyság, inkább megrezzent Újhelyb . . . kit adna Isten! Beczkó (várát is megve) . . . hettük volna, ha tóvá ... de csak két étszaka . . . s Ebeczky uramék várók . . . valami német hírel reá . . . oda kellett hadnunk . . . egynéhány helyen ki . . . s minden palizamentumát . . . mint hallom, azon ráczság . . . volt várában . . . tegnap ál . . . Horn, Újhelyben talám ... t az többi is.» (Eredeti levél, Csajághy saját kezével írva. Nagy kár, hogy ennyire elpusztult.) — A beczkói ostromról újabban még egy, azon melegeben, a Vág-Besztercze vára alatt Podhragyról 1708. január 19-én gróf Bercsényi fővezérhez írott levele került elő *Csajághy-nékk.*, a melyből kiegészítésű álljon itt íme nehány részlet. Legelőször is azt említi Cs., hogy a szeredi ostrom (1707.) alkalmával ezredéből sebbe esettek közötti Turóczban (a sztubnyai hévvízben) ápolás alatt van még egy jó vitéz kapitánya 7-ed, vagy 8-ad magával, de tanulatlan sebészük van, ügyesebbet kérne tehát odaküldetni «Mert most is (és itt áttér a *beczkói ostromra*) ú. m. 16. Januarij Beczkóra menvén, alkalmas ostrommal tettünk irruptiót az belső várossára, kit bizony az városbúi 300-ig való német és rácz ellenség oltalmazott. Legelsőben magam, 25 granatérosimmal és négy fejszészimmal reggeli 9 óra tájban az kapunak menvén, bévágattam; az segítőket, hogy bennünk kevesebb kár essék, az árok mellett commandírozván fel az kapunak, igen kevés kárunkkal jóllehet, irruptiót tettünk, az kétféle ellenségben alkalmasint vagdalván, *dobokat és zászlókat is nyerettem.* Talám két granatérosom egy grana-déros-leitnanttal és három hajdúm veszett az ostromon; magam ugyan sebben nem estem: *de ruhámon hét vagy nyolcz helyen alkalmas lövések estek, kik miatt bizony, vagy az* (reánk legörgetett) *kövek miatt valóban rosszul is vagyok,* — de szerencsémnek tartom édes hazámért szenvednem; csak sebeseimet, *kik circiter 32-en vannak,* sajnálom, nem tudván őket hová küldenem. Mindazáltal oly reménységgel Ns. Turócz vármegye felé küldtem, hogy Exciád talám atyáiképpen méltóztatik parancsolni irántok, írván magam is az Ns. Vármegyének.» (Eredeti s. k. levél, gyűjteményemben.)

téré kezd vala hazaszökdösni, s így az ezrek nagyon megritkulának. Sőt az Ocskay-brigáda egyik ezrede, a gr. Eszterházy Dániel-féle, Berthóty Zsigmond vezénylő-ezredes alatti, parancsnokának holmi véres kihágásokért törvény elé lett idéztetése után, még az év elején egészen hazájába oszlott.¹

Bercsényi már január 20-án tudósítja Lőcséről Rákóczit: «Ocskay, Réthey s a többi egyaránt írják: szalma sincs; az nedves üdőben veszni kezdett az katona lova az rossz szalmától, — még itt is irtózik az szalma híritül. Igen félek: hátrább ne kellessék az lineát vonnom és így az *gyaloggal* lehetnék jól ott, alkalmas helyeken.»² Tehát a takarmány szűke miatt nem a lovast, hanem a gyalogot óhajtván a Felső-Vágnál szaporítani: Berthóty és Szalay huszárezredei helyett Bercsényi csakhamar Esze Tamás és Czelder Orbán hajdúit indítja az Ocskay-brigádához; a hol, hogy a gyalogság folyvást igen jól szolgált: bizonyítják a beczkói ostromon kívül Winkler és Révay hajdúi, kik Illavát és Trencsényt szoros zárlatban, s a sziléziai és morvái passusokat, Oroszlánkő, Lednicze, Vág-Besztercze, Bicse, Ovár, Budetín, Lietava várakat, Zsolna, Puchó stb. városokat megszállva tárták. Közöttük a Luzsinszky-féle kis létszámú lovas-ezer csak összekötő és portyázó szolgálatokat tön.³

Egyébiránt a takarmányhiány jobban gyötri vala a kurucz hadaknál, a még kiéltebb Vágon túli földön a németeket, kiknek lovaságát január elején Steinville tábornok épen ezért, a Viarddal ott hagyott 400-at kivéve, Vág-Ujhelyből mind kivitte Morvába; Verbó és Nagy-Szombat környékéről pedig túl a hegyen, Szokolcza és Stráznicza tájára húzódott a cs. lovasság.⁴ Csak az áldottabb Mátyusföldén: Szencz, Diószeg, Galántha vidékén és a szénatermő Csallóközben vala jobb dolguk.

1 Ocskaynak 1708. január 9. Bánból Bercsényihez írott levele. (*Országos Levéltár.*)

2 *Archív. Rákócz.* V. 515. 1.

3 L. a Berényi-napló följegyzéseit, pl. január 6. és 21-éről, úgy Bercsényi leveleit Rákóczizhoz. Hlava várának január 20-án Morvából, túlnyomó erővel: 2—3000 emberrel történt megélelmeztetését ugyan, Winklerék 7—800 hajdúja nem gátolhatta meg. (L. a Berényi-napló január 22-iki jegyzetét, és *Archív. Rákócz.* V. 523.)

4 Ocskay levelei. — *Archív. Rákócz.* V. 519. — Báró Berényi F. naplója, ki 1708. január 23-án írja Hradistýán: «Az németek ma is itt vannak, még többet várnak Újhelyből, de itt is marad benne.»

Bercsényi január 22. és 23-án öt levelét vévé Ocskaynak, úgy másoknak is, melyek mind a lovas-németnek a Felső-Vág mellől be Morvába és a határokra húzódását jelenték,¹ de egyúttal a saját magok takarmányszükségét és a hadaknak e miatti oszlását is panaszziák. Ocskay Bánból január 29-én írt levelében, — melylyel a trencsényi alispán kezeihez jutott több rendbeli regálisokat küldi meg, — újra panaszkodik, hogy «itt nyomorgó hada a keserves postírunghelyi szolgálat miatt» már majdnem tönkre megy; hogy tehát további hadi fáradalmakra is alkalmas legyen: kéri fölvaltatót. Mire Bercsényi azzal felel, hogy Ocskaynak tisztjei a községeken »*az tilalom ellen szedvén feles pénzt*».¹ előbb számoljon ezekről, — majd azután lesz consolatiója.²

Látszik e jogtalan pénzfölszedésből is, hogy Ocskay zsarló természetét csak nem bírja levetkőzni.

¹ *Archív. Rdkócz.* az i. h.

² Lásd és vedd össze a jogtalan pénzfölszedés és saját magának való visszatartás iránt Ocskay ellen emelt vádját Ottlyknak, nemkülönbén magának a fejedelemnek is Ocskayt annyira compromittáló e tárgyú nyilatkozatát *alább*.

HETEDIK FEJEZET.

Császári részről Pálffy ideiglenes főparancsnok. Andrassy Istvánnal Ocskay paczkázik: de megérkezik Dunántúlról Bottyán, kemény rendet szab; Starhemberg Miksát hadvonalai mögött elfogatván, Nyitrara viteti. — A kurucz dandárok létszáma; Ocskay erősítették; Puchóhoz száll, megvívja a lisszai határsánczokat és bekalandoz Morvába. — Viard 3000 lovassal Trencsényt és Illavát megsegit. A kuruczok hadfelosztása a Vág vidékén, a két hadosztály s hat dandár. Ocskay a Vágön túl a morva és sziléziai széleken foglal állást s Vág-Beszterczére telepedik. — Révay hajdúit Pruszkán meglepi Viard, de Ocskay elül visszatér Újhelyre; Ocskay betör Morvába s 600 embert levágat, Bottyán pedig a Vágön és Fehérhegyeken át Ausztriába küldözi száguldóit. — Pálffyt Heister váltja föl; Viard átcsap a Vágön, de Csajághy visszapuskázza. Ocskay 3000 emberrel berohan Morvába, Kremsier felé; sarczol, hódoltat. Ebeczky Stomfánál két század labanczot levágat. — Ocskay ismét, még nagyobb erővel, 5—6000 emberrel tör be Morvába, Wsetin várát rohammal megvívja, 700 embert lekonczol s rabúl ejt, öt zászlót nyer, és roppant zsákmánnyal tér haza; sok morvai helység meghódol; a foglyokon Révay hajdúit váltja ki. — Ocskay most áll pályájának zenithjén; igen kemény kuruczoknak mutatja magát, s az elpártolt báró Pongráczot élesen kárhóztatja.

1708 elején császári részről változott a főparancsnok. Ugyanis január közepén Starhemberg Guido Spanyolországba rendeltetvén: helyére gróf Pálffy János, a bán neveztetett ki a magyarországi császári hadak fővezérévé, — de csak *ideiglenesen*. Bercsényinek nem fért a fejébe, hogy főparancsnokká a bécsi udvar egy *magyar* embert, egy bármily osztrák katona-szellemű, de mégis magyar embert nevezhessen ki; jól tudá, hogy ez csak édesgetésül történik, ha történik, hogy t. i. a magyarok a február 29-ére hirdetett pozsonyi országgyűlésre annál inkább elmenjenek. Eleinte, midőn Balogh István január 23-iki leveléből híriüi vévé, nem is akará elhinni Pálffy kineveztetését; s később, mikor annak valóságáról meg kelle győződnie: mindjárt átlátott a hálón, megsejté Pálffynak csak ideiglenes fővezéri voltát, s február 18-iki levelében gúnyosan kiált föl: «Ügy látom, hogy Pálffy nem állandó commendant, — *hanem csak Winter-König!*»* Úgy is volt.

* Archiv. Rdkócz. V. 538.

Pálffy január 20-ától február elejéig megvizsgálá a hadvonalakat, s azzal jelentést tenni Bécsbe, majd a tervezett — de ugyancsak csonkán maradt — országgyűlés előmunkálatait segíteni Pozsonyba ment.¹

Azonban magyar részről is bekövetkezék a parancsnok-változás: mivel az öreg Bottyán Keszthely és Pápa tájairól 1708. január elején megindulván, a hó közepén általérkezett a Dunán, s miután bátorkeszi birtokán vagy egy hétig megpihent, hadsegéde által jelenté Bercsényinek, hogy tehát rendelkezésére áll. Kapott is az alkalmon a fejedelmi helytartó. Mert a gyöngye Andrásy István a sok versengő brigadéros között sehogysem tud vala tekintélyt tartani. Egy hónap alatt teljesen lejárta magát; csak «semminek» tartották. Ocskay nyíltan paczkázott vele: január 11. és 19-iki leveleiben Bercsényi előtt rosszakarattal, ferdítéssel, hamis följelentésekkel vádoló őt, — katonai följobb valóját S így tőnek, ha nem ennyire is, a többi dandárnokok szintén; ha értesítést kívánt tőlök: bolonddá tették holmi «azt mondják»-hírekkel, melyeket aztán István úr nagykomolyan vévén, azokból állítja vala össze Bercsényinek küldött tarka jelentéseit. Ilyeténkép egészen lejárta magát; ő csak ült Nyitrán tehetetlenül, s a kerület a legnagyobb rendetlenségbe merült. Bercsényi ezekről kiküldött szárnysegéde által értesülvén, átlátta ezen állapotok tarthatatlanságát; örömmel üdvözlé tehát a bár koros, de kemény és szigorú fegyelmet tartó Bottyán tábornok megérkezését, és sietett őt a vezénylettel megbízni. Korponáról, 1708 január 31-érei e tárgyban egyebek közt így ír a fejedelemnek:

«... Megtérvén az hadak közül adjutantom: nemhogy jobban volnának, — de naponként oszolnak az hadak, és — a ki rosszabb, — brigadéros uraimék magahitteskednek, *Andrásy uramot semminek tartják*; s bizony, az mint látom, csak az üdőnek köszönjék, hogy eddig is helyben vannak: mert csak híre is az rendetlenségnek, —

¹ Pálffy a hadvonalak vizsgálása közben január 25-én volt Vág-Újhelyben, s 26-án utazott el onnét. (*Berényi-napló.*) V. ö. Bercsényi február 4-iki levelét: «Starnberg helyett Pálffy János vette kezére a commandót, ki is megjárván az postírungot, most Bécsbe ment vala.» (*Archiv. Rákócz.* V. 533.) És u. o. 538. 1. február 18-áról: «Pálffy Pozsonban van, az hol az gyűléshez keményen készülnek.»

² L. e levelek eredetijét az Országos Levéltárban.

ki már az parasztok között is köz, — okot adna az ellenség próbájának. Az ellenség constitutiójáról bizonyosat csak nem tudnak. «*Azt mondják*» egész reportuma *Andrássy* uramnak; *valamit mondják, mindent hiszen, és maga confundálja magát.* — Bottyán már általgyűtt; azt üzente: most frissen van, mit csináljon már?. .. *Andrássyt általküldöm (a Dunán, Antal úr mellé), Bottyánt teszem itt helyében, — talám megbaltáz az magahitt tisztékben»*¹

Midőn Bercsényi ezeket írta: akkorra az általa úgy látszik már előbb utasított Bottyán a vezényletet tényleg átvevé; mert már január 25-én bement Érsek-Újvárra,² s azután Nyitrára, hol főhadiszállását felüté. És alig vette kezére a parancsnokságot: már is merészebben, serényebben, szerencsésebben kezdett folyni minden. A Vágón túlra küldött legelső portyázó csapata Szencz tájékán elfogta és saját hadvonalai között, hallatlan vakmerőséggel s szerencsével foglyúl hozá Nyitra várába gróf Starhemberg Miksa altábornagyot, a császáriak Vág-melléki parancsnokát.³

A tábori hadak tényleges létszáma 1708 január végén, midőn a vezényletet Bottyán átvette, a tömeges hazaoszlások folytán annyira leolvadt, hogy a Bercsényi levelei közt látható hivatalos kimutatás szerint⁴ a négy dandár (Ocskay, Ebeczky, Balogh, Perényi) nem több, csak 8600 főből áll. Mert például némely ezredek, — mint Berthóty Zsigmondé, Deák Ferenczé, gróf Barkóczy Ferenczé — *mindenestől* hazamentek, s a többi is ki 200, ki 3—400, legfőlebb 6—700 emberből állott. Ocskay ezrede csak egyedül számlált tettelegesen szolgáló 800 embert. Tehát az eloszlottaknak összeszedésére s a hadvonalakba visszavezetésére, valamint a «qvártélyokból», az ország belső részeiből, más ezredekkel, úgy újonczokkal szaporítására a hadaknak, mind maga Bercsényi, mind Bottyán haladéktalanul elkövetének mindent.

¹ *Archív. Rákócz. Y. 527—529 1.*

² «Generális Bottyán János uram ezelőtt harmadnappal ide beérkezett,» — írja 1708. január 28-áról Szluha Ferencz Érsek-Újvárból báró Károlyi Sándornak; s valamivel később: «Itten már Generális Bottyán János uram a commendó.» (*Thaly*: «Bottyán élete» 192—193. 1.)

³ L. e. merész kaland tüzetes leírását «*Bottyán élete*» 195—205. lapjain, és v. ö. az újabban napfényre került adatokat, ú. m. Bercsényinek február 27-iki s következő leveleit, az *Archív. Rákócz. V-ik* kötetében.

⁴ *Archív. Rákócz. Y. 532.*

Ocskay dandára január végén is a legnépesebb volt valamennyi között: 3700 ember; ú. m. lovasság: Ocskay ezere 800, Réthey Jánosé 700, Szalayé 500, Luzsinszkyé 400; s gyalogság: Révayé 600, Winkleré 700 fő.¹ Egyelőre még az előbb Eszterházy Dániel, most Bottyán ezred-tulajdonossága alatti, azelőtt Berthóty Zsigmond, jelenben Vajda András ezredes által vezényelt, s nemkülönbén a Níkházy György-féle huszárezred is február havában az Ocskay-dandár mellé adatott.- Az ekkor Morvában Hradistván időző Berényi Ferencz jelzi naplójában a Trencsény-vidéki kuruczok e szaporodásának híreit: Február 5. «Viard írt ide Újhelyből, hogy Illává felé sok kurucz gyülekezik». Február 12. «Volt oly hír, hogy Setin (Wsetín, morvái város) tájára csaptak volna az kuruczok». Es e hír igaz is vala: mert Ocskay, Bercsényi parancsára, Puchótól főként gyalogsággal a szoros lisszai passusra ütött, s az ott lévő határsánczot rohammal megvévén, őrségét levágatta, de a parancsnokló kapitányt 14 más rabbal elfogá, és egy elnyert zászlóval s rézdobbal Kis-Tapolcsányra a fővezérhez küldé.³ Lovassága pedig ezúttal, míg a hajdú a megvitt sánczot őrizé, be Morvába több mértföldnyire kalandozott zsákmányért. Majd a sánczot lerontatván, a gyalogokat Winklerrel, Révayval, Maszelnikkal Puchóra és Pruszkára szállttá,⁴ s maga egy rész lovassal megtére Bánba, hol őt ismét találjuk. Saját és Bottyán ezredét azonban még szintén Puchó és a morva végek

1 Ugyanott. Ezzel szemben Ebeczky dandára csak 1400, Baloghé 1900 s Perényié 1600 emberből álla.

2 L. Ocskay február 24-iki levelét az Országos Levéltárban, s v. ö. Bercsényinek Rákóczihoz szóló ugyané havi leveleivel. (*Archív. Rákócz. V.*)

3 Bercsényi, 1708. február 27-én a fejedelemnek Starhemberg szerencsés elfogatásáról írván, folytatja: «Elhiszem, ezen actus *követvén* az minapi morvái passusnak felferését, és onnan is az kapitánt 14 rabbal, zászlóval, dobbal elhozván, — csinál zenebonát!» (*Archív. Rákócz. V. 549.*) Ugyané morvái beütésre czélozva válaszolja Eszterházy Antal Devecseréről 1708. márczius 13-án Bercsényinek: «Örvendezve olvasom Exciád leveleiből, hogy a vizeknek egy kevésbé lett apadásával már is Morvába béportázván a micink: zászlókat, dobokat, kapitányokat, több tisztekkel együtt fogtanak légyen.» (*L. Bottyán élete, 206. 1.*)

4 *Berényi-napló*, február 16.: «Puchnál sok kurucz vagyon. Az ittvaló németek vagy Trencsény vagy Újhely felé mennek, csak éjfélt után indulnak meg.» S február

között hagyá, a kik is Vajda András ezredes alatt mégegyszer betörték Morvába.¹

A morváai németek pedig e becsapásokat megbosszulandók, február 17-én kiindultak Hradistyából, úgy Ostrowbúl és más helyekről Baradba, hogy onnét együttes erővel élelmi szállítmányt kísérjenek Vág-Ujhelybe, s ez utóbbi helyen Viard hadaival is gyarapodván, Trencsény és Illává megsegítésére mehessenek. Vág-Ujhelyből azután február 23-án éjjel 3000 lovas érkezett Viard tábornok vezérlete alatt Trencsénybe, és indult meg onnét másnap hajnalban élelmi és lőszerkészlettel Illává számára. Ocskay február 24-én erről hírt vesz, s Bánból Machnács és Trencsény-Hévvíz felé tüstént két lovas-ezredet küld Viard hátába; ő maga írja e napról Bánból, Bercsényinek:

«Szintén ez étszaka 3000-ig való némettség Vág-Ujhelybül Trencsénbe penetrálván, Illává felé mai hajnalban nyomakodott. Magam nagy készséggel örömet sarkalására indúlnék: de mivel magam regimentje egészen Vajda András urammal még oda vagyon Trencsén vármegyében: arra való nézve magát Nikházy György uramot válogatott két ezerbeli katonasággal Machnóczra, Hévvíz (Teplicz) felé expediáltam, oly instructióval, hogy ha Illaván feljül nyomakodása történnék: azonnal sietséggel tudósítani el ne múlasson ő Kglme, hogy azon serénységgel Generális Csáky Mihály uram corpusával arra felé nyomúlhassunk; kirúl is említett Generális uramat ő Ngát tudósítottam.»²

Ocskay itt Csáky Mihály tábornokról és ennek hadosztályáról beszél. Bercsényi ugyanis, mivel feljőve hozzá Kis-Tapolcsányra olyanira kegyelt sógora, gróf Csáky Mihály is, — azért ennek kedvéért egyet gondolt. Minthogy a Zsolnától Puchón, Bánon s a Vág-vonalon le Komárom-aljáig és innét az Esztergommal szemközi Kéméndig, Párkányig elnyúló csapatok fölötte hosszú vonalát egy ember úgy is nehezen mozgathatja és kormányozhatja, (mint szintén a németeknek *rövidebb* hadvonalát is Pálffy alatt *több* tábornok

17-én ismét: «Ma is elment egynéhány commendérozott német Újhely felé, — muni-tiót vittek oda.» Február 20. «Pruszkín feles kurucz gyalog van.»

1 Ocskay márczius i-jei levele. (Orsz. Levéltár.)

2 Ocskay eredeti levele az Orsz. Levéltárban.

vezényli vala), — tehát, gondold, ő is két tábornokságra osztandja hadait. Ehhez járult még az, hogy a rátartós Ocskayval oly kemény parancsnok alatt, a minő Bottyán, ezer baj lett volna; neki olyan lágy tábornok kellett, mint Csáky, hogy a maga szája íze szerint jár hasson alatta.

Ekként, a téli szállásokból kivonulandó csapatokkal úgy is hat dandárra szaporodó Vág-vidéki hadtestet Bercsényi Bottyán- és Csáky-hadosztályokra különzé. A főbbik vezényletet, melynek területébe Érsek-Ujvár és Nyitra is esett, megtartá *Bottyán*, ki alá helyeztettek: 1. *Berthóty István* brigadéros és újvári parancsnok dandára, ú. m. az Érsek-Ujvártt lévő gyalogság, névszerint Nyáray Ferencz ezrede és Radics András egy zászlóalja; Géczy Gábor huszáraiból négy század Újvárbán, Ebeczkyéből két század Esztergom előtt, és Somogyi Ferencz ezere Udvardon. 2. *Balogh István* dandára: Szalay Pál ezere Ledrécz táján, Nyitra mellett; Balogh Istváné, Füstöl Nyitraig, az Eszterházy Dániel-Bottyán-féle ezred — mely tehát Ocskaytól elrendeltetett, — az előbbi két ezred között szintén Nyitra felé, és Géczy Gáboréból két század Nyitrán.

3. *Esze Tamás* gyalog-dandára: Esze két zászlóalja Szalakúz táján, báró Andrassy Pál és báró Révay Gáspár egy-egy zászlóalja Czétényen, s Lóczy Andrásé Nyitrán.

Ezen hadosztály csapatai Esztergom, Komárom alá, úgy Sellye, Szered, Galgóc, s a Vágón túl Nagy-Szombat, Galántha, Szencz, Diószeg, és Pozsony felé, valamint a Csallóközbe portyáztak, és Pálffy haderejének derekával állának szemben.

Csáky Mihály osztálya pedig ekkép álla: 1. *Ebeczky-brigkádi*: Ebeczky, Barkóczy, Deák Ferencz, Csáky Mihály, Réthey György, Nikházy György és Orosz Pál lovas-ezredei, — némelyik igen gyöngye létszámmal — Ripénytől kezdve a Temetvény mögötti ú. n. «Árkokig», szóval az azelőtti helyzetben, Nagy-Tapolcsány székhelyvel, hogy Ebeczky folyvást oldala mellett lehessen tanácsot adni a tapasztalatlan és ingatag Csákynek. 2. *Br. Perényi Miklós* gyalog-dandára, régi helvein, ú. m. Perényi két zászlóalja Bánon följül Motesiczen, Csajághy két zászlóalja Podhragyon, és Czelder Orbán egy zászlóalja Bodokon. 3. *Ocskay László dandára*. Lovasság: Ocskay, Réthey János és Luzsinszky Sándor ezredei «Vág vizének két szél-

jén». Gyalogság: Winkler Vilmos két zászlóalja Puchón, Illaván és báró Révay Imre egy zászlóalja Pruszkán.¹

Feladata vala különösen az Ocskay-dandárnak Trencsény, Illává, Beczkó várak szorongatása, portyázás Vág-Ujhely alá és be Morvába. A Perényi- és Ebeczky-dandár, mint azelőtt, úgy ezután is folyvást segélyére mehet Ocskaynak, nagyobb erőt igénylő hadműveletekre.

Ez volt tehát a fővezér által alkotott új beosztás, mely — némi apróbb változásokkal — egész a nyári táborozásig fennállta.

Bercsényi már február 18-án írja Rákóczinak: «*Ocskayt* két regiment lovassal és három batallion gyaloggal küldtem túl az Vágón, Morva és Szilézia közt való szélekre postíruniban, és extendáltam az lineákat *Csáky Mihály* uram commandója alatt. *Bottyán* Nyitrára, onnan le Újvár s Esztergom eleiig mégyen ennek commandója, úgy, hogy Morvától Esztergámig in continuo lesznek az postírunigok az két generális alatt. Magam in Kis-Tapolcsán várom az üdőt s az isten áldását, — csak érkezhetnék (az ország beljéből) az had».² S február 27-éről megint ismétli: «Az portázásban és vígyázásban semmi el nem múlik. Ocskay túl (a Vágón) Morva szélére megyen, *Bottyán* mit dem rechten blinden Augh auf den linken Fligell, *Csáky* halbrechts futtatni fognak azalatt».³

Láttuk, hogy már február 18-án azt írta: «*Ocskayt küldtem* túl az Vágón stb.». — A dandárnok azonban még 24-én is (mint szintén láttuk) Bánból datál; sőt az imént, február 27-én Bercsényi is még így beszél: «Ocskay túl *megyen*». A dolog magyarázata az, hogy a kiadott order, a Vágnak újólagos áradása miatt, csak február két utolsó napján hajtathatott végre, a mikor Ocskay csakugyan a Vágontúlra, a morvai és sziléziai szélekre telepedék, s márczius i-én Vág-Beszterczéről ekként tudósítja Bercsényit:

«Exciád utóbbi kegyelmes dispositiója szerint rendeltetvén ide a Vág-mellékére: azon dispositiók szerint dislocáltam is az hadat Vág mellett levő tractuson, egész Vág-Beszterczéig, és nem tovább

1 *Az corpusok subdivíziója* című egykorú másolat, gyűjteményemben.

2 *Archivum Rdkóczianum*, V. 540.

3 U. o. 554.

Az hajdúság is oly helyeken, oldalt, hegyek alatt vagyon, hogy nem félhetni. Itt azért már minden igyekezettel a szükséges jó vígyázásokat szorgalmasan observálok. Most semmi olyan híreim nincsenek, hanem három compagnia sárga német morváai passusokra érkezett; hihető, minapi Vajda uram irruptiójára nézve azon passusoknak őrzésére rendeltetett oda; mindazáltal arra is reflexióm lészen. Szalay Pál uram főstrázsamesterét (őrnagy) Exciád parancsolatjához képest innen elcommendírozván, útjában tegnapi napon Ilava mellett menvén, haragjában az várost föl égette egészlen »d

Ha a térképre tekintet vetünk, — látni fogjuk, hogy Ocskay dandára ezen morva-széli, Vág-melléki, V.-Beszterczétől lefelé Pruszkáig, Nemsováig nyúló állomásaiban is megtartá Tepla és Trencsény-Hévíz felé összeköttetését a Motesicztől Bánig fekvő Perényi-, és az ezzel érintkező Ebeczky-dandárral.

A császáriak pedig — kiknek most Pálffy János-féle hadteste 22 ezredből áll vala — még folyvást a régi állásokban feküdtek: gróf Löwenburg és Krumpach tábornokok Morvában, Steinville Szokolczán, Viard Vág-Újhelyit, Hartleben Nagy-Szombatban, Galánthán, Tollet Szereden, maga pedig Pálffy Pozsonyban és a Csallóközön. A hadak Vág-Újhely táján hol apadtak, hol áradtak Morvából, a honnét az ezredek újoncaikat, főszereléseiket stb. kapták.²

A Vágnak lejebb még mindig erős árja, a nagyobb hadműveleteket Szered táján most is akadályozá. Nekünk azonban most csak Ocskayval van dolgunk, — ő pedig túl a Vágón, a határokon áll. Föl is használá ezen helyzetét: apró portákkal úntalanúl háborgatta Morva széleit, s a mellett, míg egy rész hajdúsága Illavát tartotta zárlatban: fúrge lovasait sűrűen száguldoztatá Vág-Ujhely és Trencsény alatt, úgy, hogy az erődívények falai közötti nagyobb földzet nélkül senki ki nem bátorkodhatott.

Pálffyt ezen állapot természetesen, nem kevésbé bosszantá; igyekezett azért, hogy az alkalmatlankodót hátrább tolhassa, mielőtt

1 *Eredeti levél*, az Orsz. Levéltárban.

2 L. *Bercsényi*-nek 1708. február második felében, különösen a hó végével írt leveleit Rákóczihoz. (*Archív. Rákócz. V.*)

új állásában jobban megfészkelhetné magát. Parancsot küldte tehát Viardra: támadja, vagy ha lehet, lepje meg Ocskayt. Viard — a császár egyik legügyesebb lovas vezére — Nagy-Szombatból, Verbó, Csejte és Új hely tájékáról nagy csendben össze is von 2000 lovast, márczius 8-án este kiindul Vág-Újhelyből, s az éj fődözete alatt folyton nyomulva, másnap, márczius 9-én reggel Pruszkán vigyázatlanul meglepi Révay Imre 6—700 főnyi hajdúit. E túróczi tótokból álló csapat a túlnyomó ellenség láttára megriad, s némi védelem, egynéhány sortűz adása után széjjelszóratik. Viard a zavarban elnyeri nyolcz század-zászlójukat, közülök állítólag 400-at levág vagy rabul visz Trencsénybe; s Révay is csak a mellette állomásozó 400 huszárnak köszönheti vala, mint a kik a visszavonulást fődözik, hogy megmaradt 2—300 emberével Puchó felé elmenekülhetett.¹ Azután, ép ezred által váltatván föl, ment haza, megcsonkúlt ezerét kiegészíteni.² Viard a nyert zászlókat Pozsonyba küldé Pálífyhoz, — de Ocskay üldözésére följebb, (Trencsénytől, Illavától messzire) nyomulni nem tartá tanácsosnak. Visszatért Újhelyre.

Ocskay pedig, a dandára egy részét képező Révay-ezreden ejtett csapást megbosszulandó: csakhamar fölkészült, összevonta Puchónál hadait és márczius 20-ika táján a lisszai szorost őriző három század

1 *Báró Berényi F. naplójegyzetei: Pozsony márczius 10.* «Bán uram (Pálffy) olyan ordert küldött Viardnak Újhelybe, hogy Illavánál az kuruczokat üsse meg; úgy mondiák, hogy circiter 2000 emberrel el is indult.» *Márczius 11.* «Olyat beszéltek, hogy az németek Ocskay persecutiójára mentek által az Vágón.» *Márczius 12.* «Ma nyolcz zászlót küldött Viard, Pruszkán verte föl Révay Imre hajdúit; úgy referálják, hogy 400-at vágta le bennök és 190 rabot hoztak.» — *Huszár József* értesíti Szent-Mihályról 1708. márczius 12-én Szendrei Török András udv. kapitányt: «Éppen ez órában iött olyan hírem, hogy propter incuriam Dominorum Officialium, az ellenség Morván által megkerülvén a mieinket, Pruszkán lévő Révay Imre uram ezerét, — a ki egynéhány salvé után parolára feladta magát — az ellenség egészen deleálta.» (*Eredeti levél, az Országos Levéltárban.*) A *Theatrum Europaeum* pedig így említi ezen eseményt: «Die Malcontenten zogen sich zusammen Illowa weg zu nehmen, aber der Oberst Viard brach den 8. Mártii mit einiger Mannschaft gegen sie auf, den Weg auf Trencsin zu nehmende. Als er aber hörete, dass der Gegentheil bey Bruska (Pruszk) stehet: eilte er dahin, traf den 9. dito das Heyducken-Regiment des Révay mit sammt 400 Hussarn an; erlegte 400 Mann, bekam auch eine Anzahl Gefangene und 8 Fahnen zur Ausbeute.» (*Frankfurt, 1718.*) V. ö. D. D. kurucz kémnek 1708. márczius 12-iki tudósítását Szent-Iványi Márton őrnagyhoz, a vörösvári Rákóczi-levéltárban.

2 *Bercsényi levelei Rákóczihoz. (Archív. Rákócz. V.)*

«sárga németet» megrohanta, s részint levágván, részint elfogván, nagy gyorsasággal rontott be Morvába.¹ Itt, a szokott zsákmánylás, égetés, marhahajtás mellett, egyebek közt valami búcsújáró tömegre akadtak; a kik holmi kerített templomkastélyba vonva magokat, védelmet kíséreltek meg, — sikertelenül. A rohamban felbőszült kuruczok mind a 600 főnyi tömeget kor- és nemi különbség nélkül halomba vágták. Így, és nem másként kellett e kegyetlen öldöklésnek történni; mert, hogy jámbor búcsújárókat minden ok nélkül lekaszaboljanak: arra példa az egész kuru ez világban nem fordul elő. Kútfőnk — Kolinovics — nagyon hiteles, egykorú író, — de ő csak a leöldöklés tényét említi, okát nem.² Kihívó ok nélkül pedig ilyen tény, kivált a vakbuzgó katolikus Ocskay, végbe nem vihetett.

Márczius közepén Bottyán, hajókon is szállított át 2—300 főből álló válogatott lovas csapatokat a Vágón; így olvassuk, hogy egy ily csapat Galánthánál németeket vagdalt le; s 300 kurucz még a Fehérhegyeken is átosonván, márczius 14-én Malaczka táján mutatkozott, és 21-én Ausztriába ütve, ott néhány falut fölégetett. Más csapatok ismét a Csallóközben szállásoló németek nyugalmát háborgatták gyakorta.³ Ocskay pedig, mióta a lisszai szoros megnyílt előtte, folyvást küldözgetett Morvába apróbb csapatokat; sőt márczius végnapjaira a tétlenül pihenni nem tudó Bottyán indítványára combinált nagyobb hadműveletet terveztek, — ú. m. a Vágontúlra

1 Berényi F. márczius 21-éről: «Ma olyan hír volt, hogy Morvában tizenkét-ezeren mentek bé.» Másnap e hír ismétlődik, és a morvái posták elmaradnak. A *Theatrum Europaeum* is említi, mindjárt a Révay Imre hajdúi esete után, a morvái határokon való pusztító betöréseket.

2 Kolinovics, Hist. Libri XII. 676. 1. Így ír: «Circa hős dies (25. Martij) cohors Confcederatorum e castris, ut creditur Ocskayanis, irrumpens in *Silesiam*, 600, omnino setatis, ordinis ac utriusque sexus personas, quae honori Divae Magdalense piám celebrabant processionem, sine miserere contrucidat.» Kolinovics itt, úgy hiszszük, hibásan említi Sziléziát, *Felső-Morva* helyett; mert 1. a Sziléziába vezető' jablunkai szoros Ocskaytól igen messze, háta mögött esett; mert 2. Rákóczi Sziléziát, melylyel kereskedelmi összeköttetésben áll, mindig kímélé, és kímélé — különösen 1708-ban — politikai okokból is: miután a sziléziai protestánsok a császár ellen nyugtalankodtak s nyílt lázadásra készülének, a miért is Rákóczi egyenesen szövetkezni akart velök; 3. a Berényi-napló és a *Theatrum Europaeum mowai*, s nem *sziléziai* száguldozásokról szólnak.

3 Báró Berényi Ferencz naplójegyzetei, márczius haváról.

való általános támadást. Bottyán ugyanis, be nem várhatván a Vág apadását, Magyar-Sóknál hidat akart vettetni, s összes hadaival a németek séllyei, galánthai, diószegi hadállásait, úgy Nagy-Szombatot megtámadni, s Pozsony előtt foglalni állást. Ezalatt Ocskaynak a maga dandárával ismét Morvába kell vala minél nagyobb zajjal beütnie, Csákynek pedig Ebeczkyvel és Perényiékkel — lovassal, gyaloggal — Illavát és Vág-Ujhelyt körúszállani és ostrommal fenyegetni. De Bercsényi, a Vág nagy árját s az ebből származható veszélyt tekintve, Ocskay betörésén kívül, a terv többi részét nem engedé megvalósítani.¹

Ezenközben fölolvastattak 1708. márczius 26-án, a pozsonyi csonkán maradt országgyűlésen Rákóczi és Bercsényi válasza a nádorhoz, mélyekben a saját és a Confoederatio birodalma alatt lévő vármegyéknek e gyűlésben részt nem vehetését indokolják. S ezzel megszűnván a remény, hogy a Rákóczi-pártiak talán mégis meg fognak jelenni, — azonnal megszűnt Pálffy János «Winter-König»-sége is; már harmadnapra, márczius 28-án Pozsonyba érkezett az új főparancsnok, a magyargyűlölő, kegyetlen Heister Siegbert s egyszersmind a k. k. Hof-Kriegsrath rendelete Pálffyhoz: adja által a vezényletet Heisternek, a kinek maga is alárendeltetik. Heister már márczius 29-én meg is indult a császári hadállomások fölött szemlét tartani.² Ekkép teljesebb Bercsényi jóslata.

Azonban e parancsnokváltozás nem gátolá Balogh István s Ebeczky lovasait abban, hogy a Vágón, a mikor ennek árai engedők, ezentúl is átcsapdozzanak, és nem gátolá Ocskayt sem kisebb csapatainak Morvába küldözgetésében,³ sem pedig abban, hogy egy

1 «Már Bottyán hidat akart csináltatni, Ocskay Morvának menni Csáky Illavának s Újhelynek, — de már *haiti* én, mert festina lente az nagy Vágón által!» írja Bercsényi 1708. április 2-án Besztercebányáról a fejedelemnek. (*Archív. Rákócz. V. 592.*)

2 *Berényi-napló, 1708. márczius 26. Pozsonyban:* «Ma sessió volt; az palatinusnak szóló Rákóczi és Bercsényi leveleit elolvasták, azután váradí püspök és Nádasdy Tamás uram által az alsó táblához küldték.» *Márczius 28.* «Generális Haister érkezett bé ma. Bán uramnak is decretuma érkezett, hogy az commendót assignálja Haisternek.» *Márczius 29.* «Haister ma mene el az postírunkokat meglátni. Az kuruczokról mondták, hogy noha nagy a Vág vize: de hat zászlóalja általgyütt Verbó felé.»

3 «Morvában ismét szerencsésen jártak (Ocskayék); most apróbb portáink járnak

nagyobbszerű újabb berontásra tömegesebb erőt ne vonjon össze. Ugyanis titkos correspondense a trencsényi plébános útján oly dologról értesült Morvából, hogy czélszerűnek tartá a nagyobb beütést.¹ Másként is, Ocskaynak márczius 20—21-iki erősebb berontását Viard azzal torlá meg, hogy e hó 30-án Vág-Ujhelyről 2000 emberrel általcsapott a Vágón, O- és Új-Lehota felé; de Csajághy hajdúi idejében észrevén őt, jól megpuskázák és visszaűzték.² Ocskay tehát meg akará mutatni Viardnak, hogy ő nagyobb sikerrel fog járni Morvában!

Összevona április 5-én ismét a lisszai szoros nyílásához Puchó mellé 3000 embert, lovast, gyalogot; 6-án berontott Morvába, s hegyen-völgyön át Kremsier irányában tartott. Útjában több engedetlen falut feldúlván és égetvén, néhány mértföldnyire a határon belől, Wisowitz városa alatt állapodott meg. Szokás szerint előbb hódolásra szólítá fel őket; és mivel a város erre hajlandónak nyilatkozók: Ocskay föl nem égetette, hanem tűzváltástgot és posztóbeli sarczot adata velök, s néhány előjárójokat kezesekül elhozván, a várba vonúlt 40 gyalog-némettel nem tartá érdemesnek vesződni, — hanem eljött sarczczal és zsákmánynyal. Mire 9-én a szorosokhoz érkezék: azok már akkor meg valának puskásokkal rakva, s Ocskay ék sűrű lövések közt hatoltak rajtok át, de mégis kár nélkül, minthogy a félénk morvái pór puskás csak messziről merészel vala puffogatni hegyei közül.³

már ismét Morvát» (Bercsényi, Beszterczéről, április 5. *Archív. Rákócz. V. 607.*). Egy nappal előbb gróf Csáky István még arról panaszkodik, hogy «Vág vízének árja miá (márczius végén) nem sokat próbálhatunk által, noha váltig igyekezik Generális Bottyán uram.» (*Eredeti levél, Beszterczebányáról 1708. április 4-éről, báró Károlyi Sándorhoz. Károlyi-levéltár.*)

¹ *Archív. Rákócz. V. 592. 1.*

² U. o. 623. 1. és gróf Csáky Mihály levele Nagy-Bossányból 1708. április 2. Bercsényihez: «Ezelőtt negyednappal 2000-ig való német hirtelen kicsapván Lehotákra, kit is hamar észrevén Csajági uram, a gyalogsággal a szorosok felé tartván, nem sokáig késett; a mint is a hátú járójával jól megpuskáztak, alkalmas marhá és szekerit elnyervén, magokban is egynéhányat elejtettek.» (*Eredeti levél Vörösvártt.*)

³ *Béresé?yi* írja Rákóczinak Beszterczéről, április n.: «Ocskay most ment bé Morvába, 6. prsesentis, mintegy 3000 emberrel; még nincs hírem felőle; hiszem Istent, jól jár, s csinál lármát.» És már ugyané levél utóiratában: «Ocskay tudósítását veszem Blaskovics által ezen órában; az ki Morvából érkezvén, relatióval magát küldte, hogy

Ocskay alezredesét Blasskovich Istvánt küldé Besztercebányára, jelentést tenni, Bercsényihez. Bottyán pedig azalatt, míg Ocskay Morvában jára: más oldali diversió gyanánt Ebeczky portáját egyidejűleg a Fehérhegyen túlra küldte volt, a hol is ez Stomfánál két század labanczot eltörlött, s egy kapitányt és egy hadnagyot 16 legénnyel foglyul hozta.*

Ocskay midőn Morvából visszatért, ismét előbbi állomásait foglalá el, Vág-Beszterczétől Illaváig, Dubniczáig. Bercsényi most, Besztercebányán április 14-én oly utasítást adott számára Blasskovich kezébe, hogy mivel, íme, a morvái beütések jó sikerrel járnak, a katonaság pedig a feles nyereség folytán mindinkább kedvet kap és úgy lesz örömmel más hadi vállalatokra is fordítható: tehát a dandárnok újból személyes vezérlete alatt még egy nagyobbserű betörést tegyen Morvába, mielőtt május elején a szokott *nfüvellő táborok*» megalakíttatnának. Ezen újabb morvái beütésre mellé rendeltetnek saját, Nikházy és Luzsinszky ezerein kívül, még Deák Ferencz és Guldenfinger János lovas-ezredei, továbbá Perényi és Csajághy gyalogságának egy része, a Czelder-féle egy batallion-on és az Illává zárlatát eszközlő Winkler-hajdúkon fölül. Hogy pedig e jelentékeny erővel Morvában minél beljebb hatolni és hosszasabban tartó hadműködésekhez is fogni ideje lehessen, s attól ne kelljen tartania, miszerint a másfélezer gyalog mellett összesen két-

Puchón belől hat mértföldnyire, valami Vizovics nevű várost vertek fel: de az várában 40 gyalog német volt, — azt ott hadták; az várost fel nem égették, minthogy holdülésra ajánlották magukat, hanem az embereikben kihoztak zálogul. Útjokban égettek falukat; de rettenetes szoros passusnak mondja, úgy, hogy két mértföldnyire is puskázás között gyűttek, — ellepte az hegyeket az morvái puskás. De csak távulról lődöztek, úgy, hogy egy katona s egy hajdú esett sebben csak. Marhát, posztót hoztak felesen.» (*Archív. Rákócz. Y. 627—628. 1.*)

* *Rákóczi írja* Kassáról április 16. Károlyinak: «Épen eddig írván leveletem, veszem Bercsényi úr levelét, hogy mindezen sáros, vizes időkben is Ebeczky portája általmenvén az Yágon, Pozsony elein Stomfának fordult és ottan két compániabéli labanczot egészen eltörlött, s egy kapitánt 18 rabbal elhozott. Ocskay is hódoltatott Morvában.» (*Bottyán élete*, 213. 1. Y. ö. *Archív. Rákócz. Y. 634.*) Ugyanerről így értesíti maga *Ebeczky Istvá?i* Bánról 1708. április 8. gróf Csáky Mihályt: «Portásaim, Istennek hála, szerencsésen jártak: mert Paluska két compániáját eltörlték Stomfa tájkán; a kik közüi rabul hoztak 18-at, az egyik kapitány, az másik hadnagy, egyik pedig trombitás, a kit magamnak kivettem közülök.» (*Országos Levéltár.*)

harmadfélezer lovassal rendelkező Viard császári tábornok a hátába nyomulván, ekként két tűz közé szorúlhat és visszavonulási útját elvágják: tehát Csáky tábornok egyidejűleg utasíttatik, hogy a mint Ocskay Morvába induland, ő viszont az Ebeczky- és Pérenyi-dandárokkal a bánkai vagy lukai kelőkön átmenvén a Vágón, oly «kemény portázásokat tétessen az újhelyi német (Viard) ellen», hogy az helyéből ki ne mozdulhasson. Míg azonban ezen hadműveleteknek alkalmas ideje eljőne: addig Ocskay csak tartsa csoporton a gyalogságot Illavá körül, s azután a kellő pillanatban tegyen hírt Csákynek. Mikoron pedig majd Morvából vissza fog érkezni: akkor a gyalogságot helyeztesse el ott a hévvizek (Trencsény-Teplicz) táján, a machnácsi szoros védelmére, s a lovassal Chinorán környékén szálljon fűvellő-táborba, mint a honnét úgy Trencsény, mint Új hely felé egyaránt vígy áztathat. Erre nézve egyéb-iránt még bővebb utasítást veend.*

Csáky és Ocskay, Bercsényinek ezen rendeletéhez tartották magokat, s lesték az alkalmat a morvái hadműködésre, melylyel párhuzamosan Bottyán tábornok is a galánthai német hadállomást volt fenyegetendő. Április vége felé Ocskaynak híre érkezett — talán ismert correspondense a trencsényi plébános, avagy kémei útján, — hogy Morvában Wsetín várost tetemes helyőrséggel rakták meg a császáriak, s erősíteni kezdik. Ez nyilván Ocskaynak újabb, a lisszai szoroson át intézett betörései folytán történt: mert Wsetínből e szorost, — úgy mint Brunowból a vlárait, s Baradból a hrozinkóit és sztrányait — uralni s a határokat fődözni lehet. Wsetín erősítéseit tehát meg kelle gátolni, a mely végből itt vala az idő a betörésre, annál inkább, miután a Vág is kissé apadván, az átkelés Csákyék-nak Bánkánál lehetőnek mutatkozik.

* *Bercsényi* Ocskaynak szóló ordere, gyűjteményemben. (*Egykorú másolat.*)
 V. ő. ugyan Bercsényinek 1708. április 14. Besztercebányáról Rákóczihoz írott levelét:
 «Ocskayt parancsoltam renoválni portáját az minapi után, ugyan maga, keményebben,
 egy-két fordulással, az fűvellő előtt.» Továbbá: «Megyek innen Bajnóczra, mindjárt
 túl az hegyen van Hava körül Ocskay, innen Csáky; megvizsgálom, quid potem? és
 úgy szállítom fel Ocskayt túl az Yág mellékéről innen, az chinoráni rétekre, az honnan
 Trencsén s Újhely felé szeme lévén, mindenre ráér Morvában is.» (*Archív. Rákócz.*
 V. 631. 1.)

Ocskay tudatá e körülményeket a fűvellő táborok elrendelése végett épen Nagy-Bossányba érkezett Bercsényivel, ki ott Bottyánnal és Csákyval hadi tanácsot tartva, április 29-én kiadá a parancsokat a fönt elrendelt morvái próbára.¹

E combinált betörés május elején történt, — teljes sikerrel. Ugyanis míg Bottyán a csallóközi, galánthai, séllyei, szeredi, nagy-szombati császári hadállomásokat sűrű és kemény portyázásokkal nyugtalanítja, Csáky pedig Ebeczkyvel Vág-Ujhelyt környékezi vala: azalatt Ocskay öt lovas ezerrel és öt gyalog zászlóaljjal — összesen tehát 5 — 6000 emberrel,² — a lisszai szoroson át Morvába ront. Itt seregének balszárnyát diversióképen délnyugatnak küldi, maga pedig a főerővel északnak, egyenesen Wsetín felé tart. «*Rákóczi villáma** megint gyorsan s váratlanul vágott be oda, hol alig hitték. Gr. Löwenburg és báró Krumpach tábornokok épen azelőtti napon tekintették meg a wsetíni erődítéseket, melyek egy cseh-morva grófnak, előbb hutowi hetmannak — tehát ezredesnek — parancsnoksága alatt állottak, öt zászlóalj nemzeti haderő és a polgárország védelme alatt. A császári tábornokok, a szemlét végezve, állomáshelyeikre távoznak, — szerencséjükre: mert, ha csak egy napot késnek, Ocskay ott lepi és elfogja őket.

A wsetíni erődítvények még nem voltak ugyan egészen készen, mindazáltal már védhető állapotban; és ezért parancsnokuk az ott termelt magyarok hódolási felhívására lövésekkel felelt. Ocskay erre szabad zsákmányolást hirdetve hadai között, rohamra vezényelt. A kuruczok csakhamar elfoglalák a sánczokat, s a roham tüzeiben a védők közüi Kolinovics szerint³ 500-at, báró Berényi Ferencz naplója szerint pedig 700-at⁴ a parancsnokló ezredessel együtt levágtak,

1 U. o. 644. 1. és április 30-áról Nagy-Bossányból írja Rákóczinak: «Az gyalogság úgy is ott Trencsén körüi lévén, hogy üttetlen ne hagyja ott Morvát: Ocskay mellé rendeltem 5 regiment lovast, és 5 battallion gyalogot *Szetin felverésére, kit most körülsánczolni kezdettenek.* És, hogy az újhelinek is mulatsága lehessen: Csáky Mihált parancsoltam Újhely alá menni, ha az víz engedi, lesre; ha nem engedi: fitogassa magát, Bottyán pedig Galántha körüi.»

2 Ennyi jön ki a tényleges létszámok szerint; tehát Kolinovics téved, midőn 8000-et említ, ha csak fölkelt nép is nem csatlakozott hozzá.

3 Commentarii, Nemzeti Múzeum 389. és Hist. Libri XII. 687.

4 1708. május 13-iki naplójegyzet: «Morvából vettem leveleket: Sokan csintalankodnak az kuruczok, Setint talán meg is égették az várát. Pálmát nem tudják,

részint rabul ejtének. A morvai hadnak mind az öt zászlaját elnyerék, tömérdek fegyvert, hadiszert, posztót, marhát s egyéb zsákmányt foglaltak: mert Wsetín városa mellett, még ott körüli lévő kilencz községet is kiraboltak s azután porrá égetének. A délnyugatnak küldött balszárnny pedig a Morva vize melletti Stampsen helységet, továbbá Stueln és Western városkákat vette be és prédába, égette föl, az elsőbb helyen egy dragonyos-csapatot is felkonczolván.¹

Egyszóval, e beütés egyike volt a legsikerültebbeknek, mert 1. Wsetint mint várat megsemmisítő; 2. az ellenségből 700-at eltörölt; 3. a katonaságot gazdag nyereséggel jutalmazá, s ennek következtében harczias kedvét igen fokozta a jövőre; 4. Morvában nagy félelmet és riadást okozott; 5. diadaljelekben, fegyverekben, és foglyokban is tekintélyes nyereséget szerzett; végre 6. a nagy ijedségben számos morvai helység meghódola s védeleket váltott.

Bercsényi május 9-én még nem tudá e morvai expeditió eredményét,³ de e hó 12-én már Besztercebányán tisztelkedett nála a szerencsésen visszaérkezett Ocskaynak alezredese: Blaskovich István a nyert zászlókkal, egyúttal jelentvén, hogy dandárnoka a Wsetínből hozott foglyokkal Révay Imrének Pruszkán rabságba esett 68 hajdúját Trencsényből mindjárt kiváltotta.³ elvitték-e, vagy levágták? Az volt huthói hajtman ment volt oda hajtmanságra, — azt megölték, föld népét 700-ig valót kit megölték, kit rabul vittek.»

¹ *Kolinovics*, Hist. Libri XII. 687.

² E napon Kis-Tapolcsányról ekként ír a fejedelemnek: «Ocskay és Csáky Mibályrúl semmi hírem, mint jártának oda? Ocskay ugyan bément (Morvába); elhiszem, nem veszt, ha keveset nyér is.» (*Archív. Rákócz. V. 655.*)

³ *Bercsényi*, Besztercebányáról 1708. május 12. Rákóczihoz: Blaskovics uramat előrebozsátom az nyert zászlókkal, hogy *Morvában való szerencsés járásárú Ocskay uramnak* maga tehessen relatiót. Nem igen szemrevalók ugyan az zászlók: de valent satis pro augenda fama et faciendo bono sanguine. Mikor ott érthették volna Levenburg és Krumpach generálisokat, kik egy nappal előbb mentek ki onnan Setinbül, úgy sokkal híresebb szerencséjük lehetett volna; így is jobb semminél, s kivált azért, hogy prsesidiumot akartak csinálni belőle. Hódolt is meg egynéhány falu azon úttal. Ezt meglehetne cum declaratione Íratni az külső országra is; lám, ők kisebb is hírelnek! Az hozott rabokon már is Révay Imre szegén rabjait váltotta ki Ocskay, — talám 68-at küldött bé, ide penig kettőt hoztak az javában.» (*Archív. Rákócz. V. 656.*)

A zászlókat május 15-én nyújtotta át az egri táboron az alezredes, Rákóczinak.¹

Ennyi hadiszerecsse járulván, íme, az előző 1707-ik évi sikereihez Ocskaynak, — csodálhatjuk-e, ha a mélyebb erkölcsi alappal nem bíró, hiú és hírszomjas férfiú mindinkább többre tartá magát? Értéke is tekintélyes mérvben gyarapodott a számtalan hadizsákmánnyal; s immár a fejedelem kegyelméből a sztropkói uradalom is meglévőn: míg egyrészt szerencsés harcz-próbái folytán a legelső vezérek egyikének képzelő magát, másrészt gazdagsága a legelőkelőbb főurakkal versenyezhetni csábította őt. *Most állt pályája tetőpontján,* — nem sejtven, hogy bukása oly közel!

Jellemző, hogy Ocskaynak egykori alezredese, s utóbbi kedves czimborája, az állhatatlan báró Pongrácz Gáspár ekkortájtban beszökvén néhányadmagával Vág-Ujhelyre, labanczczá lett; mire Ocskay levelet írt Viard tábornoknak: hogy Pongrácz ilyen s olyan hitszegő kutya, a ki hol egy, hol más gazdájának hizeleg; már ifjúságában gonosztevő volt, régi gaz erkölcséből ki nem vetközhetik; ne higgyen azért neki Viard, mert bizony ott sem sokáig maradand állandó!

1 *Beniczky Gáspár* udv. titkár naplója, 1708. május 75. «Asztal után érkezett Nemzetes Blasskovich István, Ocskay uram oberst-lajdinandja, az ki is Morvában az ellenségtűi őt zászlót nyervén, *Ő* Felségének prsentálta.» (*Thaly*: Rákóczi Tár I. 124.) V. ö. *Kolmovicssal*, a 682. l.

2 «Quod veró ad recommendationem bonarum avium, Gaspari videlicet Pongrácz et Emerici Krokovics, ejus opinionis sum: si virtutes ipsorum prsetitulata Dominatio Vestra nosset, instantias suas vix promovere studuisset; nec enim est in unó, aut altero quid laudandum aut sestimandum. Ex quo Gasparus quidem Pongrácz, per inveteratam suam maiam consvetudinem, ubique praticatam inconstantiam, nullibi demonstratam fidelitatem, et ad instar adulantis canis, jam uni, jam alteri parti instabilem et fidefragam adhserescentiam, primum quidem a parte Csesarea, jam autem a fidelitate Regni profugus et fidefragus, quid aliud de se ominandum promittit, quam ut hanc arundineam constantiam suam, apud suas Dominationes quoque palam faciat et manifestet; neque enim ipsum stúdiúm amplectendse fidelitatis Csesarese ad id induxit, verum quemadmodum, quo semel est imbuta, recens testa servat suum odorem semper: sic pariter quibus a juvenilibus annis suis in plurimis occasionibus depravatam ducere vitám asvevit, propter quee facinra sua multoties túm in Imperio, túm veró hic in Hungária sententionatus fuisset, in senili jam etiam setate sua ab ijs desvescere nequit. Quibus concludo, quod prout hic erga merita sua parvum honorem et sestimationem habuit: ibi minimé eandem recuperaturus est; brevi enim fiet, quod et ibi fidelitatem mutabit.» (*Archív. Rákócz. V. 656.*) E levél válasz Viard tábornoknak Vág-Ujhelyről

Pedig mind az, a mit itt Pongráczról elmondott: szó szerint ráillik — *önmagára* is! így néhány nap múlva, egy Turkoly nevű, labanczczá lett önkéntes hadnagyát egész megvetéssel nevezi «*pártütő pribékek*»,* nem gondolva meg, hogy jellemtelensége, a hadi szerencse első fordulásával, alig egy negyedév múltán őt magát is hasonló, sőt még rosszabb, még hitszegőbb «*pártütővé*», «*pribékké*» fogja aljasítani. És így öntudatlanul is saját magára mondá ki előre az ítéletet.

április 30-áról Ocskayhoz intézett levelére, melyben az Pongrácz G. és Krokovics küntmaradott nejeik érdekében ír, és tudatja, hogy a minap kicserélt 30 rabon kívül már eddig Mednyánszky kapitányt is elbocsátá Trencsényből báró Morelli. (*Eredetije az Orsz. Ltárban.*)

* A kis-isztriczei mezőről 1708. május 20-án Bercsényihez írott levelében. (*Eredetije gvűjteményemberi.*)

NYOLCZADIK FEJEZET.

Hadelhelyezések, tavaszi fűvellő-táborok; a nagy-bossányi hadi tanács határozványai. Bottyán tábornok intézkedései: a karvai sáncz, a surányi tábor, a hídkészíttetés; értekezletei Ocskayval és a dandárnokokkal. — Heister a Vágontúlról a Csallóközbe vonja hadait; Nagy-Szombat, Modor, Bazin, Szent-György Bottyánnak hódolnak; Bottyán hidat vettet Sóknál a Vágón s Pozsonyt fenyegeti, Szered, Sellye ostromát tervezi és Vág-Újhely sánczai közötti kicsalja Viardot, ki Morvába húzódik vissza. — Ocskay Trencsényt, Vág-Újhelyt, Lipótvárát körülzárja, a Fehér-hegyen túli földet visszafoglalja, és Vág-Újhely ostromát igen sürgeti. — Bottyán és Heister csatározásai; Ocskay Verbótól Ausztriába és Morvába portyáztat Viard ellen; *már ekkor gyanú merül föl ellene, Vág-Újhely ostroma miatt.* — Rákóczi Bottyánnak ad igazat Ocskay ellenében, s inkább helyesli Sellye és Szered, mint Újhely ostromát. — Ocskay Viardra akar menni Morvában, s hadat kér; Morvánkénál hidat épít a Vágón; Barsonville hadmérnök megkémleli Vág-Újhely erősítvényeit; Rákóczi ezek helyett a Csallóközben akar próbálni. — Ocskay beüt Morvába, Viard Barad alól Hradistyába menekül előle; Ocskay Wessely és Szakolcza felé kanyarodva, Brezován át Verbóhoz, majd Viard közelgését hallván, a morvánkai hídhoz száll vissza, és segélyt kér. — Bottyán portyázói a Csallóközön, Gúta, Nagy-Magyar, Sellye, Szered és Pozsony alatt; Dévényt fölvereti, Thúröczyval Stomfánál fogat állást, s Pozsonyt, Szomolyánt és Detreköt szorongat-^a a. — Általános hadi rendelkezések.

Gróf Csáky Mihály, a ki soha egy hadjáratot sem szolgált végig, — mint afféle dilettáns mágnás-tábornok — Ocskaynak Morvából s őneki Vág-Újhely alól való visszatérése után rögtön engedélyt kért és nyert sógorától, Bercsényitől, fürdőre mehetni.* A fővezér ekkép már május 12-én tudatja Beszterczebányáról Ocskayval, hogy Csáky távoztával az ő vezénylete is, — tehát az összes hadak parancsnoksága, a sziléziai határoktól le Esztergomig Bottyán tábornokra bízott, kinek parancsaitól függjön azért a többi öt dandárnokkal együtt ő, Ocskay is. Azonban a vezénylő-tábornok «netalán távoljabb, Érsek-Újvár vagy az Duna körüi lévén, midőn az német-ség fű-táborban verné magát, — jóllehet Bottyán uram orderétül kellene az iránt is várni, — de, hogy fogyatkozás ne essék az üldö-

* «Mínthogy Generalis Gróff Csáky Mihály Uramnak curája kedvéért engedelme van az hazafordulásra: az commandó Generalis Bottyán János Uramnál marad lejuve-telemig egészen.» (Bercsényi május 12-iki ordere Ocskayhoz. *Egykorú másolat gyűjteményemben.*)

zés miatt: «neki Ocskaynak, mint a Bottyán főhadiszállásától legtávolabbra eső dandárparancsnoknak, annyiban intézkedési jogot ad, hogy «mihelyt az ellenség Vág-Újhelyből alább kezdene szállani s csuportozni mezőben akárhol, Leopoldon alul kiváltképpen: mindjárt az egész gyalogságot Nyitra és Újvár közé marsíroltassa, és semmiképpen Tapolcsán megett (saját fűvellő-tábora helyén) ne múllasson; Nagv-Tapolcsán várában praesidiumot, mintegy harmincz emberbűi állót hagyván, — Csajághy uram a többivel Suránhoz menjen. Másik az, hogyha az Dunántúl kezdené operatióját az ellenség: Kegyelmetek is sürgesse igen serényen az elrendelt operatiókat innen.»¹

Ocskay, midőn Wsetín alól a nyert zászlókkal, sarczczal, rabokkal, zálogokkal és dús zsákmánnyal május 10-ike táján visszaérkezett — tehát még Bercsényi föntebbi rendeletének vétele előtt, — Winkler gyalogságát és Luzsinszky huszárait továbbra is Puchó körűi s Illává alatt hagyá; többi gyalogságát pedig, a nagy-bossányi április 29-iki haditanács végzeményei szerint, a Luzsinszkyékkal való összeköttetés fenntartása végett a trencsényi hévvizek és Motesicz tájára helyezvén el, maga lovasságával ugyanazon határozatok értelmében Nagy-Tapolcsány és Nyitra-Zsámbokrét között, a chinoráni és isztliczei réteken vert fűvellő-tábort. S míg ő innen portyáztat vala Trencsény, Vág-Ujhely, Beczkó és Temetvény alá: addig egy osztálya, talán Luzsinszky huszárai, május közepén megint becsapott Morvába, Blatnicza vidékére, hol dandárnokuk nyílt-parancsaival folytatták a helységek hódoltatását; az ellenszegülőknék marháit hajtották el, és felrablották házaikat.²

Azonban a Vág vizének hirtelenül jött újabb nagy áradása egykét hétre meggátolá a nagyobb csapatokban való átkelést, s ezért egyelőre némi kényszerű nyugalom álla be, mely éppen alkalmas volt a lovasságnak tavaszi fűvellésre. Viard tábornok is fölhasználá ezt a kis biztonlétet, s ekkor már csak másfélezerből álló lovasságát Vág-Ujhelytől Csejte váráig terjedő vonalban a falvakra vivé ki fűvel-

¹ U. o.

² *Báró Berényi Ferencz* naplója, 1708. május 19. «Morvából írják, hogy Blatnicza és Borchicz (?) táján a marhát hajtogatnák, hódoltatnák az falvakat, pátenseket küldöznek», s rabokat ejtenek Ocskay ék.

leni; 500 főnyi gyalogságával és a föld népével viszont folyvást szorgalmasan dolgoztatott a tavaly Starhemberg Guidó terve szerint szabályszerűleg épült hármás védvonalú vág-újhelyi erődítvényeknek, nevezetesen a legbelső, bombamentes védműveknek befejezésén.¹ Ezalatt Ocskay portája, Viardnak Beczkón lévő egy lovas-századát, — mely a gr. Eszterházy József új ezredéhez tartozott, tehát magyar labanczokból álla, — kicsalván, Kelniczénél lesre veszi és «serény hamarsággal lekonzolja», részint elfogja.²

Mint rendelé el a vezéreknek Nagy-Bossányban április 29-én tartott értekezlete a fűvellő-táborokat az egész érsek-újvári tábornokság területén, s egyúttal minő általános hadműveleti szempontokat állapított meg, esetenként követendő zsinórmérték gyanánt, — Bercsényi április 30-iki leveléhez mellékelve föltaláljuk.³ E megállapodás szerint négy fűvellő-tábor volt alakítandó, ú. m. 1. Nagy-Tapolcsány táján Ocskayé, saját, Réthey János, Luzsinszky és Kókay (azelőtt Berthóty Zsigmond, utóbb Vajda András) lovas-, s Perényi Miklós, Czelder Orbán és Winkler gyalog-ezredeiből. De ez utóbbiakból, mint tudjuk, Perényi és Czelder a hévízek környékén s Motesicz felé, Winkler pedig Puchón, Vág-Beszterczen, és a többi Felső-Vág-melléki apró helyőrségekben feküdt, s Luzsinszky részben Illáva környékén. Tehát maga a chinoráni tábor tulajdonkép csak negyedfél lovas-ezredből álla. 2. Nyitra alatt Balogh István dandára: ú. m. saját, Guldenfinger és Szalay lovas-, Csajághy, Esze Tamás és Lóczy András gyalog-ezredei. 3. Suránynál Ebeczky dandára: saját, Géczy Gábor, Réthey György, Somogyi Ferencz lovas-, Révav Gáspár és Andrassy Pál gyalog-ezerei. 4. A Garam mellett, Lévánál vagy Kozmálnál tervezett tartalék-tábor, mely csupa csonka létszámú, magukat most kiegészíteni hivatott ezerekből alakított, úgymint gróf Csáky Mihály, Orosz Pál, Nikházy György, Deák Ferencz, Gyürky Pál és Babócsay Ferencz lovas-, és báró Révay Imre gyalog-ezredéből, mely «ott reparálja magát (pruszkai veszteségeiből) a táboron». E tartalék-tábor fölött Babócsay vezényelt.

¹ Ocskaynak 1708. május 20-án a kis-isztriczei mezőről Bercsényihez írott levele.

(Eredeti, gyűjteményemben.)

² Ocskaynak ugyanezen levele.

³ Archiv. Rílikócz. V. 644.

Figyelembe veendőek valónak ezen fölosztásnál, hogy, ha a Vág-Újhelyi ellenség Ocskayék felé próbálna kicsapni: akkor Perényi, Czelder és Csajághy gyalogsága azonnal egyesüljön ellene, Ocskay mellett Chinoránnál addig is, míg a többi táborokra hírt tehetnének. Ha pedig Viard Illává felé és följebb a Vág mentén nyomúlna: akkor Ocskay eme gyalogsággal és saját dandarával essék a hátába. Továbbá, ha a lovas német Újhelyből kitakarodnék, s Lipótvár és Szered közé szállana: akkor az egész gyalogságnak «Újvár és Nyitra közé kell szállani mindgyárt», Ürmény tájára, vagy még följebb. Ellenben ha az ellenség «alább takarodnék a Dana felé»: úgy e gyalogság is lejjebb, «egészen Surány és Komjáthi tájékára» telepedjék, ú. m. Perényi, Csajághy és Czelder is ott egyesüljenek Andrassy Pál, Esze Tamás, Lóczy s a két Révay ezredével, vagyis Bottyán összes gyalogságával, az érsek-újvári s nyitrai helyőrséget és Winklert leszámítva.

Hogyha pedig az ellenség átmenne a Dunán: «tehát minden késedelem nélkül az egész hadakkal össze kell itt menni és egész erővel oly operatiót kezdeni, az kivel revocáltassék»; t. i. megtámadni itt maradott helyőrségeit, Pozsony tájékára, Ausztriába és Morvába «kemény lovas portákat» bocsátani, sőt, ha még erre sem térne vissza: Pozsonyt bombáztatok

Ha viszont, — a mi legvalóbbszínű — a németnek egy része a Dunán általmenne ugyan, de más része a lovassának itt maradna Lipótvár körüi: akkor legjobb lesz, hogy Ocskay a maga brigádájával, a trencsénymegyei tótságot is fölszedvén, kerüljön följül rajta, és a Bajmócz várában levő ágyúkkal vegye ostrom alá Vág-Újhelyt;* a mikor is a többi had úgy vigyázzon a német tábora körüi, hogy, ha ez Lipótvártól Újhelynek segítségére menne: tehát Ebeczky Bánkánál azonnal költözzék át a Vágón, s a segítő németet fogja hátba,

* E vállalatra Ocskaynak elejétől fogva különös kedve volt, úgy, hogy már 1707. november n-én, sáros-pataki fogadtatásakor, szavát adá a fejedelemnek Vág-Újhely bevételére. «E mellett, — mentegetodzik Ocskay, Bánból 1708. január 18-án Rákóczihoz intézett levelében, — alázatossan követem Fölségedet, hogy sárospataki udvarlásomban Vág-Újhelynek fölverésére merészlett parolámat ekkoráig nem eifec-tuálhattam; igyekezem egész tehetségemmel azt szentül véghezvinnem, csak kívántaíé hadi munitióm aggressiójára lehessen.» (Eredeti levél, az Orsz. levéltárban.)

Bottyán pedig Balogh István dandárával s Esze Tamás és Révay Gáspár hajdúival szálljon egyenest a német táborral szemközt, Galgócra vagy Szent-Péterre, hajókkal, melyeken általszállítván a gyalogot: verje föl addig a németnek táborát, míg lovassága Újhelynek segélyére odajárna. E czélból, ha szükségeltetni fog, tábori ágyúkat is vihetni Nyitráról. «És így, ha mind két felül nem is: de egyik felül bizonyosan kárt vall az német. Kire Isten segítvén bennünket, azután folytatában mehetne a diversió.»

Ezek, íme, a nagy-bossányi megállapodásnak főbb pontjai. Mindenesetre nagyon czélszerű intézkedések, melyek Ocskay dandárára nézve, Wsetintől visszaérkezése után, — mint láttuk — azonnal végbe is vitettek: de az Ebeczky és Balogh-brigádák a kenyér szűk volta miatt csak május 20-ika táján szállhattak táborba, — addig téli szállásaikból felváltva, de állandó szerencsével folytatták túl a Vágón s érsek-újvári Dunán sűrű portyázásaikat.*

Bottyán, e portyázásokon kívül, a császáriak dunai közlekedését is Komárom és Esztergom között elvágni törekedvén: május 10-ére nagyszámú sánczásó embert hajtat vala össze Karvához; maga is odament, kiválasztá a helyet, hol a Duna legkeskenyebb, és ott egy árkaiban czölöpzettel, s földhányásain túskeborona-fákkal erősített háromszögű sánczot kezdett építtetni, nagy serénységgel. A szögletein körön dokkái fedezett védmű 300 gyalogra szánt belső térfogattal bírt, s fölszereltetett néhány taraczkkal is, melyeknek lövései

* «Itt, — jelenti *Bottyán* tábornok 1708. május 5-én Érsek-Újvárból a fejedelemnek, — az ellenség motussi nem igen árthatnak: mivel egymást érő sűrű portákkal reprimáltatnak. *Portáink mindennap általják az Csallóközre, ágy Pozsony eleire,* és majd csak egyszer sem jönnek üresen, hogy rabokat vagy valami nyereséget nem hoznának.» *Ugyanő* írja május 14-éről Bercsényinek: «Az ellenség még mindenütt helyben vagyon. Egymást érő portáim ugyan mindenütt szerencsésen járnak, feles rabokat hoztanak mostan is, s le is csapdostak benne.» És másnap *május 15-én,* Rákóczinak: «Vágón túl lévő ellenség most is előbbi állapotjában az egész Vág mentében helyben vagyon, excursiókat által az Vágón erre nem téssen. Ellenben az mi portáink sziltiben járnak szüntelen az Vágón túl lévő földet; mostani apályával az Vágnak gázlóban sok helyen általmehteni. Most is öt rendbéli portám volt túl, az honnét is feles német rabokat hoztak s naponkint hordanak. — Postíruniban és quártélyban lévő hadak még mind helyben vannak; mihelyen valahonnét provisió küldetik, azonnal mezőre szállítom; eddig is elkövettem volna: de nem lehetett az élésnek szüke miatt, — fű ugyan már jó vagyon.» (*Eredeti levelek, gyűteményemben.*)

[Large decorative flourish]

11.

Élisaváos Magyar Or.
ei Lovasos, hu

[Large decorative flourish]

Edes hörgentül való Taromas
vidomos Volentáem &
His hörgentül pontos in
Poggy Rogimen hýeben
tuhos fül em horeven,
álrat Pogyhei Prejdim
Katonasíval Solyhos
at való Continuum hús
Lásjává nygom Oze
Sivogabó Seneho álrat,
P. Kiri's alajubos hús
dianak buebb informál
verben if Sogy az gíanté
Pecorhús Sogy sorb
vímuel válafo vlye &
Sogy minthegy Sighen
Pecorhús Sogy sorb

1708.
M.
Éltuságos Magyar Országdi Fő
Lemvelés és Személyes
Békei, Gróf Erdőbeny Mik-
lós, hivatalos ügyei
Köztársaság és Székely-
Köztársaságok között
J. V. B. J.

OCSKAY LEVELE BERCSÉNYIHEZ 1708. MÁJUS 20. ISZTRICZÉROL.
(Eredetije Thaly Kálmán gyűjteményében.) (186. lap.)

átjárták a Duna szélességét. A németek belátván e sánczolatnak részökre való nagy alkalmatlanságát: mindjárt az építés első napjaiban igyekeztek annak elkészülhetését akadályozni; ágyús naszádokkal s ezeken odaszállított gyalogsággal támadták meg több ízben és iparkodtak elűzni a sánczásokat. De Bottyán maga vezényelt ott, s báró Révay Gáspárnak hajdú- és Géczy Gábornak huszárezreideivel, melyeket egyelőre ott kéznél táboroztat vala, visszaveré a támadási kísérleteket.¹

Ezután, vagy inkább ezenközben, ú. m. május 15-én Nyitrára rándúlt a vezénylő-tábornok, hogy a gyalogságot, az Ocskay mellé rendelteken kívül, Surányhoz táborba szállítsa, és addigis míg a lovas hadakkal ugyanezt tehetné, két—harmadfélezer huszárból álló dandárt indítson át a Vágón, az ellenség háborgatására.- Ezzel visszavért Érsek-Új várba, hol szorgalmasan készíteté a *hid-tombáczokat* (ponton) és pedig oly számban, hogy a Vágót két helyütt általköthettesse. Egyszersmind a dandárnokokat, köztük Ocskayt is, május vége felé, a kezdendő nyári hadműködésekre nézve véleményeik előadása s utasításainak vétele czéljából, magához Újvárba, majd június 4-ére Nyitrára rendelő.³

Míg Ocskay ezen hadi értekezletekre odajárt: Viard alkalmassint megsejtvén távollétét, számított, hogy helyettesei nem fognak

1 *Bottyán levele* 1708. május 15-éről Rákóczihoz. «Karvánál ezelőtt ötődnappal egy jóforma sánczot három szegletre — kinek minden szegletin rundella vagyon — erigálni kezdettem; már három nap alatt is elkészül, mivel feles embert hajtottam építésére. Az árkának közepiben sűrű palizátát, az bástya oldalából kiálló sörtés-fákat is körös-körüi rakatok; oly erős léssen, hogy hacsak táborostul az ellenség reá nem mégyen, Isten oltalmából nem féltem. Már is komáromi, esztergami és budai sajkák kezdték impetálni: de magam is közel lévén, — azonnal visszapuskázattak, azolta nem is mutatták közlül magokat. Háromszáz emberre való sáncz léssen, több nem is kell belé; körülötte vagyon Révay Gáspár uramnak egy bataliuma és Géczy Gábor colonellus uram regimentje egészen.» Ugyan ilyképen ír előtte való nap, május 14-én, e sánczról Bercsényinek is, azon különbséggel, hogy itt Révaynak nem csak egy zászlóaljjáról szól: «Az Duna-mellyéki sáncz nagyobb részént már készen vagyon . . . Révay Gáspár uram *gyalog-regimentje egészen ott vagyon*, s Géczy uramat is ott tartom, míg vége szakad», t. i. az építésnek.

2 *Bottyán-nak Nyitráról* 1708. május 15-én Bercsényihez írott levele. (*Gyűjteményemben.*)

3 *Ocskay-n ak Nagy-Táp olcsányról* 1708. jón. 6-án Bercsényihez szóló jelentése. (U. o.)

oly ébren vigyázni; s azért fölkészüle, s hirtelenül — az épen vissza-érkező Ocskaynak úgy szólván már szemei előtt, — élést vetett Temetvény és Illava várakba. Azután minden késedelem nélkül visszahúzódott ismét Vág-Új hely sánczai mögé.¹

Heister pedig híret vévén, hogy Bottyán hadait kezdi összevonni s a Vágra való hídja Újvárbán immár készen áll: tart vala galánthai, nagy-szombati, úgy egyéb gyöngébb erődítésű állomásokon fekvő hadainak tönkretételétől; mit megelőzendő, május 29-én parancsot küldte a Nagy-Szombat, Modor, Bazín, Szent-György városokban, Galánthán és Diószegen állomásozó császári seregeknek, hogy a nevezett helyekből mindenestől vonúljanak ki, s gyülekezzenek a jobban védhető Csallóközbe, a nagy-magyarai hídfő sánczai mögé.^a Ekkép a Vágón túli vidéket önként feladá, és a folyam mentén csakis a várakban és rendes erődítményű helyeken, úgymint Trencsényben, Vág-Újhelyit, Lipótvárt, Szereden, Sellyén s a gútai vizenyős földvárban (Békavár) hagyott helyőrségeket, és pedig a legszámasabbat — név szerint Viard tábornok alatt, kellő számú gyalogság mellett, 3000 lovast — Vág-Újhelyen, oly végből, hogy ezen erő az ellenféltől netalán megtámadandó bármelyik véghelynek segélyére mehessen. Maga Heister pedig, ki ekkor a várőrségeken kívül 18 ezreddel rendelkezett,³ a várva várt dán segélyhad megérkezéig hadai nagyobb részével a Csallóközt óhajta minél biztosabban megszállva tartani, mint a honnét Vereknyén át Pozsonnyal, Nagy-Magyaron át a Vág-melléki erősségekkel, seprősi hídja által Magyar-Ovárral állhat vala összeköttetésben, és így a szükséghez képest a Duna

¹ *Ocskay*-nak ugyanezen levele.

² *Báró Berényi Ferencz* Pozsonyban május 29-én ezt jegyzi naplójába: «Ma... az Szombatban lévő' németeknek ordert vittek, hogy menjenek ki onnand, és hogy Szombatnak megengedte az Udvar az neutralitást; de az az kérdés: ha az kuruczok acceptálják-é?» S május 30-án: «Ma Szombatbúi kigyűtt az német, és az kuruczok mindgyárt bészállottak. Az hegyallyai városokból is már kijöttek volt, ... az galánthaiak és diószegiek is elgyűttek, Nagy-Magyarnál mondják, hogy vannak.» Május 31-én pedig említi, hogy a németek Magyaránál költöztek át a csallóközi Dunán. *Bottyán* is újságolja június 2-án Érsek-Újvárból Károlynak: «Vágón túl való német minden helységekből özszvevén harmadnapja magát, általment a Dunán, Szereden, Újhelyben és Sellyén hagyván valamely gyalogságot s lovast is, a kik defensive legyenek.» (*Gróf Károlyi-levéltár.*)

³ *Bercsényi* június 25-iki levele Rákóczihoz. (*Archivum Rákócianum* V. 662.)

mindkét oldalára segélyt nyújthatott, hadműveletei alappontjául Komárom hatalmas várát vehette, sőt Gúta felé Érsek-Új vár fenyegetésére is tüntethetett. Vizektől körülvevett s központi fekvésénél fogva a védelemre igen előnyös állás.

Nagy-Szombat s a Fehérhegység alatti három város a császáriak kivonulta után azonnal sietett hódoló küldöttségekkel ótalomlevelet váltani Bottyántól, kinek előcsapatai már június első napjaiban Pozsony kapuiig hatoltak Balogh István alatt, ki Szent-Györgyre, Récsére beszálla.¹ Az immár teljesen kész karvai sáncz pedig úgy elzárta a Dunát, hogy maga az esztergomi várparancsnok is Komáromba szorult.² Hasonlag el akarván vágni a Vág-menti várak közlekedését a Csallóközzel, nevezetesen Sellyéét Gútával: Bottyán e két utóbbi között, Farkasdnál vagy Sóknál volt a Vágra hidat vetendő, a hová is Újvárból a tombáczokat szállíttatta, s hadai nagyobb részét költözteté. (Június 4. és 5-én.) Maga, a sereg hátralevő részével június 6-án indult Nyitráról utánok a Vághoz Sók és Szelőcze közé, hol, kettős hídjának közelében, tíz lovas és gyalog-ezredet táboroztatok.³ Ocskayt pedig három lovas-ezreddel⁴ és Czelder Orbán

1 *Berényi-napló*, Pozsony, 1708. június 3. «Az ittvaló csordára ma 200 lovas kurucz leszködött; de látván, hogy nem hajják messze, Récsé felé fordultak.» *Ugyanaz*, június 4-éről: «Hogy tegnap az kuruczok itt (Pozsony alatt) voltak, az bizonyos, el is hajtották volt Eszterhás József (cs. ezredes) uram ökreit. Valami szent-györgyi ember volt itt, azt mondja, hogy Balogh István volt ott tegnap s bízatta őket, hogy szabadon járhatnak ide, — de, hogy ez napokban egynéhány ezer kurucz száll Királyfalvához, az ki *Pozsony fogja megszállani.*»

2 *Bottyán* Károlyinak, június 2-án: «Kuklánder actu Komáromban vagyok, örömet menne, ha mehetne, Esztergomba: de olyan sánczot erigáltattam a Dunaparton, minden communicatiojokat impediáltam. Már passust kért tőlem a lemenetelre; a feleségének ugyan talám fogok adnom, — de magának nem.» (*Károlyi-levéltár*)

3 *Bottyán* írja 1708. június 6-án Nyitráról Bercsényinek: «Már Isten jóvoltából az hadakat öszve csoportoztatván, az Vághoz közelíték, az minthogy már nagyobb részt ott is vagyok az had; gyalogság is: szegény Esze Tamás, Prinyi Miklós, Csajági János uraimék gyalog-ezerei is most nyomakodnak, úgy Andrási Pál uramé. Ócskái László uramat brigádástúl Nagy-Tapolcsány táján meghadtam, Urbán Czeller uram hajdút is ő Kglme mellé eresztettem. Mellettem lészen circiter tíz lovas és gyalog regiment. De az énrajtam nagy kín és baj, hogy semmi kenyér és vágó nincs, só is kevés.» (*Eredeti levél, gyűjteményben.*) Továbbá *Súgó György* írja 1708. június 5-én Nyitráról Bercsényinek: «Mink ma indulunk a Vágón túl való földre. *Tegnap meglevének az következő operatióinknak dispositiói.*» (*Eredeti az Országos Levéltárban.*)

4 *Bottyán* és *Ocskay* június 6-iki levelei Bercsényihez. Az utóbbi említi utó-

gyalogságával Radosnyához küldé, hogy ott a hegyektől elrejtve, Vág-Ujhely és Lipótvár felé jó vigyázást tartson és a kellő pillanatban az ellenségnek hátába iramodjék. Bottyánnak terve ugyanis, melyben dandárnokaival megállapodott, főbb vonásaiban ez vala:

Berényi Ferencz naplóföljegyzéséből már tudjuk, hogy Bottyán a hídverés és a Vágón táborostúl való átkelés főczéljául Balogh István által Pozsony megszállását híreszteltette, a mi a nagy-bossányi megállapodásokban is, bizonyos eshetőségre, csakugyan előfordúl. De e híresztelés irányzatos volt, hogy t. i. Heister figyelmét Pozsony felé vonja. Mert a tábornok a Pozsony bombáztatásához szükséges mennyiségű tüzérségi készlettel nem is rendelkezett, — de igenis, elég ereje vala arra, hogy első sorban Séllye, azután Szered Vágmenti várak ostromát megkísérelje.¹ Ezzel egyúttal azt akará elérni, hogy Séllye vívásával Viardot, — kinek erejét a hír 5000 emberre nagyítá — kicsalja Vág-Ujhely sánczai közötti, s a Séllye fölmentésére igyekvőt ő maga arczúl, Ocskay pedig Radosnya felől hátban támadván, megverjék, eltöröljék.-

Bottyánnak a közlekedés könnyebbsége végett nem is egy, hanem *kit hídja* «Sók és Negyed iránt» már június 5-én munkában volt, s pár nap múlva készen; csapatai a Vágnak két partján tábo-

iratában, hogy a Vágón túli operatiók kedvéért Luzsinszky Sándor lovas-ezerét is magához voná, két század híjjával, melyek Illává alatt maradtak zárlatképen.

1 «Az hidat Vág mellé szállítván, 2—3 nap alatt általkötöm, s legelsőben is az Vág mentében lévő erősségeket: Séllyét s Szeredet fogom megpróbálnom.» írja *Bottyá?*i június 6-iki levelében, Bercsényinek.

2 «Tegnap meglevőnek az következő operatióinknak dispositiói — írja *Súgó*, június 5-iki, idézett levelében, — s egyszersmind azt is determináltuk, hogy, ha az ellenségnek akármelyik része, (minthogy Újhelyben 5000-ig való maradt, az többi Csallóközre és Dunán túl ment) jöjjön valamely prsiedeált helynek segítségére, — vele megverekedünk.» *Ocskay László* is írja Nagy-Tapolcsányról június 6. Bercsényinek: «És mivel az Vágón túl való ellenségnek nagyobb része Nagy-Szombatból, Galánthárul és hegyallyai városokból bagáziástúl Csalóközben és netalan Dunán által is takarodott, oly végezést tettünk titulált Generális (Bottyán) urammal: az maga cor-pussával Farkasánál — az hol hídnak köttetését is elintézte — ő Nga költezkejdként által az Vágón; melynek alkalmatosságával hahogy újheli ellenségnek Nagy-Szombat felé reménlhető nyomakodása történik: magam Radosnyátúl motussára vigyázzván, azonnal brigáddammal háta megé veszem indulásomat, mely szerént közben vétetvén, mind elől s mind hátú, Isten segedelme által veszedelmes fölverésére szerencsések lehetünk.» (*Eredeti levél, gyűjteményben.*)

rozván, naponként sűrű portyákban járnak vala Sellye, Szered, Lipót-vár és más felől Pozsony alá s a Csallóközbe,¹ elkövetvén mindent, hogy egyrésről a csallóközi németet — melynek zömével Heister különben is Győr felé távozott — foglalkoztassák, más részről pedig Sellye, Szered fenyegetésével Viardot magok felé vonják.

Mind hasztalan; az éles látású és igen óvatos Viard — egyike a császár legügyesebb lovas tábornokainak — sem a sóki hidakon költöző faltörő-ágyúk és bombavető mozsarak hírére, sem a császáriak erődítvényeit körülrajzó s Pozsony külvárosait lángbaborítással fenyegető fűrge kurucz lovasság ingerkedéseire ki nem mozdúla Vág-Ujhelyből. A heves Ocskay eleget biztatá Bottyánt: kerítse be, bombázza és rohanja meg tehát ő, összes erejével Viardot; ám a higgadt s az erődítvények megítéléséhez jól értő öreg tábornok tudván, hogy a Starhemberg Guido által szabályszerűleg építtetett vág-újhelyi sánczok csakis hosszas, rendes megszállással lennének elfoglalhatók, ellenben holmi hebehurgya roham — kivált Viard számos és vitéz hada ellen — bizonyára véres kudarczczal fogna végezödni: mítsem hajtott a lármáskodó fiatal dandárnok ösztönzéseire, s nem akart Viardon rajtamenni.⁰

1 A *B erényi-napló* följegyzései közt olvassuk: *a Június 5.* Az városon (Pozsony) kívül lévő pajtákban minémő prófont, széna vagyon: egynihány kurucz kerülgette, hogy meggyújthassa; de az istrázsa miatt nem tehette szerét. Az kuruczokat mondják, hogy hidat vetettek az Vágón.» *Június 9.* «Reggel 8 óraker harminczig való kurucz mutatta magát az akasztófa táján; az vármegye katonái megpuskáztkat vélek. Heister tegnap bément Györré, bagázsija Csallóközben van.» *Június 12.* «Simonyi nevű pap gyütt Nagy-Szombatból, az mondja, hogy Sóknál két hidat vetettek az kuruczok.» *Beniczky Gáspár* fejedelmi titkár naplójában, Eger, 1708. június 12-éről pedig ez áll: «Mai nap a Vág mellől való corpustól érkezett curír, jó hírekkel.» Végre *gróf Csáky István* újságolja Léváról 1708. június 15-érŐl Károlyi Sándornak: «Bottyán uram Sóknál veretett hidat a Vágón, Csallóközre portáztat és *Pozsonyig a földet elfoglaltam* Gróf Károlyi-levéltár.)

2 *Ocskay* tudósítja *Bercsényit* *Radosnyáról*, 1708. június n-éről: «Nem kétlem, mind magam s mind más relatiókból az nagy-szombati, galánthai, és hegyallyai városokban lévő ellenségnek a Dunán általtakarodása már constál Exciádnak; más egyéb ellenség nem lévén szemünk előtt újhelyinél Viart commandója alatt, mintegy lovassá háromezerbűi és infanteriája 13 companiából áUó; melynek is megpróbálásáról sok rendbéli conferentiákat Generális Bottyán urammal tartván, azt végeztük volt, de leginkább magának az Úrnak úgy tetszett, hogy én, mellettem való háromezer lovassal és Urbán Czelder gyalogjával Radosnyátúl vigyázván, és nevezett Generális uram a

Erre Bottyánnak még több oka is volt; ugyanis jól tudván, hogy Heisternek hídjai mind Seprősnél az öreg-, s mind Nagy-Magyarnál a csallóközi Dunán készen vannak: ő sem távozhatott oly messzire föl sóki hídjától, a mennyire Vág-Ujhely fekszik, — mert távoztáról az ellenség hírt véve, Mosonybúl és Csallóközből hirtelenül s igen könnyen a hátába kerülhetett volna.¹ Tehát, *csak lovasságát* száguldoztató széjjel, maga azonban tábora zömével, *különösen gyalogságával*, tovább is Sók körüi maradt, s hídfőit hamarosan elsánczoltatá/² De azért Viardnak Vág-Ujhelyből kiugratásáról korántsem tett le, sőt e célra más módot gondolt ki, a mely sikerre vezetett. Ugyanis június 10-én meghagyá Ocskaynak: sietve indítson által a Fehérhegyeken, kóborlók üldözésének örve alatt, vagy 500 jó könnyű-lovast, egy a vidéket jól ismerő főtiszt vezénylete alatt; a kik után is ha Viard — mint a tábornok remélé — kiindul: ő, Ocskay szálljon egész dandárával által a Vágón Bánkánál, Pöstyénnél, s ne engedje Viardot többé visszatérni Újhelybe, melyet vetessen Trecsénnyel, Lipótvárral együtt szoros zárlat alá. Ha segélyre lesz szüksége, — fog kapni.³

Ez a csel sikerült. Ocskay saját alezredesét, Blasskovich Istvánt küldé át, ugyan maga ezerebeli öt század huszárral június 10-én

derék corpussal és munitióval Farkasánál hidat kötvén, in illó casu, ha újhelyi ellenség, impeditiójára Újhelyből venné indulását, — azonnal háta megé esvén, és a nagy corpus elől, közbenvehetjük és rajta operálódhatunk. *De ezen vélekedésünk mind mai napig sem succedálhat:* mert az híd elkészülvén, sem az ellenség ki nem mutatja magát, sem pedig Bottyán uram maga corpusával nem kíván rajtamenni, sok rendbéli requisitióimra. A mellette való főtiszt-tanácsoknak sem tetszik előttünk járó szerencse» stb. *(Eredeti levél, gyűjteményemben.)*

1 Bottyán már június 6-iki levelének utóiratában tudatja Bercsényivel bizalmasan, hogy: «egy hirtelen az Vágón túl derekas operatiót nem tehetek, se igen bé nem nyomúlhatok: mivel mind Nagy-Magyarnál s mind Söprűsnél kész a német hídjá, — netalántán visszafordulván az ellenség, visszanyomjon.»

2 Okot adott e magatartásra Bottyánnak, Bercsényi június 9-én kelt levele is, melyben a fővezér az ellenségnek Dunántúlról a Csallóközön át Újvárt igen hamar megkönyékezhető mozdulatai miatt, nem tartá tanácsosnak, hogy Bottyán a gyalogsággal Újvártól messzire távozzék; azért tehát az ágyúkkal és gyaloggal a Vágón túl leendő hadműködést tiltá: ellenben «az kemény, lovassal való általcsapást» ajánlá neki. *(Eredeti levél, gyűjteményemben.)*

3 V. ö. Bottyán-nak június 13., 14-iki, s Ocskay-nak június 11-iki leveleit.

Verbó felé a Fehérhegyeken.¹ És Viard ezúttal csakugyan felült Bottyán stratagemájának. Mert Blasskovichék nagyított zajjal törént expedióójának híret véve, hogy betörésüktől a morva határokat megvédjé: mindjárt harmadnap, ú. m. június 12-ike hajnalán, a parancsnoksága alatt álló összes lovassággal: négy német ezreddel és holmi ráczokkal, továbbá vagy 1000 gyaloggal kiűtött utánok Vág-Újhelyből, melynek védelmére csak 2 zászlóalj jó gyalogot, 5—600 főbűi állót, hagyott. Mire Ocskay is, utasítása szerint, rögtön átkelt Bánkánál dandárostúl a Vágón, Újhelyi Czelderrel körülvételé; maga pedig, miután Viard utóhadából jól csípdezett, Verbóhoz közel, Ocskó és Trebete között fogott állást, hogy a netán visszatérendő Viardnak útját elállhassa. Hogy ez annál sikeresebben történhessék: Bottyán azonnal, még június 12-én 3000 hírrel, válogatott ezer lovast küldött sóki táborából Ocskayhoz,- s ennek kérésére egyszersmind rendeletet a lévai tartalék-tábor parancsnokára Babócsayra: indítsa ő is tüstént a kitelhető könnyű-hadat Verbó tájékára.³

1 «Tegnap Blasskovieli István obrist-lajdinand uramat ezerembeli öt sereggel expediáltam Fehérhegyen túl való tartományra, gondolván: az újheli ellenség nyomában esik.» (Ocskay levele Radosnyárról, június n. Bercsényihez.)

2 Bottyán, 1708. június 13-án sóki táborából Bercsényihez írott levelének utóiratában: «Ennekelőtte öt sereg lovas küldetett az Fejérhegyeken túl, némely kőborlóknak persecutiójára, oly szín alatt: talám reá újheli német kijön, — az *minthogy úgy is lett*, az sánczban kétszáz gyalogot hagyván, actu insequálja; kinek (Viardnak) utána, intimatióm szerint, véle lévő brigádával Ocskay László brigádiros uram indúlt, *innét jó ezer lovast küldöttem conjunctiójára*; kik ha öszveszedhetik magokat, tudom, megvonyakosznak.» S másnap, június 14-én, ugyan Bottyán írja Bercsényinek: «Az újheli német lovassága Viarttal elment Morvába, — újheli prsesidiumban gyalogot kétszázig valót hagyott. — Ocskay László uram maga brigádájával általmenvén az Vágón, Ocskóhoz szállott, kinek conjunctiójára is küldöttem 12 compánia lovast; már harmadnapja ott subsztál.» Berényi Ferencz pedig június 12-én értesül Pozsonyban, hogy «az kuruczok ma *háromezerén* mentek az Fehérhegyen által.» (Blasskovichék és Bottyán Ocskayhoz küldött 12 századának híre.)

3 Gróf Csáky István orsz. főhadi biztos tudósítja a honti Báthból 1708. június 15-éről Bercsényit: «Most érkezvén Ocskay uram főhadnagya Verbótúl, referálja: Az újhelyi német szerdán étszaka bagázsiástúl Baradhoz szökött, mintegy 300-ig való gyalogot hagyván benne. Ocskay uram kívánná üzni, vagy pedig Újhelyt megszállani: de több hadat kíván a Garamtúl, Babócsay uramat egészen; kit nem cselekedhettem, mindazonáltal küldünk bizonyos könnyű hadat, — annyival jobban vigyáztathasson.» (Országos Levéltár.) Ugyané Csáky István s ugyanazon helyről és napon pedig

Viard, a ki elül Blasskovichék szépen kitértek, látván Újhelytől elrekesztetését, előbb Szokolczához, majd be Morvába Baradhoz (Ungarisch-Brod) húzódott. Ekként a Vág mellől a császáriaknak minden kimozdítható hada hátrábtolatott, — és pedig úgyszólván véráldozat nélkül, csupán ügyes tüntetések (demonstratio) s hadozatok (manóévre) által. A kurucz portyák sűrűen s jó nyereséggel barangolák keresztül-kasúl a Vágón túli földet, föl a morva és ausztriai határokig.¹ Illává, Trencsény, Vág-Ujhely, Lipótvár, Szered, Sellye szoros zárlat alá vétettek, s közlekedések egymástól és Heistertertől, Viardtól elvágatott. Szóval, a dolgok, — a múlt évben Eszterházy Antal parancsnoksága alatt bekövetkezett szorongattatások s balra fordúlt helyzet után, — az ügyes és találékony Bottyán vezénylete alatt már is egyáltalában örvendetes fordulatot vőnek.

Ocskay László, az «Isten segedelme által ezen Vágmelléke és Fehérhegyen túl való földnek ellenség birodalma alúl lett szerencsés fölszabadításárú» való részletes [szóbeli jelentéssel, trebetei táborából 1708. június 13-án küldé el Bercsényihez bizalmas emberét, Mednyánszky János Trencsény-vármegyei kapitányt, kinek különösen a lelkére köté: nyerje meg rábeszéléseivel a fővezért — Bottyán tanácsai ellenére is — Vág-Ujhely ostromának elrendelésére; mert a vérmes reményű fiatal dandárnok, egypár bombalövés, vagy egy tűzakna felrobbantása után, már benne képzelé magát Starhemberg hármás sáncaiban.²

Bottyán tábornok ezenközben, június 12-én, egyik be egész a Szigetközbe hatolt portyájának parancsnokától a merész Rác Mihály (vulgo: «Rác Miska») századostól tudósítást vesz Vámosfaluról, «hogy

így tudósítja Károlyit: «Brigadéros Ocskay László uram Verbó ájárúl datált írását ma vévén, írja, hogy Viart az újhelyi németekkel negyedik éjtszaka bagáziástúl Morva felé kiment, ötszázig valót hagyván csak benne (itt tehát már 200-zal többet említ); kinek (t. i. Viardnak Ocskay) nyomában volt, húzott is el benne. » (Eredeti levél, a gróf Károlyi-archívumban.)

¹ «Erős lovas-portáknak Pozsonyig és Morvaig való egymást érő jártatásokkal szüntelen operálódní el nem mulatom.» írja Bottyán, 1708. június 13-án sóki táborából Bercsényinek. (Eredeti levél, gyűjteményemben.) Pozsony alatt e porták egyikének nagyobb nyeresége is volt, mert a Berényi-naplóban június 23-áról ezt olvassuk: «Az mely marhát elhajtottak minap az kuruczok, — 9000 friban alkudtak meg érette (a pozsonyiak) velek.»

² Ocskay-nak Mednyánszky részére szóló ütlevele, gyűjteményemben.

a német (Heister) Söprésben lévén, ma (június 12.) délután megindult, hogy Ngod kit csináltatott (Sóknál) sánczot elrontsa *és a hidat is elnyerje*. Minden bizonyal odaszállott, bizonyos emberünk jött, — azért Ngod kétes ne legyen benne! Az szerdahelyi németnek is ordert küldött, hogy *ma estvére ott legyen Nagy-Magyai'nálm*¹ Ezen, a nagy-szegei bíró hűsége folytán titkon és gyorsan kézhez jutott értesítésnek köszönheti vala a vezénylő tábornok, hogy a következő hajnalban csakugyan megtörtént támadást sóki hídjaira készen várát és *szerencsésen visszaverhette*. Heister e kudarczának híret Pozsonyban még az nap megtudták.-

Bottyán még ezen napon, június 13-án értesült Pozsonyban járt «szavahihető egynéhány emberétől, kik által Pozsonyban lakó valamely magyar hazánknak jót kívánó jóakarója (Szirmay?) izent ilyformán, hogy az mely német általment az Dunán: annak minden igyekezete, sőt az Bellicumnak (főhadi tanács) is az a determinatiója, — mint referálják, — hogy mindenekelőtt Esztergamba élést vivén, azt erősen megprófontozza, s azon útja alkalmatosságával legújabbán épített *Karvánál lévő sánczunkat vizen és szárazon megtámadjam* A dunai közlekedést elzáró karvai sáncz ugyanis nagy szálla volt a németek szemében. A tábornok tehát az ez ellen irányzott fenyegető szándéklattal szemben ekkép gondolkodék:

«Jóllehet itt Sók és Negyed iránt az Vágón lévő híd az egész hadaknak által s meg általjárására szolgálhat elégségesen: mindazonáltal nem látom tanácsosnak lenni, *hogy (most) egész coipusostúl (hadtestestől) az Vágón általszálljak*; sőt az ellenségnek Duna mellett teendő motusira nézve helyesnek gondoltam *az gyalogságot itt Újvár körül forgatnom*: hahogy történhetőképén *karvai sáncz ostromoltatnék*, — *annak segítségére killdhessem*, és szükség úgy hozván magával, magam is sietséggel mehessek.» Azalatt lovasságával Pozsonynak és Morvának erős demonstrációkat tétet.³

1 *Rács Mihály-v&k.* 1708. június 12. Vámosfaluról Bottyánhoz szóló ezen levélkéje, a tábornoknak Szelőczénél ugyanez nap Bercsényihez írott tudósításához csatolva, *gyűjteményemben*.

2 L. a *Berényi-napló* följegyzését 1708. június 13-áról: «Haister Sók felé elküldött volt, hogy az kuruczoknak hídjait égessék el; *de nem succedált, s hogy kárt is tettek a németekben.*»

3 *Bottyán-nak* Sókról jún. 13. Bercsényihez írott levele. (*Eredeti,gyűjteményemben*.)

Másnap a tábornok Érsek-Újvárba rándulván, onnét újságolja Bercsényinek: «Heister minden bizonyosan Nagy-Magyarhoz, a Csallóközben szállott; *Komáromnál erre felé az hidat csinálják.* Különbkülönbféle ugyan az mostan sűrűen folyó híreknek értelme: mindazonáltal inkább arra czéloznak, hogy mindenekelőtt igyekeznek teljes tehetségébül *karvai sáncznak elrontására.* Nagy-Magyartul ha megindul, kitetszik világosabban szándéka, kihez én is szabván magamat: mivel nagy-magyarai hídon általjövetelével, tudom, hogy most fölállított hídnak rontására jőne: mindgyárt az infanteriát közelébb ide Újvárhoz szállítom; ha pedig Komáromnak venné útját: bizonyosan elhihetni Karvának próbálására viendő indulatját. Arra nézve, hogy megelőztessék, csak hírért is *most Búcsú tájékára rendelék ezer lovast, s magam is most kirándulván* (Karvához), *az sánczot jó rendben hagyom.* — Az Vágón túl való földet portáim székiben járják, és kár nélkül, gyakrabban szerencsésen jönnek.» Ocskay uram még mindig Viardra, Barad felé vigyáza.

Heister Nagy-Magyartól személyesen Pozsonyba ment ugyan: de tábora csakugyan Komárom felé, majd Dunántúlra főr dült, és így a sóki hidakat nem kelle féltetni; sőt Bottyán a Csallóközből portái és a szerdahelyi plébánustól olyas tudósításokat von az ott maradt németek helyzete felől, hogy elhatározá Heisternek Nagy-Magyar mögött hagyott málhás-táborát fölverni. E próba június 15 vagy 16-ára volt kitzúve; ² de talán a Duna hirtelen áradása, vagy valami egyéb akadály miatt aligha el nem múlt, mert nincs adatunk mikénti sikeréről. Azonban, hogy bent a Csallóközben is, a németek hadállomásai között, zászlóstul járnak vala föl s alá a kurucz lovasok, azt egykorú följegyzések hirdetik.³

Ocskay ez idő tájban Verbó környékéről portyáztatott be apróbb

1 *Bottyán-n&k* Érsek-Új várból 1708. június 14. Bercsényihez írott levele. (Eredeti, gyűjteményemben.)

2 *Gróf Csáky István* említi Báthról 1708. június 15-én Bercsényihez írt és már idézett levelében: «Bottyán uram Sóknál általküldött hadait contrahálta volt, — *ma vagy holnap kellett próbálnia* maga hírével, csallóközi bagázsiján az ellenségnek, ha csak valamely okból el nem múlt.» (Országos Levéltár.)

3 Pl. a *Berényi-napló bán* olvassuk 1708. június 18-áról: «*Körtrüelyesnél* is láttak ma két zászlóalja kuruczot.»

csapatokra osztott dandárával Ausztriába és Morvába,¹ hogy Viardnak nyugtot ne adjon. Bottyánt pedig június 25-én a sóki hídon valamivel fülül, Tornóczon találjuk táborban,- a miből azt következtetjük, hogy az átellenben fekvő Séllye várának régóta szándékolt ostrom alá vétele végett tön előintézkedéseket.

Bercsényit azonban, — ki június 14-én együtt indult vala meg Egerből Rákóczival, s 22-én vált el tőle Vadkernél és a Csáky István-Babócsay-féle tartaléktáborba, a Garam mellé Kis-Koszmályhoz szállá, — úgy látszik, sikerűit Mednyánszky bőv rábeszéléseinek és Ocskay vérmesreményű leveleinek reávenni arra, hogy Séllye ostroma helyett Vág-Ujhelyének adjon elsőbbséget. Noha maga elismeré, hogy könnyebb Séllyét megvenni Újhelynél; de — veti ellene — «a mennyivel könnyebb Séllye: annyival közelebb az ellenséghez.» Azt is be kelle ugyan vallania, hogy Bottyán, Séllye fenyegetésével Heistert folyvást függőben tartja;⁵ de viszont attól félt, hogy a cs. tábornagynak Komáromnál s Gútánál hidjai készen lévén: netalán, szokása szerint, hirtelenül általcsapjon Bottyán háta mögé, a mikor is «az mi tornóczyi táborunk az ágyúk lövésérül ha tudná meg csak költözését a németnek.» Mire nézve Bercsényi június 24-én Koszmálytól oly rendelettel küldé vissza az ide eleibe üdvözlétére sietett Ebeczky István dandárnokot Bottyánhoz: «Mivel nem méltó, hogy Séllye akadályozza egyéb dispositióinkat, azért szálljon táborostul Surányhoz, és az híd hajóit magával hozza, és hagyja ott Somogyit ezerestül istrázsán az Vág-melleyékén.»⁴

Bottyán engedelmességhez szokott régi katona lévén, végrehajtá Bercsényi parancsát; a gyalogságot azonnal a pár mértfölddel hátrább fekvő Surányhoz indítá s ott igen biztos helyen: a Nyitra egyik

1 *Archívum Rákóczianum*, II. k. 281. 1.

2 Innen válaszol e mondott napon a tábornok Nagy-Szombat város tanácsának. (*Eredeti levele a nagy-szombati levéltárban.*)

3 Heister «csak elhiszem, hogy Esztergamot meg akarja rakni, kinek teszen az karvai sáncz is valamely akadékot, s neki más munkája előtt jobb ahhoz fogni.» E fölött még «csak elhiszem: valami ebség bántja fejit, és Séllyének imaginálván megszállását: Komáromnál való általcsapással avagy Gútánál való hídvetéssel akarna keresni diversiót hát megül, — kit többször is követett már velem Haister.» (*Bercsényi levele 1708. június 24. Kis-Koszmályról Rákóczizhoz. Archiv. Rákócz. V. köt. 658. 1.*)

4 U. o.

szigetén szállítá táborba.¹ Maga azonban, úgy látszik, a lovassággal még egy fordulást tőn a Vágón túl; legalább Kisfaludy Boldizsár, — a ki mint udvari bejáró a fejedelemhez érkezett hirekről igen jól értesülve volt, — június 29-én ezt írja bátyjának, Kisfaludy György dandárnoknak, a tompái táborról:

«Bercsényi uram ő Excja hada Barsnál fekszik, — *Bottyán uram Vágón túl vagyon.*»² Bizonyos azonban, hogy e fordulás után Somogyi Ferenczet hagyván vígyázóban Sók és Tornócz körüi, fölszedeté hídját, — melynek hajóit jövőre való felhasználás céljából a tardoskeddi tóba süllyeszteté, — s azzal maga is Újvár felé tartott, figyelmét ezentúl főként Komárom, Gúta és a Csallóköz felé fordítandó, Heisternek onnan várt mozgalmaira. Ocskay vígyázásának viszont Trencsény és Vág-Újhely szoros zárlatán kívül³ elég dolgot adott Viardnak Morvában Barad, Strázsnicza és Szakolcza körüi való mozgása s majd ide, majd oda hirdetett készülődése. Bercsényi pedig június 24-én expressus embert küldött hozzá, ki által az Ocskay részéről tervezett *bánkai híd* fölépítését — ágyúk alá, erősen, — jóváhagyta, s egyszersmind utasítá a dandárnokot: válaszszon ki és küldjön a fő-táborra az újhelyi sánczokon dolgozott sok száz egyén közüi egy olyant, a ki elég értelemmel bírjon az ottani erődítményekről megbízható, körülményes jelentést tenni.⁴

Bercsényinek ezen intézkedésre a végett Ion szüksége: mivel a fejedelem, daczára helytartója ajánlatainak, *inkább hajlott Bottyán, mint Ocskaynak terve felé*, vagyis a Sziléziába a fősereggel teendő betörés előtt inkább óhajtá Sellyének vagy Szerednek több sikerrel biztató ostromát, mint Vág-Újhelyét; mely utóbbinak szabályos erődítményeivel szemben, lehangoló kudarcztól, vagy hosszas idővesztéstől tartott. Midőn itt egy részről önként feltolul ama kérdés: *nem volt-e Ocskay titokban már akkor előkészítve Pálffy által,*

1 *Bercsényi* levelei Rákóczihoz. V. ö. a *Berényi-naplónak* e följegyzését, 1708. június 30-áról: «Olyan hírt beszéltek, hogy az kuruczokat Suránnál mustrálták meg, (Bercsényi fordult oda június 28—29-én hadi szemlére) és valami töltést is adtak nekik.»

2 *«Bottyán élete»*, 224. 1.

3 «Már Újhelyben senkitem bocsátanak az kuruczok.» (*Berényi-napló*, 1708. június 24-éről.)

4 *Archív. Rákócz. V. 659.*

mikor Vág-Újhelynek ostrom alá vételét oly mohén sürgeté! — nagyon fontos más részről amaz okszerű válasz, melyet Rákóczi ezen ügyben Vadkertről, 1708. június 23-án, higgadt megfontolás után adott Bercsényinek:

«Újhely ellen való operatiókat én is — írja a fejedelem, — leghasznosabbnak látom; de mivel ezen campániának ez lészen legelső formális operatiója, az melynek sikere még más hadakozásokban is mind nevelni, mind fogyasztani szokta az hadak szíveit, — *úgy kezdjünk hozzá, hogy véghez is vihessük,* s egyszersmind magunkat az harcra (döntő ütközetre) is resolváljuk, s ahhoz készüljünk: mivel két battalion németnek (ennyi volt *valósággal* Újhelyben) sánctbúl való kivétele formális ostromot kíván. Mert, noha ugyan gyakran tapasztaltam, hogy az ellenség megvetvén bennünket, ritkán csinál olyan sánctokat, mint az rendi hozná magával: *de mivel Staremberg munkája, az ki — meg kell vallani — secundum vera principia belli folytatta vala az hadakozást,* könnyen föltehetni felőle, *hogy annak rendi szerint erősítette hármas sánctait.* Az melyek úgy lévén, vagy öreg-ágyúkat kell ellene vontatnunk, — melyeknek az Vágón való általvitelében nem kicsiny nehézségek lesznek, — avagy apróbb ágyúkat vivén által, *heteket fogunk tölteni előtte, és így késedelmeztetése miatt időt adunk az ellenségnek az (Dunántúlról) visszajövetelre,* és per consequens harcolnunk (ütközünk) kell, ha csak ezen campániánk első operatióját szaladó retirádával nem akarjuk kezdeni. Előrelátható dolog ezalatt az is, hogy mivel az Kglmed bölcs vélekedése szerint is ezen attaque folytatása alatt az egész lovas hadnak őrállásban kell lenni, és már az Ocskay brigádája az Ausztriában és Morvában való csapdozásokkal alkalmassint megdirib-daraboltott: ha fogjuk-é azt az őrállásra öszveszedhetni, hogy indiviso robore equestri befedezhessük az ostromot? — Netalántán úgy járjunk, mint Nagy-Szombat és Vereskúnél, a hol csaknem utolsó órán, úgy mondván, conjungálhatánk magunkat Ocskayval. Tagadhatatlan, hogy Viard is fog lármáskodni Morva felől. És így, ha ex deductione projecti formandae obsidionis et praevisione harum rationum non aderit possibilitas: *jobb lészen Séllyét és Szeredet firtatnunk,* avagy csak az operatiók bizonyására (bizonyosságára) nézve is. Járúl ehhez az is, hogy, ha az ellenség Győrt nem

tágítja: Új helynek per diversionem könnyen succurrálhat, ha t. i. Komárom felé fordulván általjő, mely miatt búcsút vegyünk akkoron egynéhány lovas ezertől, ki is kétségen kívül haza fog széledni, — sőt még talán az újvári kevés quarnison eszét is meg fogja kavarni.»¹

Mindazáltal a fejedelem, midőn ily nyiltan kifejező többoldalú alapos aggályait Vág-Újhely ostromára nézve, annyi concessiót megtett Bercsényi kedvéért, hogy utasítá őt: küldje minélhamarabb

De Riviére francia hadmérnök-ezredest kellő fődözet mellett Újhely erősítéseinek szakszerű megbíralására, «és kerestessen oly szökevény-németeket — ha találkoznának az hadakban, — az kik teljes informatiót adhatnak az sánczok erősségéről és vastagságárúi,» és úgy tegyen a hadmérnök formaszzerű tervezetet, — s «meg fogjuk láthatni, mire mehetünk?»

Mivel pedig Riviére-t Érsek-Újvárból, a Győrnél és Komáromnál leselkedő Heister közelségére nézve, ezúttal nem vala tanácsos kiküldeni: Bercsényi egy más hadmérnök-törzstisztet, Barsonvillét ajánlá (június 24-iki válaszában)² Vág-Újhely megkémlelésére bocsátani; mit is a fejedelem elfogadván, azonnal (június 25-én)³ rendelkezett ez iránt.

Történik vala ezenközben, hogy Ocskay két értelmes szökevénykatonát küldött Bercsényihez, a kikViardot Vág-Újhelyből Baradba kísérték, s most onnan, mellőle szökvén el, biztos tudósítást hoztak a cs. tábornok hadainak mind mennyiségéről, mind tábora fekvéséről. Ezek szerint Viard erejét négy rendes lovas-ezred: az Altban, La Tour, Schönborn és Uhlefeld vasasok és dragonyosok képezték néhány század rácz könnyű-lovassal, összesen alig több 3000 embernél, mely is Bródnál két árkos patak között feküdt, de olyképen, hogy Szakolcza felől kerülve, alkalmasan hozzá lehetett férni. Egyenes útján Ocskaytól csak öt mértföld lett volna, Szakolczának kerülve vagy kilencz.

Bercsényi ezeket megtudva, kedvet kapott Viard fölveretésére: «Igazán diversió volna azt felverni; 3000 németke barátságáért nem

1 *Archív. Rdkócz.* II. 281—282. 1.

2 *Archív. Rdkócz.* V. 659.

3 *Archív. Rdkócz.* II. 283.

szánnám a fáradságot! . . . Még úgy fordulhat, hogy talám az lehet előljárója az *újhelyi próbának* is; előre feljülkerülve Szacolczátúl az lovassá: addig a corpus Újhely felé nyomúlván, ha bé találna szorulni az lovas előtt (Viard) Baradban: hamar környüi lehetne venni, — Újhelyiül 3 kis mértföld az közü.» Azonban mérlegeie a nehézségeket is; hadat kér Ocskay: «mert 3000 némettel megverekedni aperte, — tudom, mit tesz neki!» Míg tehát mindezekről a fejedelem parancsát vehetné, megírja Ocskaynak, hogy mivel nehéz egyedül az ily szökevények szaván megindulni, «vizsgáltassa meg ezeket jól: merre? mennyi időre? és mi formában lehetne véghez menni ennek? Es mivel (Viardnak) takarmányozója a táborbúi úgy is kijár: próbáltassa meg, s ha nem lehet hirtelen, — készüljön reá, csoportoztatván netalán széljedt katonáit.»¹ Egyébiránt Babócsavt segélyére küldendi.

Ocskay, — ki a hidat Bánka és Morvánka között által Pöstyénre ekkor már serényen vereti, rakatja vala,² —Bercsényinek iménti parancsára a következő tervvel állott elő, Bánkáról, június 28-án keltezve:

«A mi az Baradnál fekvő ellenségnek valóságos constitutióját és mi formán s mely felől alkalmasabb megcsapását illeti: én, csekély ítéletem szerént,—hogyan az ellenség indulásomat észre ne vegye, — legtanácsosabbnak tartanám ilyenképen. Ezen a pöstyéni révén által-költözém, s igyenesen mintegy Pozsony felé szándékomat mutatván, szent-katharínai hegyen által Jabloniczához fakadnék az hadakkal, onnan pedig Búrokra, által verbóczi passuson (Welkának, Morvába) bécsapván, egy végben szintén hajnalban fölverésére reáérkezém. Mely oda való járásom két napnál és étszakánál többet nem

1 *Archív. Rákóc.* V. 661—664. V. ö. *gróf Csáky István* levelét is Lévárúl június 27-ikéről báró Károlyi Sándorhoz: «Viart kétezered magával, a ki Újhelyből kijött volt, Magyar-Baradnál temporizál Morvában, a hová földnépét is gyűjti; de Felsőes Urunk is már erre az földre érkezvén, tudom, operatiónk sem halad.» (*Eredeti, a gróf Károlyi-levéltárban.*)

2 *Ocskay László* Bánkáról, 1708. június 29-éről írván, hogy mivel «Méltóságos Fő-Generális és Locumtenens Uram ő Excja parancsolatjából Vágmellyékire jövő sok ezer számú hadak és munitiók általköltözésére nézve Pöstyén között hídveret, — fölhívja *Nagy-Szombat városát*, a jelen levelét kézhez adó hídmester útmutatásai szerinti kötelek mielőbbi összeszerzésében segítséget nyújtani.» (*Eredeti levél, a nagyszombati levéltárban.*)

foglalna. A mi pedig az ellenség erejét illeti: mind kémjeim s mind portásim relatiójából úgy informáltattam, hogy (Viard tábora) az pór-ság (morvái Aufgebot) gyűjtésével *kétezerrel megszorodott*. Viardnak megtámadását ellenben bossáczai vagy leszkoí (Lieszkó) passuson¹ által nem javasolhatom: mert észrevén az újheli ellenség arra felé indulásunkat, — álgýús correspondentiájával (jel-lövésekkel) könnyen meggátolhatja próbánkat; mely okbúi Fehérhegyen által Pozsony eleire való diversiómmal helyesebbnek ítélem szándékomat, mely szerént 26-án költ utolsó levelében említett hozzám érkezendő hadakkal vehetem is indulásomat, ha úgy fog tetszeni Exciádnak.

Hogy azonban akkori fordulásommal Morvánka irányában munkában lévő, lábra építendő híd se maradjon födözetlenül: mellettem való Czelder és Vinkler uraimék gyalogságát helyben hagyom; és mivel azon híd eleiben sánczot is vettetnem elintéztem: Exciád méltóztassék azt álgýúkkal s egyéb szükséges munitióval megerősíttetni. És hogy újheli ellenségnek is azalatt történhető kicsapása meggátolathassák: szükségesnek ítétem valamely lovas és gyalog hadnak is egy főtiszttel itt maradandó gyaloghoz Exciád által ordereztetését távollétemben, az ki szüntelen vigyázhasson újhelyinek motussára, megszorodván (az újhelyiek) harmadik ítszaka hatvan ráczczal Morvából (a mi elég gyalázata volt Ocskay ottani vigyázásának!) hegyeken által, — akadályozhassák legalább megszállásunkig takarmányozását. A mint is tegnap oly szükségben kijött portájában egyniháznak lecsapásával, magát is commandírozó tiszt kapitányt megejtven, köntösét is meghozták.»²

Ocskay jelen levelét június 28-ának hajnalán írhatta, és mindjárt gyorsfutárral s egy Új hely erődítéseit jól ismerő francia szökevénynyel küldé Bercsényihez: mert ez Bánkától nyolcz mértföldnyire eső kis-koszmályi táborában még az nap vette a levelet, — épen midőn Babócsay dandárát és vele Barsonville mérnökkari alezredest Ocskayhoz indítaná.³ Ugyanis, a mily óvatos vala Rákóczi a vág-

1 Bossáczai és Lieszkó a Vág-Új helytől egyenest Morvába vezető *sztrányai szorosban* fekvén, kétségkívül ez a passus értetik.

2 A levél eredetije *gyűjteményemben*.

3 «Midőn szintin indulnának Babócsay uraimék Barsonville: akkor veszem Ocskay levelét», — írja Bercsényi 1708. június 28-án Kis-Koszmálytól Rákóczinak

újhelyi ostrom kérdésére nézve: ép oly gyorsan és örömmel engedélyezé a Viard ellen teendő próbát, annyira tetszetősnek látszott az, Ocskaynak tervei és a szökevények jelentései nyomán.¹ S utóljára is, e vállalat semmi kockázatással nem járt; mert, ha nem sikerüi is Viardot meglepni vagy Bródba szorítani, — a lovasság Morvából minden kár s rendetlenség nélkül, sőt zsákmánybeli nyereséggel és a tett betörés hírével jöhet vala vissza. A Morvába s Ausztriába való csapdozások által különben is a csapatok harczkedve mindig fokoztatott.

Babócsay, a maga dandarával már június 29-én egyesült Ocskay táborával Bánkánál. Lehetett tehát együtt hat-hét lovas-ezred, kerek számmal: jó ötezer huszár és dragonyos, kik a morvái expeditióra valának szánva. Barsonville pedig, ki a magával visszahozott francia szökevénytől már előre is jól megtudakozá út közben Vág-Ujhely védműveinek minden állapotát, június 30-án hajnalban, 300 válogatott lovasból álló fődözzettel — melyet Ocskay bocsáta rendelkezésére — kiindult az erődítvények közvetlen megszemlélésére.

De szerfölött kemény fogadtatásra talált; mert a lőtávolyaira közeledett hadmérnöktisztet alighogy észrevették onnan belülről: mint látcsövezi, rajzolgatja sánczaikat, — tüstént kirohan tnehány lovaszázad *(tehát nem csak 60 rácz csúszott volt oda be!)* és 300 gyalog, s elkezdének ellene dühösen támadni, lövöldözni. Mindazáltal a derék francia becsülettel véghezvivé feladatát; tüzetesen megkémlelé az erődítvényeket, s azzal nyargalt vissza Bánkára, és onnét még az nap elsiett a fejedelemhez, szóbeli részletes jelentést tenni.²

Barsonville július 1-én este érkezett meg a Selmezbánya melletti vichnyei fürdőbe, hol ekkor a fejedelem tartózkodott. Es a had- *(Archív. Rákócz. V. 666.)*; s hogy itt a főntebb idézett Ocskay-féle levél értetik, — alig lehet fölötte kétség.

1 Rákóczinak a Viard elleni vállalatba beleegyezését kétségtelenné teszi július 2-án Vichnyéről Bercsényihez írott levelének ide való vonatkozása *(Archív. Rákócz. II. 289.)*, úgy Bercsényi június 29-iki levele is. (U. o. V. 669.)

2 Ocskay László értesíti Bercsényit Bánkáról 1708. június 30-án: «Vág-Ujhely sánczolásának revisiójára és megtekintésére hozzám dirigált Ingenier-Obristlajdinantját Fölséges Urunknak, Exciád parancsolatja szerint háromszáz lóval pro securitate odabocsátván, ezen órában szerencsésen megtért, és ugyaninnen minden tartózkodás nélkül Migtokhoz cum relatione megyen.» *(Eredeti levél, gyűjteményemben.)*

mérnöknek szakszerű vizsgálódásaiból kiderült: mennyire igaza volt Rákóczinak, midőn Vág-Új helynek Ocskay és utána Bercsényi által oly hévvel sürgetett, s csak az öreg Bottyán által ellenzett ostrom alá vételét nem tartá tanácsosnak csakúgy hebehurgya módon elrendelni. «Tegnap estve — írja Rákóczi július 2-án Vichnyéről Bercsényinek — érkezett Barsonville az újhelyi reportuinmal, melyről valóban én is mondhatnám az «*lám, mondám* /»-ot, az sánczainak erősségére, időtöltésre, és öreg-ágyúk szükségére nézve. Mérges az német benne; mert csak akkor is reá mindgyárt kijöve egynéhány squadron, és háromszáz gyalog-német. Hármás az sáncza; igenis, az első: falusi árok, tövissel, (de) az ketteje jó földtöltés, és a honnan attackeroztathatik, — kőfal, melyet lelőni kell, az két felől oltalmazó (flanqueírozó) bástyákkal együtt; mégpedig ott is partocskán kell felmászni, pedig, az mint Viard kiszökött komornyikja (a francia szökevény) mondja: csak van két battalion (6—800) német benne. Melybűi csak általlátam, hogy kormosén kell hozzá fogni, és hogy még egy sem volt ily kormos obsidiónk, hacsak magát oltalmazni akarja, s pora s golyóbisa elég van. Melyre nézve lesz szükségünk legalább két félkártányos (Halbe-Karthaune, 24—36 fontos, faltörő-) álgyúkra, mert a nélkül bizonyára piszmogás lesz dolgunk s idővesztés; azokat pedig, ha az újváriak nem szolgálhatnak, hirtelen hol vegyük? nem tudom.

Azalatt ugyancsak költöztek (át a Vágón, Bánkánál, mint Barsonville hírii vivé) szálakon az hadak;* de valóban rosszul esnék, *ha idején elpatkolt volna* (előlök) *Viard uram, mélyebben ereszkedvén Morvába*. Hogyha azért mind Újhely s mind Viard ellen feltett szándékunkat véghezvihetnénk is: szükségesnek látom, hogy *Csallóközről is gondolkodjunk*, (Bottyán terve). És ha most hirtelen nem szabathatná is deszkából Bottyán az hajókat: ne vessük meg

* *Ocskay* is jelenti idézett június 30-iki levelében, hogy miután «az baradi ellenség megpróbálására szintén tegnap brigadiros Babócsay uram maga corpussával megegyezett velem», ma már a hadakat az egy kompon és szálakon folyvást költöztetjük át; azután mindent elkövetendünk Viard ellen, kiről ugyan ó-turai emberek oly hírt hoztak, hogy Baradtól beljebb szállott volna, de még nem bizonyos; melynek is biztos megtudására «töstént expedáltam portát» Barad felé. — A híd Morvánkéval egy hét alatt készen lesz, feles molnár és egyéb munkások dolgoznak rajta. (*Eredeti levél, gyűjteményemben.*)

e mostani szükség esetében az sövénybül font és náddal töltötteket is, melyeknek jó hasznát vehetnénk. Mert Gúta táján költözésünkkel nagy lármát csinálván, magát erre felé contrahálná a német, s — remélem, — adna oly alkalmatosságot, hogy egyszersmind maga hírével még az magyari hídját is elnyerhetné általmenő hadunk.»¹

Láthatjuk a fejedelemnek ím e leveléből, hogy a nagy garral sürgetett vág-új helyi ostromot ő úgy szólván lehetetlennek, vagy legalább igen nehéz, de kevés sikerrel biztató vállalatnak hívé; hogy továbbá a Viard ellen intézendett próba sikerében is kétségeskedék: ellenben mindenesetre elismeré Bottyán tervének, t. i. a csallóközi német ellen szándékolt támadásnak czélszerűségét. Lássuk azonban, mint ment végbe a már engedélyezett *morvái próba*.

Ocskay már június 30-iki levelében említi, hogy a bánkai rév egyetlen kompján és a rendelkezésre állott egy-két szálon (tutaj) a két lovas-dandár (Ocskay és Babócsay) átköltöztetése nem fog egy nap alatt végbe mehetni. Úgy is Ion; mert még másnap is ott találjuk őt, noha már a túlsó parton, Pöstyénnél, a honnét 1708. július 1-én Bercsényihez írott levelében élesen kikel «az ország hívsége ellen gyalázatosan tusakodó, vérünket áruló, és fecsegő emberekből álló» nagy-szombati városi tanács ellen, s «nyilván kitetsző labanczoskodással» vádolja őket, — miérthogy a morvánkai hídhöz tőlük kívánt köteleket ki nem szolgáltatják, hanem haszontalan idővontató mentségekkel gátolják e híd elkészülését. Száz dragonyost küldött tehát ma kemény executióként reájok, remélvén, hogy Bercsényi is helybenhagyandja ezen eljárását.* Ezzel, az épülő híd őrzésére, a munka siettetésére, s a már nagyon megszorult Temetvény vára ostromlására Winkler Vilmos és Czelder Orbán hajdúezereit az utóbbnevezett ezredes parancsnoksága alatt a morvánkai táborban — mint írta — hátrahagyva:³ úgy látszik, július 3—4-én indult meg

1 *Archív. Rákócz.* II. 288—289.

2 *Ocskay László* e levelének eredetije az Országos Levéltárban. A nagy-szombatiak labanczoskodásában lehetett valami, mert a morvánkai híd épülését Pöstyényben őtőlük tudták meg. *L. Berényi F.* naplóját: A kuruczok «Bánkánál is hidat akarnak csinálni: vasat, köteleket kérnek a nagy-szombatiaktól.» (1708. július 5.)

3 *Czelder Orbán* levele 1708. július 7-én a morvánkai táborból Bercsényihez: «Tömetvín nevű labancz várnak bloquálására két companiát commandíroznom kíván-

Babócsayval a fönt leírt kerülő úton Morvába, Barad felé, miután június 30-án odaküldött kémcsapata Viardot még mindig régi helyén feküdni mondotta. Hozzá csatlakozott ezen expedícióra, harcpróba látása kedvéért, a fejedelem előkelő családok ifjaiból alakított nemes testőrségének egy csapata is, báró Haller Gábor őrnagy vezénylete alatt. De biz a derék, vitéz ifjak ezúttal nem lehettek részesei valami dicsőséges dolognak.

Ugyanis Ocskay, ki az ügyesen tervezett kerülő úton szerencsésen s észrevétlenül bejutott Morvába: most mégsem találá olyasnak Viard fekvését, hogy őt egyenesen táborában megcsapni és fölverni megkísérelhetette volna; e helyett czélszerűbbnek vélé a tábornokot Barad alól kicsalni, és úgy lesekből rohanni reá. Mihezképest a vele lévő két lovas-dandárból őt ezredet Babócsayval beállított a közeli erdők, csalitok közt kiszemelt leshelyekre, a hatodikat pedig, név szerint Guldenfinger János Abauj vármegyei huszárságát beküldé Brod alá. Guldenfinger viszont, mintha ő képezné a derék-sereget, bizonyos távolságra megállá, s egy válogatott lovasokból álló ú. n. «*martalék*»-csapatot indított be közvetlenül Viard táborába, őt megütni, s illetőleg kicsalván, színlett futással a leshelyek közé vinni. És csakis e kis csapat teljesíté jól feladatát. Mert e vakmerő támadóknak sikerült Viard táborát föllármázní s üldözésre bírni. Már Guldenfinger azonban, látván, hogy a *martalékot* üzík, — maga is megfordult a lesek felé, a nélkül, hogy provokáló csapatát megsegítette volna, — minek folytán aztán e maroknyi hadból a túlnyomó ellenség 20—30-ig valót levágott.* Mikor pedig a Guldenfinger harc nélküli megfordulásából hihetően gyanakodóvá lett Viard a leshelyek közelebe érkezék: csakhamar észreuvé a rosszul elrejtett leseket, s nem

tatván, melyet is maholnap — reménlem — kezünkhöz segíti Isten. Vágón által lévő hídnak is elkészítettésit s mennél jobban való effectuáltatását ultronee is adurgeálom, melyet is egynéhány nap alatt elkészíttethetem.» (*Országos Levéltár.*)

* 1708. július 15. Aponyból írja Bercsényi Rákóczinak: «Épen most érkezék az

silesiai passusok vizsgálásáról Winkler uram; — az Ocskayék próbáját beszéli csúfosan. Nem is voltak ott magok, hanem csak Guldenfinger Barad alatt, s az sem segíté meg az előjáró *martalékot*, s veszett is benne húsz vagy harminczig való, propter non secundationem. Hradistya felé ment Baradbúl az német, az mint ez étszaka vett leveléből is Ocskaynak meglátni. (*Archív. Rákócz. VI. 7.*)

ment a kelepczébe, hanem még idejekorán megfordúla,¹ s a néhány mértföldnyire beljebb, a Morva szigetében fekvő Hradistya (Ungrisch-Hradisch) várának ágyúi alá vonult vissza, — vagyis, mint Rákóczi megjósolá, «*idején elpatkolt*» Ocskayék elől.

Ocskay erre, hogy mégis Morvában egy fordulást tegyen, Hűek, Wessely és Strázsnicza felé Szokolczának kanyarodék s itt fenyegető állást foglala. Innen viszont pár nap múlva, — mint Bercsényinek s ez Csáky Istvánnak írja: «*az Morva vizének nagy árja miatt*» kénytelenített Szobostityán, Brezován át hátrább, ú. m. július 11-én Verbóhoz, majd pedig épen morvánkai hídja elé, Pöstyénhez szállani, hol őt július 15., 16., 17-én találjuk.- Rákóczi azonban más okát adja Ocskay hátraszállásának. Szerinte Heister parancsot küld vala Viardnak (a ki Ocskayék Szokolczához szállását meghallván, csakugyan szintén alább vonult ellenök a Morva túlpartján Hradistyából, Strázsnicza és Rohatincz környékére), «*hogy Ocskayt nyomja ki a Morva vize felső mellékén elfoglalt állásából. Ocskay pedig, ki a főfő dicsekvők közé tartozott, az ellenségnek e mozdulatát meghallván: a Vág mellé hátrált Bánkára, — hol önfejétől hidat veretett volt a Vágón, s Bercsényihez levelet levél után küldött segélyért; mert attól félt, hogy e vállalata (t. i. a hídépítés) következtében*

1 «Ocskay segélyt nyervén, megkísértette Viardot, és ez ki is jött a váiosból (nem Szokolcza, hanem Barad értendő itt) a cselből futók üzésére: de a lesbe állított legénység rosszul helyzetetvén el, idő előtt fölfedeztetett.» (*Rákóczi Emlékiratai*. V. kiad. 241. 1.)

2 Lásd Bercsényi-nek gróf Csáky István főhadi-biztoshoz Érsek-Újvárból 1708 július 11-én költ levelét, az *Országos Levéltárban*. Ugyancsak 1708. július 11. Verbóról írja Rákóczihoz az Ocskay ékkai odajárt nemes testőrök őrnagya, báró *Haller Gábor*: «Az Felsőged kegyelmes paráncsolatjából én az Nemes Compániából való commendirozottakkal együtt conjungáltam volt magamot Babócsay urammal Bánkánál, az minthogy be is indúltunk volt Morva felé, — de haszontalan jártunk. Immár onnan visszatérvén, itten vagyunk Strázsa nevű faluban, elvárván alázatosan Felsőged paráncsolatját.» (*Eredeti levél, gyűjteményben.*) Ocskay még július 13-án is a Verbónál lévő táboron állít ki útlevelet Sztupavszky András bazíni tanácsnok részére. (*Országos Levéltár.*) Azonban Bercsényi július 15-iki levele szerint (*Archív. Rákócz. VI. 7.*) e napon már Pöstyén és Szerdahely között a Vágnál táborozik vala; július 16-án és 17-én pedig Ocskay ugyancsak Pöstyénből datál: 16-án a morvánkai hídfő-sánczban lévő négy ágyú számára kér még némi lőszeret, 17-én pedig dandárának málhái ügyében ír Bercsényinek ugyanonmét. (*Eredeti levelei az Országos Levéltárban*)

Viard reá fos: törni.»¹ De Viard csak Strázsniczára szállott be, mint a hóimét, ha kell vala, Heister hadtestével is Szakolcza és Sasvár felé egyesülhetett.

Heister németjei július első napjaiban Pozsony tájáról mindinkább Guta felé húzódtak.* Bottyán tábornok pedig, annál inkább, minthogy a jól megapadt Vágón és vereknyei Duna-ágon a lovasság most már nem egy helyütt át is gázolhatott, igen szorgalmasan portyáztat vala be a Csallóközbe továbbá Gúta, Nagy-Magyar, Séllye, Szered, Pozsony alá, sőt fel egész az osztrák szélekig. Portái majd mindig szerencsével jártak: németeket vágtak s feles rabot hordottak Újvárbá; s ő a hadak folytonos szaporodása következtében a surányi szűk szigetből fölebb, Komjáti és Kér közé települt táborba. Előhadai pedig, ú. m. Somogyi Ferencz és Balogh István felváltva. Sóknál feküdtek, s naponként küldék száguldozóikat a Csallóközbe és pozsonyi kapukig. Július i-én éjjel két «kemény porta» indul meg, az egyik Szered vára alá, hol «valóban sűrűn is szóltott ma (július 2-án) az ágyú,» s a másik Pozsonyhoz, «az holnapután (július 4) tér meg.»³ Sőt július 5-ére virradó éjjelen Thúróczy Gáspár hajdúezere a határszéli Dévény városát veri föl; s ugyanekkor más «egynéhány ezer kurucz jött által a Vágón,» kiknek egy része reggel Pozsony alá csapván, Nagy-Magyartól egy hadnagygyal igyekvő 40 muskatérosba akad a vereknyei híd és a pozsonyi «hóhér rétje» között, s közülök húsznál többet levág, néhányat sebesülten ott hagy, másokat fogva visz, a többit a Kis-Dunába ugratja.⁴

1 Rákóczi Emlékiratai, V. kiad. 240—241. 1. Megjegyzendő, hogy a fejedelem, mivel csak emlékezetből írta memoires-jait, e helyütt is Barad, Szakolcza és Strázsnicza városokat összetéveszti, különösen Strázsnicza helyett mindig Szakolczát ír. Tévedés az is, mintha Ocskay aön/tejtőfo veretett volna Bánkánál vagyis Morvánkánál hidat, holott — mint láttuk — ezt Bercsényinek, sőt magának Rákóczinak is jóváhagyásával tette. (L. erre nézve Rákóczinak 1708. június 25-én Drégelyről Bercsényihez írott levelét. *Archív. Rákócz.* II. 283.)

2 Bárá Berényi Ferencz naplójának július 6. és 7-iki följegyzései. V. ö. Bercsényinek július 9-iki levelét Rákóczizhoz: «Jóllehet Fölséged maga is általláthatta eddig az Gútához való szállításával az hidnak újabb motussát az ellenségnek» stb. (*Archív. Rákócz.* VI. k. 5. 1.)

3 Bercsényi-nek Komjátitól júl. 2-án Rákóczizhoz írott levele. (*Archív. Rákócz.* VI. 3-1.)

4 L. a Berényi-naplónak július 5-iki bejegyzéseit, melyek az közvetlen szemlélet jeleit élénken mutatják.

A Bercsényi huszárezredbeli vitéz Beleznay János őrnagy száz lovassal a Csallóközbe úsztat, egy ötven gyalog-némettől védett sánczot július 6—7-én megrohan és bevesz, az őrséget levágja, de hadnagyjokat néhányad magával rabul viszi.¹

Thúróczy Dévény fölverése után Stomfánál foglalt állást, s egész e hó 29-éig túl a Fehérhegyekben tanyáz. Július 14-én Réthey György őrnagya csatázik Pozsony alatt, s a kapuk elül jó nyeregséget kap el.² Az ily apró részletek elősorolása azonban messzire vezetne.

Bottyán, miután a fejedelem Vichnyéről nemsokára a hadak közé, tehát az ő tábornoksága területére vala indulandó: illőnek tartá hódolati üdvözlésére néhány nappal előbb személyesen eleibe menni, egyszersmind a hadjárat terveiről értekezendő. A vezényletet tehát ideiglenesen a Kérnél fekvő gyalogsági tábornok báró Andrassy Pálra bízva, július 4-én megindult, s 6-án délelőtt — midőn Rákóczi épen Bercsényivel tanácskoznék — «megérkezék (Vichnyére) Generális Bottyán János is, az kivel sokáig beszélgetvén ő Felsege, fejedelmi asztalához leült.»³ Másnap megindula Rákóczi Zsarnócza felé, a taszári táborra, Bottyán pedig vissza Újvárhoz. Rákóczi ekkor már rég tisztában volt a poroszokkal való egyesülést s Szilézia és Csehország fellázítását czélozó tervével, mely szerint igen szép számmal együtt lévő s újon egyenruházott hadai nagy részével Sziléziába fog betörni, őszre kelve. A fejedelem az idegen tartományokba, nélkülözhetlen Bercsényijén kívül a tábornokok közötti gróf Pekry Lőrinczet, Des Alleurs marquis francia altábornagyot, Gyürky Pált a reguláris hadak s Andrassy Pált és Györgyöt a gyalogság tábornokait, továbbá Le Maire hadmérnökkari dandárnokot, De la Mothe tüzérezredest, Barsonville erődítési főtisztet stb. volt magával viendő; s míg az önálló vezényletre képesített tábornokok közötti Károlyi Sándor — alatta Orosz Pál, Andrassy István és gróf

1 *Bercsényi*-nek július 9. Verebélytől a fejedelemhez intézet levele, a hol méltán dicséri Beleznayt. (Az i. h. 4. 1.) V. ö. a *Berényi-napló* július 11. és 13-iki bejegyzésével.

2 A *Berényi-napló* július 14-éről; *Bercsényi* július 15-éről (7. 1.); és *Thúróczy*-nak július 29- Szomolyánról Bercsényihez írott tudósítása, az *Országos Levéltárban*.)

3 *Beniczky Gáspár naplója*, 142. 1.

Mikes Mihálylyal — Erdélyben, gróf Eszterházy Antal pedig —
alatta gróf Eszterházy Dániellel — a Dunántúl működött: addig, hogy
a császáriak Csallóközben lévő főhadtestének szomszédságában, az
érsek-újvári tábornokság területén továbbra is Bottyán maradjon
a parancsnok, ez alkalmasint a Vichnyén július 6-án a fejedelem,
Bercsényi és Bottyán között tartott tanácskozmányon határozottat
el. S valóban ezen, Rákóczi és Heister hadteste közé beékelendő
hadosztály élére kívántatott a legelszántabb s legtöbb hadi tapaszta-
lattel bíró vezér.

KILENCZEDIK FEJEZET.

Rákóczi Érsek-Újvárt; haditanácsok tartanak; a sziléziai hadjárat terve; kémszemlék; a karvai sáncz; a fejedelem Bánkához, majd Verbóhoz száll; ismételt zajos haditanácsok. Pekry és Ocskay válogatott hadosztálylyal Viard fölverésére Morvába küldetnek. — Újabb kémszemle Vág-Újhely ellen; a Pekry-Ocskay-féle morvái expeditió részletes története; a haderők, az utasítások, az indulás, az előnyomulás. — Csejte vára megvétetik; Heister kiindul a Csallóközben Viard segítségére; Ocskayék Viardot keresik, ez előjön, Stráznicznál csatáznak; a visszavonulás Brezováig;; a hadak lehangoltatása.

Rákóczi, Érsek-Újvár felé való útjában, július io-én Bercsényi-nek zsitva-verbélyi táborát s u-én a Kér és Komjáti közt fekvő gyalog-hadtestet szemlélte meg; de még ez nap — nagy zivatárban, s ágyúdörgés között — bevonult Újvárba. «Béérkezhvén ő Felsege Érsek-Újvárban, ebédelt Méltóságos Fő-Generális Gróf Bercsényi Miklós úrral és több várbéli tisztekkel; azután ugyan ő Excjával, Bottyán és francia generállissal (Des Alleurs) conferálván, kiment az vár mellé.»*

Másnap, július 12-én délelött ismét hadi tanácsot tartott a fejedelem a jelenlévő három tábornokkal, ú. m. Bercsényivel, Bottyánnal s Des Alleurs-el. A tanácskozások mindkét napon bizonyára a következő hadjárat terve és a hadak mikénti felosztása fölött folytak; és itt azon vichneyi határozat, hogy Heisternek a Csallóközben szem-meltartására az újvári tábornokság területén továbbra is Bottyán maradjon hátra egy hadosztálylyal, nemcsak, hogy újon megerősítetett; hanem már a vele Újvár körüi maradandó ezredek is kiválasztattak. Ezek valának: Somogyi Ferencz és Galánthai Balogh István lovas-ezerei, mint a melyek a Csallóközt és Pozsony, Galántha vidékeit legjobban ismerék; gróf Csáky Mihály és Niházy György huszárezredek, úgy Géczy Gábor és maga Bottyán ezredének egy-egy része, — összesen vagy 4000 lovas, továbbá az újvári gyalogság. Az összeköttetést a fejedelem tábora, illetőleg Szilézia határai és a

* *Beniczky Gáspár naplója*, 143. 1.

Bottyán-hadosztály közt fenntartani *Ocskay László* vala kijelölve — függésben Bottyántól, — két lovas-ezreddel. A július 12-iki hadi tanács egyik intézménye volt végre az is, hogy Bottyán tábornok, a fejedelem asztalánál elköltött ebéd után, egy gyalog-ezreddel személyesen ment Gúta alá, Heister ellen, erőszakolt kémszemlére.¹

Mi lón e kémszemle eredménye? Positív adatok hiányában tüzetesen nem tudjuk; de a minden oldalról ismert katonai helyzetből következtetve, olyféle, hogy a hely megtámadható és az átkeletés a Csallóközbe s Heisternek Komárom vagy Pozsony alá úzése, hídjainak lerombolása, lehető volna. Ugyanis a kérdés a körüi forgott: mivel töltse a sereg legcélszerűbben idejét a sziléziai hadjárat megkezdése előtt? Vág-Ujhelyt, vagy valamely más Vág-menti várat szálljon-e meg? Viard ellen menjen Szokolczának? avagy — mint Bottyán javaslá, — a Csallóközbe, Heistert szorongatandó?

E tanácskozások közepette az idő csak múldogált, a táborokban únatkozó katona pedig morgott: hogy a fejedelem tanácsában árulóknak kell lenni; mért nem vezetik őket ütközetre addig, míg az ellenség gyönges a dánusok el nem érkeztek? És a sok csahos tiszt lármázott, hogy a fejedelem holmi francia szabályok miatt elmúlasztja a legjobb alkalmakat!² Rákóczi helyzete nehéz volt; alig tudá mivel csillapítani a zúgolódókat: mivel nagy politikai terveit, melyeket a sziléziai hadjárat involvált, előttök le nem leplezhette. Július 13-án kiindúla Újvárból a verebélyi táborra, 14-én Nyitrára, majd vissza a taszári táborra, hol néhány napig, újabb hadi értekezleteket tartva, időzött.

Ezenközben az Érsek-Új várta maradt Bottyán július 15-én határozott utasítást von Bercsényitől, a nem rég épített karvai sáncz lerontására.³ Épen midőn ezt a parancsot vévé, s végrehajtására, bár

1 U. o. július 12-éről: «Felkelése után ő [Fölsége ismét Mlgos Fő-Generális úrral ő Excjával, és francia generálissal, Bottyán úrral conferált, azután kiment, az várat megkerülte, honnan is bejövén s ismét az említett urakkal conferálván, ebédet is együtt evett; és délután egy gyalog-regimentet Gúttához commendírozott Bottyán úrral portára.»

2 *Rákóczi Emlékiratai*, V. kiad. 240. 1.

3 Bottyán-nak Bátor-Kesziről 1708. július 15-én Rákóczihoz írott levele. (*Eredetije gyűjteményben.*)

bosszankodva, megteszi vala az előintézkedéseket: «hozták hirül Újvárba, hogy huszonnégy sajka (győri, komáromi, esztergomi csajkás rácz hadak), öreg-hajókkal (ágyús-naszádok) együtt jött a sáncznak megpróbálására.» Mire a tábornok néhány század kéznél levő lovas-sal, s Esze Tamás hajdúit «hirtelen ötvenig való kocsikra kapdosztatván,» személyje szerint, minden tartózkodás nélkül sietett megsegíteni az ostromlott dunaparti erődöt. Ez, a segély megérkeztéig jól tartotta magát; ekkor pedig az ostromló ellenség, «miután tovább két óránál sajkáikon lévő taraczkokkal sebes lövéseket tett, — eltá-gúlt» vissza, Komárom felé. A lövések a mellvédek mögött fedve lévő magyarok közt «semmi kárt» sem okoztak: ellenben a sánczból intézett sűrű ágyú- és puskatűz miatt a németek és ráczok közül, — az almási és neszmélyi hírhozók szerint — egy hadnagy, egy zászló-tartó, egy őrmester s több közvitéz esett el és sebesüle meg. Bottyán igen dicséri a sánczörséget, hogy «resolute viselte magát.»¹

Hogy a karvai sáncz, fekvésénél fogva, a németeknek mennyire alkalmatlan volt: mutatják az ellene, építésétől kezdve intézett gyako-ri támadások; hogy pedig szabályszerűleg s jól vala építve: mu-tatja a Bottyánnak május 14. és 15-iki, idézett leveleiben foglalt le-írásan kívül az, hogy a támadásokat mindenkor — most is — diadallal állá ki, s végre azon körülmény, mely szerint ez erődöt levonatása után, később magok a császáriak helyreállították s beléhelyezkedtek.²

Mi oka lehetett tehát Bercsényinek e karvai sáncz lerontatását elrendelni? Aligha egyéb, hanem azt a 300 gyalogot sajnálta belé, hogy így annival is többet lehessen elvinnie az általa még mindig óhajtott vág-újhelyi ostromra és a sziléziai táborozásra. Minthogy pedig Bercsényi «*per absolutum parancsold*» a védműnek levona-tását: Bottyán nem is fordúla többé hozzá; hanem magához a feje-delemhez följebbezett, s egyrészt a győzelmesen kiállott ostromra, másrészt a környékbeli lakosságnak a komáromi s esztergomi ellen-ség kicsapásai ellen az egész vidéket oltalmazó sáncz fentartásáért hozzá intézett esedezéseire hivatkozva kijelenté, hogy ő a fejedelem

¹ *Ugyanezen levélben*, melyből az idézeteket is vettük.

² «Az karvai innenső sánczot, kit Bottyán csináltatott vala, reparálta a német, s már taraczkból is lövöldöztek Szemeréékhez.» (*Bercsényi*, 1708. szeptember 14-éről Rákóczinak. *Archív. Rákócz.* VI. 77.)

további parancsáig végre nem hajtja a lebontatást. «Aminthogy is a Tormásban (Nyitra alatt) ha szállítom corpusomat, assecurálo Fel-ségedet: távozásával is conserválhatom a sánczot; hogyha pedig az ellenség motusihoz képest magamnak is elnyomásom történnék újvári districtusbul, — igen hamar és könnyen eshetik demolitiója.»¹

Kéri tehát a fejedelmet: hagyja meg tovább is a karvai sánczot, vagy legalább csak azon kevés ideig ne vonassa le, míg a vidékbeli szegénység gabonáját a tarlókról betakaríthatja;^a kéri továbbá, hogy Bercsényi parancsának eddigi végre nem hajtásáért «Felségedtől neheztelést ne végyek magamra; melytűi talám — teszi hozzá önbi-zalommal — nem is kell félnem.» Ujságul pedig egyebet nem írhat, hanem, hogy «az német az gútai Dunán Csallóköz felé is csinálja a hídját; az inkább stratagéma csak, mint valóság. Újabban is lesznek bizonyos embereim oda recognitióra.»⁵

A karvai sáncz, Bottyánnak e remonstrációja következtében, vagy egy hétig még fennmaradt, — de aztán, a fejedelemnek úgy látszik Bercsényi pressiója alatt kiadott rendeletére mégis levonatot.

Ocskay ezalatt folyvást Póstyén és Vág-Szerdahely közötti táborá-ban időzött, pihentetve Morvából visszavezetett hadait, melyekből csak kisebb csapatokat küldözött most Szakolcza alá kémszemlékre. A mor-vánkai hidat pedig teljesen elkészítteté, Póstyén felől jól megerő-sítve a négy ágyúval s Czelder hajdúival megrakott hídfő-sánczokat.

A fejedelem elvégre, július 18-án megfuvatá az indulót az udvari hadaiból és tábori tüzérségből álló taszári tábornak, s előbb Ghymes vára alatt, majd 19-én Appony és Kovarcz között telepedett meg. Bercsényi tábora ekkor már Nyitra-Szerdahelynél, s Andrassy Pál-nak volt kéri gyalogsági tábora az Ersek-Ujvárból kihozott nehéz lövegekkel még tovább, Bodok és Rippény táján feküdt; és így 20-án megtörtént a lovasság egyesülése Szerdahelynél, s a gyalog-ságé Rippénynél. Az előbbi helyhez érkezék Bajmócz várából Ber-

1 *Bottyán*, július 15-iki, idézett levelében.

2 «Ezen egész districtus alázasan reménkedik (rimánkodik), csak addig, míg bétakarodhatnak, ne kezdjek (a sáncznak) demolitiójához; másként az ellenség szün-telen való excursiói miatt egész consternatióban lévén, takarodása a szegénységnek impediált^tik, — azontúl kiki közülök jobban gondot viselhet magárúi.» (*Bottyán*, u. o.)

3 *Ugyanazon levélben*.

csényi is személyesen, kivel, továbbá Pekry, Gyürky, a két Andrassy tábornokokkal s némely meghívott ezredesekkel késő estig tanácskozott a fejedelem. Másnap megint estig folytattak ez értekezletek; 22-én pedig Rákóczi táborostul kora reggel megindulván, Rippénynek, Radosnyának, s ott által a hegyen Morvánka felé ment, és a hadakat e helytől Bánkáig táborba helyezte; majd délelőtt személyesen általmene Ocskaynak új hídján a Vágón Pöstyénhez, hogy szemlét tartson az Ocskay László által csatarendbe sorakoztatott és fejedelmükre tisztelegve váró két lovas-dandár (Ocskay és Babócsay hadai) fölött.¹

A híd őrizésére továbbra is Czelder Orbán ezrede rendeltetvén, az ebéd a morvánkai kastélyban tartatott. Este felé pedig a tábornokok mind a két táborból összehivattak tanácskozásra a fejedelem sátorába, a morvánkai táborba.»³ Ideérkezett és az értekezlet egyik tárgyául szolgált Bottyán tábornoknak Bercsényihez Érsek-Újvárról az azelőtti nap ú. m. július 21-ike estéjén Írott ama fontos tudósítása is, hogy a fejedelem táborának indulása hírére Heister és Pálffy összevonták hadaikat, s a gútai és nagy-magyarai hidaknak öt-hat hajóját kiszedetvén, miután a csallóközi helységekből több mint 300 szekeret hajtattak össze, kimozdulának Gúta alól, s ágyústól, podgyászvonatostól, mindenestől fölfelé húzódtak a csallóközi Dunaág ótalma alatt, a Vereknýtől nem messze fekvő Éberhárdhoz. Bottyán folyton küldözött sűrű portyázói «s most is odajáró emberei» (kémjei) által folyvást éber szemmel kíséré a császáriaknak mozdulatait s minden órában újabb és újabb tudósításokat várt és kapott rólok³

Ezen vett hír nyilván óvatosságra inthette a fejedelmet és tanácsadóit; mert láhatták Heister indulásának irányából, hogy a császári tábornag nem Újvár felé teendő kicsapással kíván diversiót tenni,

1 *Beniczky Gáspár naplóföljegyzései* július 20., 21. és 22-éről. Az utóbbi napról: «Idein-korán a felülő-megfuvatás után a tábort járta Ő Felsége, és elrendelvén: az artilleria, bagázsia és a gyalogság mely úton menjen, — maga a lovas hadakkal Morvánka felé megindult, az hová is tíz óra tájban érkezvén és az hadakat egész Bánkáig dislocálván, a Vágón túl való reguláris regimenteknek megtekéntésére hídon általment, az kiket is kirendelvén *Ocskay László* uram, ő Felségének prsentálta.»

2 U. o.

3 *Bottyán* e július 21. este Újvárról Bercsényihez írott levelének eredetijéből. *f Gyűjteményemben.*

sót a Bottyán hadosztályával való mérközést s erejének ez által eshető gyengítését is kerüli, — mivel különben Nagy-Magyarnál kell vala átköltöznie, — hanem a hosszabb útra, Pozsonynak kerül, hogy onnét a Fehérhegyek védelme alatt egyenest azó hátukba jöhessen. E körülményre nézve némely főtisztok, és köztük különösen a lármas *Ocskay*, akként okoskodtak, hogy itt volna tehát az idő a fejedelemnek a morvákai hídon egész erejével átköltözni és Viardot Strázsniczán — mielőtt Heisterrel egyesülhetne — megsemmisíteni. Különben, röstelvén és jóvá tenni akarván azon hibáját, hogy csak az imént Viard elül a Morvától a Vágig hátrált vala: ajánlkózók, hogy Strázsniczából ő maga is kicsalja és lesre viszi Viardot, csak segítséget kapjon, — nem szükség azért a fejedelemnek az összes hadakkal odafáradnia.¹

«Tanácskozmányt tartók — írja Rákóczi — Bercsényivel s másokkal. Ocskay is meghivatott. A mi engem illet, én úgy vélekedtem, hogy ezen tiszt, noha személyére nézve elég vitéz, egy lovas *hadtest* vezérletére képtelen. *Megismertetem vele nagy tervemet* (a sziléziai stb. hadjáratot), — ő mégis folyton a mellett maradt, hogy sem Viard megtámadása, sem legalább az, ha az ő hídján (táborostúl) átkelek, nem ellenkezik főtervemmel. Hiába mondtam neki, *hogy egy hadser get nem lehet úgy vezényelni, mint egy dandárt*, és hogy Viard, mihelyt megtudandja közeledtemet, visszavonúl Morvába, — ó mindazáltal azt hívé, hogy amazt meg lehetne lepni és körülfogni. *Hagytam tehát, csak hadd beszéljen !»**

Az okoskodó tisztok annyit mégis elértek, hogy a fejedelem — saját szavai szerint — «nem bírván ellentállni a sok csahosnak»,

1 *Rákóczi Emlékiratai*, 241. L Y. ö. *Archiro. Rákócz.* VI. 9. és 10. l., mely szerint Ocskay már július 19-én javaslá Bercsényinek a Viard ellen Strázsniczára mentelt: de Bercsényi ekkor még nem bizék Viardnak ott szoríthatásában, és semmit sem felelt Ocskay leveleire, «mert. nem tudott volna olyat írni most, kit cselekedhetne, ha akkor (Baradnál) elmúlatta.»

2 *Emlékiratok*, V. kiad. 241—242. 1. Megjegyzendő egyébiránt, hogy Rákóczi — emlékezetből és sok év elmúlta után írván memoirejait — Ocskaynak Viard elleni két rendbeli expedíciója körülményeit, valamint általában az elbeszélte események egymásutánját nagyon összefoglalja, a mi különben nem is csoda. *Kolinovics* tanúsága szerint *Ocskay*, midőn a Viard elleni próbát oly makacsul ajánlá, *titkon már a császáriak felé hajlott.* (Commentarium Libri XIII. Nemzeti múzeumi kéziratár, lat. fől. 388., 389.)

másnap, július 23-a reggelén, csakugyan átköltözteté Ocskay hídján egész táborát a Vág jobbpartjára, s délután Verbó táján, Krakován és Trebete között — Ocskaynak előbbi táborhelyén — telepedett meg, holott is «este felé generálisokkal és brigadérosokkal (újonnan) conferentiát tartott».¹ Itt Ocskay, — kit szerencsés sikerei folytán szarvat emelt elbizottsága annyira hatalmaskodóvá tön, hogy a többi dandárnokokon s ezredeseken, az érdemes Ebeczky kifejezése szerint, «*már csaknem szántott*?* — a tábor átköltözése által felbátoríttatva, még hangosabban ajánlotta tervét; sőt a Vág-Ujhely ellen intézendő ostromot is, daczára a Barsonville részéről tett kémszemle leverő eredményének, megújra szóba hozta, valószínűleg olyformában, hogy míg ő a lovassággal odajárand Strázsniczához Viard ellen: addig a fejedelem a tüzérséggel s gyalogsággal Ujhelyt vegye meg. Mások is, különösen Bercsényi, Ocskayt támogatták, — úgy, hogy a fejedelem elvégre, bár kelletlenül, engedett ostromlásaiknak, de mégis némi megszorításokkal. «Nagyon sürgettek a Viard ellen való próbára, — olvassuk memoire-jaiban, — de arra még sem bírtak reávenni, hogy gyalogságot küldjék ellene; mert ezt nem akartam *hasztalanul fárasztani*, meg lévén győződve, hogy Viard sokkal ügyesebb vezér, *mintsem be hagyja magát kerítettni oly városban, melynek árok s földtöltések nélküli falai nagyon vékonyak és gyarlók*, s lakossága sem valami jó hangulatú a németek iránt.»³ Elhatározám tehát egy válogatott *lovas hadosztályt* küldeni, biztosítván Ocskayt, hogy, ha sikerülend beszorítania Viardot a városba: én a gyalogsággal s tüzérséggel utánamegyek. Pekry tábornok még nem igen volt kegyemben, (az 1707. erdélyi őszi hadjárat miatt;) Bercsényi, ki barátja vala, kért: bízzam reá e különítmény (détachement) parancsnokságát, hogy alkalma legyen magát kitüntetnie. Meg-

¹ *Beniczky naplója*, 146. 1.

² *Ebeczky István* említi a csúzi táborról 1708. szeptember 28-án Bercsényihez szóló levelében: «*Már egyszer Ocskay annyira emelődött volt, csaknem szántott rajtunk.*» (*A levél eredetije az Országos Levéltárban.*)

³ A megjegyzés ezen legutóbbi részének csak úgy volna értelme, ha csakugyan *Szokolczáról*, s nem *Strázsniczáról* volna szó; holott Viard ez utóbbi morva városban fektűt, melyet Rákóczi mindig összetéveszt a közeli magyar határszéli Szokolczával.

tettem kívánságát, *de szigorúan meghagyám Pekrynek, hogy ütközethe ne bocsátkozzék*, Ocskay alatta vezényelt.»

A Vág-Újhelyi ostromra nézve pedig a fejedelem, a zajongók elhallgattatására azt végezte, hogy maga a tüzérség feje De la Mothe ezredes erős portával — Luzsinszky Sándor karabélyos-ezredével s néhány taraczkkal — még azon éjjel induljon a nevezett vár alá, s másnap hajnalban mégegyszer tüzetesen vizsgálja meg az erődívényeket minden oldalról; és ha mód mutatkoznék az ostromra, — jó, tehát legyen meg! A francia el is ment; és másnap, július 24-én «mihelyen virradni kezdett, Vág-Új helytől nagy álgylövészek hallattak, kik is alája küldött portára lövöldöztek».² De la Mothe befejezván a védművek megszemlélését, azzal a jelentéssel tért vissza, a mivel Barsonville, hogy t. i. ama, Starhemberg tervezte erődök «igen jól védett állapotban vannak».³ s hogy csak húzamos lövetés és viárok nyitása melletti rendszeres ostrommal lehetne remélni megvételöket.⁴

E jelentés a mily igazat adott Rákóczinak, ép úgy kárhoztatá a Vág-Újhely megszállását oly régóta és zajjal sürgető tábornokok s dandárnokok hibás véleményeit. Kiket is a fejedelem, De la Mothe visszaérkezte után, 24-én ebéd után ismét hadi tanácsra gyűjtött egybe. És ámbár ezek Újhely ostromlásáról — talán a lenézett «francia szabályok» nem sokba vétele miatt — még most sem akarának végkép letenni: mindazáltal a szakszerű véleményekkel s a fejedelem kedvetlenségével szemben, jobbnak látták inkább a másik vállalatot, t. i. Viard megtámadását sürgetni. Rákóczi, mit tehetett egyebet a sok lármázó megnyugtatóására, mint hogy kiadá a rendeleteket az ez érdemben történt tegnapi megállapodásnak haladéktalan végrehajtására.⁵ Miután pedig a Pekrynek és dandárnokainak szóló

1 Az alább közlendő utasítás azonban az ütközést *Pekry belátására bizza*, sőt, ha módját látná, egyenesen *meghagyja azt neki*.

2 *Beniczky Gáspár naplója*, 146. 1.

3 *Rákóczi Emlékiratai*, 243. 1.

4 De la Mothe és Bonefous ezredesek július 26-án az «aprosnak» (viárokknak) való hely kimérése végett járnak vala ismét Vág-Újhely alá. (*Beniczky*, 147. 1.)

6 *Beniczky Gáspár naplójeljegyzése* 1708. július 24-éről: «Ebéd után ő Felsége a hadi generális és brigadérosokkal conferentiát tartatott, az kiben is elvégeztetett, hogy a Morvában lévő német Viárt generál ellen Mlgos Mezei-Marsalk Gr. Pekry

utasítások már a megelőző, ú. m. július 23-án este tartott hadi tanács után elkészítettettek: most ezek fölolvastatván, megerősítették és az illetőknek írásban kiadattak. Egyszersmind kihallgattatott azon öt szökevény császári katoná, a kiket Bottyán ezen napon — július 24-én — küldött a táborra.*

Pekry-Ocskayék Viard ellen való morváí expedíciójának úgy szólván *összes actáit* bírjuk; minélfogva azon helyzetben vagyunk, hogy e következményeiben oly nevezetes vállalatról a legrészletesebben szólhatunk.

Minthogy Viard ereje négy reguláris német lovas-ezredre 3000 létszámmal, néhány század rácz könnyű-lovasra és két-harmadfél ezer morváí gyalog nemzetőrré becsültetett, mely is *«fortélyos helyen»* feküdt táborban; minthogy továbbá Viard általában egyikéül ismertetett a császár legügyesebb tábornokainak; minthogy végre, ezen első lényegesebb harcpróba sikerétől függ vala a magyar hadak jó avagy rossz hangulata, a mi a megkezdett hadjáratra nézve fő fontosságú volt: mindezeknél fogva a fejedelem és hadi tanácsa czélszerűnek látták az összes tábor lovasságának színét-javát, legalább 6000 ember erejéig kiválogatni, és úgy, a legvitézebb tisztekkel adni Pekry s Ocskay vezénylete alá. Mire nézve a dandárnokok *«Krakoványnál levő táborban, 23. Jajij 1708.»* kelt, öt pontbúí álló következő utasítást vőnek:

1. Minden ezredből századonként számlálva a legjobb fegyveres és paripás katonák kivezényeltetnek, úgy, hogy minden esquadronban, *«azaz két zászló (étandarte) alatt»* effective százötven lovas számláltassék».

2. Minden ezredből egy-egy törzstiszt rendeltetik ki; *«úgy, hogy három regimentbúí való had, regiment-forma szolgálatot tehesen, mintha az olyan öszveszedett három ezerbeli hadak egy regimentbúí való volnának. Mindenik főtiszt (értsd: törzstiszt) penig oly hadnagyokat (értsd: századosokat) viszen magával, az kik*

Lőrincz menjen, minden lovas-regimentekbúí való commendérozottakkal.» (I. h. 147.1.) E határozat azonban, mint a részben július 23-án keltezett orderek mutatják, már a megelőző napon hozatott, 24-én csak megerősítettett és végrehajtása mondatott vala ki.

* U. o.

néki legjobban tetszenek, hozzájuk szokott, s emberségeken megnyugodott.»

3. Ezen kivezenylés «még ma¹ menjen véghez, hogy az parolára (jelszó-kiadás) való jövéskor minden brigadíros jegyzésben hozza mind az hadnagyok és tisztek neveit, mind pedig specificadóját: mellyik és mennyi seregekből (századokból) felállítatnak azon squadronok?» Úgy, hogy ha két vagy több századból szedetik össze az esquadron: tehát minden felekezettel annak számarányához mért tisztek vezényeltessenek ki.

4. Minden esquadronhoz két lobogó és minden három ezredből — vagyis egy lovas-dandárból — kivezenyelteknek egy-egy pár rézdob adassék.

5. Az indulás napján «az hajnali, gyalog-dobbal szokott dobolás egy órával előbb lészen, azért, hogy azalatt elkészülése az hadaknak lehessen. Az «Jézus!»-kiáltás is idejében (korábban) lészen, mintsem szokott; akkor nyomban mindgyárt brigadíros uraimék felültetvén az hadakat és maga rendi szerint kiállítván, az commandírozottakat az följül írt mód szerint vegye rendbe, az elején maga brigádájának.» (Vagyis: a kivezenyeltet állítsa föl az arcvonal előtt.) «Az katona pedig megkenyerezvén magát, tartozik kiki kenyerét magával vinni».²

A fejedelem táborában ekkor 6 lovas-dandár, vagyis összesen 18 lovas-ezred volt jelen, ú. m. huszárok, karabélyosok, dragonyosok és lovas-granátosok, a következő dandárnokok alatt: Ocskay László, Szalay Pál, Ordódy György, Babócsay Ferencz, Szemere László és Ebeczky István. Kiknek is dandáraikból, a július 25-én kelt hivatalos kimutatás szerint, ekként vezényeltettek ki a hadak, mindenütt csak a kivezenyelt *közlegényeknek* számát értve:

1. *Ocskay-dandár.* Ocskay László ezeréből 600, Réthey Jánoséból 150, Bottyán János tábornokéből (Vajda András ezredes alatt) 300; = 1050 ember.

¹ A kelethez képest tehát július 23-án; azonban a végrehajtás minden valószínűség szerint másnapra haladt.

² Egy az összes dandárnokok számára, és egy, Szemere László dandárnok számára készült egykorú másolat — vagy fogalmazat — gyűjteményemben. Szövege mindkettőnek egyforma, kelte is mindkettőnek július 23.

2. *Szalay-dandár*. Szalay Pál ezeréből 450, Orosz Páléból 300, Deák Ferenczéből (karabélyosok) 450; = 1200 ember.

3. *Ordódy-dandár*. Ordódy György ezeréből (udvari karabélyosok) 300, báró Zay Andráséból (udvari lovas-granátosok) 300, Bercsényi dragonyos-ezredéből (Gvőry Nagy János) 150; = 750 ember.

4. *Babócsay-dandár*. Babócsay Ferencz ezeréből (gróf Forgách Simon tábornok dragonyosai) 450, Gyürky Pál tábornok dragonyos-ezredéből 300, Luzsinszky Sándor karabélyosaiból 300; = 1050 ember.

5. *Szemere-dandár*. Guldenfinger János ezeréből 450, Szemere László és Besseney Zsigmond ezredéből együtt 450; = 900 ember.

6. *Eb eczky-dandár*. Ebeczky István ezeréből 300, Géczy Gáboréból 300, Réthey Györgyéből (karabélyosok) 600; = 1200 ember.

Hadrendjük az itt előszámlált sorozat szerint volt megállapítva, olyképen, hogy középütt, a 3 és 4-ik számú dandárok között négy ágyú foglala helyet; a három első dandárból kivezényelt 3000 embert, tehát egy teljesszámú, válogatott dandárt — mely a balszárnyat képezé — *Ocskay László*, a 4, 5, 6. számok alatt kivezényelt 3150 emberből álló másik dandárt pedig — vagyis a jobbszárnyat — *Babócsay Ferencz* vezénylé. Több brigadéros e kettőnél nem is vett részt személy szerint az expedícióban.*

Említettük, hogy az e kimutatásban foglalt számok alatt csak a kivezényelt közemberek állománya értendő. Ugyanis mellékelve vannak még az udvari testőrző karabélyos-, és a Bercsényi-féle testőrző-dragonyos-ezredek vezényeltségének tüzetes lajstromai, melyekből kiténik, hogy az elsőből a 300 közlegényhez még 42 tiszt és altiszt (Patay Kristóf őrnagy, Ordódy János, Ottlyk Sándor, Fejérváry Sándor és Tankovics János századosok, négy hadnagy, négy zászlótartó, négy őrmester, tizenhat tizedes, 3 kürtös, stb.), — a másodikból pedig a 150 közlegényhez 13 tiszt és altiszt (Pollereczky Mátyás és Ghyllig András századosok, két hadnagy, egy zászlótartó, két őrmes-

* *Bercsényi* hadi canceUáriájáról, főtitkára Ebeczky Sámuel névalírása alatt «Ex Castris ad Verbó positis, 25. Julij 1708.» datált eredeti kiadvány, «Az ütközetnek brigádák szerint való rendh» címmel, gyűjteményemben.

ter s hat tizedes) lón kivezényelve.¹ Ha most már ezen arány szerint a kivezényelt 6150 közemberre, 300-anként egyre-másra csak 30-30 tisztet és altisztet számlálunk: 615 tisztet s altisztet nyerünk, tehát összesen 6765 harczost; kikhez, ha hozzáadjuk a velők ment tüzérséget, Pekry tábornok vezérkari személyzetét, a dandárnokok hadsegédeit és a fejedelem különös engedelméből szintén hozzájuk csatlakozott nemes testőrségbeli ifjak csapatát, — az egész mind-össze, igen meg fogta közelíteni a 7000 embert. És ez vala Rákóczi lovasságának szemén szedett virága, legválogatottabb élite-csapata.

Másnap, július 25-én hajnalban — mint az udvari belső titkár, Beniczky írja, — «a tegnapi vége zés szerint a java a hadaknak az egész (lovas)-regimentekből ki-commendéroztatván Mlgos Generális Pekry Lőrincz úrral, Ocskay Lászlóval, Babócsay Ferencz és Ebeczky István- brigadérosokkal, Trebeczán (Trebetén) túl egész a verbói szőlőhegyig két lineában állottának; az kiket ő Felsőge, Mlgos Fő-Generális (Bercsényi) úrral kicommendéroztatván, — Morva felé küldötte.»⁵

Pekry e 7000 főnyi válogatott lovas-hadosztálylyal a következő, Bercsényi mint fővezér által számára írásban kiadott utasítás (order) mellett indúla meg:

«Méltóságos Generális-Marschallus Grófi Pekrovinai Pekry Lőrincz úrnak ő Kglmének praesentibus, pro ulteriori directione sui,

¹ Egykorú csatolványok a főntebbi kimutatáshoz. (U. o.)

Ebeczky közreműködése csakis a csapatoknak kivezénylésére értendő, nem pedig az expeditióban való részvételre is, miután «Az ütökzetnek brigddák szerint való rendh című eredeti létszámkimutatásban az Ocskay-, Szalay- és Ordódy-dandárokból kivezényeltelkhez (3000 ember) nyilván ez van írva: «*Brigada Domini Ocskay*»; a Babócsay-, Szemere- és Ebeczky-dandárbeliekhez (3150 ember) pedig ez: «*Brigada Domini Babócsay*», Ebeczky dandárnokról azonban -szó sincs; már pedig, ha az expeditióban ő is részt vesz vala: a katonai szabályok szerint, mint rangidősb dandárnokot határozottan őt, és nem Babócsayt illeti vala meg a vezénylet az egyik brigáda fölött. Még csak az az egy volna képzelhető, hogy ő talán mint katonai tanácsadó lehetett beosztva Pekry tábornok oldala mellé; de ennek nyoma nincs.

³ Beniczky Gáspár naplója, 147. l. Az indulás napjára nézve hibás tehát gróf Csáky István tudósítása Károlyihoz, aki is «Ex castris ad Trebete positus, die 26. Julij 1708.» írja: «Mink harmadnapja Felsőges Urunkkal általköltözkedtünk a Vágon bagáziástúl. Yiardot háromezerezed magával Strázniczánál Morvában táborban mondják lenni, kire is feles hadaink mai nap megindultak. Újhelyben prsesideáló német sem marad szárazon.» (Eredeti levél a gróf Károlyi-archívumban.)

adatik értésére. Bizonyos relatiók által confirmáltván Viardnak némely regimentekkel *Strázsniczánál*¹ való léte, kinek constitutiója — a mennyire constál — nagy s jó alkalmatosságot nyújt megpróbálására. Kihezképest ezen expeditiónak véghezvitelét Fölséges Fejedelem, fölülnvezett Mlgos Generális-Marschallus uram meg-ösmert dexteritására bízván, ugyan ő Fölsége kegyelmes dispositiójából commandója alá vegye Tek. Nzetes és Vzló *Ocskay László* és *Babócsay Ferencz* brigadéros uraimék-directiója alatt lévő hadakat, — mellyek speciális brigádakra subdividálva miként légyenek? az accludált rendelésbűi³ meg fogja érteni őKglme; s azokat corpusba vévén, úgy alkalmaztassa menetelét, hogy azon *Strázsniczánál* lévő ellenséget megkerülvén, maga hírével megcsaphassa, s egyszersmind oly készüllettel legyen: kitanúlván valóságosabban constitutióját, alkalmatosságát s lehetőségét látván, *aperto Marté is véle megverekedjen*.⁴ Holott pedig híre menvén hadaink oda való érkezésének, az ellenség onnét elnyomúlna: emlétett Generális Uram teljes erővel persequálja, valamerre fordul. Hogyha azonban *aperto Marté* meg nem ütközhetne azon ellenséggel, avagy (az) magát valahová recipiálná: tehát in tali casu vegye mindenfelül körüi s légyen szorgos vigyázással, hírt tévén ide Fölséges Fejedelemnek, — mind gyalogsággal úgy szükséges munitióval azonnal elégséges succursus rendöltetik.

1 A jelen order három egykorú példányban maradt fenn, s mind a háromban «*Strázsniczánah* áll, világos bizonyosságúlván ama föntebbi állításunknak, hogy Rákóczi Emlékirataiban mindenütt hibásan van ezen város helyett *Szakolcza* említve.

2 íme, itt is, mint a föntebb ismertetett hadrendi és létszámkimutatásban, csak *Ocskay* és *Babócsay* említetnek, *Ebeczky-ről* egy szó sincs, újabb bizonyosságúlván annak, hogy Beniczky tudósítása Ebeczkyt illetőleg csakis a kivézenylés körüli közreműködésre, nem pedig magában az expeditióban való részvételre értendő.

3 Egyik példányban: «ez accludált *specificatióbűh*. E pontból világos, hogy «*Az ütközetnek brigádák szerint való rendh* című ordre de bataille-féle föntismertetett jegyzék, a jelen utasításhoz volt csatolva.

4 így, egyformán két példányban; a harmadikban — mely Ebeczky Sámuel főtitkár írása — némi iránybeli, de csakis iránybeli módosítással ekkép: «kitanúlván valóságosabban constitutióját, a mint legjobbnak fogja ítélni, *tegyen egész erővel próbát rajta*; kivél, alkalmatosságát s lehetőségét látván, *aperto Marté is megütközöm*» stb. Teljességgel nem áll tehát az *Emlékiratok* azon állítása, hogy az *ütközetbe bocsátózástól Pekry szorosan eltiltatott volna*. Rákóczi rosszul emlékezett vissza.

Megértvén azért fölülemlétt Generális-Marschallus Úr ezen dispositiókat: ne légyen más egyéb ellenség motussira semminémű reflexióval; hanem, *minthogy ezen nevezetes próba egész nyilatkozása leendő operálóinknak s campaniánknak*: megösmért dexteritása szer ént úgy igyekezzék ezen expeditiójának continuatióját és véghezvitelét munkálódni, hogy ennek progressusával mind az hadaknak további mezei szolgálatra és próbatételekre bátor szívek nevedjen, s consequenter hazánk szolgálatjának előmozdításában szíves fáradozását Mlgos Generális-Marschallus Uramnak ő Kglmének, Főlséges Fejedelem cum contento s mindnyájunk örvendeztetésével tapasztalhassa.»*

Látható a legutóbbi dölt betűs sorokból: mily nagy súlyt fektettek Rákóczi és Bercsényi e morvái expeditió sikerére; melyet épen azért lehetőleg biztosítani akarván, ezen okbúi szánták reá magukat, hogy a táborukbeli összes lovasságnak legjavát kiválogatva, a legelszántabb s a vállalatra nagy kedvvel induló főtisztek vezérlete alatt bocsátják Viard ellen. Ugyanis *Pekry* vitéségét több sebei hirdették, és égett a vágytól, a múlt ősszel fegyverein Rabutintól esett csorbát kiköszörülhetni. *Ocskay* híres vala személyes bátorságáról; a közhit igen ügyes vezérnek tartotta gyorsaságáért és sok szerencséjéért, s ezen vállalatnak ő volt indítványozója és mindvégig leghevesebb sürgetője. A mi pedig *Babócsayt* illeti: vitéségét megmutatja nyílt ütközetben történt hősi halála; őt különben főként az ajánlá, hogy régi reguláris katona vala és óvatos vezér: a túltüzes *Ocskay* mellett tehát ő képviselé a mérsékelt elemet *Pekry* tanácsában. Helyette a verbói táboron jelen volt dandárnokok közül legfőlebb a Bercsényi által méltán kedvelt *Ebeczky István* lett volna még küldhető: de, úgy látszik, ő e vállalathoz nem érzett kedvet; s azután, *Ocskayval* — kinél egy nappal idősb dandárnok vala — jogszerű rangvitája volt, és ez utóbbinak az 1707-iki hadjárat idejétől felburjándzott nagy magahittsége óta igen elhidegült *Ocskaytól*, s a vele való együttműködést lehetőleg kerülte.

* Ezen utasításnak három, egykorúlag írott példánya gyűjteményemben. Az egyik a *Verbónál*, 23. *Julij Anno 1708*»; a másik « *Verbénái lévő táborrúl*, 24. *Julij 1708*»; s a harmadik — az *Ebeczky Samu-féle*, mely itt-ott iránybeli eltéréseket mutat, — « *Verbónál lévő táborban*, die 23. *Julij 1708*» van keltezve. A két első teljesen egyforma.

Alig indultak el Ocskayék Verbótól július 25-ike reggelén: Őt szökevény német jöve oda a táborra Beczkórúl, kik is ezen hegyi várnak élelemből megfogyatkozását és könnyűszerrel lehető megvétele híresztelték. A fejedelem azonban e Vágón túli vár helyett czélszerűbbnek látta előbb az egészen közel, ú. m. a verbai tábor s Vág-Új hely között fekvő és szintén császári őrségtől megszállott *Csejte* várát vétetni ostrom alá, már csak azért is, hogy Pekryéknak odajártáig a gyalogság hiába ne heverjen. Július 26-án reggel tehát ezer gyalogot és ezer lovast vezényle ki Bonafous francia ezredessel, s De le Mothe tüzérségi főnökkel három nagyobb ágyút és egy bombavető mozsarat adata mellé, oly utasítással, hogy először Vág-Újhely alá nyomuljanak, mintha az ostromütegeknek s viárkoknak való helyeket mérnék ki; azután azonban az ez által tévútra vezetendő csejteiek meglépésére, kanyarodjanak rögtön ez utóbbi vár alá és hirtelenül szállják meg. Meg is kezdődött Csejte lövetése még az nap, keményen.¹

Július 26-án reggel érkezett Verbóra Bottyán tábornoknak Bercsényihez Érsek-Újvárból 25-én este írott levele, melyben hírüi adja, hogy július 24-én éjjel gróf Pálffy János csak 60 lovastól kísértetve Gútához visszaérkezett, hogy a még ott táborozó németeket Heister után elvezényelje Verekye felé, s azzal 25-én megint elment. Nagy-Magyaránál a híd félig lebontva; Heister podgyászvonata Éberhardnál hever.² Őneki Somogyi Ferencz ezeréből való katonái most is oda vannak a Csallóközben, kiktől óránként újabb híreket vár, s megírja. Azonban, azt is jelenté a tábornok, hogy a karvai sáncznak pár nappal azelőtt megtörtént lerontása már is — mint megjósolá — sajnos következményeket kezd maga után vonni:

«Karvai sáncznak levonásával igen nevelkedett az ellenségnek szíve (bátorsága): mert most sűrűbben és bátrabban fel s alá szélűben jár az Duna mentében, félmérföldnyire is kijön szárazon; az vízhez közel hagyott lovas-strázsát is onnét kipuskáztatván, szintén

¹ *Beniczky Gáspár naplója. — Rákóczi Emlékiratai.*

A Bottyán e tudósításával v. ö. gróf Csáky István-nak a trebetei táborról 1708. július 26-án Károlyihoz írott levelét: «Haister maradék-hada is kiszállott volt Gútánál: de általjövételünket értvén, mind Pozsony felé takarodott.» (*Gróf Károlyi-levéltár.*)

Madárig hajtotta. Az szegénység tőle nagy rémülésben lévén, már is bontakozik, és némely falu el fog miatta pusztulni.»*

Pekryék júl. 25-én Verbótul Brezovának tartva, átkelőnek a Fehérhegyeken, s este felé — jó későcskén már — a Miava vize melletti Oszuszka falunál szállottak táborba. Itt Ocskay előreküldött kémei vagy lappangó portyázói egyikétől tudósítást von, melynek tartalmáról s az ennek következtében azonnal egybehívott főtiszti értekezlet megállapodásairól Pekry tüstént futárral értesítő Rákóczit és Bercsényit külön-külön. Leveleinek lényege ez:

«Én ma Brezovánál meg nem szállhattam az hadakkal, minthogy ott sem széna, sem fű nem volt; hanem, ha későcskén is, Oszuskához jöttem. Holnap nem megyek éppen Szakolczára, hogy híremet el ne vigyék, hanem innen szállók meg, úgy, hogy holnapután virradtig Strázniczát is elhagyjam. Ugyanis Ocskay uramot tudósítják, *hogy az német Strázniczátul elment volna* Napajedlához (Napagedl), az mely Hradistyán feljül még négy mélyfölddel vagyon, oly helyen, hogy az Morva vizén lévő hídja is közel vagyon. Az melyrül conferálván itt tiszt uraimékkal, úgy informálnak némelyek ő Kglmek közüi, hogy az hol az ellenség lenni mondatik, ha ott vagyon, és casuquo bé nem várván, általmegyen az Morva vizén: azon feljül és az tókon feljül — de nem messze — minden veszedelem nélkül általköltözhetnék mi is az Morván, és megkerülhetnők az németet. Melyhez képest szándékom ez volna, — ha Felsőged kegyelmes tetszése is járúlna hozzá, — hogy, in casu ugyan csak bé nem várna: azokon az tókon feljül én is általmennék, és vagy megkerüljem, vagy ha meg nem vár, csak persequáljam mindenütt. Mindazáltal ugyan az iránt az Felsőged kegyelmes parancsolatját alázatosan elvárom.

Ezen tudósítás után pedig, azt mondja Szalay Pál Uram, hogy ő Kglmének ellenkezőt írnak. Már Szakolczához közelebb menvén, majd bizonyosabbat fogok érteni.»

Sajnálattal jelenti továbbá, hogy a had, — kivált a Bottyán, Orosz Pál és Szemere ezerebeliek — a szoros tilalom ellenére, ma

* Bottyán Érsek-Újvárról 1708. július 25-én este Bercsényinek. (Eredeti levél, gyűjteményemben.)

igen kezdett garázdálkodni. «Juhokat ölnek, nyúznak, kamorákat vernek fel az falukon, és egyéb excessusokat követnek el.» A főbűnösök között holnap egypárt, példamutatásért föbe fog lövetni, — mert különben nem bírhatna velök.¹

Végre, midőn leveleit már befejezi vala, a fejedelemhez intézettnek utóirata szerint, ismét újabb tudósítást von. Ehhez képest strázsniczai emberek mint bizonyost beszéltek: Viard a mai napon (július 25.) levelet kapott *Vág-Újhelyről*, hogy a magyarok meg akarják e várat szállani. (*Nyilván De la Mothenak július 24-ike reggelén végbe vitt erős kémszemlejárata szolgáltatott okot e hiedelemre az újhelyi cs. parancsnoknak, ki is, ime, módot talált De la Mothe távozta után Viardot, a sztrányai szoroson át, a fenyegető veszélyről értesíteni.*) Viard tehát, a mint e levelet vévő, — azonnal fölkerekedett táborostúl, mint mondá, Vág-Újhelynek segítségére; a mint is «az a hely, az hová szállott, közelit az újhelyi passushoz.» Pekry e fontos hírre azt határozá, hogy sietni fog Szokolczához, és ott megkenyereztvén a katonaságot, — tovább is utána tör Viardnak, akár a Morván által, akár pedig Újhely felé húzódjék.²

Pekrynek e levelét a fejedelem, július 26-án épen ebédnél ülven vette,³ s egy óra múlva már válaszolt reá: «Az ellenség Strázsniczától *Napaedlához* való szállásában, — az mennyire az helység fekvéséről informáltatom — jóllehet kételkedem: a mennyiben mindazonáltal igaz találna lenni, akkor Viardnak Napsedláig való üldöz-

¹ «Holnap meg is kell benne halni, mert különben nem coerceálhatjuk.»

(*A Bercsényihez szóló levélben.*)

Ő Ez utóirat így szól: «Éppen érkezék hírem: *bizonyosan az német minden pereputtyával elment*, de az hely, az hova szállott, közelit az újhelyi passushoz, s azt mondják: Újhelyből küldtek utánna, s mihelt vette az újhelyi levelet, mindjárt indúlt. Azt mondotta volna: hogy Újhelyt az rebellesek meg akarják szállani, azért annak segítségére megyen. Én erre nézve sietek, ma (tán ez utóirat már éjfélt után, tehát július 26-án kelt) Szokolczához megyek, ott megkenyereztvén az hadat, sietek utánna, tudósítván Felségedet.» (*Pekry-nek ezen, Rákóczihoz és Bercsényihez szóló eredeti levelei a Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltárban, Vörösvártt vannak, egy, Beniczky Gáspár következő pár sorával jelölt csomagban: «Gróff Pekri Lőrincz Úr Morvában lévő expedítiója alkalmazosságával írott levelei. Anno 1708. sub fine Julij.»*)

³ «Mai nap Mlgos Pekri Lőrincz úr curirja érkezett.» (*Beniczky G. július 26*iki naplójegyzete.*) *Rákóczi* pedig így kezdi válaszáat Pekryhez: «Az oszuszka táborról 25. írott levelét ezelőtt egy órával, ebéd felett vettem.» (*Archív. Rákócz. II. 297.*)

tetését szükségesnek látom ugyan, de ha onnan általmegyem az Morván, — *Kglmed semmi úttal által ne menjen;* mert, az mint esmérem dolgainkat, egyéb belőle nem következnek, hanem *az hadnak prédával való visszaoslása és kimondhatatlan csínt tétele.* Mivel peniglen szándékom az, hogy arra való nyomúlással *az föld népit édesítsem* (édesgessem), *kevés és gyenge* ('téli)-quáriélyhoz lehetne *bizodalmayn, ha rendetlenül hebehurgyáskodva kezdenénk az dologhoz.* In illő casu tehát Napaedlátúl fordúljon inkább Kglmed Barad felé, és azt szállja körüi; mellyet megtudván, — az gyalogság részével én is azonnal artillériástúl indúlok, mivel az isten módot adott, hogy *mind Ujhelyt, mint Baradot bezárhatjuk,* és így fundamentalisabb operatióhoz lehet reménségünk. Hogyha penig ezen nékem Írott hír nem találna igaz lenni: *tartsa Kglmed magát az kiadott order éhez,* s kiválképen való vígyázással légyen, *hogy az ellenség csavargása után Űjhelybe ne lopódjék,* vagy ha ezt találná követni: *nyomában légyen Kglmed az véle való haddal, hogy iderekeszt-hessük.»**

Ezen csak hirtelenében adott s mégis oly határozott utasításból is eléggé látható, hogy Rákóczi magasabb szempontokból indúlt ki hadviselésében, és hogy jól ismeri vala katonaságának természetét. Ocskaynak s a Pekryt a Morván át Kremsier felé, ép országra teendő átcsapásra reábeszélte többi tiszteknek bizonyára nem esett ínyök szerint, hogy a fejedelem e parancsa által a dús prédával kínálkozó kalandos vállalatától eltiltattak, s eredeti utasításuk értelmében, valódi katonai irányú működésre: Viard meglépésére, elrekesztésére, vagy Bród körülzárolására útaltattak, a nagy messzire odakóborlás, zsákmányolás helyett.

Pekry július 26-án reggel Oszuszkától megindúlván, esti nyolcz órára Szakolcza közelébe érkezék, hol föltett szándéka szerint a város közelében, de lehetőleg elrejtve ütött tábor; Ocskayt azonban az előhaddal beszállítá a városba, miután a legszélsőbb előcsapatot képezett 300 Bottyán-huszárt Vajda Andrással még előbb beugratta Morvába Stráznicza felé, szemlélni. Ettől késő éjjel, vagy 27-én

* L. Rákóczi ezen 1708. július 26-án a verbai táborról Pekryhez írott válaszá-
nak fogalmazatát az 1708-iki leveleskönyvben, az imént idézett helyen.

hajnalban jelentést kapott dandárnoka, s azonkívül egy másik szá-
guldó-csapat is két paraszt foglyot küld, a kik a németről eme
hírt adák:

Hradistyánál (tehát nem Napajedlánál) van a Strázniczától
csakugyan eltávozott Viard, és pedig a Morva hídja előtt, igen elő-
nyös állásban: mert «háta megett az Morva vize, előtte az — Barad
felől folyó — mély patak, oldalfelé egy nagy hegy.» Hozzáférni
ekként nagyon nehéz. A két fogoly hétfőn (23-án) ott volt a tábo-
ron Viardnál, «ki is 300 szekeret éléssel megrakatott, Baradban
küldvén oly véggel, hogy *Ujhelybe és Trencsénbe* vigye;» állító-
lag 29-én akar megindulni arra felé. — Pekry ezt értvén, elhatá-
rozá, hogy csak kenyerezzen s abraoljon meg a legénység: tüstént
utána induland Viardnak, s «akárhol légyen — írja — közel vergő-
döm ma hozzá, és ha lehet hajnalra (július 28.) próbálok is; ha hol
penig hozzá nem férhetnék: eleiben szállók, s Felségedet mindjárt
tudósítom róla.» Értesíti továbbá a fejedelmet Savoyai Eugennek
oudenardi győzelméről, melynek öröme ekkor lőtték ki a bécsi
ágyúkat. Végre tudatja, hogy a Bercsényi által kijelölt labanczos
polgárokat, ú. m. Stupavszkyt, Körmendyt, Resiczkyt és Jankovi-
csot — mely két utóbbit igen malitiosus embereknek mondják —
Ocskay Szakolczán elfogatván, ide a táborra küldé, a kiket is holmi
megsántult lovú katonákkal el fog kísértetni Verbóhoz.*

Pekry, ezen levele szerint csakugyan még az nap tovább nyo-
móit Viard felé, be Morvaországba. Ugyanis estére kelve már Stráz-
nicza melletti táborából («In castris ad Sztrasnyicza positis, die 27.
Julij 1708.») ír újabb jelentést Rákóczinak, mindenekelőtt tudatván,
hogy a fejedelemnek július 26-iki — főntebb ismertetett — paran-
csát köteles hódolattal vette. Ezután hivatkozik ma reggel Szakolcza
alól írott tudósítására; egyébiránt most már annál is bizonyosabbat
jelenthet: «Az portám megjött, három labancz szökött közikben, kik
is ma jöttek ki hét órakor reggel Bródrúl. *Viard Radistyánál*
(Hradistya, Hradisch) *van bizonyosan*; az Morva vize az háta megett,
előtte egy patak, de oly partos, kin által sehol nem mehetni, hanem

* Pekry-nek 1708. július 27. reggel a szakolczai tábornál Rákóczizhoz írott levele.
(*Eredetije Vörösvárt, a már említett csomagban.*)

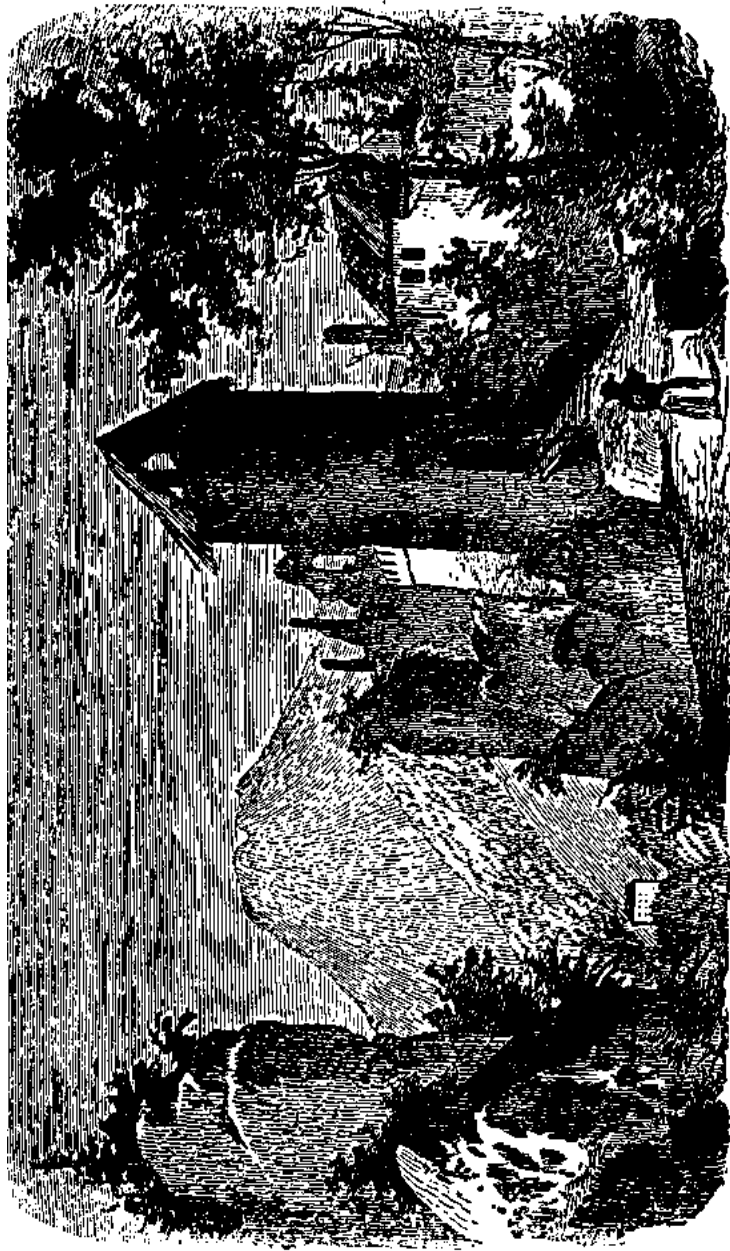
be kell kerülni Huck felé, csaknem Baradhoz.¹ Most már recognoscálni küldöttem, hogy minden situatióját az táborának kitanúlhasam: honnan üthessek reá, hogy észre ne venné? Mert a szökevények csak azt mondják: hogyha észre veszi, — általmegyén az Morván, s elhányja az (hradistyai) hidat. Nem szintén okos tót legények ezen desertorok, de ugyan csak azt mondják, hogy az népének jó része (a nemzetőrség és a sorezredekbeli újonezok) új had lévén, igen fél, úgy, hogy *Trencsénbe élést akart vinni*: de osztán hírt vittek neki, hogy az úr Bercsényi uram jó sok haddal által az Fejérhegyen, (nyilván Pekryék költözésének nagyított híre!) azért hagyta abba, és úgy vonta magát Radistyához. Nem mondják soknak. *Én már megpróbálom; hacsak lehet, bizony rajta megyek*, — ha pedig általmegyén az Morván: az Felsőged mostani kegyelmes orderéhez szabom magamot. Nem szünöm meg Felsőgedet újólag tudósítani.»²

Míg ezek Morvában történtek, ugyanaz nap reggelén 9 és 10 óra között Rákóczi gyalogsága, éjjeli kemény ostrom után Csejte várát «vérrel megvette, az hol is a bennlévők megadván magokat, comendánsokkal együtt rabbá estek».³ De más részről Bottyán tábornok futára meghozá a hírt, hogy Heister és Pálffy hadteste Eberhardtól, illetőleg a Csallóközből július 27-én kitakarodott, s a verekenyei hídon át Pozsonyhoz vette útját. Ebből világos vala, hogy Heister a Fehérhegyeken túl, a Morva vize mentén, vagyis lehető-

1 Ebből látszik, hogy Viard a bródi pataknak a Morva vízébe torkollása és Marzatitz falu Között, a hradistyai sziget előtt feküdt.

2 *Eredeti levél*, az iménti csomagban.

3 *Beniczky Gáspár naplója*, 148. 1. — Ifj. báró Perényi Imre tudósítja 1708. július 28-án a verbai táborról Károlyi Sándort: «Szintén tegnap éjjel Csejte várát kemény ostrommal az Isten kezünkbe adta, kevés emberünk veszedelmével. Az benne való némettség utójára az felső-házakban recipiálván magát, rabúl hozattattanak ki, tisztivel együtt.» (*Eredeti levél, a gróf Károlyi-archívumban.*) Végre gróf Csáky István is újságolja a verbai táborról július 29-én szintén Károlyinak: «Mink holnap egy hete, hogy Felsőged Urunkkal ide általszállottunk táborostúl; portásink most is Morvában vannak, keresvén Viartot, hozzátartozandóival együtt. Lamút per diversionem subsistálván Csejte váránál, harmadnap obsidió után megvette; nyolez német benn veszvén, a többit mintegy negyvenig valót — rabúl hozták. Rabutin (Heister) valami maradékkal Gútánál táborban helyeztette magát, hirdetik, hogy általszállandó-

CSEJTEVÁR KOMJAL.

(230. lap.)

lég bántatlanul igyekszik fölfelé nyomúlni, hogy vagy a szorongatott Viardot megsegítse, vagy pedig Rákóczi táborának hátába, oldalába kerüljön. E czélból előhada Pálffyval még az nap, ú. m. július 27-én d. u., maga pedig a tábornagy 28-án indult ki Pozsonybúl, s a Malaczkánál reá váró Pálffyval egyesülvén, éjszakára a Csütörtök és Malaczka közötti réteken telepedék le. Az ezen környéken örködő Thúróczy Gáspár, gyalogjaival lassan vonult vissza a császáriak előtt, kik 29-én Sasvárig hatolának; Thúróczy pedig apróbb csapattal vigyázó tiszteket hagyva körülöttük, a pár hét óta elzárolt Szomolyán vára alá húzódik vala. Innét tudósítja ugyan júl. 29-én Bercesényit Heister mozgalmairól, kiről egyebet nem gondolhatott, «hanem hogy Viardnak segítségire mégyen.»*

S most térjünk vissza Pekryhez, Ocskayhoz. Láttuk, július 27-én este Pekry még azt hitte — és ebben a szökevények vallomásai is megerősítették, — hogy Viard át fog előle a Morva vizén szaladni; nekikészült tehát: másnap reggel rajtaront, nehogy elmenekülhessen. Azonban azt igen jól tévé, hogy az ellenség táborának még tüzetesebben leendő megvizsgálása végett, — honnan lehetne észrevétlenül rajtaütni? — kémszemlésző csapatot küld vala előre. Ugyanis Viardnak eszében sem volt visszahúzódni; sőt elégségesnek vélé erejét — melyet szükség esetén még a közeli helyőrségekből is öregbíthetett — a támadásnak nemcsak bevarására, hanem arra is, hogy ő maga induljon *Pekryéket megtámadandó*. Július 28-án reggel a kémszemlésző csapat, Pekrynek nem kis meglepetésére, azzal a váratlan hírrel ügetett vissza Hradistya alól, hogy: *ihol jön a nímet!* Jött is, csaknem a sarkukban, úgy, hogy Pekrynek alig maradt ideje hadait csatarendbe állítani. Arczvonalat a Szakolcza és Stráznicza között a Morvába ömlő kis, de mocsáros mellékű, tavas patakkal fődözé. Az ágyú- és puskaharcz délelőtt csakhamar megkezdődött, déli 1 órakor pedig az összecsapások s kölcsönös rohamok; melyek mind hevesbökké válván, a csata egész az esthomályig tart vala. Pekry tői két tudósítást bírunk e napról Rákóczihoz; az elsőnek — mely a harczt folyamában, szép élénkség- s közvetlenség-

* L. Thúróczy-nak Szomolyán, 29. Julij 1708. költ. eredeti levelét az Országos Levéltárban.

gél íratott, s úgy látszik, déli 12 és i óra között fejeztetett be, — tartalma a következő:

«Ma, midőn strázsnyiczai táborról indulni akartam: a portám hozá, hogy jün a német Radiscsátúl! Úgy hozta, hogy csaknem a hátán jüitt az ellenség; mégis, volt annyi üdöm, hogy az patakon innen szépen kirendelhettem a hadat. Már annyira vagyunk, hogy ágyúból attakíroztatom; az patakon innét vagyok Szacolcza felől, ő pedig túl a patakon, (tehát Petrow, Bowalow falucskák és Strázsnyicza között). Ma már elválík, kinek adja Isten a szerencsét?

Kedve telnék az úrnak Bercsényi uramnak benne: mert látni az hadat egészen, a mint lineában vagyon. A német csak lehet könnyen háromezer,¹ a labonzán (ráczczán) kívül: mert nagyobb a lineája, mintsem fele volt a minap, a mikor kiállította Fölséged az hadat.- Azt beszélik a parasztemberek, hogy segítsége jütt tegnap Bécs felől; de minthogy én abban bizonyos nem vagyok, *Fölséged ordere pedig azt tartja, hogy megverekedjem vélep* — mihent a patakon általjün, mindjárt a nyakába megyek; 'ha pedig által nem jün az árkon: minthogy csak egy híd van rajta, (az úton, Petrow előtt,) a melyet ugyan még eddig én bírok, — én által nem megyek, minthogy rüt sárja van; hanem innét arra vigyázok: mihent valamerre indul, mindjárt utána leszek, noha nem hiszem, hogy meginduljon, mint-hogy a strázsnyiczai kűfal alá vötte magát. Meggondolhatja Fölséged: annyira vagyunk egymástúl, hogy csak a patak köztünk; a patakon túl lévén a strázsáim (előörsök), még eddig által nem hajthatták, noha szüntelen ropog a puska mindkét részrül. Mihelyt vége lesz a históriának, tudósítom Fölségedet.

Bezzeg, jó volna, ha Fölséged Barad felől gyalogot s munitiót küldene; mert vagy jün ez által a patakon, vagy nem, ha által nem jün: mi a kűfal alá nem mehetünk, s onnat felül meg nem kerülhetnők.

1 Pekry jól számított, mivelhogy 4 reguláris lovas-ezred vala Viarddal.

2 Július 25-én reggel, Trebete és a verbai szőlők között.

3 Ebből is látható: mennyire hibásan emlékezett vissza Rákóczi, midőn memoirjaiban Pekry ezen határozott hivatkozásának épen ellenkezőjét állítja. Talán a Morva vizén Napajedlán túl való esetleges átmenetei megtiltásával zavará össze az ütközés tilalmát.

*Többet nem írhatok, — mert ihol jön a német, dobol erősen. Adja Isten, örvendetes hírt írhassek Fölségednek!»**

Mégegszer elég örvendetes hírt írhatott. A délutáni harcz ugyanis, — hála a reguláris hadak és a nemes testőrség vitézi magatartásának, — a magyarok előnyére végződött. A déli egy óra tájban dob-, trombitaszóval előnyomuló németek támadását, a magyaroknak a patak hídját fedező előcsapata már nem igen állhatván, segítséget kért. Rákóczi nemes testőrifjai égtének a vágytól az ellenséggel Összecsaphatni; kérve kérték Pekryt: engedné meg, hadd ők meheszenek az előhad segítségére! A tábornok engedett, s 400 könnyűlovassal ez ifjakat küldé a patak mellé. De a tüzes fiatalokat általúzó hevők a csermely árkan, a melyen túl állást foglalván, «mint a kőfal» állották a lövést. A támadó német mindinkább rájuk felesedék, — ám őket helyökből ki nem mozdíthatta; hanem igenis, a velők ment könnyűlovasság, (mezei had), mely csak gyors rohamokhoz, de a tüzelésnél hidegvérű megálláshoz nem szokott volt, — zavarba jött és hátrálni kezdett.

Pekry a pillanat válságos voltát fölismervén, s egyszersmind látván, hogy a fejedelem által gondjaira bízott nemes ifjak a mezei had bomlása miatt a bekerítettetés vagy levágatás veszélyébe jutottak: még elég jókor gondoskodók segélyről; tüstént előnyomult maga az összes hadakkal a patak mellé, odavonatta az ágyúkat is, és úgy, közléről kezdett keményen tüzeltetni Viard vonalaira.

Most néhány kurucz esquadron áttör a patakon s a csatarendben nyomuló németekkel vitézül összeütközik; a kik e rohamra — melyből és a testőrség hősi helytállásából meggyőződhetnek, hogy nem közönséges csapatokkal van dolguk, — megfordúlnak s hátrább húzódnak, be a strázniczai akasztófa és a város közé, s az akasztó-dombon állanak újabb csatarendbe. Mire Pekry is az egész hadakkal átkel a patakon, arcvonalat alakít, s mind a két fél esti 9 óráig nyeregben ülve, így néz egymással farkasszemet. Két lovas-század, előhad gyanánt, épen a németek «orra előtt» foglalt állást, hogy mozdúlataikról nyomban hírt adhasson.

* Pekry-nek «In Campo Straznicziensi, die 28. Julij Anno 1708.» költ sok «cito»-s eredeti levele Rákóczihoz. Vörösvártt, az i. h.

Eddig tehát még minden jól ment, és pedig annál inkább, mert a roham alig néhány kurucznak került életébe; sebbe ugyan — a hosszas lövöldözés miatt — elég sokan estenek, ember is, ló is. A nemes ifjak egyike is, Miklóssy János nevű, megsebesült, s három társa alatt lőtték meg a lovat.*

Viard azonban, miután színről színre kilátta Pekry erejét s bátor magatartásából meggyőződött hadainak válogatott voltáról: még a harcz közben futárokat küldve mindenfelé, Hodolín, Rohatincz, Wessely, Ostrow, Hradisch, Brod s más közeli erődökbe, hogy a helyőrségekben nélkülözhető összes hadak azonnal induljanak erősbítésére, tábori ágyúkkal. S a tábornok e rendeletének meg is Ion fogantja. Este felé, a harcz után, egy «ifjú legény» szökött át Viard hadaiból Pekryhez, s jelenté, hogy 600 német a Strázniczától csak ló egy mértföldnyire levő Wesselybe érkezett és holnap csatlakozik Viardhoz, a kihez még az éjjel várnak a Morván túlról más 600-at is,— bizonyára a hodolíni, rohatinczi s más, azon vidékbeli összegyűlt határőrök. Mire Pekry megjegyzi, hogy: «bizony, ha az elérkezik:

* *Pekry*-nek «In Campo Straznicziensi, die 28. Julij kora 9 vespertina 1708.» költ második levele Rákóczihoz, mely is mintegy folytatása az előbbinek. «Minden reméségem felett isten még eddig szent áldását mutató. Egy órakor délután kezdődött a mi strázsánk és az német között való ellenkezés. Utoljára, midőn az mi strázsáinkat által akarták volna nyomni a patakon: a cavalléroktól (a nemes testőrök) nem maradhatván, ő Kglmecket commendéroztam az pataki, azonkívül 400 katonát, hogy secundálják az strázsáinkat. De az cavallérok — a jó vér benne lévén — áltálméntek az árkon, és mint a kőfal, bizony úgy állották az lövést. Megszaporodván rajtok az német: az mezei had, szokása szerént, tágított az németen. Látván veszedelemben való léteket az cavalléroknak: az egész haddal alányomúltam a patak mellé ... Egynéhány zászló általmenvén, az német is egészen kirendelvén magát, öszvelegyedett az had; az ágyút is az patak mellé levonatván, derekasint attackéroztattam, s talám két katona-kárral német uramat az helyébüi visszatoltuk. Istennek hála, látom, nem szalad most az had, mint ezelőtt! Katona s ló feles esett sebben.

Én az haddal az patakon innen vagyok (Stráznicza felől), rendelt seregekkel, az német pedig az akasztófa és Stráznicza között mind lóháton ül még; az, — én úgy hiszem — meg sem mér indulni, valámig bé nem sötétedik. Éppen az orrok előtt van két sereg katonám, az kik mihelyt indul az német, mindjárt hírt adnak, — én is utánnok indulok, hacsak az vár mellé nem száll.

írhatom Fölségednek: úgy viselték magokat az cavallérok, hogy lehetetlen jobban. Egy Miklóssy nevű sebbe esett, három ló megsebesedett. Azok úgy állottak, mint az fal; az egész tábor szemek láttára nagy dicséretet is nyertek.» (A levél eredetije ugyanott.)

több lesz 4000 németnél; mert ugyancsak jól, squadronként néztük ezt a németet, minthogy csak egy ágyúlövésnyire voltunk egymástól. O az stráznyiczai akasztófánál lévő dombon rendelte ki magát, — csak vagyon ráczostúl 3000, ha nem több.» Ha tehát segítségei az éjjel és reggel elérkeznek, «szükség leszen Fölségednek (Rákóczinak) gondolkozni arról: *ha engem (Viard) meg talál nyomni*, — igen jó volna, *ha Fölséged valami gyalogokkal megsegítene*, hogyha addig által nem esnének egymáson.»¹

Látjuk ebből, hogy a német segítség híre, daczára az eddig szerencsésen vívott csatának, némi aggodalmakat okozott Pekrynek. S így könnyen megmagyarázható, hogy midőn a hozzá jövő *Ocskay* őt figyelmezteté, miszerint ez a hadvonalaik mögötti süppedékes patak rájuk nézve támadás esetében veszedelmessé válhatik, czélszerűbb volna azért éjtszakára a beljebb azon túl lévő partos árok mögé vonulniok, — Pekry a hírneves dandárnok eme figyelmeztetését alaposnak ismeré el, és csakhamar kiadá a parancsot a csapatoknak: kanyarodjanak az országúira, s a Viard szemmeltartása céljából közvetlenül előtte álló két esquadront kivéve, húzódnak által a hídon.

Hogy e mozdulat megtörténhessék: az arcvonalnak oszlopokba kellett fejlődnie; azonban e fejlődés «minden elővigyázat nélkül» hajtattott végre.² Szerencsétlenségre, a hosszú nyári nap estvéje még mindig elég világos volt arra, hogy a szemes Viard, dombos állásaiból ezt a mozdulatot észre vegye. S a mint feltűnt előtte az ellenséges arcvonalnak ezen változása: egy pillanat alatt elhatározá magát a kedvező mozzanat megragadására. Támadót fuvatott folyvást nyeregben ülő hadainak, s megrohaná a költözés közben Pekryt, a ki most már, — arcvonala felbomolva lévén, — csak a hátrálásra gondolhatott. A Viard előtt állott s most az ellenséget a maga hátán

¹ *Pekry-nék* július 28-án este írott levele.

² *Rákóczi Emlékiratai*, V. kiad. 244. 1. V. ö. *Pekry* július 28-án esti 9 órakor kelt levelének utóiratával: «P. S. Egy árok vagyon itt az hátunk megett; *úgy talál-tuk jobbnak* (*Ocskay*val), az éjjel oda vonjuk magunkat, — talám azt fogja gondolni (*Viard*), hogy elmentünk, általjő az patakon, s az vártúl (*Strázsnicza*) távuljabb lévén, az mire Isten segít, elkövetjük. Erős strázsaínek lesznek körülötte, hogy, ha vissza-indúlna, utánamenjünk.» *Ezen utóirat*, mint látható, minden valószínűség szerint *közvetlenül Ocskaynak említett jigyelmeztetése után, de még a patakon áthúzás végre-hajtása előtt kelt.*

hozó két századot Pekry, természetesen, a költözési zavarban meg nem segíthető, és ebből hullott is, a mi hullott; hadaival mindazáltal — szerencsére — «*elég gyorsan hátrálván: vesztesége nem volt jelentékeny*, kivéve, hogy a lovasságnak eme legjobb része *lehangoltatott* V-

E lehangoltság mindjárt közvetlenül abban nyilatkozék, hogy Szokolczától, — hol Pekry, az őt becsülettel megállóit csatájáért mégis respectáló Viard által nem iildőztetve megállapodott, — a fegyelemhez nem igen szokott «mezei hadakból» az éj sötétében vagy másfél-ezerig való elment Verbó felé, a zsoldos-németekből alakúit Forgách-dragonyosok között pedig egy hitszegő hadnagy huszonhated magával átszökött Viardhoz, a kit aztán Pekryék létszáma felől a legpon-tosabban tájékozhatott.*²

Pekry Szokolczától mindjárt hajnalban (július 29.) elküldött egy megbízható csapatot, három alezredessel — az egyik Blasskovich, az Ocskayé vala, — vissza Stráznicza felé kémszemlére. E csakhamar visszatérő tisztek jelenték, hogy az éjjel «az német megszaporodott, — *vagyon bőven ötezer.*» Tehát a tegnap esti «ifjú legény» szökevény igazat beszéle, sőt Viard e szerint, az ő szava-mondtánál még 800 emberrel több segílyt kapott, s azonkívül ágyúkat is, mert «tegnap csak két kis taraczk volt véle, — most már több van». A tábornok e hír vételére összehívja főtiszteit, kik közt természetesen *Ocskay* viszi vala a szót, és elhatározzák, hogy *vissza kell vonulni*; a fejedelmet minderről tájékoztatni és tőle *segítség küldését szorgalmazni* tüstént induljon előre Blasskovich.³

1 *Rákóczi Emlékiratai*, az i. h. A császári részről inspirált «*Theatrum Europaeum*») ugyan egy pár száz főnyi veszteségről beszél, — de ez a már megszokott túlzásnál nem egyéb. («*Dér General Viard... welcher zuvor 5000 Rebellen zu Pferd, unter dem Oczkay auseinander gejagt, und etliche 100 davon erleget hatte.*») Világos e nagyítás abból is, hogy *Pekry* — ki veszteségét mégis csak a legjobban ismerhette, — erről következőleg ír Bercsényinek, másnap július 29-én, Brezova melletti táborából: «*Istennek hála, az hadban más kárt nem vallottam, hanem az retroquardiában a mely hadat hagytam volt, az német és rácز megnyomván, midőn Szokolcza városa mellett jött volt: az városiak legalább hatvan ember kárt tettek puskával és köveid (Eredeti levél az Országos Levéltárban.)*» Tehát 60—70 ember veszteség, nem «*etliche 100*».

2 *Pekry* «*In Campo Szokolczaiensi, 29. Julij 1708.*» dátum alatti levelének utóirata: «*Vagyok már is ezer ember híjjával; németbűi szöktek el egy laidinant 27 némettel.*» (*Vörösvári levéltár.*)

3 *Pekry-nék* ugyanezen levele Rákóczihoz. «*Az egész tiszteknek úgy tetszik,*

Alig indult — vagy még tán el sem indult — Blasskovich: már is érkezék Thúróczy Gáspárnak Búr-Szent-Miklóson július 28-án kelt és Ocskay Lászlóhoz czímezett sok cito-s levele:

«Ma ki akarván csalni az detrekői németet, de nem succedálván, és onnand visszatérvén, vettem tiszteimnek levelit, — az kiket küldtem volt portára pro exploratione Stomfa felé, — hogy tegnap, úgymint 27-én, Pozsonbúl érkezett volna maszti rétekre mintegy kétezerig való lovas német (Heister előhada), ráczokkal egyött, kik onnan Malaczkára, Malaczkárúl peniglen gondolnám, hogy Viartnak segítségire fognak menni.» Mit is tisztéhez képest ezennel tudatni akart.¹

Thúróczy e tudósítását megerősíté Ocskay egyik portvázó hadnagyának Szórad Istvánnak szintén ekkor vett levele, mely Nagy-Lévárdon, július 28-án délutáni 4 órakor kelt. Szórad jelenti, hogy «én Dávid Andrással egynihányad magammal Haszprunkárúl (Hasbrunn) kijüvén Malaczká felé, közel is lévén már az városhoz: mindjárt kijött hozzánk egy ember nagy hírrel, hogy Pálffy uram benn van az városon egynihány száz ráczczal és Csütertektül fogvást fekszik Malaczkáig tábora; sátorait kiterjeszteté és alkalmas munitióval (tüzérséggel) is vagyon, az mint látá.» O tovább is lappangni fog körülé, s azon leszen, hogy valami foglyot ejtessen, a ki által körülményesebbet lehessen kitudni.* Még szóval izené: bizonyosan Pálffy van azzal a némettel, mely is nem több 2000-nél, abból 600 gyalog «és az volt szándéka, hogy Viarddal conjungálván magát, az verbói (brezovai) passuson az Fölséges Fejedelem újhelyi operatióját impediálják.» «Azt nem tudták (Pálffvék), — jegyzi meg erre *Pekry*, — hogy én itt (Szakolczánál) vagyok; már penig azt megtudván: elhiszem, *kétségkívül énreám fordítják igyekezetüket*. Nyolcz ágyú vagyon véle, (Pálffyval? Viarddal?) *azért már csak nyomúldogál-*

hogy előtte (Viardnak) nyomuljak, és Felségedet kércem: ha lehet, küldjön segítséget. Blaskovits uramat azért küldöttem magát Felségedhez, hogy szóval meg tudja az dolgokat mondani.»

¹ *Thúróczy* ezen *eredeti levele* Pekrynek július 29-iki második tudósításához vagyon csatolva.

ö L. *Száradnak* ezen, Ocskayhoz szóló eredeti, sok citós levélkéjét szintén a Pekry július 29-iki második levele mellett.

nőm kell előtte, magamra vigyázzván. — Az mezei hadbul ez elmúlt éjjel több ment el másfélezernél; igazán, csak «*Rajta Miska!*» az mezei had. Mikor seregekben kirendeltem, — az szőlőhegyekre ment ki csoportonként.»¹

Pekrynek e július 29-én reggel vagy kora délelőtt Szokolczától írott második levele mutatja, hogy ő és tisztei, a Thúröczy- és Szóradfelé tudósítások érkezése után, vagyis a mint Pálffynek is közlegését megtudták: már többé a segély küldését sem sürgetik vala, hanem csak a hátrálásra gondoltak. S valójában, *a történetek után* alig maradt egyéb tennivalójok, és azt is gyorsan, — nehogy Viard és Pálffy által Szokolczánál vagy Radosócz körüi, megfogyatkozott s kedvevesztett hadaikkal *közreszorítottassanak* Megindultak tehát Szokolcza alól, és oly gyors menetekben vonultanak, hogy még azon nap estére Brezovánál verhettek táborát. Mindazáltal Ocskay ezredéből, mint azon Fehérhegyen túli tájakat legjobban ismerő s részben odavaló fiákból, portyázó csapatokat hagyának hátra úgy Viard, mint Pálffy tábora felé, hogy mozdúlataikról idejében hírt kaphassanak.³

1 Pekry, Szokolcza mellől 1708. július 29-én Rákóczihoz. (*Vörösvárit.*) V. ö. ezzel a Pálffy nyomulását illető hírekre nézve *Szabados Thót Márton-nak* Terimtől és *Trenchiny István-nak* Lieszkőről július 29-én Bercsényihez írt jelentéseit. Az első tudatja: «Most esett újabbán híremmé, hogy az ellenség az mely tegnapelőtt áltáment Stomfa felé, nem több 2800-nál; hanem hírellek azt, hogy 2000-ed magával Montecuculi fogja magát conjungálni velek.» A második pedig így ír: «Exciádat valósgossan tudósíthatom, hogy Haister és Pálffy János 3000-ed magával most fekszik Lévárd és Malaczka között lévő réteken; onnét — gondolnám — Szokolcza felé szándékozik *Viarddal conjungálni magát.* A mi táborunk pedig (t. i. Pekry) az mint láttam, masírozik Jablonicza felé.» És ugyanez írja szintén Lieszkótól, július 29-én estve: «Bizonyos kémem érkezett, az ki szemével látta, hogy Haister maga hadával masírozik ma estve felé Sassínhoz, az kihez Csongortúl is érkezett mintegy ezerig gyalog, és így mindenestül, ráczostúl, mondják lenni 5000-nek.» (*Eredeti levelek az Országos Levéltárban.*)

2 Ezt, és csak ezt adja okául Szokolczától való hátrábszállásának Pekry, Brezováról július 29-én *Bercsényi*-hez írott levelében: «Hogy ide kellett nyomulnom, oka ez: *ne legyek előtte Pálffynek, hanem essem háta megé.*» Egyébiránt kéri Bercsényit, hogy a mellőle elszökött katonák közüi akasztasson föl egyet-kettőt, mások példájára. (*Eredeti levél az Országos Levéltárban.*)

5 Sőt Pekry-nek július 29-én Bercsényihez írt leveléből egyenesen úgy tűnik ki, hogy — legalább egyelőre — *magát Ocskayt is* hátrahagyá néhány ezreddel: «*Ocskay uramat előttem hagytam bizonyos ezerekkel,* az kinek is meghagytam: mind a Pálffy s mind a Viard táborára portát küldjön és engem tudósítson. Úgy hozták,

Alig telepedék le Brezovánál Pekry: egypár óra múlva Bercsényinek szóló levelet (tán a Trenchiny Istvánét) hoznak Sasvár felől. Felbontja, és megtudja belőle, hogy Pálffy Sasvár alatt táborba szállott; mely vár s helység Brezovától jó távol és más irányban esvén: a tábornok elhatározá egyelőre már csak helyben maradni, míg a fejedelemtől vagy Bercsényitől parancsot vészén.¹ Éjjél tájtt azonban allarm-hírrrel veri őt fel Ocskay, jelentvén, hogy most érkezett portása egy, Heister táboráról szökött németet hozott, a ki is vallja, hogy Sasvárnál nem Pálffy van 2000, hanem maga Heister, 6000 emberrel.- Továbbá azt hozá a portás: Viardnak, ki Pálffyval csatlakozók, bizonyosan Szobotistyához kellett ez éjjelre táborba szállani; és a szökevény vallomása szerint az egyesült császáriak Vág-Újhely segítségére mennek. — Szobotistya csak három órányira lévén Brezovától, mely Új helynek egyenes útja, Pekry e híre megriadt és azonnal indulni akart; hada csüggeteg, kifáradt és lovassági evolutiókra szűk hely is ez a brezovai völgy, hol «semmi emberséget nem tehetne».³ De mielőtt még riadót fuvatott volna táborának, futár érkezék a fejedelemtől: maradjon helyben, segítséget fog kapni reggel.

Ugyanis Rákóczi, — ki július 28-án az elfoglalt Csejte várát tekintette meg és Újhely alá küldte Luzsinszky Sándorral újabb erős portát, — 29-én délután a Pekrytól futárképen érkezett Blasskovich hogy Sassínhoz ment ma Pálffy, kibüi conjiciálom, hogy holnap délig megegyezhet Viarddal.»

1 Pekry-nek «In Castris ad Brezova positis, die 29. Julij 1708.» Bercsényihez írott levele. «Ehhez képest én itt csak subsistálok, az míg Felséges Urunk vagy Exciád dispositióját veszem.» (Eredetije az Országos Levéltárba 7i.)

2 V. ö. Trenchiny kémjének jelentését. — Kolinovics szerint Heister és Pálffy 9000 emberrel indulának ki a Csallóközből.

3 «Micsoda német szökött most — jelenti Pekry «In Castris ad Brezova positis, die 29. Julij, *média nocte*> 1708.» Rákóczinak, — azt Heister táborárú, im Felségednek elküldöttem. Ez azt beszéli, hogy hatezere magával volna, és nem Pálffy, hanem Heister; és bizonyosan Szobotistyához kellett és szándékozott ez jelenvaló étszakára szállani — ezt az Ocskay uram portási hozták — Viardnak. És ebbüi bizonyosan kitetszik, hogy tegnap, ú. m. vasárnap conjungálták magokat (Viard és Pálffy). S azt is mondja az német, hogy Újhelyhez mennek; s éppen ez lévén az útjok: *én mi?idjárt innen ijidülök*, Felséged felé nyomúlok, mert bännám, ha itt felvernének, szoros hely is lévén ez, semmi emberséget nem is tehetnék. Három órára megjárható föld az Heister tábora ide.» (Ez azonban téves hír vala: *mert sem Heister, sem Pálffy és Viard nem szállá Szobotistyához. A levél eredetije az Országos Levéltárban.*)

alezredestől hallott meglepő értesülésekre rögtön hadi tanácsot tart vala. Itt a fejedelem fölajánlá magát összes erejével a Sasvárnál fekvő német ellen és onnét be Morvába indulni. Mert a gyalogság égett a harczágytól, s az ezen pihent hadakkal való egyesülés a Pekryvel lévőket is bizonyára ismét fel fogja villanyozni. Az indítvány helyeslésre talált, s ez értelemben kiadatott az általános parancs a készülésre,¹ Pekryhez pedig a Brezovánál maradást elrendelő említett utasítás küldeték.

A hadak e hírt örömmel vették: és riadó örömmel látták másnap július 30-án reggel a Fehérhegyek jóézelmű lakói magát a bálványozásig szeretett fejedelmet tekintélyes hadsereg élén benyomulni bérceik közé.

Rákóczi Brezova alá érkezett; s míg az új tábor is letelepedék, és a Pekryvel, Ocskayval kivezényeltek ismét beosztattak rendes dandáraikba, ezredeikbe: addig a fejedelem maga elé hivatván a zavaros kimenetelű strázniczai expedíció fővezérét Pekryt s indítványozóját és lármás sürgetőjét Ocskayt, bővebb felvilágosításokat követelt tőlök a részletek iránt. Végre, midőn egyik a másikra utalna, — utoljára is kénytelenek valának mindketten beismerni, hogy a fejedelemnek nagyon is igaza volt, midőn Viard meglépésének és Strázniczába szorításának lehetőségét már eleve oly határozottan kétségbe voná.~

Igaz, hogy a vállalat jelentékeny veszteségekbe nem került: de annyi tény, hogy a hadak hiába fáradtak oda, és a vérmes reményekkel megindult expedíció várt sikerének füstbe menetele nagy lehangoltságot idézett elő eme legjobb csapatok között, — a mi, a megnyílt hadjárat küszöbén nevezetes erkölcsi csapás volt. És az első balszerencséből, bekövetkezendő nagyobb rosszat jósolának.

A felelősség ezen vállalatért első sorban mindenesetre *Ocskayt* terheli, mint annak indítványozóját s a fejedelem oly józan és kézzelfogható ellenvetései daczára konok sürgetőjét. Az is tény, hogy a

¹ «Asztal után, generális Pekry Lőrincz úr curirjére nézve conferentiát tartván és Morvába való bemenetelre ő Felsege magát személye szerint ajánlván, — hogy minden ember készüljön, ordinantiákat kiadatott.» (*Beniczky G. naplójegyzete*, 1708. július 29-éről; 148. 1.)

² *Rákóczi Emlékiratai*, 244. 1. V. ö. Beniczky július 30-iki följegyzésével.

július 28-iki strázsniczai megnyert csata estéjén beállott véletlen balfordulat szintén Ocskay figyelmeztetésének vala közvetlen eredménye; de e pontra nézve ő annyiban menthető, hogy tett észrevétele katonailag csakugyan helyes volt, csakhogy kissé későcskén tévé meg. A vigyázatlanul történt végrehajtás már Pekry hibája.

Es ez vala az örökös tartományok rémének, Ocskay Lászlónak *utolsó betörése Morvába*, sőt egyszersmind *az utolsó csata*, melyben mint kurucz von részt. Nem kelle többé a határőrségeknek s lakóknak rettegniük tőle! «*Rákóczi villáma*» kiégett.

TIZEDIK FEJEZET.

Újabb hadi tanácskozások Brezován. Trencsény ostroma elhatározatik; Jindulás ezen vár alá; Ocskay Szalayval hátrahagyják, Bottyán tábornok osztályához. Viard és Heister mozdulatai Morvából Trencsény felé. — A trencsényi szerencsétlen ütközet (1708. aug. 3.) méltatása és következményei. — *Ocskay gróf Pálffy tábornok Pyber püspök által titkon a császár pártjának megnyeri.* — A fejedelem menekülése a harcztérről; Bottyán tábornok eléje siet, és a győztes ellenség föltartóztatását átveszi; hadi intézkedések; Bottyán buzgó tevékenysége, erőfeszítései; Ocskaynak zavart viselete, gyanús vonakodása, heverése. — Bottyán lelkesítő példái, Eszterházy betörései Bécs tájára; Heister Verebelytől, Nyitrától visszafordúl; a dán segélyhad Pozsonyhoz érkezik. — Ocskay Lietava, Zsolna táján kószál; Bottyán panaszt, Ottlyk épen vádat emel ellene, megsejtvén árulási szándokát. Rákóczi vizsgálatot rendel titokban Ocskay és Pyber ellen; Bottyán hírt vesz az árulásról, de gyanúja mást ér. — Ocskay levelei s álmentségeivel elálatja Bercsényit; miért késik az árulás végrehajtásával? A «Rákóczi-nóta» elsiratja őt. A csillag hulló-félben.

A Brezovától Sasvár illetőleg Morva felé való menetel terve, véletlenül közbejött esemény következtében rögtön megváltozott. A verbai tábor előőrsei egy császári hadírnokot (fourier) tartóztattak föl és kísérték a fejedelem után Brezovához. E hadírnok Lipótvárból jöve ki, a várparancsnok titkos jegyekben írt levelével Heisterhez; mint a parancsnoknál titkári minőségben alkalmazott egyén, ismeré a chiifre-k jelentését, és fölfejté vala Rákóczi előtt. A levél szerint a várban aránylag sok hadi-fogoly, de igen kevés őrség volt, az élelem pedig a hosszas körül táborlás miatt immár nagyon szűkén, — úgy, hogy a parancsnok nyakra-főre sürgeté a segélyt. A fejedelem, ki ezen adatok valóságában nem kételkedhetett, tanácskozik Bercsényivel, Vav Ádámmal és tábornokaival; s mivel a fontos fekvésű vár kézrekerítését — a mi ily körülmények közt nagyon valószínűnek mutatkozik vala — sokkal előnyösebbnek tartá Heister és Viard bizonytalan kimenetelű megtámadásánál: föl akará újíttatni 1705-iki sánczait és Lipótvárat ostrom alá fogni. «Szerencsétlenségre azonban — úgymond Emlékirataiban — főudvarmesterem, a Trencsény-megyei Ottlyk György, és többen, kik a trencsényiekkel leveleztek (tehát valószínűleg *Ocskay* is, kinek mint tudjuk, a trencsényi plébános titkos correspondense volt), ugyanekkor azon értesítést kap-

ták, hogy a trencsényi vár élelemhiány miatt már a legvégső inségre jutott, és hogy Viard parancsot von oda élelmet vinni;¹ de, ha mi ezt meggátolhatjuk, — a parancsnok kénytelen lesz capitulálni. *Szerencsétlenségre*, mondtam; mert ez a hír annyira elbódítá mindnyájok elméjét, hogy a lipótvári ostomról többé hallani sem akar vala senki. Azt állíták, hogy csak egyetlen híd s gázló van a Vágón, a melyen Viard Trencsénybe átmehet, és minthogy a hídfő nincs erődítve: könnyen fölégethetheti a hidat, a gázlót pedig el lehet sánczolni. Ekkép csak oda kell indulnunk, hogy kezünkbe kerítsük a várat, melynek — mint a morvái és sziléziai szorosok kulcsának — birtoka, Sziléziába tervezett beütésünknek is nagy előnyére leend». ^a

Mindezen okok igen tetszetősek voltak, tagadhatatlanul; de Rákóczinak, tán valami titkos sejtelem miatt, mégsem volt kedve e vállalathoz, — noha ellenébe csak azon egy aggályát vetheté, hogy ő Lipótvár környékét tökéletesen ismeri, Trencsényét pedig épen nem. «Azonban erre senkitem hallgatott. Bercsényi a Trencsényvármegyei tisztekkel (Ocskay, Ottlyk, Luzsinszky, báró Zay és Mednyánszkyval) már bennt képzélé magát a várban; ellenben, — mondták, — Lipótvára reánk nézve szerencsétlen hely: már két csatát (Nagy-Szombat és Vöröskő) veszítettünk miatta; bizonyos továbbá, hogy a lovasság mihelyt Lipótvár megszállásának szándékát megtudandja, nagyobb részben széf fog oszolni, miután oly soká tétlenül heverni nem akar . . . *Ügy látszik, valami végzetszerű átok szállta meg az elméket*, — sóhajt fel Rákóczi; — egyedül udvari főkapitányom báró Vay osztá véleményemet az egész tanácsban. Ekként végre magam is beleegyezém tervükbe, Bottyánt hagyván hadosztályával s az *Ocskay-brigádával a Vágnál*». ³

1 Mint föntebb láttuk, Pekry már július 26-án hasonlót értett volt két morvái pór fogolytól, hogy t. i. Viard 300 szekeret rakatott meg éléssel Baradban *Trencsény* és Vág-Újhely számára.

2 *Emlékiratok*, 245—246. 1.

3 U. o. Y. ö. *Beniczky Gáspár-nik* július 30-áról szóló eme napló följj egy z esetét: «Morvából visszajött és Brezován alól megtelepedett hadak megtekintésére a Felsőes Fejedelem feles commendérozott hadakkal kimenvén, jóllehet az egész vitézlj rend oly vélekedésben volt, hogy maga egész erejével Sassinál lévő német ellenségre ő Felsőes mégyen; mindazonáltal ezen kezünkön lévő és Isten által nyújtott alkalmatosságtól *némelyek ő Felsőesét elszólván*, a hadak a táborra (Verbóhoz) commendéroz-

A fejedelem a hadi tanácsból kijövén, mindjárt megindítá az új megállapodás szerint De la Mothe-ot egy gyalog-dandárral Trencsény alá, oly utasítással: sánczoltassa el a gázlót, a hidat égettesse föl, és válaszszon táborhelyet. Ocskayt pedig a saját és Szalay Pál ezredével egyelőre tovább is a Fehérhegyeken túl hagyá, Heister mozdulatainak figyelemmel kísérésére; azután függjön Bottyán tábornok parancsaitól, s tartsa fenn az összeköttetést ennek hadosztálya és a fejedelmi tábor között.

Ezzel Rákóczi, a Fehérhegyek hű lakosainak mély szomorúságára, táborostúl visszaindul vala Brezovától Verbóhoz, honnét a podgyászvonatot és gyalogságot, ágyúkat még az nap átköltözteté Ocskaynak pöstyén-morvánkai fatális hídján Trencsény felé, maga pedig a lovassággal Csejtétől másnap ment gázlóban utánok, Lukához. Mely Vágón való általköltözést «szaladásnak vélték a lakosok», s elveszték reménységöket.

A podgyászvonatot Lukától a fejedelem nagyobb biztosság okáért, Lehotáknak a hegyen és Bajnán, Nagy-Tapolcsányon át, kerülő-úton küldé Trencsény felé, — szerencséjére. Ellenben a gyalogságot július 31-én idején-korán megindítá az egyenes úton Beczkónak, melyen alól, Rakolub táján tábort vere. Innét a hajdúság, a csejtei szép sikertől buzdíttatva, Beczkó várát meg akará rohanni,* azonban Rákóczi előbb Bercsényivel megvizsgálá — augusztus i-én — a meredek sziklafészek fekvését, s úgy találta, hogy e jelentéktelen föllegvár nem érdemli ama vérvesztést, melybe rohammal megvívása

tattak, *Ocskay László és Szalay Pál regimenteken kívül, a kik Fejérhegyeken túl maradtak, — és a bagázsia előbb, azután az egész sok szép gyalogság a Vágón által Morvánkéhoz visszaküldetett. Ezen Urunk Ő Felsége igyekezete ellen történt hirtelen változáson a Vágón innét való földnépének egészen a kedvek elesett, kétségbeesvén már valaha német iga alól való megszabadítások iránt, és a rossz tanácsadóit átkozván.*[^] (148—149. 1.) Gróf Csáky István is írja Ocskaynak «feles lovassággal» a Fejérhegyeken túlmaradását, «Ex castris ad Túrnam positis, 2. Augusti 1708.» Károlyinak: «Felséges Urunk — valamint előbbeni levelemben is megírtam, — Vágón túl való földre táborostúl megszállása után Morvában erős csapást tétetvén, Viart corpussának visszamozdulásával, Ocskay uram feles lovassággal Fejérhegyen túl való földön maradt, gyalogsággal pénig actu Trencsén felé igyekezünk.» (Eredeti levél a gróf Károlyi-archívumban.)

* Beniczky naplója, 149. 1.

kerülne; bombáztatni pedig most nem vala idő. Egy napi nyugvást engede tehát seregének, az ostrom helyett.

Augusztus 2-án Rákóczi — talán már menetközben — De la Mothe-túl jelentést vesz, hogy azon magaslatok miatt, melyek az ellenség felőli, vagyis jobb partról a gázlót uralják, ezt lehetetlen elsánczolni, és a hídnak felgyújtására sem küldhette el a gyalog-dandárt: mivel biztos hírt von, *hogy Viard mái' útban van*, és így a gyalogságot, a híd a trencsényi váron fölül lévén, könnyen elvág-hatná. Táborhelyt kettőt is szemelt ki.¹

Viard ugyanis, a mint Pekryéknek Szokolczától Brezovához visszahúzódását megtudá, elindult Strázniczától Baradhoz, hogy az ott már szekerekre rakott élelmi szállítmányt bekísérje Trencsénybe. Ezzel a vlárai szorosnak került, és mire Rákóczinak Beczkó felől érkező gyalogsága, augusztus 2-án későn estve, a trencsényi völgyület délkeleti oldalait képező turnai, hamrii és szoblahói magaslatokon letelepedék, — a trencsényi ágyúk földözete alatt, senkitől meg nem gátoltathatva, szerencsésen bevivé az élelmet a várba.*

Heister és Pálffy pedig, kik Sasvártól Szokolczának s innét, Viarddal egyesülésük után, július 30-án be Morvába nyomultak, 31-én Baradba, s augusztus 2-án innen a másik, ú. m. a sztrányai szoroson keresztül, gyors menetekben Vág-Ujhelyhez értek. Itt hírt vevén, hogy Rákóczi összes erejével Trencsény alá indult, de, hogy gyalogsága a lovastól külön táboroz, — az újhelyi gázlón általköltözve, még az nap éjtszakára Beczkóig hatolnak. Augusztus 3-án hajnalban már Rozvadlón túl, a Vöröshegy átjárataánál puskáztak össze előőrseik a kuruczok utócsapatával.⁵

Ocskay László, midőn Heisternek Szokolczától Barad felé nyomulásáról értesült: a Fehérhegyeken túl nem lévén többé teendője, csak kisebb csapatot hagyta ott Blasskovichcsal hírszerzés végett, Szalayt Nyitra felé a tábori málhákhoz és esetleg Bottyánhoz indítá;

1 *Emlékiratok*, 246—247. 1.

2 «Azon reményem, hogy Viardot a várnak élelemmel ellátásában megakadályozhatom, (De la Mothe jelentésére) füstbe ment; még a legvérmesebbek sem remélheték azt többé: mivel Viard az éjjel azon úton vala Trencsénybe érkezendő, mely a városon fölül, a vár ágyúinak oltalma alatt áll.» (*Emlékiratok*, 247. 1.)

3 *Emlékiratok*. — *Theatmm Europaeum*. — Kolinovics, stb.

maga pedig ezredével — utasítása értelmében, az Összeköttetés fenn-tartása céljából — morvánkai hídján át Nagy-Tapolcsány és Bán közé ékeie magát, s a báni völgy alsó nyílásánál Isztriczén (Sztrícze) foglalt állást, honnét a fejedelem podgyászvonatát is fedezheti vala. Itt találjuk őt a trencsényi harc napján; azonban ezrede nem csoportban, hanem pihenés végett a környékbeli falukra oszlatva feküdt, a mi mindenestre hibás — ha nem *czélzatos* / — intézkedés volt, ily válságos pillanatokban.

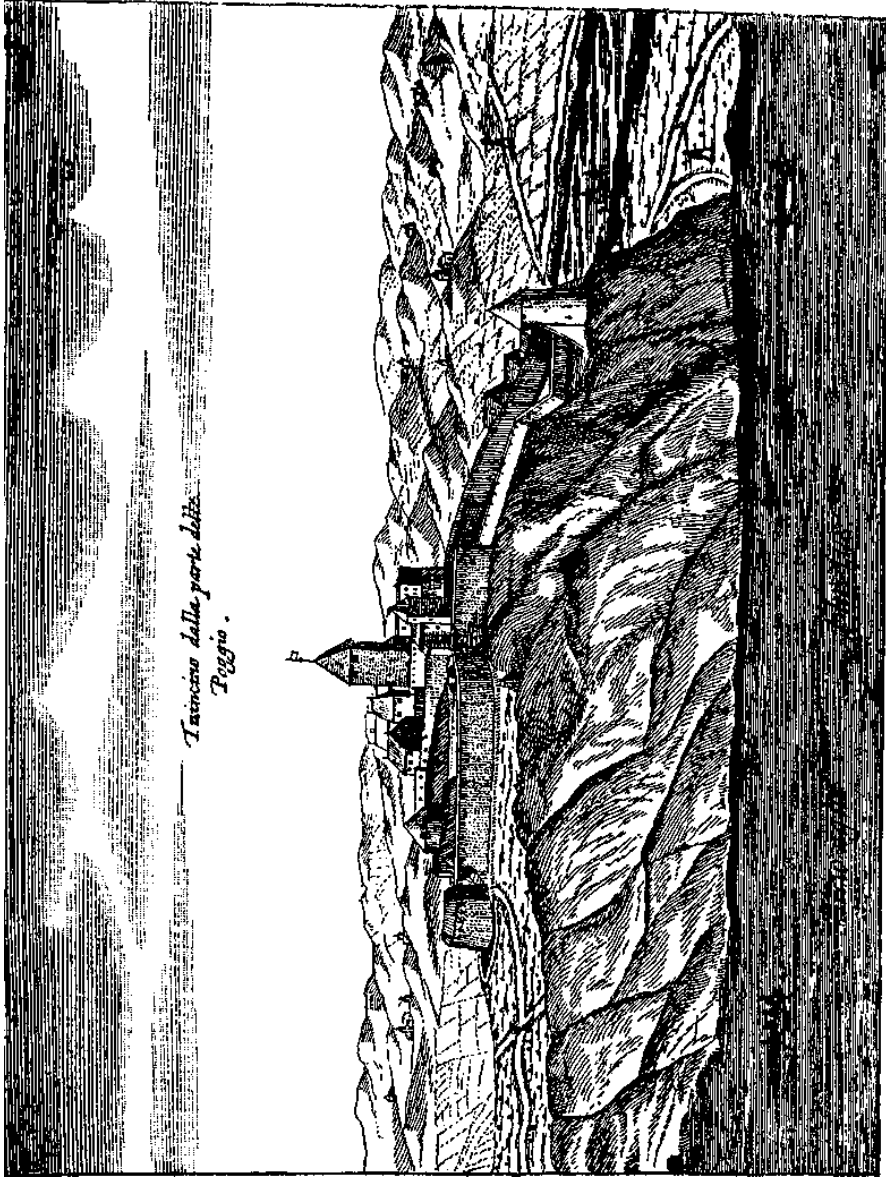
1708. augusztus 3-ika a Rákóczi-kor legszerencsétlenebb napja. A körülmények végzetszerű alakulása folytán létrejött trencsényi — vagyis inkább turna-hamrii — csatának kezdete és fejleményei is ép ily végzetszerűségekkel teljesek valának. Es a főszerencsétlenség nem abban rejlik, hogy a harc elveszett, a fejedelem s Bercsényi gróf megsebesülének, 2500 ember holtteste borítá a csatatért, 400 elfogatott, 14 ágyú, 30—40 zászló odaveszett; még abban sem, hogy e fatális ütközet következtében a nagy politikai combinatiókra alapított sziléziai hadjárat és a poroszokkal való egyesülés reménye szétfoslott, — hiszen ezt idővel még mind meg lehetett volna való-sítani; hanem igenis, abban, hogy e végzetes napon a szép hadsereg úgy szólván teljesen elszéljedt, önbizalmát, reményét egy jobb jövő iránt végképen elveszté, a fegyelem fölbomlott, s általános csügge-dés szállotta meg a szíveket. A legnagyobb rész vak kétségbeeséstől vagy a kikerülhetlen fátum érzetétől elfogúlva, páni rettegés közt, avagy tompa apáthiába süllyedten várja vala a történeendőket. E meg-döböntő hangulat nyomása alatt még azon ezredek is, melyek a harcban részt nem vettek, jobbra szétoszlának.

Elveszett a hit az ügy győzedelmében!

A harc tüzetes leírása e helyütt nem lehet föladatunk,¹ mint-hogy Ocskay abban közvetlen részt nem von,⁰ de igenis vizsgáljunk

1 Az e fatális ütközetről, különösen a mindkét részről elesettek és foglyok lét-számáról összegyűjtött s feldolgozott hiteles adatokat legbővebben «*A trencsényi csa-táról, 1708.*» ez. a. megjelent újabb tanulmányom tartalmazza, a «*Hadtörténelmi Közle-ményeké* X-ik kötetében (1897).

2 Kapott ugyan a fejedelemtől rendeletet a csatátérre sietni, de — saját vallo-mása szerint — már későn, csak akkor t. i., midőn az ütközet már javában folyt. (L. Ocskaynak 1710. január 2-iki jegyzőkönyvi vallomásait, alább.)

*Tavincan dalla parte della
Poggio.*

TRENCSENY VÁRA, A CSAKATÉREML, :708.

(z.16. lap.)

kell a körülményeket, melyek az ütközet elveszésére döntőleg hatottak: *mert ezeknek előidőzésében Ocskay Lászlónak nagyon tetemes része volt.*

Tudjuk mindenekelőtt, hogy ő puskaporozá fel a katonaságot a Viard elleni strázniczai szerencsétlen próbára, melynek sikertelenségét a fejedelem előre megmond; és láttuk, mennyire lehangoltatt a lovas hadaknak azon legjobb része, mely Pekryvel, Ocskayval Morvában odajárt, a nagy fennhéjázással sürgetett vállalatnak Stráznicza alóli megfutással s Szakolczától való gyors visszavonulással végződése folytán. Növelé e lehangoltságot ama körülmény, hogy a közvélemény a tábornak a Vág balpartjára visszaköltözésében a Sasvárnál állomásozó Heister elüli hátrálást látott; végre a gyalogság harczkedvének elvesztésére nem kevéssé folyt be az önszántukból kívánt beczkói ostrom megtiltása.

Csoda-e, ha az ily lehangolt, elkedvetlenedett, önbizalmát veszített had, — főként az ú. n. «*mezei hadakat*» értjük, mert hiszen a regulárisok, pl. a nemes testőrség, az udvari palotás-ezer, Fierville ezrede, Luzsinszky karabélyosai, stb. Trencsénynél is megtették kötelességüket, — mindjárt a csata elején oly ingadozó magaviseletét tanúsít vala, kivált a Pekry vezényelte jobbszárnyon? És Pekry majdnem épen ugyanazon ügyetlen mozdulatot követte el Szoblahónál, a mit Stráznicza alatt Ocskay figyelmeztetésére tőn.

Vannak egykorúak, kik a Vágón való visszaköltözést is Ocskay befolyásának tulajdonítják. (És van is némi igazuk, mert Trencsény megszállását ő és Ottlyk sürgették legjobban). Ilyen az egykorú Senkviczi *Kolinovics Gábor*, (szül. 1698 f 1751.) e megbízható adatokból, élő szemtanúk nyilatkozataiból stb. dolgozó lelkiismeretes történetíró, a ki idevágó megjegyzéséhez még azt is hozzá teszi, hogy *Ocskay ezen időben már a császáriakhoz hajlott.** Neve-

* *Kolinovics*, «Historiarum Libri XII» című, sajátkezűleg írt s 1728-ban sajtó alá rendezett nagy művének jelenleg birtokomban levő eredeti példánya 703. lapján így szól Rákóczinak a Vágón visszaköltözéséről: «Die 30. Julij cum aliquot cohortibus (Rákóczius) obviam progreditur Brezovam usque; tametsi verò complures toto virium robore ad Sassinium Csesareis occurrerent censerent: vincit tamen aliorum sententia.» t. i. hogy a gyalogságot átküldje Morvánkához. «Rákóczius cum equitatu Csejtensem viam remansus, magno suarum partium damno, quod animum despon-

zetes észrevétel, oly hiteles író tollából, és pedig *mindkit főművében* egyformán említve.¹

Igen sok ok odamutat, hogy Kolinovicsnak igaza van. Ugyanis Ocskay, noha még *színleg* majd egy teljes hónapig kurucz marada, — *miért?* meg fogjuk látni, — mindazáltal a strázniczai nap óta kardját a császáriakra többé ki nem voná, s kétértelmű viseletével már egy hét múlva a trencsényi harcz után többek gyanúját felkölté maga ellen. Továbbá, saját vallomása s kétségtelen hitelű egyéb adatok bizonyítják, hogy Ocskayt régi ismerőse, egykori ezredtulajdonosa: gróf Pálffy János császári tábornok, s közvetlenül — mint Pálffy eszköze — Pyber püspök tántorítá el Rákóczitól s csábítá át a császár pártjára. E tekintetben Kolinovics állításával nagyon összehangzó adatokat lelünk Bercsényi 1708-iki leveleiben.

Pyber László, almysiai ez. püspök, esztergomi vicárius, Rákóczi kegyelméből nyitrai főispán s az ottani püspökség javadalmainak hasznélvezője, ez utóbbi minőségében többnyire a Trencsény-megyeyei szkacsányi kastélyban lakott, szomszédságában Ocskay múlt téli és tavaszi hadállomásának, Bánnak. Az egymást gyermekkoruktól fogva jól ismerő, egymással némi rokonságban is álló két férfiú így, természetesen, gyakran összejött. S Pyber még februárban, midőn a császári hadak főparancsnoka ideiglenesen Pálffy volt, ezen utóbbi-tól valami titkos levelet kapott, *egy asszony* útján. Bercsényi a dolognak neszét vévén, a püspökre gyanakodni kezdé, magához hivatá, faggatta, és Pálffy levelét előmutattatta; majd utasítá őt: mit feleljen Pálffynak? A mire ismét micsoda válasz érkezék a császári tábornagtól szintén kéz alatt, megint előadatá és megküldte a fejedelemnek.²

disse ac jam fugere metu Haisteri crederetur, nisi fors istud Ocskayi ad Caesareas partes propendentis fuerit consilium.»

1 Lásd és v. ö. a Nemzeti Múzeum kéziratárában, lat. föl. 389.SZ. a. lévő *Commentdriusait*.

2 *Bercsényi 1708. február 20-án* írja Kis-Tapolcsányról Rákóczinak: «Pyber Lászlót hozzám várom, majd serio szóllok neki, megkínálom bémenni (Pozsonyba); lássuk, nem lesz-e beteg belé? Ha felvállalja, — bizony mingyárt felküldöm Föl-ségedhez pro instructione; de nem érthetek egyébaránt olyat, hogy odavágyna.» (*Archív. Rákócz. V. 543.*) *Ismét, február 27-én ugyanonnatt:* «Pyber László urammal eleget beszéltem; *ime, titkon egy asszony által micsoda levelet küldött neki Pálffy*

A következmények után valószínű, hogy ezen, Pálffy és Pyber között Bercsényinek tudtán kívül kezdődött, de tudtával folytatott levelezés mellett, a ravasz püspök oly dolgokban is érintkezik vala amaz asszony útján Pálffyval, *melyeket Bercsényi előtt mélyen elhallgatott*. És mert Pyber a Kollonics halála óta üresedésben álló győri püspökséget óhajtá elnyerni, mely czélból a bécsi udvarnál érdemeket kelle szereznie: ily érdeműi nagyon alkalmasnak kínálkozék a *nagyhírű Ocskay László átcsábítása a császári pártra*. Ocskaynak pedig jellemtelenségét, állhatatlanságát mind Pálffy, mind Pyber még a régi időkből jól ismerték volt.

Ehhez járul még egy sajátságos körülmény. Bercsényi, 1708. szeptember 23-án a füzes-gyarmati táborról Rákóczihoz részben titkos jegyekkel írott levelében említi: «Megvallom, juta eszemben, *hogy mondá Pálffy'*: az mely asszony szállott az (morvánkai) *hidnál Fölségeddel*, — *annak köszönjük veszedelmünket Trencsénnél!*»* Ki volt ez az asszony? Váljon nem ugyanaz-e, a ki Pálffy és Pyber-Ocskayék között már február hó óta közvetíté a titkos levelezéseket? És nem üzenhetett-e a Kolinovics tanúsága szerint ekkor már a császáriak részére megnyert Ocskay, ettől a nőtől Pálffynak titkos és azon döntő pillanatokban nagyfontosságú dolgokat Rákóczi hadseregéről? Minők például a Trencsény-vára alá indulás, a csapatok valódi létszáma, lehangoltsága, melyik ezredek a kedvetlenebbek, s hogy a már bizonyára a brezovai hadi tanácsban megállapított hadrend (ordre de bataille) szerint, a legkevésbé gyakorlott mezei hadak fogják a Pekry alatt álló jobbszárnyat képezni, és Pekry mennyire önállóan, vigyázatlan, stb. A következmény ugyanis megmutatta, hogy *Heister* Túrna alól, Rákóczi előnyös hadfelállításának láttára, csata nélkül akart Trencsénybe vonulni, ellenben *Pálffy* figyelmezteté őt a Pekry vezényelte szárnyra, kérvén a maréchal: engedné meg neki *saját felelősségére* megtámadni ez ingadozó

János; kire, mondja, semmi választ nem tett. Fogdoztam rajta; kapdozna ugyan az békességen: de nem látja maga is így módját.» (U. o. 552.1.) *Ismét, április 23-án*, Besztercebányáról: «Ez, úgy ítélem, éppen inteniója szerint esik Fölségednek, az mint-hogy *Pyber* uram által is, quasi in hanc formám írva, *mi válasza gyütt Pálffy Jánosnak?* ime, alázatossan accludálom.» (U. o. 637. 1.)

* *Archív. Rákócz.* VI. 96.

magatartási! szárnyat! És az itt s ezen támadás folytán keletkezett zavar voná maga után az egésznek összebomlását.

Mindezek, természetesen, csak hozzávetések, de — mint hisz-sziik — nem alaptalanok; és ha nem alaptalanok: *akkor Ocskaynak a trencsényi csata elvesztésében, mint mondók, nagyon tetemes része van.* A mint is jól értesült egykorú írók, pl. a csatában a fejedelem udvarbeliei közt személyesen jelen volt *iff. gróf Teleki Mihály* brigadéros és erdélyi tanácsúr,¹ valamint Buchholtz György János naplói-író, kézmárki tanár *a csatavesztést egyenesen Ocskay áruújának rójják felt!* A főérdemet ugyan Pálffy, önként érthetőleg, a bécsi udvar előtt magának tulajdonította, nem is jogtalanul.

Ocskayt, a trencsényi ütközet napján a menekülő Bercsényi, — ki a csatában, Kolinovics és a Berényi-napló összevágó adatai szerint sebet, csak könnyű kar-sebet kapott, — Isztriczén találá; hol a dőzsölni szerető dandárnok a Szlavniczai Sándorok ma is álló ódon udvarházában elköltött ebéd után, tiszteivel még asztalnál üle. A borozgatók előtt két kántáló diák állt, épen Jacoponinak «*A világ múlandóságáról*» című híres hymnusát énekelve, — midőn a sebesült fővezér a vesztett harc hírével belépett.³

Bercsényi az üldöző ellenség föltartóztatás ára rendelé a dandárnokot. S most bezzeg jó lett volna, ha ennek pihent ezrede csopor-

1 Gróf Teleki, most sajtó alá rendezett naplójában írja az augusztus 3-iki gyász-eseményről, idevonatkozólag: «. . . Az fejedelemmel az ló (a csatában) megesis, ábrázatját összerontja. Más lóra kap s elszalad. Jósa (Mihály) nevű generál-adjutantja az nap labanczczá leszen. *Ocskay László, ez is conspirált, és az parancsolat szerint, maga directiója alatti jooo emberbűi álló haddal félreáll és segítséggel nem leszen; Bezerédy is ezen Ocskayval már conspirálván, labanczczá akar lenni, de csudálatossan kézre kerül,*» stb.

2 «Anno 1708. 3. Augusti omnis Hungarorum militia per proditionem Ócskai-anam ad Trenchinium dispersa est atque concussa; imo parum aberat, quin et ipse Princeps Rákóczius captus fuisset, qui in fuga lapsu equi nimis lsesus in facie, vix evasit.» Jegyezé be Joannes Georgius Buchholtz, Diariumába, melynek kézírata a kézmárki evang. lyceum könyvtárában őriztetik. (337. l.) Ő tehát határozottan Ocskayt okolja Trencsényért.

3 «Fugitivus cum vulnere Bercsényius, in villa Isztricze, ubi et Castellum Sándoriorum habetur, offendit *Ocskayum*, jam jentaculum (*prandium* volt az már, messze lévén Isztricze Tumatól!) sumentem, cui siquidem bini scholares hymnum D. Jacoponi de mundi vanitate accinerent, *jam tūm alterius animi ab illó suspicitur.*» o Kolinovics, Hist. Libri XII. 706. V. ő. Ocskay augusztus 12-iki levelét Bercsényihez.

tón lesz vala; de tudjuk, hogy mind elszólj észté a falukra, és így csak mielőbbi összeszedését ígérhette. Azonban egyelőre még ebből sem lón semmi: mert az elveszett harcz rémítő hírének hatása alatt, — melyet a menekvők, szokás szerint, még nevezetesen túlo-zának, — a bátorsága vesztett katonaság sehogy sem akart össze-gyülni, kényelmesebbnek találván az apró csapatokban falukon való iddogálást, vagy erdőkön bujkálást, mint a túlerőssé vált ellenség elleni éjjeli-nappali portyázást és tábori sanyarúságokat. Valószínű, hogy *ekkor már* Ocskay is csak *színre* látott hozzá egybegyűjtésökhez. Augusztus 4-ére a Nagy-Tapoicsánynyal szemközt fekvő Szolcsányhoz rendelé ugyan őket össze: de midőn Heister e napon Bánhoz érkezék, s portyázó könnyű-lovasságát Rákóczi tábori pod-gyászvonatának elnyerésére (azonban *hiába I*) Chinorán és Tapolcsány felé száguldoztatá, — Ocskay maga sem ment Szolcsányhoz, hanem előbb nejét s gyermekeit a Bajmócz vára mögötti Privigyére kíséré, azután Nagy-Ugróczig visszajött: de itt a portyázó németek hírére megfordult és augusztus 5-én Novákra, majd beljebb, vissza Privigyére szaladt, útközben egyesülvén Czelder Orbánnak és Winklernek Trencsény alól menekülő maradék-hajdúival. És onnét Privigyéről még ő kéri Bercsényit, hogy küldje utána azt sem tudja hol lévő ezredét, — majd ilyen meg amolyan hasznos próbákat fog tenni vele, betör Zsolna felől Morvába, etc.*

* «Nem kétlem — írja *Ocskay* Privigyéről 1708. augusztus 5-én *Bercsényi*-nek Léva tájára, — mai napon Novákról Írott levelemet kezéhez venni méltóztatott Exciád, declarálván Bánban érkezett ellenségnek Chinorán és Nagy-Tapolcsán felé extendált portáztatását; melyre nézve magamnak sem lehetett Szolcsánhoz penetrálnom, s a mint informáltattam: odarendelt hadamnak már híré sem hallani a táján; hová takarodott? nem érhettem ekkoráig. Minekokáért kinteleníttem magamot mellettem való csupán szolgálóimmal retirálnom Túrócban, elől-hátul széledő hadainkot tartóztatván és magam segítségére csuportoztatván, oly szándékkal: mihelt háromszázra (lovast ért) verődhetem, azonnal *Morvába* teendő irruptiómmal revocálhassam és distrahálhassam az ellenséget, mely által Méltóságok hadai öszvecsuportozásának nagyon is használhatok. *Holnap ugyanis ezen szándékom effectuatiójára* (ez csak *ürügy* volt!) *Zsolnához veszem utamat*, Luzsénszky uram hadának öszvehajtására, már is prsevic bocsátván hat vármegyére currenseimet az elszéledett hadaink Méltóságok tábora eligazításának okáért, melyeket velem tegnap megegyezett Orbán Czelder egy részében, más részében pedig Vinkler uram magával elvitt. Illavai postírunghban is eddig continuouskodó Réthey uram két seregét hallván Bicsé táján lenni, azokat is contrahálom segítségemre. Azon-

Rákóczit, — midőn a csatatéren a futni kezdett Pekry-féle jobbszárny visszafordítására testőrségével és karabélyosai egy részével árkon-bokron keresztül rohanván, egy tátongó vízomlás átugratásánál nyakát szegett lovával elesése, arczán s homlokán súlyosan megsebesíténé, — lándzsákra fektetve, vérző homlokkal, ájultan vivék el a harcz mezejéről az erdőbe. S ekkor kezdődött csak az igazi réműlet, mivel a hadak a fejedelmet véresen, kópjákön feküve látván hordoztatni: azt hívék, — elesett, és csak holttestét siet megmenteni hű környezete. E villámgyorsan terjedett rémhírre bomlott fel aztán az egész harczvonal, kivévén a hamrii erdőben felállított némely gyalogezredeket, ú. m. az udvari palotásokat, Fierville lovag regulárisait — a kik közüi 328 főből 203 esett el, — báró Perényi Miklós és Czelder Orbán vitéz hajdúit, kik nem tágítva, négyszögöket formáltak, s még igen sokáig kétségbeesetten védték magokat. De ez már csak a végküzdelem vala; annyit mindazáltal eredményezett, hogy három óra hosszait tartván, az ellenség főerejét elfoglalta, kifárasztá, s ezáltal időt szerze a hadsereg romjainak a menekülésre.

Midőn a fejedelem magához tért ájulásából, — már minden el volt veszve. Kalaúzai a meredek Inócz (Inowetz) hegy sűrű érdéin vezették keresztül, hol főudvarmesterével az épen ezen vidékbeli Ottlyk Györggyel találkozott. Ez azután Zlatniktól Bánba kalaúzolta őt, hol első pihenőjét tartá. Innét tovább indulván, sötét estve érkeztek Nagy-Tapolcsányra s a Nyitra vizén által Szerdahelyre, hol a Zerdahelyiek kastélyában szállának meg. Ezen ma is fennálló tisztos, ó épületben tették az első rendes kötést az orvosok a nagy szabadsághős sebeire;¹ és ideérkezék nagy sebes robajjal a hű Bottyán tábornok, a ki Nyitra-Ivánkánál fekvő táborában az első futóktól értesülvén az ütközet gyászos elvesztéséről: rögtön kirendelő 600 legjobb paripás huszárját, s ezek élén nyargalva, lóhalálában siet vala szeretett és veszélyben tudott ura megmentésére.² A sebe-

ban pedig, hogy előveendő próbának előmozdításában annál alkalmasabb lehessenek méltóztassék Exciád regimentemet Bellusához (Bellus, Trencsényben) utánam expedálni.» (*Eredeti, az Országos Levéltárban.*)

1 Beniczky G. naplója, 150. 1. — Kolinovics, 706. 1.

2 Kolinovics, ugyanott, és Nemzeti Múzeum kézír. lat. fől. 398.

sült fejedelem láttára könnyekre fakadt, s fődözése végett a 600 lovas a Nyitra hídjánál és egyebütt a helység körüi őrség gyanánt állította föl.¹

Éjfél tájban megérkezék Bercsényi is,⁰ és a fejedelem két tábornokával haditanácsot tartá. Elhatároztatott, és tüstént futár is küldetett a parancscsal, hogy a Lajta mellett álló dunántúli hadtesttel Eszterházy Antal teljes erővel ismételje beütéseit Ausztriába, nyomúljon Bécshez minél közelebb, s kövessen el ott minden lehető ellenségeskedést, hogy az udvar kénytelen legyen Heister haderejének legalább egy részét odarendelni, és így ezen országrészekben idő és mód nyújtassék az elszéljedt csapatoknak összegyűjtésére. Azonkívül a Dunán inneni vármegyékben hirdettessék ki az általános nemesi fölkelés;³ hogy pedig a diadalittas ellenség előnyomulása addig is lehetőleg akadályoztassák, s az erősségek, főként az oly nagyfontosságú Érsek-Újvár és Nyitra, a netaláni ostrom esetére eleve mindennel kellőleg fölszereltesenek: e súlyos feladattal Botytyán bízott meg; hogy t. i. 4000 lovasával s az Ocskay- és Szalayezredekkel mindenfelé: Trencsényhez, Sellyéhez, Pozsonyhoz, a Csallóközbe, a Fehérhegyen túlra stb. keményen portyáztasson, az ellenséget, a hol és a mint lehet, tartóztassa, csapdozza, az erősségekbe gyalogságot vessen, élelmet, lőszereket stb. hordasson, mindent jó rendbe vegyen, és az eloszlott katonaságot mindenkép gyűjtessék, csoportoztassa. A fejedelem, nagyobb biztosság okáért vonúljon Szécsénybe, vagy még lejjebb, Egerbe; Bercsényi pedig másod vonalban, Lévánál fogjon állást, és az alsóbb vidékekbeli hadakat ott verje táborra.⁴

1 *Kolinovics*, az idézett helyeken.

2 *Ottlyk György* önéletírása. (Történelmi Naplók, m. 1.)

3 Az idevonatkozó nyiltparancsok másnap, augusztus 4-én Kis-Tapolcsányról adattak vala ki. — V. ö. *«Botytyán élete»* 239—240. l.

4 U. o. és *Beniczky* naplóföljegyzése: «Hogy történhető' valamely felé való irruptiójának az ellenségnek, az elszéledt hadak miatt, ő Felsége a bányavárosoknak s Garam mellett való földnek atyaiképen prospiciáljon: Méltóságos Fő-Generális (Bercsényi) urat, Generál Botytyánt és Ocskay Lászlót feles (?) hadakkal a tájára commendirozott.» 151. l. *Gróf Csáky István* is Losoncziúl 1708. augusztus 10-én így ír Károlyinak, a trencsényi harez rövid vázolását elerebocsátván: *«Egyedül az vigasztal hamarjában bennünket, hogy sem Generális Botytyán János, sem Ocskay László Brigadéros uraimék magok corpuusaival jelen nem voltak, kik most is körülötte csipkednek és*

Augusztus 4-én reggel tovább indultak ehhez képest, a fejedelem Bercsényivel Kis-Tapolcsányra, Bottyán pedig Nyitrára, mindenekelőtt e várat rendbeszedni, azután Érsek-Újvárhoz, honnét mint központból, fáradhatlanul intézése — bár ezer és ezer baj között — rendelkezéseit mindenfelé. Ezen erélyes hadvezér és rendkívül buzgó hazafi, roppant tevékenységet fejtett ki eme gyásznapokban, s úgyszólván maga volt, ki az általános zűrzavar s bódultság közepette fejét el nem veszté.¹ Augusztus havának majdnem minden napjáról fenmaradt levelei — Rákóczihoz, Bercsényihez írva — véghetetlen becsű kútffiót képezik e szomorúan érdekes idők történelmének, a legközvetlenebb világításban tüntetve föl az állapotokat. Azonban mi most, tárgyunkhoz képest, csak rövideden szólhatunk ezekről, a mennyire t. i. az Ocskay életfordulatára nézve határozó befolyású viszonyok kellő megérthetése szükségessé teszi.

Heisternek Bántól leküldött egy erős lovas-osztálya Rákóczi után augusztus 5-én egész Kis-Tapolcsányig nyomult, melynek eleibe Bercsényi némi hadtörödékekkel Ottlykot és Szalay Pálnak azon környéken talált ezredét rendelé.- Bottyán pedig, miután augusztus 4-én Nyitra várat megvizsgálá s a parancsnoknak utasításokat ada, iváncsai táborát széjjelosztá az ellenség ellen: egy részét a Vághoz küldé, nyolcz századot a gimes-kosztolányi szoros elé, a merre Heister egyik szárnyának előnyomulása híret jelenték; a harmadik rész helyben maradt. Más hadai — Somogyi és Balogh István-félék — Gútához a Csallóközbe s Pozsony elejére száguldának, az érkező dán segélyhadak csípdezésére; maga pedig a tábornok augusztus 6-án belovagolt Újvárba, hogy ott a parancsnokkal és főtisztekkel értekezvén, minden előkészületet megtegyen a védelemre. A mint is a várbelieket lelkesíté, s a Nyitra zsilipjeit felvonatván, Újvárt mesterséges vízöntvényekkel véteté körül.³

egyenes útazástúl tartóztatják (Heistert). Mi is elszéledett hadainkat Sághoz és Szécsénhez igyekezzünk gyűjteni.» stb. (*Eredeti, gróf Károlyi-leveltár.*)

1 Mily elcsüggedett hangulatban volt e gyásznapokban még maga a fejedelem is: érdekesen mutatja Károlyihoz augusztus 5-én Kis-Tapolcsányról írott levele. (Lásd *«Bottyán élete»*, 241. 1.)

2 *Ottlyk György* önéletrajza, 112.1. — *Bercsényi* augusztus 7-iki levele. (*Archiv. Rákócz.* VI. 13.)

3 *Bottyán* augusztus 6-iki levele Bercsényihez. (*Eredetiről*)

Egyik vitéz őrnagya, az Orosz Pál tábornok ezredbeli Szabados Thót Márton, Pozsony-Szent-Györgyön fogott állást 300 huszárral, honnét Pozsony alá és a vereckyei hídhoz vigyáztán, már augusztus 4-én tudósítja Bercsényit és tábornokát, hogy hat regiment dán hadat a németek óránként várnak Pozsonyba; de más részről panaszkodik, *hogy katonáit a portyázásokról Ocskay visszaparancsolta*. Utasítást, kér tehát: mitevő legyen? Mert ő helyéből rendelet nélkül ki nem mozdúl.¹

Ocskaynak ezen zavart okozó önkényes beavatkozása — mely önhatalmú intézkedéseit az augusztus 5-iki idézett levelében foglaltak is megerősítik — mindenesetre igen különös, sőt gyanús; mi jogon rendelheti ő vissza a felsőbbjei által kiküldött portákat? mi jogon bocsáthat currenst «hat vármegyére» Bercsényi és Bottyán megkérdezése nélkül? még a hadak csoportosulási irányait is önként kijelölven.

Szerencsére mások, különösen *Bottyán* és *Eszterházy* egészen másképp fogák a dolgot, s lelkes buzgalommal működének. «*Isten engem úgy segéljen, — kiált fel az előbbi, Újvár alól augusztus' 7-én Bercsényihez írott levelében, — kész vagyok élni-halni nemzetem és hazám mellett! Szívből, lélekből cselekszem.*» Panaszosan említi, hogy Balogh István és Csáky ezerei, noha a harczon sem voltak, mégis igen hazaszéledének; Somogyié még, igaz, teljesebb, — de csak Szalay Pálé jőne mielőbb: mert sok felé kell a had! Majd összegyűjtöm a többit is. «*Én, valamit csak hazám s nemzetem boldogulására elkövethetek, hazafiúsági buzgó véremtől s egyszersmind Kegyelmes Urunk ő Felségének letett hitese kötelességemtől viseltetve, utolsó csepp vérem kiontásáig, oly szívvel mind kezdettem, mind két (jó és bal) szerencsében folytatni kívánom; a mint is innét indulásommal igyekezem azon: vagy eleit, vagy utolját (a németnek) marsban vagy helyben megüthessem.*»²

1 «Azonban egy tizedesem az portárú eljött: már az portákon nincsenek az katonáim, azt mondván a tizedesem, hogy Brigadéros Ocskay László uram parancsolta volna nekik az eljöveteleket; úgy van-é, vagy nincsen? nem tudhatom. Kérven alá-zatosan Exciádat, méltóztassék parancsolni: mitevő' legyek ezen katonasággal? Mert én order nélkül meg nem mozdúlok, hacsak az ellenségnek erősen való jövetelit nem látom.» (Sz.-Thót Márton, Bercsényihez. *Országos Levéltár.*)

2 *Eredeti levél, gyűjteményemben.* — Valami portája e napokban a morva széleken szerencsével is járt: *gróf Csáky István* legalább az ipolysági táborból augusz-

Eszterházy pedig augusztus 2-án, 4-én s 7-én a Lajta és Fertő mellől — hol Rüszt, Feketeváros és Nezsider erődjait bevette, — több mint tízezer emberrel ismételve betört Ausztriába. Csapatái fölverték Bruck külvárosát, fölgázolák Bécs környékét, s oly ropant rémülésbe ejték magát a birodalmi székhely külvárosait is, hogy a «lineák» oltalmára — egyéb had híjján — a császári arciéretestőrség vezényeltetett, és kicsibe múlt, hogy a Favoritéban (a mostani Therézianum) időző József császár a belvárosba be nem szaladott. Eszterházy kuruczai 1000 foglyot, 2000 rakott szekér nyereséget, s 3000 darab marhát hurczoltak és hajtottak el Ausztriából.¹ Ezek folytán futár futár után küldetett az udvartól Heisterhez — az első már augusztus 5-én,- — sürgető parancsokkal: siessen Bécsbe és Dunántúlra, hogy a főváros nyugalmit rettegető kuruczszágot hátrább szorítsa!

A császári tábornagy bosszankodva, hogy előnyomulását nem folytathatja, augusztus 6-án megfordúla Kis-Tapolcsánytól, 7-én Zsitva-Verebélyhez, s 8-án a Nyitrán alól két mértföldnyire fekvő Berencshez szállott. Bottyán fürge lovasai ott forgolódtak mindenütt körülötte, s mint az Újvárba bejött Thúróczy-féle kétszáz hajdú a tábornoknak jelenté, a júniusban labanczczá lett ezredes *báró Pongrácz Gáspárt* Verebélynél kinnszorítván, *levágták*.³ Ez Ocskaynak egykori alezredese s későbbi kedves ivópajtása volt. De nem halálosan vágatott le, — mert sebeiből felgyógyult.

Heister 8-án Berencstől — hol Kér felé, a Nyitra szigetébe szállott, — latinúl írt kimondhatlanúl gögös és hánykolódó nyíltlevelet intéze Nyitra vára helyőrségéhez s lakosaihoz: minden habozás nélkül adják át a várat holnapi odamenetelével; különben, hacsak legkisebb ellentállást megkísérlenek,—tehát az anyaméhben lévő magzat-

tus 14-én ezt újságolja Károlyinak: «*Fejérhegyen túl bizonyos katonaság maradván (Ocskaytól), alkalmas szerencsével jártak*, mivel az passusokon lévő hadait ellenünk (a német) mindenütt felszedte volt.» (*Károlyi-levéltár*.)

1 A *báró Berényi-napló* 1708. augusztus 4., 5. és 7-iki bejegyzései. — *Eszterházy A.* tábori könyve és ezen időbeli levelei. — *Kölinovics*, stb.

2 *Berényi-napló*, Pozsonyban, augusztus 5-én: «Haister után curír ment, hogy gyűjjön vissza.»

3 *Bottyán*-nak Újvárból Bercsényihez augusztus 8-án írott levele. (*Gyűjteményekben*.)

nak sem adand kegyelmet, a parancsnokot pedig elevenen négygyé vágatja.¹ Hogy fenyegető szavainak súlyt adjon: egy, 7-én portaközben elfogott Emőkéi Tarics István nevű — azelőtt császári szolgálásban állott, de az Imperiumból hazaszökött — derék főhadnagyot, a fennálló és Nagy-Britannia s Hollandia mint közbenjáró hatalmak által biztosított rabkicszerelési szerződés (chartelle) megsértésével, fölakasztatott.- Mindazáltal a meg nem rettent várparancsnok, báró Révay Gáspár, az augusztus 10-én reggel csakugyan a vár alá nyomult német hadaknak kemény ágyúlövésekkel adott feleletet.³ Mire aztán Heister még az napon a Vág mellé Sopornyihoz takarodik vala, s táborát ott hagyván, maga Pálffival n-én Pozsonyba mene, hová a bérbe vett és már rég várt dán ezredek is, — 2000 lovas és 4000 gyalog — 12-étől 15-éig érkeztenek.⁴

1 Egykorú másolat, az *Országos Levéltárban*.

2 *Bottyán* augusztus 8-iki levele Bercsényihez. — *Légrády György* tudósítása Nagy-Apponyból augusztus 10-éről Pyber Lászlóhoz. — *Szluha Ferencz* rabszabadító biztos átiratai Tarics kivégeztése ügyében báró Salzer komáromi várparancsnok és cs. biztoshoz, stb. — *Bottyán* tábornok a derék Tarics méltatlan halálának megtorlása végett felírt a fejedelemhez, a ki is Egerből, augusztus 16-án válaszolja neki: A mi *Tarics hadnagyunk* Hajszter parancsolatjából lett méltatlan felakasztatását illeti: azt *igenis, revancsolni akarván, az iránt vészi Mlgos Fő-Generális Úr orderét.*» A fejedelemnek e levele után nem kételkedhetünk többé, hogy a cartell-szerződés megsértésével kivégeztetett Tarics ért a kuruczok, visszatörlesül hasonló rangú császári fogoly-tisztet akasztottak föl Érsek-Új vár ott. (Rákóczi udvari cancelláriájának 1706—1709-iki kiadványi jegyzőkönyvében foglalt kivonat. Nemzeti Múzeum, *báró Jeszenák-gyűjtemény.*)

3 «Midőn végeztem leveletem, hozták hírű, hogy 2000-ig való német kimenvén az táborról, Nyitrát próbálni ment, az hol is actu szólnak az ágyúk, — idehallik dörgések.» (*Bottyán*, augusztus 10-iki, Újvárból írt levelének utóirata.) Továbbá ugyan *Bottyán* jelenti augusztus 12-én Újvárról Bercsényinek: A német «Nyitra alá tegnapelőtt csapott volt; instructióm szerint procedálván sógor Révay Gáspár commendáns uram, dicsíretesen viselték magokat, — külső palánkjához (a városnak) még csak nem is közelített. Tarics nevű szabad-hadnagy rabbá esvén, micsoda prsetextus alatt akasztatta fel Pálffy? nem tudhatom; ha parancsolja Exciád, duplán is revanche-olhatjuk, s ha csak könnyen elhallgatjuk, továbbra nem jó consequentia lesz belőle.» És augusztus 13-án újból: «Ennekelötte megírtam vala, hogy Haister Nyitra mellett lévő táborában Tarics nevű hadnagyunkat *másodmagával* felakasztatta, azon okból, hogy *ennekelötte két esztendővel Imperiumból lejött*; kinek érdemetlen halálát az recenter fogott rabokban lehet revanche-olni.» *Légrády* is, idézett levelében. És *Ebeczky* s *Berthóty István* augusztus 10. s n-iki leveleik Bercsényihez. (*Országos Levéltár.*)

4 *Báró Berényi Ferencz* naplójegyzetei. — *Bottyán* levelei. — *Kolinovics*.

Bottyán csak nagy-nehezen szaporíthatta s tarthatá együtt, — saját pénzét is, számos ezer forintot, kiosztogatva köztük, — a kedvét, önbizalmát veszített katonaságot; mindazáltal nem szűnt meg portyázóit a Csallóközben föl egész Püspökiig, Gúta, Séllye és Szered alá, be a Fehérhegyekbe, s különösen a német tábor körüi sűrűen küldözni, kik is számos foglyot hordának Újvárbá, vágtak is itt-amott: de nagyobb csapást nem tehetének, mert aránylag kevesen voltak, és mert Heister Berencsnél is, Sopornynál is vizek közé szállott, s a táborból csak nagyobb tömegű csapatokat enged vala kimenni. Szóval, noha Trencsénynél győzött: kénytelen volt mégis óvatosan eljárni már is, minthogy fáradhatlan s mindenre kiterjedő figyelmű hadvezérrel állá szemközt.

Bottyán augusztus 9-én élénken sürgeti Bercsényitől Szalay ezredét; de ezen dandárnok, két nappal azelőtt a varsányi (Hont vármegye) táboron írott levelében panaszkodik szintén Bercsényinek, hogy még a *strázsniczai expeditiókor* ezredének felénél több annyira kimerült s megromlott, hogy Ocskav Brezovától mint sántáit lovú maródiakat leküldé a málhás-táborhoz. Ekkép most is jobbára tisztekkel kénytelen portyáztatni; öt század teljesen szétment, vagy szolgálatképtelen, zászlóikat szekéren hordatja. «Én ugyan — folytatja — parancsolatja szerint Exciádnak visszamegyek: de tartok attúl, ennyin sem maradunk. Tudom én, Bottyán uram azt fogja mondani: ennyi zászlóval vagyok, s így szolgáljak! *Spiritus est promptus, sédcaro infirma*. Hasonfele is az katonának mezítláb,» stb.¹ Íme, ilyen haddal kelle Bottyánnak a diadalmas ellenséget feltartóztatni!

Lelkesítette, bízatta, ígérettel s ezüstpénzzel tartotta őket, csak hogy valamire boldogúlhasson. «Ezen hadat — írja Bercsényinek, Újvárból augusztus 10-én — nagy munkával tartom, mert csak imígyamúgy van; azért assecuráltam: ha jószágomat el kell is adnom vagy zálogosítanom, megfizetek, ha másunnét fizetés nem leszen. — A rémülés ezen a földön már szűnik; csak bár jobban gyülekeznek az had! *Ocskay László uramnak hírit sem hallom*, holott a dolgoknak jobban való folytatásáért kívánnék ő Kglmével communicatiót tartani.»²

¹ Szalay Pál eredeti levele Bercsényihez. (*Országos Levéltár.*)

² Bottyán e levelének eredetije gyűjteményemben.

De Ocskayval bizony, ekkor már nehéz volt valamire menni; mert ő sem kérdett, sem hallott: hanem a mint Privigyéről megírta, csak elmene, a közügygel nem sokat törődve, feleségével, gyermekeivel, szolgálival és a háborúban összeharácsolt tömérdek kincsével,— a Facskó-hegyszoroson át Trencsény vármegye éjszakai részeibe, Lietava és Zsolna felé.¹ Útközben még egyszer írt Bercsényinek, ismételve kérvén őt saját ezredének s a Luzsinszkyé itt lévő részének sietős utánaküldésére; a többi azon a tájon van, azt majd föl fogja szedni, a környékbeli tótsággal együtt. Bercsényi — nem akarván őt e criticus napokban elkedvetleníteni — megtette kívánságát: utána indítá a maga szépen összegyűlt ezredét s a Luzsinszky-féle töredékeket; de egyúttal a szintén Trencsénybe ment Ottlyknak is megírta: igyekezzék a «tót imperium» fölkeltésére, s úgy tegyenek Ocskayval diversiót Morva felé, háta mögött az ellenségnek; tán «az is tenne valamit!»*

A fejedelemnek azonban ez az intézkedés nem tetszett. Ottlykban bizék, — Ocskayban nem. Mit is keres ez a pár excellence katona ottfenn Zsolna táján? mért nem forgolódik inkább Bottyánnal egyetértve az ellenség tábora körüli? holott ezrede épen megmaradt. Trencsényben a tótok fölbuzdítására elég volna Ottlyk, s legfőlebb még Luzsinszky. Szóval, Rákóczi lelkében Ocskaynak gyanús viselkedése és egy hozzá beküldött, Pybernek szóló levele már némi sejtelmet költött fel, és ez a sejtelen nagyon is alapos vala. Szükséges a fejedelemnek idevonatkozó sorait idéznünk:

«Ottlik, igenis — válaszolja Egerből augusztus 13-án Rákóczi, fővezérének Losoncziúl augusztus 11-én kelt iménti levelére, — jó munkában eredeti, *csak secundálná Ocskay; de, megvallom, nem szeretem: feleségestül jár Zsolna táján, s nem ott, a hol az ellenségnek hallja hírét.* S nem is várhatjuk Morva sarczoltatása által

1 *Thüróczy Gáspár* ezredes újságolja Privigyéről augusztus 12-én Bercsényinek, «dass dér Feindt ist auch auf Puchó penetriert, und auf *Sylein* sein Vorhaben hat, *alhoó dér Herr Otschkay* auf sie passt.» Ő is tehát fölszedvén Bajmócz környékéről 500 puskást, ezekkel s hajdúival a facskói szorost fogja megszállani. (*Országos Levéltár.*)

2 *Bercsényi*-nek Losoncziúl 1708. augusztus n-én Rákóczihoz írott levele. (*Archív. Rákócz. VI. 14.*)

folyamatját hadakozásunknak, ha meg nem zabolázzuk (az ellenségnek) elébb itt ágáló erejét, — kire nézve *csak revocálni kellene Ocskayt*; lármáskodnék Ottlik, Luzsinszkyval. *Pyber Lászlónak* szölli levelét (Ocskaynak), melyet imé Kglmednek küldök,¹ Sréter (János, tüzérségi felügyelő) küldötte kezemhez; *szükségesnek látom, hogy m egvizsgáltassa Kglmed.*»~

Rákóczinak e sorai fölötte fontosak tárgyunkra. Ezek első *határozott* nyomai az *Ocskay ellen* felkölt gyanúnak. «Határozott» nyomokat írtunk, s a melyek egyenesen Ocskay ellen irányultak; mert a legelső, de személy szerint kevésbé határozott nyomok Bottyán tábornoknak jutottak tudomására, a ki már néhány nappal előbb, úgymint *augusztus io-én* ezeket jelenti Érsek-Újvárról Bercsényinek:

«Nagy szívem fájdalomával értettem elfogdosott raboknak kemény examenjek által hitek után tett relatiójokbúi, hogy *vagyon egy valaki közöttünk, a kinek egész regimentestül való labanczczá létének terminusa még akkorra volt, a mikor az ellenség Verebélyhez érkezett, (augusztus 7.); szándékát akkor véghez nem vihethvén, most is úgy beszélék (a német rabok), hogy minden órán berencsi táborukba várják.*»³

Bottyán foglyai igazat vallottak; csakhogy ő és Berthóty István újvári parancsnok — kivel a tábornok tanácskozott e dolog felől — a közvetlenül körülöttük lévő ezredesek között keresték a rabok által megnevezni nem tudott árulót, s az igen elkedvetlenül Balogh Istvánra kezdtek gyanakodni, noha alaptalanul, és titokban szemmel tartották. Bercsényi sőt maga Rákóczi sem valának mentek ezek után a gyanútól Balogh ellen, s helyeselték szemmel tartását, — de egyébre fakadni ellene semmi ok nem forgott fönn.⁴

1 E mellékelve volt levél ma már nincs meg; érdekes volna pedig tudni: mi tünt föl benne Sréternek, és mit talált Rákóczi is szükségesnek a megvizsgáltatásra?

2 *Archív. Rdkócz.* II. 301.

3 *Eredeti levél, gyűjteményemben.*

4 «Isten ne adja, hogy én valakit hitében bántani kívánnék; de hazafiúsági buzgó véremtől viseltetve, kívántam Exciádnak tudtára adnom: vagy Somogyi, vagy Balogh István léssen; Somogyihoz kevesebb a gyanóság, — minden cselekedeti s néha beszéde is és kedvetlensége arra mutat hajlandóságot *Balogh István-T&k.* Én conferáltam a dolgot ittvaló commendáns urammal, — vagyok jó vigyázással alattomban reája. Kérem Ngodat, bocsáttassa (fegyelmi fogságából) Kereskényi László obrest-

Így Ocskaynak már ekkor munkában levő árúlása annyival gonoszabb volt, mivel ártatlan emberre vetette előre árnyékát, bár egészen véletlen folytán. Balogh István, noha a trencsényi csapást követett országos rémülés hatása alatt elveszté reményét az ügy diadalában s kedvetlenül beszélt és lanyhán szolgált, — mindazáltal nem aljasodott árulóvá; ellenben a bekövetkezett tények után csaknem bizonyos az, hogy Pálffyék — hihetően a Pyber útján kapott ígéret szerint — Ocskayt várak ezredével a verebélyi vagy berencsi táborra. Nem is valószínűtlen, hogy Ocskay, ha augusztus 5-én egyesülhet ezredével Szolcsánynál, s Ugróczytól nem kénytelen a portyázó ráczok elül Privigyéhez visszafordulni, nem csatlakozott volna-e már Verebélynél Pálffyhoz? De ama ráczok, természetesen, Ocskaynak szándékát nem tudták, avagy ha tudták is: Ocskay már csak az ekkor vele lévő Czelder- és Winkler-gyalogok miatt sem mehetett közjök; s ha mehetett volna is: mégsem mene *ezrede nélkül*. Mert az árulónak érdemeket is kell szerezni, és Ocskay csak *ezredével*, vagy ha lehet, még több kurucz had törbe ejtésével remélheté magát kedvesnek a császári táborban. Ezért sürgeté annyira Bercsényitől ezredének maga mellé küldését, sőt ezen kívül a Luzsinszky- és augusztus 10-én még a Czelder-ezredeknek is vezénylete alá adását.

Ugyanis Trencsényből, Lietava vára alól, — a hová családját s ingóságait költöztette, — augusztus 10-én ismét írt Bercsényihez: «Privigyéig, sok kóborlásra indult, elszéledett hadnak felverésétül tartván (!!), feleségemet, gyermekimet s kevés portékámat addiglan kísérvén, másnap (augusztus 5-én) azonnal Exciád parancsolatja szerint Szolcsán felé hogy vettem útamat, — csak az isten ellenségnek

lajdinandot el, hadd jöjjön a regimenthez, mert reá (Baloghra) semmit sem merek bízni. Vágón túl actu is feles katonasága vagyon, — semmi úttal nem revocálhatom Isten tudja, mi lehet a dologban!» (*Bottyán*, imént levelében.) Mire *Bercsényi* — Losoncztúl, augusztus 12. — ekként ad véleményyt Rákóczinak: «Balogh Istvánnak ha nem volna is szándéka, félek rajta: az gyanóság labanczczá teszi; Somogyinak vettem válaszat, de Baloghnak nem, s magam is inkább gyanítom azt, mint Somogyit.» (*Archív. Rákócz.* VI. 16.) *Rákóczi* erre másnap Egerből így válaszol: «Balogh Istvánról való hímek valóságát csak Isten tudja; de annak más mediumja nincs, hanem a Kereskényi felküldése s magának az Kglmed oldala mellé hívása, Vágón túl folytatandó operatióának színe alatt.» (U. o. II. 302.)

szemközben való portájától megmentett Ugrócz táján, zsámbokréti völgyen. Mire nézve elszorítottván hadamtól, kintelenítottam Tórócz vármegyén által ide Trencsén vármegyébe retirálnom magamot.» A mi igen czélszerűen esett, — dicsekedik, — minthogy «szintén beérkezésemkor Morvából (Wlárán át) generális Hochberg mintegy nyolczszázad magával Oroszlánkő vár alá Pruszkára szállott, erősen várat kérvén.» De a várparancsnok — úgymond Ocskay, — általam felbízotva (?) tagadólag felelt; sőt mivel hírt bocsátottam Lietavához érkezésemről, és hogy sok had nyomói utánam: a többi várak is (Óvár, Budatín, Bicse, Vág-Besztercze, Lednicze, Kaszavára, stb.) és a vármegyei nemesség újra nekibátorodának, Hochberg pedig annyira megfélemlék e stratagémámra, hogy Pruszkáról hátrább telepedett. Kérem tehát Exciádat — folytatja — «méltóztassék ezen földnek és a váraknak is megtartására nézve, — az ki szomszéd vármegyéknek is nagy kedvet nyújt, — *magam regimentjét és a mellé egy gyalogot is, ámbár csak Urbán Czelderét is, utánam* indítani: bízom Istenemben, ily confusióban is megvigasztalhatom ezen tartományt, és azonfeljől közben Morvát is háborgathatom, mely által a Haister ereje is distraháltatik, segítvén azzal Méltóságtok hasznos operatióit.»*

Mivel pedig időközben Bercsényitől augusztus 8-án Szécsényen kelt rendeletet von, melyben ismételve fölhivatik a Bottyán hadtestéhez való csatlakozásra, — Bercsényi Ocskaynak Trencsénybe menetelét akkor még nem tudá, — tehát augusztus 12-én újból ezen szellemben válaszol Lietava alól, színlett alázattal mentegetvén magát idejövetele iránt, s szokása szerint feldicsekedvén: minő hasznos volt idefordólása!

«Szécsénybül 8. praesentis költ Exciád méltóságos levelét szolgálai alázatossággal vettem. Melyhez képest, hogy isztriczei elválásom után írt hat-hét rendbeli alázatos leveleim eddig sem jutottak kezeihez Exciádnak, kiváltképen csudálkozom magam is. Való dolog, hogy Privigyéig kísértem vala szegény feleségemet, apróival együtt, sok elszéledett lézengőknek felverisétül tartván, — mindazáltal nagyobb reflexióval lévén hadi kötelességemre s hazafió-

* *Eredeti levél*, a Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltárban, Vörösvártt.

Ságomra, (??) másnap, kegyelmes ordere szerint hogy Szolcsánhoz indultam volt, s penetráltam is Kosztolánig, — csak az Isten tudja, mely szerencsétlenségbe estem volna Ugrócz és Simonyi tájára nyomakodott portás ellenség miatt. Melyre nézve is kintelenítettem visszacafolnom, és Túrócba sok túl-túl lappangó katonaságnak öszve-csoportoztatására (ez volt tehát az ürügy!) béfordulnom, az honnand Trencsín vármegyébe jöttem, Luzsinszkyanusok öszvegyűjtésére.» (Ezt maga Luzsinszky vagy alezredese Paur is véghezvitte volna!) Míg ebben és a trencsényi várak szükségéi rendbehozásában foglalatostkodtam volna: beérkezik Morvából Hochberg Pruskára s kériette Oroszlánköt; «értvén mindazáltal vármegyében híreket, mintegy hadastul, — visszacafolt, és a mint hírem érkezett, Trencsén alatt levő Kubra és Apátfalva (ma Opatova) nevű falukra szállott, kinek is recognitiójára szintén tegnap egy tisztet egynéhány ad magával expediáltam, várak is reportumátul. Igen helyesen esik pedig, hogy, a mint informál tatom, *az ezerem már felém nyomakodik,*»* mert innen egy étszaka megindulván, hajnalban megüthetjük Hochberget; «vagyok is teljes remésséggel: ha ott érhetem, szerencsésen járhatok fölverésében. — *Ottlik György* hoifmester uram is mai napon velem megegyezett, várván maga után óránként három vármegyének (Túróc, Liptó, Árva) insurgált nemességét; azokkal is azért megerősödvén, annyival is szerencsésebb lehetek azon kubrai ellenségnek fölgázolásában és morvái irruptiókban is.»

Továbbá, — hogy orderével ellenkező, önkényes eljárását kimentse, szörnyen dicsekedik: ha ő Trencsénybe nem érkezett volna most, már eddig várak és vármegye meghódoltak volna a németnek, «a mint megrémült vala az föld népe képtelen szaladásával; de ellenben sok ezer ember utánam jövő hadak stratagémájával mind az föld népét megvigasztaltam, s mind pedig az ellenséget megrémítettem (?), föntforogván Trencsénben is már hírem. Látja Isten, ha nem találtam volna beérkeznem, a mint a község elidegenedését tapasztaltam: nemcsak a várak — melyeknek megprófontozásában actu fáradozom, — de ezen tartomány is elesett volna birodalmunktól. Ezen szeglet lévén pedig szomszéd vármegyéknek is antemuráléja: méltó

* L. Bercsényi-nek augusztus 11-iki levelét, főlebb.

a conservatióra,» stb. Végre e sok — nagy részben hazug és költött — mentség és kérkedés után, hogy engedelmességet színleljen, nagy alázatosan hozzáteszi:

«Mindezeknek hátrahagyásával pedig, hahogy Exciád tovább is méltóztatik parancsolni Generális Bottyán urammal való conjunctiómat, — én engedelmeskednem kötelességem szerint kész vagyok ugyan: de ezen földnek is conservatiójáról méltóztatnék gondoskodni.»¹

Látjuk ezen és a io-iki levélből: mennyire igyekezik Ocskay kimenteni, sőt igazolni Trencsénybe menetelét Neki ugyanis, miután ezredével Szolcsánynál és úgy együtt a németekkel Verebélynél nem egyesülhetett, — egynél több oka volt Trencsénybe húzódni. O először is azért ment oda, hogy családját egyelőre Lietava várában bátorságba helyezze, ingóságaival; legfőltettebb kincseit pedig — úgymint készpénzét s drágaköves, gyöngyös arany- s ezüstmíveit — titokban valahová a szomszéd Lengyelországba küldje ki, nagyobb biztosság okáért, hogy, ha majd árulását végrehajtandja, a magyarok az ország számára le ne foglalhassák. Ezt bizalmas ismerőse, Budatíni báró Szúnyogh Gáspár és ennek menyé Szúnyogh Lászlóné, szül. gróf Eszterházy Júlia közvetítésével csakugyan valósította is; az ezen óvintézkedésből a zavaros időkben rosszat nem sejtő főúr, Ocskay kérésére ennek arany-, ezüst-pénzét, kincses ládáit, sőt még ezredének pénzét is, Budatín várából kiküldé lengyel földre Ziveczre, és ott biztos kezekbe, saját kötelező irata mellett letéteményezé. E dologról még csak Ocskay meghittjének Mednyánszky Jánosnak vala tudomásai

Második oka Ocskaynak az volt, hogy Privigyére visszatértek, az egyelőre (Verebélynél) nem sikerűit árulásról eszébe jutván régi dolgai, — talán a kötél is kezdé csiklandozni a torkát, s nem bízott eléggé Pálffy ígéreteiben; öneki, mint egykori gyilkosnak és többszörös hadi szökevénynek, kétségtelen írásbeli biztosíték kellett a legilletékesebb helyről, tehát a k. k. HoiF-Kriegsrathtól, és pedig nemcsak a császári kegyelem, de az árulása díjául ígért cs. kir. ezre-

¹ A levél eredetije Vörösvárt.

2 Ottyk György-nék 1708. november 7-én Zsolnáról Rákóczihoz írott levele. (Ugyanott.)

desi rang iránt is; csak így nézhetett biztosan jövője elé, — mert példák mutatták, hogy a vezénylő-tábornokok által osztott kegyelmet és rangot a legfőbb hadi tanács nem erősíté meg. S ő nem akart két szék között — pad alá kerülni. Érintkeznie kelle tehát ez iránt Pyber, illetőleg Majthényi Pál fehér-barát útján * Pálffyval; és mivel ahhoz, míg a decretum a cs. kir. hadügyministeriumtól megérkezik s titkos utakon kezeibe jut, — tetemes idő kívántatik vala: igen czél-szerűnek tetszhetett Ocskay előtt azalatt a távol Trencsénybe félrevonúlni. Itt ugyanis, a hadi vezénylet központjától és minden tábornoktól messze, magánál magasbrangú tiszt nemlétében — Ottlyk is csak dandárnoki rendfokozattal bírt — sokkal önállóbban intézkedhetett, vagyis inkább feltűnés nélkül kerülhetett az ellenséggel minden összecsapást, — míg a távolról jött tábornoki parancsokat ezerféle koholt mentséggel s szép szavakkal igyekezék kijátszani, mint leveleiből láttuk.

Harmadszor, azt hivé, hogy a határszéli Trencsényben, csak egyszer ezredét oda felkaphassa, ezt s a Luzsinszky és szintén magához kívánt Czelder-ezredet sokkal könnyebb szerrel juttathatja majd a császáriak kelepczéjébe, mint bent az ország központjában s a többi hadak közelségében tehetné; sőt reménye vala, hogy az egész vármegyét is — melynek nemességéhez rokonság s jó ismeretség köté — magával ránthatja, a 6—7 hegyi várral együtt: s ezért igyekezett mindenkép beleavatkozni a váraknak őt mint lovassági főtisztet épen nem illető ügyeibe. Mert úgy remélt a németektől nagyobb jutalmat, ha nem puszta kézzel pártol át, hanem mennél több hadat, (mint tervezé: két lovas és egy gyalog-ezredet s 6—7 váracs őrségét) játszik által kezükre, ráadásul egy egész vármegyével.

És míg ő így a minél nagyobb dimenziójú árúláson töri vala fejét: a naiv népköltészet mégegyszer szárnyaira vévé a híres férfiú nevét, s ott valahol a Csallóközben vagy a Vág-Duna mellékén, a trencsényi ütközet okozta elcsüggedés fájó hatása alatt megszületett

* Hogy a levelezések Ocskay-Pyber s más részről Pálffy között e fehér barát által közvetítettek, Ocskay elfogatása után 1710-ben maga vallotta ki. Majthényi Pál (nem azonos a hasonnevű *bárával*, ki 1706-ban Sümeg várával lett kuruczczá, 1711. elejéig az maradt, és hadi tiszt, adjutáns vala.) 1707. április i-én Nagy-Szombat alatt került a kuruczok fogságába, s azután színleg maga is azzá lón. (*Nagy-Szombati jezsuita-napló.*)

az a másfél századon át nemzeti keservvé vált, szívszaggató bús ének,
a *Rákóczi-nóta*:

«Jaj Rákóczi, Bercsényi!
Szegény magyarok vezéri,
Bezerédi!
Hová lettek magyar népnek
Élő tűkőri?
Nemzetünknek hírszerzői,
Fényes csillagi —
Ócskáy. . .»*

Bizony, ez a «fényes csillag» már ekkor homályba öltözék s
lehullani készült, oda a honnét előtámadt, — *a sárba!* . . .

* L. *Thaly*: «Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor Irodalomtörténetéhez./» (Pest, 1872. Ráth Mórnál.) H. köt. 209. 1.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Bercsényi intézkedései; Ocskayt Trencsényből Bajmócához, Nyitrahoz rendeli. Ottlyk újabb gyanúi; már Bercsényi sem egészen bízik Ocskayban, de elfogatni őt mégsem engedi. — Ocskaynak újabb hazug és áltató levelei; Ottlyk nem tágít a gyanútól, Ocskaynak lelkére beszél. — Heister egy rész hadaival átkel a Dunán, a más részszel Pálffy Nyitra alá indúl; Bottyán működése ellene és Újvár körüi. — Ottlyk, Ocskay, Pyber László; a két utóbbinak gonosz szándékai, ravasz színlelések, levelezéseik; Bercsényi gyanúja Ocskay ellen megint csillapul, s Rákóczi is kezd megnyúgodni; csak Ottlyk nem nyugszik, figyelemmel kíséri Ocskayt, s ez által némileg gátolja árulásának kiterjedését.

Láttuk fõntebb, hogy Rákóczinak Ocskay Trencsényben kószálása, — feleségestül, gyermekestül, pereputtyostól, — feltűnt, s ugyanazért Egerbõl augusztus 13-án Bercsényinek adott válaszában a dandámokot s ezredét onnan *visszahívni*, a Pyber püspökhöz írt és Sréter által felfogott gyanús levele ügyében pedig kéz alatt vizsgálatot tartani rendelé. Ezen vizsgálattal Bercsényi a szemes Ottlyk György fõudvarmestert s kiszolgált dandárnokot bizta meg, a ki a tótság felbízttatására s azon megyék fölkelésének szervezésére különben is Trencsénybe, szülõföldre ment. Egyszersmind, a mint a fejedelem iménti levelét vévé Bercsényi, — sõt részben már elõbb, mivel a Bottyán lovasaitól felfogott császári orderekbõl s német rabok valamásaiból Nyitra várának mielőbb szándékolt megszállása tűnt ki, — parancsokat küldé 1. báró Petrõczy Istvánnak, 2. Ottlyknak, 3. Ocskaynak; ú. m. az elsõnek, hogy a három vármegye fölkel t nemeségét indítsa *Bajmóc*hoz, s ha maga betegsége miatt velök nem mehetne, adja át a vezényletet Ottlyknak. Ez utóbbinak viszont, hogy a Trencsény- s Árva-megyei jó puskás, kaszás tótokat összeszedvén, egyesüljön Ocskayval, jöjjenek át a Facskón Bajmóc

hoz, és ha Nyitra vívása megvalósúl: húzódjanak lejjebb a Nyitra-völgyén Szolcsányhoz, Kolozsokhoz; itt fognak hozzájuk csatlakozni Czelder és Winkler hajdúi a Sréter által Zsamóczához gyűjtött Garam-mel léki tótsággal. S szállja meg a Zoborhegyét ezen gyalogság, alattok Ocskay a lovassággal, valamivel távolabb. Ekként együtt szép had-

erőt alkotván, onnét ők egy felől, s Bottyán délről Érsek-Újvár tájáról, maga Bercsényi pedig Ebeczkyvel Léva felől, — tehát három oldalról fognak a Nyitrát ostromló császári táborra kombinált támadásokat intézni; úgy, hogy a siker ez esetben igen biztosnak tűnt fel.¹ Végre Ocskaynak is ez értelemben parancsolt Bercsényi, megjegyezvén még Rákóczihoz szóló jelentésében:

«De, hogy Ocskay is ne láttassék prsetereáltatni: neki küldtem pátenst az mezei hadak, specialiter maga és Luzsinszky regimenti iránt,» és hogy Ottlik uram az vármegyékkel s ő az hadakkal összemenvén, egy jóforma corpust verjenek össze s gyűjjenek Bajnócztól az Nyitra mentében; s írtam Ocskaynak: mihelt közelít, több hadat küldök és azon corpust akarom reábízni; *(ez csak édesgetés volt!)* 6 onnan felől, Bottyán Újvár felől, s én Léva felől concommitanter lehetünk. *Talám felhozza ezen biztatás /»*³

Ekként Ocskay Trencsényből *visszahívatott*, minden ottani nagy maga-ajánlási, Hochberg elleni és morvái próbái daczára, melyek másként is nem voltak egyebek hazugságnál s kigondolt ürügynél. Sőt Ottlyk többet is átlátott. Alig érkezek ugyanis ez a ravasz lutheránus ember augusztus 12-én Lietava alá Ocskayhoz: az utóbbival s másokkal szőtt beszélgetései, tapogatózásai, a viszonyok gondos megfigyelése, végre tán holmi fölfogott levelek nyomán is azonnal reájött, hogy Ocskay árulást forral. Rögtön tudósítá erről Bercsényit levélben és szóbelileg bővebben Beniczky Gábor hadbíró által; egyszersmind ajánlkozók: csak némi megbízható katonaság küldessék hozzá, — ő kész Ocskayt elfogni s vele lévő «sok prédáit bitang portékáját» fölveretni.⁴

Beniczky oly gyorsan jára, hogy augusztus 14-én délután már Szécsényben a fővezérnél volt, s még az nap este tovább küldetett a fejedelemhez.⁵ £ *bár Bercsényi hallgatott volna ekkor Ottlyk*

1 Bercsényi-nek Szécsényről augusztus 13. és 14-én Rákóczihoz írott levelei. (Archív. Rákócz. VI. 17—20. 1.)

2 E pátenst Bercsényi irodáján kelt egykorú mása gyűjteményemben.

3 Archív. Rákócz. VI. 19«!•

4 Ottlyk-nsós. 1708. augusztus 29-éről kelt s későbbi levelei Rákóczihoz. (Vörösvártt.)

5 Archív. Rákócz. VI. 19. 1. Ottlyknak Beniczky által Bercsényihez küldött levele, — fájdalom mind máig lappang, vagy éppen elveszett.

tanácsára, — a rút és oly kártékony árú lás csirájában el lesz vala fojtva! De Ottlyk bizonyítékai nem voltak teljesen meggyőzők, s Bercsényi oly nevezetes és népszerű hadi főtiszttel szemben, mint Ocskay, hirtelenkedni nem akart. «Ez, megvallom, — írja — *rút ábrázatú dolog*: nem hiszem mindazáltal még *egész resolútióját* (Ocskaynak az elpártolásra) lenni; az valóságos, hogy igen nagy animadversióra való dolog még *tiltalmam ellen* annyira (Lietaváig) vonódni, — de azt én mégis *az hirtelen rémülésnek* (Ocskaynál?!) tulajdonítom inkább, csak azért is, hogy most másként nem lehet. (?) Ha szintén desperáltak is némelyek: de — elhiszem — időtűi várnak s nem hirtelenkednek. *Es így jobu azt most bonis modis reparálnié#*¹

Bercsényi tehát, noha maga is kárhoztatta Ocskayt, nem engedé meg elfogatását, sőt — tekintvén a nyomott közhangulatot, — szelíd módokkal óhajtá őt a jó útra visszatéríteni; idevonatkozik levelének alábbi, már idézett helye is: «hogy Ocskay is *ne láttassék praeterélatni*.» stb. Bizonyára ily szellemben utasítá Ottlykot is a további teendőkre nézve, s hogy Ocskaynak beszéljen a lelkére! Ottlyk eljár tiszteben. Augusztus 16-án Zsolnáról tudósítja a fővezért a trencsényi állapotok és Ocskay felől. Mint jelentéséből kitűnik, mind az a mit Ocskay augusztus 10. és 12-iki leveleiben trencsényi tevékenységéről s ennek fényes eredményeiről nagy dicsekedve írt, — nem volt egyéb szemtelen hazugságnál. Trencsénvben Ottlyk mindent a legnagyobb zavarban talált. Luzsinszky maga halálos betegségben, alezredese Paur hideglelésben feküdt, őrnagyuk Szent-Iványi Márton pedig, a kit ily körülmények közt az ezred vezénylete illet vala, régóta Liptóban múlatozott; ekkép a gazdátlan had — különben a legjobb csapatok egyike — elszóljedt a falukon, dorbézolt és borzasztó kihágásokat követett el. Ocskaynak, ki ott ült vesztég Lietava alatt, eszébe sem jutott őket összerendelni, holott ezen ezred egybegyűjtése volt egyik ürügye Trencsénybe jövésének. Ottlyk szólott a beteg Luzsinszkyval, parancsot küldé a Liptóban gyülekező Czelder Orbán ezredesnek: Szent-Iványit fogassa el; — a kisebb tiszteknek

¹ u. o.

² «Soha bizony excessivusabb hadat Luzsinszky uraménál nem láttam; maga kórságos, Paurt hideg löli, Szent-Iványi Márton, főstrázsamesterit, írtam Orbán Czelder»

és katonáknak pedig meghagyá, «hogy Bellusra szálljanak és ott vigyázzanak, portázván Trencsény felé és vigyázzván morvái excursiókra. Mert ma egy hete (tehát Ocskaynak, ki augusztus 6-án érkezett Trencsénybe, már *ottlétekor*) esett lárma *ezt az földet egészen megszalasztotta, még a hadi tisztok is szaladtak Árva felé bagázsiákkal, senki nem recogno se díván ellenséget: kicsoda s micsoda?»* Pedig hát ez az egész morvái ellenség (Ocskaynak Hochberg tábornokról s 800 emberéről szóló hazug híre) «nem volt több 60 *pajtárnál* (morvái lovas-határőr) és 400 *gyülevész hanákságnál*»¹ Ezért pirongattam — folytatja a főudvarmester — mind Ocskay uramot, mind Luzsinszkyt (ezt betegsége menti), hogy béhúnyt szemmel nézték.»

Ottlyk továbbá fegyvert fogatott a trencsényi tótokkal, különösen a Lednicze vidékiekkel, kik Rákóczi jobbágysai s jó puskások voltak; megvizsgálá a várakat, melyeket mihelyt jó rendbe vehet, vissza készül vala Bajmóczhoz, hogy rendelete szerint ezen várat védképes állapotba helyezze. Végre, Ocskayt mégegyyszer elővette, s hogy érzületét más oldalról is kikémlelje, reá akará őt beszélni: szállítsa nejét és ingóságait, (hogy arany- és ezüstmíveit Lengyelországba küldé, azt Ottlyk ekkor még nem tudá,) a kevés biztosságot nyújtó Lietava helyett *beljebb az országba*; s e czélból Árva várában (mely akkor Thököly révén részben Rákóczit illette) szálást ígért neki. *De Ocskay semmikép sem fogadd el ezen ajánlatot* a mi Ottlyk gyanúját ellene csak megerősíté. Újabb parancsot kért tehát Bercsényitől.² Ezen fölül az ily feladatokra igen ügyes és

demek: mindgyárt árestomba vigye, mert négy hónaptúl fogvást regimentjénél nem volt, hanem Liptóban vendégeskedik. Luzsinszky uram hada eddig egészen a falukon ezékázott.» (Ottlyk 1708. augusztus 16-iki levele Zsolnáról Bercsényihez. *Eredeti gyűjteményemben.*)

1 *Okolicsdnyi Mihály* árvái alispán 1708. augusztus 15-én Kis-Palugyáról tudósítván Bercsényit, hogy Czelder és Bonefous ezredei már jól összegyűltek s másnap fognak indulni Ottlyk levelére nézve 2000 árvái puskással a főudvarmester s Ocskay mellé Zsolnához, — egyszersmind írja: Ma vettem Ziveczről levelet; semmi segítsége a németnek Sziléziából nem ment s nem is megy, «*hanem morvái pórokbeni összegyűlt volt valami ötszázig való gyalog és valamely kevés lovas, azok megprófuntozván Trencsint, Illavát és Beczkót, — azonnal visszamentek.*» Nem volt igaz tehát az sem, hogy Kubrához szállának. (*Eredeti levél az Országos Levéltárban.*)

2 «Ocskay mindeddig helyben volt Létava alatt, egész portékástul; persvadeál-

szemes főudvarmester, valami, úgy látszik Ocskaynak vagy ettől Pybernek szóló levelet is feltört, hogy kitapogathasson egyetmást belőle, — azután megküldé Bercsényinek. Kie volt e levél, és mit tartalmazott? Nem tudni; hanem fönmaradt a vörösvári archivumban két kis czédula, melyeket Ottlyk, sajátkezüleg írva, beléje dugott. Egyike így szól:

«P. S. Felszakasztottam ezen copertát, mert a mint látom constitutiókat: adná Isten, ki ne fakadjon az, a mit írtam Nagyságodnak Beniczky uram által; marhákat is (Ocskayét) onnan felül (Sztropkórúl) lehajtanak, más rossz indiciumok is vannak, az kiért keményebb móddal praeveniálni kell sietséggel.»

Ottlyk tehát augusztus 12-étől 16-áig tett újabb nyomozásai eredményéből is meggyőződék gyanújának alapos voltáról, s gyors és szigorú eljárást javasla újból Bercsényinek. Másik czédulájára pedig ezt írta:

«P. S. Ocskay uramnak elég praedicatiót csináltam; de öcsémet Mednyánszkyt nem szánnám vasba veretni.»

Ocskaynak ugyan prédicálhatott. Beprédicált már annak — *Pyber püspök*, előbb! A mi pedig Mednyánszkyt illeti: ez János volt, Ocskaynak bizalmas barátja, a ki az ő kéréseire neveztetett ki a trencsényi fölkelés kapitányává, s ki által annak idején a vág-újhelyi ostromot annyira sürgeti vala Bercsényinél. Azonban Mednyánszky érzületére nézve Ottlyk csalódásban élt; mert ez — úgy látszik — jóhiszeműleg támogatta Ocskayt, az árulásban nem lón követője, sőt kincseinek lengyel földre kijuttatását később ő adta fel.

Luzsinszky ezrede ügyében, a Bercsényi-féle augusztus 14-iki, Ocskay iránti kíméletből kiadott pátens mellőzésével is azért rendelkezhetett Ottlyk oly szabadon, minthogy Rákóczitól aug. 13-án kelt parancsot von, melylyel a fejedelem a Luzsinszky-ezredet és a fölkelt pórságot egyenest a főudvarmester, nem pedig Ocskay parancsnoksága alá helyezi.* Újabb jele Rákóczi bizalmatlanságának a híres

tam ő Kglmének: küldje Árvába portékáját, ne tartsa oly gaz helyen, mint Létava; szállást is ígértem Árva várában, — *de látom, semmi intentiója nincs arra felé.* Tovább mit parancsol Exciád nékem? alázatosan elvárom.» (Ottlyk, augusztus 16-iki i dézett levelének végén.)

* Az Országos Levéltárban fenmaradt Rákóczi-féle minuták között olvassuk,

dandárnok iránt, melynél fogva Ocskaynak egész vezénylete csupán tulajdon ezredére szorítottatott, és ezzel is visszarendelték Trencsénvből a Nyitra-völgyébe. Trencsény vármegye behódításának és a más két ezred (Luzsinszky és Czelder) elárulásának tervei tehát kisíklottak kezéből.

S most szükség egy kissé másfelé is pillantanunk. A Bottyán által Bercsényivel rég tudatott ellenséges szándék: Nyitra-várának megszállása, valósításhoz közeledék. Heister már augusztus 14-én nyilván hirdette Pozsonyban, «hogy Nyitra alá megy,»¹ s ugyané napon a kurucz fővezér is azt írja Szécsényből: «Nyitrai obsidiót bizonyosnak tartom, az tegnapi curírom által küldött levelekből leginkább.»- Az emlegetett várszállás rövidnap múlva csakugyan be is következék, csakhogy nem személyesen Heister által. Ugyanis Eszterházy A. csapatai, a vett parancshoz híven, ismét átlépték a Lajta vizét, s oly gyorsasággal csaptak nagy erővel Ausztriába, hogy az épen kiint vadászó József császár maga is alig szaladhatott be előlük Laxenburgból Bécsbe. Egyéb roppant zsákmányt nem említve, 5—6000 drb. ökröt hajtottak el s a székváros környékét irtóztatóan megzavarták.⁵ A megkergetett császár felbőszült «a zshiványok» ellen, s most már újabb, határozott parancsot küldé — augusztus 16-án — a még mindig késlekedő Heisterre: tüstént menjen által lovasságának jobb részével a Dunán, Eszterházyék visszaszorítására; ez legyen legsürgősebb gondja! S a tábornagy, bár eléggé sajnálta, — ura parancsának engedelmeskednie kellett.⁴

1708. augusztus 13. Agrise dátum alatt: a *Ollik Uramnak*. Jóllehet Ocskay László brigadéros és collonellus hívünk, Luzsinszky ezerét maga commandója alá kívánta, a felszedett parasztsággal együtt: mindazáltal az említett ezeret és parasztságot Kglmed directiója alá adatni szükségesebbnek látván, megírtuk Fő-Generális úrnak, hogy Kglmednek directiója alá rendeltük.»

1 *Báró Berényi-napló*, augusztus 14-éről.

2 *Archív. Rákócz.* VI. 20. 1.

3 *Berényi-napló*, augusztus 17-éről: «Az kuruczok megént Ausztriába csaptak; ő Felségét úgy mondják, hogy szaladva ment Laxenburgból Bécs felé; nem tudom, hovávaló tőzséreknak 5000 s egynihány száz ökreit hajtották el.» V. ö. Eszterházy Antal tábori könyvét s ezen időbeli leveleit.

4 «Haister felől azt mondják: olyan ordere gyűtt Bécsből, hogy az hadakkal általmenjen az Dunán, a kit sajnál is, az mint mondják.» (*Berényi-napló*, augusztus 16-áról.)

Az udv. cs. kir. főhaditanács akként vélekedék, hogy a rácoknak Eszék s úgy Pécs tájáról és a horvátoknak Légrád felől már rég elrendelt támadásai, gr. Breunernak Styria széleiről teendő demonstratiói, s végre a Bezerédy Imrével már ekkor folyamatban lévő árulási alkunak valószínűsítése, elegendők lesznek a dunántúli kurucz haderők tönkretételére, ha még Heister vagy 3—4000 legjava lovasal által fog kelni Győrnél, s így Eszterházyékat egyszerre négy oldalról szorongathatják. Ezalatt az Érsek-Újvár ostromára szánt dán gyalogság pihenje ki hosszú útjának fáradalmait a cs. gyalogság nagy részével Gútánál, hová lassanként szállíttassanak Komáromból, Pozsonyból stb. az ostromlővegek. Pálffy pedig, a sopornyii tábornok a dán lovassággal erősítve, induljon Nyitra vívására, Lipótvárából hozatandó bomba-mozsarakkal, faltörő-ágyúkkal.

Mert a megérkezett dán segélyhadak képesítették a császári sereget, a kuruczok Trencsénynél megosztott hadereje ellen most már a Duna mindkét partján egyszerre támadólag lépni föl. Azonkívül amott — mint említők — Bezerédy, itt pedig Ocskay átpártolása áll a kilátásban, s mindkettő — méltán — nagy horderejű ténynek tekintett.

A rendelkezések e főntebbiekhez képest tétettek meg. A 4000 dán gyalog augusztus 18-án megindult Pozsonyból be a Csallóközbe, a Gútánál reájok váró cs. gyalog hadtesthez; ugyané napon szállott hajóra Heister, kihez a sopornyii tábornoki kivezényelt 3000 lovas húzódék az éj leple alatt Szered és Diószeg felé a Csallóközbe. Ezek valószínűleg a Dunán átkelendők. Végre Pálffy szintén 18-án — délután — indult ki Pozsonyból 2000 dán s ugyanannyi német lovasal, s este a Feketevíz földözete alatti Királyfalvához telepedék.*

Bottyán, habár ezer bajjal tudá csak összetartani Újvár körüli a iizetetlen, kedvetlen s épen azért faluzni, széledni szerető katonaságot: mindazáltal alig 3000 tényleges létszámú otlevő lovasságából mindenféle tudott vigyázó, portyázó, hírvivő csapatokat juttatni, s ezek és sűrűen járatott kémei által a császáriak minden legkisebb mozdulatáról jól s gyorsan értesült. «Az ellenség — írja aug. 15 én Bercsényinek — most is Sopornyinál fekszik, infantériája pedig még

* Berényi-napló. — Bottyán tábornok levelezései.

Csallóközben vagyon; nem tudom, micsoda hamis ember tudta Exciádat informálni, hogy Emőkéhez (Nyitra alá) szállott volna? Megérdemlené az olyatén hamis hírt hordozó, országrémítő, az akasztófát. Tudja Exciád, hogy ha a föld alá menne is azon ellenség tábora, — én azonnal megírnám. Tegnap az mi portásink az ellenség takarmányozóira csapván, sokáig nagy puskázást tettek. Nyitrra jöni-menni szabadon lehet, az communicatiót mindennap folytatom oda, Révay Gáspár uramot nemcsak tudósítom, de szüntelen biztatom is.» Másnap — aug. 16-án — új hírt küld: «Az ellenség Sopornyinál most is helyben vagyon, — táborából jött embereim referálják, *hogy tegnap hét mozsárt hozatott ki Leopoldból.** (Nyitrai készület.) A dánusok Pozsonyban vannak. — Ugyané napon Tornócznál csaptak össze Bottyán huszárai a sopornyi táborról szüleségért kijött 2000 némettel; augusztus 17-én pedig az áldozatkész és ügybuzgó tábornok, hogy hadainak annál jobb kedvök legyen az ellenség csapdozására: saját megtakarított készpénzéből harmadfél ezüstforintot adatott minden közembernek hópénz gyanánt.* Mily fényes ellentéte Ocskaynak, ki a maga összeharácsolt kincsei mellett, még ezrede pénzét is Lengyelországba lopta!

Ott is forogtak Bottyán huszárai mindenütt az ellenség táborai körüli. Egyik vitéz csapata, Iváncsay György, Balogh István-féle százados alatt, augusztus 18-án Cseklészig barangolt, hol tekintélyes foglyot ejtvén és tőle hírt vévén Heisternek, Pálifynak Pozsonyból éppen e napra kitűzött elindulásáról: előre Királyfalvához száguld, s ott egy sűrű berekben olymódon áll lesbe, hogy a németek őket észre nem veszik és *körülöttük* szállanak táborba. Iváncsay mindent 3 ól kiláthatott.

«Hogy előbb nem tudósítottam Ngodat — írja e százados másnap, augusztus 19-én este a Szencz és Szered közti Csatajéről Bottyánnak — az ittvaló hírekről, ez az oka, hogy oly helyre állottunk vala lesben Királyfalvához, a hová éppen Pálffy maga armádájával környöskörülöttünk szállott, a honnét éppen egy egész napestig ki nem mehettünk, s a honnét jól láttuk: Pálffy armádája mennyi légyen, a ki vele kijött most Pozsonyból; kinek is az szekere (a

* L. «*Bottyán elete*», 244—245. 1.

Altoságos Locumtenens to

Flóratoffan Bolgábol. Szóval
után Birtin most vessem
ki magát ari levelét, m
A hiva ad Gramolaj vagy
tiek vilagobittyaik, egy
uramra oritornak, h
granakobunk. Az E
feketék infanteriaja per
gyon, nem tudom mit
Excellenciát informálni
volna, holott a hly lines
bramisan portabó ember
Excellenciá, hogy ha ad fo
hly Taborn, in a hontul me
tollan Excellenciát, a hly

Méltóságos Fejedelmi Gróf
Bercsényi Miklós Magyar Or-
szágok Locumtenens és Fő-
Generális kivele képpen jó
kelemis úr és a Duxellin-
tájában tartózó alattvaló
Szécsényi. ^{hűtellellyel irám}

BOTYÁN TÁBORNOK SAJÁTKEZŰ LEVELE GRÓF BERCSÉNYIHEZ, 1708. AUG. 15. ÉRSEK-ÚJVÁRRÓL.

(Eredetije Thaly Kálmán gyűjteményében.) (274. lap.)

tábor podgyászvonata) lehetett másfélezer, hintója is volt vagy negyven. Melynek is a legjobb hada, négyezerig való, (a dán gyalogság) lement Pozsonytúl Gútához és kétezer pedig (a dán lovasság) Szeredhez. Ugyan az ki Sopornyinál feküdt némettség, azokból is háromezer gyűtt Haisterrel (inkább: *YLeiszteihez* J bé Csallóközbe, étszakának idején. Onnét Haister igyekezik Bezerédy ellen, *Pálffy pedig len, — úgy értettük — hogy szándékoznék Nyitva alá.* Az elmúlt étszaka hált Királyfánál, s onnét megindult Szeredhez,» vagyis a szeredi hídon át Sopornyihoz, az ottani táborra.¹

Midőn ezen a tényeknek tövéről-hegyére híven megfelelő tudósítást Bottyán, augusztus 21-én Rákóczihoz intézett leveléhez csatolná, már hozzá teszi: «Imé, újobban hozzák hírűi, hogy Sopornytúl az németnek lovassá megindulván, *Nyitra felé mavschévol.* En utolsó csepp vérem kiontásáig kész leszek körülötte forgolódnom.

S egyúttal jelenti, — valamivel, mint látszik, későbben, de még szintén ugyan 21-én — Bercsényinek is:

«Sietve adom Exciádnak értésére, hogy Sopornyihoz Pálffy circiter négyezer lovas némettel tegnap érkezett, az dánusnak gyalogja négyezerig pedig Gútához jött és helyben vagon. Azon Sopornyinál lévő lovas had egészen megindulván, Nyitra felé marschirol, — *már is az eleje Újlak táján jár.* Én Hül tájékára szállók, és melékezni fogom az ellenséget.»³

Pálffy augusztus 22-én már Nyitra alá: Köröskényhez szállá, a várbeliek kemény lövései között.⁴ Tábora némely jelentések szerint 7, mások szerint 8000 emberből állt, de a mely közt, mint Bottyán írja, gyalog nem volt több (?) tizenkét-száznál; egyébiránt nem is vala többre szüksége: mert a várórség nem számlált csak 4—500 hajdút

1 *Eredeti levél,* Vörösvártt. Pálffy bizonyára meg lett volna lepetve, ha valaki augusztus 18-ika éjjelén véletlenül figyelmezteti, hogy táborának közepette egy száznadnyi kurucz csapat tanyáz; mely is egészen észrevétlenül maradván, a tábor elindulása után szerencsésen megszabadulhatott, sőt Pálffyt Szered felé kíséré.

2 *Eredeti levél,* Vörösvártt.

3 *Eredeti levél,* gyűjteményemben.

4 «Tegnap szemem láttára szállott az német Felső-Köröskénhez, Nyitra eleire, — kemény lövést tettek az mieink reá.» (*Súgó György* levele 1708. augusztus 23-án Léváról, Bercsényihez. *Eredeti az Országos Levéltárban.*)

és a császári táborban dragonyos-ezredek is valának, melyek a szükséghez képest gyalog is harcoltak.

De hagyjuk egy kissé Nyitra dolgát, s tekintsünk újra Ottlyk, Ocskav és Pvbber László felé.

Ottlyk amaz augusztus 12-iki, Beniczky Gábor által küldött Ocskav elleni följelentő iratában, úgy látszik, Pvbber iránt is kifejezés gyanúját: mert Bercsényi ezen ügyben Rákóczihoz Szécsényről augusztus 14-én írott levelében a püspökről is megemlékezik, ámbár homályosan: «Píber László uram (a trencsényi harc után) Velkapolya felé szaladt volt, — már ismét házánál van Szkacsánban; *meg nem küldtem az levelet, hanem magam írtam neki indifferenter.* Szent-Benedekbül két akó bort küldtek volt egy pap által Pálffyknak, s az többi.»¹

E sorokból keveset lehet következtetni: de annyit mégis, hogy a fővezér Pybert immár gyanú alatt tartá, és hogy ama neki meg nem küldött gyanús levél alkalmasint az volt, a melyet Ottlyk felszakasztott, s Bercsényihez küldte. Maradt azonban fönn ezen időből Pybernek Bercsényihez intézett három levele, melyek bővebb világot vetnek a dologra, kivált az utolsó. E levelek Szkacsánban augusztus 16., 18. és 20-án keltek.² Az elsőben a trencsényi harczról emlékeztvén a püspök, vígasztalásúl csak ennyit mond a classicus költővel:

«Ludit in humanis Divina potentia rebus.»

Azután említi, hogy ő e harc után nem az előnyomuló németektől, hanem a magunk hadtöredékeitől félvén, «mert az elszéledett hadi népek között sokan magokat is ölték, fosztották,» — jónak látta a hegyeknek futamodni, honnét azonban most már visszatért. Tovább mintegy szemrehányás-forma kegyes tanácsokat (!) osztogat Bercsényinek: «Csak mi el ne bízzuk magunkat, quia humana consilia non valent contra Divina, és valamit Isten nekünk nem akar adni, — azt erővel el nem vehetjük. A föld népét is nem kell fölöttébb megterhelhetnünk, ut afflictis afflictio non superaddatur,» stb.

¹ *Archív. Rdkócz.* VI. 20.

² Mind bárom levél eredetije az *Országos Levéltárban.*

Már e levél hangulata is elég feltűnő: de még jellemzőbb a másik kettőé. A második, válasz Bercsényinek szécsényi aug. 14-iki «indifferens» levelére. Csodálkozik, hogy a szétoszlott hadakat mind- eddig sem lehetett még táborra gyűjteni; majd eme célzatos hazugsággal fejt meg a színlelt csodát: «De vegye Ngod is e converso reflexióba azt, hogy mind ezen (trencsényi) actió előtt s mind utána csak összeesküdtek (?) a hadak\ szokatlan rézpénzért nem könnyen öletik meg magokat; sőt a prédálást is a miatt jobban elkövetik és megszokják.» Azután a következő, részint irányzatos, részint rémíteni akaró, részint pedig egészen koholt hírekkel kedveskedik:

^{rf} 1. A dán segítség elérkezett. 2. A németek mind Érsek-Újvárt, mind Nyitrát még az idén meg akarják venni. 3. «A császár lejűn Pozsonyba, pro peragenda legali coronatione.» 4. F. hó 5. és n-én a nagy-szombati öreg-templomban nagy csoda történt (melynek tüzetes leírását külön mellékletként csatolá, de Bercsényi elhajtotta ezt s ma már nincs meg); mely csoda — úgymond — «méltó nagy consideratióra.» 5. Az augusztus 3-iki harcz után «feles katona lett labanczczá és Trencsénben vagyon, s onnét erre felé kezdettek csatázní; legalább vannak százan, egynihánvszor már a szegénység szaladásnak indúlt miattok.» Két-három századot kér ellenök iderendelni, «noha tegnap Ocskay uram ezeribűl is gyűtt két zászlóalja.»*

Ez az ötödik hír a legnevezetesebb. Ugyanis az ütközet után csak az egy Jósa Mihály hadsegéd pártolt át, köz vitézlő rend épen nem; a száz labanczról szóló tudósítás tehát pusztá koholmány, nyilván oly végből, hogy az ezen ürügy alatt odaküldetni kívánt két-három századdal is többet lehessen majd elárulniok Ocskayval; mert más célból mi szükség lett volna száz kóborló ellen még 2—300 katonára, midőn két század harczedzett Ocskay-huszár különben is már ott kéznél vala?

Vége a harmadik levélből kitetszik, hogy Pybert Bercsényi mind augusztus 14-iki, mind pedig egy második — a püspök által

* Ez bizonyára ama két század volt, mely Blasskovich alezreddessel Bercsényi vagy Bottyán által portára küldetvén a németek ellen, tőlök vagy másfélszáz lovat nyert, melyeket aztán augusztus 13-án a Nyitravölgyén «Bajmóczon alúl sokkal» kőtyavetyézték el, midőn őket Beniczky előtalálá. Úgy mentek volna aztán lassan föl, ezredesök után. (Archív. Rákóc. VI. 20.)

augusztus 20-án vett — levelével magához a fejedelemhez idézte. Mert élvén immár a gyanúperrel ellene, — szép szín alatt kézre akará őt keríteni, s nagyobb biztosság okáért Egerbe küldeni. Ezért a Pálffyval a múlt tavasszal kezdett titkos békealkudozások folytatását veté fel ürügyül, melyek miatt értekeznie kellene vele és a fejedelemmel; tehát jöjjön! De a ravasz főpap alkalmasint megsejdté idéztetésének valódi célját, s óvakodott belemenni a törbe. «Hogy pediglen — válaszolja Bercsényinek, — most innen az Folséges Fejedelemhez menjek, *nem látom hasznát* mindaddig, míg ki nem tanulom: most is abban a szándékban vannak-é (a császáriak), a mely Ível bocsátották vala hozzám *emberemet*? A minthogy *vissza is kiildtem*, mielt ideérkeztem, oly instructióval: menjen végére, már most mit beszélnek és micsoda intentióval vannak? (*Bizonyosan az Ocskay részére a k. k. Hoff-Kriegsrath-tól kiserzendő decretumért küldötte volt biz ő emberét* (a fehér barátot?) *vissza Pálffyhoz!*) Akkor ugyan olyanban voltak, hogy a miket Pozsonban föltettek, azt meg is adják, confirmálni is fogják, ha kiváltképen az idevalók is elfogadják. Továbbá azt is kívánta tudni a *keresztény ember* (a hercegeprímás?), ha magamtúl írtam-é, izentem-é? a mit írtam és izentem, avagy hírivei volt Ngtoknak is és engedelmevel? Harmadszor, kívánta azt is: engedje meg Méltóságtok, *bár csak egy óráig beszélhessen velem a keresztény ember a pisoi kilső kertben*} parola fidelissime vissza fog bocsátani. Vegye Ngod mindezeket jó consideratióban, és valamit jobbnak ítél, azt cselekedj e.»

Pyber ezen titokzatos levelét *Ocskayval tanácskozva főzte ki j* ugyanis mind Petróczy hadainak Túróczból, mind Ottlykénak Trencsényből e napon, augusztus 20-án kell vala Bercsényi meghagyása szerint Bajmócznál egyesülniök, és Ocskaynak is leérkezni ezredével a Nyitra völgyébe, Zsámbokrét s Tapolcsány tájára.² És Ocskay Ottlyk prédicatióiból, úgy abból, hogy a Luzsinszky s Czelder ezredeket, valamint a fölkelt pórságot nem az ő, hanem az udvarmester vezénylete alá rendelék, átlátván, hogy őbenne nem bíznak,

1 *Piso*, Pozsonynak rómaikon neve lévén: itt bizonyára a Lippay érsek ideje óta híre kapott Pozsony-külvárosi *prímás-kert* értetik.

2 *Archív. Rákócz*. VI. 25. és 34. 1.

sőt gyanús szemmel kísérik: tanácsosnak tartá az ismételt parancsoknak engedelmeskedve, Trencsényből leballagni. De csak Chinoránig jöve, s mindjárt 20-án átment Szkacsánba Pyberhez, titkos dolgukról értekezni. A mint is a püspök nagy örvendezve írja imént idézett aug. 20-iki levelében:

«Ocskay László uram ideérkezett egynéhány zászlóval (századdal); már nyugodtabb elmével vagyon ez a tartomány, még nem tartván se a leopoldi, se a trencsényi excursiótúl.»

Pyber e levelét, közös megállapodásuk szerint, Ocskaynak «cum plena informatione» küldött titkára vivé Szkacsánról Szécsénybe, utasításához képest — hogy az időt vontassák, — jó lassan: mert csak augusztus 23-án este érkezett Bercsényihez.¹ Ocskay azonban már *előbb*, htjából intézett a fővezérhez őt mindenkép megnyugtanni igyekvő s magát mindenre buzgó készséggel ajánló, valamint Bottyánhoz is szép engedelmisséget mutató levelet, mint közvetlen parancsnokához. Ottlykot ellenben titkára által bevádoló Bercsényi előtt, mint rosszakaróját. Sikerűit is a képmutató embernek, hazafias hűségétől áradozó s alázatos engedelmeskedést színlelő levelei- s üzeneteivel Bercsényit elámitania, úgy, hogy ez Ottlyknak augusztus 12-iki s 16-iki tanácsaira nem hallgatva, újból bízni kezdé Ocskayban.

«Ocskay és Ottlyk levelei — kiált föl Szécsényről augusztus 21-én a fejedelemhez Írott tudósításában, — quae disparitas! . . . *Ocskaynak megint, látom, inkább gustust, mint disgustust kell okoznunk; megírtam: maga s Luzsinszky ezereivel és Vág-melléki s Csejte tájéki tótjaival mozogjon ott (Nagy-Tapolcsány körüi?) alábbalább, és elsőbb dispositióimat tovább is nyomtam, mert látom: Ottlyk uramban van valami picantéria Ocskayra; az miket ír, nem elég megfogásához, — maga Ocskay mást mutat (mint róla Ottlyk ír) leveleiben. De, hogy azok conveniáljanak — nem lehet. Így mindkettőnek elég tétetik.»²*

1 Archiv. Rákócz. VI. 34. «Tegnap estve későn érkezett Ocskay embere, secretáriussa, Pyber László uramnak ezen levelével. Ocskay nem írt, hanem secretáriussa által üzenté: már orderem szerint Tapolcsán körüi van, s ugyan Szkacsánról expedialta. Maga ezere vele van, és Luzsinszkyt várja, s nem látom semmi más dolgát az akkori cofifusiónál.»(Bercsényi, augusztus 24-én Rákóczihoz.)

2 U. o. 28.

S ha már augusztus 21-én így ír Bercsényi: méginkább sikerült őt a 23-án hozzáérkezett s úgy ura, mint a püspök által betanított titkárnak elálatnia. Minthogy pedig mind Pyber, mind Ocskay jól tudták, hogy Bercsényi buzgó catholicus, Ottlyk ellenben nyakas lutheránus: e körülményt is igyekeztek ravaszúl felhasználni. A mint is a titkár elhitette Bercsényivel, hogy Ottlyknak ellen-szenve Ocskay iránt onnét ered, mivel az utóbbi, az illavai prépostot, a főudvarmester üldözései elül pártfogásába vette.¹ Ez igen tetszetős ok vala a makacs protestáns Ottlyk ellenében a hitbuzgó Bercsényi előtt, a kinek Ocskayról felköltött gyanúját ez az Ottlykról föltett hiedelem, — hogy t. i. a főudvarmester valláskülönbségből eredeti magánjellegű sérelem bosszújából áskálódik a dandárnok ellen, — nagyon megingatta; a mihez járulának még Ocskaynak hizelgő és hitegető hazug levelei és üzenetei, végre Bottyánhoz Írott szép engedelmes levele is, melyet e tábornok augusztus 24-én, a további hadi intézkedések végett beküldött Bercsényinek. Mindezek együttes hatása alatt Bercsényi gyanakvása annyira csillapúit, hogy Szécsényről augusztus 24-én estve költ levelében még maga kezdi mentetgetni Ocskayt a fejedelem előtt:

«Ocskayról nincs mit írnom többet, hanem hogy Ottlyk competentiajától (mindakettő dandárnok vala) fél; az minthogy Bottyánnak is mit ír, ítélje meg Fölséged: *utrum non sit signum obedientiaef* Ámbár engem itt tud is lenni: de már ezelőtt assignáltam vala egy levelemben Bottyánhoz. Az is nem rossz, hogy kéreznék onnan, az hová (t. i. túl a Fehérhegyeken) gondolja, hogy én nem bocsátom.»²

Látni való e sorokból Bercsényi gyanújának oszladozása, s viszont bizalmának tetemes növekedése Ocskay iránt. Jellemző játéka a véletlennek, hogy épen azon napon, melyen e sorait írta, vette a hív s eszes Sűgő György rabváltó biztos és főszállásmesternek Léván augusztus 23-án kelt levelét, melyben ez őt jóslatszerűn figyelmezteti: «Csak attúl tartok Kegyelmes Uram, *hogy az kikben leginkább*

¹ «Pro cognoscendo animo Ocskayano, accludáalom leveleit. *Az illavai prépost pártfogását nem felejtheti — látom, — Ottlyk uram. Moderáalom omnimode.»* (Bercsényi, 1708. augusztus 25-án Rákóczinak. U. o. 37.)

² Archív. Rákócz. VI. 36.

*bízik Excellentiád, — azokban fog átkozást szenvedni, látván az állapotokat, mint folynak.»*¹

Rákóczi ekkor távol, Egerben lévén, csak mások jelentései nyomán ítéltetett a harcztéri dolgokról; s a Bercsényi által felhozott okok az Ocskay és Ottlyk közötti gyűlölködésről oly plausibiliseknek tetszettek előtte, hogy ő is elfogadta a fővezére részéről érintett mentségeket, s osztá ennek leveleiben foglalt nézetét a dandárnokról. Ugyanis Rákóczi, Egerből augusztus 24-én ezt válaszolja Bercsényinek 21-iki ama levelére, melyben Ottlyknak Ocskay elleni «*lpicantériája*» főlemlítettik:

«Kglmed 21. írott leveléből Ocskay s Ottlik között való indulatokat látván: *azt én is csak annak magyarázom, a mint Kglmed, s nem is lehet arra ötét megfőgattatni*, annyival is inkább, mivel látom, hogy kívánna maga is iparkodni; de az is való, hogy el kell szoktatni ötét az táncz- és dorbévolástól.»² Ocskay tehát a tencsényi harcz utáni szomorú napokban is víg tánczczal, dobzódással tölté idejét.

A főntebbidézett augusztus 24-iki levélre viszont így válaszol a fejedelem —Eger, augusztus 26-án — Bercsényinek:

«*Ocskayban én is nem találok azokat, az mellyeket az hoptester* (udvarmester, Ottlyk) *ír; kinek levelét a végre küldöm, hogy ha látja Kglmed hasznosnak lenni, az inquisitiókról tehessen Kglmed dispositiót.*³

Hogy pedig Rákóczi gyanúja pár nap múlva még ennél is teljesebben eloszlott vala: mutatja augusztus 28-iki levele, melyben már azt javasolja Bercsényinek, hogy, ha Pálify Nyitrától beljebb, a bányavárosok felé találna nyomúlni: «*tehát akkor Morvába küldje bé Ocskayt.*»⁴

Ekkép látjuk, hogy Ocskay és Pyber együttes ravasz munkájának sikerűit az Ottlyk határozott föllépése folytán egyszerre oly fenyegetőleg fölmerült gyanút Bercsényinél és általa Rákóczinál lecsillapítani.

1 *Eredeti levél*, az Országos Levéltárban.

2 *Archív. Rákócz. II.* 304.

3 U. o. 308.

4 U. o. 309.

Ocskay e napokban, titkos czélnak palástolása végett, mint láttuk, igen sűrűen levelez vala Bercsényivel. Egy, Chinoránról augusztus 22-én írott hosszabb tudósításából ezeket emeljük ki:

«Bizonyosan írhatom Exciádnak, hogy Pálffy Sopornyinál conjungálván magát három ezerbűi álló lovas dánussal és annyi gyaloggal, úgy azoknak generálissával, tegnap Újlak és Lehota között megtelepedett; onnét hová léssen nyomulása? közönségesen Nyitrának obsidióját rebesgetik; elvállik mái vagy holnapi indulásával teljes szándékja. Haisternek azonban Ebergényivel s háromezer lovasal Dunán által már is megindulását nagyon bizonyítják, hihető, Dunántúl való hadainknak distractiójára. — Ezen följobbemlített ellenségnek motussát pedig akarván voltaképen experiálnom: *három rendbeli portámot is a tájára bocsátottam*; én pedig mindaddig e táján maradni fogok, míg helybűi ki nem nyom. Megírtam Ottlyk és Petröczy uraiméknak is: az vármegyék hadait öszvecsuportoztatván, denominált helyre (Bajmóczhoz) jöjjenek, — de a mint a tájáról érkezett emberek beszélnek, igen lassú az gyülekezetjük. »*

Látjuk e levélből, hogy Ocskay ezredét, mióta Nyitrába visszaérkezék, apró kémszemlészeti járatokkal folyvást foglalkoztatá, nehogy a legénység, a tevékenység szüneteléséből valamit gyaníthasson. Szóval, úgy föl- mint lefelé mindent elkövetett árulási szándékának elpalástolására.

Bercsényi, a mint Bottyán s mások jelentéseiből Nyitra megszállását megérti vala: míg egy részről saját táborát Tompához gyűjteté, addig más részről intézkedett, hogy a Szolcsány felől és a Zoborhegyéről tervezett támadások is az ostromló táborra el ne maradjanak. Ez értelemben expediálá vissza aug. 24-kén Ocskay titkárát rendeletével br. Petröczyhez, Ottlykhoz, Ocskayhoz. «Mai alázaatos levellem után — írja aug. 24-kén este Szécsényből a fejedele-

* *Eredeti levél*, gyűjteményemben. Másnap augusztus 23-án ismét Chinoránról tudósítja Bercsényit, hogy a dánokkal egyesült Pálffy tábora Sopornytól «már is Nyitrához érkezett, Kereskénynél megtelepedvén.» Nyitra megszállása most már tehát bizonyos. Pálffynak egy Nyitravármegyéhez intézett currensét küldi meg, és tovább írja: «Én az magam regimentjével ezen districtusnak consolatiójára, míglen ellenség ki nem nyom, végig subsistálok. Megírtam Ottlyk György uramnak is: azon vármegyék hadaival siessen conjunctiómra, operálódhassunk egész tehetséggel (??) ellenségén.) (Ocskay ezen utóbbi levelének eredetije az Országos Levéltárban őriztetik.)

lemnek — vettem Bottyán uram levelét. Ehhez igen apposite érkezett Ocskay embere; az ki már Chinoránál lévén, általa expediáltam mindgyárst, hogy Petróczy, Ottlik uraimék megegyezzenek Ocskayval, és felmászszanak oda Szolcsán megé az hegyek alá, Kolozsokhoz. Andrassy Pált expediáltam, hogy az (bánya-) városi és Garam-mellyéki tótságot felhajtván, Hrussó vára megett megegyezhessenek az gyalogok kik Ottlikkal gyűnnek, Andrassyékkal. Azalatt én is, az gyalogságot az hegyekben hagyván Andrassyval, három corpuskába verem magamat az lovasokkal, és azon leszek, valahol az nyakába ereszkedhessen! német uramnak mindenfelől.»¹

Mindenesetre czélszerű intézkedések valának ezek, — csakhogy késeiek. Bercsényi ugyanis azt hivé, hogy Pálffynak jó sokáig dolga lesz Nyitrával, miután ő és általában a magyarok, e várról nem keveset tártanak, noha a francia hadmérnök De la Mothe, midőn azt a tavasszal haderődítészeti szempontból megvizsgálá, csak 24 órára becsüli vala ellentállási képességét rendes vívás ellen. Ám a magyar főtisztek ezt csak francia fennhézásnak vevék, s másként vélekedtek; azért Bercsényi is váltig bízatta Révayt a várparancsnokot, és azt gondolái lesz legalább egy heti ideje a jól nekikészülésre, s azután ő, Bottyán és Ottlyk-Ocskayék majd ráütnek három-féléi egyszerre Pálffy táborára, — félbenhagyja akkor az ostromot!

Azonban, ismét csak egyedül az öreg Bottyán volt az, ki a várbeliek támogatására tényleg valamit tön. Ocskay, áruló szándéka szerint, aug. 22, 23, 24, 25-kén csak ott hevert Chinorán körüi, noha már vele volt egész ezrede. Bercsényi az Ebeczky és Babócsay-dandárokat és a többi hadat gyűjtögette; Petróczy sem érkezhetett meg Bajmócshoz a kitűzött napra aug. 20-kára az 500 főnyi árva-liptó-túróczi fölkelte nemes lovassal és holmi gyűlevész gyaloggal, hanem öt nappal később; Ottlykra pedig még egy napig, 26-káig kelle várakoznia.- Mert ámbátor a főudvarmester fegyvert fogatott vagy 2000 trencsényi s ugyanannyi árvái tót paraszttal: de a trencsényieknek csak a szomszéd Morvába lett volna kedvök beütni, jó zsákmány reményében; az árvaiak pedig a lengyel széleken támadt

¹ *Archív. Rákó ez. YI. 35—36. 1.*

² *Petróczy* jelentése Bercsényihez, Bajmócscrúl augusztus 26-áról. (*Országos Levéltár.*) — *Ottlyk* augusztus 26-iki levele ugyanahhoz. (*Gyűjteményemben.*)

csoporthoz tolvajságtól tartottak, — s szülőföldjétől messzire távozni egyik fél sem akart. Ottlyk eleget bajoskodék velők; míg a trencsényi várakat Ledniczétől Lietaváig védképes állapotba helyezé, abba is idő telt, s midőn végre Zsolnától 25-kén Bajmóczhoz megindulhatott, — bizony nem sok pór gyalogot csalhatott el magával. Ehhez járult, hogy Czelder Orbán ezredét kénytelen vala a Hodermarszky orosz püspök által a császár részére Lengyelországban zsoldba fogadott s Palocsa vidékére betört — azután Berthóty Ferencztől szerencsésen széljelvert — gyűlevészek ellen Zsolnától Liptó felé vezényelni, és Luzsinszky karabélyosaiból 200-at a Trencsény s Illává várak alá való portázás kedvéért továbbra is Belluson hátrahagyni.¹ Ügy, hogy ezek szerint Trencsényből ama tót puskásokon kívül nem hozhatott le magával egyéb hadat Luzsinszky 300 újonczánál s Winklernek némi hajdúinál. Nagyon megörült tehát, midőn Bajmócznál még Thúróczy Gáspárt — ámbár csonka — hajdú-ezerével találá.-

Nagy-Tapolcsány ódon várából, melyből Rottenstein vártüzérsegi főtiszt még május 20-kán kivitetett volt minden ágyút, két taraczkot kivéve, de a hová mégis Csery Imre, Bercsényi szárnysegéde, most, aug. 14-kén élelmet szállította,³ mint csekély biztonságú helyről Ottlyk kihozatá a hadi foglyokat, az őrséget ugyan — Czeldernek 60 hajdúját — benthagyá.⁴ Azzal még aug. 26-kán fölmené Bajmóczba, és e jelentékenyebb várat harczkész állapotba helyezé. Parancsnokul Winkler őrnagyát Marsinszky Andrást rendelő be száz hajdúval, mellé adván még száz lovatlan katonát a Luzsinszky-félékből.⁰

Minthogy pedig Bajmóczon Bercsényitől három levél is várokozék reá, és ezekben az Ocskayval való jó egyetértésre s gyanújának alábbhagyására intetett: azt megírá ugyan, hogy a Luzsinszky-

1 *Ottlyk-nak* Bajmóczról 1708. augusztus 26-án Bercsényihez írott levele. (*Gyűjteményem ben.*)

2 Thúróczynak t. i. egy b'attalion java hajdúja bent volt Érsek-Újvárbán.

3 *Csery Imre* jelentése e napról. (*Országos Levéltár.*)

4 «Tapolcsán vári rabokat kihozták; minthogy kevés benne a prsesidium, hadd lenne ott, — valeat, quantum valere potest.» *Ottlyk-nak* augusztus 26-iki levele.)

5 U. o.

ezredet a főntebbieknél fogva most lehetetlen Ocskay kezére adnia, mindazáltal a többire nézve ekként válaszolt: «Ocskay urammal tegnap szemben nem lehettem, hanem izentem egy tiszt által confidenter: *ne bokrosodjék, sok rettentő példákat észébe adván.* De, bár csak azt persvadeálhatnám, hogy minden portékáját feleségével egy jobb helyre küldené, nem hagyná Litván, a ki semmirekellő vár, — ökreit budetíni jószágban eresztették, — könnyebben nyugathatnám! Elválík, Blaskovich mit csinál? *kit leginkább óhajtom, ha valamiben érnék.* En Ocskay urammal comportálnom magamat kész vagyok; bizony, hazánk szolgálatjáért senkinek discretusokban nem leszen énreám panaszok, — *csak az én jövődölésem meghazndná magát!*»*

Eléggé mutatják e sorok, hogy az éleslátású és emberét jól ismerő Ottlyk, bárha a felsőbb utasításnak engede is: Ocskay ellen táplált gyanúja alaposságáról mélyen meg volt győződve.

* *Ottlyk György-nek.* Bercsényihez Bajmóczrúl augusztus 26-án írott levele-
(*Eredeti, gyűjteni. énvemben.*)

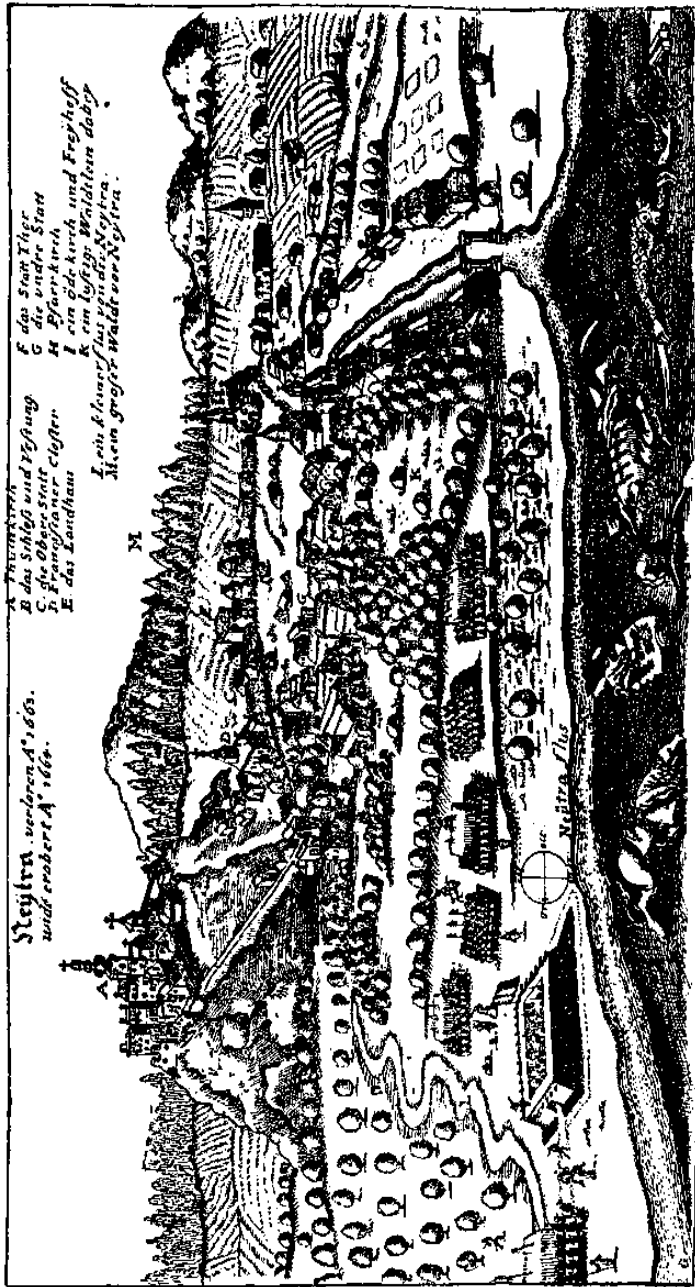
TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Nyitra ostroma és megvétele. Ocskay és Pyber munkához látnak; Ottlyk újabb jelentései; Ocskaynak utolsó hazug levelei Bercsényihez. Az árulás elül elosont két tiszt és néhány közbíró hírt visz Bottyánnak; Bercsényi elámúl, de némileg még mindig kételkedik. — *Ocskay 1708 aug. 28-án Pereszlénynél elárulja s Pálffy hadai közvézeti ezredét.* Az árulás tragédiája; Bokros Pál és 2—300 huszár keresztülvágja magát s tovamenekül, a többi körülfogatván, hűségsküre kényszerítettik. — *Ocskay mint cs. ezredes;* Bottyánt, Bercsényit el akarja fogni, Érsek-Újvárt föladásra bíri; Nagy-Tapolcsány várát árulással elfoglalja, Zay-Ugrócz- s Bajmócznál kudarcot vall. — Bevonul a nyitrai cs. táborba; az új labanczok hangúlatá. Bercsényi pátenst ad ki Ocskay ellen, s kegyelmet hirdet az elárúltaknak, kik sűrűn szökdösnek is vissza; Blasskovich veresége. — Ocskay Bottyánt nem foghatja el.

Mikor a főudvarmester főntebbi választ írja, — Nyitra várából éppen azon napon vonúla ki a kurucz helyőrség. Pálffy, mint láttuk, aug. 22-kén szállt e vár alá. A csak palánkkal kerített alsó várost — melynek lakossága ki a Zobor-hegységbe, a camalduli remeték zár-dájához költözött — a 7—8000 cs. harczos a 4—500 hajdútól könnyűszerrel, a felső várost azonban már kemény ostrommal vette meg, mely alkalommal állítólag maga Pálffy is valami könnyű sebet kapott.¹ Azután kezdődött a bombázás a sziklavár ellen. A bán erejét Révay és övéi, a várhegyről nézve, 8000-nek ítélték,² s hogy nem nagyon tévedtek: bizonyítja a Petróczy-Ottlykék által aug. 26-án Nádaséren két szökevénynyel fölvett jegyzőkönyv, akik negyednapja azelőtt szöktenek el Nyitra alól. Ezeknek vallomása szerint a bánnal ott volt nyolcz lovas-ezred (köztük három dán), mindenik tényleges 500 főből álló, = 4000 lovas; továbbá két gyalog-ezred, egy

1 *Berényi-napló,* augusztus 26-iki bejegyzés: «Nyitránakmind alsó s mind felső városát az obsidió előtt égették föl magok az kuruczok. Az jezsuiták olyat mondanak, hogy bán uramon seb esett. — Nyitrának az alsó városát Pálffy uram minden kár nélkül vette meg, az felsőt is megvette, de arról hallgatnak, hogy kár nélkül ment volna végben; ha igaz, hogy Pálffy uramon seb esett: hihető, ott esett valami.» *Kollinovic* is ezzel összhangzólag azt írja, hogy Pálffy a leégetett várost ostrommal vívta meg. (Hist. Libri XII.)

2 *Archív. Rákócz. VI. 40. Szluha* szeptember 3-iki levele pedig 9000-re teszi létszámukat.

A Thurmkirch
 B das Schloß und Festung
 C die Obere Stadt
 D Pfarrkirch
 E das Landhaus
 F das Stadt Thier
 G die vnder Stadt
 H Pfarrkirch
 I ein die kirch und Festhoff
 K ein Thier Weidstein dabey
 L ein kleiner Wald vor Nyitra.
 M ein großer Wald vor Nyitra.

Nyitra verloren A, 66.
 und erobert A, 66.

NYITRA VÁRA, 1708.

gyalog-zászlóalj, két granátos-század;* mennyi volt azonban e gyalog-osztályok tetteges létszáma? nem említetik. Általános számítás szerint legalább 3000 főre tehető. Volt azonkívül a bánnak holmi rácz s horvát könnyű-lovassága is, végre a tüzérség, melyet a szökevények négy bombahányó ütegre, vagyis 24 mocsárra tesznek.

A várbeliek, miután a lakossággal a várból is a nőket előre kiszállíták a Zoborba, a várost fölégették s a várépületek tétéiről a gyűléadások megakadályozása okáért, leverték a zsidelyt. Rottenstein, a jeles tüzérparancsnok, 30 ágyú mellett néhány bombamozsárral s elégséges lőszerrel rendelkezék, mindjárt első napon, augusztus 22-én, midőn az ellenség a várost megvette, igen keményen lövetett reá. Pálffy táborát Felső- és Alsó-Köröskény között, a Boldogasszony-egyház hegye alatt üté föl: de a külvárosban kétezer embert folyvást talpon, fegyverben tartott, s a Nyitra vize hídjánál — melyet fölégettete — erős őrséget. — Ágyútelepeinek a víz mellett, a «kis malomnál» vettetett sánczot. Az említett két szökevény vallomása szerint a várbeliek a külvárost épen nem védték, s oly csöndesen voltak, hogy még a felső város kapuját is nyitva hagyták. Melyre nézve a császári gyalog-osztályok arra felé vezényeltetvén, a mint közel érenek,— egyszerre «a mieink oly tüzet adtak, hogy százhuszan elestek közülök.» Ekkor érhetette a bánt is a lövés.

Ilyen fogadtatás után megharaguvék Pálffy, s rokonának, a feladást már előbb megtagadott báró Révaynak mégegyszer beüzent a várba: Fölakasztatja őt és Rottensteint, ha harmadnapra nem capitulálnak! Rottenstein üzent vissza: Akasztassa föl, ha sánczát ott, a hol kezdette, megveti harmadnap alatt! S még azon nap kilövdözé helyéből a németet. Igaz, hogy Rottensteinnak ez sok löporába került, s két ágyúja szakadt szét a rettentő sűrű lövésben, — de, hogy kitűnő tüzér és bátor katona, azt megmutatta. A bán kénytelen Ion telepeit más helyütt: a barát-klastrom háta mögött felállíttatni, s innen kezdé meg másnap a bombázást. Emberélet a várban — hála a jó bástya-boltoknak s mellvédeknek, — nem igen esett áldozatul, sem pedig a tetők leveretése folytán tűz nem támad-

* L. e. Titrott Henrik és Unger Mihály nevű — azelőtt volt kiterucz, de Tren-csénynél elfogott s most visszazökött — németek kihallgatási jegyzökönyvét az Országos Levéltárban. Nádasér, utöbb Nedozser.

hatott: hanem a gyönyörű, ódon püspöki templomot s házakat igen megrongálák a bombák, és a sűrű bombahullás okozta rázkódások miatt a várkút apad vala ki, úgy, hogy csak éjtszakával telék meg újra. A közlekedés sem szakadt meg: 24-én éjjel két katona jött ki a várból, övig gázolva a Nyitrában, levelekkel s üzenettel Révaytól Bercsényihez. Ezek még csupa jó hírt hozának, és a védők vitézi elszántságát dicsérik. A fővezér vérmes biztatásokkal a segély felől bocsátá őket vissza, továbbá 50—60 gránátost és néhány tüzért küldött velők, kiknek bejuttatását elvállalták.

Pálffy táborának háborgatására azonban kívülről, sem a még ekkor gyülekező Bercsényi, sem a már ekkor titokban árulóvá lett Ocskay nem követett el semmit. A ki éjjel-nappal ott száguldozott, csapdozott Köröskény körüi: az egyedül az öreg Bottyán volt, kinek pedig Ocskay László ezredét nem számítva, tényleg csak vagy 3000 lovasából ugyanekkor még a gútai tábor szemmeltartására, Komárom elé, a Vágontúlra és a Csallóközbe való portyázásokra is ki kell vala jutni. Ezekről jegyzé föl a Berényi-napló: «Nyitra alatt úntalan csiripelnek az kuruczok az németen, Hartleben generális adjutantját levágták, 200 aranyat találtak nála.»¹ Szintén ezekről vallák a 23-án éjjel Pálffy mellől eljött szökevények, hogy ugyanaz napon is száz takarmányozó németet vágtak le, lovaikat s nyolcz szekeröket elnyervén Bottyán kuruczai.- Végre maga e tábornok is írja Újvár alól augusztus 25-én Rákóczinak, hogy huszárai a Nyitra alatt fekvő ellenségnek «ez étszaka is megcsapván mind külső strázsáját s mind corpora szélén álló prajcsofját, (Bereitschaft) feleset öszvegázoltattanak benne.» Csak mások is tennének valamit, és gyűlnének szaporábban a táborok; mert «velem lévő kevés hadakon szakadhatatlan a szolgálát. Ezen órában ismét magam is velek együtt kiljebb nyomúlok.»⁵

Ekképen folynak vala Nyitrán és körüle a dolgok, aug. 22-étől 25-éig. Mely utóbbi napon valami szétpattant bombadarab Rottensteint — a ki a védelem lelke volt — megsebesítette, sőt az első hír úgy mondá, hogy *megölte*.⁴ Az erre támadott pillanatnyi rémü-

1 Nemzeti Múzeum kézír., hung. quart. 64.

2 A Nádaséren augusztus 26-án fölvett jegyzőkönyv, az *Országos Levéltárban*.

3 L. *Bottyán élete*, 257—258. 1.

4 L. *Bercsényi* augusztus 26-iki levelét Rákóczihoz: «Híre úgy van, hogy mihel

letet a várban lévő titkos árulók felhasználák a zendülés kitörésére. Mert ott is valának árulók. Pálffy, Nyitra-várat nem annyira bombái tüzével, mint Pyber püspök útján bejuttatott hitegetésekkel, — nem annyira vas-, mint *aranygolyókal*, aranyígéretekkel vette meg. Ugyanis, három kanonok: Spáczay Gábor, Prileszky és még egy harmadik, az ostrom alatt is bentmaradt a várban. Közülök Spáczay az országos közjövendelmi tanácsnak is tagja, s fölöttébb szájas kurucz vala; ő volt pedig titokban a legnagyobb cselszövő s áruló. A becsületes Révay hűségéhez nem férközhetvén: a helyettes várparancsnokot Szabó Mátyás alezredest, továbbá Rottenstein alárendeltjét a löszertárnokot vesztegette meg Pálffy ígéreteivel, — és most, Rottenstein sebbe esésekor, ez a két főtiszt kitüzé a lázadás zászlaját, s a velők tartó száz hajdúval a gyanútlan Révay szállására rohanva, zajosan követelék a capitulatiót. A pap urak tanácsa is ezek fenyegetéseikhez járúlván, a zavar oly nagy Ion, hogy szegény Révay fejét veszté, és szólni kívána Pálffyval.

A cs. tábornagy két óráig beszélt a kurucz ezredessel, ki miután nem hivé, hogy a zendülést elnyomhassa, a pártütők erőszakos követeléseinek elvégre engedett, s aug. 25-kén a déleesti órákban Pálffyval szerződésre lépett. A katonai becsületet azonban megmenté, mert tisztességes föltételek alatt hajolt csak meg; ú. m. ő Révay, Rottensteinnal s mind azon tisztekkel és helyőrségbeli hadakkal, kik tovább is Rákóczi hívségében kívánnak maradni, zászlókkal, teljes fegyverzetben, 12—12 töltennyel, — a tüzerek égő kanócczal, — és összes málháikkal, szabadon elvonúlhat Érsek-Újvárra. A várba szőrűit nemesek és polgáriak szintén szabad kiköltözést nyernek. A káptalan vagyona épségben hagyatik, stb.

E szerződéshez képest Pálffy táborá még 25-én este a vár ágyú alá beszállóit, s 26-kán reggel már ki s be járnak vala a németek; mígnem Révay Gáspár a sebesült Rottensteinnal, Várallyay János őrnagygyal s híven maradt 300 hajdújával kivonult a várból, a hon-

szegény Rottensteint elvesztették s megölte a bomba, — mindgyárst feladták.» (*Archív. Rákócz. VI. 42.) V. ö. Wollman Bernard zárdafőnök levelét augusztus 25-éről Pyber püspökhöz, melyben újságolja, hogy «mai napon délest földták az várat. Rottensteint az ellenség pumája öszveszaggatta, Révay Gáspár uramat megsebesítette a mellyén.» (*Országos Levéltár.*)*

nét legelsőkul is az azelőtt oly véresszájú Spáczay és Szabó Mátyás mentek Pálffy elé, s amaz kanonokjaival, emez pedig a pártos hadszertárnokkal és száz hajdúval hűséget esküdött József császárnak.¹

Ekkép veszett el egész véletlenül Nyitra vára, az oly szépen kezdett vitézi védelem félbenszakadásával, hirtelen árulással. Révay talán kislelkű vala, midőn a zendülőeknek engedett: de azt sem lehet tagadni, hogy helyzete igen kritikussá változott volt; és még így is becsületére válik hűsége s a tisztességes capitulatio, továbbá azon körülmény, hogy a De la Mothe által csak 24 órára becsűit várat ő mégis négyszer 24 óráig tartotta. A minthogy a haditörvényszék fölmentette őt utoljára is. Ennyit némi igazolásul az eleinte sok heves támadást és hosszabb börtönt szenvedett férfiú emlékezetének!

Spáczay és Szabó Mátyás árulásán Rákóczi és Bercsényi nem győznek vala csodálkozni. «Rettenetes dolog! — kiált föl az utóbbi, aug. 26-iki második levelében — ezt nem hittem volna soha is: Spátay labanczczá lett, penig még eleibe ment az németeknek! Már talám nincs pap úr az kiben ember hihessen, az püspökön (Thelekessyt, az egrit érti) s az én papomon kívül.»⁰ A mire a fejedelem — Egerből, aug. 28-káról — úgy válaszol, hogy Szabó Mátyás és Spátay dolgán nem győzi ő is a csodálkozást; «de hiszen — teszi hozzá szomorú sejtelemmel, — mit mondjak? . . . *Majd többen is lesznek, az mint látom, olyak, az kikre hasonlót fogunk mondani!*»³

Mintha csak *Ocskayra*, Bezerédyre s bűntársaikra gondolt volna!

Pálffy, míg Nyitrát vítta, valami mulatságot akart szerezni kedves rázczainak, s egyúttal ezek dúlásaival a környéket is elrémiteni. Kibocsátá tehát táborából rácz könnyű-lovasságát éjszak felé, t. i. arra az oldalra, hol Ocskaynak lett volna kötelessége őrködni; mert a bán jól tudá, hogy martalóczai *ott* bántatlanul garázdálkodhatnak. A ráczoknak feladatuk volt először is a Rákóczi, Bercsényi és Forgách által bőkezűen gyámolított Zobor-hegyi camaldulensis-, azután

¹ Nyitra védelmének s föladásának történetére nézve kútfőink: Bercsényi augusztus 24—26-iki levelei (*Archív. Rdkócz. VI.*); *Bottyán* idézett levelei; a *Berényi-napló* augusztus 23—31-iki bejegyzései; *Kolinovics*, és a capitulatio egykorú mása a cs. k. hadi levéltárban.

² *Archív. Rdkócz. VI. 45.*

³ U. o. IL 308.

pedig a Nyitrától két órányira a hegyoldalban fekvő szent-jános-elefánti zárdát — a derék magyar pálosrendüekét — kirabolni, hová a hír szerint sok nemesasszony, gyermek és agg menekült, értékes ingóságokkal. A vad haramiák csakugyan váratlanul lepték meg e szentelt helyeket; a szerzeteseket megverték, kifosztották, boraikat megitták, kamaráikat kiüríték, s az odamenekült úri nőknek mindenőket elragadozva, előbb megfertőztették, azután egy ingre vetkőztetve hagyták őket. És így, gyalázatos dolgaik végeztével, prédával megrakodva, bosszúlatlanul térhettek vissza a táborra, a lovagias bánnak s titkos pártfogolja: Ocskay Lászlónak nagyobb dicsőségére.¹ A zobri zárda kirablása augusztus 22-kén történt,² az elefántié 23. vagy 24-kén.

Ocskay már ekkor nem volt különben ezen ráczoknál. Sőt valószínű, hogy épen e rácz kicsapás alkalmával, avagy legkésőbb Nyitra feladásának napján kapta kezéhez Pálffytól Pyber püspök s a fehérbarát útján a császár sajátkezű aláírásával megerősített kegyelmi-pátenst és a k. k. Ploff-Kriegsrath decretumát a császári ezredesi rangról.³ Ugyanis az áruló dandárnok, Pyber püspökkel aug. 26-kán tudósító titokban a bánt, harmadnapra történendő nyílt átpártolásuknak helyéről, módjáról, idejéről. Ekkor tehát már a kívánt garantiák kezében valónak Ocskaynak, a ki fejedelme s hazája iránt tartozó hűségét, esküjét, vér szerinti kötelességét, azok szolgálatában szerzett katonai szép hírnevét, általok a porból lett fölemeltetését rút hálátlansággal elfelejtve, — minden jobb részt levetkőzött magáról, s örült, hogy *ezredessé* lehet azon hadseregben s azon férfiu által, kinek ezredében egykor mint *káplár* szolgált. Szóval, ismét

1 A *Berenyi-naplóban* olvassuk augusztus 26-áról: «Elefánti kalastromot fölverték.» S 28-áról: Mórocz István írja, hogy — Motesiczkyne asszonyt az elefánti kalastromban egy ingben hadták az.' ráczok, másokat is sokakat.» Bercsényinek az Országos Levéltárba jutott levelezései között is több helyütt említetik az elefánti klastrom istentelen fölrob oltatása.

2 L. «D. Joannes Chrystophorus» camalduli superiornak 1708. szeptember 17-én Rákóczihoz intézett panaszkodó s könyörgő levelet, az *Országos Levéltárban*.

3 «Ocskay, az átkozott, — éppen az Bellicumról várta az grationalissát, addig közikben sem akart menni. Elhiszem, Pybert az győri püspökség (elnyerése) csábitotta, s az ezt.» (*Bercsényi* levelei augusztus 30. és szeptember i-jéről Rákóczihoz.) (*Archív. Rákócz. VI. 49., 52.*)

fölebredt keblében már-már elszunnyadva volt rossz dsemona, s nem hagyá őt nyugodni: légy hitszegővé, hisz már *öt éve*, hogy egy úrnak és egy ügynek szolgálsz! Sok idő ez és hallatlanul hosszú állandóság — *a te életedben!*

S Ocskay újból eltökélt gonoszszá Ion, a minő azelőtt vala. Rákóczinak nemes egyénisége s a szabadságharcz, mint magasztos eszmékért vívott küzdelem, még ezen elvetemült jellemre is oly jóltevéleg hatott volt, hogy őt esztendeig visszatartá régi bűneibe való süllyedéstől; de a mely fertőből a nagy szabadsághős és a hazaszere tetnek annyi megható példái kiemelék, — PálíFynak ígérgetései és Pvbernek csábításai most ugyanazon büzhödt mocsárba taszították őt vissza.

Pyber, a mint Ocskayval az árulás végrehajtási terve iránt meg egyezett: a közben lévő időt arra használá föl, hogy részint a híres dandárnok példájával, s részint saját főispáni befolyásával és főpapi ékesszólásával, minél többet elcsábítson a Nyitra és Trencsény-vármegyei előkelőbb nemesek közül labanczságra. E czélból aug. 26-kán sokakat — meghittebbjeit — magához hívatott közülök ebédre, a nagyugróczi kastélyba. Itt aztán nyájas, hízelgő szavakkal, borozás között, id. Bossányi Gábort és Sándort, Hunyady Andrást, Sándor Menyhértet s több másokat reábeszél a hitszegésre, — egyedül ifjabb Bossányi Jánosnak jellemállhatosságán tört meg kígyómérgének ereje, noha neki utoljára Ocskaynak az árulás módozatait tudatott levele eredetijét is fölmutatá. Bossányi iparkodott Ugróczról mihamarabb eljutni, s ő tévé meg az első jelentést a fejedelem udvarmesterének, a kit aug. 28-kán Túróczban, Tót-Prónán talált.*

* *Otlyk György*, Rózsahegyéről, 1708. augusztus 29. Rákóczihoz: «Bár ne ismértük volna kuruczságban *püspök Biber László* uramot; mert tegnap reggel hat órákor Nagy-Ugróczról sok becsöletes főemberrel elment császár hívségére *Pálffyhoz*, Nagy-Tapolcsányra. Ezeket experiálván ifiabbb *Bossány János* uram, jelen volt Nagy-Ugróczon, mikor magát is corumpálni akarta *Biber* uram, minden úttal labanczságot persvadeálván, *utoljára Ocskay* levelit mutatta in *spécie*, kiben jelentette, hogy *Vendég* nevő faluban készen várja *püspök* uramot, és hogy onnan egyött *Pálffyhoz* menének, — a mint meglött. Ha nem tettünk volna annyi sok consideratiót benne: kezemhez keritettem volna (Ocskayt), a mint *FŐ-Generális* uramnak megírtam vala. Már most mind *Ocskay* s *Luzsinszky* ezere oda lesz, de azonkívül számitalan sok embert elcsábítja.» stb. (*Eredeti levél, Vörösvárt.*)

Ottlyk már e jelentés előtt is tudta, hogy a nyitrai nemesség egy része hajlandó a labanczoskodásra; s Ocskay iránt is elméje soha meg nem nyugodhatván, aug. 27-én így írt Bajmóczról Rákóczinak: «Itten az föld népe egészen elkedvetlenedett, és mind labanczosok, kiváltképen Nyitra vármegye; annak vice-ispánja is Sándor Albert (ki a trencsényi harcz után pártolt el) német táborrúl sok currensit bocsátja. Eleget praedicálok minden embernek: ne higgyenek német gratiájának I De látom, *sokakat papok* (Pyber, Spáczay, Majthényi Pál) *infascináltak*. *Ocskay uram*, hacsak partékáját s feleségit elvitetné Kaszárúl: *csendesednék az elmém*; kínáltam Árvavárával s más, Felsőged körüi lévő alkalmatosságokkal is, — *de nincs haszna*.»¹ íme Ottlyk, daczára Bercsényi megnyugtatózásainak, *egész az utolsó napig* nem bírta magában elfojtani Ocskay elleni alapos gyanúját. Egyszersmind azt is megtudjuk ezen soraiból, hogy Ocskay időközben kivetető nejét és gyermekeit Lietava várából, csakhogy nem — ahogy Ottlyk ajánlá — beljebb keletre: hanem árulási szándékához híven, kiljebb nvúgotra, egészen a németek közelébe, az illavai cs. helyőrségtől csak félóránnyira eső Kasza (ma Kossá) mezőváros br. Petróczv-féle várkastélyába. Maga pedig hozzá látott átkos művéhez. Mindazáltal, nehogy ennek valószínűségében — ámbátor az utolsó pillanatokban is — valamiképp meggátoltassék: igyekezett Bercsényit alázatos, tettető levelekkel mindvégiglen elámítva tartani, de egyúttal a németeknek túlzott hatalmával rémíteni is. Már Nyitra feladása után, aug. 26-kán, Chinoránról ily levelet intézett a főtábornokhoz, melyet — alábbi utolsó levelével együtt — szükségesnek vélünk ideiktatni:

«Kévtőlképpen nagy jó Kglmes Uram! Szintén hogy Excellentiádhoz cum plena informatione bocsátott emberem hozzám megtért, akkor veszem közöl vót Méltóságos Püspök Pyber László Uramtól ő Ngátúl elefánti Paulinus Prior Uram ő Kglme levelét, — kit igen szükségesnek ítélvén, praesentibus includálva alázatosan transmittálom.² Abbúl világosan kitetszik Nyitrának szomorú tragoediája. Most észre veheti Excellentiád sok hamis informatióknak valóságos status-

¹ Ottlyk-nak Bajmóczról augusztus 37-én a fejedelemhez írott eredeti levele, ugyanott.

² E csatolvány ma már hiányzik.

sát, edesétvén Méltóságokat kész veszedelemre ellenségnek hirellő erőtelenségével és csekély számával némely bal informansok, netalán magok privatumáért; holott is Zay Uram regimentjéből elfogott és most visszazökött két dragonyosnak nagy kemény hűtű relatiója azt tartja: Havszter Ebergénivel fölvelt útvjárúl megtérvén és Pálfiyal Nyitra alatt ezelőtt harmadnappal conjungálván magát, — csak lovas hada is tizenkét regimentbűi áll, infanteriáján és könnyő hadán kívűl; melyek öszveszámlálván, oculatus remuneratiójára méltó portás tisztem relatiójához képpest, csak könnyön tizenötezerben számláltathatik.

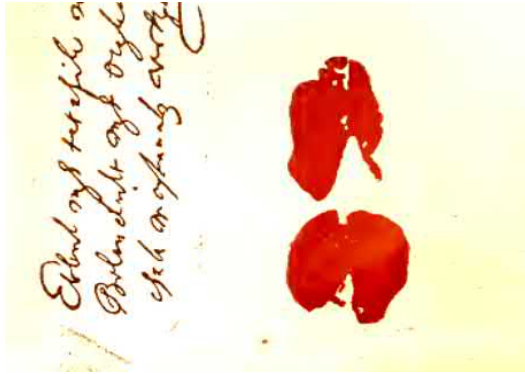
Ezekhez való képpest, igaz hazafiúságom (!!)

kötölességére Excellentiádot a nagy Istenért is alázatosan kérem: holmi könnyő emberek informatióját postponálván, méltóztassék igaz relatióimnak helyt adni, és mindazoknak, az kik magok hazafiúságos szeretetét Excellentiáddal lelkesen közlöni kívánják, szavaikon megállani, *s szálljon magában!* *

Tudom nyilván, sok hamisság lehet abban is, az kik vármegyék népe fölszedésével, extra omnem spem reális insurrectionis Excellentiádot vakmerőn biztatni igyekeznek, könnyő hűteknek szokott practicájával ennyi s amannyi hadat hívségekért gyülekezni mondatatván; holott Isten bizonyágom: Petrőczy Uram hada Ottlykival öszveségessen nem többül álló kétszáznál. ítélje már Excellentiád és latra vesse sok embernek igazmondását, és magam gyakori ahhoz tudósétását! Nem gondolván mindazáltal mindezekkel, hogy ugyan *tovább is igaz hívségemet remonstrálhassam hazámhoz és Exciádhoz:* tovább is actualis stációmban subsistálok, ellenség további motussának experimentuma kedvéért; hahogy pedig nékem veti operatióját, in illő casu valahol híret hallhatom Exciádnak, *magamot conjmígálnom el nem múlatom.* Mindezeknek azért tartozó repraesentatiójával magamot Exciád kegyelmességében ajánlván, kegyelmes parancsolatját elvárom. Maradok Excellentiádnak, Chinorán, 26. Augusti 1708., alázatos szolgája — *Ocskay László m. k.*»

Kívül e levélre Bercsényi sajátkezüleg ezt jegyzé aug. 30-kán., mikor már a levélíró árúlása általán tudva volt:

* Ily szemtelen intés *Bercsényi*-hez, egy — *Ocskay*-tól! Ekkor már akaratlanul is kirítt belőle az áruló.

4.
 M. C. S. A. G. o. B. e. h. e. s. t. i. P. r. o. f. f.
 B. e. r. c. s. é. n. y. i. M. i. k. e. l. s. P. r. o. f. f.
 g. y. a. r. O. r. s. h. y. d. i. T. i. S. e. n. e.
 r. a. h. i. i. S. e. n. t. e. n. e. n. e. s.
 h. i. r. a. l. o. k. o. p. p. e. n. e. n. e. s.
 P. e. t. e. n. e. s. U. r. s. e. t. e. n. e. s.
 E. n. y. i. a. b. a. r. a. t. t. a. n. a. j. a. r. t. o. n.
 L. e. v. é. l. e. n. e. s. e. n. e. s. e. n. e. s. e. n. e. s.
 t. a. j. a. n. e. s. e. n. e. s. e. n. e. s. e. n. e. s.

D. S. A. G. o. B. e. h. e. s. t. i. P. r. o. f. f.
 B. e. r. c. s. é. n. y. i. M. i. k. e. l. s. P. r. o. f. f.
 g. y. a. r. O. r. s. h. y. d. i. T. i. S. e. n. e.
 r. a. h. i. i. S. e. n. t. e. n. e. n. e. s.
 h. i. r. a. l. o. k. o. p. p. e. n. e. n. e. s.
 P. e. t. e. n. e. s. U. r. s. e. t. e. n. e. s.
 E. n. y. i. a. b. a. r. a. t. t. a. n. a. j. a. r. t. o. n.
 L. e. v. é. l. e. n. e. s. e. n. e. s. e. n. e. s. e. n. e. s.

OCSKAY UTOLSÓ LEVELE BERCSÉNYIHEZ, 1708. AUGUSZTUS 20. KÍVÜL BERCSÉNYI SAJÁTKEZŰ
 RÁJEGYZÉSÉVEL. (Eredetije Thaly Kálmán gyűjteményében.)

«*Ebbüi megtetszik, miért bolondult meg Ocskay.* Csak mostanában veszem.»¹

Másik, — már a Pyberrel s elcsábított áldozataival való egyesülésre kitűzött Nagy-Vendég nevű helységben aug. 27-kén kelt, mint színleg még kurucznak *utolsó* levele pedig, melyet tisztei tudtával ira és Ebeczky Istvánnak holmi portyázó katonáitól küldött vala meg Bercsényinek, — így hangzik:

«Kiváltképpen nagy jó Kegyelmes Uram! Balassa-Gyarmathrúl sub dato 25. emanált Excellentiád méltóságos levelét szokott aláztossággal vévén, continentiáját megértettem. Nem kétlem pedig, eddig Nyitrának reméttelen földadásárúi Írott levelemet kezéhez venni méltóztatott Excellentiád; mely tudósétasomra provocálván magamot, nem kívánom hosszas leírásával terhelnem Excellentiádat, tudván azt is: már ekkoráig Révay Gáspár uram penetrált formális de scrip ti ójával Excellentiád udvarlására.

Azt is azonban repraesentálhatom Excellentiának hűtés embe-reim informatiójából: Pálifly János bizonyosságú rácz- és német-séggel okvetetlen Bajmócz felé veszi indulását, másik része pedig armádájának egyenesen készül Újvár obsideálására.

Ezen motusokat azért experiálván, hasznossabbnak folytatni ítélem, ha magam ezerével, distractiójára nézve, általmegyek Fehér-hegyen. — Ottlyk és Petrőczy Uraimék öszvességessen nem többül állanak kétszáznál; megírtam ő Nagyságának (br. Petrőczynek) volta-képpen az ittvaló dolgokat. Addiglan egyébaránt ki nem nyomulok innend, valameddig ellenségnek reális operatióit és szándékait meg nem tapasztalom, melyekről is Excellentiádot tudósétanom volta-képpen el nem múlatom. Maradván Excellentiának, *Vendégh nevű faluban, 27. Augusti 1708.* alázatos szolgálja — *Ocskay László m. k.*»

Kívül, Bercsényi kezével: «Ez az *utolsó levele* Ocskaynak; ez étszaka vettem.»²

1 Ocskaytól sajátkezüleg aláírt, különben titkárának tollba mondott *eredeti levél* Vörösvárt, kívül Bercsényinek teljes címével, sok citoval, s Ocskay czímeres gyűrűpecsétével. V. ö. Bercsényinek Rákóczihoz Visktól 1708. augusztus 30-kán írott levelét, — a melyhez mellékelve volt, — *Archív. Rákóczi.* VI. 48. 1.

2 Ugyan olyan *eredeti levél*, az Országos Levéltárban Budán. Egykor szintén Bercsényi aug. 30-iki említett leveléhez vala csatolva. (L. ezen utóbbi levelet az idézett helyen.)

Az a Vendég falu, hol ez a levél kelt, az országúttól félre, Zsámbokrétől s Nagy-Tapolcsánytól befelé, egy kis patak völgyében fekszik; melyet valószínűleg azért szemelt ki gyülekező pontú, hogy ott, mint félreeső helyen, föltűnés nélkül vonhatta össze ezredét, Pyberék pedig útközben Nagy-Tapolcsánynál kényelmesen csatlakozhattak hozzája másnap, aug. 28-ika reggelén. Alezredese Blasskovich István ugyan némi csekély csapattal ekkor éppen a Fehér-hegyekben járt portára: de távolléte nem tett semmit, miután ő Ocskaynak — úgy látszik — azon kevés meghitt tisztjei közé tartozott, a kiket a dandárnok már előre megnyert volt titkos tervének. A tisztje legnagyobb része azonban, és az összes legénység, mitsem tudott a föltett árulásról, s áldozatul vala odaszánva gaz vezére által. Mindazáltal egy hadnagy és egy zászlótartó, a kik előtt a dolog tudva volt, de ellene nyíltan föllépni nem mertek, — hazaszeretők- s lelkiismeretöktől vezéreltetve, az árulás napja előtti éjjelen, ú. m. 27-kéről 28-kára virradólag, vagy tizenöt huszárt magok mellé vévén, elosontak Ocskaynak vendégi táborából, hogy a czélba vett pártütésről Bottyán tábornoknak hírt vigyenek. Szerintük már azon éjszaka kellett volna Ocskayhoz németeknek érkezni, — mely értesülésük azonban aligha téves nem volt.*

Bottyánról tudjuk, hogy Nvitra védelmének utolsó napján, aug. 25-kén kiindult Érsek-Újvár alól Garam-Szent-Györgyhöz, hogy ott az Ebeczky-dandárral egyesülvén, valami erősebb végpróbát tessen a Nyitrát vívó ellen-táboron. De Ebeczky hadából alig találta kétszázat csoporton, a többi még mind széljel faluzik s kóborol vala. Saját hadából csak keveset vihetett magával: mivel lovasságának nagyobb részét szét kelle küldöznie Nyitrához, Komárom, a gútai német tábor, a Csallóköz és Pozsony felé. Csajághynak jó magyar hajdúságát aztán, a Nyitrába már be nem mehetett gránátosokkal, Rottensteinnal, hadmérnökökkel, tüzerekkel és lőszerszállítmánynyal, aug. 28-kán a Bottyán táborába rándult Bercsényi Érsek-Újvárba

* «Egy hadnagy s zászlótartó szökött ki talám 15 lóval étszaka Ocskay mellől az elmúlt hétfői (augusztus 27.) étszakán, úgy hozták meg hírit (Bottyánhoz.) Nagy-Tapolcsán táján tegnap kellett megesketniök őket, már azon étszaka vártak németeket magokhoz./ írja *Bercsényi* a tompái táborról augusztus 29-kén a fejedelemnek. (*Archiv. Rákócz. VI. 46. 1.*)

indítá, az ottani helyőrség erősítésére. És minthogy földözésük végett Ebeczky is velők mene a java lovassal, — az időközben megbetegedett Bottyán szép kevesed magával marada Szent-Györgynél.¹ Aug. 28-ka délutánján, vagy már estéjén lehetett, mikor a Vendégről elosont két hű tiszt, ama 15 Ocskay-huszárral, táborába érkezék. Ők tették az első jelentést az eljövételökkor még csak foganatban volt árulásról. — Bottyán a hadak előtt a dolgot a rémülés távoztatásáért még titokban tartván, rögtön tudósítá Bercsényit, oly hozzáadással, hogy mivel a már azóta tényleg is átpártolt Ocskay előtt az ő — Bottyán — táborának jelenlegi csekély létszáma tudva van s következőleg eddig bizonyára Pálffynál is ismeretessé lett: nem tartja czélszerűnek itt, Nyitrához aránylag oly közel, veszélyeztetni a maga kevés hadát, kivált saját beteg állapotában; s azért másnap, aug. 29-kén reggel meginduland Tompához, Bercsényivel egyesülendő.¹²

És ezen óvatosság, a tábornoknak s közvetve a hazai ügynek is — mint látni fogjuk — ugyan nagy szerencséjére vált. Bercsényit azonban annyira elámíták Ocskaynak színlelt hazafiságtól és hűségétől áradozó levelei, — főként utolsó, aug. 27-iki főntebb közlőit hazug irata, — hogy ő némileg még akkor is kételkedék az árulás valóságában, midőn azon elosont hív hadnagy és zászlótartó Bottyánnal együtt hozzáérkezett a viski táborra, a hová t. i. a magát betegsége miatt szekéren fekvé hurczoltató említett öreg tábornokkal egyetemben, a fővezér aug. 29-kén Tompától hátrábszálla.

«*Isten ítéleti rajtunk! ...*» kiáltott föl első megdöbbenésében Bercsényi, a mint Bottyán levelét aug. 29-ike reggelén olvasván, Ocskay árulásáról értesült. S azonnal elhatározá, hogy mivel csekély erővel van ott Tompánál: tüstént hátrábszáll az Ipoly mellé, csak a súlyos nyavalyája miatt a vezényletre egyelőre képtelenné vált nevezett tábornoknak és a véle jövő kevés hadnak érkezését várja be. Ez csakhamar meglőn, s még az nap Viskhez telepedtek, együtt. De, ámbátor Bercsényi eleintén annyira megdöbbsent a váratlan hír fölött: utóbb mégis, fontolgtván Ocskaynak épen a napok-

1 L. *Bercsényidnek*. Tompától augusztus 36. és 29-én Rákóczihoz írott leveleit, (*Archív. Rákócz. VI. 44—46.1.*) és v. ö. Bottyánnak augusztus 25-iki levelével. (*Bottyán élete. 257. 1.*)

2 L. *Bercsényi*-nek augusztus 29-iki, imént idézett levelét.

bán oly sűrűen hozzája írt, hazafiságtól és hűségtől áradozó leveleit,, kivált az aug. 27-kén kelt amaz utolsót, — *némileg még mindig kételkedék a hírneves dandárnok árulása valóságában*, noha Botytyán a hírhozó két hű tisztet is eléje állítá, és ezek a dolgot váltig erősíték. Imé, ennyire bízik vala Bercsényi Ocskayban, és ily nagy mérvben sikerült ennek tettető, hazug leveleivel a különben oly éles elméjű fővezért elámítania! Ez aug. 30-kára is még ily kötelességek közt virradt fel; de azért a szükséges intézkedéseket mindenfelé megtette. Úgymint, még a megelőző napon kisebb lovas-portákat s most kémekeket küldött Nyitra és Tapolcsány felé, újabb hírek szerzéséért, s megírá Ottlyknak: igyekezzék Ocskaynak nejét és ingóságait kézre keríteni Lietava várában, haugyan már ki nem vitette onnan idejekorán. Ocskaynak fölverésére — ha csakugyan elpártolt — hadat küldenie már nem lehetett: minthogy az örökös portázásokban kifáradt lovasságnak pihentebb részét, ezer válogatott huszárt, Ebeczky még 28-kán elvitte volt Szent-Györgyötől, az Újvárbá indított gyalogság és tüzérségi készletek kísérésére.*

Ezeket előrebocsátva, lássuk: *mint hajtá végre árulását Ocskay?*

Pyber püspök az aug. 26—27-kén maga mellé gyűjtött s párt-ütésre csábított Nyitra és Trencsény vármegyei nemesekkel, — a kik feles számmal valának, — Ocskayval való megegyezése szerint aug. 28-kán reggel hat órakor indult ki Nagy-Ugrócz kastélyából mindnyájan lóháton, táboriasan. Ocskay pedig még virradat tájban

* *Bercsényi* Visktól augusztus 30-kán Rákóczihoz szóló levelében írja, hogy úgy hiszi: nagyobb kedve van az ellenségnek Újvár ostromlásánál az ő és Bottyán üldözésére; *«kivált, ha Ocskay dolga igaz: bizodalma lesz többhöz is, ha előnyömtül, az minthogy Ocskay (aug. 27-iki) levelébül — melyet ez étszaka vettem — olyat látni, hogy már tudott. Igazán, meg nem fogható dolog volna ez, mostani (aug. 27-iki) levelébül: de már ezen levél elküldése után együtt el azon két tiszt (a hadnagy és a zászlótartó) mellőle, az ki hírit hozta; kérdezték is: ezen leveleket ha vettem-é? mert Ebeczky katonái hozták. Én ugyan portát küldtem, most kémekeket küldök. Ottiuknak megírtam: Litavában feleségét ha kaphatná, — de elhiszem, prsevideálta ezeket, s azért tétette Mednyánszky Jánost Trencsén vármegyei kapitánynyá. Örömet expedialtam volna hadat az nyakában: de késő, — mert nem volt kit, alig tudtam expedialnom Ebeczkyt ezer lóval, mert bizony igen bádgyadt az had az sok portázásban. Hanem friss ezer most Rétéi János, — azt fogom küldenem mindgyárt Kis-Tapolcsán felé,, megvizsgálja, és legalább petekírolja a Zsamócza tájiki parasztságot,» etc. (Archív. Rákócz. VI 48 I)*

elindított Vendégről egy megbízott hadnagyot tizedmagával, — már mintegy portaképen — Nyitra felé. E hadnagy dandárnokától levelet vitt Pálffynak, hogy tehát ő okvetlenül megindul, jöjjön elébe a tábornagy is tekintélyes erővel, mely netalán vonakodni találó ezredét körülfogni s az átállásra kényszeríteni elégséges legyen. A mint Pálffy ezt a levelet vévé, — a mi reggeli 8 óra tájban történt, — csakugyan készülőt hivatott, s kivezényelt néhány század rácz könnyítés vagy 3000 német nehéz-lovast, némi gyalogsággal; mely hadoszlopnak aztán Steinville és Hartleben tábornokokkal személyesen élére állva, tíz órakor megindúla Üzbég és Egerszeg felé a nagy-tapolcsányi országúton előre. Ocskay hadnagyát azonban Darázsnek, Szalakúznak, a rövidebb úton bocsátá vissza, hírt vinni urának.¹

Hat órakor Ocskay László is kivonult több mint 900 jó paripás, jó fegyveres huszárjával Vendégről, s nyolcz óra tájtt Nagy-Tapolcsány városában egyesüle Pyberrel és a nemességgel. Kiket kitüntetéssel üdvözölvén, elhitette az árulásról mit sem sejtő katonáival: *megvan a békesség, azért kell most követségképen elkísérni Pyber püspököt s a nemességet gr. Pálffy hoz!*~ Csoda-e, ha a szegény egyszerű katona, látva az egyháznagyot s a fényes, előkelő urakat, legkisebb gyanú nélkül hitelt ada vezére szavainak, azon vezérének, a ki őket annyi véres harczon parancsnokoló?

Erre az egyesült csapat a Nyitra vizén átkele, s tíz órára Felső-Elefántra érkezvén, Ocskay ezredét itt kissé megnyúgosztalá; maga pedig a püspökkel és urakkal fölmené a pálos zárdába, valószínűen azért, hogy ott a püspök jó ebédet készíttessen a perjellel Pálffy és főtisztei számára: hadd költhessék el velők a *pribékség torát!* Mert Ocskayt pártosaival, egykori baj társaik ezentúl többnyire *pribék-*

¹ *Sziuha Ferencz* írja Érsek-Új várból aug. 29-kén Bercsényinek: «Az ellenség helyben vagyon; hanem tegnapi tíz óra tájban Pálffy János, Stainville és Hartleben generálisok valamely lovas haddal Nagy-Tapolcsány felé megindultak; valamely Ocskay László uram hadnagya tizedmagával s levéllel Pálffynál vala nyolcz óra tájban, a kire meg is indulának; mind német táboron, úgy Nyitra-mellyéki falukon köszönségesen beszélék, hogy *Ocskay László ezer estül labanczvá lett.* Van két emberünk a táboron, — ma várjuk valóságát.» (*Eredeti levél, gyűjteményben.*)

² Ocskaynak elárult katonáiról írván Bercsényi szept. 7-kén Zsembertől Károlynak, megjegyzi: . . . Azt hitette vala el vélek (Ocskay): *megvan az békesség, azért kísérik bé Pyber püspököt.*» (*Thaly: «Rákóczi Tár» II. 231. 1.*)

eknek nevezik vala, a törökvilágból átszármazott kifejezéssel, mely hitehagvottat, renegátot jelent.

Nem sokkal dél előtt megérkezik a nyitrai táboron járt hadnagy, — már mint a «porta» — Szalakúz felől, jelentvén, hogy a cs. tábornagy az országúton immár közeleg. Mire Ocskay felülöt fuvat ezredének, a melynek élén maga is, Pyber Lászlóval, az Elefánton talált Bokros Pál ezredessel, (ki a dologba beavatva nem lévén, azt hívé: *ellenségre mennek*), id. Bossányi Gábor és Sándor, Hunvady András, Sándor Menyhért, Apponyi János, Jeszenszky László, Mérev és más nemes urakkal s Majthényi Pál fehér-baráttal Pálffy elé vonul, Alsó-Elefánton keresztül, Pereszlénynek.

Ez utóbbi helységnél, a Nvitra nyílt, térés völgyében találkoznak, — s csak szép csöndesen összemennek. Ocskay és Pálffy most kiválnak hadaik éléről, külön helyre nyargalnak ketten, és a császári maréchal, a bán, a büszke gróf mohó örömmel tárja ki karjait, kezét nyújt és megcsókolja — egykori káplárját, a régi gyilkost és sokszoros esküszegő szökött katonát, e napon immár *cs. kir. ezredest!*

Az elárúlt szegény katonaság bámul, s csak most kezdi magát észrevenni: hányat ütött az óra! Egyszerre egy szegény-legény kiugrat az ezred soraiból, elkeseredésében kirántja pisztolyát, az ölelkező Pálffy- s Ocskavnak közéjük lő, és azzal kantárt fordítva, sarkantyúba kapja paripáját; a németek és ráczok utána rugaszkodnak a vakmerőnek, — de be nem érhetik. E bátor kurucznak példáját követé azután Bokros Pál, a ki az arczvonal éléről is el tudott valamiképp ugratni, s bevágott a Zobor-hegység kinyúlásainak erdeibe. Nemkülönb, ama pisztolylövés eldördültére csak megzúdúl az ezred hátuljáról, melyet a németek még be nem keríthettek, 2—300 huszár, tüzet ad a császáriakra, — s azzal megfordulván, neki váltanak ők is lóhalálában a Trencsény vármegye felé vezető útnak. A többit a németek körülzárják, s Ocskay és Pálffy, szép szóval, erőszakkal, labanczságra kényszerítik őket.* Azzal az urak felvonulá-

* Fő-forrásaink: *Bercsényi levelei* Rákóczihoz, különösen a szept. i-jén és 2-ikán Visktől keltezettek. «Spátayt hogy többen követték, mind ezelútti s mind mostani írásimból is meglátni méltóztatik Főlséged; s ugyan tegnap érkezett vagy 15 katonája Ocskaynak, az kik beszéltették, mint lett dolgok? Tudniillik, hogy midőn már Pálffy

nak ismét az elefánti klostromba a cs. tábornokokkal, s borral peccételék meg a vérarulást.

indulását portája megvitte: lóra ült hadastúl, Pyberrel és több urakkal mentek eleiben szemközben; csak csendesen összemenvén, — akkor vette észre az katonaság; több kétszáz lovasnál csak megfordult és szélment, de mindinkább Trencsén vármegye felé szaladtak vissza. Megcsókolta (Ocskayt) Pálffy, és azután külön rugaszkodtak ketten, — akkor egy szegénlegén katonája Ocskaynak közikben lőtt, s csak elnyargalt, s be sem érték. Ocskay dolgát egészen Pyber Lászlónak kell tulajdonítani, az ki kicsinhitőségétől kétségben esett, s elhiszem, az győri püspökség csábította. Bokros csak egy lovon szaladt el.» (*Archív. Rákóczi*. VI. 51—58. 1.) — *Rákóczi* levele Egerből, szept. 5. gr. Eszterházy Antalhoz: «Az ellenség árúltatás által Nyitrát megvette, melyen Ocskay annyira megütöközt, hogy azonnal, Piber László persvadeálására, más, Nyitra-vármegyei nemességgel hitiről, hazájáról megfeledekzván, némely tiszteivel és katonáival a császár hívségét amplexáltá.» (U. o. II. 313. 1.) — *Kajaly Pál* főhadai bíró írja Visktől aug. 31. Radvánszky János kincstárnoknak: «Azon sem kell megütöközni, hogy az átkozott Ocskay László hazáját s nemzetét eláruló Júdássá lett s az ellenséghez hajlott, megcsalván némelyeket maga ezeréből s rész szerént erővel rekesztvén oda, s azért járt oda Pálffy, hogy azokat kezébe vehesse; de in illó actu, a kik nem tudták, megpuskázván az ellenséget, eljöttek onnat.» (*Eredeti levél*, a b. Radvánszky-levéltárban, Radványban.) — *B. Berényi Ferencz* naplója aug. 31-ike alatt: «Pálffy uram Köröskénynél van, Ocskay 1200 lóval conjungálta magát ő Ngával; Pyber uram is ott van, azt mondják: ő Kglme volt eszköz benne, már három esztendőtti (?) fáradván abban. Pyber urammal feles nemes uraimék gyűttek bán uram mellé: Sándor Menyhárt, Hunyady András s egyebek.» *Tiell*, katonai referendárius, a k. k. Hoif-Kriegsrath alelnöke jelenti Bécsből, szept. 5-kén Savoyai Eugen hgnek: «Die Battaglia von Trentschin und die daraus befolgte Eroberung Neytras haben bereits guette Effectus nach sich gezogen; der Ocskay ist mit sein Regiment, bestehend in 10 Compagnien und über 900 wohlberittenen Hussaren, mit Accord an Herrn General Pálffy herübergegangen; desgleichen solle morgen mit dem Besserédy zu Güns auch vorgehen.» (*Eredeti*, a cs. k. hadi levéltárban, 1708. nro. 9. 3.) — Gr. *Pálffy János*, a sopornyai táborról, sept. 5. Eugen hgnek: Múltkor tudósítóm Fönségedet Nyitra bevételéről, «gegenwärtig berichte unterthänigst, dass nun auch der Ocskay mit seinen ganzen Regiment die kays. Gnade amplexirt habe und zu mir herübergetreten seye. Ich glaubete auch den Esterházy und Bezerédy schon herübergezogen zu haben, wann mir solche Ehre von dem bewussten (Heistert érti) nicht missgönnet wurdte.» (*Eredeti levél* ugyanott, 9. nro. 2.) — *Medows*, angol követ a bécsi udvarnál, jelenti szept. i-jéről külügyministerének: «One of the leaders of the malcontents, *Oskai* by name, has submitted himself and his whole Regiment to the Emperor's Authority. Count Palfffy, Ban of Croatia, having procured him the Emperor's pardon, has likewise delivered up a castle belonging to the said Count, which the Hungarians were masters of.» (*Archív. Rákóczi*. II. oszt. III. köt. 397. 1.) — A Köllnben 1711-ben Marteau-nál kiadott «*Beschreibung* des von 1701 bis 1711 gedaureten Aufstands etc. in Ungarn» című, tehát úgy szólván egykorú könyvecske, 79-ik lapján 1708-ról olvassuk: «Der General des Ragoczy, *Otkai* langte mit seinem ganzen Regiment in dem Kayser-

Pálffy szoros barátságot kötött Ocskayval, s uralkodójának még további kegyeivel, úgymint mihamarabb elnyerendő cs. tábornoki ranggal s nagy érdemrendi kitüntetéssel: a császár képeire vert s akkori mód szerint súlyos aranylánczon nyakbavetve viseltetni szokott vitézi aranyérem ígéretével sarkalá hiúságát, ha magának és ezredének immár végbe ment eladásán kívül még egyéb «érdemeket» is szerez; mikhez gyorsan hozzá kell látni, a míg t. i. melegében, az első meglepetés alatt lehet.¹ És Ocskay, kinek lelkében a szunnyadó ördög fölébredett, a neophiták ismeretes buzgalmával mohón ajánlkozók mindenre: Bottyánnak, sőt ha lehet, Bercsényinek elfogására; Érsek-Újvárnak a helyőrség tisztei közt támasztandó viszály általi kézrekerítésére; a leghírnevesebb kurucz tábornokok s főtisztek nyilvános rágalalmazására, becsületes jellemöknek hazug hírek költésével leendő bemocskolására, és így ellenök pártfeleik között gyanú, gyűlölködés, villongások fölgerjesztésére, — szóval csak a legelvetemültebb árulóhoz méltó gyalázatos eszközök megragadására, mindenekelőtt pedig a legközelebbi várak: Nagy-Tapolcsány, Bajmócz, Zay-Ugrócz azonnali kézhezvételére, s a nyitra nemesek összefogozására, stb. A minthogy, — miként látni fogjuk — mindezeket meg is kísérlé, s részben sikerrel.

Miután tehát a gaz munkához Ocskaynak tüstént hozzá kell vala fognia: a lakoma a kolostorban nem tarthatott sokáig. Pálffy az átpártolt nemes urakat itt marasztotta, s nekik és az újonnan ideküldendőknek őrizetére az erős és terjedelmes zárdaépületben s a felső-elefánti kastélyban 200 német muskatérost hagyott; ~ azután ünnepélichen Lager bey Neutra an, und legte sogleich bey dem Bano von Croatien, Grat Palfi, den Eyd der Treue ab, und wurde von Ihro Kays. Majestät nach einer eigenhändig unterschriebenen Begnadigung, zu *Dero General-Wachtmeister ernennet*.*

— Egyéb kútfőkről alább, alkalmilag lesz még szó.

1 Ezt az aranylánczot és érmet Pálffy azután csakugyan megszerzé József császártól Ocskaynak: sőt az egykorú bécsi s németországi hírlapok s utánok a köllni *Beschreibung*,» úgy a « *Theatrum Europaeum*,» és *Tsétty*, Ocskay cs. tábornoki rangjának 7negadását is határozottan emlegetik, mindazáltal ez nem teljesült be. Talán Heister akadályozta meg.

2 «Azólta ismét vettem portásom levelét, hogy (Pálffy) Elefántban is kétszáz gyalog németet hagyott, — Tapolcsán várában is.» Bercsényi szept. 2-iki levele. (*Archiv. Rákócz*. VI. 61. 1.)

lyesen letétet a hűségesküt Ocskayval, tiszteivel s elárult ezredének körülfogatott többségével, mitsem törődve azzal, hogy ez a legnagyobb részre nézve kényszerített, tehát érvénytelen hittétel.

Ezzel Steinville tábornokot egy ezred német lovassal s Ocskaynak három századával megindítá Bajmóczi vára alá.¹ Ezekkel Ocskaynak levele volt Marsinszky András bajmóczi parancsnokhoz, kitől — még mint kurucz dandárnok — hadainak bebocsátását követeli vala; a kik után aztán az addig lesben álló németek is benyomultak és az őrséget lefegyverezvén, a várat elfoglalták volna. Ugyanazért nagyon kelle sietniök, nehogy a bajmócziak Ocskaynak átpártolásáról előbb hírt vegyenek.

Hasonló, de kisebb csapat indult meg Zay-Ugróczy felé is, Ocskaynak most vele újra egyesült istentelen czimborája br. Pongrácz Gáspár és őrnagya Pestvármegyei vezérlete alatt, szintén ily nemes földadattal. Végre a harmadik különítménnyel (détachement) maga Ocskay rándult át Nagy-Tapolcsányra; s azonkívül holmi apróbb rajokban szerteküldött elegyes ráczok és Ocskay-pribékek, Pyber püspök utasításai szerint száguldozák be a Nyitra-völgy s Bán környékének falvait, a nemes urakat összefogdosni, Elefántra hurczolni, és a kuruczok közt lévőeknek kastélyait, házait feldúlni.²

Zay-Ugróczyon a nagy jámbor úr, az Öreg báró Zay Lőrincz, Rákóczinak kormánytanácsosa, épen útra készül vala Egerbe, a fejedelem által hirdetett tanácsulésekre, midőn az új pribékek Ocskaynak a várúrhoz szóló levelét küldik be: bocsássa be katonáit, hogy ezredének ott letett montour-posztóját elhozassák; de Zay rosszat

1 «Steinville, vagy más generális, Bajmóczi felé elment, a kivel három zászlóval Ocskay labancz katonái elcommendéroztattak.» írja az nap érkezett kém jelentése nyomán Érsek-Újvárból aug. 30-káról *Szluha Ferencz*, Bercsényinek. (*Eredeti levél, gyűjteményben.*) V. ö. Bercsényi aug. 30-iki tudósítását Rákóczihoz. (*Archív. Rdköcz.* VI. 48. 1.)

2 *Utlyk György* levele Liptó-Szent-Péterről szept. 3-káról a fejedelemhez: «Az átkozott Ocskay széliében fogdosatja nemesembereket Nyitra és Trencsény vármegyékben, és esküdteti császár hűségire.» (*Eredetije Vörösvárott.*) Ezzel egyezőleg írja *Csajághy János* dandárnok is Bercsényinek Újvárból szept. 19-kéről: (mert ezen ház-betörő erőszakoskodás és rablás hosszabb ideig tart vala,) «Nincs most a labancok közt, ki annyit árulkodnék és hamiskodnék s kuruczok jószágait prédáitáná, mint *Pyber László* az püspök. Nagy-Szombat várossá mind szidja s az egész káptalom is.» (*Eredeti, az Országos Ltárban.*)

sejtvén, — nem ment rá a lépre. Érdekes lesz őt magát hallanunk, a mint a Révayak Blatnicza-varából (Túróc) szept. 8-kán költ levelében a kijátszott csínt élénk színekkel festve, elbeszéli a fejedelemnek:

«Hogy Felséged parancsolatjára — írja az ősz főúr — egri gyűlésre el nem mehettem, nem egyéb az oka, hanem az akkori nagy láрма, mely esett Nyitra-varának véletlen és hirtelen feladásával és Ocskaynak hazájátul való elállásával. *Soha életemnek rendiben oly lármát és confnsiót emberek között nem láttam, mint akkor volt;* azt tudták, hogy már az egész világ fenékkal fordul l Az ellenségnek felnyomulásával elrémülvén az emberek és nem tudván hirtelen miként magokat salválni, — talám földben is bújtak volna, ha lehetett volna; ahhoz járúit az a sok dúlás-fosztás: a ki kit eléltalált és bírhatott vele: semmi Péter bátya! . . . csak fölverte és mindenéből kiforgatván, meg is ölte.

Engem is *Ocskay* mely álnokúl akart Pálffy kezébe ejteni, leveléből méltóztatik Felséged megérteni.¹ Pongrácz Gáspárt rendelvén maga főstrázsamestere (Pestvármegyey) mellé, egvnihány száz lovasal várunk felé küldte, oly szín alatt, hogy az nálam lévő mundírpasztóért bébocsássam őket a várba, — *akkor engem megfogjanak és mindenünkbiül prédát hányjanak.*

De az Úr-Isten megszégyenítette őket; *mert észrev év én hamiságokat:* csak ízibe a vár eleibe rakattuk a portékát, és az hidakat (a várárkok fölött) *felhányván, kapukat felvonván, fegyvert fogtunk; és úgy bé nem gyühetvén az várba, gyalázatosan el költett menniek,*² leseket hányván mindenfelől: ha kimegyek a várbiú, kéz-

¹ Ocskaynak ezen Zayhoz intézett s ez által Rákóczinak beküldött levele ma már hiányzik.

² Rosszul volt tehát értesülve *Otlyk* ki szept. 3-iki levelében a zay-ugróczi esetről így ír: «Zay Lőrincz uramat is megcsalták (az Ocskayanusok); éppen hogy készült indulni Felséged után, kezökhez kerítették, és a várba bémentek.» (*Eredeti, Vörösvártt.*) Yalamint hibásak a *Berényi-napló*, a *Theatrum Europaeum* és *Kolínovics* Ugrócz várának Ocskay általi elfoglalását állító, alábbidézendő adatai is, hacsak ők *Ugrócz* alatt nem a *nagy-ugróczi* várkastélyt értik; mert egyik sem mond Zay-Ugróczot. Nagy-Ugróczról azonban, mint nagyon gyarló erősségű helyről nem hiszszük, hogy őrség lett volna benne. De továbbá még szept. 4-kén Nagy-Ugróczról is a *kurucz* Bossányi János ír Bercsényinek.

hez keríthessenek. De az Úr-Isten mégis megsegített, hogy elgyühettem ide Blatnicza-várába, egy kis bátorságosabb helyre. Maga Pálffy elefánti kalastromban várakozott Pongráczra, mondván, hogy *egy madárkéért küldött*, úgymint érettem, — de az Úr-Isten mégsem engedte neki végbenvinni gonosz szándékját. Hallom, igen haragudt, sokat is fenyegetődött ellenem; kire nézve egy kevésbé kívántam elállanom láb alól, míg Isten jobbra segíti dolgunkat.»*

Míg Pestvármegyey a Zay-Ugrócz alatt mutatkozott csapat egy részével visszasiertt Elefánt felé: addig Pongrácz Gáspár a többivel Trencsénynek fordúla *Ocskay nejéért*, hogy őt gyermekeivel, cselédivei, marháival, és férjének sok prédáit holmiját hurczoló társzekereivel Kaszáról — haugyan már Illavára be nem lopódzott, vagy férje e küldöttjének eleibe nem jött — elkísérje jó fedezet alatt a császári táborra. Annyi bizonyos, hogy — mint látni fogjuk — Pongrácz kíséré őt le pár nap múlva Trencsényből, midőn Beleznay a földözetre rácsapott s Ocskay portékáiban gazdag zsákmányt ejtett. Igen valószínű tehát, hogy Pongrácz Gáspár *ekkor*, t. i. Zay-Ugrócz körüi jártában fordúlt föl Bán és Trencsény-Hévvíz felé a kaszavári útra, az asszonyért. Űthette már ennek nyomát Bercsényi Lietava várában; rég kiröpült onnét a galamb!

Mialatt ezek Trencsényben, Ugrócznál történnek vala: az Elefántról 28-kán délután Nagy-Tapolcsányra indúlt Ocskay, négy század új labanczczal és ráczczal az ezen mezővárostól nyugotra egy órányira fekvő hasonnevű hegyi vár alá megy, — s még kurucz dandárnoknak színlelvén magát, parancsot ad Czelder Orbán bent lévő hadnagyának, «hogy a hajdúkkal egyútt mindgyárt lejőjön; kik mintegy hatvanan voltak. Azok szegények lejöttek, nem gondolván, hogy emezek már labanczok;» s hát a fegyvertől csak fosztogatni kezdik vala a gaz pribékek, elsöben a tiszteket. «Ezt látván a hajdúság (nem hiába, hogy a hú Czeldérnek valának vitézi!), fegyvert fogtak, és tüzet adván egynehányan, Ocskay embereit confundálták és kettőt a katonáiban mindgyárt lelöttek.» Áttörték magokat, s zárkózott oszlopban haladva, vitézül ellenkeztek, és «úgy jöttek el nagy

* Aláírva: *aLaurentius Zay* m. p. Dátum in Arcé Blatnicza, 8. Septembris 1708.»
(Eredeti levél, az Országos Levéltárban Budán.)

becsülettel: jóllehet Ocskay négy zászlóaljával három mértföldnyire üldözte őket: de nem tehetett semmit is rajtok, — csak eljöttek becsületesen és Urbán Czelder urammal tegnap (szeptember 2-kán) conjungálták magokat» Liptóban. «Ezen hívségökért — írja Ottlyk főudvarmester Liptó-Szent-Péterről szept. 3-kán Rákóczinak—minnek-előtte Felsőgedtől nagyobb jutalmat vegyenek, megköszöntem jó viseléseket s egy hópénzt mindgyárt adattam nekik ezüstpénzül.»¹

íme, ily hűséget és hősiességet tanúsított Czeldernek ez a maroknyi hajdúja, Ocskaynak ádáz hitszegése s mint labancznak *első hadi próbája* ellen!

Pálffy német őrséget helyezett a másnap megszemlélt Tapolcsány-várába,^a melynek ily gyors elfoglalását csakis Ocskay orczátlan perfidiájának köszönheti s köszöni is vala.³ De a tapolcsányinál jóval nagyobb és fontosabb bajmóczi várnak ilyes meglépése nem sikerült. Ugyanis a Nagy-Ugróczról Pyber csábításai elül aug. 27-kén elmenekült ifjabb Bossányi János lóhalálában nyargalván a dolgot megjelenteni Ottlyk után: ezt másnap reggel Túróczban Tót-Prónán éré utói. S a főudvarmester rögtön futárt indíta Bercsényihez, azon

¹ *Ottlyk*, ugyanazon levelében.

² «Az átkozott Ocskay kicominandérozta Tapolcsán várából az gvarnizont, és németeket vitt belé.» (*Bercsényi* Visktól, szept. i-jéről. *Archiv. Rdkócz.* VI. 55. 1.)

³ *Berényi Ferencz* naplója, aug. 30-kán: «Az ittvaló (Pozsony vármegyei) viceispánnál volt ma olyan szó, hogy Ocskay regimentestül ideállott és *Bajmóc* s *Tapolcsdny* várát földadta bán uramnak.» S lejjebb: «Csak confirmáltatik azon hír, hogy Ocskay idegyütt és *Tapolcsdny*, s már most nem *Bajmóczot*, hanem *Ugrócz várát* mondják, hogy földadta.» — *Kolinovics-nél* olvassuk: «Ladislaus Ocskayus, tam animose antea fortiterque Rakoczy partes tuitus, totque damnis Austrise Moraviaeque illatus, ac csesidibus in Germano milite quaquaversum excercitis darus, cum tota sua equestri légioné, in Csesareo-Regia sub Nitrise conspectu castra, die 29. Aug. sponte se sistit et juramento fidelitatis in manus Pálffy deposito, suum C&sari servitium offert, atque quo májóra secutura fidelitatis argumenta edat, *Tapolcsánium*, *Ugróczium* cseterasque arces recipere adjuvat.» (*Hist. Libri* XII. 710.)— A frankfurti «*Theatrum Europaeum*»: «Dem Otkai, Generalen der Rebellen gelang es besser, (mint t. i. Bezerédy-nek) als er sich mit seinem ganzen Regiment in dem Kays. Lager den 31. (29.) Augusti einfand, alsofort auch dem Pálffy den Eyd der Treue ablegte, desgleichen zu deren wirklichen Beweisthum Tapolcsány, Uricz (Ugrócz) und Wojnicz (Bajmóc) einraunte, dargegen ihm Kays. Majestät eigenhändig unterschriebene Begnadigung zusandten, selbigen auch zum General-Wachtmeister declarirten, in welcher Charge er bald gute Dienste wider seine vorhin gewesene Cameraden that.»

fölül tüstént írt a gondjaira bízott felső-nyitrai és trencsényi várak parancsnokainak, Bajmóczytól kezdve föl Ledniczéig: Ocskaynak többé ne higgyenek, ő már nem Rákóczi híve, elpártolt; ellenségül tekintsék, lövessenek reá és pribékjeire!*

S Ottlyknak e gyors és hasznos intézkedése menté meg Bajmóczyt, mely is Prónához közel lévén, az intelem még jókor odaérkezett. Minek folytán e vár Ocskaynak Steinville-el odament pártosait lövésekkel fogadá. Eredmény nélkül voltak tehát kénytelenek visszafordulni a Zay-ugróciakként, csak a nemesek falusi udvarházainak prédálásában tölthetvén útközben kedvöket.

Pálífy aztán Tapolcsányt megszemlélé, s aug. 29-kén ismét fölmene Ocskayval az elefánti zárdába ebédre; ennek végeztével 3000 lovasát az elárúlt hat századdal szaporítva, visszaindúla Nyitra felé. Az Ocskay-félék képezték az előcsapatot. S e két órai hadmenet alatt érdekes eset történt. Bercsényinek aug. 30-iki levelében, — melynek elején még kételkedni szeretne Ocskay labanczczá létele fölött, — olvassuk, hogy épen írása közben érkezék vissza a viski táborra amaz apró kémszemlélő csapatainak egyike, melyeket Nyitra tájára aug. 28-kán este, Bottyán tudósításának vételekor kiküldött vala, és jelenté: Nyitrához érkezvén, már híret hallák «Ocskay kutya-ságának;» általmenének tehát a Zobor nyújtványán Daráznál, Elefánt felé, s onnét a hegyekről jól látták, midőn 29-kén délben Pálífy a klastromba bement s a nemes urak eléje jövének. Hallák, hogy Ocskay már előbb (28-án) Pereszlénynél csatlakozott hozzája. Délután pedig, midőn még mindig ott a hegyekben leskelődnének, — egyszer csak szemben akadnak a Nyitra felé visszanyomuló Pálffy előhadával: *Ocskay újdonsült labanczaival*. Ocskaynak egy Kecskeméthy Mihály nevű önkéntes hadnagya, a maga szakaszával lövöl-

* *Otlyk*, Tót-Prónáról aug. 28-káról Bercsényihez, s Rózsahegyről aug. 29-kéről Rákóczihoz írott leveleiben. Különösen ez utóbbiban így ír: «Ha nem tettünk volna annyi sok consideratiót benne: kezemhez kerítettem volna (Ocskayt), a mint Fő-Generális uramnak megírtam vala. Már most mind Ocskay s Luszinszky ezere oda lesz, — de azonkívül számtalan sok embert elcsábítja; *jóllehet megírtam tegnap mindenfelé, mind Bajmóczyra, mind a több praesidiumokra, hogy ő már 7iem Felséged híve, hanem ellenség, azért ne higgyenek ne kié!* Köszönöm Isten után ifiú Bossány János uramnak, hogy eljött mint igaz magyar tegnap Tót-Prónára és ezeket meg-jelentette, másképen magamot is megcsalhatta volna./» (*Eredeti levél, Vörösvárt.*)

dözve utánok rohan, s midőn a főcsapattól már jó messzire haladtak, egyszer rajok kiált: *Megálljatok!* Megállnak, és Kecskeméthy mint régi bajtársakhoz, így szól hozzájuk: «No ilyen adta, *csak menjetek el s vigyázzatok magatokra, mert minket már eladtak!*»¹

Eléggé jellemzi ez az új labanczok azon becsületes részének hangulatát, kik a dologról előlegesen mitsem tudva, ártatlanul csalhattak törbe s erőszakkal tétették le velők a hitet. Azok ugyan, kik a kényszerített eskü megszegését nem tárták lelkiismeretben járó dolognak, naponként ketten-hárman, tízen, húszán, sőt ötvenenként is szökdösének vissza, a mint módját ejthették; bár ráczok és németek nélkül nem igen bocsátják vala őket, gyanúpörrel élvén hűségök felől. A ki pedig a kényszerített eskütételt is komolyan vette, mint pl. Kecskeméthy, — látjuk, hogy az is szégyenlé helyzetét, s jószántából nem üldözé a kuruczokat, sőt jóakaratólag intette vigyázatra.

Bercsényi csakis ezen Kecskeméthyvel beszélt portyázók jelentése után, továbbá Ottlyknak ugyanakkor vett leveléből győződött meg teljesen Ocskay hihetetlennek tartott elpártolása valóságáról. «Tegnap délben ment bé Pálffy, szemök láttára Elefántra az kalas-tromban, az egész vármegyék nemessei eleikben mentek (Pálffynak és Ocskaynak), — *ez már, Kegyelmes Uram, bizonyos.* Ocskay, az átkozott, Pereszlént egyezett meg Pálffyval . . . Majd mindgyárt hírt *5 pátenseket bocsátók, hogy az kutyátúl való ámitottaknak legyen grátiájok kik visszatérnek,* és másik pátens által az elpártoltaknak szabad prédára bocsátom mindenöket. Ezzel már kénytelenek vagyunk, mert csak csendesesen ha hagyjuk ezen dolgot: terjedni fog ezen rossz nagyon. — Eddig írván leveletem, íme, micsoda levelem érkezők Ottliktúl, accludalom Fölségednek. Már nincs miben kételkedni, hogy Istennek a bosszúálló súlya fenyeget bennünket; mindazáltal mégsem desperálok. Réthey Jánost Kenyheczyvel már elküldöttem nyomára vigyázni Pálffynak, ha Bajmóctúl (csak Steinville járt arra) merre fordul?»-

¹ *Archív. Rákócz. VI. 49. 1.*

² *Bercsényinek Visktól aug. jo-lkáról Rákóczihoz írott levele.* (Az idézett helyen.) — Ugyan e napon tudósítá Bercsényi a történekről *Sréter János* tüzérségi főinspector is Besztercebányára: «Tegnap bizonyos reportumom érkezett, hegy az, ellenség Elefánt felé nyomúlt, s *Ocskay* — *a ki ez elmúlt napokban kutyává lett* —

Ottlyknak itt említett levele szintén reánk maradt, s érdeemes, hogy néhány pontját megismertessük; mert ha valakinek, úgy bizonyára az Ocskay árulási szándékát rég fölfedezett, őt folyton éber figyelemmel kísérő, ellene többszörösen óvó s a hitszegőt még idejekorán elfogni ajánlkozott főudvarmesternek volt joga ily szemrehányó hangon kezdeni gr. Bercsényihez intézett sorait:

«*Abban estünk, kit jövendöltem, — Ocskay labanczvá lőtt hadastúl.* Ma (aug. 28.) Pvber László, Hunyady András, Bossányi Gábor és többen is Nagy-Ugróczról indultak Pálffyhoz, Nagy-Tapolcsántt ma fognak megegyezni. Ezeket hozta iffíú Bossányi János, most lóhalálában; jelen volt mikor Pvber uram Nagy-Ugróczon őtet is arra hitta s mutatta Ocskay levelét, kiben expresse írja, hogy Tapolcsántt megvárja és együtt mennek Pálffyhoz. En most irok mindenfelé várakba: vigyázzanak, Ocskaytúl oltalmazkodjanak. — Itt a vármegye (Túrócz) hada oszol, de ha meghallják Ocskay dolgát, — annálinkább elvonódnak. En is indúlok ez órában Liptóba, nem akarok kezet fognom véle. Az istenért, valami lovas hadat commendírozzon Ngod: mert bizony félek, hogy föl ne gyűjjön (Ocskay) ezeken az vármegyéken Lócse felé. En Liptóban mindent elkövetek, insurgáltatom viritim a népet, — bár csak azt megoltalmazhassam! Pálffyval az ki gyün, nincs több 3000 lovasnál; csak volna kivel: ezen egy hajnalban könnyen feladnánk! P. S. Bezerédy felől is azt kezdem hallani. Isten, verd meg a hamislelküket!»*

Másnap i levelében pedig megjegyzi még: «Eléggé titkolták volna az átkozott Ocskaynak labanczságát egy részen, de még *Létava*

minden *bizonyyal megegyezett volna véle.* Ocskaynak hitetlenségén meg ne ütközzön Kegyelmetek, — *nemsokára megbánja* istentelen cselekedetét! Én ugyan nem hiszem, hogy bányavárosoknak fordúlna, inkább Bajnócz felé való nyomakodását supponálom, — mindazáltal Kegyelmetek jó és serény vigyázással legyen. Egyébiránt Kegyelmetek petekirozására *Réthey János* colonellus uramat az öszvegyült ezerével Szent-Benedek felé expediáltam.» (Eredeti levél, néhai id. Kubinyi Ferencz gyűjteményében.)

* *Ottlyk Gőgy* Tót-Prónáról, 1708. aug. 28-kán Bercsényinek. (A levél eredetije az Országos Levéltárban.) Erre hivatkozik Ottlyk Rózsahegyéről aug. 29-kén Rákóczihoz intézett levelében: «*Tegnapi stafétán Fő-Ge?ierális Urannak is írtam ezekről.*» És ezen utóbbi, aug. 29-iki levelét, magától a hírvívó ifj. Bossányi Jánostól küldé el a fejedelemhez, hogy szóbelileg bővebb jelentést is tehessen Ocskay labanczságáról, s dicséri őt: «discretus, becsöletes iffíú; olyan dolgokat is bíztam reá kinyilatkoztatni Felsőgednek, *kiket pennára nem bízhattam.*» (Eredeti levél Vörösvárt.)

alatt sok öszveszerzett bitang, prédáit portékáját fölverethettem volna, de nem volt kivel.»^x

Bercsényi, az Ocskay által elárultak visszatérni hajlandó részének a visszaszökésre annál inkább leendő fölindítása czéljából szükségesnek említett kegyelmi pátensét csakugyan még azon aug. 30-kán vagy 31-kén kibocsátotta, a következő erőteljes és Ocskay jellemére fölöttébb bélyegző irállyal:

«Gróf Székesi Bercsényi Miklós, stb. Adatik tudokra és értékre mindeneknek, valakik ezen pátens-levelemet látják, olvassák, vagy olvastatni hallják. Hogy noha *az hitetlen áruló Ocskay Lászlód* nem gondolván sem istenével, sem leikével, sem az confoederatióra letett kemény hitével; *nem emlékezvén arról is, hogy sárbúí, porbúí emeltetett fel mostani nemzetséges hadakozásunk alkalmatoságával, s mennyi sok javával élt édes hazánknak;* annakfelette *nem szánván* sem nemzetét, sem édes urait s atyjafiait, — *mindnyájunkat édes hazánkkal együtt, mint fűdás a Krisztust hitetlenül elárulni,* vérünket szomjúhozó s hazánk megesküdt ellenségéhez hajlani, és magával együtt többeket is sokakat az confoederatió hívei közüi álnokul elcsábítani, s akaratjuk ellen is alattomban az labanezságra odarekeszteni s keríteni nem irtózott. Minthogy penig ezen hamis áruítatása által sokan az igaz magyar hazafiai közül erővel kénytelenítettek elpártolásra: valaki azért viszont maga közinkbe való jövetelével *két hét alatt* igaz magyar hitének megemlékezésével megtér, — semmi hántása és büntetése nem léssen; ellenben minden mentség nélkül mint hazának árulója s hitiszegett büntetését várhatja, valakit az maga hamis hiti, Isten által kézbe juttat.»²

Ezen falukszerte kihirdetett kegyelmi pátensnek meg is Ion a maga kívánt hatása, — a mint látni fogjuk. De előbb vissza kell térnünk ismét Ocskavhoz. Ő Pálffyval aug. 29-kén délután érkezett be a nyitra-köröskényi cs. táborba, hat század-zászlóval, tehát mintegy 5—600 emberrel.³ Alezredeséről Blasskovich Istvánról megjegy-

¹ Ugyanott.

² Fölül: «Anno 1708. August.» Alól: «Grationalis pátense Ocskayanusoknak.» (Bercsényi cancelláriáján készült egykorú másolat, félviven, gyűjteményemben.)

³ Szluha Ferencz írja Újvárból, aug. 30. Bercsényinek: «Német táborbúí gyütt emberünk ott tegnap látta, a midőn Ocskay hat zászlóaljával, Bossányiakkal és más

zendő e helyütt, hogy ő minden valószínűség szerint be volt avatva dandárnokának árulási tervébe; a mint is Blasskovich a Fehérhegyeken túlról ugyanezen napokban visszatérven századával: tán épen a kitűzött napon, ú. m. aug. 28-kán ő is, Ocskay módjára, Pálffy vára Vöröskő alá vezetése századát, s letette velők a hitet császár hűségére. De szépen megjárta; mert a midőn ezredéhez Nyitra felé indulna: az ekkor tájban pár század labancz huszárjával Szered várában állomásozó gr. Eszterházy József cs. ezredes észreveszi őt, s *nem tudván, hogy Blasskovich már labancz:* reárohan, csapatát rútvál széjjelveri, magának is az alezredesnek paripáit elnyervén, úgy, hogy az áruló csak gyalog bujkálva menekülhetett be Vöröskőre.* Tehát a sors ilyen hamar visszafizető Ocskaynak az általa a nagy-tapolcsányi kurucz őrséggel űzött gyalázatos alakoskodást.

Ocskay Lászlónak, alighogy beérkezék Pálffyval a köröskényi táborra: már néhány óra múlva új szolgálatra kelle mennie. Ugyanis az áruló jól tudván, hogy volt vezénylő-tábornoka, az öreg Bottyán János, hadainak csak csekély és fáradtabb részével fekszik — maga is betegen — Garam-Szent-Györgynél: azt hívé, hogy hitszegésével szerzett érdemeit még egy igen jelentékenyvel, — e hírneves tábornoknak meglépése- s foglyúl vitelével gyarapíthatja. Pálffy tehát aug. 29-kén este 1500 lovas és 500 gyalog-németet vezényelt ki valamelyik cs. tábornok alatt Ocskayval, — kétségtelenül ennek pribékjei kalaúzsága mellett, — hogy éjjel a Garamhoz menve, hajnalban lepjék meg Szent-Györgynél és fogják el a híres vitéz, de

Nyitra- és Trencsény-vármegyei nemességgel beérkezett. Pálffy is visszatért.» (*Eredeti levél, gyűjteményben.*) Ezzel összhangzólag említi *Bercsényi*, aug. 30-iki levele végén: «Berthóty István uram clavissel írja: bizonyos embere volt az német táboron: *tegnap bément Ocskay hat zászlóval;* Baloghót és Somogyit kérdezték, — az szemem előtt lesz.» (*Archív. Rákócz. VI. 51.*) — *Kajali Pál* is újságolja Visktól aug. 31-kén Radvánszky Jánosnak: «Pálffy vagy 3 regimenttel elindult volt Tapolcsány felé, *de megint visszatért Nyitrához,* s mind együtt vagon még ott a német tábor.» (*B. Radvánszky-levéltár.*) Minthogy pedig Ocskay Pálffyval *aug. 29-kén* vonult be elárult ezredének ekkor még mellette maradt részével a császári táborra: Kolinovics hihetően azért teszi nyílt átpártolását — noha hibásan — ezen napra.

* *Berényi-napló*, szept. 2-kán: «Blaskovicsot Eszterház József uram már akkor verte vagy verette föl, az mikor már visszagyütt volna az hívségre; az lovait is elnyerte, azután gyalog ment Vereskőbe.»

most kórágyon sínlődő kurucz vezért, s másnap térjenek vele vissza.¹

Vissza is tértenek, hanem — *Bottyán nélkül*. Mert tudjuk már, hogy ezen óvatos tábornok, a mint aug. 28-kán este az Ocskay mellől Vendégtől elosont becsületes hadnagy- és zászlótartótúl az árulás első hírére megérté, — dobot üttetett, és mindjárt másnap reggel a tompái, illetőleg viski táborba Bercsényihez vonult; kitől aztán Egerbe kéredzék, hogy ott gyógyíttathassa magát, mivel attól tartott: ha a táborokban fetreng, közel az ellenséghez, a gaz Ocskay addig mesterkedik, míg magával jötehetetlen kór állapotában Pálffy kezébe játszsza.² A mi bizony nagyon könnyen megeshetik vala, ha még csak 24 óráig is Szent-Györgynél marad. Ekként azonban, a mint cselekedett, Ocskay szeme koppant, s a szent-györgyi üres táborhelyről még üreesebb kézzel kelle Nyitrára visszaballagnia. Így tehát itt is csak úgy későn járt, mint Bajmócznál.

1 *Bercsényi* aug. 30-iki levelének utóirata: «Csak szaporán gyün már Ocskay labanczságának hire. Éppen most érkezék két katonám egy dánussal, kinek fassiója: tegnapelőtt (*tegnap* helyett) ment ki (a nyitrai táborról) 1500 lovas commandórozva és 500 gyalog *valami magyar generális eleiben Ocskay, hogy bévigyék;* úgymint ma kell visszatérnie.» (*Archiv. Rákócz. VI. 50. 1.*)

2 *Bercsényi*, aug. 29. és 30-iki leveliben: «Bottyán Egerbe kéredzik tőlem; fél, kézbe adják. Fekve hurczoltatja magát, — ereje nincs. Mikor Ocskay labanczczá lett hírt meghallotta tegnap: dobot üttetett, hamargatott, elhitette magával: *rajta hozza Ocskay az németet.*» (U. o.)

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Az Ocskay árulása folytán keletkezett első megdöbbenés és zűrzavar a felső vármegyékben. Az érsek-újvári őrség rendi illetlensége s fölbuzdulása; Ocskaynak csábító és hamisan vádoló, hamisan esküvő levele Berthóty Istvánhoz. — Az újváriak példájára Bottyán, Csáky, Ebeczky, Babócsay s az egész tábor újra hűséget esküsznek a hazához, s bosszút lihegnek Ocskay ellen. — Beleznay Ocskaynak rablott kincseit elnyeri és labanczaiból jól levág; a közörmő e felett. Ocskay ezrede Bokros Pálnak adományoztatván, újra szervezetik. — Ocskaynak becsülete végkép elvész, a németek is csak «selmá»-nak hívják; sztropkói jószágát Babócsay kapja; e jószág leírása.

A mily híres neve vala Ocskay Lászlónak mindenfelé: ép olyan nagy megdöbbenést, zavart, sőt lehet mondani, az első napokban a tömegnél páni rémületet idézett elő váratlan elpártolásának híre, annál inkább, minthogy Nyitra bukását rögtön követé. Kivált a közeli vidékeken: Nyitra, Túróc, Trencsény vármegyékben,— mint b. Zaynak már idézett jellemző leveléből is láttuk — leírhatatlan volt a félelem és zavar. A falukon szerteszét kóboroltak egyrészt az árulótól kiküldött pribékek és ráczok, másrészt a mellőle Pereszlénytől elszakadt katonaság kisebb-nagyobb csapatai, fejtetlenül, fegyelmetlenül; s ki kurucz, ki labancz képében fosztogatták, rabolták az urak, nemesek házeit, verték föl a szent helyeket, nyomorgatták a népet.* Az ország be messzire elrémült; a Zsarnóczához gyűjtött Zólyom- s Bars-megyei népfölkelés, úgy Petróczy és Otlvk nagy bajjal összecsoportozott vármegyei insurgents hada, csak elszéljédt

* L. Ottlyknak s Csajághynak aug. 28-ika alkalmából már idézett leveleit; továbbá *KeczerMátyás* is írja Privigyéről szept. 2-káról Bercsényinek: «Itten váltig nagy rémülésben vadnak, mert mennyire az ellenségtűi, de jobban az Ocskay László elszéljedett katonáitúl, — rettenetes fosztogatást tesznek, úgy annyira, hogy két felé kell vigyáznunk.» (*Országos Levéltár.*) Végre a *Berényi-naplóban* olvassuk: «Az Nyitra mellett rakva vannak az faluk kuruczokkal, minden embernek prédálják az jószágát, azért, hogy Ocskay fölszedte volt az hívségre magával. Azok közüi az kik elgyűttek volt, már sokan visszamentek. Húznak-vonnak mindenfelé, ki kurucz, ki labancz képében; ide (Pozsonyba) is béhoztak ma az vármegye katonáiban, az kik kuruczok képében fosztogattak.» (Szeptember 10-ke alatt.)

haza.¹ Maga a főudvarmester Túróczból, mint láttuk, Liptóba hátrált; mások (polgáriak) még Losoncziúl is elkezdtek mindenesül szaladni Beszterczére, a beszterczeiek Lócsére, félvén, hogy Ocskay Bajmócz felől reájok viszi a németet. «Ezek a vármegyék — írja Ottlyk Rózsahegyriúl aug. 29. a fejedelemnek — mind jobbára eloszlottak erre a hírre nézve, holott publice referáltam (tán épen ez is volt a baj!) Ocskaynak gazságát és selma cselekedetét, kiket maholnap még az ellenség is megjutalmazza szokott tyranusságával. En mindenféle keményen intimálok: valaki fegyvert foghat, jöjjön hozzám, és a ki nem arra való, menjen Fölséged után, confoederatióhoz való hites kötelességünk szerint. Nem ártana, Fölséges Uram, *ezt az egri gyűlést* (a kormánytanács ülését) *máshová transferálni*; mert valami-ként az ellenség elbizván magát, Fölséged és Fő-Generális Uram személyeire vadni (vágyni? vadászni?) fog, — *azért nem keltenék Fölségednek sokáig egy helyen lenni. En a föld népéhez éppen*

1 *B. Andrásy Pál* Selmecziúl szept. i-jéröl írja Bercsényinek: «A bányavárosok is Ocskay labanczságátúl megjedtek, kire nézve nem örömett mennek ki a passusokra.» Hasonlóképp br. *Petrőczy István* jelenti Rózsahegyriúl, szept. 2-kán Rákóczinak. «En Fölséged parancsolatja szerint ezen Liptó, Árva és Túrócz nemes vármegyékét felültetvén, kivitem volt Bajniócz tájékára, keményen írván Nyitra vármegyére is, hogy Fölséged parancsolatja szerint mellém jött volna; de azon vármegye nagyobb részint, — elhittem, főispánja (Pyber püspök) persvasiójából — elpártolástról már gondolkodván, egy sem jött mellém. En mindazonáltal a feljebbirt három vármegyével, hoffmester Ottlik urammal s ő Kglme mellett lévő karabélyosokkal és cavaljérokkal Nyitra várának megvétele után is ott vigyáztam, míg bizonyos hírem nem érkezett, hogy *Ocskay* is alattvalóival labanczczá lótt. Kire nézve ezen vármegyéknek velem lévő nemessége megremültvén, hogy említett Ocskay tudván ezen vármegyéknek csinját-bínját, tartottak attól, hogy maga mellé vevén valamely részét az ellenségnek, fel ne prédálja szegényeket s legkiváltképpen pedig házok népét rabságra ne vigye vagy *valami más gyalázatban ne ejtse*, (Ocskayhoz méltó suppositum; jól ismerték őt!) meg nem tartóztathattam őket, hogy kiki az háza népérüi gondoskodni nem ment volna. Ahhozképest én is elnyomoltam onnét ide Rosembergre, legkiváltképpen azért, hogy újonnan felszedjem őket, és a mennyire erőnk engedi, gátoljuk az ellenség előmenetelét; az mint is már Túrócz vármegyebéliek ifjabbik Révay Mihálylyal alkalmas csoportocskával bent vannak azon vármegyében és mindenféle vigyáznak, Liptót és Árvát pedig holnap felültetem és visszamegyek Bajmócz tájékára.» (*Eredeti lev., az Orsz. Itban.*)

2 *Bercsényi* szept. i-ji leveléből: «*Látván az zsbongásokat*, már én ide (Viskhez) szállottam, ad (locum) securum. — Bulyovszky, kicsoda Losoncziúl Beszterczére szaladt mindenével, mikor az bányákat félték: Radvánszky Lócsére,» etc. (*Archiv. Rákócz. VI. 52—54-h)*

nem bízik, és vármegyékhez nem sokat, kik most is kígyót-békát kiáltnak (Ocskaynak idejekorán való el nem fogatásáért?) Fő-Generális uramra. — Itt Liptóban, Árvában az passusokat erősen bévágatni akarom, válogatott embereket föld népével conscribáltattam és insurgáltatom. Bárcsak ezer lovas jöhetne onnan, hogy portázná ellenség felé, — azoknak volna nyeresége az elpártoltakon is; mert a mint látom, ezzel a mi istentelen hadunkkal nem boldogulunk. Feltett célja az ellenségnek az: *hogy, ha Újvárat megveszi* (rémültükben íme, már e hatalmas erősséget is féltik vala!) mindjárt Eger alá megyen; azt is expresse megmondotta generál Pálffy, hogy *Tizántúl való földön* fogják tölni bosszújokat, egy fegyverviselőnek sem akarnak megkegyelmezni,» etc.¹

Élénken mutatja ezen idézet az első megdöbbenés okozta zavart s ijedelmet, melyről még hatod napra is ekként sóhajtoz Ottlyk: «Megvallom, Kegyelmes Uram, *több kárt tett Pyber püspök és Ocskay labanczsága, hogy sem mint firencsényi*) *megver ettetésünk!** De, — teszi hozzá vigasztalódva — hiszem Istent, abból is megsegít, és a hamislelkűeket országunk csúfjává teszi! Úgy látom, Luzsinszky egy gyékényt vonson Ocskayval; (ez nem volt igaz!) mert midőn őberst-lajdinantját kívántam kétszáz lovassal hozzám expedieáltatni, — nem engedte, (Trencsényben volt szükség reájok,) hanem csak szegény maga, harmadmagával eljött; elküldtem ugyan tiszteinek levelemet, elválík: ha utánam jönnek-é? Várat jó dispositióban hagytam egész Bajmócztól fogvást Ledniczéig, azokat nem

¹ *Eredeti levél, Vörösvárt.*

² Ezzel összhangzólag említi Bercsényi is szept. 14-iki levelében: «Az mint Gylányi Ádám is mondja: *több rémület tett Ocskay kutyasága, az ellenség hírinéh az észak-nyúgoti vármegyékben.* (Archív. Rákócz. VI. 75. 1.) V. ö. *Bezegh Imrének*, a fővezér udvari kapitányának Besztercebányáról, szept. i-jéről urához írott tudósításával: «Itten valóban rosszak az hírek; Bíber László, Ocskay László, Hunyady András, Boscányi Gábor uraimék, úgy az több nemesek is labanczazá lettek Nyitra vármegyében. Ittem immár az ember azt sem tudja: kicsoda az kurucz, vagyis labancz? *Nemannyira tartunk az nyilvánvaló ellenségtüi: mint az ilyen alattomban lévő labanczoktól.* Eddig ugyan, az mennyire lehetett, Garam-melléki passusra vigyáztunk az kik e táján laktunk: *de Ocskay labanczsága alkalmas confusiókat tett az passusokon, ott lévő szegénység között: az egész Bars-vármegyei szegénység eloszlott, Groczky uram csak hány a városiakkal vagyott ott, noha ugyan azok is alkalmasint elszöktek.*» (Országos Levéltár.)

féltem; hanem az új labanczok széltfogtak az vármegyéken egész Túróczig. Bárcsak hamarjában Fölséged vagy ezer lovast küldene mellém, hogy jobb szíve (bátorsága) volna ezeknek az vármegyéknek is: mindjárt rajtamennék Ocskayn magam híremmel és széliében kötötten az sok labancz nemes-embereket, sőt ellenségnek is meggátolnám az élelemhordást Tapolcsán tájáról. En eddig csak harmincz karabélyossal vagyok. — Luzsinszky quártélymesterét Turnayt, kit fogva hozta Urbán Czelder, akarván Oeskey után menni, ma parancsoltam exequáltatni.«¹

Másnap, szept. 4-kén már épen (a lengyel széli zavarok miatt) Kézsmárkról írja a hazug és nagyított hírt a főudvarmester, hogy «Oeskey már egész Bajmóczig és Zsolnáig úgyszólván meghódította a földet, s ezen órában érkezik híre (koholt hír vala!) hogy 700 némettel Zsolna felé indult.»⁰

Ilyes, felében sem igaz rémhírek tölték be az országot, mennél távolabb, annál inkább nagyítva; így történhetett aztán, hogy mire Oeskey árulásának szele Sáros-Patakig elhatott: a jámbor krónikás Tsétsy János, a híresneves kurucz dandárnok személyében már egy kitánó magyar tábornagynak elszakadását jegyzé be évkönyveibe.³

Oeskey pártolása fölött a népköltészet is hangoztatta kesergő és bosszúkívánó szózatát:

1 Ottyk György, Liptó-Szent-Péterről szept. 3-káról Rákóczihoz. (Eredeti levél Vörösvdrtt.)

2 Eredeti levélugyanott.

3 «Post infoelicem casum hunc (Trencséniensem) militum labefactare ccepit status Hungáriac; multorum enim Magnatum et militum corda, a causa hac sunt abalienata,... quod maximé completum est in maximi et insignis nominis auctoritatisque Generáli-Campi-Marschallo Hungarorum Ladislao Oeskey, qui infoelici Regni hujus statu viso, hactenus animum suum imperterritum immutavit et vires suas hactenus penes gentem Hungaricam indefessas, alio transtulit. Extra enim omnium expectationem, magnó et inestimabili totius Regni damno et detrimento, sydus hoc fulgidissimum ex ccelo Hungarico decedit, et ad firmamentum Austriacum translatum est, cum multis sibi addictorum. Insignis hic heros, cui parem in virtute bellica vix ostendere potest Hungária, ejurata Rákóczy fidelitate et rejecta Confederatione, ad Germanos transfugit. Cujus negotium tantum Hungaris timorem incussit, ut vix eloqui liceat . . . cui ad hostes transfugo, non solum in castris Germanicis letabatur: séd et Viennse ad rumorem tanti boni gaudebatur, qui statim officio Generalatus ibi est insignitus, tribus regimibus prsefectus,» (??) etc. (Thaly: «Történelmi Naplók» 365—366 l.)

«Labancz már Ócskái; sok vitéz hadnagy
Atkozva siratják az ő labanczságát, —
Verje meg az Isten állhatatlanságát! . . .»

Belejátszott a dologba még a véletlen is — vagy ha tetszik, nevezzük babonának, — s épen Bercsényinél! *A fővezér oldaláról ugyanazon napon, ugyanazon délben, midőn Ocskay László gr. Pálffy Jánossal Pereszlénynél kezet fogott, — egymásután kétszer szakadt le a kard, a tompái táboron.*² Quis momenta observat? kérdezzük mi is Bercsényivel.

Sőt, hogy a leverő hír, az országos megdöbbenés és bódulás fölött magát a fejedelmet is — legalább pillanatra — mily elkeseredett, majdnem kétségbeesett hangulat fogta el, Egerből szept. i-jéről Károlyi Sándor tábornokhoz intézett e soraiból alkothatunk fogalmat felőle:

«Már hallani is nem győzőm az sok zűrzavart, annálinkább nem lehet mindeneket leírom. *Ocskay ezerestül labanczczá lett,* Pálffy Bajmócz felé indult háromezer lovassal, az többi Nyitránál van még. Kérem Kglmedet, sürgettesse Szemere és Besseney ezereinek jövetelit: mert bizonyára, *mutata rerum facies.* Nincs mit példázni az nagy-szombati, vereskői és zsbíói confusiókbúl! Énnem már se előmenni, se czafolni (hátrálni) nem lehet: mert rajtam az egész ország szeme. *Ha csudálatosan Isten nem consolál bennünket: csak egyedül az a reménségem, hogy még talán az országban találkozik négy-ötezer oly igazlelkű magyar, a ki inkább kezén (fegyverrel kezében) akar meghalni, mintsem tovább nemzetünk gyalázatját szemlélni!*³

S ily igazlelkű elszánt magyarok valának az *érsék-újváriak.* Ezt a vitéz és lelkes helyőrséget s derék tisztjeit sem Nyitra hirtelen föladása, sem Ocskay nem várt rút példája meg nem ingatta, el nem rémítette. Mint sziklasziget áll vala ott ez az erősség a félel-

1 *Thaly*: «Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez, n. köt. 271. l.

2 *Bercsényi*, aug. 29-kén, a tompái táborról, Rákóczinak: «Rólam tegnap kétszer is leszakadt az szablyám.» S szept. i-jén Vískről: «Az szablya, Fölséges Uram, az nap szakadt le rólam, azon délben: az mely nap s délben Ocskay kezet fogott Pálffyval quis momenta observat?» (*Archív. Rákócz.* VI. 46. és 55. l.)

3 *Archív. Rákócz.* II. 310. l.

mes habok közt, «érczfalával, ércszívű népével.» Jól tudták a bentlévők, hogy nemcsak a fejedelmen: de rajtok — s most tán még inkább *rajtok* — függ az egész ország szeme, az ő magoktartásától függ minden. Más részről meg kell adni azt is, hogy úgy Bercsényi, valamint Bottyán, Ebeczky, Rivière stb. elkövetének minden lehető, hogy e főfontosságú erősség megbízható vitéz őrséggel, jeles tüzér- és hadmérnök-tisztekkel, lőszerrel, élelemmel, kellő pénz- és ruhakészlettel stb. elláttassék s a legdühösebb ostromnak is győzedelmes kiállítására képessé tétessék. Ebben munkálkodók Bottyán a trencsényi harcz óta folytonosan; semmit el nem múltasztott e részben Bercsényi is; Ebeczky, Csajághy híven segédkeztek, a várbeliek pedig: a derék Berthóty, a jeles De Rivière, br. Limplecht, Nyáray, br. Révay Imre, Rottenstein, Kereskényi, Bakó, Szoby, Szluha, stb. napról-napra igyekeztek, szorgalmatoskodtak, a legénységet tüzeltek, gyakorolták, az erődítvényeket javították, az ágyútelepeket vizsgálat alá vették, a hadszertárt, élestarakat töltötték, — úgy, hogy augusztus végnapjaira immár *teljeseit készen* állottak volt; s tisztek és őrség, mindent jó rendben látva, semminek hiányát nem érezve, — önbizalommal és élénk harczkedvvel várják vala az ellenséget.

Közbejött Nyitra oly hamar épen nem várt föladásának híre; de ez koránt sem hatott leverőleg, sőt Berthótynak hazafias szelleme s parancsnoki ügyes tapintata, e különben deprimáló hatású eseményből ellenkezőleg még a lelkesedés s más részről a méltatlankodó bosszankodás számára tudott tőkét kovácsolni. Berthóty István ugyanis, ez a testben nyavalyás, de lélekben s akaratban vas-erős férfiú, — ki még kórágyon fektében is jól vezényel s szigorú rendet tart vala, — mindjárt Nyitra capitulációjának első hírére egybehívatta a helyőrségbeli összes tiszteket, s a nyitrai árulás és kislelkű várfeladás példájának rútságát élénk színekkel rajzolván előttük: viszont a hazához való hívség és elszánt vitézség magasztos voltát fejtegette, s szigeti Zrínyi Miklós örök időkre dicső cselekedetével inkább hősi halálra buzdítá őket a vár romjai alatt, mintsem pártos hitszegőkké vagy gyávákká váljanak!

A hatás roppant volt. Az egész tisztikar óriási lelkesedés között — élén Berthótyval — ünnepélyes eskütétellel újítá meg hitét a confederatióra, melytől utolsó csepp véréig el nem álland; s meg-

esküvének egymás kezére, hogy a ki a várnak feladását még csak említeni merné is, — legyen az bár maga a parancsnok, — irgalom nélkül összevagdalandják.

S e lelkesedés áthatott a legénységre is, mely a várpiarczra ezredenként, zászlóaljanként kiállván, tisztei példájára szintén nagy hévvel esküdött újból törhetlen hívséget a confoederatióhoz. (Augusztus 27-kén). Az újvári főtiszteknek ezen napokban kelt levelei telvék a legszilárdabb elhatározás és lángoló lelkesedés kifejezéseivel; melyek közötti, — hogy a felső megyékben ekkor uralgott páni rettegésnek lélekemelő ellentétét lássuk, — néhányból egyetmást rövideden idézünk.

Maga *Berthóty* nyitja meg a sort, aug. 28-iki levelével *Bercsényi*hez:

«Nyitranak gyalázatos feladásán miközöttünk senki meg nem ütközött s nem is ütközik. Úgy disponáltam az embereket, hogy eltökélett jó és szép resolútióval velem együtt készek édes hazánk mellett meghalni; ha ki ellenkező találatik, — bizony mindjárt meghal! Ha lehet s jöhet valamely hajdúság, nem árt,¹ ha nem jöhet, úgy is mindeneket elkövetek, valami lehetséges. — Minden ember pöki, szidja az nyitraiakat, ilyen gyalázatos és istentelen cselekedetökért; az Isten is úgy áldja meg Excellentiádat, hogyha példát tétet az hamislelkűkből, — tanuljon minden ember rólok! Tudom, Exciád gondot visel (künn) a mezőn: mi is kiteszünk itt-benn magunkért. Ha valami gyanús ember találatik: leszen gondom reájok! Mint ma is megírtam: csak bízvást megnyugtassa Exciád elméjét, — *mert valámig én élek, Isten úgy seg éljen, Újvárt fel nem adják*

Követi a parancsnok példáját Vauban maréchal jeles tanítványa, az újvári hadmérnök-kar s tüzérség feje és egy gránátos-osztály vezére: *De la Riviere János*, magyar-lelkű francia lovag, ugyan-ezen napon, szintén a főtábornokhoz szóló levelével.

Válaszolja, hogy ő Excjának hozzá intézett levelét tisztelettel vévén, belőle a nyitraiak rossz magokviselését megérté; «welche vielleicht auch dem Lande einigen Schaden eingejagt habén wirdt:

¹ Így küldetett be aztán Csajágbyval még 200 jó magyar hajdú, s Rottenstein-nal 50 gránátos és francia hadmérnök- s tüzértisztek, Barsonville is.

² *Eredeti levél*, az Országos Levéltárban.

versichere doch Ihre Excellenz, dass uns die Übergabung des Schlosses (Neutrau) nit allein den Muth nit genommen, *sondern vielmehr Gelegenheit gegeben, dem Feindt), als treue Diener des Confoederirten Landts, bis auf die letzte Extremität mit dapfern Gemüth und Hertz zu widerstehen;* sintemahlen wir allhier existirende Officier uns sämptlich jurato verbunden: *den ersten), der von Dedition dieser Festung, absque causa relerantissima, sich nur etwas dünken mögte lassen,* — wann es auch der Herr Commendant selbst sein mögte, von solchen doch garnichts zu zweifeln, sondern alles guthes zu verhoffen, — *selbst zu massacriren.»*¹

Hasonló szellemben ír Rivière-nek ipa: *Náray* (másként *Nyáray*) *László* dandárnok is, hangsúlyozván, hogy a naponként szaporodó várórség a confederatióra újra erősen összeesküdött, «kikkel együtt én is édes hazánkért utolsó csöp véremnek kiontásáig harczolni kész vagyok»; és hogy nejjének s leányának sírása a veszélyidején fülébe ne hathasson: ezeket már most előre kiküldi a várból, s Bercsényinek kegyes gondviselésébe ajánlja.²

Szint' ily elszánt eltökélést lehel *br. Révay Imre* ezredes augusztus 28-iki levele is; ő is kiküldé nejjét Korponára, s Bercsényi kegyes gondjait hívja föl reá, azután folytatja:

«Hogy annyivalinkább vérmesebbek legyünk, mindnyájan letettük az hitet, *úgy az köz vitézid renddel is letettük. Tegnap pedig két szökevény hajdút mások példájára meglövdöztettünk.* — Nyitra várát oly hamar miért adták fel? mi most sem tudhatjuk; de akármiként esett, — *csak nem jól esett!* Mi itten készen vagyunk mindenre.» S másnapi levelében ismétli: «Énbennem Exciádnak semmi kétsége ne légyen; valamit tudok és tehetek, bizony el nem múltom, — nem is leszek utolsó.»³

¹ *Eredeti levél, gyűjteményemben.*

² L. Nyáraynak Újvárból 1708. aug. 31-kén Bercsényihez írott levelét az Országos Levéltárban.

³ Mindkét levél eredetije az Országos Levéltárban. Szept. i-jén megint lelkesen ír *Révay Imre* Újvárból Bercsényinek: «Mindenfelől confirmáltatván Ocskaynak gonosz cselekedeti és elpártolása: igaz magyarságotul viseltetvén» figyelmeztetem Exciádat, hogy én nem Érsek-Újvárt: de «Trencsén és Túróc vármegyéket félttem, hogy az ő gonoszága által el ne pártoljanak; mert Trencsén vármegyében nincsen kinek hinni, Túrócban sem hihetek minden embernek.» (*Eredeti, ugyanott.*)

Br. *Limprecht János* ezredes-térparancsnok ugyan ilyképen ír: «Itten a várban eddig semmi suspiciót nem tapasztaltam. Tegnap újabban mind felső, alsó tiszték öszveesküdtünk erős hitre: egy csepp vérünknek kiontásáig s *fejünknek fennállásáig föl nem adjuk az várat!* Az kazamátákat öregbítjük és mindennap dolgozunk rajtuk az bomba ellen; az váron kívül is hajdúsággal dolgoztatunk palezátáknak felállításában. Mai napon beérkezének 53 granatírosok egy kapitány két hadnagygyal Felséges Urunk leib-guardiájából», stb.¹

Aug. 29-kéről *Csajághy János* dandárnok és alvárparancsnok is jelenti, hogy Ebeczky földzete alatt szerencsésen beérkezett hajdúival s a francia tisztekkel, «az mint látom, nem kevés örvendezőkre az bennvalóknak. Azon leszek már, Isten segedelméből megfelelhessenek Felséges Urunk és Exciád felőlem való vélekedésének és magam alázatos devotiómnak is; semmiben legkevesebbet is hátra nem hagyván, előttem egyedül viselni fogom az haza szeretetét és Felséges Urunkhoz s Exciádhoz való kötelességemet. Nagy contentatiójára és secundálására lett az én föltett szándékimnak, hogy az tiszték idebé mind megesküdtek egymás kezére az várnak megtartására, úgy az vitézliő rend is; melyet magam is solenniter elkövetek magaméival.

Végre *Szluha Ferencznek* — az erősség jogi és gazdasági totum fac-jának — válaszáat említjük föl, a mely szinte liheg a bosszútól a Nyitra-várát feladottak ellen:

«Adta volna Isten, nyitrai (volt) commendáns maga népével bégyütt volna Újvárba, — gyalázatos és nemzetünk prosti tuti ójára való, kemény büntetést érdemlő cselekedetinek jutalmát eddig elnyerte volna itt!³ Adja Isten, ne csak ijesszenek: de valaha bűnhődjenek is az nemes ország gyalázói; és ha csak tovább is dissimuláltatik, — Exciád jót ne várjon! Perdere voluisse dicunt, quos servare volebant, eo fine metitur populus. Itt a dolog mód

¹ Ezen aug. 28-iki levélnek eredetije *gyűjteményemben*.

² *Eredeti levél, ugyanott.*

³ Más, egykorú levélben is olvassuk, hogy szegény Révay Gáspár ellen annyira fel volt ingerülve az újvári helyőrség, hogy, ha oda vonúlt volna be a capituláltakkal, — tán össze is koncolták volna őt és a vele lévőket Nyitra feladásáért, első dühökben.

fölött rosszaltatik. Könnyű most papokra fogni, az kik távul vannak; hiszen se vár, se munitió, se quarnizon nem volt kezökben! De, vice-commendans labanczczá lett; valljon, kit ölt meg a várban? kinek vette ki kezébül a fegyvert? mennyi hajdúságot hódított magához? Mink vagy gonoszságnak, vagy értetlenségnek, vagy alattomos egyetértésnek tulajdonítjuk. *Itten minden jót remélek*, Isten kegyelméből.

Íme, ilyen vala a hangulat Ersek-Ujvárott, közvetlenül Nyitra capitulatiója után. S e fölfokozott — mondhatnék, némelyeknél, pl. Szluhánál fokozott — lelkesedést *Ocskay pártolásának híre* sem lohasztotta le. Most már ezt is közönyösen, sőt megvetőleg vették föl, mindenre a legvégsőkéig el lévén tőkélve. És ez, a nemzeti ügyre nézve nem kis szerencse volt.

Ocskay árulásának kétségtelen valóságáról Újvárbán aug. 30-kán győződtek vala meg, a nyitrai táborról visszatért kémjök jelentéséből, ki a megelőző napon Ocskayt a táborra Pálffyval bevonulni szemeivel látta. Berthóty csak ennyit jegyez meg rá: «Ocskay ebsége igaz; az 6 hamis hiti megveri ötethLimprecht pedig ezt írja felőle: «Ocskay dolgát a mi illeti: jó, hogy az Isten kivitte közülünk, — netalántán nagyobb dolgot elkövetett volna! Itten az várban mindnyájan egyetértünk.»³

Még élesebb világot vet az újvári hangulatra Berthóty Istvának az Ocskay-ügyben Bercsényihez aug. 31-kén intézett válasza, a mely helyenként valóban lélekemelő:

«Exciád levelét Súghó uram meghozván, — írja a hőslélkü várparancsnok, — alázatosan vettem. *Ocskay lahanczsága miközöttünk*

1 *Eredeti levél*, az Országos Levéltárban. *Szluha F.* — mint szept. 3-kán jentti Bercsényinek — a Dunántúlra Eszterházy Antalnak is megírta «ittvaló dolgainknak szerencsés folyamatját, hadaknak megszaporodását és egyéb állapotokat, — úgy *Ocskay László tökéletlen elpártolásával hadak között esett ellene való nagy gyűlölséget*, és Beleznay uram szép és nyertes cselekedetét büven, pro cujuslibet rei exigentia.» (*Eredeti levél, gyűjteményemben.*)

2 *Berthótynak* aug. 30-kán Bercsényihez írott levele. (*Országos Levéltár.*)

3 *Limprechtnek* aug. 31-kén Bercsényihez írott levele. (*Ugyanott.*) *Szluha* is csak ennyit válaszol Bercsényinek Ocskay dologáról: «Mind Ocskayra, tígy másokra is léssen vigyázásunk. Ha a német tábor Nyitrától eltávozik: lehetne labanczos nemeséget megfogdosni.» (*Eredeti levél ugyanott*)

semmi confusiót nem teszen: mert eleitül fogvást mindnyájan esmértiik, ki volt? A mint már méltatlan levelemben is Exciádnak megírtam: az ő hiti veri meg ötét, és az mely akasztófát azelőtt bűneiért és istentelenségiért megérdemlett vala, — már most ahhoz közelít, s el sem kerüli az eránt istennek büntetését.¹

Ha a német Újvárat megszállja: bizony megvásik az foga belé! Sőt azt mondom: majd jobb volna az mi részünkrül, ha Újvárt megszállaná, hogysesem mint másfelé venné útját: *mert akkor lenne őneki veszedelme l*

Súghó uram által tett méltóságos és atyai kegyelmes szép intéseit Exciádnak alázatosan vettük mindnyájan. Bizony, Kegyelmes Uram, *ha mind elállanak is mellőlünk: de soha édes nemzetünket el nem hagyjuk!* A mint szokták mondani: rossz cselekedet rossz példát nem mutathat; *hogy kutyamódon feladták Nyitrát, — bizony, embermódon megtartjuk Újvárt!* Semmi irtóztatásra való matéria nincsen előttünk; ha szintén végső veszedelemre jutna is állapotunk: *Zrínyi Miklósnak Szigetben elkövetett dicséretes példájával készek leszünk meghalni!* A mint már sokszor megírtam Exciádnak: nyugodt elmével lehet felőlünk. Már semmi fogyatkozásunk nincsen.»

Bercsényit úgy elragadta ez a fennkölt szellemű levél, hogy nyilvánosan felolvasta azt hadainak a viski táboron, azután elküldé a fejedelemhez, sajátkezüleg ezt jegyezve reá: *«Szép resolutio ez, Kegyelmes Uram! Méltó megtartanif itt megolvastam az hadak előtt.»*

Es a vitéz újváriak, élőkön a derék Berthótyval, híven betölték a mit ígérének.

A cs. ezredesi rangot Ocskayval Pálffy ugyancsak drágán megszolgáltató, egyszersmind addig akarván ütni a vasat, a meddig meleg. Alig érkezék vissza az áruló aug. 30-ikán Garam-Szent-Györgyiül,

1 Berthóty István azelőtt régi, végbeli főtiszt volt s részt von a török elleni alvidéki táborozásokban; ekként bizonyára tudomása vala *Ocskaynak akkori gonosz-tetteiről*: az ifjú Tisza meggyilkolásáról, Tömösvárra szökéséről, stb., és itt nyilván ezekre czéloz.

2 El is tévé a fejedelem örök emléküi levéltárába, hol az ma is eredetiben őriztetik. (A Rákóczi-Aspremont-Erdődy-Itárban, Vörösvártt.)

Bottyán tábornokra sikertelenül vadászó leskelődéséből a nyitrai táborra: a bán még azon napon egy oly alávaló, mások becsületét bűnös váddal mocskoló, s undok hazugságait ünnepélyes esküvel is erősítő levelet íratott vele, mely a jellemülledésnek netovábbját tárja elénk, s később, halálos ítéletében, egyik főbűnét hozatik föl ellene. Ocskay ugyanis e gyalázatos levélben, melyet *Berthóty István* dandárnok és újvári parancsnokhoz intézett, álnokul azt hazudja, hogy Rákóczinak legjelesebb vezérei: *Bottyán, Ebeczky István* s több mások (Balogh Istvánt és Somogyit gyanúsítá talán, minthogy ezek felől is hintegetett ilyet) ő vele egyetértenek, s harmadnap alatt általjőnek a császáriakhoz. *Eszterházy Antal* és *Bezerédy Imre* pedig, úgymint a dunántúliak, *már Becsben vannak*, József császárnak udvarolva. Látszik, hogy itt a legnépszerűbb férfiak neveit az elvetemedett ember szántsándékkal válogatta össze, hogy őket magához hasonló árulóknak tüntetvén föl, ez által ellenök oly gyanút ébreszsen, melyből komoly viszálykodás sarjadhasson fel a kuruczok főbbjei között, — az érsek-újváriakat pedig, ú. m. a köz vitézlő rendet, e rémhírekkel desperatióba hozza és Berthótyt, ha lehet, a várnak földadására bírja. E czélből nem kímélé a hazugságot és gyanúsítást más irányban sem. Így, képtelenül azt állítja még, hogy ő *négyezereddel magával* (!!!) pártolt át; végre az oly nemes és önzetlen Rákóczit^ Bercsényit, — nem ugyan név szerint, de úgy, hogy minden ember megértheti — a magán-haszonlesés aljas vádjával rágalmazza.

Szóval, ezen aránylag rövid levél, — melylyel a gaz pribék annyi kitűnő hazafinak becsületébe gázol, — oly nagy halmazát tartalmazza a legelvetemültebb gonosz ráfogások- és rágalmaknak, hogy ilyesmire csak a legromlottabb jellemű, testét-lelkét az ördögnek már eladott ember lehet képes.

De ítéljen maga az olvasó, és lássa itt szórúl szóra ezt az Ocskayra nézve később oly végzetessé vált okmányt:

«Kedves Bátyám-Uram! Általiáthatja már bőven Kegyelmed^ Kegyelmes Koronás Király Urunk ő Felsége fegyverének szerencsés előmenetelit és naprúl-napra nyúló motusit; bizonyítja azt az én ide való átaljövetelem négyezereddel magammal, — egyes akarattal lévén velem Bottyán János, Ebeczky István és több jeles tiszt uraimék, az kik harmad nap alatt megegyeznek az ő Felsége armá-

dójával. Eszterházy Antal uram is Bezerédy urammal már Bécsben ő Felségének udvarolnak.

Ezekből azért nyilván constálhat Kegyelmednek két személynek (itt értetnek Rákóczi és Bercsényi) országgal való bánása és hamis cselekedeti, csupán magok privatumát keresvén, nem hazánk szabadságát.¹

Mellyekhez képpest az várnak feladásárúi idején gondolkodjék Kegyelmed, hogy mind magának, mind pedig successorinak örökös securitást csinálhasson. Ellenben bizonyos lehet abban: engedetlen-ségeért^c utolsó veszedelmét várhatja magára!

Hogy pedig az praemissákkal ne láttassam hitegetnem Kegyelmedet: mindazokra Isten engem úgy segítjen és Istennek minden szentei!

Ezzel Kegyelmed valóságos resolútióját várván, maradok, *Nyitrai táború, jo. Ang. 1708.*, Kegyelmednek kötelesen szolgáló öcsce — *Ocskay László m. k.*

P. S. Ezeket mint igaz atyjafia közlöm Kegyelmeddel.»³

Azonban hiába esküdött az áruló, istenre, szentekre: a jellemes és hőselkű Berthóty mitssem hajtott hazug szavaira; hisz ugyanazon napon, midőn e gaz levelét vévé, írja vala róla Bercsényinek: *Ocskayt az ő hamis hiti veri meg, és az akasztófához, a melyet régen megérdemlett, most már közelít!*

Berthóty válaszra sem érdemesítő a hitszegőt, hanem újabb bűnbizonyítékként eredetiben kiküldő annak levelét még aug. 31-kén Bercsényihez, a viski táborra. E táboron az újváriak lelkes magatartása s az e felől a főtisztektől érkezett számos fennkölt hangulátú levél roppant felvillanyozó, buzdító hatást idézett elő a hadak közt. A Nyitra feladása és Ocskay váratlan árulása folytán keletkezett lehangoltságot zajos lelkesedés váltotta föl. Ebeczky indítványára elhatározzák, hogy az újváriak példájára ők is le fogják újból tenni

1 Ekkép mer íme, írni aug. 30-kán ez az erkölcsi szörnyeteg, a ki még aug. 27-kén is oly alázattal hízelkedett Bercsényinek!

2 Mintha bizony az ő hitvány levelét mindjárt parancs gyanánt kellett volna Berthótnak tekintenie! Ez már a képzelhető legszemtelenebb arrogancia.

3 Bercsényi hadi cancelláriáján készült *egykorú másolat* féliven, gyűjteményemben.

a hitet a confoederatióra.¹ Az ünnepélyes eskü-letétel szept. 1-jére tűzetett ki. A megelőző napon az egész tábor bőjtölt, s a káromkodók, átkozódókra szigorú büntetések szabattak.-

Szeptember i-jén a tábornokok, dandárnokok, főtisztek a beteg Bottyán sátora elé gyűltek, ott valának a hitet leteendők, Bercsényi mint fejedelmi helytartó kezébe. Gr. Csáky István és Bottyán kezdettk legelőször fennszóval az esküt mondani. Ekkor érkezék Berthóty Istvánnak aug. 31-iki, főntebb idézett magasztos szellemű levele, melyben Zrínyi példájára utal, és bezárva küldé egyszersmind Ocskaynak iménti «hamishitű» aljas iratát.

Bercsényi mind a kettőt felolvasá, Berthóty levele óriási felbuzdulást keltett, Ocskayé ellenben vad bosszút, megvetést, képtelen megbotránkozást. A mint a beteg Bottyán tábornok meghallá belőle a saját nevét oly rút rágalommal illetve, — elképedt fölindulásában; ereje nem lévén, térdre húzatta föl magát fekhelyén, s úgy esküdött «rettenetes zélussal»: « *Olajba főzzenek!* — úgymond, — *nem elég az «Isten úgy segélyén!» Csak erősebben esküdjünk!»* Egyszersmind készségét ajánlván mindenfelé, bármely hadi próbára: sírva sürgeté Bercsényit, hogy a mások becsületében gázoló gaz Ocskay üldözésére kövessenek el mindent!³

Képzeltető, hogy ez a jelenet, a tábornokok legnépszerűbbikének, az ősz és beteg hősnek eme nemes fölindulása, midőn becsületében gyanúsítva, mint a sebzett oroszlán felordított, — mily meg-rázó és gyújtó hatással volt a körülálló összes tisztikarra! Hasonló lelkesedéssel esküvének mindnyájan; tűzök elragadt a közvitézekre is, a kik szintén nagy hévvel ismétlék a hitet. A hangulat az egész táborban lelkesedésre s az áulók elleni bosszúra változók. És Bercsényi maga is ezt írja Bottyánról s az eskütételről:

1 «Itten összevénén magunkat, ma mindnyájan megerősítettük erős hittel confoederatióknak oltalmát. Ebeczky keményen kívánta ezt, az újváriak példájára. Csáky István, Bottyán kezdettk az hitet mondani» stb. (*Bercsényi levele a viski táborról szept. i-jéről Rákóczihoz. Archiv. Rákócz. VI. 52. 1.*)

2 «Itten már alkalmas zélussal az egész tábor botolt, — az átkozódásért is (a megbüntettek) szaporán jajgatnak. Ebeczky kezdte magán az tiszték közüi, s valóban is intem őket: ne véljék tréfának!» (*Ugyanazon levél utóirata, 55. 1.*)

3 L. Bercsényinek ugyanazon szept. i-ji, továbbá szept. 26-iki levelét. (*Ugyanott, 52—54. és 103. 1.*)

«Nem csuda, ha mi az következendőtül féltünk: de ettől én bizony nem félek már; csak *ez* (Bottyán) megmaradjon, s *Antal* (Eszterházy), — *semmi az többi!* . . . Majd elsüllyed már Ocskay híre is, — folytatja; — bosszújára is: Bokrosnak adom ezerét. Csak ma is gyütt 50 lovas vissza közülök. Az nemes vármegyékre is expediáltam már én itt körüli minden biztatásokat,¹ s megvallom, hogy alkalmasint megbátorodtaknak látom, quod fundamentum attinet. Az hadakról is igazán írhatom: soha kevesebb confusiót köztök nem tapasztaltam, mint most, miolta összegyűltünk. Engem az Isten szokatlan kedvvel áldott most meg, — soha nem ösmértek kevesebb bút bennem.»-

íme, tehát a nyitraiak s Ocskay példája, ingadozás és csüggedés helyett, ellenkezőleg még megszilárdulást és lelkesülést idézett elő az újváriakban s utánok Bercsényi táborában; és Ocskaynak konkolyt hintő gonosz czélzatú levele csak megvetést s bosszúvágyat keltett föl. Elpártolásán, gaz jellemét tekintve, voltak a kik inkább még *örülteky* — mint pl. Limplrecht ezredes, — mivelhogy *megtisztultak* kiválásával.

S a hadaknak ily lelkes fölbuzdulása a fejedelem honfi-búba merült szellemét is megvigasztalá. «Ezen felháborodott hazánk veszedelmes tengere habjai között — válaszolja Egerből szept. 2-kán Bercsényinek, — teljes örömmel értettem Kegyelmed tegnapi leveléből az hadak szívének újabb felbuzdulását; mert bizonyára olybá tartom hadakozásunkat ez által, mintha újabb táborral erősítettünk volna meg Nem az hadnak sokasága, hanem az bizodalom és eltökéllett szív veri meg az ellenséget; s pedig hogy már találkoztak oly magyarok, az kikkel lehet életemet hazám szabadságáért inkább feláldoznom, mintsem bujdosásra adnom kesergő fejemet!»³

1 Bercsényi ezen Nyitra, Zólyom, Bars és Trencsény-vármegyékre szóló biztató körlevelének fogalmazata — melyben az érsek-újváriak és saját táborának fölbuzdulását melegen emeli ki — megvan az *Országos Levéltárban*.

2 Bercsényinek Rákóczihoz szept. i-jéről írott levele. (Az i. h.) Károlyihoz is így ír e napokban: «Ocskay cselekedetén összegajdult mind az táboron az vitézli rend, s újra összeesküvének; nemkülönben Újváriban Nyitrának példája megkeményítette szívökét.» (*Rákóczi Tár*, II. 231.)

3 *Archív. Rákócz.* II. 311. Hasonló vigasztalódott, sőt vigasztaló szellem lengi át gr. Eszterházy Antalhoz szept. 5-kén írott levelét is. (U. o. 313.)

A hangulat emelkedését egy szintén már szept. i-jén bekövetkezett szerencsés körülmény a hadak közt még jobban fokozá. Ugyanis Pálffy tábornagy, miután aug. 31-kén este levelet von Dunántúlról Heistertől: jöjjön ismét a Vághoz, még azon éjjel föl-szedé taborát, s Nyitrán erős gyalog és lovas őrséget hagyva,¹ megindúla Szered felé, s szept. 2-ikán Sempte és Sopornyi között szállá meg. Bercsényi néhány száz válogatott lóval saját ezredebeli vakmerő bátorságú őrnagyát Beleznay Jánost küldé a visszavonuló cs. hadsereg háborgatására. S Beleznaynak jutott a szerencse, Ocskay pribékjein az első kemény csorbát ejteni.

Beleznay szept. i-jén a német tábornokot Szeredig kísérgette, s meghallván, hogy a közeli Báb faluban «valami urak legyenek», kapta magát: kétszáz kiválogatott pihentebb huszárral arra fordúla. Addig azok már elmenének; hanem hozzá akada Ocskaynak egy elszökött katonája — minthogy Bercsényi kegyelmi pátenstől bátorítva, a szegény elárúltak jobbjai székére szökdösnek vala vissza, — a kitől megtudá, hogy épen most érkezik Trencsényből, Pöstyén s Galgóc felől Pongrácz Gáspár 300 pribékkel, Ocskaynék kísérvén társzeke-reivel, urának sok rablott portékáival. Beleznay nagy bátran elejökbe fordul ezeknek, Pongráczékat Udvarnok táján menetközben meg-lepi, «és csak keményen nekik-hajtván, — úgy széljelszaggatták őket, hogy csak tíz lovas sem maradt egy csoportban, hanem maga Gás-pár vagy 25 lovassal ment el egyenesen előre.» A győztes kuruc-zok a nagy porban ki nem vehették: «merre mennek a hintók?» és így Ocskaynék sikerűit valamerre elmenekülnie, — hanem a gazdag, rakott társzekereket mind s 120 darab vonó ökrét elnyerők; és így Ocskaynak sok prédáit drága portékáit most mások prédá-lák vala fel. Pribékjeiből pedig négy hadnagyot és vagy 70 köz-legényt levágtak, s «15 rabot hoztak elevenen közülök, holnap bé-hozzák őket (a viski táborra), — *már itt az hóhár!* Lovat is nyer-tek vagy negyvenet.»²

¹ A várbeli gyalogságon kívül, két század német és két század rácz lovas.

² *Bercsényi* szept. 2-ki levele Visktól Rákóczihoz. (*Archiv. Rdkócz.* VI. 60. 1.) — *Berényi Ferencz*, naplójában szept. 5., 6. és 9-ike alatt, a mint t. i. a híreket megtudá: «Ocskay embereiben már is visszaszöktek. — Az mint mondják, az kuruczok Ocskay marháját elhajtották, és hogy az katonái szöknék. — Ocskay szekereit fölverték Ta-

Ocskay valószínűen az előre elfutott Pongrácz Gáspártól hírt von a szeredi táboron katonáinak és podgyászvonatának fölveretéséről, — lóhalálában vágat vala tehát oda néhány század ráczzal s labanczzal: de Beleznayék akkorra már árkon-bokron túl voltak, sok ezer forint érő ragadományukkal. Képzeltető, hogy ez a súlyos anyagi veszteség mily roppantúl fájhatott a kapzsi ember lelkének! Sok évi súlyos hadi keresményét, ausztriai, morvái számtalan rablásainak gyümölcsét — egy óra alatt oda veszté. Nem volt áldás az istentelenül összeharácsolt szerzeményen; és láthatta volna ezen esetben a bosszúálló Isten újját, mely őt, imé, nemzetének, urának elárulása után már *negyednapra* elkezdé üldözni.

Elgondolható, mily leverten érkezett vissza a táborba; és mert nejét bensőleg nem szerette: az csak gyöngé vígaszául szolgálta, hogy legalább ez megmenekülhetett, a kinek aztán gr. Pálffy János vendégszeretete Vöröskő várában rendelt vala szállást.* Ellenben Bercsényi táborá, az újváriak, valamint az egész magyar hadsereg s föld népe riadó örömmel üdvözlék Beleznay szerencsés járását, melyben az áruló fejére okvetlenül bekövetkezendőnek hitt isteni bosszúállás első tényét látták. Nem is volt Ocskaynak a pereszlényi nap-tól fogva, valóban többé semmi szerencséje. Nemzete elátkozta, volt

polcsán táján; az mit kóborlott volt, megint fölprédálták mások; az felesége is kevésben múlt, hogy kézbe nem akadt, de ő elhagyta volt valamennyire az szekereit.» — *Medows* angol követ jelentése Bécsből szept. 8-áról kormányának: «When Ozkai, a late commander among the Hungarians, was marching with his Regiment to join the Imperial Army, many of his men who wer not privy to his design of surrendring himself, as soon as they came wythin view of the Imperial Camp, attempted to get off, and some of them found means to escape. Some days after, as his wife, with all his baggage and effects and a hundred and twenty head of Cattle were marching to the Imperial Camp under a Guard of three hundred Germans: the Hungarians fell upon them, and seized on alle the Baggage and Cattle. Upon the news of which, Ozkai himself went out in poursuit of thos Hungarians, — but to late, they having already escaped into the woods and mountains about Neytra.» (*Archív. Rdkócz.* II. oszt. III. 398. 1.) — *Bercsényi* Károlyi Sándornak is írja Zsembertől szept. 7-éről: «Ocskayt az átkozott állhatatlanság labanczczá tette; vagy 300-ig való katonáját adta el, kikben Beleznay sokat levágott, és az többi jobb részint már is visszagyütt.» (*Rákóczi Tár,* H. 231. 1.)

* *Kovács János* consiliarius szept. 8-iki levele Bercsényihez. (*Alább látandjuk.*) És *Bercsényi* szept. 9-iki levele: «Ocskayt (a németek) egy nyommá sem bocsáták, feleségét Vöröskőbe vitték.» (*Archív. Rákócz.* VI. 70. 1.)

tisztársai bosszút lihegtek ellene, katonái elhagyták, a németek nem becsülték, lenézték, és a sokszoros árulóban őszintén soha nem bízhatva, csak holmi alárendelt szerepre: marhahajtásra, kuruczok javainak prédálására, elfutott falvak népe visszaterelésére, stb. alkalmazták. S az a híres hős, ki egykor országok réme volt és io—12,000 embert is vezényelt vala: most 3—400 rongyos labanczczal, rácczal csavargóit föl s alá, másoktól függve. *Másfél évi labanczoskodása alatt nem vitt végbe egyetlen nevezetes hadi tettet sem!* A tiszabecs-rohannak, Léva megvételeinek, a zólyomi párviadalnak, a szomolyáni ütközetnek, Steinville fölverésének, Wsetín megostromlásának, Morva rettegtetésének stb. győzelmes korszaka, számára — örökre oda volt; még csak a becsület sem maradt meg belőle.

Képzeltetni, minő kitörő örömmel fogadá a viski tábor Beleznaynak a gyűlöltté vált Ocskayn és pribékjein ejtett szerencséje hírét, midőn maga Bercsényi így kiált föl Beleznay jelentésének vételére:

«Istennek hála, hogy már is megdézsmálták Ocskay pribékjeit; hiszem Istent, majd többi is így jár 7»¹ S az örömet még fokozá, hogy már is többen a «labanczczá lett nemesek között, sőt a régi, elejétől fogva labancz tiszték is, úgymint: Papes Ádám, Dudás Márton és Köröskényi Dezső labancz kapitányok», a kurucz tisztéknek és rokonaiknak ekkép üzentek: «Az Istenért, meg ne ütközzenek Ocskay dolgán, és közükbe ne menjenek, — mert annyi az ellensége a németnek, az fejivei sem szabad; csak az órája reá nem tölt, hogy vissza kell menniek. Semmit ne féljenek tehát, mert ők bizony Léváig sem mennek!» Erre Balogh István egyik főhadnagya, Kis Zsigmond, ki akarván kémlelni Papesnek — gr. Eszterházy József alezredesének — érzületét, hitre szólott vele, s tette-tésből azt mondá, hogy ő labanczczá akar lenni, szerezzen néki grátiát! Mire Papes kezeit összekulcsolva kérte őt: *«Lelkem Zsigám, ne légy labanczczá! Isten engem úgy segéljen: mi rosszul vagyunk; nem sokáig leszünk mi itten, böcsületünk sincs, mint az ebnek !»**

¹ Bercsényi szept. 2-iki levele Rákóczihoz. (Archív. Rákócz. VI. 57.)

² Ugyanott.

Ehhez járult a Beleznay levelét hozott zászlótartónak az elfogott pribékek vallomásai nyomán pengetett azon — különben valótlan — híresztelése is, hogy Ócskayról, mihelyt a cs. táborra vitték, *«leszedték a fegyvert a németek, és árestom alatt vitték Bécsbe az császárhoz.»* Ez a vak-hír méginkább lerontá Ocskay tekintélyét, s cselekedetének rosszaságát nagyítá az alsóbb tisztek s közlegénység szemében, kik «már is szidják s székiben átkozzák, — még az maga közkatonái is rosszaságát hirdetik székiben», írja Bercsényi szept.

2-kán; s míg a csataközben elfogott tizenöt pribéket a viski tábor szemeláltára, mások rettentő példájára felakasztatá: addig magát az elárult ezredet, a fejedelem utólagos jóváhagyásával *Bokros Pál* hű és vitéz ezredesnek — Ocskay személyes ellenének — adományozás alezredessé pedig az elpártolt Blasskovich helyett, az ugyanezen ezredben már egyszer hasonló minőségben szolgák, tehát a tisztikartól és legénységtől jól ismert Gellért Imrét, végre őrnagygyá a pribék Pestvármegyey helyére a kemény vitéz és serény portyázó Elek Zsigát tévé. Egyszersmind az ezrednek már csoportra gyűlt, vagy még széljelkóborló, sőt pártolásra kényszerített, de visszatérni hajlandó legénységéhez a következő nyílt-levelet bocsátotta ki:

«Tudva és nyilván lévén már mindnyájunk előtt *Ocskay László*-nak hitetlensége, a ki meg nem emlékezőn hazánkhoz s nemzet-séges confoederatiókhöz kemény hittel lekötelezett devotiójáról: hazánk megesküdt s nemzetünk vérét szomjúhozó ellenségéhez hajlott, s többeket is — kivált maga alattavalói közüi hitetlenül s álnokul elhódítani nem irtózott. Mely cselekedetéért — hiszszük Istent, — az maga hamis hite csudálatosán meg is fogja verni. Mivel pedig, — elhitettem magammal, — a kik alattavalói közül vele együtt confoederatióntul elpártoltak, nem magok indulatjokbul vagy hazánk s nemzetünk ellen véteni kívánó eltökéllett szándékjokbul cselekedték, hanem említett hitesegett Ocskay László csábítása és hitegetése vezette őket arra; nem, hogy alattavalóinak bátorságot és megmaradást kívánt volna szerezni: de mint Júdás Krisztus urunkat, úgy szintén ő istentelen árútatása által veszedelembé ejtette és hozta, s alattavalóit mint pásztor nélkül nyáját, tévelygésben, elszéljesztve hagyta.

* *Bercsényi* szept. 2-iki levele. (Archív. Rákóc. VI. 58. 1.)

Hogy azért mindazok, kik az ő hitetlen és istentelen csábítása által hazánk hűségétül elállottak is, nemkülönben köztünk elszélesztve vannak, csoportba hoztassanak s rendben vétessenek: mindazoknak felszedésére expediáltott Nemzetes Vitézlő *Bokros Pál* kapitány uram ő Kegyelme, oly véggel, hogy ő Kegyelme kiküldvén az iránt adott nyitott-pátenseimet, mind azokat, kik még ellenség részén volnának, s mind peniglen azokat, kik hazánk hűségét megtartván, köztünk akárhol találkoznak, maga mellé felvegye.

Parancsoltatik azért említett Ocskay László előbbi regimentjéhez tartozandó főbb és alsóbbrendű tiszteknek, köz vitézlő rendeknek közönségesen: látván, avagy olvasni hallván ezen pátensemet, további tartózkodás avagy időhallasztás nélkül, valahol hírét és holletét hallják említett kapitány *Bokros Pál* uramnak, ő Kegyelme mellé menjenek; azok, kik vérünket szomjúhozó ellenség részén tartózkodtak is ekkoráig Ocskaynak hitetlen csábítása által, — előbbi hitek-, köteleességekhez képest ő Kegyelméhez menvén, édes hazájokhoz s nemzetökhöz való, igaz magyar vérbüi származó szíves szeretetökből mindvégig állhatatosan megmaradni, s minden úton-módon az ellenségnek ártani és velünk együtt megegyezni siessenek, el se múlassák. — *Ipoly-Visknél, 2. Septembris Anno 1708. G. B. Miklós m. k.»*¹

Bercsényi egyszersmind 100 tallért adatott ezüstpénzüi *Bokrosnak*, s ifjabb *Bossányi Gábor* kerületi hadbiztost utasítá, hogy a *Bokros Pál* ezredes által kiállítandó létszámkimutatás (*mustra-tabella*) szerint az *Ocskay* volt ezeréből hűségben megmaradt tiszteknek két havi és a legénységnek egy havi illetékét fizesse ki, felében ezüst, felében rézpénzüi.-

¹ *Bercsényi* sajátkezü aláírásával megerősített példány *gyűjteményben*.

² *Bercsényi* 1708-iki táborigi jegyzőkönyvének egyik fél éves töredékén olvassuk: «*Anno 1708. die 1. y-bris*. Adatott assignatio generális-perceptoratusságra, hogy in imputationeni solutionis, *Bokros Pál* uramnak adjon ezüstpénzüi 100 tallért, vévén az iránt quietantiáját.» — És «6. *y-bris Zsembnél*. Adatott assignatio *Bossányi Gábor* uramra, hogy erga remonstrationem lustralem Perillustris Domini Pauli *Bokros Colonnelli*: hitetlen *Ocskay* elmaradt katonáinak, kik hazánk hűségében megmaradtak, egy havi fizetését adja meg, fele fejrőpénzüi, fele vörőpénzüi, tiszteknek peniglen két havi fizetéseket adja meg.» (*Országos Ltr.*)

Bokros a föntebbi pátenssel még azon napon elindult a táborból az odagyúlt már mintegy száz Ocskay-félékkel,¹ s a Szent-Miklós János vezénylete alatti jász-ezerrel, először is föl a Nyitra-völgyébe, hogy az ott lézengőket fölszedje, s a mindjárt Pereszlénytől Trencsény felé menekültekhez csatolja.² Ilyenformán ugyanis ezrede már négyszáz főnél számosabb tetteges létszámból áll: mert Trencsényben Mednyánszky János ekkorra már háromszáznál több oly Ocskay-huszárt gyűjtött csoportra, kik a hívségben megmaradtak.³ Azonkívül Thúröczy Gáspár mellé Privigyéhez is gyülekeztek közülök némelyek.⁴ Az elárult ezred tehát nem vezett oda, sőt nemsokára a többi ezredre hasonló létszámra fölszaporodék s később Bokrostól csere útján a hitszegő Ocskay Lászlónak a hazához mindvégig hűséges testvéröccse: Ocskay Sándor parancsnoksága alá ment át, kivel együtt egész a szathmári békekötésig híven szolgált.

Ekként, az első rémület és zavar, a hadaknak legelső, oly lelkes fölbuzdulására csakhamar elenyészik vala; az elpártolt nemesek és elárult katonák mindinkább visszaszivárogtak, csoportra verődtek, az ezred újra meglehetősen összealakult; s «így már, *mint az forgószelel az mit felkapott, az van oda csak*»—miként magát Bercsényi oly találóan kifejezi.⁵

1 Bercsényi szept. i-ji levelében említi, hogy csak ezen napon is 50-en szöktek vissza közülök; még aug. 28-kán éjjel eljött egy hadnagy és zászlótartóval 15, továbbá azóta is 6, 8, 10 érkezett naponként, — úgy, hogy a Bercsényi táborára jöttek számát *legalább* is 100-ra kell tennünk.

2 «Már Fölséged engedelmebül — írja Bercsényi szept. 2-kán — Bokrosnak adtam Ocskay regimentét; ki is csak egy lovon szaladt el (Pereszlényiül), ismét az feleségét elfogták mellőle az Zoborban, mindenét felprédálta az rácz, — et tamen est bonse volnntatis. Csak Ocskay boszújára is, tudom, elkövet mindent, és éppen most expediálom Szent-Miklós és Illyésyvel az Nyitra mellé, és Ottlyk uramnak megírtam: menjen le közikbe, — qui perdidit numerum, incipiat iterum! És Morva s Trencsén vármegyét nekiadom, elsőben megbolhászván az Nyitra-völgyét.» (*Archiv. Rákócz. VI. 58. 1.*)

3 «Mednyánszkyhoz ment több joo Ocskay katonájánál, s már az félelem bosszúra kezdett fordulni, szidják Ocskayt,» etc. (Bercsényi szept. 14-iki levele. *Archiv. Rákócz. VI. 75. 1.*)

4 *Thúröczy Gáspár* jelenti, Prividiáé, 1. 7-bris 1708. Bercsényinek: «Ocskay László katonái naponkint gyülekeznek mellém, úgy vélem, *minthogy nagyobb részül nem magok kedvökbül, hanem tiszték által kinszerítettven állottak az ellenség mellé* Némi pénzt kér küldetni e visszatérők zsoldjainak kifizetésére. (*Eredeti levél, az Országos Levéltárban.*)

5 Archiv. Rákócz. VI. 62. 1.

Csapás csapásra érte az áruló Ocskayt. Becsületét Önnön nemzeténél elvesztette, s a németek is csak «*selmának*» tartották; igaz, az egy Pálffy tartogatta volna tekintélyét a cs. hadak előtt: de viszont folyvást a legalávalóbb szolgálatokra kényszeríté: csábításokra, szemtelen levelek írására, hamis esküvésekre, stb. és így volt fegyvertár-saival még jobban megútáltatá. Jelleme a maga teljes undokságában fel volt tárva egész nemzete előtt. Azonkívül nemcsak hogy Beleznay fölverte rakott társzekereit, elnveré sok éven át sok kóborlással gyűjtött gazdag keresményét, s 40 lovát, 60 pár jármos-ökrét: hanem Rákóczi kegyelméből bírt sztropkói jószágára is rátevé az országos kincstár kezét, ott levő ingó marháit és egyéb értékeit leltár mellett lefoglaltatván. S új barátai, a császáriak, ha színleg talán sajnálkoztak is kára fölött, — sem más jószággal, sem ingó javakkal nem kárpótolták a hitszegőt. Legfőlebb, hogy neje, Pálffy kegyelméből szállást kapott Vöröskön; ámbár ezt is sokan úgy értelmezték — s tán nem egészen alaptalanul — mintha Ocskayné mintegy félfogságban, kezességül ingatag jellemű férjéért, tartatot volna amaz erősségben.¹

Ocskay sztropkói javainak confiscatióját a fejedelem Egerből szept. 6-kán kelt rendeletével hagyta meg az orsz. közjöveldelmi tanácsnak;- s egy úttal meg nem feledkezék a másik áruló: Pyber Lászlóról sem. Megfosztá őt (szept. 18-kán) az esztergomi vicárius-

¹ L. Kovács János alább idézendő levelét.

2 A Consilium Oeconomicum fölterjesztése Eperjesről 1708. szept. 18-káról mondja: «6-ta ptesentis Egerből emanált Felsőged kegyelmes parancsolatjának alázatossággal engedelmeskedni kívánván: Ocskay Lászlónak sztropkai jószágban található rés mobiliseit s ingó marháit conscribálván, confiscáltattuk, s úgy a mint vagyon, intacte conser váltatjuk Felsőged tovább való kegyelmes dispositiójáig.» (Eredeti fogalmazat, az Országos Levéltárban.) Említésre méltó, hogy *Ocskay miként iparkodott sztropkói javait megmenteni*, hadsegéde által bizonyos gyanús célzatú leveleket küldetvén oda, de a melyeket az éber *Berthóty Ferencz* kassai altábornok fölfogott. *Keczer Sándor* írja Kassáról szept. 9-kén a fejedelemnek: Nem áll, hogy «Ordódy György brigadéros uram Sztropkón találandó Ocskay javaira tette volna kezét; mint-hogy Ordódy uram adjutantját odaküldvén, nem orderezte, hogy confiscálja javait, hanem, hogy vigyázzon: minthogy *Ocskaynak adjutanya* — a ki másként atyafia is volt Ocskaynak, — bizonyos leveleket küldött vala arra felé, mellyeket senator úr és kassai vice-generális *Berthóty Ferencz* uram ő Kglme *intercipiáltatott.*» (Eredeti levél, az Országos Levéltárban.)

Ságtól, s ezt, a vele járó dús javadalmakkal együtt, br. Pongrácz Imre phároszi püspöknek adományozá..¹

Különben, a császáriaknál úgy — sőt tán még rosszabbul — járt Pyber is, miként Ocskay; mert az utóbbi legalább a cs. ezredesi rangot megkapta s tényleg bírta: de Pyber sem az óhajtott győri püspökséget el nem nyerheté, sem pedig a nyitrai helynökséget és főispánságot meg nem tarthatta. S hozzá még, mint az Ocskay-féle árulásnak értelmi szerzője, gyűlöletessé tévé magát a közvélemény, sőt a clerus hazafias része előtt is. Midőn szept. 2-kán Nagy-Szombat városába, mint valami rossz lelkiismeretű ember, vagy kullogó zsvány, «sötét estve, nagy csendesen bément,» — senki nem fogadá a megútált főpapot; másnap sem ment feléje senki; kanonoktársai szánakozának, szomorkodtak rossz cselekedetén, a hazafias érzületű Kovácsóczy püspök pedig annyira szívére vette a káptalannak Pyber árulása által lett gyalázatát, hogy megbetegült bosszankodásában.²

Az Ocskay által a fejedelem adományozásából birtokolt gr. Petheő Mihály-féle sztropkai jószág elnyeréséért, a száműzve volt Petheő egyik rokona: ifj. gr. Barkóczy Ferencz címzetes dandárnok tón Rákóczi udvaránál lépéseket szept. 17-kén, oly alapon, mivelhogy azon jószágot a fejedelem már egyszer — még az Ocskaynak lett ado-

1 *a* *Americus Pongrácz Electus Episcopus Pharensis* válaszolja ex Arcé Óvár, die 29. Septembris Anno 1708. Rákóczinak, Egerbe: «Alázatosan vettem Felségednek sub dato 18. preentis Egerbül költ kegyelmes parancsolatját; melyben, hogy Archidieceesisnek nagyobb része Felséged hívségében és protectiójában lévén, vicariusi hivataljának administratiója nélkül ne maradjon, azon tisztre engemet, alázatos káplánját, méltóztatott kegyelmesen declarálni.» Mély köszönettel s hódolattal elfogadja a fejedelem collatióját, s kéri — Bars, Zólyom, Hont és Gömör vármegyéknek mostani lakásától való távoli fekvésére nézve — a zsarnóczai vagy szent-keresztii, úgy is üresen álló kastélyt, a jószággal együtt, residentijául assignáltatni. (*Eredeti levélj* az Országos Levéltárban.)

2 Két, Nagy-Szombatból jött clericus vallomása, *Kovács János* consiliariusnak Selmeczről sept. 8-kán Bercsényihez írott levelében: «Píber László sötét estve, nagy csendesen bément Nagy-Szombatba ez elmúlt vasárnap, de másnap sem ment senki is feléje, s igen elszomorodtak rajta, hogy most vénségére így vesztette el az eszét; szidják ott is, Kovácsóczy Mihály püspök kiváltképpen, a ki meg is betegedett az apprehensiótúl.» (*Eredeti levél, gyűjteményemben.*) V. ö. *Csajághy Jánosnak* szept. 19-iki, már idézett levelével, hogy Pyber püspököt «Nagy-Szombat városa mind szidja, s az egész káptalom is./)

mányoztatás előtt — öneki ígérte volt.¹ De a katonának nem elég vitéz, polgári pályára nem elég eszes, hazafinak nem elég szilárd grófocska hiába zörgetett, hiába ígére jutalmat udvari vélt jóakarójának, — Sztropkót önála sokkal érdemesebb férfiú kapta meg: *Babócsay Ferencz* dandárnok, kit Bercsényi e javadalmazásra már szept. 8-kán igen melegen és kétszeresen is ajánlott a fejedelemnek.² Az ajánlat sikerre vezetett; a vitéz dandárnok nemsokára már mint sajátjába küldheté Sztropkóra nejét s gyermekeit, és mikor 1710. január 22-kén Romhánynál elesett, — holttestét is Sztropkó várába vitték eltemetni.

Babócsay részére azonban csak a fekvő birtok adományoztatott, az 1708-iki terméssel és a még gr. Petheő Mihály tói származó lábasjószággal;³ Ocskaynak ott talált saját ingó értékei s marhái a kincstár javára koboztattak el. Gazdaság- és művelődéstörténeti szempontból nem megvetendő érdekű a Sztropkón összeírt e javak lel-

1 Barkóczy Ferencznek a szakállosi táborból szept. 17-kén valamelyik udv. titkárhoz írott levele, melyben előrebocsátván, hogy «öcsém Pethő Mihály sztropkai jószága per rebellionem Ocskaynam iterato fiscusra deriválván, minthogy ő Felsőgátú prsevie volt ígéretem iránta»: kéri a czímezettet: működjék oda, hogy e jószágot ő nyerhesse el. «Asecuráalom Kglmedet, hogy fáradságának jutalma meglészen.» (*Orsz. Levéltárban.*)

2 Zsembertől, szept. 8-káról Rákóczihoz szóló levelében: «Az istenért, Fölséges Uram, Babócsaynak adjunk már valaha valamit, quod possit habere; ihon, Zsolna tájéki mostani collatio megint nem bírható s ott nem lehet cselédje; ha Fölséged kegyelmessége, — Sztropkót az Ocskaynak hamis kutyaságával adassa Fölséged kezéhez, kirül *más levelemmel* küldi emberét Fölségedhez.» (Archiv. Rákó cz. VI. 67. 1.) E «más levél», ugyanazon kelet alatt, megvan az *Országos Levéltárban*, melyben a «hitetlen Ocskay bírta» sztropkai jószágot már csak azért is kéri Babócsaynak adományoztatni a fővezér, hogy «ha securitásban léssen felesége ő Kglmének, gondtúl menekedik, — s én is annál nagyobb szorgalmatossággal vehetem hasznát az haza szolgálatában.» — Végre megemlítendő még Ottlyk főudvarmester ajánlata is, a ki Rózsahegyéről szept. 21-kén költ levelében (már későn!) egy szintén igen vitéz és hű embernek: *Czelder Orbánnak* kéré a sztropkói gr. Pethő Mihály-féle jószágot adatni: «talám sztropkói jószágban lehetne Ocskaynak resolvált portiót neki (Czeldemek) adni; most is csak zsellérségben tartja feleségét. Hívségében teljességgel megnyughatik Fölséged, — most is nagy hasznot tézsen, stb. (*Eredeti levél, Vörösvárt.*)

3 L. erre nézve *Bercsényi* nov. 30-kán a közjövendelmi tanácshoz kibocsátott rendeletét (*Országos Levéltár, Acta N. R. fasc. 1585. nro. 61.*) és ennek következtében az *Oeconomicum Consilium* 1708. dec. 3-án Sáros-Patakról kelt utasítását Bajmóczy András sztropkai harminczadoshoz, ú. o. rendezetlen rész.

tára, melynek két példányát is bírjuk, s érdemesnek tartjuk kissé bővebben ismertetni.

Leltározás kétszer történt, először a közjövdelmi tanácsnak szept. 5-kén kelt rendeletére e hó 9-kén, s másodszer a fejedelmi parancs következtében, szept. 11-kén. Az összeírást Bajmóczy György sztropkai harminczados teljesítő, Szent-Györgyi János udv. karabélyos-ezredbeli hadsegéd, Bártfay Mátyás sztropkai várnagy és Szent-Miklós Péter jelenlétében. A lajstromok szerint Ocskaynak Sztropkón 49 lova találtatott, ú. m. a *várbeli istállóban* egy «*Vezér*» nevű szürke mén, egy «*Murza*» nevű fekete, és egy «*Amico*» nevű pej ló. A *ménésben* voltak: «szürke és szépé öreg kancza 7, zsufa szőrű öreg kancza 1, pej szőrű öreg kancza 6, barna kancza 1, szeg-forma kancza 2, «=17 anya-kancza. «Negyedfüre menendő herélt és kancza-csikó» 13, ú. m. «heréit deres csikó 1, barna heréit csikó 1, seregély-szőrű kancza-csikó 2, setét szürke kancza-csikó 3, tarka kancza-csikó 1, barna-pej kancza-csikó 2, mocskos-fakó kancza-csikó, szárlábú 1, daruszőrű kancza-csikó 1, piros-pej kancza-csikó 1.» «Harmadfüre menendő csikók:» kancza 7, csődör («csüder») 3. «Ez idei csikók:» kancza 5, csődör 1. A ménés összes száma: 46 drb. — *Sztropkai major sági termés*: búza 70, gabona 416, «jarczuha» és zab 80, tatárka — aratatlan — plus-minus 30 kereszt, összesen 596 kereszt. — «*Tehéncsorda*: sváj ezer-tehén, fejős 2, sváj ezer öreg bika 1, orosz és szürke tehén 11, orosz Öreg bika 2, tavali és harmadévi üsző 7, tavali bikácska 1, ez idei bornyú 3 = 27 darab.» — «*Apró marha*: tojó öreg india (pulyka) 6, kakas-pulyka 1, lúd 12, kacsa 9, = 28.» — *Juhok és kecskék*: fejős juh 30, meddő 5, kos 3, fejős kecske 12, = 50. *Túró*: két hordóval. — *Méhek száma*: öreg méh 6, rajméh 14 kassal, = 20 kas.

A *kelesei majorságban*: búza 50, rozs 115, zab 100, tatárka — aratatlan — plus-minus 10 kereszt; = 275 kereszt. — «*Stájer-marháknak száma*: stájer fejős-tehén 3, stájer öreg-bika 1, ez idei stájer-borjú 3, tavali stájer bikácska 1, tavali üsző, tinó 2, — 10 db. — «*Magyar és orosz marháknak száma*: szőke fejős tehén 8, ez idei bika-borjú 1, fejős orosz tarka tehén 4, = 13. — *Béres-ökör*: 6, vasas-szekér 1. — *Sertéseknek száma*: öreg, fiadzó disznó 26, öreg kan 5, öreg ártány 2, tavali ártány 1, tavali kocza-siildó 1, ez idei

herelt-süldő 5, ez idei kocza-süldő 7, = 47 db. — *Apró marha*: tojó öreg india 6, pulyka-kakas 2, lúd 30, tyúk 30, = 68 db. — *Széna-szám*. Sztropkai majorban 14 öl, bruszniczai majorságban 10 szekér, Sztitniczén 90 szekér, =100 szekér és 14 öl széna.*

Mindössze tehát 49, — úgy látszik, válogatott nemesfajú ló, 56 darab szarvasmarha, köztük svájci és stájer fajúak, 50 juh és kecske, 47 sertés, 96 db. apró-marha, 20 kaptár méh, 871 kereszt gabnatermés, 100 szekér és 14 öl kazal-széna. Átlag véve, nem valami gazdag instructió; tekintetbe kell azonban venni, hogy 1. Sztropkó olvféle jószág, melynek főjövendelmét akkortáiban, sőt egész 1848-ig épen nem a majorságbeli gazdálkodás: hanem a hozzátartozó nagyszámú orosz falu jobbágyi taxái és korcsma-bevételei képezik vala; 2. hogy marha-állomány is jóval több lehetett ott: azonban Ocskay — Ottlyk levele szerint — a nagyobb részt még aug. elején fölhajtatta volt Budatín tájékára, honnét könnyebben eladhatta sziléziai tőzséreknek, mielőtt az orsz. kincstár reájok tehetne volna a kezét. Tehát árulásával előre speculált gazdaságilag is.

E kis kitérés után lássuk az események folyamatát tovább.

* A két leltárnak egyike eredeti példány, másika egykorú másolat, e czímmel: oFacta conscriptio in Arcé Sztropkoviensi rerum mobiliium *Ladislai Ocskay*, vigore commissionis Inlyti Consilij Oeconomici 5. 7-bris emanatae, mihique (Georgio Bajmóczy) 9 praesentis praesentatae, praesentibus Dominis Nobilibus introscriptis. Actum Sztropkovie, dje 11. Septembris 1708.» Megjegyzendő, hogy az e lajstromban előforduló svájci teheneket Rákóczi, mint ritkaságot, saját zborai uradalmába hajtata, a ménest és egyéb marhákat azonban kincstári jószágokba. B. *Klobusiczky Ferencz*, a közgazdasági tanács elnöke jelenti Eperjestről 1708. oct. 13-kán a fejedelemnek: «Az Ocskay sváj ezer-teheneit Felsőged parancsolatja szerint Szluha György (zborai praefectus) uram kezéhez resignálttam, szarvasmarhát meghadtam, hogy Szomolnokra hajtsák, az ménest pedig Pazdicsra, minthogy itt egyéb fiscalitásunk nincsen. Az ménest pedig parancsolja-é Felsőged Pazdicson teletetni, vagy másüvé hajtatni?» (*Országos Levéltár.*)

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Pálffy visszavonul a Vághoz; Ocskay kísérlete Újvár alatt meghiúsul; Liptó, Trencsény, Túróc is ébredez; Bokros ezrede szaporodik; Nyitra vármegye újra kuruczczá lesz. — Ocskay Bécsben jár; labanczait Vajda András ezredes Szakolcza előtt fölveri, levagdálja; a Fehérhegyek lakóinak hangulata e pribékek ellen. — Ocskay megint ír Érsek-Újvárhoz; Berthóty válasz helyett Ocskay elfogott pribékjeit fölakasztatja. — Dunántúl a kuruczok győznek, a rácz és horvát tábornok tönkrevetik, Bezerédy árulását elfojtják; Heister ezek miatt visszavonul Győr és Komárom ágyú alá. — Mennyi embert áruít el Ocskay, s hány pribékje maradt? — Heister nem helyesli, hogy Ocskay cs. ezredesi rangot nyert; példájára a német tisztiek a hitszegőt megvetik, nincsen köztük semmi becület; a magyarok közt csúfos hírek keringnek róla s bosszút és átkot kiált ellene mindenki. — Ocskay példája után mások is gyanúba vétetnek, de ártatlanságuk csakhamar kiderül.

Bercsényi nagy szerencsének tekinté — a minthogy az is volt, — hogy Ocskay árulása után, az első rémulés alatt, Pálffy hadserege semmi irányban sem hatolt beljebb az országba, sőt szept. i-jére virradó éjjelen Nyitrától is visszament a Vághoz.¹ A bán e hátravonulásának okai valának: hogy lovassága egy részét, vagy másfélezer embert, kénytelen volt Heister segítségére, a Csallóközön s Komáromon át, a Dunántúlra általbocsátani; * továbbá Bercsényi-Bottyán egyesült viski tábora számerejének igen nagy híre vala a németek között;³ a Nyitra, Bars, Túróc, Liptó, Trencsény-vármegyékben Ocskay átpártolása következtében eleinte beállott rettegés oly nagymérvű voltát sem

1 «Legnagyobb hasznunkra esett, hogy azon Ocskay kutyasága után semmi sem progrediált az ellenség, sőt inkább Nyitrától is recedált, az mivel elhithetvén az francia progressusokról való biztatásimat, és az rácz megverésinek (Balogh Ádám győzelme) s túlsó német megcsapásának is közhíre folyván, — nem lehet ezen (Ocskay-féle) mételynék nagy folyamata. Az való, hogy ha mindezek nem interveniáltak volna, rossz consequentiát várhattunk volna.» írja a fővezér, szept. 4-kén a fejedelmeknek szóló levelében. (Archív. Rákócz. VI. 62.)

2 «Haister megverését (túl a Dunán) lehetetlennek nem tartom, — mondja Bercsényi, szept. 8-iki levelében, — mert az először általment 3 regiment után ismét, munitió eleiben kísérése vezeteti alatt, még Nyitrától ment vala el commandórozza másfélezer effective.» (U. o. 66. 1.)

3 «Nagy híre volt Exciád Visknél lévő táborának, és hogy Egernél annál nagyobb gyülekezik,» — írja Kovács consiliarius szept. 8-iki levelében Bercsényinek, a két nagy-szombati clericus vallomása után. (Eredeti, gyűjteményben.)

Pálffy, sem maga Ocskay nem képzelték és így föl sem használták; végre, a bán rendeletet von Heistertől: szálljon közelebbre Gutához, hogy majd vele, ha Komáromba visszaérkezend, gyorsabban és könnyebben egyesülhessen, s egyszersmind az Érsek-Újvár ostromához szükséges előkészületeket addig is megtehesse.¹

Sőt Heister, Pálffynak Sopornyihoz való visszazállásával sem elégedett meg; mert újabb parancsot küldve *szálljon még közelebb!*~ Mire aztán a bán szept. 7-kén megint fölszedte táborát, s a körülötte rajongó fürge kurucz lovasságtól folyvást szemmel tartatva, a Magyar-Sókon alól — Gutától fölfelé egy jó mértföldnyire eső — azon táborhelynek igen alkalmas, mert minden oldalról jól védett szigetbe telepedék, hol június végén Bottyán táborozott volt.⁵

De még mielőtt ez utóbbi mozdulatát megtette volna: szept. 3-kán estve felé kémszemlére küldé Ocskayt pribékjeivel és ráczokkal Érsek-Új várhoz, úgy, hogy a következő hajnalban csapjon be az újvári bástyák alá, és tegyen lármát. Ocskay e föladatának híven meg is felelt; azonban, úgy látszik, hogy vagy a bán nem tartá eléggé titokban ezen szándokát, avagy — a mi hihetőbb — Ocskay dicsekedett el, szokása szerint, azzal előre, hogy majd így s amúgy megtanítandja ő az újváriakat! Elég az hozzá, — az újváriak idejekorán megtudták Ocskay e portájának hírét; készen várak tehát őt: az erősségen kívül minden éjjel jól vigyázó őrség, — a lovasság fegyverben, kirohanásra készen, — a tüzérek az ágyúk mellett. És midőn szept. 4-kén hajnalban az újdonsült cs. ezredes a Tormásból a vár alá csapott: egypár messzehordó taraczkot közéjük dörrentettek századainak, a lovasság pedig — ú. m. a Bercsényi-huszároknak Ocskay saját testvére által vezényelt öt százada s a híres vitéz por-

1 a Valami levelet vévén ez napokban bán uram Köröskénnél, — azonnal in dúlt Újvár felé az hadakkal.» (*Berényi-napló*, szept. i-jéről.) Hasonló értelemben referált az újváriaknak Pálffy táborán járt kémje is, hozzá tévén, hogy a levél Heistertől jött, a bánnak Sopornyihoz visszazállását rendelő. (*Országos Levéltár*.)

2 «Haister ordert küldött Pálffy uramhoz, hogy Sopornyától Gúlához menjen az hadakkal.» (*Berényi-napló*, szept. 4-kén.)

3 «Az tegnapelőtt Sókhoz szállott tábor azon szigetben szállott Sókon alól, az hol Bottyán volt; még túl esik az gútai hídon egy mérfölddel.» (*Bercsényi* szept. 9-iki levele. *Archiv. Rákócz*. VI. 68. 1.)

tyázó főhadnagy Rác Miska szabad-csapata — kirohant a huszár-várból (ravelínl s keményen reá*) a támadott.

Ocskay László mit sem nyerhetve, véres fejvel, felesek elhull-tával, sebbe estével visszaveretett.¹ Alig is jelenthete Újvár felől egyebet, mint, hogy *ott igen jól vigyáznak*; és úgy látszik, ekkor történt az rajta az ellenkezésben, a mit b. JBerényi említ naplójában: «Ocskayt kevésben múlt, hogy el nem fogták az kuruczok, csak annyiban, hogy az mely hadnagy mát' érdeste, — megesett az ló alatta.»*

Sajátságos, hogy ez az elfogatási veszély ezután is többször ismétlődik vala, míg egyszer aztán be is következett. Igaz, hogy a kuruczok mindjárt attól fogva, mikoron «*az első félelem bosszúra fordúla,*» mindent elkövetőnek az árulónak kézrekerítésére; s ha az Ocskay haláláról szerzett 1710-iki népies balladának hihetünk: négy

1 B. Limprecht János ezredes írja Újvárból szept. 4-kén Bercsényinek: «Ma negyed napja, hogy hírünk érkezett: Ocskay meg akar próbálni bennünket. Azért minden éjjel az váron kívül bizonyos commandérozott hajdúságot rendeltünk, hogy emberül felelhessünk meg neki* Tegnap beérkezett Bersonvil indzsinír uram, — szintén akkor érkezett bizonyos hírünk, hogy meg fog próbálni bennünket. A mint is az elmúlt éjjel katonák behoztak egy németet: az referálta, hogy hon (hol) volna Ocskay? Ma virradtkor megmutatták magokat az labanczok, a kik is oly közel jüttenek, hogy az várbúi álgúgolyóbbissal löttünk közükbe. Az idevaló katonaság (értsd: *lovasság*) rajtok ment, derekason viselvén magát; az labanczok közül egynéhány esett sebben, — egyebet semmit sem nyertének. A mieinkben egyéb kár nem esett, hanem Rác Miska alatt ellütek az lovat, magát is egykevéssé megsértették, de nem sokat fog ártani neki. — Azután két helyről Gitta felül megmutatta magát az labancz Komárom tájárú, — azzal elmentenek. Azután bizonyos parasztember által referáltatott, hogy Ocskay személye szerint maga volt itten.» (Eredeti levél, gyűjteményemben.) Ocskaynak a cs. táborra még az napi visszamenetelére nézve pedig lásd Berthóty Istvánnak Bercsényihez Újvárból szept. 4-kén estve írt levelét: «Ezen órában érkezvén emberem, bizonyosan referálja, hogy az mely német Szerednél és Sopornyinál volt: annak nagyobb része bagázsiástúl, munitióstúl ma megegyezett az gúttai némettel, egy része pedig, az ki még az Vágón innen volt Ocskayval, az is általszállott Szeredhez.» (Országos Levéltár.) Végre gr. Csáky István írja a zsemberi táborról szept. 7-kéről Károlyinak: «Ocskay László kutyaságra visszatérvén, ma harmadnapja virradtkor Újvár alá tett portát, akarván mieinket lesre csalni és marhájokat elnyerni; de az isten első próbáját is confundálta: mert csak egy ebet sem tudtak nyerni, közölek penig mind németjében, ráczában egyvelest felesen maradtak; melylyel visszatérvén, az ellenség is táborostúl általtakarodott a Vágón Szerednél és Csalóköv felé maséro-zott.» (Eredeti levél, a gr. Károlyi-archivumban.)

2 Br. Berényi Ferencz naplójegyzete, Pozsonyban, szept. jo-ike alatt.

újházi híres vitéz, ú. m. Belezna János őrnagy, Bornemissza János, Starhemberg elfogója, egyébként Balogh István egyik főhadnagya, Rácz Miska, és Jávorka Ádám szabad-hadnagya, összeesküvének e ezélna.¹ A szerencse, mint majd látni fogjuk, Jávorkaé Ion. Azonban, haladjunk a dolgoknak rendiben!

A bán sopornyi táborából szeptember 5-kén írott bizalmas levelében dicsekszik el gr. Erdődy György főtárnokmesternek, Ocskay és a nyitrai nemesség elcsábítása körüli szerzett érdemeivel: «Nem kétlem, vagyon már értésére Kegyelmednek, hogy Nyitra várának feladása után Ocskay László regimentestül és egész tiszteivel együtt,(?) *sok munkám és hitegetésem után* hozzám gyűtt, s már az ő Fölsege hívségére az homagiumot is letette. Nemesség is felesen vagyon mind itt mellettem, s mind Nyitrán, úgy, hogy egyebet a dicséretnél Nyitra vármegyebeli nemesek felől nem írhatok. Sokkal contentusabb vagyok Nyitra vármegyével, mintsem Pozsonnyal, — jóllehet magam is odavaló vagyok,» stb.²

Mindenesetre igen érdekes beismerés a cs. tábornagy szájából, hogy Ocskayt ő *«hitegette»* át, mégpedig *«sok munkával»* a császár pártjára, ő vette rá esküjének megszegésére! Ezért tulajdonítá azután Ocskay, végrendeletében, a maga vesztét Pálffyának.

Rákóczi Egerben egy időben vévé Bethóty jelentését Érsekújvárról a szept. 4-ike reggelén ott történekről, s Ottlyknak Kézsmárkról ugyan e napon kelt ama (hazug híreken épített) tudósítását, hogy Ocskay 700 némettel Trencsényben, Zsolna táján hódít, — s eleget tépelődik vala e két ellentétes híren. «Ottlik György hírért, megvallom, — írja Bercsényinek szept. 8-káról — nem tudom kombinálni azokkal, az melyeket Berthóty ír Ocskay felől; mert, *itt is Ocskay, amott is Ocskay? Hacsak 7neg nem fiadzott,* — *non potem!* Tagadhatatlan, hogy én ugyan inkább szeretném Újház táján ötet,

1 «Kemény Belezna, serény Jávorkával,
Ama Bornemissza, híres Rácz Miskával
Esküsznek Újházban egymásnak kezére
Erős esküvéssel Ocskay vesztére:
Bátor (ámbátor) vérontásom, történejk halálom:
Álnok árulónak bosszúját megállóm!» stb.

(Thaly: «Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez.» II. 271. 1.)

2, *Eredeti levél*, a pozsonyi evang. lyceum kéziratárában.

mintsem Zsolnánál.» Ugyan e napról Ottlykhoz intézett válaszában már eltalálta a valót: «Ocskay hogy mehetett volna Zsolna tájára? meg nem foghatom: mivel ezelőtt egynéhány nappal azt írták Újvárbú, hogy ott mutatta magát; s mindezekből csak azt hitettük el magunkkal, *hogy csak az hirtelen való rémülés okozd ezen híreket*, melyek talán már eddig is csendesedtenek.»¹

Valójában lecsendesedtek. *Petrőczy* — ki közelebről szemlélte ott a dolgokat — már szept. 2-káról jelenti, hogy Túrócz vármegye újra kezd bátorodni és fegyverkezni s magának *Ottlyknak* is szept.

4-kén és 6-kán Scsavnikon költ levelei már némileg több bizodalomról s igen kemény resolútióról tanúskodnak. Csak ezer lovasa volna: majd megtréfálná ő Ocskayt! Én «abban assecurálhatom Fölségedet: ha valakit nyilvánosság pártolásban kaphatok, — *puska végin mondatok deliheratiót neki!* Haszontalan az hosszú ceremónia, mert azzal nem boldogulunk Mind Liptóban s mind Árvában a java a földnépének fegyverben vagyon;» noha, — «jó lélekkel írhatom Fölségednek, — sokaknak nehezen tudtam kiverni fejkéből az Ocskay labanczságátúl való félelmet, még a popule között is.»³

Harmadnapra még inkább megnyugtatólag ír a kedélyek csillapodásáról, s egyszersmind Ocskay jellemének megítéléséhez új adattal szolgál: «Megvallom Fölségednek, ezeken az vármegyéken, az hol megfordulok, mind a nemességet, mind a földnépét annyira megcsendesítettem: készek minden extremitásokat szenvedni, — *csak ne legyen olyan húzásvonás rajtok, mint Ocskay elkövetett* (1708. telén) *mind föld népén, mind nemesi rendeken is.* Éppen égbe-

1 *Archív, Rákócz.* II. 315. és 317. 1.

2 Eredeti levél, Yörösvártt. L. e napról Rákóczhoz intézett levelét főlebb. Szept. 3-kán pedig Bercsényinek jelenti Rózsahegyről, hogy ő ott «minden úton-módon gyűjti az hadakat.» «Az mint is Árva vármegye már csoporton vagyon, innéd Liptóbúl pedig Ottlik uram Potturnyay Ferencz uramat 60 lóval magával fölvitte, úgy az Orbán Czeller ezerit és Túrőczy egyik seregét, bizonyos ellenségnek a tájon is lévén híre. A többit liptóiak közüi most kergettetem csoportra; túróczyiaknak pedig öszveesuportoztatását bíztam Révay Mihály uramra.» Mihelyt több hada gyűl: ő azonnal Bajmócz tájára száll, «addig Túróczban teszek ezen kevészámú haddal diversiót, és a mi legjobb, azt követem el.» (*Eredeti levél*, az Országos Levéltárban.)

3 *Eredeti levelek*, Yörösvártt.

kiáltó excessusok voltak azok, kiket (Ocskaytól való féltőkben) senki az vármegyék között nem merete megpanaszolni. Nyilván az Úr-Isten azt az hamishitűt evvel az labanczsággal meg akarja verni, kit nem egyéb tött labanczczá, hanem az sok húzás-vonás. Most értettem, hogy Liptó- és Túrócz-vármegyétől (ezredének téli szállásul ezek valának kijelölve) *húszezer forintot fej ér pénzül felvett elmúlt tavaszszál, ~ ahhúl egy forintot sem adott hadainak.*»^d Ha ez áll, — valószínű pedig, hogy áll, — akkor fogalmat alkothatunk magunknak ama szemtelen zsarlások nagyságáról, melyeket Ocskay a vármegyéken elkövetett volt, saját ezredének is megrövidítésével. Katonáit a morvái rablások alkalmával szerzett dús nyereségekkel, s fegyelmetlenül magok kényök szerint való tartással sikerűit elhallgattatnia; amaz alázatos tót vármegyék pedig, hogy is mertek volna panaszt emelni a fejedelemtől a túlhatalmas férfiú ellen, ki a tótnek *«merő félisten»* volt, s kinek erőszakoskodó természetét jól ismervén, bosszújától nem alaptalanul félték! Csak nyílt elpártolása után sülték ki tehát efféle gonosztettei.

Ottlyk különben igen megvígasztalódott Bercsényinek azon biztatásán — melyet szept. 5-kén vett, — hogy két ezer lovast (Réthey János és Bokroséit) vezényelt melléje; *«azokkal azért, isten éltetvén, ellenséghez közelebb járok, és a vármegyéknek is megbódúlt elméjeket felfrissítem, — s a Vág mellett mentői tovább mehetek, elmegyek. Még ma in dúlok Liptó felé, s onnan tovább. A tót Imperium — teszi még hozzá végül — nemcsak imádkozék Fölségedért: de fel is állott fegyverbe; kétezer gyalogot válogatva, a Vág mellett Kisuczákon, és kétezerét Árvában fel állítottam.»*²

S addig is míg Ottlyk előbbre érkezhetnék: Bercsényi András Pál tbkot küldé el Rétheyék után szept. 4-kén éjjel más rendbeli hadakkal Bajmócz felé, oly utasítással, hogy a főudvarmesterrel való találkozásáig vezényeljen ott, azután térjen vissza.³ A minthogy

1 Ottlyknak Scsavnikról szept. 6. Rákóczihoz írott levele. (Eredetije Vörösvdrtt.)

2 Ugyanazon levélben.

3 *«Még ez étszaka küldöm el más rendbeli hadakkal András Pál uramot az Nyitra mellé, csak addig is, míg Ottlikkal összeakad, — azután ott hagyja az hadakat és Ottlik uram azokkal operálhat. Jobb volna, Andrásy battalionja (Szepesből) csak igyenesen Rosenberg felé gyűnne, egyeznék meg Czelderrel, úgy lenne Ottlik uram*

másnap, szept. 5-kén már így értesíti Rákóczit: «Andrássy Pált én expediáltam által az hegyen; Réthey János ott jár már Ugrócz (Nagy-Ugrócz) körüi.¹ Petróczy uram írja Rosenbergrül, hogy ők ott félnek rakáson, Túrócz pusztá; megírtam: megyen Andrássy. Luzsinszky ezere szélt van, maga Zsolnán. Révay Mihályra bízam összevételit.»* maga az ezredes és Paur betegek lévén. És negyednap múlva: «Van Ebeczkyvel (Újvár és Pálffy tábora körüi) effec-tíve negyedfélezer jó lovas, és a mellett széltküldtem az apró portákat, de (a német, táborából) ki nem jár. Nyitra körüi is más, jó vígyázóim vannak Ilovay Mátyással, — ő hajtogatja rebegeve, a mint lehet, az nemességet is, az ki habozna mellőlünk.»³

A kuruczok tehát — Andrássy, Réthey, Bokros, Illavay, — a Zobor-hegyétől egész Bajmóczig sűrűen ellepték a Nyitra-völgyét, s magát, Nyitra-várát szoros zárlatban tárták.⁴ Es míg Pálffy a sóki szigetbe zárkózék Ocskayval, s a labanczságra esküdtetett és az elefánti klastromba zárt nyitrai nemeseknek családait kezesség okáért német őrizet alatt eleve a Vágontúlra hurczoltatá:⁵ addig

is erősebb, és akár Trencsény-várm.egyét, akár Árvát, akár Morvát impetálhatná.» (*Bercsényi* szept. 4-iki levele. *Archív. Rdkócz. VI. 63. I.*)¹

1 Réthey szept. 4-kén már Nagy-Ugróczra érkezett, honnét e napon a hú *ifjabb Bossdnyi János* így tudósítja Bercsényit a viski táborra: «Búval habzó elmémet éppen megörvendeztette őberster Réthey János uram hozzánk való jövele; adta volna Isten, hogy ezelőtt egynéhány napokkal érkezett volna Kegyelmes Urunk fegyvere ezen plágára, hogy az Nyitra vármegyei nemesség gyűlését prsepediálhatta volna; mindazonáltal mostan is igen jól esett, mert magam is conjungálván említett őberster urammal magamat, valamit felérünk elménkkel s vékony erőnkkal, azon igyekezünk, hogy állhatatlanságoknak jutalmát elvehessék. Itt ugyan jóllehet sok lézengő katona jár, a föld népének majd nagyobb botránkozására, mintsem vigasztalására: de gondolom, meg fog szünni, Réthey János uramnak ezen az földön való létét meghallván.» (*Eredeti az Országos Levéltárban.*)

Ö U. o. 65. 1.

3 U. o. — a szept. 8-iki levélben — 67. 1. Ebeczky működésére vonatkozik a *Berényi-napló* szept. 10-iki ezen adata: «Az kuruczok szüntelen csípdesnek az németeken.»

4 «Az nyitraiak felől azt mondják — írja *br. Serényi F.* naplójában szept. 8-káról, — hogy csak az kapun sem mehetnek ki bátorságosan, — szüntelen csiripelnek az kuruczok rajtok, szaporán vágják s fogják őket.»

5 «Való, hogy az (Pyberrel és Ocskayval) Nyitrára bement nemességnek cse-lédjit mind általvitték Szered felé az Vágón, német kísérrökkel,« — említi *Bercsényi*, szept. 14-iki levelében. (*Archív. Rdkócz. VI. 77.*)

Bercsényi nem mulasztotta el visszahívó pátensét bejuttatni e kolostorba is,¹ honnan a Pyber és Ocskay által részint elcsábított, részint erővel összefogdosztatott áldozatok csakugyan feles számmal visszaszivárogtak, szeretett családjaik tova hurczoltatásának daczára.[^]

Ekkép tünedezének el egy-két rövid hét alatt az árulásnak következményei egymástán. Szept. 12-kén Privigye városában az imént még majdnem egészen labanczságra hajlott Nyitra-vármegye már népes gyűlést tartott, mely alkalommal 97 előkelő nyitrai birtokos nemes tévé le újra a hűségesküt Rákóczinak, br. Andrassy Pál tábornok kezébe; név szerint *tizenegy Majthényi*, Bossányi Péter több Bossányiakkal, Ghyczy, Tarnóczy, Novotha, Rudnav, Hunyady, Gosztonyi, Kubínyi, Zathureczky, Thúróczy, Divéky, Lehoczky, Rajcsányi, Zsámokréthy, Vladár, Sipeky, Turcsányi, Kosztolányi, Mérey, Bacskády, Lipovniczky, Huszár, Trsztjánzsky, Jókúthy, Dubniczkv, Kőszeghv, Pongrácz, Pogány, Pusztay, Petrik, Szka-csányi, Árvay, Zsitkovszky, stb. családbeliek, sőt még egy «*Haister Kristóf*» nevű is. E mind személy szerint megjelent nemesek írásban föltéve bizonyították továbbá, hogy «ezenkívül az kik jöllehet a nemes vármegye mai gyűlésén jelen nem lévén, hitöket le nem tették, mindazonáltal bizonyosan hívségben vannak, így következnek: ifj. Bossányi Gábor, János és György, Mérey János, Gosztonyi Miklós és György, Szerdahelyi János, Ujfalussy Mátyás (báró), Turcsányi Ádám, Géczy (Ghyczy) István és Imre, id. és ifj. Rudnay István, Hodossy János és Pál, Divék-Ujfalusi (báró) Ujfalussy János, Pöspeky Mátyás, Tapolcsányi Miklós és János, Korossy Gábor,» s ezek

1 «Mérey, az ki adjutántja vala Fölségednek, — írja *Bercsényi* Zsembernél, szept. 9-kén, — most gyütt, már labancz híre vala. Beszéli: miként csalták conferentiára az atyját, két atyjafiát s többeket, — és csak megrekesztették öket, s már elefánti kalastromban hagyták öket, és igen öromest visszaszivárognának. Megválnak, pátensem kit térít meg? mert béküldte nekik. Az köborlás nagy volt: kurucz, labancz, s labancz, kurucz, — az mint tetszik s hasznát látja. Andrassy Pál odamenetelivel, elhiszem, megcsendesülnek.» (*Archív. Rákócz. Yl. 69. 1.*)

2 Jó volt tehát e többnyire nem szántsándékból elpártolt nemesekkel ily szelídmódon jární el, noha a kérielhetlen *Berthóty István* más tanácsot adott Bercsényinek: «Ha az német elnyomni,— írja Újvárból szept. 12-kén, — jó volna az mostan lett labanczokat Nyitra-vármegye ében mindenökbül kiforgatni, magokat felakasztatni vági¹ karóba húzatni.» (*Eredeti levél, az Országos Levéltárban.*)

fölött a vág-újhelyi járásból az ellenség elül kibujdosott és jelenleg Túróc-zármegyében tartózkodó nemesség, «kiknek neveit Borovszky László követ uram fogja fejedelmi helytartó urunk ő Excjának bemutatni.»¹

Láthatjuk ezekből: mily kedvezően alakultak a dolgok Nyitrában, mihelyt Pálffy és Ocskay a Vág felé távoztak vala.

Ebeczky István a Pálffy háborgatására rendelt negyedfélezer lovassal szept. 5-kén reggel indult ki Bercsényi viski táborából; s mielőtt ezen erős dandárral fel Mocsonok tájára nyomulna: a német tábor állása felől vett különböző hírek közül a valónak kitudására jónak látta előbb csak kémszemlésző csapatot és kémeket küldeni előre/² Maga addig, d. u. két óra tájban, beszálla a Zsitvából Óhajon alól kiszakadó s a Nyitrába az Újvár fölötti nyárhídi malomnál beömlő *Tormás* patak által képezett hasonló nevű ligetes, bokros félszigetbe, a hol Ocskay is töltötte a szept. 3-káról 4-kére virradó éjét, lappangva hajnalig, midőn a vár alá becsapott volt. Midőn ezt Ebeczky az újváriaktól utólag megtudá: ugyancsak sajnálta, *miért nem érkezhett harmadnappal előbb?* Mint szerette volna a főpribéket megszorítani!³

1 «Anno 1708. dje 12. 7-bris in Oppido Privigye, Comitatus Nitriensis existente habita, in prsesentia Excellini Dni Dni Pauli Andrassy Generális, infrascripti Dni Nobiles deposnernt juramentum» című *eredeti jegyzék*, az Országos Levéltárban.

2 Szept. 5-kén *Berthóty István*, az azelőtti napon Pálffy tábora felől irt (főntebb közlött) jelentésének pótlásául, ezt írja Bercsényihez: «Tegnap írtam vala Exciádnak, hogy az Sopornyinál való német általment az Vágón: a minthogy el is indult volt, *de megint helyre szállott*; az egész bagázsiával, munitióval, az gyalogja mind Gútához szállott, *de Pálffy az lovassal és eb Ocskayval Sopornyinál vagyon.*» (Eredeti levél, az Országos Levéltárban.)

3 *Ebecky István* jelenti, «Tormásban, 5. 7-bris 1708. circa horam 6. vespertinam» költ levelével, Bercsényinek: «*En mai napon mintegy két óra tájban érkeztem ide az Tormásban; bezzeg, ha tegnapelőtt estve itt lettem volna, — megvásárolhattunk volna Ocskayval!* De már az elmúlt. En ezennel portát fogok küldeni, mivel úgy is hallottam, hogy az németnek az lovassá általment volna az Vagon, de újban úgy értem Berthóty uram leveléből: megint visszaszállott volna Sopornyihoz. Azon lesznek, alattomban egy jó embert fogok béküldeni (a német táborra), talám többet tanúihat közöttük, mint az porta. En kimentem volna még ma Mocsonak felé: de mivelhogy mind bagázsiáját s mind az munitióját általküldte Gútához, maga penig könnyűszerrel van Pálffy Sopornyinál, — tudom, azt lesi, ha mit találna s confusióba hozhatna; azért subsistálok itten, jó vígyázás alatt. Meglátom, mit akar? egy-két nap

De annak ezúttal már vége volt: mert Ocskav az Újvár alatti eredménytelen kémszemlézés után még szept. 4-kén estére visszatért Pálffy táborába; azonban Újvár és Nyitra táján olyan hírt kezd vala hintegetni, — nyilván a már-már csendesülő felvidéknek meg újabb rémületbe ejtése céljából, — mintha ő két ezred némettel (!) és pribékjeivel Trencsény-vármegyébe, Zsolna felé rendeltetett volna.¹ A két ezred német vezényletének már csak híre is, természetesen, nagyon hizelgett Ocskaynak; ámde szörnyen távol volt őtőle az ilyen tisztesség, sőt távol a Zsolna tájára vezényeltetés is. Ellenkezőleg, — igen valószínű, hogy e napokban, ú. m. szept. 8-kán a sóki táborrúl, a hol még megmaradt, de folyton fogyó 500 pribékjével fetrengett, — *Becsbe vitték őt.* József császár ugyanis méltán kíváncsi lehetett szemtől szemben látni a báránynya változott farkast, azt a megszelídült «villámot,» mely örökös-tartományaiába azelőtt annyiszor égetve, pusztítva csapott be, s most a servilismus menykőhárítója által szerencsésen fölfogott.

Annyi bizonyos, hogy Ocskaynak a Búr-erdeje s Szokolca, Szenicze tájékáról való három százada Blasskovich-csal — alkalmazsint magát Ocskayt is kísérve, — továbbá gr. Eszterházy Józsefnek szintén két-három százada, Papes Ádám alezredessel, szept. 8-kán Sóktúl Pozsonyba érkezett, s itt mindjárt elterjede a hír, hogy *Ocskaypostán Bécsbe utazott!* Akár igaz volt légyen ez, akár nem, — alatt indulása merre leszen? addig én is ki fogom tanulni szándékját, s én is úgy fogom tudni magamat alkalmaztatni.» (*Eredeti levél, az Országos Levéltárban.*)

1 Marsinszky András bajmóczyi parancsnok újságolja e várból szept. 7-kéről b. Petrőczynek: «Ocskay László két regimenttel és labanczos magyarokkal Trencsény-vármegyében ordereztetett, egész Zsolnáig, talám tovább is megyen, ha succedál intentiója. Igen féltém Túrőcz-vármegyét, hogy onnadj rajta ne gyűjön és per consequens Nyitra-mellyékét is meg ne látogassa.» (*Orsz. Levéltár.*)

2 Szept. 7-kén a sóki német táborból elfogott négy rác katoná « *Ocskayt* 500 lovassal vallotta ott lenni, de igen szőknek közülök.» (*Archív. Rákócz. VI. 69. 1.*)

3 *Berényi-napló,* Pozsonyban szept. 8-kán kelt jegyzet: «Az popule között olyan hír is van, hogy *Ocskay* az éjjel ezen ment postán Bécs felé.» Ofctlyk György levele Liptó-Szent-Miklósról szept. 7. Bercsényihez: «Én holnap indulok Bajmócz felé, Liptó- és Túrőcz-vármegyei lovasokat utánam orderezni fogom. Mednyánszkykn nagyon fogott intésem, mert erőssen ülteti Trencsény-vármegyét, és feleségét Árva várába küldte. Az isten ostorát méltán el nem kerülheti *Ocskay*; ha bizonyos, hogy fogva vitték *Bécsbe,* el sem kerülí az átkozott, Istennek büntetésit.» (*Országos Levéltár.*) Otlyk már előbb is írta Bercsényinek: « *Ocskaybul praecursort csinálnak az Imperiumra;*

azt szem- és fültanú erősíti, hogy Blasskovich Istvánt és pribékjeit még a jámbor pozsonyi nép is keményen pirongatta és szidta, mikor a városon végigvonulának:

«Miért pártoltatok el? Talám azt tudjátok, már megette Magyarországot az német? Megpróbálhatjátok; *visszamennétek még, ha lehetne!* Ez is, az ki itt van¹ siratja, — s *titeket megbolondított az ördög!*»-

Nagyon jellemzik ezen éles, kárhóztató szavak az undok árulás fölött megbotránkozott néphangulatot.

Blasskovich és Papes Ádámék nem tértenek Pozsonyiul vissza a cs. táborra, — rögtön másfelé kelle fordúlniok. Szept. 9-kén ugyanis híre érkezék, hogy tetemes kurucz erő (a hír tíz lovas-századot mond vala) csapott által a Fehérhegyeken. Mire a két alezredes parancsot vön Pálffytól: a velők lévő öt-hat századdal induljanak tüstént a Morva-völgyébe, Stomfának, Malaczkának, Sasvárnak és főlebb, s a Hodolín és Szokolca tájékán állomásozó osztrák és morvái határőr-csapatokkal egyesülve, verjék vissza az ellenséget. E parancs folytán Blasskovichék még 9-kén kimentek Stomfáig.³

A kuruczoknak a Fehérhegyeken átcsapása s a morva végek újabb fenyegetése *tény volt és valóság*. Mert Bercsényi, mihelyt

feleségét Vörösköbe vitték.» (*Arch. Rákócz. VI. 70. 1.*) S ha csakugyan létezett az a szándék: őt ezredével a Rajnához küldeni, — *akkor igen valószínű titkon az udvarhoz Bécsbe lett hivatása.* Ámbár az ő *hűségében*, a ki már egyszer XIV. Lajos katonája is volt, Németországon sem sokat bízhattak.

1 A velők marsolt Papes Ádám-féle régi labanczokat értették.

2 *Bercsényi* szept. 17-iki levelében: «Ezen tizedessé Ocskaynak azt beszéli: ők

Pozsonyban voltak minap az táborrúl, ott is az magyarok szidták őket és pirongatták Blaskovicsot: miért pártolt el?» stb., mint fönt. (*Archív. Rákócz. VI. 83. 1.*) Blasskovich Pozsonyban léteieiről a Berényi-napló is emlékezik, szept. 9-kén: -Blaskovicsot mondják, hogy itt van; *az emberei, hogy Újvár alá voltak portára (szept. 4-ikén) de semmitsem vittek végben; gyalogokra akadtak valahol, azok puskázták el.*»

3 *Br. Berényi Ferencz* naplójegyzetei: *Szept. 9.* «Papes Ádám uram Blaskovics-csal Stomfa felé ment.» *Szept. 10.* «Olyan hír van, hogy az Fehérhegyen túl tíz zászló-alja kurucz vagyon, — nyilván azokra nézve ment el Papes.» *Szept. 11.* «Az kalmárok visszagyűvén az nagy-szombati vásárról: kétszáz kurucz Senkvicznél ütött reájok, ezer forint sarcot kérvén tőlök. Ezekkel egynéhány német (födözet) is volt, és hogy Szomolyánból is gyűtt; az szekereket összevonták és jól megpuskázták az kuruczokat, el is hozának egyet rabul, talám meg is öltek bennök. A mely kuruczok felől van az szó, hogy az Fehérhegyen mentek által, azt mondják, hogy *azok Blaskovicsot keresik.*»

táborát a mind jobban-jobban összegyűlő és Eger vidékéről is fölérkező hadakkal megszaporíthatá: azonnal, még akkor, midőn Ebeczky 3—4000 lovassal Pálffy háborgatására, Andrássy Pált pedig a Nyitra s Bajmócz közötti környék visszahódítására és rendbevitelére expediálá, — minél nagyobb hír és riadás kedvéért *magát Bottyán tábornokot* akará a Fehérhegyen egy hadosztállal át bocsátani. De Bottyán súlyos betegsége miatt lóra még mindig nem ülhetett, s a fővezér hiába keresgélt, nem találá senkit helyette, a kire egy *nagyobb* lovas-osztály vezényletét bízhatná.

«Ha Bottyán gyógyúlhatna — írja Zsembertől, szept. 5-kén Rákóczinak, — magát küldeném per fámám az hegyen. Nagyon kellene az hegyentúl való diversió, csak volna emberem, kire commandót bízhatna az ember. Babócsay igen cautus, Ebeczky incautus, Balog pius, Szemere mutus, Szalay piatus, Bokros novatus.»¹ Néhány nap múlva megint felsóhajt: «*Bárcsak Bottyán járhatna /... Ifjabb kapitányokat* (ezredeseket) kell elővennem; megvállik, mit tehet *Vajda* mostani próbájával?»⁰

Ugyanis, miután az egyetlen megbízható tábornok még folyvást az ágyat nyomá, a fönt előszámlált dandárnokokra pedig nagyobb hadosztály önálló vezényletét — kivált messze földre — bízni nem lehetett: nem maradt egyéb hátra, mint hadosztály helyett egy jó erős csapatot küldeni, valamelyik ezredessel. Minthogy pedig a fővezér most ezek közül is az ifjabbakat keresi vala: Bottyán ajánlata, ennek saját huszárezrede parancsnokán, a vitéz és serény *Vajda Andráson* akadt meg szeme. Kirendelt tehát számára a Deák Ferencz-féle ezredből s a vármegyei hadakból 5—600 válogatott, jó paripás huszárt, a kiknek egy részével szept. 7-kén indítá meg őt táborából Morva felé.³ Alparancsnok, Vajda ezredes alatt, Deák alezredese Labancz Miklós volt. S Bercsényi e főtisztek kiválasztásában épen nem csalódott, mint a nemsokára bekövetkezett szép siker megmutatta.

¹ *Archív. Rákócz.* VI. 65. 1.

² *Ugyanott*, szept. 9-kéről, 68. 1.

³ «Morvába Vajdát küldtem válogatott lovasokkal, 5 vagy 6 száz lóval: mert nincs commandóra való emberem corpuossal (hadtesttel); vagy élődik s delel mint az marha elébb-elébb, vagy prsedál az átkozott. Ottlykhoz bízám, — most nagy diversió lehetne háta megett csak 4000 ember hírivei is.» *Ugyanott*, szept. 8-káról, 67. 1.

Hogy pedig ezen, a jablonczai szoroson át, avagy Verbónak, Brezovának Szakolcza és Strázsnicza felé törendő csapat ellen a morvái helyőrségekben lovasság ki ne rohanhasson: Bercsényi az utóbbiaknak figyelmét más felé vonandó, ugyan egy időben Trencsényből is lármázó portát — bizonyára Luzsinszky- vagy Bokros-féléket — bocsáta Morvába a sztrányai szoroson át, Barad városa alá. Ez a porta szept. 13-kán tért vissza Morvából,¹ a mikorra Vajdáék már szerencsésen általestek volt Papes-Blasskovichékon Szakolcza-előtt.

Vajda András a zsemberi táborról kimenvén, mindenekelőtt Érsek-Újvár alá sietett, a hol ekkor Ebeczky is vala, mert a Deák Ferencz ezerebélieket ezen dandárnoktól kelle átvennie. Ebeczky, a Bercsényitől felmutatott rendelet szerint Labancz Miklóst Vajda mellé vezénylé, mégpedig, hogy annál többnek látszassanak: nyolcz század-zászlót ada velők,² úgy, hogy a vármegyeiek is két zászlóval lévén, az egész 5—óoo főnyi csapat mintegy 1000 embert mutasson.⁵ Ezen haddal Vajda Andrásnak szept. 8-kán kelle Újvár alól megindúlnia; és ha áll azon szept. 10-kén Pozsonyba érkezett hír, hogy ekkor tájban Pöstyén körüi sok zászlós kurucz csapat láttatott:⁴ úgy ez nem lehetett más, mint Vajdáék hada; melynek tehát, hogy lehetőleg lappangva járhasson, a hegyek mögött föl Radosnya felé kelle húzódnia, és úgy Bánkánál át a Vágón s Verbótól be a Fehér-hegyekbe hatolnia.

Vajda szept. 13-kán Miaváról keltezi győzelmi levelét, melylyel több tisztet és egy, Ocskay ezredéből még a harcz előtt hozzá szökött tizedest küldött előre Bercsényihez, a diadal részleteinek élőszóval előadása végett. Az érintett tudósításból, továbbá e tiszték és altisztnek előterjesztései nyomán, — melyek Bercsényi szept. 17-iki levelében foglalvák, — meglehetősen élénk képét nyerjük Vajda szerencsés csatájának.

1 *Bercsényi* szept. 14-iki levele. Archív. Rákócz. VI. 76. 1.

2 *Vajda András* szept. 13-iki jelentése. (*Eredetije gyűjteményemben.*)

3 Innét a pozsonyi hír a *tíz zászlóról*.

4- A *Berényi-napló* szept. 10-iki jegyzete: «Marczi ma érkezett, mondja, hogy Pöstyéntt és Bánkán (?) 15 zászlóalja ktirucz vagyon.» A hír, természetesen, — mint többnyire, — nagyított.

Ezen ezredes általmenvén a Fehérhegyeken, Szenicze tájára hatolt szept. 11 vagy 12-kén. A holott is ez utóbbi napon, a magyar ügygyei még mindig nagyon melegen rokonszenvező tót lakosságtól hírét vévé az áruló Blasskovich ott a környéken létének. Mire Vajda «váltig mesterkedett:» miként keríthetné a pribéket kezére? Egyszerre, az Ocskay elárúltjaiból két katona szökik hozzája, az egyik tizedes, szeniczei, értelmes fiú, — «tót, szegény: mégis magyar az lélek benne,» mint Bercsényi jellemzi.¹ Ez a szegény magyarlelkű elárúlt tót legény azután elmond mindent Vajdának, s ajánlkozik: majd reávezeti ő a hitszegettekre, csak az Istenért, siessen rajtok bosszút állani!

Tőle tudja meg Vajda, hogy Blasskovich — Ocskaytól eltanúlt rossz szokása szerint — gondtalanul iszik bent Szokolczában tiszteivel és Papes Ádámmal, az összesen 500 főnyi labanczság pedig künt faluz Dojcs táján, a Blasskovich saját századabeli vezénylő-főhadnagy — más adat szerint Eszterházy József hadnagya — Vas Andrással s még néhány apróbb tiszttel. Erre Vajda, a derék tizedes kalaúzsága alatt gyorsan reájok indul; este 6 óra felé (szept. 12.) Unyín nevű falunál szemben találja az Ocskay-féléket. «*Rajta!*» és egy heves rohammal keresztültörvén arcvonalukat, a két részre szakadt hadat üzve, vágva, benyomja a helységbe. Most a falut körülállítja vígyázókkal, — és azzal be, utczai harcokra. A kit előltalálnak, levágták. Vas András sebesülten kezeikbe esék, Benger Boldizsár nevű zászlótartójával és Ocskay őrmesterével Krupics Jánossal. A megremült pribékek lovaikról leugrálva, a házak padlásaira és szalmakazlakba bújtak; de a jó magyar érzelmű falusi tótok (noha a labanczok azon vidékbeli saját véreik voltak) nem engedék menekülni a hazától elpártoltakat: rejtekhelyeiket megmutatták a kuruczoknak, sőt «magok, kézen s hajon fogva húzták le őket az padokról, és kézre hozták: «Zabi panye, — azt mondja — zabi, précsosom zosz-taly!» (*Öld meg, uram, öld meg; mért lettek kutyákká!**)

1 Szept. 17-iki levelében. (*Archív. Rákócz.VI. 83. 1.*) Ugyanez volt ama tizedes, a ki elbeszélé mint szemtanú: miként szidták, pirongatták volt Pozsonyban a magyarok Blasskovichot s övéit az elpártolásért.

2 *Bercsényi* idézett levele, 81. 1.

És a kuruczok annyira lekonzolták vagy elfogdosták őket, hogy «körülkerítvén az falut, *három lovasnál több el nem mehetett*: az vitt hírt az szomszéd faluba (Dojcs? Radinyó? Letnicze?) az Eszterházy József-regimentbélieknek,» kik is segélyre indulának.

Míg a magyarok a házhútkba s szalmákba bújt Ocskay-pribékeket fogdozzák és öldözik vala, — egyszerre fölhangzik öreik riadása: «Ihon gyűnnek az Eszterházy ék!» Azoknak eleikben rohant Vajda — az ki hirtelen mehetett; összetorpadtak s igazán való (kemény) tüzet adtak az mieinkre, rendben.» A harc hevében azonban Vajda övéinek «lőni sem engedett; hanem:«*Na szablye!*»(Kardra!) S dühös rohammal rájuk rontván, «úgy meggázolták őket, — circiter húsz közülök ha elszaladott, a többi győzödelmes fegyverink által levágattattanak, azokon kívül, a kik általunk elevenen megfogattak, kik is ötvenen találtatnak.»¹

Blasskovich István, a hadak nélkül maradt pribék alezredes ezalatt Szakolczán Papessel a történekről értesülvén, «maga szerencsétlenségét keservesen sóhajtotta;»² mert katonáit iddogálás miatt ilyeneken odahagyni nagy vígyázatlanúl, nem volt tréfa dolog, — félt is a hadi-törvényiséktől. A minthogy Bercsényi is czéloz ide, igen jellemzőleg: «Német táborra járt emberünk mondja, van köztök is híre: *Ocskaynak is* — kimondták, — *fel kell mennie* az Impe-riumba;³ az hada mind által vala most portára a Fehérhegyen Blas-

1 *Vajda András* szept. 13-iki és Bercsényi szept. 17-iki idézett levelei.— A *Bercsényi-naplóban* is olvassuk, egészen összhangzólag: «*Szept. 14.* Olyan hír volt, hogy az mely katonákkal Papes Ádám és Blaskovics volt az Fehérhegyen túl, magok ketten Szakolczán lévén, az katonáik az falukon: Vajda András nevő kurucz kapitány rájuk ütvén, fölverte őket, és három- vagy négyszázbú alig szabadúlhattak el ötvenen, az többit kit levágtak, kit elfogtak; kilenczen azon katonákból ide is gyűttek.» Vas Andrásról, kit Vajda levele említ sebbel elfogottnak, a *budai cs. és k. hadfőparancsnokság* levéltárában is van emlékezet; a «*Nomina captivorum Csesareorum in arcé Agriensis sedentium, die 31. x-bris 1708. conscripta*» című egykorú jegyzékben ugyanis mindjárt második helyen említetik: «*Andreas Vas, Locumtenens ex Regimine Eszterházy, captus circa Szakolczam, die 12. y-bris.*» (Budavárát illető iratok.)

2 *Vajda András*, szept. 13-iki levelében. (Eredeti, gyűjteményemben, egykorú másolatával együtt.)

3 Ez megint újabb adat — íme — arra, hogy Ocskay csakugyan Bécsben járt, ama fölmenetel felől véleményt adandó, és tán megkegyelmeztetését s az ezredesi rangot is megköszönendő. Vajdáék győzelme után azonban már alig maradt volna *kikkel* fölmennie a Rajna mellé, ezredszámában.

kovicscsal, kiket Vajda feláldozott. *Azt elhiszem, most sokan megtérnének örömet az tiszteken: mert mind Szakolczán ittak bent az tisztek, — már úgy szokták Ocskaytúl!* Miként adnak számot? Elhiszem, *nehézebben ott, mint nálunk*

Ocskaynak említett szeniczei átszökött tizedessé még azt is beszélé, hogy mikor Blasskovich-csal átmentek volt a Fehérhegyeken: *«az hegyen túl való tótság pökte őket, — az atyjokfiaihoz sem mertek menni.»* «Istennek nagy ítéleti! — kiált föl Bercsényi — már is jönkra fordul gonoszáguk!»²

Vajdáék néhány száz katonalovat nyertek és több ezer forint értékű fegyvert, szerelvényt stb.; melyekkel s foglyaikkal szerencsésen megérkezvén Bercsényinek füzes-gyarmati táborára: ott szept. 20. és 21-kén nagy árverést tartottak nyereségeikből.³ A fővezér pedig még szept. 17-kén futárt indíta a fejedelemhez Egerbe,⁴ örvendező szívvel így kezdvén jelentését:

«Áldassék az Istennek szent neve, hogy ennyi sok írásim közben, már egyszer valamely *nevezetes jót* írhatok Fölségednek, kit ezen leveléből Vajda Andrásnak megérteni méltóztatik Fölséged. *Ezen labanczoknak elesését nagyobbra böcsülöm egy regiment elveszésinéi: mert Isten ostora az hamishitükön nyilván látszik! Es, az ki igen nagy jót mutat: az szegenség szívének hozzánk való hajlandósága világos /»* — s itt felhossa a már általunk elmondott példákat.³ E soraiban a *közérzületet* fejezte ki!

1 Archív. Rákócz. VI. 82. 1.

2 Archív. Rákócz. VI. 83. 1.

3 *Otlyk György* írja Bánról szept. 18. Bercsényinek: «Vajda András Labancz-csal még ez elmúlt szombaton elmentek Ngod tábora után; — sok lovat vittek, igen jó volna azokban megvenni regimentek számára, sok gyalog katonánk lévén minden ezerben.» (*Eredeti levél, gyűjteményemben.*) Továbbá *Prileszky Pál* újságolja a füzes-gyarmati táborról szept. 21-kén valami barátjának: «Szakolcza táján a labanczoknak felverése igaz; a kótyavetve most is áll, egynéhány ezerre megy.» (*Eredeti, ugyanott.*)

4 *Beniczky Gáspár* naplója, 1708. szept. 18-káról: «Ez nap Méltóságos Fő-Generális curírje jött, labanczok felveréséről Fehérhegyen túl való örvendetes hírrel.» (*Thaly: Rákóczi Tár I. 159. 1.*)

3 *Archív. Rákócz. VI. 81. 1.* Mire aztán a fejedelem így tudósítja Vajda győzelméről a Dunántúlra gr. *Eszterházy Antal* tbkot: «Hadaink itt már alkalmasint öszve csoportoztanak, portárván keményen az ellenség felé a Vágón túl is, a mint proxime derék actust vittének véghez, *Eszterházy József* és *Ocskay ötszáz emberei*

Bercsényi egyszersmind a Szécsényben gyógyuló Bottyánt is külön levélben értesíté ezredesének szép diadalmáról;¹ a volt Ocskay -féle derék tizedest pedig a futárral Egerbe küldé, kit is azon kitüntetés ért, hogy Rákóczi által személyesen fogadtatott, s hűségéért ajándékot nyered

Ocskay, Blasskovich-csal odajárt hadainak fölveretését még egy-két nappal megelőzőleg visszaérkezett Bécsből, honnét mintegy jutalmul, pribékjeinek fizetésére utalványt hozván, szept. 12-kén (tehát éppen társaiknak Szokolcza környékén lett veszedelmők napján) a sóki táboron hópénzt adata az ott maradottaknak; de egyszersmind — mivelhogy igen szöktek — a pénzkiosztás előtt *a hűségesküt újra letéteté velők?*

Miután pedig az elárúlt népet ekként pénzzel és hittel szorosabban lekötölezé, vagy legalább így hitte: másnap, szept. 13-kán újabb levelet intézett ugyancsak a sóki táborbú *Berthóty Istvánhoz*. Előbbi szemtelen fölszólítására választ sem nyerhetvén, — ez úttal más húrokat penget. Most ugyanis nem mások becsületében való gázolással, gyanúsításokkal, hazugságokkal és esküdözéssel: hanem ravasz okoskodással, a kül- és belpolitikai helyzetnek túlsötét színeiben festésével igyekeznek hatni, s ígéretekkel és dicsekedéssel csábítani.

elvérvén s onnan jó nyereséggel megtérvén,» stb. (Az udv. cancellária 1706—1709-iki kivonatos könyve, Nemz. Múz. 6. Jeszenák-gyűjtemény.)

1 «Exciád levelét szokott alázatossággal az inctisákkal (Vajda levelei) együtt most estve hat óra tájban vettem, s örömmel értem az Fejérhegyen túl ellenségnek szerencsés felverését. Adjon isten olyatén több örvendetes actusokat, megszorodott hazánk vizsgatására!» (*Bottyán* válasza Bercsényihez, Szécsényről, szept. 16-kán keltezve, de talán tévedésből 17, helyett. (*Eredeti gyűjteményemben*.)

2 *Vay Adám* udvari maréchal válasza Bercsényihez, Egerből, szept. 19-ikéről: «A Felsőleges Fejedelem, Ocskay tizedesse-félével maga is szemben volt, és egynéhány forintokkal megajándékozván, visszabocsátotta. Isten tovább is boldogítsa Exciád dispositióit! Úgy látom, alkalmasint adjuk vissza az trencsényi kölcsoñt!» (*Eredeti, az Országos Levéltárban*.)

3 *Szluha Ferencz* írja É.-Újvárról szept. 12-éről, a cs. táborról n-kén fogva hozott két lovas-német vallomása, és egy, 12-én Pálffy táborán járt kém jelentése után, Bercsényinek: «Ma új óbban esküdte tik az Ocskay mintegy ötszázbú álló katonaságát, és fizetni is fognak nekik. Piber László és Farkas Mihály Ocskay mellett vannak.» (*Eredeti levél, gyűjteményemben*) Ocskay pribékjeinek itt felhozott létszámára nézve megjegyzendő, hogy a «*mintegy ötszáz*»-ka természetesen a Szokolcza felé ment három század is beleértetett.

Az egészből Pálffy esze látszik; minden valószínűség szerint ennek magyar titkára, Bariók, fogalmazá e síma levelet.¹ Az irat így hangzik:

«Édes régi jóakaró Bátvám-Uram! Nem kétlem, csudálkoznak sokan az én mostani resolútiómon; de, ha ki-ki magába száll és jól meggondolja elsőben is magunk dolgait, másodsor azoknak is állapotig a kiktől Isten után vártuk szerencsénket, — úgy látom, azok is magokkal jötehetetlenek. A francziának is annyira megcsökkent szerencséje, hogy talám a maga országában is nem maradhat mindenütt békével. Mi pediglen hazánkban és országunkban minémű állapotban legyünk? a ki okos ember, könnyen általértheti. Mert hazánk jó pénzét alig láthatjuk, a rézpénzzel csak csúfoltatunk; a hadak ízetlenek,² mert fizetetlenek; a vármegyék búsulnak, — mert pusztulnak, és az egész országon is nagyok mód nélkül az adózások,³ a ki miatt az executiók is szüntelen s keményen sanyargatják mind a nemességet s mind a szegénységet.⁴ Ha jól meggondoljuk sok, vérrrel festett szerencsétlen harcainkat is,⁵ valljon, mit remélhetünk egyebet, utolsó siralmas romlásunknál?⁶ Isten áldása sincsen rajtunk: mert mód nélkül a régi magyarországi igaz keresztény (katholicus) hit ellen is nagy szabadság adatott ellenkezőinek.⁷

1 Ilyenformán nyilatkozik maga Ocskay is, az elfogatásakor 1710-ben Érsekújváron fölvevett vallatási jegyzőkönyv 19-ik pontjában; mely állítása, ha aug. 30-iki levelére vonatkozólag nem is: de e szept. 13-ikira nézve annál inkább hihető.

2 Ellenkezőt mutat ezek lelkes fölbuzdulása Érsek-Új vár ott és a táborban, — sőt maga Ocskay elárúlt ezredbelieinek sűrű visszazökése is.

3 Háborút viselni, — s már hatodik év óta, pénz nélkül lehetetlen lett volna; egyébiránt az adókat mindig maga az ország szavazta meg.

4 S még ő mer így beszélni, a ki egyedül Liptó- és Túróc-vármegyén csak a folyó 1708-ik évben *húszezer frot* sajtolt ki, igazán kemény executiókkal, és azután magának ellopta, kihágásokra utalt ezredétől.

5 És a *szerencséseket* miért nem említi? Pedig volt idő, hogy ő maga is vívott ilyeneket.

6 Még az annyi árulás, fátum, elcsüggedés, országos terméketlenség és rettentő döghalál (pestis) után bekövetkezett *szathmári béke* is sokkal jobbat hozott az «utolsó romlásnál!»

7 Íme, tehát a vallási türelmetlenség fegyvereivel sem áttal küzdeni! Lett volna csak Berthóty véletlenül kálvinista, mint pl. Vay Ádám, vagy lutheránus, mint Ottlyk György, — akkor Ocskay is más húrokat pengetett volna!

Szálljon azért magába Kegyelmed is, és jusson eszébe: mely böcsületben s állapotban vala ezelőtt;¹ *ha nagyobbban nem is: hitemre, hasonlóban lehet most is, csak lölkösen, idein és istene-sen gondolkozzék,** s addig kiváltképpen, *míg a Méltóságos Úr Pálffy J-ános uram ő Exciája itt a commandó/°* kinek is minémű teljes plenipotentiát adott ő Fölsége, szemeimmel láttam és olvastam, úgy, hogy valakik ő Excjához folyamodnak s parolájára hajolnak, — soha meg nem bánják: mert ő Fölsége is mindenekben azokat protegálni s conserválni fogja.

Én, Istennek hála, itt bizony már jól vagyok, (!) mert mind magamnak s tiszteimnek, s mind regimentemnek, mind formális s generális amnystiája, az ő Fölsége kezeírása s pecsétje alatt kezemenél vagyon patenter, jószágink iránt is hasonló protectiója,⁴ úgy hóbéli fizetésünk is, nem is kongóval,⁵ hanem tallérral s forintossal. Mindezek fölött nagy bátorságot ad az is, hogy szemeimmel látom nagy sokasággal s minden hadi készületekkel való sok szép fris népeit és erős táborát, — úgy, hogy százezer török ellen is mind megállhat s mind szerencsésen operálhat.⁶

Többet ennél most nem írok, hagyom a többit Kegyelmed ítéletire, — vegye mindezeket jól szívére!

Dátum ex Castris *ad Sók* positus, 13. Septembris, Anno 1708. Kegyelmednek illendő és nem ellenkező dolgokban régi jóakaró Öcscse — *Ocskay László* m. k.»

Külczim: «Perillustri ac Generoso Domino Stephano Berthódy,

1 Hát most nem volt-e még nagyobb becsületben, mint dandámok és érsek-újjvári főparancsnok?

2 Azaz: *juttassa német kézre Újvárt*, de csak — hamar!

3 Pálffy ugyanis magának szerette volna Érsek-Újvár vér nélküli meghódítása dicsőségét kaparítani, — azért íratta ezt, hogy csak idején, a míg t. i. Heister dunántúli hadjáratából vissza nem érkezik.

4 Egy ily pátens eredetije, Bécs 1708. szept. 2-iki dátummal, ma a nyitrai k. r főgymnázium birtokában van.

5 A «*Libertása*-féle rézpénz csúfneve. Egyébiránt Trencsény óta már a kurucz hadakat is ezüstpénzzel fizették, vagy egészen, vagy felét polturájúl. A *akongoT*> tönkre ment.

6 Rákóczi ez időtájt — valamint a következő 1709-ik évben — török segítség iránt alkudozék: ide látszik czélozni Ocskay.

Praesid.^v Újváriensis Commendantis, etc. Domino íratrati mihi confidentissimo. — Újvár.» (P. H.)

Másik felén: «Te szímmól bíró! Ezen levelet életed, fejed vesztése alatt küld be, a kinek szóll.»¹

A csábításra s árulásra czélozó ember, a jellemszilárd újvári parancsnoknál e levéllel sem ért el többet, mint az előbbivel. Mert Berthóty István ezt is eredetiben megküldvén Bercsényinek, nem adott reá egyéb feleletet, mint hogy az Ocskaynak az újvári lovaságtól néhány nap múlva előtalált pribékjeiből elevenen elfogottakat — *fölakasztatta*.² A mi elég érthető felelet vala.

Ezen közben örömhírek érkezének túl a Dunáról is. Heister az ottani kurucz hadtesttel nem boldogulhatott semmire. Lebarangolt Simontornyáig: de mielőtt a Péter-Várad felől feljött 5000-nyi ráczenemet hadosztállyal egyesülhetett volna, ezen utóbbit szept. 2-kán Kölesdnél a hős Béri Balogh Ádám dandárnok 4000 emberrel megtámadván, végkép tönkre verte; 3000 rácztot, egy pár száz németet levágatott, az utóbbiak parancsnokát elfogá, 24 zászlót, néhány ágyút és sok száz szekeret elnyert. Véresen visszaadá a trencsényi kölcsönt! Heister ezután visszafordúlt, hogy legalább a gr. Drasskovich János tbk és Jellacsics Gábor al-bán alatt a Dráva mellett álló horvát hadtestet vonhassa magához. Útja közben a bakonyi kis Csesznek várát megrohantá: de vagy negyven gránátosának ott vesztével visszaverték a támadást. Es alig érkezék Pápáig: midőn hírtévé, hogy Eszterházy Antal a légrádi sánczokat megostromlá, Kotori várát megvévé, a horvátokból Jellacsicscsal együtt 700-at kardra hányt, a többit a Drávának ugratta, és nagy zsákmányást tön Horvátországban. A cs. tábornagy most Gyórré vonúlt vissza, s onnét küldé 1800 lovast a titokban már megvásárolt *Bezerédy Imre* dandárnok rendelkezésére, Kőszegre. De e lovasok Bezerédynek már

1 Egész ívre, ívrétben írott *eredeti levél* a Országos Levéltárban, a Bercsényi-levéltár romjai között. Csak az aláírás Ocskayé, kinek szépmetszetű czímeres gyűrűpecsége is e levélen még teljes épségben látható.

2 *Berthóty István* írja É.-Újvárból 1708. szept. 17-kéről Bercsényinek: «Ezen órában érkeztek portásim, az kik Ocskaynak harmincz katonáit előltalálván, *húszat levágtak és ötöt elevenen hoztak*, — talám jó lesz őket *itten* felakasztatni! Az mieinkből egy esett el, mert keményen tartották magokat.» (*Eredeti levél, ugyanott*)

csak hült helyét találták; mert az árulást a dandárnoknak két tisztje fölfedezvén, az árulót meglepték, bűntársaival együtt elfogták, és Sümeg, majd Simontornya várába vitték. Eszterházy vason küldötte által Bezerédyt Egerbe a fejedelemhez; s mikor ezt a hadak Bercsényinek ipoly-szakálosi táborán szept. 14-kén megtudák: roppantál felzúdultak ellene, azt kívánván a fővezértől: hozassa az árulót ide, — **hadd vagdalhassák össze ők magokZ»*¹ Szép auspicium Ocskay részére! . . .

De vegyük számba most Ocskay elárult ezredének létszámát, s az ő maga állapotát, helyzetét.

A Berényi-napló az egyedüli kútfő, mely azt állítja, hogy Ocskay 1200-ad magával csatlakozott volt Pálffyhoz. Ez nem oly lehetetlen, ha mindent jól összeszámítunk. Ugyanis ezredének tényleges létszáma 900—1000 között állott; vegyük ehhez Pyber püspök kíséretét, az általa elcsábított nagyszámú Nyitra- és Trencsény-vármegyei nemeseket s ezeknek fegyveres, paripás szolgálait, lovászeit, — és jóformán kijő az 1200. Azt természetesen, Berényi báró akkor még nem tudá, hogy vagy 300 vitéz az ezredből rögtön kivált s elnyargalt; később ugyan, a mint értesült, több ízben említi naplójegyzeteiben, hogy Ocskay katonái nagyon szökdösnek vissza.²

A Hoff-Kriegsrathnak a maga helyén idézett adata (Tiell alelnök tudósítása Savoyai Eugen hghez) igen helyesen, 900 emberen *följül* teszi az Ocskay-ezred létszámát; vegyünk 950-et, s ez legyen kiinduló pontunk.³ Ebből 300 mindjárt Pereszlénynél kivált; a később

¹ *Archív. Rákócz. VI. 75—76. 1.*

² L. a *Berényi-naplónak* 1708. szept. 5., 6. és 10-iki jegyzeteit. V. ö. ezekkel *Medows* angol követ szept. 8-iki tudósítását, s a *Bercsényinek* Rákóczihoz, úgy *Otlyk-nak*, *Thüröczy-nak*, valamint még számos másoknak 1708. szept. havában Bercsényihez, s *Kajaly-nak* Radvánszkyhoz írott leveleiben sűrűen olvasható hasontartalmú feljegyzéseket. Láttuk, hogy *Vajda* is jóformán két ily szökevény útmutatásainak köszönő győzelmét.

³ Az 1707-ben valósított «reductio» szerint Ocskay ezrede 7 Nyitra-megyei s 3 Bars északi részeiből kiállított századból alakúit. Egy-egy század szabályszerűleg állt 80 közlegény s 10—12 altisztből stb. = 920. Idejári még 30 fő- és 3 törzstiszt, azután, hadsegéd, titkár és hadbíró, hadbiztos, ezredorvos, tábori pap, porkoláb, szállás-, élés-fizető- és szekérmester, ezreddobos, önkéntesek, stb. Szóval, mindössze vagy 1000 ember. De, noha Ocskay ezrede *egyike volt a legteljesebbnek*, vegyünk fel mégis vagy 50 fő hiányt, s ekkép kijő a 950.

ben apránként visszazököttek tehetjük — plus-minus — kerek-számban 100-ra; a Beleznay által szept. 1-jén levágottak- s elfogottakat 85-re; a Vajdáéktól a Fehérhegyeken túl szept. 12-kén az *Ocskay-félékből* leöltek- és foglyul ejtettek legalább 200-ra; végre az újváriak által szept. 17-kén levagdaltak- s elfogottakat 25-re = összesen 710. Ezt levonva a 950-ből, maradna 240. Ügyde, a nyitrai elpártolt nemesek szolgálából s holmi itt-amott lézengő, faluzó, kóborló és összefogdosztatott katonákból Ocskay időközben szaporítani is törekedett ezredét, hogy annak új, tetemes csorbáit lehetőleg kitöltse. E szaporítás azonban, a tőle való nagyfokú idegenkedés miatt csak eleinte s akkor is lassacskán ment; 60 embernél többre aligha tehetjük. És így mindössze *maradt körülbelül joo embere*. Ennyit mond Bercsényi is Károlyi Sándorhoz írott levelében; továbbá a sóki táborról szept. 7-kén elfogott négy rácz katona vallomása szerint Ocskaynak akkor még 500 embere volt, kikből Vajda szept. 12-kén 200-at levágván s elfogván, marad tehát így is 300. Szóval, a számítás mindenkép összevág.

Csupán háromszáz főnyi tényleges létszámból álla ekként Ocskaynak császári ezrede, s nem is szaporodott föl később sem; ugyanis az ezutáni adatok — mint majd meglátjuk — mindig csak 300 labanczczal kóboroltatják őt ide s tova, és ha olykor többel jár: e többlet vele külön vezényelt német lovasokból, ráczok- vagy Eszterházy József-féle labanczokból állt. A maga ezredét, bármennyire törekszik vala is, magyarok, németek előtt egyaránt megvetetté vált neve miatt sehogysem bírja magasabb létszámúvá emelni; mit bizonyít pl. az ifjú br. Ritschan esete. Ennek a fiatal német hadnagyocskának — a szomolyáni szorosban 1704-ben tönkre vert és elfogott cs. tábornok fiának — a labanczczá lett Ocskay, századot és századosi rangot ígért ezredében, tán hogy az egykor apján elkövetett hibáját helyrehozza. Az ifjú Ritschan, ez ígéretben bízva, ott is ténfergett azután mellette: de biz az új század sehogysem alakúihatott meg; míg végre a kuruczok 1709. ősszel a század nélküli százados bárócskát szépecskén elcsípték s Újvárba hurczolták, — előfutárjául Ocskaynak.*

* *Berényi-napló*. — *Szluha* és más újváriak levelei, 1709. L. alább.

De, nemcsakhogya ezrede apadt le 300-ig: hanem, a mi nagyobb, *becsiilete sem volt* az árulónak a németek között, mint ezt maga eskü alatt bevallá nagy-keservesen.¹ A jellemesebb cs. főtiszték, bárha Pálffy kedvéért túrték őt, a mint túrték: magok között mint zászlóját, pártját elárulót, *selmának* és *hunczfútnak* nevezték; sőt megesett, hogy borozás közben szemtől-szembe is hallania kellett neki vagy pribék-tisztjeinek e gyönyörű címeket, kivált miután Heister a Dunántúlról visszaérkezett. E vén, büszke tábornagy ugyanis röstellé, hogy oly jellemtelen ember, mint a minőnek Ocskayt mindnyájan ismerék, cs. ezredesi rangot kapott, s nem késett ebbeli neheztelését mindjárt eleve tudatni Pálffyval.*

Ettől fogva az önérzetesebb német tiszték bátrabban kezdik vala éreztetni ellenszenvöket Ocskayval, a kiben sem méltányolni valót nem találtak, sem nem bíztak eléggé. Sőt eleinte még maga Pálffy is — Ocskay múltjáról ítélve, nagyon is indokolt gyanúból — egy minden lépésére vigyázó cs. tisztet tartott volt mellette, hadsegéd, vagy német titkár, vagy ilyes cím alatt; s korántsem valószínűtlen, hogy Ocskay nejjének és gyermekeinek Vöröskő-várába való küldetése is ily óvatossági szempontból történt.

De mindezek megvilágítására, magának Ocskaynak már idézett bevallásán kívül, lássunk még néhány egykorú adatot.

Bercsényi, szept. 11-én Rákóczihoz írott levelében említi: «*Ocskaynak csak semmi böcsületi; ki sem bocsátják külön az táborrúl.* Ma is hat katonája gyütt.»³ S még többet mond ugyanő e hat szökevény vallomása után, ugyané napról gr. Eszterházy Antalhoz intézett tudósításában:

«Itt egyéb változás nem volt az hadak és nemes vármegyék lakosai közt, az egy hamishitű Ocskay László istentelen elpárto-

1 *Újvári vallomásának* 17. és 18-ik pontjaiban. «Látta, hogy nem sok becsületet nyert magának.» Továbbá: «*Nem egyszer, hanem százszor is megbánta — Isten őtet úgy segítse! — labanczázó létét: mert itt nálunk jobb állapotja és nagyobb becsületi vala, melyet németek közt el nem érhetett. Csak nem lehetett köztök nyugodalma.*» (L. az 1710-ik évnél egész terjedelmében közlendő jegyzőkönyvet.)

2 A *Berényi-naplóban* olvassuk 1708. szept. 4-ike alatt: «Haister, úgy mondják, bánja, hogy Pálffy uram grátiázta meg Ocskayt, és hogy meg is parancsolta: hogy ezután senkit meg ne grátiázzon.»

3 *Archív. Rákócz. VI. 74. 1.*

lásánál; azok közül is mind tiszték s mind pedig közönségesek sokan visszajöttek s naponként jönnek; s valóban, gyalázatos cselekedetét már is siralommal kesergi: «hunczvt név az becsületig s hitele semmi.»¹

Összhangzik ezekkel a Nagy-Szombatból ki- s a német táboron átjött clericusok vallomása: *«Ocskaynak még hitele sincs ott, merő istrázsálás alatt vagyon, lévén melléje rendelve valami német tiszt, a ki reá vigyáz; a feleségét pedig Veresköben tartják.»²*

Még élesebben vallott továbbá amaz öt Ocskay-pribék, kiket Kocsis János újvári szabad-hadnagy szept. 17-kén, a Berthóty által említett harminczból elevenen elfogott vala. Ezeknek vallomásáról Csajághy dandárnok szept. 18-kán Érsek-Újvárból szórúl szóra ekként tudósítja Bercsényit:

«Tegnap Kocsis ismét felverte az Ocskay labanczait, kik közül ötöt hozott; azok referálják: egyik német generális (Steinwille? Hartleben?) magát Ocskayt meghunczfutolta némely nap, és Pest-vármegyeyt (Ocskay őrnagyát) üstökön fogta, az asztalban verte. Azon generális az lábával az földet megütvén, mondta Ocskaynak: hunczfut, az talpam alatt vagy!... Megveri Isten nem soká!»³

Ilyen szép becsületet nyert íme, az áruló Ocskay László a császári főtisztek között! — A mi pedig saját nemzetét illeti: láttuk Bercsényi, Ottlyk, Berthóty, Kajaly stb. leveleiből, milyen mély megvetéssel, indignatióval fordulának el tőle volt fegyvertársai. Bottyán volt első, a ki bosszút, üldözést kívánt ellene, s Ebeczky melegen osztozott e kívánságában. Az újvári leghíresebb portyázó tiszték összeesküvének elfogására; — s mily nagy Ion az öröm táborok, várak- és országszerte Beleznay és Vaidáék szerencsés győzedelmén Isten ostorát látták e harcokban, melyekkel a hitszegőt verdesi. A nép hangulatának roppant fokú ingerültségét és az árulók ellen fordult gyűlöletét pedig mi jellemezhetné élesebben, mint a

1 *Eredeti fogalmazat, a gr. Bercsényi-levéltárnak az Országos Levéltárba került részében.*

2 *Kovács János consiliáriusnak Selmecezről 1708. szept. 8-án Bercsényihez intézett s már többször említett levele. (Eredeti, gyűjteményemben.)*

3 *Csajághy János e s. k. írott levelének eredetijét lásd az Országos Levéltárban.*

Fehérhegyen túli hív tót lakosság magaviseleté? *Öld meg uram, öld meg! mért lettek kutyákká!»*J Továbbá az, a mit Bercsényi már szept. 2-kán ír róla, hogy «már is szidják széliében s átkozzák, még az maga közkatonái is rosszaságát hirdetik széliében;»¹ sőt a Pereszlénytől Trencsénybe menekült huszárai között azok, kik áruló ezredesöknek régi bűneit ismerik vala: ekkor kezdték teli torokkal híresztelni Ocskaynak ifjúkori gonosztetteit, melyekről eddig, urok iránti kíméletből hallgattak, — *hogy t. i. egyik, rég hiányzó fülét hóhér metszette volt le, és hogy «feleségének testvéröccsét megölvén, Tömösvárott törökké lett volt, környülmélettetett, etc; nem csuda hát, ha hitiszegett!»*²

És ezt nemcsak a közkatonák. Láttuk, mily bensőjnegyöződéssel írta róla az érsek-újvári főparancsnok *Berthóty István is*, a ki szintén jól ismeré Ocskaynak bélyegzett múltját, *hogy a maga hamis hite fogja megverni őt, és a mely akasztófát régi bűneiért, istentelenségéért megérdemlett volt, — most már közelít ahhoz, s el sem is kerüli/*

Legjellemzőbb azonban, a mit Ráday Pál ipa, a mély gondolkodású öreg *Kajaly Pál* országos fő-hadbíró ír Ocskayról, hogy t. i. elárult katonái «ezután is nem maradnak azon hitetlen Júdás mellett a többi is, mert már is szállingózva ide recipiálják magokat; és ötöt, a gonoszlelkűt, maga hamis hite fogja megverni, 0 az olyan *pribéknek nem szokott azután olyan bátorsága lenni, mint azelőtt volt.* Isten mindezekből jót hoz ki, *tanításunkra adván az ilyen változásokat.»*³

Igaza vala. Ocskaynak híres személyes bátorsága, lelkiismeretének mardosásai alatt örökre oda volt. Azelőtti fényes bravourjainak többé semmi nyoma, — a *hős* elenyészett, s csak az egykori dühös *gyilkos* támadt föl újra benne nemsokára, mint látni fogjuk. És példáját — legalább a jelentősebbek közötti — az egy, vele egy időben megtántorodott Bezerédyn kívül nem követte senki; holott az öntelt ember azt hívé, hogy átpártolásával Rákóczi birodalma azonnal össze fog omlani!

1 *Archív. Rákócz. VI. 58. 1.*

2 *Ugyanott, 75. 1.*

3 *Kajaly Pál* levele a viski táborról, 1708. aug. 31-kéről Radvánszky János kincstárnokhoz. (*Eredetije a br. Radvánszky-leveletárban.*)

Esetében nagy morális tanulság rejlik. Az egykor övéi által annyira dicsőített s az ellenféltől annyira rettegett férfit, árulása után nemzete elátkozta s vére szomjazott, — a németek pedig megvetették, gyalázták.

Hanem *egy*t mégis sikerült Ocskaynak, árulása és Újvárbá küldött aug. 30-iki vádaskodó hazug levele által, elérnie; azt, hogy a kuruczok főbjeit, különösen Bercsényit, egymás iránt gyanakodókká tette, legalább az első hetekben. Ocskay amaz alávaló levelében név szerint *gr. Eszterházy Antalt, Bottyánt, Ebeczkyt, Bezerédyt*, továbbá a nyitrai táboron *Balogh Istvánt* és *Somogyi Ferenczet* tüntette föl olyan színben, mint övele egyetértőket. Ezekhez Ottlyk gyanúja még *Luzsinszkyt* és *br. Szúnyogh Gáspárt*, s legutóbb *Thúróczyt* sorolá.

Bezerédyt s Thúróczyt kivéve, vádjainak egynél sem volt komoly, sőt semminemű alapja. És Bercsényi mindazonáltal, — az a Bercsényi, a ki Ocskayban, Ottlyknak többszörös figyelmeztetései dacára annyira bízott volt, — most már mindenütt rémeket látott, s egyetlen kedvelt Ebeczkyjén kívül mindenki iránt táplált némi homályos gyanút, mely vérmes kedélyében a legkisebb esetleges jelre élénkké fejlődék. Mert « *Ocskay kásájának az tarlaját is fűjni kell,*» — írta titkos jegyekkel szept. 11-ike éjjelén Rákóczinak. «*Nihil est évidérs: de úgy veszténk el Ocskayt is!*»*

Bercsényi gondolkozását, kedélyállapotát eléggé jellemzik eme sorai. Vagyis, a magyar példaszó szerint: *na kit egyszer a kígyó megmar,* — *a gyíktól is fél az!*» Eszterházyra, — a ki pedig ekkor működött legügyesebben, ekkor vívta élete legszebb diadalmait túl a Dunán, — Ocskaynak aug. 30-iki levele óta folyvást gyanakodott, mint szeptember első felében a fejedelemhez írt levelei mutatják. És dacára annak, hogy Bottyán — a vaskeménységű, aczélszilárdságú, lángoló hazafias buzgalmú Bottyán — összes készpénzét önként kiosztá a csapatok között s kölcsön adá hadi-adók fizetésére Hont és Bars vármegyéknek; dacára, hogy legkedvesebbjét: szép fiatal nejét előre leküldé be Nógrádba Szécsény-várába, maga pedig beteg létére az ostromfenyegette Érsek-Újvár megvédésére ajánlkozók,

* *Archív. Rákócz. VI. 73. 1.*

majd, mikor rosszabbul lőn, az ország közepére, Egerbe kéredzett a fejedelem oldala mellé; daczára végre annak, hogy oly leírhat lan hévvel és buzgósággal ismétlé a táboron hűségesküjét és sírva kérte a gaz Ocskaynak minden áron való üldöztetését; — mindezeknek daczára, mondjuk, bekövetkezők olyan pillanat, midőn a fővezér a hű öreg Bottyán tábornokban is elkezdett kételkedni.

Igaz, hogy az első intést erre, kedvencz Ebeczkyjétől kapta,¹ bár föl kell tennünk e tisztajellemű férfiúról, hogy nem rossz szándékból: honfíúi túlzott aggályból tévé az insinuatíót. Bercsényi ugyan, mind e főtebb előszámlált ellenokokat fontolóra vévén, maga is váltig kételkedők a Bottyán elleni föltevés alaposságában,² de hát, hiába, — «*Ocskay kásájának az tarlóját is fűjni kell*» Azért annyira ment, hogy titokban őrszemmel tartatá a tábornokot, s most már maga igyekvők őt rábeszélni: a hadi állapotokról teendő szóbeli tüzetes előterjesztés végett utazzék le a fejedelemhez! Az öreg tüstént kész volt erre, ki is adá a rendelkezéseket.

A gyanúokat Ocskaynak hazug levelén kívül ama kettős körülmény képezi vala, hogy Bottyánnak az esztergomi ellenséges vár közelében fekvő batorkeszi uradalmabeli tisztartója Borbély Ferencz, a köbölküti páterrel egyetértve, a termésnek békés elcsépelthetése végett titokban oltalomlevelet váltott az esztergomi cs. tábornoktól, tartván az égető ráczok kicsapásaitól; és e dolog kisült.³ Másodszer, hogy Bottyánnak még régi ezredéből Dunántúlról áthozott három kedves huszárszázadából — melyeket testőrségül többnyire maga mellett szokott volt tartani — kettő, a Szalkay és Győry főhadnagyoké, egyszerre csak eltűnt; hová? azt Bercsényi Bottyántól kérdeni nem meré, nehogy ez gyanakodását észrevegye.

Hanem, három nap múlva, szept. 14-kén, már maga nevetve írja a fővezér, Rákóczinak: «Bottyán iránt, úgy látom, *nascitur ridiculus mus*,» — mert a két eltűnt század szépen előjött, s kiderüle, hogy a tábornokuk feleségét kísérték volt Szécsénybe; az oltalomlevél váltására nézve pedig, noha az merő jóakarató együgyűségből tör-

¹ *Archív. Rdkócz. VI. 73. 1.*

² *Ugyanott, 103. 1.*

³ *Szluha Ferencz levele 1708. szept. 3-ikán É.-Újvárról Bercsényihez. (Eredetijegyűjteményem b en.)*

tént, maga Bottyán kéré föl Bercsényit, hogy *fogassa el azon embe-
reit*, ú. m. a köbölküti tisztartót és papot.¹ A fejedelemhez való kül-
detését viszont nem vévé tréfára; mihelyt betegsége engedi vala: hin-
tóra ült, leutazott Egerbe, s minthogy a fejedelmet ott nem találá, utána
hajtattott Szerencsre. Rákóczi igen kegy telj esen fogadá ősz vezérét,
nevezetes jószágokat adományozott neki Zemplénben: Lazonyt és
Bánóczot, saját, ellenség torkában fekvő birtokaihoz;² és utalványt
ada kezébe az orsz. kincstárra, az ezredek közt kiosztott tulajdon pén-
zének megtérítésére, — azután visszabocsátotta. S nemsokára az egész
Újvár körüli hadtest vezényletét megint az öreg tábornok vévé át Ber-
csényitől, és hűségében kételkedni nem jutott eszébe többé senkinek.

A mi a többi gyanúba veiteket illeti: Balogh Istvánban, mert
kétségbeesett, s kedvetlenül — de mégis híven — szolgált: Ber-
csényi tovább is kételkedék; és bár szegénynek a németek minden
jószágát elfoglalták, feldúlták, nejét elfogták, sokáig fogva tarták,
azután gyalázatosan kiűzték Nagy-Szombatból, s ő mindezeknek
daczára, nyomorúltan is hív maradt, — a fővezér igazára sohasem
tudott többé bízni benne. Ezen tehát némileg rajta-száradt az Ocs-
kay gyanúsítása. Csak az utókor adhat igazságot neki.

Szerencsésebb volt az ellenség által birtokától szintén elrekesz-
tett Somogyi Ferencz; a ki bár Pyber Lászlónak sógora: de *nyolcz
felnyött fiával szolgálván fegyverrel a hazát*—a kik közüi kettő el is
esett, — az ilyen apát és hazafit csak holmi látszatok miatt sokáig
gyanú alatt tartani, istentelenség lesz vala. Csakhamar meg is szünteté
ellene gyanúját Bercsényi, sőt később, 1710-ben épen ő volt az, aki
a hadi szolgálatra alkalmatlanná vált ember ügyét melegen fölkarolá.

Luzsinszky Sándor ezredest, Ocskaynak volt személyes barátját,
ezen csupán egyéni jellegű bizalmas viszonyáért — mely azonban
az utóbbinak elpártolásával azonnal megszakadt — a főudvarmester
vévé gyanúba; s minthogy az Ocskay árulása utáni hetekben a gya-

¹ *Archív. Rákócz. VI. 76. 1.* A Bottyán elleni gyanúról csak mint «*bolondság*»-
ról — emlékezik meg Bercsényi későbbi leveleiben is. L. u. o. 84. és 100. 11. *Berthóty*
ugyan szept. 11-kén, Bottyánnak kívánata értelmében mind a plebánust, mind a gazda-
tisztet elfogatta s bevittette Újvárba, (innét szept. 12-kén Bercsényihez írott jelentése
szerint), de felsőbb parancsra megint szabadon bocsátatá.

² *Archív. Rákócz. II. 346—347.*

nakvás, mondhatnók, szinte általános divattá lett: szeptember 3., 4. s 7-iki leveleiben a magát Ocskay sikerrel megjósolt pártossága után immár csalhatatlannak hívó Ottlyk, a szegény beteg Luzsinszkyt addig vádoló Rákóczi és Bercsényi előtt,¹ mígnem ez jónak látta az ezredest szép szín alatt magához idézni. S midőn a félholt ember trencsényi családi várában kocsira rakatá magát s híven ledöcögött a füzes-gyarmati táborra, — Bercsényi maga is megsajnálta őt. Azután, Bottyán módjára, a fejedelemhez útaztatta. Rákóczi pedig sokszori vele való beszélgetése után is «semmi rosszat felőle nem ítéltetvén,» visszabocsátá ezredéhez.^a A következő télen meghalt betegségében Lőcsén, holtig hűségben.⁵

Végre még br. Szúnyogh Gáspár és Thúróczy ezredes vétettek gyanúba. Ezekről alább lesz szó; itt csak annyit jegyzünk föl az időrend kedvéért, hogy Bercsényi, mint szept. 14-iki leveléből lát-szik, Luzsinszkyval együtt Szúnyoghot is hívatta;⁴ de ez — öreg ember lévén — egy könnyen ki nem mozdult budatíni fészkeből.

Ilyesek valának, ime, Ocskay árulásának utóhatásai másokra nézve.

Megemlítjük még, hogy midőn Bottyán János tábornok 1708. szeptember 29-kén a fejedelmet szerencsi várában fölkereste s a felső táboron folyó dolgoknál, a hadi állapotokról, stb. részletes szóbeli előterjesztéseket tőn és Rákóczival több napon át értekezletet tartott: határozottan biztosítá urát nemcsak a maga, hanem az Ocskay László által galádul gyanúsított többi főtiszteknek is rendíthetetlen hűségéről s állhatatosságáról. Mindazáltal, mint fejedelmének őszinte híve, azt sem titkolá el, hogy e főtisztek, név szerint

1 Ottlyknak két előbbi — Rákóczizhoz szóló — levele Vörösvártról, az utolsó, Bercsényihez írott pedig az Országos Levéltárban Budán. «Az nagy confidentialija Ocskayval (Luzsinszkyval) csinált scrupulust Ottlyk uramnak,» jegyzi meg felőle Bercsényi, szept. 23-ikán. (*Archív. Rdkócz. YI. 96.*)

2 *Archív. Rdkócz. II. 348. 1.*

3 Tegnap estve szegény Luzsinszky Sándor colonellus uramat itt eltemeténk, — írja 1709. mart. 5-kén Lőcséről br. *Andrdssy Pál* Bercsényinek. (Országos Levéltár.)

4 *Archív. Rdkócz. YI. 76. V. ö. Ottlyk Györgynek* Bánból szept. 18-án Bercsényihez szóló válaszáat: «Szúnyogh Gáspár felől több levelét Ngodnak nem vettem, hanem csak épen most, sub dafco 15., báni gyalogember által; azért mindjárt rendelék alkalmatosságot, mely úttal Felsőleges Fejedelmünk után expediálhassam tisztességesen ő Ngát.» (*Eredeti levél, gyűjteményben.*)

Ebeczky István, Babócsay Ferencz, Balogh István és Somogyi Ferencz, aggodalmat táplálnak az iránt: vajjon az álnok áruló által reájok kent gyanúsítás nem hagyott-e a fejedelem lelkében valami nyomot? Mert a legmélyebb fájdalommal volnának eltelve, ha jó urok, — kinek életöket, véröket újból felajánlják, — netalán csak egy pillanatra is kétségeskednék hívségök és lankadatlan buzgalmok felett. Tanácsolá tehát, hogy ezen aggódó emberek lelkének fölfrísztésére, megvígasztalására s aggályaik eloszlatására, intézzen a fejedelem hozzájuk, öket változatlan kegyelméről s bizalmáról meggyőző sorokat, a mi bizonyára nagyon felvillanyozólag fog hatni reájok s fokozni fogja ragaszkodásukat. Rákóczi elfogadta az eszmét, és tüstént mind a négy megnevezett főtiszthez külön-külön szép biztató levelet irata. Ezen igen meleg hangon tartott levélben a fejedelem egyenesen Bottyán tábornokra s a tőle hallottakra hivatkozva, írja: «Teljes vigasztalásunkkal értettük Kglmednek több társaival együtt hozzánk és hazánkhoz való igaz hűségét és hazafiához illendő s általunk recognoscálandó dicséretes cselekedetét.» Biztosítja őket érdemeiket méltóan jutalmazni kívánó kegyelmességéről. «*Csalhatatlan bizodalommal* vagyunk ellenben mi is — folytatja, — hogy Kglmedben tovább is nem egyebet az egy állhatatos igaz szívnél s hozzánk és maga nemzetéhez való buzgó indulatjánál tapasztalunk.» Végűi ünnepélyesen ígéri, hogy azon országrészt és «Kglmeteket nem hagyjuk el akármely változó szerencsének forgásiban, — kire magunkat s tulajdon vérünket Hazánkhoz és Kglmetekhez való igaz szeretetünkűl felszenteltük.»

Elgondolható, hogy a bálványozásig szeretett fejedelemtől jövő ezen meleg, biztató és vigasztaló sorok mily jótékonyan s emelőleg hatottak az illető megbúsult főtisztek szíveire, s elenyésztették aggódó illekeikben a hiteszegett Ocskay által ártatlanul reájok vetett gyanú érzetének utolsó árnyékát is. Nem lehet kétség az iránt sem, hogy Rákóczi e lelkesítő levele nevezetes hatást gyakorolt reájok ama buzgó serénykedésükben, melylyel a szorongatott Érsek-Ujvárt az ostrom alól fölmenteni éjjeli-nappali fáradozásaikkal igyekeztek.*

* Rákóczi Szerencsről 1708. okt. 2-kán az említett négy főtiszthez intézett levelének másolatát l. a fejedelem udv. cancelláriája 1706—1709-ki leveles könyvében, Nemz. Múz. Jeszenák-gyűjtemény.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Hadműködések az északnyugati vármegyékben; Paur beüt Morvába, Réthey átkel a Fehérhegyen. — Heister Érsek-Újvárt ostrom alá veszi s keményen bombázza; Berthóty az őrséggel hősileg ellentáll. Ocskay 600 lovassal hiába jár a Fehérhegyekben Rétheyék után; Vág-Újhely környékét sem bírja insurgáltatni, sőt Lipótvár alá szoríttatik. — Ebeczky Nyitránál jól megszorítja és csaknem elfogja Ocskayt; kölcsönös csatározások; Pálffy Bokros Pált Nagy-Tapolcsány-nál fölveri, Ocskay a foglyokon rútul kegyetlenkedik; Tapolcsány városát és az elefánti klastromot fölprédálják. — Ottlyk Trencsényben és a határszéleken; báró Szúnyogh Gáspárt Ocskay dolga miatt őrizet alatt küldi Rákóczihoz.

Ottlvk György, a főudvarmester, régi katona — kire a Trencsény-, Liptó-, Túrócz- s Felső-Nyitra-vidéki véderő-szervezés és vezénylet bízott, a csak Bajmócz tájára érkezéséig ideiglen odarendelt Andrássv Pál tbk helyett, — mint Scsavnikról szept. 5-kén megírta, másnap csakugyan megindula nyugatnak; mert szept. 7-kén már Liptó-Szent-Miklósról értesíti Bercsényit: «Örömmel értettem, hogy Ngod comandóm alá méltóztatik valamely hadakat (Réthey János és Bokros ezereit) küldeni; ahhoz képest én is holnap indúlok Bajmócz felé, Liptó- és Túrócz-vármegyei lovasokat orderezni fogom.» De, panaszkodik, «elég bajom a vármegyékkel (insurrectio), mert egy nap szaporodnak, másnap oszolnak. Potturnyav Ferencz uram mindazáltal a javában a lovasoknak kiválogatván, utánam gyiin. Mednvánszky erősen ilteti (insurgáltatja) Trencsén-vármegyét.

Ezen hol gyűlő, hol oszló megyei haddal való bajoskodás lehetett az oka, hogy Ottlyk majd egy hétig motozott Liptóban, Túróczban, honnét csak szept. 12—13-kán érkezett Bajmóczhoz Andrásst felváltani.- Innen rövid körütekintés után elindult Trencsénybe, hogy az ott gyülekező Ocskay-Bokros-féle ezeret, és Luzsinszkyét, úgy az insurrectiót rendbe vegye. Szept. 14-kén már Bánról ír; s az éles szemű, fürkésző természetű embernek ez a rövid tartózkodás is Baj-

1 Ottlyk levele L.-Sz.-Miklósról 1708. szept. 7. Bercsényihez. (*Országos Levéltár.*)

2 Bercsényi, szept. 14-kéről Rákóczinak. (*Archív. Rákócz. VI. 75.*)

móczon elég volt arra, hogy észrevegyen valami gyanúsat, a mit előtte az ott huzamosabban időzött Andrássy meg nem látott. *Gyanúba vévé a Bajmócz, Privigyé táján saját hajdúit és Ocskay lézengő katonáit - régóta, nagy lassacsán — gyűjtögető Thúróczy Gáspár ezredes hűségét ...* És a következmény igazolá, hogy a főudvarmester ezúttal megint jól látott. Annyi tény, hogy Thúróczy hívségében először is a *saját alezredese és hajdúi* kezdőnek kételkedni, szept. első napjaiban; de ekkor még éppen Ottlyk csitítá le őket.¹ Az ezredest azonban, úgy látszik, ettől fogva folyvást szemmel kísérő; s most, Szepesből, Liptóból visszafordultakor, gyanúja élénken fölébredt ellene több okbúi; ú. m. miért gyűjt most ő, a gyalog-ezredes, lovasokat? s miért tartóztatja ezeket, — *Ocskay* volt katonáit — akaratjok ellen is magánál, a helyett, hogy új ezredesük Bokros Pál mellé, többi társaikhoz küldené? Nejét sem akarja vala Thúróczy beljebb küldeni Privigyénél, mint annak idejében Ocskay Lietavánál. Végre, az Ocskaytól visszaszökött hű katonák még egyéb vádakat is emelének Thúróczy ellen. Úgy, hogy Ottlyk azt tanácslá Bercsényinek: idézze az ezredest magához: majd ő addig, míg odajár, kéz alatt vizsgálatot fog tartatni ellene.⁰

Mit tón e jelentésre a fővezér? Nem tudni; de annyi bizonyos, hogy, ha a volt Ocskay-huszárok Bokros mellé adtak is: Thúróczy a saját gyalog-ezrede élén továbbra is meghagyaték, mígnem árulását novemberben végrehajtotta.

Ottlyk, a mint szept. 14-kén beérkezett Trencsény-vármegyébe: hozzá látott a működéshez. Előreküldé a vitéz Paur Ferenczet, Luzsinszky alezredesét, hogy míg Bokros, Réthey, Mednyánszky,

1 *Ottlyk* írja, Scsavnikról szept. 4. Rákóczinak: «Most gyűnek utánam *Túróczy Gáspár hajdúi őberst-lajtmantjokkal, suspicióban vévén az őbersteröket*; azoknak is ígertem egy hópénzt, . . . mert ilyen megszűkült hív szolgálait és követőit Felségednek inconstate hagyni nem lehet.» (*Eredeti levél, Vörösvárt.*)

2 «*Túróczi Gáspár csak nem marad suspició nélkül nálam, — írja Ottlyk Bánról, szept. 14-ikén Bercsényinek; — jobb volna Ngodnak maga mellett tartani: mert már lovasokat gyűjt, Ocskay katonáit magánál tartóztatja, feleségit sem akarta Privigyénél tovább elvitetni, holott kínáltam árvái szaladásakor; más passiók is vannak ellene Ocskay szökött-katonáitúl. Méltóztassék Ngod parancsolni néki; ha odahivatatik Ngod mellé: az idő alatt sub manu inquiráltathatunk ellene.*» (*Eredeti levél, az Országos Levéltárban.*)

Zsolna és Puchó környékén fognak serénykedni: addig ő csapjon be Morvába, üssön a kurucz őrségtől üresen hagyott s most németektől megszállott Oroszlánkő alá, valamint szorgalmasan vigyáztasson Illává, Trencsény és Vág-Újhely cs. erősségek körüi. Szóval, Trencsény-megye déli részeiben a hadműködés a Luzsinszky-ezredre bízott. És a derék Paur meg is felelt a reábizottaknak emberül; noha csekély számereje volt: tudott juttatni belőle sokfelé. Szept. 23-kán Bánból maga tesz Bercsényinek jelentést, viselt dolgairól: «Én Ottlyk György uram orderéhez képest idejűvén, teljes tehetséggel azon voltam: ezen földet mennél jobban conserválhassam, az ki már is agonizált s ellenség által alkalmasint megholdúltatott volt. Ideérkezésemmel legelőszer száz lóval (Wlára felé) *Morvába bementem*, az hol 40 sárga dragonyosokra, ötvenig való pajtárookra* és 60 gyalogra akadván, — azokat megindítottam s egész Brúnónak (*.Brunow*, város Morvában) a kapujáig béúztam és kergettem. Onnan visszatérvén, Illavánál lesben béállottam, az hol jó nyereséggel is isten megáldott: mivel két izromban harminczig való gyalog-németet levágtunk, marháj okban is alkalmasint elnyertünk. Maholnap másként beszélek velek: *mivel már ezen nemes vármegyei ezerig való jó puskás gyalog* (népfölkelés) *is vagyom mellettem*. Trencsén úgy Újhely felé is lészek jó vigyázással. Valóban, kívántatott is valamely hadnak ide való jövele: mivel maga Morelli trencsényi com-mendáns egész Puchóig már följárt, s az lakosok is, vice-ispánnak Zsolnán (tehát távol) való lététül fogvást, kivált ettül fogva Trencsén felé igen hamisak és engedetlenek; már három rendbéli currenseimet kiküldöttem az falukra, — azonban egyetlenegy bíró sem compareál élőmben. Az minapában oroszleánykői vár alá küldött portámra reátámadtak egynéhány várbeli némettel, nemkülönben semmint az ellenség puskáztak; mely cselekedetjokért, Ottlyk uram parancsolatjához képest az falujokat fölégettetem és fölprédáltatom, s magokat elszeljesztetem. Tegnap egypár rézdobot katonáimmal Turnárúl elhozattam; úgy arányzom, hogy azon dobok Forgách uram regimentjéből valók. Valamely fegyvert is hoztak azon alkalmatossággal az katonáim, azért az katonaság és hajdúság közé elosztattam.

* Tartományi, morva nemzeti lovas.

Hallom, felesszámú fegyvert harczhely körüi lévő parasztság fölszedett volna, — annak is kinyomozásában serénykedni fogok.»¹

Szóval, Paur mindenféleképen iparkodott, s elég szerencsével is működék. Szükség is volt reá; mert a mikor Ottlvkkal Trencsénybe érkeztek: a hadaknak nagy részét fejtellenül széjjelbarangolva találák. «Én, Kegyelmes Uram, — jelenti a főudvarmester Bánból szept. 18-kán Bercsényinek, — lassan boldogúlhatok az ellenség ellen. Olyan vagyok, mint a mely leány örömet lakadalomra menne, — ruhája nincs! Réthey János uram ezeréhez leginkább bízom; tegnap vizsgálódván, *akarván* mind (Nagy-) Szombat felé, mind *Fejérhegyen túl próbát tétetnem*, — azonban a sok marhahajtás s lóhúzás annyira elfogyasztotta azon hadat, — hogy háromszáz személynél nincs több. Bokros uramé circiter harmadfél száz lovas, gyalog egynéhány vagyon, kiket a mi katonáink (visszaszöktükben) megfosztottak, — de még azon lovakkal is elabáltak. Luzsinszky hada még odahátra vagyon nagyobb részént, mert fizetésöket assignáltam volt Liptóba, — hanem Paurt száz lóval küldtem volt trencsényi és illavai labanczoknak, kik százötven lovassal megsaporodtak, megzabolázására. Ehhezképest erős portákat nem tehetvén, csak commandérozva küldtem Nyitrához leskődni, és Nagy-Szombathoz hasonlóképen. Liptó, Túrócz és Árva-vármegyék tegnapelőtt érkeztek Révay Mihály urammal, de azok is igen gyengén vannak, kiváltképen Liptó-vármegye, legjobban érkezett Túrócz. *Azokkal Túrna tájékán lesetem a trencsényi labanczokat, és újhelyiekre is portázatok*; azok is vannak hetven lóval Kovács Mártonnal.»³

E Trencsény és Vág-Ujhely alatti leskődésnek és portyázásnak meg is lón a maga eredménye: mindkét helyütt sikerült a némete-

1 *Eredeti levél*, az Országos Levéltárban.

2 Értsd: az ejtett prédával hazaszéledének. A Fehérhegyen túli porta-küldés különösen az ottani, Vajdáék esetével is bebizonyult kitünő néphangulat miatt mutatkozik hasznosnak. *Bokros Pál* ugyanis szept. 10-kán tudósítja Bottyán tbkot, hogy ő — odavaló ember lévén — a Morva szélén fekvő Verbóczon s vidékén a tbk rendeletére titokban már előkészíté a fölkelést, onnét követek járnak hozzá, kiket föl is esküdtetett; kik is arról biztosítják őt, «*hogy részünkre jó fegyveres kézzel lesznek ezerig valók*, a kik csak azt várják, mihelyest általmehetünk, — azonnal mellénk állanak.» (*Eredeti levél, gyűjteményemben.*)

3 *Eredeti levél*, gyűjteményemben.

két künnszorítani, s a trencsényiekből — a császáriak adatai szerint ötvenet, az újhelyiekből pedig húszig valót vágtak le Ujhely s Csejte között.¹ Ide vévén még Paurnak már említett morvái és illavai szerencsés próbáit, s Verbó felől egy Réthey-féle portyának a Fehérhegyeken is általcsapását, a Nagy-Szombat és Nvitra felé vígyáztatást, stb. nem mondhatjuk Ottlyk működését haszontalannak, oly kevés haderővel; de Bercsényi mégsem volt elégedett vele; fölhányta, hogy «igen széljeszti Trencsény körüi az hadat,» s csak «Bán s Trencsény a jele» többnyire;- ugyanazért, magához rendelé őt szept. 22-kére a füzes-gyarmati táborra, a Garam vize mellé.⁵ Különben e meghívásnak más, sokkal jelentékenyebb oka is vala: a megkezdődött *érsek-újhvári ostrom* körüi teendő ellenintézkedések, ú. m. a védelemmel párhuzamos külső hadműveletek felőli tanácskozás.

Heister ugyanis, miután Dunántúl a Pflueg-féle rác-znémet, és a gr. Drasskovich-Jellacsics-féle horvát hadosztályoknak Béri Balogh Ádám s illetőleg gr. Eszterházy Antal által lett teljes tönkretételével óriási vereségeket szenvedett, ő maga pedig lovas-ezredeit három-négy heti eredménytelen barangolásával agyonfárasztotta, — elvégre is bosszúsan visszatért Györré s Komáromba. Itt már tíz nagy falrontó-ágyú le volt húzva a bástyákról a Dunapartra, az érsek-újhvári víváshoz, melyre nézve a főhadi-tanács is Bécsből, s úgy Pálffy is a sóki és gútai táboron megtőnek minden előkészületet. A bombák, lőpor, bombavető mozsarak, petárdák, gyapjús-zsákok az ágyú-telepek védelmére, homokzsákok, sánczkasok, élelmi szer stb. hajókszámra szállítottak alá s fel a Dunán: Bécsből, Pozsonyból, Győrből, Komáromból, Budáról, \ mind a gútai földvárhoz, hol 40 bombahányó mozsár, két nagyobb s 16 vívóárok-ágyú készen várakozók. Készen vala a híd is a Vág-Dunán Gúta és O-Gúta között, és midőn Pálffy Heistertől parancsot kapott: szept. 17-kén Sóktól a lovassággal még lejjebb, ú. m. az ó-gútai templomhoz szállt táborba, s Naszvadnál a Nvitra vizén S- részben a tardoskeddi tóbúi

1 Br. Berényi Ferencz naplójegyzete, szept. 23-áról.

2 Bercsényi levelei Rákóczihoz, 1708. szept. 19. és 22-kéről. (Archiv. Rákócz. VI. 83. és 92. 1.)

3 U. o. 92. 1.

kiemelt tombáczokból két hidat rakatott, melyeken átkelve, szept. 18-kán négy ezred lovassal a szomszéd Érsek-Újvár közvetlen közelébe, a nyárkídi malomhoz nyomult. Az erősségből természetesen élénk ágyútüzzel fogadák, sőt a lovasság ki is csapott rá, s derekasan megellenkezének.¹

És ez volt Újvár megszállásának kezdete. Pár nap múlva maga Heister is a gyalogsággal és többi lovasokkal Naszvadhoz érkezék, s szept. 22-kén már meg voltak nyitva a viárkok Érsek-Újvár alatt, és megindult a kölcsönös erőfeszítés. A császáriak hatalmas tüzer-ségi készlettel s 13,000 főnyi reguláris sereggel, — közötté 7000 pihent gyaloggal — láttak a munkához; de a várbeliek sem szenvedtek semmiben hiányt, legkevésbé a bátorságban és jó előkészületekben. A mesterséges inundatiók zsilipjeit Bottyán tbk. még augusztusban felvonatta: minek folytán a vár környéke s az odavezető utak annyira eliszaposodtak, hogy Heister és Pálify csak a legnagyobb megerőltetéssel tudták bombázó mozsaraikat s 16 kisebb ágyút idehurczoltatni; a Komáromban levont tíz s Pozsonyból hajón leszállított más tíz nagy nehéz faltörő-ágyút azonban semmiféle vonóerő nem vala képes e feneketlen úton Újvár közelébe juttatni, kivévén, hogy két db. 24 fontost iszonyú erőlködéssel még is odavontattak. S ez a kuruczokra nézve nem kis előny volt: mivel így a császáriak csupán tömérdek számú és 120, sőt 200 font súlyú bombáik romboló hatásában, vívóárkaikban és az ezekből intézendő rohamokban bizakodhattak, — bizakodtak is!

Berthótv ellenben a város kövezetét előre fölszedette, s a háztetőket leverette a bombák visszapatogása és a tűzveszély meggátálása céljából; viszont a váron s külső erődökön kívül lévő házakat s majorsági épületeket — nehogy az ellenségnek búvhelyekül szolgálhassanak — jó eleve fölégetté. A várórség harczvágtyól égett; s midőn Heister, — ki Újvár hatalmát két hét alatt elfűjni fennen dicsekedék, — szokása szerint nagy dölyfös levélben első ízben föl-

1 Csajághy János dandámok levele sept. 18-kán É.-Újvárból Bercsényihez. (Orsz. Ltár). Úgy egyéb újvári levelek Vörösvártt és Budán.

2 «Pöki nyilván az markát az német — írja újvári jelentések után Bercsényi szept. 23-kán, — hogy két hét alatt semmissé teszi Újvárnak erejét!» (Archív. Rákó ez ~ VI. 95. L)

kéreté a várat, a beteges testű, de szigetvári Zrínyi-lelkű Berthóty azt felelte: inkább ráül egy bombára s kilöveti magát a várból, mintsemhogy ezt földadja!¹ Bercsényinek is egész nyugodt lélekkel írja a hős parancsnok, épen a bombázás kezdetének napján, szept. 22-kén:

«A mint megírtam Exciádnak, Isten kegyelméből valamennél jobban lehet, viseljük magunkat, és az várat halálíg oltalmazzuk,» stb.* S Berthóty nem volt száz hős! . . .

Érsek-Újvárnak a Rákóczi-kor történetében igen előkelő szerep jutott; és ezen előkelő szereplésnek fényszaka az 1708-iki, hősi-leg kiállott ostrom, mely alatt e fontos várnak vitéz őrsége, a római császár magyarországi főerejét visszaverte, s két nagyírú tábornagy dühös erőlködéseivel, ezer és ezer bombáinak tűzével, válogatott hadoszlopainak rohamaival — győzelmesen küzdött meg. E vitézi védelem egyike a kuruczvilág legdicsőbb mozzanatainak, érdemes egy külön monographiára. Tömerdek, érdekesnél érdekesebb adatumk vár a feldolgozásra ezen oly csalogató tárgyról: de ellentállunk a kísértetnek e helyütt, miután Újvár védelmének illetőleg ostromának — tüzetes leírása Ocskav élettörténetéhez nem tartozik. Csak *érintenünk* kell azt előadásunk keretében, a mennyiben tárgyunkkal összehatasában s némely mellék-körülményeivel összefügg.

Bercsényi, lovassága zömével, összesen 4—5000 emberrel, az újvári ostrom idejében a Garam mellett, Füzes-Gyarmatnál fogott vala állást; és, mivel a lábbadozó Bottyán erőtlensége miatt még mindig nem lovagolhatott: hadait felváltva, dandáronként, két-harmadfél ezer embert, küldözgeté hol Ebeczkyvel, hol Babócsayval az ostromló tábor csapdozására s a várbeliekkal való közlekedés fenntartására, Érsek-Újvár alá. A Zsitva-melléke: Mánya, Hull, Óhaj, Bessenyő, Baromiak, Udvard, a Tormás-sziget berkei meg voltak szállva kuruczokkal, kik éjjel-nappal háborgatták a vívó tábor széleit, s gyakori riadásokat tőnek. Az udvardi halom — melyről az egész vidéket belátni — vala Ebeczky és Babócsay fő szemléelő pontja, onnét intézték támadó műveleteiket, a hozzájuk ki- s bejáró várbeliekkal egyetértve.

¹ *Berényi-napló.*

² *Eredeti levél, az Országos Levéltárban.*

E mezei főhadosztályon kívül Bercsényi gróf azon volt, hogy más oldalról Ottlykot, mennél felesebb csapatokkal lehetne, észak felől, Nagy-Tapolcsány tájára helyezze; föladata leendett: a cs. táborból arra felé kijáró takarmányozó lovasságot visszanyomni s a vívókat Nyitra és Mocsonok felől fenyegetni. E czélból Balogh István is, ki Czabaj, Ürmény táján állott, egyesülendő volt a főudvarmesterrel. Ottlyk szept. 22-kén csakugyan pontosan megérkezék Füzes-Gyarmathoz, honnét őt Bercsényi mindjárt másnap reggel elindítá Bottyán és Orosz Pál ezredével az ellenség felé: ő egy felől, Babócsay másfelől csapjanak éjjel a német táborra; utánok megy hajnalra Ebeczky, a következő éjszakára felváltani őket!¹

A két utóbbi csakugyan ott csatázott folyvást Újvár körüi: de Ottlykot *Ocskaynak* egy mozdulata másfelé voná. Ugyanis az Ottlyktól Verbó felől a Fehérhegyeken átküldött Réthey-ezred megjelenése és a Jávorka s Maszelnik által ott szervezett népfölkelés oly nagy zajt ütött, hogy a cs. táboron híre futamodék: a Morva-mentét fedező 400 határőr-dragonios nem bírhat velők. Ocskay, ki 2—300 labanczával, Vörösköbül látogatására jött nejével és a Nagy-Szombatban megmaradni nem merő Pvber püspökkel egyetemben ott fetrengett a bán táborán, — tán az épen megérkező Heister előtt érdemet akarván szerezni: ajánlközék, hogy majd kiüzi ő a Fehérhegyekből, az ő régi, jól ismert ments-várából a kuruczokat: csak adjon magyarjaihoz a tábornagy még német lovasságot. S Heister, Pálífy ajánlatára, egy német őrnagygyal 300 dragonyost vezényelt melléje.

Ocskay most már, feleségét Pyber püspökre bízva,² ott hagyá a naszvadi táboron; maga pedig a 600 német-magyar lovassal szept. 21-kén hajnalban megindula, úgy, hogy délben már Nagy-Szombatban ebédelt a bírónál. Itt, szokása szerint jól felborozván, fűnek-

1 Archiv. Rákócz. VI. 94—95. 1.

2 *Babócsay Ferencz* dandárnok írja Lontórúl szept. 23-én Bercsényinek: «Ocskay háromszázad magával a Fejérhegyen túl commendírozott, felesége pedig az táboroa Píberrel együtt vagyon, — *talám sógorsdgban is esik!*» Vetí utána csípösen. (*Eredeti levél, gyűjteményemben.*) *Pyberről* ugyanekkor tájban (oct. 8-kán) megjegyzi a Berényi-napló, hogy mind Rákóczy, mind Bercsényi «igen haragszik reá: mivel ötet okozzák hogy ő vesztette eszét Ocskaynak s a többinek is.»

fának kibeszélé szándékát; *a kuruczok még az nap megtudták, mit akar!*¹

Ily körülmények között természetes, hogy Réthey is jól vigyázott magára, s valami portájával csalt vetett Jablonczától Rrezoza és úgy Verbó felé. Ocskay utána, s így a hegyentúl semmitsem végezve, Vág-Ujhelyhez itódott szept. 23-kán, miután útjaközben holmi labancz nemeseket fölszedett és 120 lipótvári lovas-némettel is erősödék.- Mit keresett Vág-Ujhelynél? Bercsényi azt hívé: *diversiót akar onnan okozni Ottlvk háta mögött!*³ s azért mindjárt meghagyá a főudvarmesternek, ki Szalakúz felé ment volt: küldje vissza Balogh Istvánt saját, Bottyán és Orosz ezredéivel Mocsonokhoz, Örményhez, Újvár felé vigyázni; míg ő maga elegendő lesz Luzsinszky, Bokros ezereivel, az öt tót vármegye fölkelte nemeségével, a trencsényi pór gyaloggal és Andrassy Pál vagy Czelder Orbán leérkező hajdúságával ellentállani Ocskaynak s a morva széleken csavargó 400 dragonyosnak.⁴

Ocskay Vág-Ujhely környékén csakugyan fölkelést akart szervezni, (azért vivé magával Sándor Albert nyitrai alispánt s Apponyi

1 *Hváncsáy György*, Balogh vitéz századosa szept. 22-én Királyfától tudósítja Bercsényit: «Tegnap ebédet evett Ocskay László Nagy-Szombatban az bíró házában, volt vele 300 lovas német dragonyos, labancz katona mintegy 200-ig való; két óra tájban d. u. elment onnét az Fehérhegyen által, kuruczokat kergetnyi. Ha Ngtoknak úgy tetszenék, most valami erős porta jőne, — elszoríthatnánk az táborától.» (*Eredeti*, az Országos Levéltárban.) A *Berényi-napló* is említi szept. 25-kéről: «Eszterház József uram írja, hogy Ocskay az maga regimentjével és 300 commendérozott némettel általment az Fejérhegyen, hogy az kuruczokat kiszorítsa onnan.»

2 *Csery Imre* szárnysegéd jelenti Tót-Sókrúl szept. 24. Bercsényinek: «Ocskay tegnapi napon négy trupp commendérozott némettel, az kik mellett egy Oberst-Wachtmeister vagyon, följiitt Újhelhez és maga ezerebeliakkal, Leopoldban lévő' 120 német lovast is ahhoz applicálván. Véle vagyon Sándor Albert, Jeszenszky László és Apponyi János; az (Vágón) túlsó nemességet föl akarja szedni, faluktól is portális hajdút kívánnak Újhelben. Úgy mondják, hogy elsőben is általkészül Fehérhegyen, onnan kihajtván kuruczot, visszáján. Nagy-Szombatban hagyott quardizont, 68 gyalogbúii állót. Míg tábora messze vagyon németnek: *jó volna Ocskay t fölből házatni* /« (*Eredeti*, az Országos Levéltárban.)

3 *Bercsényi*, szept. 23-iki levelében: «Ocskay 300 dragonyossal ment az hegyen túl, — ott is van annyi, és így elhiszem: *diversiót fog Ujhely felül tenni.*» (Archiv. Rákócz. VI. 96. 1.)

4 *Ugyanott*, 98. 1. Szept. 24-kéről.

és Jeszenszky ottani nemeseket), s úgy azután diversió gyanánt föl Puchó és Zsolna felé nyomulni. Fehérhegyen túli fordulásáról pedig azt a képtelen és tisztára hazug hírt költé — kijátszatását takarandó, — hogy ő ott Réthey Jánost fölveré, 200 katonáját levágta, 80-at fogott, és sok lovat nyert. De ez mind puszta, üres dicsekvés vala; az egyetlen forrás is, mely említi, — a Berényi-napló, — csak mint szóbeszédet hozza föl;* másutt pedig egyáltalán nincsen az egésznek semmi nyoma.

Ottlyk, a mint Bercsényinek szept. 24-iki rendeletét vévé: Balogh Istvánt a három ezreddel mindjárt megindítá Nagy-Tapolcsánytól le Ürmény felé Újvár elejére, maga pedig szept. 26-kán reggel Radosnyának, Bánkának nyomúlt, hogy Ocskayt Vág-Újhely táján, vagy azon följül, megszoríthassa; kinek is más oldalról a vitéz Paur esett volna szemközben a Luzsinszky-ezreddel, Illává felől. Es így Ocskay két tűz közé fogott volna kerülni; azonban valami kémfajtatól Ottlyk mozdulatáról értesülvén: az úgy sem sikerülő fölkeltési kísérlet bizgatását abbanhagyá, és rögtön — régi sebes járásai szerint — még azon éjjel (szept. 26.) németestől, labanczostól meghátrált Vág-Újhely alól, s nagy-gyorsan Lipótvár ágyú alá menekült.

Ottlyk erről hírt vesz, megállítja s visszatéríti Balogh Istvánt, — a kivel együtt, ú. m. Bottyán, Orosz Pál, Balogh és Bokros ezerével, a vármegyékkel, br. Révay Mihálynak gr. Eszterházy Antalféle egy dragonyos-századával s holmi br. Zay-féle gránátosokkal és udvari karabélyosokkal lovas hada tényleg ráment harmadfélezerre, — és e tekintélyes erővel ott akarja szorítani Lipótváránál Ocskayt.

Ezalatt a Fehérhegyekből visszatérő Réthey János becsap Nyitra alá, s levagdal az ottani németekből. Ezek segítségért Ocskayhoz küldenek; a ki is Ottlyk és Balogh István egyesült erejétől tartván: azonnal szept. 27-kén éjtszaka, — a saját 2—300 pribékjéhez Szeredből érkezett ugyanennyi Eszterházy József-féle labanczot, s 300 német dragonyosához a lipótvári 120-at csatolva, összesen tehát vagy ezer lovassal, — sietve Nyitrára onson, a hol szintén 400 lovas vala. Szept. 28-kán reggel aztán Nyitráról a tapolcsányi úton 1100-ad

* Okt. 5-ike alatt: «*Azt is beszélük, hogy Ocskay az Fehérhegyen túl Rétért verte föl,*» — stb.

magával Üzbégig felnyargal; de tovább nyomulni nem tartá tanácsosnak, s meg visszatért a várhoz. Jobb is volt: mert Ottlyk készen várta.

Ocskay katonái közül még ekkor is szökdöstek. Úgy mint Lipótvártól Nyitrára való éjjeli útjában is egy zászlótartó módját ejté harmadmagával félreállni mellőle; ki is a mint Tapolcsány felé a kuruczokhoz igyekeznék: az erdőkön Réthey Györgynek hetedmagával lappangó némi zászlótartója elfogja, és már mint labanczot, lováért, fegyvereiért — kifosztja, sőt katonái le is akarák vágni, mit azonban a Réthey zászlótartója mégsem engedett. Azután, a szökevények szerencséjére, Ottlyknak Sándor nevű katona-fia, a karabélyosokkal portára menvén Nyitra alá, beléjük akad, a derék zászlótartót megmenti s a fosztogatókat elfogja; kik közül apja szeptember 29-kén kettőt főbe lövetett. Ezen, szept. 28-ka reggelén a nagy-tapolcsányi táborra kísért szökevény-zászlótartótól tudá meg a főudvarmester, Ocskaynak Lipótvártól Nyitrához szökését. Ettől fogva azon igyekezik vala tehát Balogh Istvánnal együtt, hogy míg egy felől Újvár felé is portyáztasson: másfelől a Nyitrán most már tekintélyesb erővel fekvő Ocskayt sakkban, s kivált a Nagy-Tapolcsány és Bajmócz felé tehető kicsapásoktól visszatartsa.*

* L. ezekre nézve a következő tudósításokat: *Bercsényi* írja szept. 29-kén Rákóczinak: «Midőn ezt írom, veszem Beleznay levelét, hogy az nyitrai németekben Réthey Jánosék le vagdalván, Ocskay odaérkezett, 5 trupp némettel Nagy-Tapolcsány felé ment. Ki tudja, ha nem több-é? De hiszem, az hadaink arra vannak, Ottlik uram, etc. talám nem bocsátják.» S szept. 30-kán: «Ocskay még is Nyitrán van azon németekkel; írtam Ottliknak: általgyűjön; innen is küldök.» (*Archív. Rákócz.* VI. no—III. 1.) *Ottlyk György* jelenti Nemesicsről, Nagy-Tapolcsány mellől, szept. 28-án Bercsényinek: «írtam volt Ngodnak, hogy Balogh István urammal azon maradtunk: ő Kglme ment volna három regimenttel Czabaj felé, én pedig rándúltam volna fel Vág-mellyékire; de azon levelem elküldése után érkezett bizonyos hírem, hogy Ocskay Leopoldhoz szállt, és ottan levő száz dragonyossal megszorodván, nyitraiakkal együtt meg akar próbálni bennünket. Azon órában nem Vág-mellyékire, hanem vissza a regimentekhez fordultam, és mindgyárt indúltunk Radosnya felé, onnan szándékoztunk Leopold alá menni. Azalatt Ocskay mellől egy zászlótartó hozzánk szökvén harmadmagával, meghozta, hogy Ocskay azon németekkel éjtszaka nagy sietve Nyitrára bément, — az minthogy ma reggel egész ízbégig felgyöttek volt 800 dragonyos és 300 labancz (valószínűbben: 600 dragonyos és 500 labancz) Ocskayval. Azt gondoltam, hogy feljönnek (Nagy-Tapolcsányhoz): igen alkalmas helyekre kirendeltem volt az ezere-

Bercsényi azonban Ocskayra másként akarván gondot viselni: szept. 30-kán parancsot küldött a főudvarmesterre, indítsa Balogh Istvánt, Bottyán, Orosz Pál és Réthey János ezereivel (mert Baloghét időközben ez váltotta föl) Zsitva-Verebélyhez, a honnét jobban lehet Újvár alá csapdozni; más részről pedig utasítást ad Ebeczkynek — a ki ekkor épen Újvár körül harczolt dandárával, — a mint Babócsay felváltja, üssön visszatértében Nyitra alá, s riaszsa meg jól Ocskayt, ha lehet!

A minthogy lehetett is. Ebeczky ugyanis okt. 2-ikán Nyitrához fordulván, szerencsésen künnszorítá a pribék-ezredest, a ki összes lovasságával tán épen valami kicsapásra készült. A német és labancz századok természetesen külön-külön két osztályt képezének. Ebeczky tüzesen reájok rohan, a labanczokat a dragonyosoktól szétválasztja, soraikat megdönti; azután széjjelveri és a városba űzi őket, sőt úgy

két, — de csak visszatért. Hogy azért Újvár elein nevezetes dolgot nem lehetett elkövetnünk, csak ez volt az oka; annyival is inkább Balogh István uramnak nem lehetett Czabaj felé elmenni. Eléggé török fejünket mind a ketten: lehetne-é lesre megpróbálnunk az ellenséget? Valóságos dolog: a négy regimentben telnek több 2000 embernél, avagy vármegyékkel és Révay Mihály urammal, s fiammal lévő karabélyosokkal, granatérosokkal harmadfél-ezer is: de considerálván ennek az mi hadunknak változó curázsiát, — kiváltképen az midőn ellenséget közre nem vehetni az lesekkel, — netalántán valami véletlen essék rajtunk, mely által ezt az egész földet elvesztenők, a míg Ngod parancsolatját veszem az aránt: lehet-é in omnem fortunae eventum azon nyitrai ellenséget ekképen megpróbálnunk? — addig suspendáltam elmémet azon próbától; hanem holnap az egész haddal bészállunk Nagy-Tapolcsánra és onnan apró-portákat fogok kiildezni Újvár felé, és hacsak az ellenség Nyitráról reámjön és ha nem szaporodik nagyobbban, — itt jobban bízom, hogy közre vévén, megfelelhessenek nekie,» stb. Az Ocskay-féle szökevény-zászlótartó kalandját, a fosztogatók elfogását és kettőnek közülök másnap leendő főbelövetését is e levélben beszéli el Ottlyk. *(Eredeti, Vörösvdrtt.) Balogh István* írja Nagy-Tapolcsányról szept. 30-kán Bercsényinek, hogy ő most is együtt van dandárával Ottlykkal. «Hogy pediglen általunk az elmúlt napokban (Újvár alatt) attentálandó próbánk végben nem mehetett: oka az, hogy Ocskay mellette valóival conjungálta magát nyitraiakkal, és így — most is ott lévén — vagyon véle csak német is 700, mely ellen szükséges jó vigyázással lennünk; ha pediglen megoszunk: tehát Ottlyk uramnak magánosan nem lehet megmaradása. Arra nézve, hogy Ocskay szabad-akarátja szerént ne grassáljon: csoportosan és szorgalmatos vigyázással vagyunk, és portákat Újvár felé küldöttünk, a minthogy most is válogatott száz katonával Kis Zsigmond hadnagyom kiküldtetett,» stb. *(Eredeti, gyűjteményemben.) A Berényi-napló,* okt. 5-ike alatt: «Most Nyitrán van Ocskay, és 400 németje is van,» t. i. a nyitrai 200 németen s 200 ráczon kívül.

látszik, a németekből is egypár századot velők. Azonban «vagy 300 német lovas egy szorosba vette árok mellé magát», s ott, védett helyzetében harczrendben megállt. Ocskay is közéjük menekült. Ebeczky már kezében hívé tartani az árulót, mert körülfogatván e dragonyosokat, «csak pardont akart már nekik kiáltani», hogy tegyék le a fegyvert, — midőn a vele levő katonaság egy része, tüzétől elkapatva, s mitsem törődve árokkal, szorossággal, parancsszó nélkül csak «bolondúl nekik-rohannak.» A német megtorpad, közel bocsátja őket, s azután sortüzet ad reájok; mire ezek zavarba jönek, megfordulnak, s míg a bosszankodó dandárnok összeszedhetné őket: a megszorult németek és a köztök megmaradt Ocskay időt nyervén, bemenekülhettek Nyitrára. Ebeczky is, Bercsényi is fájó szívvel sajnálták, hogy az ekkép mutatkozott jó szerencsét a katonaság szeleburdisága miatt el kelle szalasztaniok.* Ez volt tehát már a *második* alkalom, midőn Ocskay majdnem kézbe akadt.

Ottlyk, bár nem örömet, de kénytelen csak teljesíté Bercsényi parancsát, s Balogh Istvánt a három ezreddel okt. 2-kán — *szerencsére!*— megindítá Verebély felé. Maga csak 7—800 lovassal (Bokros, a vármegyék, Révay Mihály és Ottlyk Sándor) marad a ott Nagy-Tapolcsány körül, a hová ez idő szerint nem is kellett több, mint-hogy a portyázások Újvár felé más két oldalról intézteitek. Azonban a főudvarmester mégis zúgolódék, s Bán és Zsolna tájára készül vala húzódni, Luzsinszky- és a trencsényi pór-gyaloggal egyesülendő.

«Sok rajtam a bú és gond — panaszkodik okt. 2-kán Tapolcsány-ról sógorának Radvánszky Jánosnak, — mert Thököly uram ö Nga járásától s hadakozásától nem voltam oly szófogadatlan hadak között, a kik mindennap csaknem kárhozatra visznek, minthogy a katona mindenfelé foszt s oszol; azért nemhogy valamit próbáljak, hanem inkább vesztek: mert itt a nemes ember «labancz», és a labancz jószág nyeresége, szabad prédája a katonának. írtam Fő-Generális Urunknak ő Excjának is: de gyütt contraorderem, hogy három ezer embert küldjék Verebély felé, magam penig kevesebb haddal maradjak Vág-mellékin, — az honnan nagyobb útja nyílik ki az prédálás-hoz az ellenségnek: *holott én praepediálám Ocskaynak 700 dra-*

1 L. Bercsényi okt. 3-iki levelét Rákóczihoz. (Archív. Rákócz. VI. 117. 1.)

gonyossal és 500 labanczczal Nyitrátul egész Bajmóczig való kicsapását...»¹

Otlyk midőn ezeket ily panaszosan írta, úgy látszik, nem értette, vagy érteni nem akarta, hogy e pillanatban nem a Bajmócz vagy Tapolcsány felé való kóborlás megakadályozása: hanem igenis a keményen ostromlott *Érsek-Újvár megtartása* volt a fő, ettől függött minden, azon tájra kellett a hadak zömét koncentrálni; igen helyesen cselekedett tehát Bercsényi, midőn Balogh Istvánt, miután Czabaj felől többé az Ocskayval megszorodott nyitrai cs. lovasság fenyegető oldalállása miatt Újvár alá nem portyázhatott, Verebélyhez rendeli vala.

Figyelemre méltóbb azonban Ottyknak Nagy-Tapolcsányról okt. 3-kán Rákóczihoz intézett jelentése, melyben nemcsak az eddig körüle és Ocskay körül történeteket világosan recapitulálja: de egyszersmind az okokat is kifejti, a melyek őt a Zsolna felé teendő fordulásra bírták:

«Eddig — írja — mind csak *Ocskay* után való leskődésben töltöttem időmet éjjelnappal; az ki is német táborról 300 dragonyossal és *melllette tengődő circiter 200 labanczczal** s ahhoz applicált Esterház József katonáival is feljött Vágmellyikire Újhelig, *keményen insurgáltatni akarván nemességet és parasztságot is; onnan inteniója volt Zsolna felé.* Az nap érkeztem Méltóságos Fő-Generális Úrtól mellém commendírozott haddal együtt Bódog felé, — mindjárt indultam feléje, bánkai passusra: de azon éjtszaka, előre megtudván híremet, ellődült Leopoldba. Annak is a míg végére járhatam kémeim által: hol lehessen alkalmasokban megütnöm? meg sem gondolván, hogy onnan elmenjen, csakugyan elment egy éjtszaka onnan is Nyitrára; ott már 700 dragonyos lévén, valamely száz labanczon kívül, mesterkedtem eleget rajta, hogy lesre vehessem; de annak sem tehettem szerit. Azalatt érkezett Mlgos Fő-Generális Úr ordere, hogy mellettem lévő 3 regimentet általorderezem Verebély tájára, onnan alkalmasokban portázhatván Újvár felé,—*azokat*

¹ *Eredeti terüei*, a br. Radvánszky-levéltárban Rád vány on.

² Íme, Ottyk pláne csak körülbelül *kétszázra* teszi az Ocskay mellől még vissza nem szökött vagy le nem vagdalt pribékek számát. Annyi bizonyos, hogy a háromszázat meg nem haladták, az időközi szaporúlattal sem.

*tegnap elbocsátottam*¹ midőn nyitrai ellenség miatt Czabaj tájárul portáztatni éppen lehetetlen volt... Itt már, Felséges Uram, csak Bokros Pál hadával, az ki (csoporton) circiter 300 lovasbul áll,² és Liptó, Túrócz, Árva, Trencsén és Zólyom vármegyékkel maradtam, de azokban is sokan szöktek haza. Luzsinszky uram négy companiája Paur oberst-lajdinanttal úntalan emberkedik trencsényi és illavai labanczok körüi, az kik valóban megszorodtak volt, sokszor már alkalmasint vágtak le bennök; megparancsoltam: egynek se adjanak grátiát labanczok közüi. — Most Vág-mellyékire indultam, mert jól-lehet árvái irruptióját (Sziléziából) az ellenségnek Urbán Czelder alkalmasint helyreütötte: mindazonáltal Fő-Generális Ur általam expediáltata commissáriusokat Árvába, az odavaló plébánusok factió-jára nézve, ellenök való inquisitióra, oly parancsolattal: ha miben találtatnak, mindjárt árestom alatt vitessenek Egerbe; mind a két inquisitor catholicus. Ha penig popule között találkoznak árúlok: azokat széliében akasztatom— Nem különb tűznek nevelését értetem csak tegnap is Zsolna táján levő tisztektől; mert átkozott kisuczaiakban (Kisuczta folyam völgye, Szilézia felé, Trencsényben) Turzovka nevű falusiak nagy correspondentiába esvén *morvaiakkal*, nemcsak feles marhát titkon béiktatták, onnan sok hamis, rémítő

1 *Balogh István* okt. 3-kán a maga dandarával csakugyan már Verebély fölt, a zsitva-taszári táborra érkezett, s innét tudósítja e nap délutánján Bercsényit Nagy-Sarlóra: «Exciád parancsolatjából Nagy-Tapolcsánról megtérvén, ma dél tájban mellettem lévő bárom regimenttel ideérkeztem, és Ocskay Sándor s Beleznay uraimékat itt találván, Beleznay uram fog menni a német tábor felé megvizsgálni: miképpen lehetne próbát tenni? Kihez képest Exciád parancsolatját idevárom. — Ottlik uram vette maga hadával Bán felé útját. Kis Zsigmond hadnagyomat portára küldvén harmadnapja, egy dragonyos németet küldött, melyet Galgócznál fogtak, Leopoldbúl jöttek volt át. Onnét említett hadnagyom lement a Vág mellett. Ugyan harmadnapja Nyitráról jött embert is hozván hozzám Nagy-Tapolesánra, recognoscálta Ocskay Lászlónak még is Nyitrán létét mintegy 700 lovas-némettel, és lobonczczal.» (*Eredeti levél, az Országos Levéltárban.*)

2 *Bokros Pál* még szept. 20-káról jelenté Kis-Ugróczról Bottyán tbknak, hogy ezrede szervezésében lassan bár, de halad; már négy teljes századot föllállított, azonban feles lovatlan katonája van, a kiket tehát a Vajda Andrásék által Szokolczánál nyert paripákkal óhajtna meglovasítani. Egyszersmind *más színü ruházatot* kérne ezredének adatni: «mert még Ocskay mellett is vannak *fehér mundérban* valók, — ha valahol találkozik csatánk velök s más regimentjeink is lesznek velünk, *mundírra* nézve eleget ronthatnak meg az enyimekből is.» (*Eredeti levél, gyűjteményemben.*)

hírt hordoztak: ide) a ki nagyobb, *csaczai* (jablonkai) *passusrúl azon morváink ellen commendirozott* (Winklerféle) *hajdúságunkra, együtt morváinkkal reátámadtak. Oda magamnak fel kell indúlnom, megírván praevie commissióban odavaló tiszteknek: faddigis) mitévők legyének?*

A sok temérdeki húzásvonást még teljességesen meg nem szüntethetem, Felséges Uram; mert e minapokban a mely tiszteket commendéroztam az olyan kóborlóknak kergetésére, — azok is belékeveredtek nemesemberek fosztásába. Most ültetem (insurgáltatomj Nyitra-vármegyét,¹ és a mellé kívánok Fő-Generális Úrtul valamely heverő dragonyosokat, kikkel fogom persequáltatni számítalan elszéledett hadunkat».- Mert mindenféle az ily lézengők —nem a zászló alatt levő hadak — fosztogattak, prédáltak.

Október 4-ikének hajnala megmutatta: mily eszélyes intézkedés vala Bercsényitől Balogh Istvánt a három ezreddel Nagy-Tapolcsányról Ottlyk bújára is elrendelni, sőt mily szerencséje volt az udvarmesternek, hogy Balogh elmenetele után csakhamar ő maga is följebbmozdúla Bán felé.

Ugyanis, a mint a Nyitrára érkezett Ocskay, szept. 28-iki, Üzbégig tett kicsapásakor és később is kéme s labanczos-nemesek tudósításaiból meggyőződék, hogy Ottlyk, Balogh István, Vajda, Réthey, Bokros stb. összesen vagy harmadfélezer lovassal vannak Nagy-Tapolcsánynál s még folyvást gyűjtik a hadakat, — át kellett látnia, hogy ez, az ő erejét fölülmuló hadosztály; mivel azonban

¹ Ez azonban, úgy látszik, nem igen akart fegyvert fogni, honn a sok prédáciétól féltvén a nemesek családjaikat. *Csery Imre* szárnysegéd jelenti Privigyéről okt. 10-éről Bercsényinek: «Tegnap érkeztem Tapolcsán várától ... Ez a mi vármegyénk úgy vagyon már, mint holdnak utolsó fertálya; az nemeseknek nagyobb része inkább csomóban tartaná magát: de csak némelyek elrontói, pedig bizony oly csoporttal kitelnének, hogy egy felé vigyázásra csak jó volna, az kóborló katona is tartózkodnék. A minap egynehányan öszvegyűlvén, 25 szegény nemesembert rendöltek ármányosnak (persecutornak), de abból sem lesz semmi is, mert azok is csak azt állítják: ha más nem, miért ők? Ottlik uram általam üzent nemes vármegyének, hogy a ki fölüllhet, üljön föl, és az ki jó magabíró az inhabilisek között, adjon katonát; de ő Kglme most is Zsolna táján lévén, — semmitsem gondolnak véle. Ha Ngod méltóztatik nékem íratni felőle: *felzörgetem őket* (Eredeti, a Országos Levéltárban.)

² *Eredeti levél*, ugyanott.

különösen Ottlykon és Bokros Pálon, mint gyűlölt személyes ellenségein, égett bosszút tehetni: leveleivel, üzeneteivel nem szűnt meg pártfogóját a bánt nógatni, sürgetni: jöjjön ki néhány ezer lovasal a táborról, s verjék fel Ottlvkékát, mire nézve kalaúzul ajánlkozók.¹

Pálffynak csakugyan czélszerűnek tetszett az északi oldalról alkalmatlankodó tapolcsányi kurucz tábor szétrebbentése; maga mellé vön tehát Heister engedelmeiből az Érsek-Újvár alatti táborból három-, mások szerint négyezer lovasnémetet,[^] s okt. 3-kán estére br. Ebergéni László tábornokkal Nyitrára nyomúla velők. Itt maga mellé véné Ocskayt labanczaival és a dragonyosokkal, úgy, hogy az ekként vagy 5000-re szaporodott erős lovas-osztálylyal nagybátran meginaúlhat vala a harmadfélezer kurucz fölverésére. Mégis, óvatosságból *éjtszaka* indult ki Nyitráról, hogy hajnalban véletlenül üthessen Tapolcsányra. Valószínűleg Ocskay járt elől a pribékekkel s a bán ráczaival, mint könnyű-lovassággal, — és a két tábornok a főseggel utána.

Siettek, de mégis későn járanak, ha Bokros szigorú rendet tart, — *egészen* későn. Így a hét sváb harcza volt az egy nyúl ellen: 5000-é 100 ellen. Mert Balogh István, mint láttuk, a tapolcsányi tábor főerejével, Bercsényi rendeletére már okt, 2-kán elvonúla Verebély felé; Ottlyk pedig — miután Bokros őrnagyát Elek Zsigát száz huszárral és vele fiát Sándort a karabélyosokkal okt. 3-kán a hegyen át Lehotáknak portára küldé Vág-Újhelv alá, — maga is megindula

1 *Bercsényi* tudósítja okt. 5-kén Füzes-Gyarmatról a fejedelmet: «Pálffy tegnapelőtt Nyitrára ment vala; mindgyárt elgondoltam: Ottükot keresi Nagy-Tapolcsánban, *Ocskay ingerlésekül*. Jól adta Isten: onnan az több hadakat elhozattam, Bokrost sem tudtam ott lenni, kit Ottlik urammal menni rendeltem vala.» (*Archiv. Rákóc. VI. 118. 1.*) V. ö. *Berényi F.* naplójegyzetét okt. 7-kéről: «Mlgos bán uram de 6. Nyitráról ír Mlgos Pálffy Miklós úrnak, *hogy Újvár alá vitték az hírt, hogy Tapolcsánhoz gyűlnek az kuruczok*; kire nézve ő Nga bizonyos németekkel Nyitrára menván és ott maga mellé véné az ottvaló német lovasokat és Ocskayt, éjjel ment Nagy-Tapolcsánra.» stb.

2 *Ottlyk* okt. 4-iki levelében 3500, Balogh okt. 5-iki jelentésében 5000 lovasra teszi Pálffy és Ocskay egyesült erejét, *Szluha* Ferencz pedig Újvárból okt. 4-kén ezt írja: «Hallani, hogy Pálffy János 4000-ed magával Tapolcsány felé ment, ötödnapra élést vitt magával.» Szó szerint ugyanezt írja *Súgó György is* szint azon nap Újvárból. (Bercsényihez szóló *eredeti levelek, Vörösvártt.*

e nap délben a vármegyei hadakkal, Révayval és Bokrosnak vagy száz katonájával Bán tájékára, a hol már az éjét töltötte. Bokrosnak is, — kit alezredesével Gellért Imrével, ezrede törzskarával, első századával, két hadnagvgval, mindössze, katonástól, cselédestől tán század-magával még Tapolcsányt hagyta hátra, — oly utasítást adott, hogy készüljön föl, s még az nap, ú. m. 3-kán szálljon a hegyek alá Vendég tájára, s ott várja be további rendeleteit és Elek Zsigáékat.*

Bokros azonban parancsnoka utasítása ellenére, elég könnyelmű volt maroknyi csapatával a következő éjjelt még — talán a jobb szállásért — Tapolcsány városában tölteni. Örökét ugyan állított ki a nyitrai útra: de maga s tisztjei oly nyugodtan aludtak szállásaikon, hogy közülök némelyek csak akkor kezdenek a vad lármára öltözni, fegyverhez és paripára kapdozni, midőn Pálffy és Ocskay hajnalban (okt. 4-kén) az őrséget magok előtt nagysebeseen hajtvva, már bent valának a város utczáin. 40—50 katonának mégis sikerült elmene-külni Bán felé és széjjel a falukra: de magát Bokros Pál ezredest kétségbeesett önvédelem után, két sebbel, nemkülönbén Gellért Imre alezredest, Török István századparancsnokot, Lőrinczfy nevű és még egy másik hadbiztost, egy zászlótartót, három őrmestert, harmincz közkatonát, mindössze a szolgákkal együtt vagy ötven személyt elfogtak, Nagy László hadnagyot pedig heted-, mások szerint ötödmagával levágták. Mire nézve megjegyzendő, hogy e leölteknek egy részét is *Ocskay*, gaz kegyetlenséggel s a népjog ellenére, sajátkezüleg akkor vágta le, *mikor már fogva voltak*, — bosszújában, miérthogy mellőle legújabbán elpártolt, vagy vele át *nem* pártolt azelőtti katonái valának. Az árulóvá lett emberben tehát íme, föltamadott a *régi gyilkos*; mert egyik gonoszság ren-desen a másikat szüli. S talán még a többi foglyokat is mind leölte vagy leölette volna, ha e gyilkoltatástól őt Pálffy kemény

* «Bokrost úgy hadtam volt Tapolcsántt, — írja *Otlyk*, Isztriczéről okt. 4-ikén Beresényinek, — hogy tegnap utánam jött volna, és hegy alatt, Vendégi táján várta volna dispositióimat; azonban orderem ellen ott meghálván, ez éjtszaka Tapolcsántt, vígyázatlanúl találta nyitrai ellenség, fel is verték *ma hajnalban.*» (*Eredeti levél*, Vörösvárt.) V. ö. okt. 7-iki levelét is, alább.

feddással el nem tiltja.¹ Ugyan Bokrost is pirongatta a bán, hogy «ebül vigyázott.»*

Pálffy elnyeré Bokrosnak — a szerencsére vele nem lévő ezredpénztáron kívül — mindenét, egyebek közt azon új tafotaselyemzászlókat is, melyeket Bercsényi az újon alakúit ezred számára küldött, Bokros pedig a századok közt még ki nem osztatott volt. De nemcsak a fogoly katonák holmiit zsákmányolák fel a császáriak: hanem az egész mezővárost — tán mivel ismét újból a kuruczokhoz hajlott? — prédára vetették, s mind délig ott késvén, kegyetlen dúlást vittek végbe; még a templomot is kirabolták, összeszedtek s elzsákmányoltak minden értékeset, lovat is 300-ig valót, stb. Azután, dél tájban, prédával terheltén kiindulván, Pálffy Apponyhoz szállá pihe-nőre: de estvére száz dragonyost és kétszáz labanczot fölvezényelt az elefánti zárdába. Ezek a klastromot megújra kirabolták, nem hagyván meg ott semmi egyebet, két eldugott ezüstkehelynél.

E kolostorablás egész éjféli utáni három óráig tartott; a mikor is a 300 prédáló lemenvén Apponyba: okt. 5-kén reggeli 6-kor a bán in dúl ót fuvatott s visszatére Nyitrára, egy részről az Ottlyk küldötte Elek Zsigmond, s más részről Balogh Istvánnak három rendbeli portája — köztük Illavay Mátyás — által kísértetve, sőt általok itt-ott, mint mindjárt Tapolcsánynál, meg is puskáztatva.⁵

1 *Ottlyk*, Zsolnáról okt. 8-kán Bercsényihez: «Bokros Pál uram nagy-tapolcsán casusát már bőven megírtam Exciádnak. Az ugyan bizonyos, hogy midőn Ocskay László már kezében lévő katonáinkat levagdalta volna: Pálffy János uram megintette pirongatásképpen abbéli cselekedetirul.» (*Eredeti levél*, gyűjteményemben.)

2 Okt. 4-iki, isztriczei, már idézett levelében említi *Ottlyk*: «Mennyi kár esett bennök? nem tudhatom még, hanem arra küldtem egynéhány lovast, megvizsgálni. A mint hallom onnan jött katonáitúl, hogy jobbára mind elszéledtek volt (Bokrosnak katonái falukra), a mint Elek Zsiga is Újhelnél volt száz lóval. Csak azt bánom, hogy ilyen vigyázatlansággal találták őket.» S az utóiratban: «Megjött Tapolcsánról portám, kik megpuskázták ottan az ellenséget, ott is készt egész délig.» Bokros mit ír? megérti Ngod, — inkább bánom Gellértet. Csak ingekben találták őket, oly böcsítle-tesen vigyáztak. Mind Pálffy, mind Ebergényi, Ocskay is jelen voltak, — Elek Zsigát küldtem 60 lóval utánok. *Őt testet* tanáltak embereim, és 30 katonát elfogtak. A német volt 3000, *labanczokon kívüil*. Az katonák, kiket Pálffy elbocsáta, mondják, hogy igen pirongatta Bokrost, hogy ebül vigyázott.» (*Eredeti, Vörösvártt.*)

3 *Balogh István* tudósítja Bars-megyei Apátiról okt. 5-én éjjeli 11 óraker br. Andrassy Pál tbkot s általa Bercsényit: «Én eddig kinyomultam volna innét az ha-

Pálffy Bokrost és rab társait egyelőre ott tartá Nyitrán, s megengedé neki, hogy szabadulása s holmi költség küldése végett írhat Bercsényinek s Ottlyknak. Így maradt fenn Bokros Pálnak «Nyitra-várában való rabságombúl, dje 6. octobris 1708.» kelt levele a főudvarmesterhez, mint dandárnokához, melyben elég szerényen méntegtetődzik «hirtelen esett» szerencsétlenségéről, — noha biz őt a vett parancsnak elmúlasztása, továbbá vigyázatlanság miatt méltán lehet vádolni, s csak igen kevésbé menteni. Látszik egyúttal e levélből, hogy a foglyok *mindenükből* kifosztattak,* szerencse, hogy legalább az ezred-

dakkal: de Nagy-Tapolcsánra ütött ellenségnek további motussának kitanulására küldött portáimnak recognitiójára költetett várapoznom; aminthogy három rendbeli meg-térvén — az egyike Illoyay Mátvás, — azt recognoscálják: Pálffy János, Ebergényi és Ocskay László 5000 emberrel a másik étszakán Nagy-Tapolcsánra ütven, Bokros Pált, Gellért Imrét és Török István főhadnagyot mintegy 30 közkatonával elfogták, úgy Lőrinczfy commissáriust is, Nagy László hadnagyot pediglen circiter heted magával megölték, nagy-tapolcsániaknak mindennémó jószágokat fölprédálták, templomot föl-verték; vittek 300 lovat onnét, és kimenvén, commendérozott szent-jánosi kalastromba 100 dragonyost, 200 labanczot, — várapozván addig a corpussával, — kik is hasonlóképpen valamit abban találtak, mindeneket prédának eresztettek, két kelhnél többet meg nem tarthattak, azokat is nagy rejtéssel. Ezeket végbenvivén, a másik étszakán éfél után 3 óra tájban: reggel tegnap hat óra tájban megindúlt és ismét ment Nyitrára.» (*Eredeti levél, Vörösvártt.*) *Otlyk* Gy. újságolja Viszocsányról okt. 4. Radvánszky Jánosnak: «Az én corpusomnak Mlgos Fő-Generális uram visszaorderezte nagyobb részét Verebély felé, nem maradtam, csak Bokros hadával és vármegyékkel; azalatt or-derem ldvól elmaradván töllem Tapolcsántt Bokros uram Ocskay-féle hadával: azt *ma hajnalba* nyitrai ellenség felverte; igaz dolog, hogy nem volt sok katona véle, *talám százan sem voltak*. Úgy jár a magyar, vigyázatlanság miatt! Én magam *Bá?iban vol-tam*..» (Eredeti levél.) A *Berényi-7iaplóban* Pálffy János Nyitráról okt. 6-kán Pálffy Miklóshoz írt levelének folytatása: «Bán uram éjjel ment Nagy-Tapolcsánra: de már Balogh István és Réthey elment volt előtte által az hegyen, csak Bokros Pált találta ott, az maga új regimentjével; az semmitsem tudván benne, hogy rajtamennek, maga és az oberst-lajdinantja Gellért Imre, egy kapitány, három strázsamester, borbély, trombitás, két kurucz commissárius és 50 közönséges katona esett rabbá, tíz új zászlót nyertek; mind az tisztekben, s mind az közönségesekben levagdalták az többit, de igen kevés, — ki elment s ki elszaladt. Ó Nga (Pálffy) visszament Nyitrára.»

* «Bizodalmas, jóakaró Brigadéros Uram! — írja Bokros, Ottlyknak, — Szerencsétlenségünknek esete után béhozván Nyitra-várába rabságra bennünket Gellért uram-mal, Török István főhadnagyyal, egy zászlóartómmal, három strázsamesteremmel, két commissáriussal, cselédinkkel, katonáinkkal számlálván, *mintegy övenig valóval*, hogy szabadulásunk lehessen: megengedte Mlgos Generális Pálffy János uram ő Excja, szabadon írassunk az uraknak; a mint is Fő-Generális (Bercsényi) uramnak is irtam:

pénztár nem vala velők, melybe Nyitra-vármegyétől meglehetősen összeget szedtek volt föl, új zsoldosok fogadására.¹

Otlyk Bokrosék szerencsétlen esete után, az Ocskay-Bokros ezred elszéledt katonáinak összeszedésére a Vág-Új helytől 3-kán éjjel megtért s 4-kén délelőtt már Nagy-Tapolcsányánál kémszemlézett derék őrnagyot — az ezredből kéznél maradt egyetlen törzstisztet — Elek Zsigmondot bízta meg és hagyta hátra azon környéken; maga pedig még 4-ikén Bajmócz tájára indult, a fölkelte nemességet ott hagyá vígyázóban, s azzal általmene a Facskón Zsolnához, a Luzsinszky-ezred mellé, mivelhogy Trencsény északnyugati részeiből és Árvából újabb zavargások hírérol értesült.*² Előbb azonban meghagyá a még mindig Privigvén tartózkodó, s ott hajdúi mellé — kiknek java része, 2—300, bent volt Érsek-Újvárbán — Ocskay-féle szökevény-katonákat gyűjtögető Thúröczy Gáspár ezredesnek, mint a ki a Fehérhegyek és Morva vize közti tájakat igen jól ismeri vala: hogy mihelyt Elek Zsiga a Nyitra-völgy ében katonáit hamarjában összeszedheti, azonnal forduljanak el együtt Pozsony vidékére, és által a Fehérhegyeken Sasvár, Szokolca, Szenicze, Miava környékére, hogy az Ocskay-Bokros ezredhez tartozó azon tájakra katonaságot is zászlók alá gyűlekeztessék.³ Ott ugyanis, mint a Vajda András győzelve alkal-

elég rabunk lévén, tekintse nyomorúságunkat, hováhamarabb szabadítson meg; kérvén bizodalmasan: Kglmed is méltóztassék interponálni magát több tiszt uraimékkal mellettünk, sokáig ne tartassanak itt bennünket! Hogy Isten evvel bűneinkért meglátogatott, arról nem tehetünk, — *igen hirtelen esett rajtunk*. Kedves Brigadéros Uram, valamely forintot ha méltóztatnék küldeni nekünk, költségünkre, *minthogy mindenünk elveszett*. Abbeli jóakarátját Kglmednek meg is szolgáljuk, várván jó resolútióját,» stb. (*Eredeti, az Országos Levéltárban.*)

1 Csejy Imre, Privigyéről okt. 10. Bercsényihez intézett levelének utóiratában: «Bokros és Gellért uraimék benyargalván vármegyét (Nyitrát), insurrectióért (azaz: ennek váltásdíjaképen) katonára elég pénz szedtek.» (*Országos Levéltár.*)

2 «Én Bajmócz felé rándúlok — jelenti Isztriczéről okt. 4-kén Otlyk, a Bokros esetének előadása után Bercsényinek, — és onnan Luzsinszky uram regimentihez* Tegnap érkezett tudósításom, hogy újabbán Árva felé Szent-Iványi (a kimenekült gr. Szent-Iványi László) factiói Sziléziából hallatnak, sőt csaczej passusról azt írják, hogy Kisuczánál Turzóka nevű falusiak nagy correspondentiába esvén morvaiakkal, feles marhát behajtván Morvába, utoljára reátámadtak csaczej hajdúinkra, kik impedálni akarták azon correspondentiákat; erre nézve is arra kell rándúlnom és ilyen rossz embereket persequálnom.» (*Vörösvári levéltár*)

3 «Thúröczy Gáspár s Elek Zsiga uraiméknak adtam ordert Pozsony eleire

mából láttuk, a lakosság kitűnő magyar érzelmű volt; biztatni kellett őket a csapatoknak koronkénti megjelenésével, melyek is bizony számíthattak a földnépek jóakarátú, sőt lelkes támogatására.

A főudvarmester okt. 7-kén már Zsolnán volt, s ott tüzzel-vasal hozzá látott a határszéleken alattomban szított forrongások elfojtásához. Árvában és Trencsény felső (kisuczai) járásában a bűnösök kinyomozására «szoros inquisitiót» tartatott;¹ s míg Paur által Trencsény-, Illává- és Vág-Ujhely cs. várakat szorongattatá: a Winkler ezredes alatti hajdúk- és pór-gyalogokkal a morvái ellenséggel tartó Pruszká városát megrohantatta s fölégetteté.* A morva határok lakosságát hódolati adó fizetésére s az Ocskay-féle elavult oltalomlevelek helyett újaknak váltására szólítá fel köriratilag, másként beütésekkel fenyegetvén; ellenben a barátságos érületű sziléziaiakkal a jablonkai szoroson át szabadon folytatandó kereskedelemre nézve szerződést kötött.³ Mindezekről tüzetes jelentést küldte a fejedelemnek, melynek elején Bokros Pál elfogatásának körülményeit is most már — mondhatnék — okmányszerű szabatossággal írja le.⁴

való elfordulására és onnét Fehérhegyeken által is, Ocskay Lászlóféle katonáinak összevezetésére.» (*Otlyk* levele Zsolnáról okt. 8-kán Bercsényihez. *Eredeti, gyűjteményben.*)

1 *Otlyknak* most idézett, továbbá Rákóczihoz ugyan Zsolnáról okt. 7-kén keltezett levele. (Az utóbbinak eredetije *Vörösvárott*)

2 *Br. Berényi Ferenc* okt. 13. s 14-iki naplójegyzetei: «Az kuruczok megint currentaliter parancsolják Morvában, hogy hóduljanak, és az *Ocskay hitlevei* helyett más leveleket váltsanak; s ha el nem követik: fenyegetődzenek. A hradistyai páter azt írja, hogy Ottlik és Yinkler megint hostilitásokat tesznek Trencsén vármegyében, Pruszkát hogy föl is verték és föl is égették, az kalastromot is.»

3 *L. Otlyknak* az e szerződés munkába vétele végett Jablonkához előrekiadott biztosai: Ugronovics Kristóf, Nedezky Imre és Prileszky György részére Nagy-Tapolcsán ánytt okt. 3-kán kiadott hét pontbui álló utasítása eredetijét az Országos Levéltárban. Bercsényihez Zsolnáról okt. 8-kán írott levelében pedig e szerződésről már mint aláírva lévőről beszél: «A mi részünkre deserviáló contractusokat commissáriusink legelsőben subscribálták, és azután a szileziták, et e converso szileziták a magokét eo ordine. Az kik is — mint commissáriusink relatióibul észreveszem, — csak jóakaróink: mert ők is sajnálják a trencsényi casusunkat, igyekeztvén a jó szomszédságot tovább is megtartani.» (*Eredeti, gyűjteményben.*)

4 «Elmúlt kedden (okt. 2.) vevén Fő-Generális úr (szept. 30-iki) parancsolatját Nagy-Tapolcsánt, hogy Balogh István uramat Réthey János, Orosz Pál és Vajda ezereivel bocsássam Verebély felé, onnant alkalmasabban Újvár tájékán levő ellenségnek ártani igyekeztvén, ezeket elbocsátottam; s magam indulván Bán felé Bokros Pált

De nem hiában, hogy Ocskaynak erélyes üldözője vala Ottlyk: nem feledkezett meg annak magánérdekei bolygatásáról is, ennyiféle elfoglaltatásai közepette sem! Még szept. 18-kán Bánból külön biztost — név szerint Benyovszky Pált — expediált Trencsénybe, minden úttal-móddal kinyomozni s lefoglalni *Ocskay László kincseity* Mindig gyanakvók ugyanis, sőt valami szelet is fogott, hogy Ocskaynak azelőtt Lietava várában tartogatott drága portékái, arany-ezüstmívei között egynéhány ládával még most is ott valahol volna elrejtve. Benyovszky megtevé a nyomozásokat, s ekkor derüle ki e kincseknek Lengyelországba lett csempészése. Benyovszky vizsgálatainak s különösen Mednyánszky Jánosnak, Ocskay e volt bizalmas barátjának esküvel erősített vallomásai alapján Ottlyk most már, Zsolnára érkezésekor — midőn e dologhoz is személyesen hozzá fogott — meg vala győződve, hogy erre nézve *br. Szúnyogh Gáspár* volt volna a bűnös.

Kapta tehát magát, mivel az éltes főúr, Bercsényi idéző parancsára a fűzes-gyarmati táborra vagy Egerbe a fejedelemhez menni vonakodék: katonaságot küldött ennek budatíni várába, és Szúnyoghot elfogatván, őrizet alatt Rákóczihoz indítá, szörül szóra ezeket írva róla okt. 7-ki levelében a fejedelemnek:

«Szúnyogh Gáspár uramat árestom alatt felküldtem Fölségedhez, mert *Ocskaynak négy ládáját pénzivei és egyéb portékájával Ziveczre* (Lengyelországba) küldte s onnan ki nem akarja hozatni, holott Mednyánszky János fenn-esküszik, hogy úgy küldte bé, hogy

*circiter száz lóval ott hagytam, oly orderrel, hogy mindjárt másnap induljon tapolcsáni hegyek alá, ott várta volna meg több katonáit, kiket Sándor fiammal és Elek Zsigával lecommandéroztam volt Vág-Újhely felé. Azonban (Bokros) orderén kívül tovább ott mulatván, csötörteken hajnalban Pálffy János, Ebergényi és Ocskay három-ezer lóval frissen gyűttek Tapolcsánra, — oly vigyázatlanul találták Bokrost, Gellértet vicéjét és Török István főhadnagyát: akkor öltöztek némelyek, mikor már városban volt az ellenség. Ezek mind rabbá estek 30 katonával, ötöt levágtak, a többi katona salválta magát. Onnan az ellenség visszament, magam frissen gyűttem Zsolnára, a négy vármegye hadát Privígye tájára szállítottam.» Ezután áttér a sziléziai kereskedelmi szerződésre, stb. (*Otlyk Györgynek* Zsolnán okt. 7. Rákóczihoz írott eredeti levele *Vörösvárt.*)*

1 «Ocskay portékájának, ládáinak nyomozására rendeltem Benyovszky Pál uramot,» — írja Bánból szept. 18-kán a főudvarmester Bercsényinek. (*Eredeti levél, gyűjteményben.*)

senkinek ki ne adattassék, hanem (Szúnyoghnak) saját írására csak; *a regiment phizivel Ocskay lopta ki ezeket.* Lásza Fölséged, mit parancsol felőle; az én csekély opinióm az volna, hogy tartassék erős árestomban, valameddig azon portéka ki nem hozattatik. *A menyé practicált Ocskayval, ő is hozott grationálist neki,* mert csak elmúlt nyáron is Ocskay obtineált Fő-Generális uramtúl Pozsonba passust neki.»*

Otlyk e sorainak utórezére meg kell jegyeznünk, hogy Szúnyogh Gáspár menyé, br. Szúnyogh Lászlóné, szül. gr. Eszterházy Juliána volt ugyanaz a fiatal menyecske,—kit az Ocskay által vezényelt 1708. január havi beczkói ostromon a részeg hajdúk mezelenre levetkőztetvén, úgy kergették a téli hideg éjtszakán az utczákon s ki a városból. Ez a fatális kaland ugyan nem igen látszik alkalmasnak arra, hogy az ifjú grófnő sympathiáit ama házsártos, féktelen hadak parancsnoka iránt fölgerjeszthette légyen, — *hacsak épen Ocskay nem volt az, a ki őt a garázda hajdúk körmei közül kiragadta s tán valami még rosszabhtól is megmenté.*

Ha ezt az utóbbit fölteszszük: akkor igenis, érthető, hogy a grófnő később — némi hálából is — «*practicált Ocskayval*», és nem lehetetlen, hogy az első kegyelmi levelet PálíFy vagy Pyber, az ő útján juttatta kezéhez az elpártolni készülő kurucz dandárnoknak. A mi azonban magát az öreg Szúnyogh Gáspárt illeti: Rákóczi őt egy darabig udvaránál tartatá, azután pedig a felvidék egyik városában rendelt számára szállást, hol nem volt ugyan őrizet alatt:

* *Eredeti levél,* a Rákóczi-Aspremont-Erdődy levéltárban Vörösvártt. V. ö. Bercsényinek Rákóczihoz Garam-Váradról okt. 8-kán írott levele e pontjával: «Szúnyogh Gáspárt régen megmondtam Ottliknak: küldje Fölségedhez, és menyt Sziléziában; talám meglett eddig, mert maga is odament (Zsolna tájára) Ottlik uram.» (*Archív. Rákócz.* VI. 125.) *Szúnyogh G.* leveléből — melyet szept. 15-kén Budatínból írt Bercsényihez — úgy tűnik ki, hogy ő már e naptól kezdve letartóztatva ült saját várában: «Már alkalmas időktől fogva szándékozván — írja az agg főúr — s mai nap épen indulófélben lévén Exciád udvarlására, idejőve Benyovszky Pál uram Otlyk György uram dispositiój ábul, declarálván, hogy *az elpártolt Ocskaynak némely portékája végett* arestáljon meg ittvaló commendáns Liptay Jakab uram; kit nagy keserő szívvel értem, nem tudván, ha Exciád parancsolatjából van-é?» Kéri Bercsényit, «méltóztassék ezen árestomot kegyessen relaxálni: *hadd mehessek Exciád udvarlására és ott Exciád előtt detegáljam az dolgot, miben légyen? a* (Eredeti, az Országos Levéltárban.)

de folyvást éber szemekkel kísérték. Mígnem Bercsényinek — kit 1701-ben épen e főúr segített vala Lengyelországba menekülni — közbenjárására megengedett neki, hogy mivel budatíni vára és uradalma időközben a császáriak hatalmába került: a leendő békekötésig lengyel földön lakhassék, mint Rákóczi híve. Kiszerezte-é Ocskaynak Ziveczre csempészett kincseit? és ezek az ország kincstára javára koboztattak-é el, avvagy volt tulajdonosuknak jutottak vissza kezeire?. . . Nincs reá adatunk; bizonyos azonban, hogy e kincsek és pénz részben az Ocskay-Bokros-féle ezred jogos tulajdona lévén, részben pedig az árulótól tiltott úton gyűjtött martalék, — Rákóczi és Bercsényi semmit el nem múlasztának annak az ország és ezred számára való visszaszerzésére.

TARTALOM.

Előszó a második kiadáshoz3

Bevezetés5

ELSŐ FEJEZET.

Ocskay László általános jellemzése. — Családi származása, neveltetése; ifjúkora 1700-ig. — Átszökik a francziákhoz, meg vissza a császáriakhoz, majd Rákóczihoz, (1703.)—A tiszaí atkelést kierőszakolja; *ezredessé lesz.*— Meghódítja Lévát, Korponát, Bozókot, Selmeczet, s Nyitraig hatol. — Ocskay házassága s tétlen heverése Léván. — A cs. kir. hadsereg Lévát visszafoglalja; Ocskay Zólyom alatt párbajt vív Bottyánnal; zólyomi döntő ütközet. — Előnyomulás a Morváig. Ocskay első betörése Ausztriába, s a határszéli beütések hadászati jelentősége..... 17

MÁSODIK FEJEZET.

Ocskaynak dunántúli hadműködése; Sopronyt eljásza. (1704.) — Ocskay a Csallóközben s a Fehérhegyekben; a szomolyáni diadal. — Beütések Morvába és Ausztriába. — A nagy-szombati ütközet. — Ocskay ismét betör Ausztriába. (1705.) — Működése a Fehérhegyekben és Pozsony vidékén; Modor, Bazin, Szent-György megostromlása 36

HARMADIK FEJEZET.

Ocskay Dévénynél örködik, majd Morvába csap; Csejte táján s ismét túl a Fehérhegyeken csatároz. — Résztvétele a vöröskői harcban. — Tömeges betörések Morvába és Ausztriába Bercsényi vezérlete alatt; Ocskay, ki dandárnokká lesz, Hodolinnál megsebesül. — Ocskay Dévény és Stomfa tájairól Bécs környékét és Pozsonyt háborgatja s a dunai közlekedést elfogja. — A Csallóközbe, majd Dunántúlra küldetik. — Óvár és Bruck szorongatása, Soprony ostroma. (1706.) — Ocskayt visszaszólítják a Morva vize mellé. — Rákóczi fiainak elragadását czélzó kísérletek. — Fegyverszünet; Rákóczinét Pozsony alatt Ocskay fogadja, s ő vezeti a díszkíséretet 52

NEGYEDIK FEJEZET.

A fegyverszünet felbomlik. Ocskay megint betit Morvába. — A schloss-hoffi győzelem; Ocskay Malaczka és Szacolcza táján; Montecuccolit vissza-nyomja. — Általános áttekintése a harcztérek. — Újabb portyázások Mór-

vába és Ausztriába; dűnrkruti csata. — Ocskay Pozsony alatt fog állást. — Forgách kalandozásai, beütése Ocskayval Morvába; Zisserdorf városát rohammal megveszik s a Bayreuth-ezredet tönkre verik; nagy öldöklés, égetés, pusztítás mindenfelé. — A dűlások igazoltatnak; Ocskay «a tűz fejedelme» s «Rákóczi villáma*» — Starhemberg Lipótvárt fölmenti; Forgách és Ocskay általjönnek a Fehérhegyeken. — Ocskay ék Starhemberget Pozsonyig csipdezik. — A hadak téli elhelyezése; Forgách helyett Eszterházy Antal lesz vezénylő-tábornok. Ocskay Szomolyán körüi; ezredének reduktója.....80

ÖTÖDIK FEJEZET.

Ocskay a Fehérhegyekből Trencsény és Morva felé vigyáz, (1707.) s Morvába betör. — Meggyújtja az ausztriai és dévényi malmokat s a pozsonyi hidra ereszti alá. Starhemberg megsegíti Lipótvárt; Ocskay Szakolczától újra beüt Morvába, Bokros Ausztriába; adót vetnek ki, hódoltatnak. — A császáriak hadi terveit; Starhembergnek ismét sikerül Lipótvárt őrseggel, éléssel főfrissíteni; erődítvényeket emel a Vágvonalon. — Ocskay a cs. kegyelmet visszautasítja, s Morva felé csapdoz; Ebeczky Nagy-Magyarán megveri a Hannover-ezredet. — Ocskay fölkelti a Fehérhegyek lakóit; Starhemberg nem bírja őt meglepni, de Sasvárba, Szakolczára őrseget vet, Detrekót, Éleskőt, Szomolyánt stb. megveszi. — Ezalatt Ocskay mögéje kerül, és Sasvárnál tönkre veri a híres Steinvil-ezredet nagy győzelemmel; Starhemberg boszújában a Fehérhegyek falvait s Ocskay kastélyát égeti, dúlhatja. Ocskay a sztrpókói uradalmat kapja jutalmul Rákóczitól97

HATODIK FEJEZET.

A katonaság hazaszéledése. Eszterházy Hatvan tájára menván Rabutín elé, a fővezényletet a Vág mellékén Starhemberg ellen Ocskayra bizza; Ocskay hét lovas-ezred és egy gyalog-dandár fölött parancsnokol. — Starhemberg a Vág-vonal erődítését folytatja, majd Nyitra vivásához kezd; de Bottyánnak Sopronytúl Bécs tájára való betörése következtében visszavonulni kénytelen. — Ocskay Starhemberget Szeredig üldözi, majd beüt Morvába; Eszterházy visszaérkezik. — A magyarok Szeredvát lövetik, Csáky Nagy-Szombatot szorongatja, s Ocskay megint Morvában jár; Starhemberg a Dunántúlról kénytelen visszatérni Szeredhez. — Ocskay öt lovas-ezreddel Vág-Új helynél foglal állást. Starhemberg Guido hármas védvonala. Viard tbk. Ocskayt Vág-Új helytől hátrább tolja, Bánhoz; de ez Beczkó városát megveszi, azután szabadságot nyer és Sztrpókóra utazik, s a fejedelemmel udvarol Sáros-Patakon. — Rákóczi dicsérete Ocskayról. Bercsényi kárhóztatja Eszterházy hadviselését és személyesen megy a Vág felé; új rendbe hozza a dolgokat; Bottyánt tervezí vezénylő-tábornokul Eszterházy helyett; a visszatérő Ocskayt útasítja. — A hadak téli elhelyezése a Vág-vonalon; az Ocskay-, Perényi-, Ebeczky-és Balogh-dandárok;

Bottyán megérkeztéig Andrássy Pál és István vezényelnek; császári részről is parancsnokváltozás. — Starhemberg Miksa Szeredtől átcsap Tapolcsányig, de visszaüzik és jól megsabdalgák. Ocskay Beczkó városát másodsor is rohammal megveszi, (1708.); a németek hátrább húzódnak. — Ocskay a téli szállásokon; zsarolásai 128

HETEDIK FEJEZET.

Császári részről Pálffy ideiglenes főparancsnok. Andrássy Istvánnal Ocskay paczkázik; de megérkezik Dunántúlról Bottyán, kemény rendet szab; Starhemberg Miksát hadvonalai mögött elfogtván, Nyitrára, viteti. — A kurucz dandárok létszáma; Ocskay erősbítettik; Puchóhoz száll, megívja a lisszai határsánczokat és bekalandoz Morvába. — Viard 3000 lovassal Trencsényt és Illávát megsegíti. A kuruczok hadfelosztása a Vág vidékén, a két hadosztály s hat dandár. Ocskay a Vágön túl a morva és sziléziai széleken foglal állást s Vág-Beszterczére telepedik. — Révay hajdúit Pruszkán meglepi Viard, de Ocskay elül visszatér Újhelyre; Ocskay betör Morvába s 600 embert levágat, Bottyán pedig a Vágön és Fehérhegyeken át Ausztriába küldözi szüldöit.— Pálfiyt Heiszter váltja föl; Viard átcsap a Vágön, de Csajághy visszapuskázza. Ocskay 3000 emberrel berohan Morvába, Kremsier felé; sarczol, hódoltat. Ebeczky Stomfánál két század labanczot levágat. — Ocskay ismét, még nagyobb erővel, 5—6000 emberrel tör be Morvába, Wsetin várát rohammal megívja, 700 embert lekonzol s rabul ejt, öt zászlót nyer, és roppant zsákmánnyal tér haza; sok morvái helység meghódol; a foglyokon Révay hajdúit váltja ki. — Ocskay most áll pályájának zenithjén; igen kemény kurucznak mutatja magát, s az elpártolt br. Pongráczot élesen kárhóztatja 164

NYOLCZADIK FEJEZET.

Hadelhelyezések, tavaszi fűvellő-táborok; a nagy-bossányi hadi tanács határozványai. Bottyán tbk intézkedései; a karvai sáncz, a surányi tábor, a hidkészíttetés; értekezletei Ocskayval és a dandárnokokkal. — Heister a Vágontúlról a Csallóközbe vonja hadait; Nagy-Szombat, Modor, Bazin, Szent-György Bottyánnak hódolnak; Bottyán hidat vettet Sóknál a Vágön s Pozsonyt fenyegeti, Szered, Séllye ostromát tervezi és Vág-Ujhely sánczai közötti kicsalja Viardot, ki Morvába húzódik vissza. — Ocskay Trencsényt, Vág-Ujhelyt, Lipótvarát körülzárolja, a Fehérhegyen túli földet visszafoglalja, és Vág-Ujhely ostromát igen sürgeti. — Bottyán és Heister csatározásai; Ocskay Verbótól Ausztriába és Morvába portyáztat Viard ellen; *már ekkor gyanú merül föl ellene,* Vág-Ujhely ostroma miatt. — Rákóczi Bottyánnak ad igazat Ocskay ellenében, s inkább helyesli Séllye és Szered, mint Újhely ostromát. — Ocskay Viardra akar menni Morvában, s hadat kér; Morvánkánál hidat épít a Vágön; Barsonville hadmérnök megkémeleli Vág-Ujhely erődítvényeit;

Rákóczi ezek helyett a Csallóközben akar próbálni. — Ocskay beüt Morvába, Viard Barad alól Hradistyába menekül előle; Ocskay Wessely és Szakolcza felé kanyarodva, Brezován át Verbóhoz, majd Viard közelgését hallván, a morvánkai hidhoz száll vissza, és segélyt kér. — Bottyán portyázói a Csallóközön, Gúta, Nagy-Magyar, Sélye, Szered és Pozsony alatt; Dévényt fölvereti, Thüröczyval Stomfánál fogat állást, s Pozsonyt, Szomolyánt és Detreköt szorongattatja. — Általános hadi rendelkezések \ , , , , , _ 182

KILENCZEDIK FEJEZET.

rr
terve; Rákóczi Ersek-Ujvártt; haditanácsok tartatnak; a sziléziai hadjárat kémszemlék; a karvai sáncz; a fejedelem Bánkához, majd Verbóhoz száll; ismételt zajos haditanácsok. Pekry és Ocskay válogatott hadosztálylyal Viard fölverésére Morvába küldetnek. — Újabb kémszemle Vág-Újhely ellen; a Pekry-Ocskay-féle morvái expedíció részletes története; a haderők, az útasítások, az indulás, az előnyomulás. — Csejte vára megvétetik; Heister kiindul a Csallóközből Viard segítségére; Ocskayék Viardot keresik, ez előjön, Strázniczánál csatáznak; a visszavonulás Brezováig; a hadak lehangelgtatása 211

TIZEDIK FEJEZET.

Újabb hadi tanácskozások Brezován. Trencsény ostroma elhatározotatik; indulás ezen vár alá; Ocskayt Szalayval hátrahagyják Bottyán tbk. osztályához. Viard és Heister mozdulatai Morvából Trencsény felé. — A trencsényi szerencsétlen ütközet (1708. aug. 3.) méltatása és következményei. — *Ocskayt gr. Pallffy tbk. Pyber püspök által titkon a császár pártjának megnyeri.* — A fejedelem menekülése a harctérről; Bottyán tbk. eleje siet, és a győztes ellenség föltartoztatását átveszi; hadi intézkedések; Bottyán buzgó tevékenysége, erőfeszítései; Ocskaynak zavart viselete, gyanús vonakodása, heverése. — Bottyán lelkesítő példái, Eszterházy betörései Bécs tájára; Heister Verebelytől, Nyitrától visszafordul; a dán segélyhad Pozsonyhoz érkezik. — Ocskay Lietava, Zsolna táján kószál; Bottyán panaszt, Ottlyk épen vádat emel ellene, megsejtvén árulási szándokát. Rákóczi vizsgálatot rendel titokban Ocskay és Pyber ellen; Bottyán hírt vesz az árulásról, de gyanúja mást ér. — Ocskay levelei s álmentségeivel eláztatja Bercsényit; miért késik az árulás végrehajtásával? A «Rákóczi-nóta» elsiratja őt. A csillag hulló-féleben 242

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Bercsényi intézkedései; Ocskay Trencsényből Bajmóczhoz, Nyitrához rendeli. Ottlyk újabb gyanú; már Bercsényi sem egészen bizik Ocskayban, de elfogatni őt mégsem engedi. — Ocskaynak újabb hazug és áltató levelei; Ottlyk nem tágít a gyanútól, Ocskaynak lelkére beszél. — Heister egy rész hadaival átkel a Dunán, a más részszel Pálffy Nyitra alá indul; Bottyán mű-

ködése ellene és Újvár körüi. — Ottlyk, Ocskay, Pyber László; a két utóbbinak gonosz szándékai, ravasz színlésők, levelezéseik; Bercsényi gyanúja Ocskay ellen megint csillapúti, s Rákóczi is kezd megnyugodni; csak Ottlyk nem nyugszik, figyelemmel kíséri Ocskayt, s ez által némileg gátolja árulásának kiterjedését 267

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Nyitra ostroma és megvétele. Ocskay és Pyber munkához látnak; Ottlyk újabb jelentései; Ocskaynak utolsó hazug levelei Bercsényihez. Az árulás elül elosont két tiszt és néhány közvitéz hírt visz Bottyánnak; Bercsényi elámúl, de némileg még mindig kétkedik. — *Ocskay 1708 aug. 28-án Pereszlény-nél elárulja s Pálffy hadai közé vezeti ezredét.* Az árulás tragédiája; Bokros Pál és 2—300 huszár keresztülvágja magát s tovamenekül, a többi körülfogotván, hűségesküre kényszerítetik. — *Ocskay mint cs. ezredes;* Bottyánt, Bercsényit el akarja fogni, Érsek-Újvárt föladásra bírní; Nagy-Tapolcsány várát árulással elfoglalja, Zay-Ugrócz- s Bajmócznál kudarcot vall. — Bevonúl a nyitrai cs. táborba; az új labanczok hangulata. Bercsényi pátenst ad ki Ocskay ellen, s kegyelmet hirdet az elárúltaknak, kik sűrűn szökdösnek is vissza; Blasskovich veresége. — Ocskay Bottyánt nem foghatja el 286

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Az Ocskay árulása folytán keletkezett első megdöbbenés és zűrzavar a felső vármegyékben. Az érsek-újvári őrség rendíthetlensége s fölbuzdulása; Ocskaynak csábító és hamisan vádoló, hamisan esküvő levele Berthóty Istvánhoz. — Az újváriak példájára Bottyán, Csáky, Ebeczky, Babócsay s az egész tábor újra hűséget esküsznek a hazához, s bosszút lihegnek Ocskay ellen. — Beleznay Ocskaynak rablított kincseit elnyeri és labanczaiból jól levág; a közöröm e felett. Ocskay ezrede Bokros Pálnak adományoztatván, újra szervezetik. — Ocskaynak becsülete végkép elvész, a németek is csak «selmá»-nak hívják; sztrpókói jószágát Babócsay kapja; e jószág leírása 313

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Pálffy visszavonúl a Vághez; Ocskay kísérlete Újvár alatt meghiusúl; Liptó, Trencsény, Túrócz is ébredez; Bokros ezrede szaporodik; Nyitra vármegye újra kuruczczá lesz. — Ocskay Bécsben jár; labanczait Vajda András ezredes Szokolcza előtt fölveri, levagdálja; a Fehérhegyek lakóinak hangulata e pribékek ellen. — Ocskay megint ír Érsek-Újvárba; Berthóty válasz helyett Ocskay elfogott pribékjeit fölakasztatja. — Dunántúl a kuruczok győznek, a rácz és horvát táborot tönkre verik, Bezerédy árulását elfojtják; Heister ezek miatt visszavonúl Győr és Komárom ágyúi alá. — Mennyi embert árult el Ocskay, s hány pribékje maradt? Heister nem helyesli, hogy Ocskay cs. ez-

redesi rangot nyert; példájára a német tisztek a hitszegőt megvetik, nincsen köztük semmi becsülete; a magyarok közt csúfos hírek keringnek róla s bosszút és átkot kiált ellene mindenki. — Ocskay példája után mások is gyanúba vétetnek, de ártatlanságuk csakhamar kiderül 339

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Hadműködések az északnyugati vármegyékben; Paur beüt Morvába, Réthey átkel a Fehérhegyen. — Heister Érsek-Újvárt ostrom alá veszi s keményen bombázza; Berthóty az őrséggel hősileg ellentáll. Ocskay 600 lovas-sal hiába jár a Fehérhegyekben Rétheyék után; Vág-Ujhely környékét sem bírja insurgáltatni, sőt Lipótvár alá szoríttatik. — Ebeczky Nyitránál jól megszorítja és csaknem elfogja Ocskayt; kölcsönös csatározások; Pálffy Bokros Pált Nagy-Tapolcsánynál fölveri, Ocskay a foglyokon rútúl kegyetlenkedik; Tapolcsány városát és az elefánti klostrot fölprédálják. — Ottlyk Tren-csényben és a határszéleken; br. Szúnyogh Gáspárt Ocskay dolga miatt őrizet alatt küldi Rákóczihoz 369

A KÉPEK ÉS OKLEVELEK JEGYZÉKE.

	Lap		Lap
Rákóczi Ferencz (czímkép).		Vöröskő vára keleti része	65
Selmeczbánya	26	Soprony vára s városa	72
Léva vára, 1704	26	Portyázó kuruczok fogoly labanczokat hajtvá magok előtt. — (Rugendas képe)	74
Mulató kuruczok	28	A fegyverszünet alatt együtt mulató kuruczok és labanczok, 1706. (Eredeti, egykorú olajfestmény Soprony vidé- kéről, Thaly Kálmán tulajdonában)	80
Zólyom vára és városa	30	Lípótvár, 1704	101
Bottyán János ezredes czimerlevelének kezdőrésze 1687-ből I. Lipóttól. (Perga- menre irt eredetije Thaly Kálmán gyűjteményében)	31	Ocskay jelentése 1707 augusztus 4. sas- vári győzelméről Bercsényihez. (Ere- detije Thaly Kálmán gyűjteményében)	123
Sempte vára	32	Berencs vára	126
Nagy-Szombat, 1704	32	A sztropkói vár fennálló része	142
Tánczó kurucz	37	Plébánia templom Sztropkón	142
Lovas csata kuruczok és labanczok között. (Rugendas képe)	42	A sztropkói zárda	142
Harczó kuruczok. (Rugendas képe)	44	Beczkó vára	158
A nagy-szombati csata hadfelállítása, 1704. december 26. (Eredeti rajza a gróf Forgách-levéltárban. A magya- rázó szöveg egy része báró Károlyi Sándor kézírása)	47	Ocskay levele Bercsényihez 1708. május 20. Isztriczéről. (Eredetije Thaly Kálmán gyűjteményében)	186
Kurucz ezredes hadiparancsot kap ezre- dével csatára indulni. — (Rugendas oscuro-képe)	50	Ocskay László postapecsétje 1708. jun. 13. Trebetéről. (Eredetije Thaly Kálmán gyűjteményében)	194
Portyázás közben. — (Rugendas képe)	54	Csejtevár romjai	230
Osztozkodás a táborig kótyavetye után. (Rugendas képe)	54	Trencsény vára, a csatatérrel, 1708.	246
Ocskay-ezredbeli éreztölténytartó. (A nemzeti múzeumban)	63	Bottyán tábornok sajátkezű levele gróf Bercsényihez, 1708. aug. 15. Érsek- Újvárról. (Eredetije Thaly Kálmán gyűjteményében)	274
Ocskay László levele a fejedelemhez, Éleskő várából, 1705. (Eredetije Thaly Kálmán gyűjteményében)	64	Nyitra vára, 1708	287
Éleskő vára	64	Ocskay utolsó levele Bercsényihez, 1708. augusztus 26. kivül Bercsényi saját- kezű rájegyzésével. (Eredetije Thaly Kálmán gyűjteményében)	294
Detrekő vára	64		
Vöröskő vára északi része	65		